Hjeltekonungen.

Historisk roman från 30-åriga kriget.

Förord till den elektroniska utgåvan

Under arbete...

Kap. I.

Vapenbröderna från Värend.

-

Sedan den store Luther hade uppträdt med en välgörande reformation och med en oförskräckthet utan like arbetat emot den påfliga makten, utvecklade sig ett religionshat, som nästan under ett helt århundrade skördade sina offer i åtskilliga delar af Europa och som slutligen med orkanens häftighet utbröt i midten af Tyskland i ett krig, hvilket sedan rasade i trettio år.

Hvilken har ej hört talas om rysligheterna i trettioåriga kriget? För hvilken äro väl namnen Wallenstein, Tilly, Pappenheim med flera okända?

Bigotta katolska furstar och deras generaler trodde sig förvärfva det eviga lifvets krona, om de undertryckte protestantismen och förskaffade lydnad åt sin djupt kränkte påfve, för hvilken det rena, genom Luther spridda ljuset var en styggelse.

Men detta ljus skulle ej kunna släckas. --

Det stora religionskriget, hvilket slutligen bringade protestanterna den fullkomligaste seger, hade redan rasat i tolf år, innan Sverige, som deri skulle skörda sina ärorikaste lagrar, började deltaga i detsamma.

Allt sedan 1618 hade de tyska protestanterna kämpat emot den mäktige kejsaren och katolikerna samt lidit det ena nederlaget efter det andra.

Protestanternas makt blef till slut nästan alldeles bruten. Konungen af Danmark, som försökt komma dem till

bistånd, hade blifvit slagen och tvungen att sluta en förödmjukande fred och den öfvermodige kejsar Ferdinand behandlade hela Tyskland med en lika våldsam som för landet förnedrande despotism.

Då anropade de förtryckta tyska protestanterna Sveriges konung om hjälp.

Han lyssnade till deras bön och den 24 juni 1630 landsteg Gustaf II Adolf med 15,000 man utvalda kärntrupper i Tyskland för att till sina förtryckta trosförvanters bistånd uppträda emot de af nära 100,000 man bestående katolska härarna.

Hans uppträdande väckte i början föga fruktan hos kejsaren, hvilken spefullt yttrade till Tilly, att man nu fått en liten ny fiende att handskas med; och vid det kejserliga hofvet skämtade man öfver det svenska »snömajestätet», hvilket helt visst snart skulle smälta för söderns solstrålar.

Men inom kort fick man andra tankar; ty snart hade Gustaf Adolf gjort sig till herre öfver större delen af Pommern, Mecklenburg och Brandenburg, ehuru han helt försiktigt och blott steg för steg trängde fram. --

Gustaf II Adolf var en högväxt och reslig man, starkt byggd och fyllig samt tämligen fet. Han hade ett äkta, nordiskt utseende: frisk, rödlett hy, klarblå ögon och hår, mustascher och pipskägg af ljusgul färg, hvarför han har blifvit kallad »guldkonungen». Hans umgängessätt var ädelt, värdigt och intagande. Till lynnet var han häftig liksom de flesta af Wasaättens medlemmar, men han tyglade sig och hade ett mildt och försonligt hjärtelag. Han var besjälad af en varm

gudsfruktan, ägde ett öfverlägset förstånd, ett klart omdöme samt en kraftig vilja och var en statsman af första ordningen. Dock var han ännu större härförare än statsman; kriget var hans älsklingsyrke och krigskonsten blef igenom honom omskapad. Han var äfven en mycket lärd man och hans förmåga att i tal och skrift uttrycka sina tankar har ej af många blifvit öfverträffad.

Såsom son, broder och make uppförde sig Gustaf Adolf alltid efterdömligt. Han visade undfallenhet för sin stränga och sträfva moder och uppoffrade för hennes skull sin ungdomskärlek till den sköna Ebba Brahe, som enkedrottningen i stället bortgifte med Jakob de la Gardie. Själf ingick han därpå äktenskap med Maria Eleonora af Brandenburg, berömd för sin fägring, men nyckfull och barnslig. Sin syster Katharina förmälde han med pfalzgrefven Johan Kasimir, som bosatte sig i Sverige på Stegeborg.

En stor konung skaffar sig äfven utmärkta tjänare. Gustaf Adolf samlade omkring sig en lysande krets af statsmän och härförare, med hvilkas bistånd han utförde sina storverk. Främst bland dessa män stod rikskansleren Axel Oxenstjerna. Emellan konungen och hans kanslär rådde en trofast vänskap, som aldrig stördes af oenighet och afund och som endast genom döden upplöstes. Sällan eller aldrig har världen skådat ett sådant par som detta. I fosterlandskärlek och snillegåfvor voro de hvarandra lika och de sträfvade båda till samma mål, nämligen Sveriges välfärd och ära. Men till lynnet voro de olika, ty konungen var eldig och liflig, då Axel Oxenstjerna däremot var lugn och betänksam.

Till konungens närmaste omgifning hörde vidare hans naturlige broder Carl Carlsson Gyllenhjelm och hans förre lärare Johan Skytte, född af borgerligt stånd, men af konungen upphöjd till riksråd och friherre, vidare härföraren Jakob de la Gardie, som var konungens läromästare i krigskonsten, Gustaf Horn, Johan Banér, Lennart Torstensson m. fl.

*

Då Gustaf Adolf beslutat sig för att draga ut i det stora tyska religionskriget, kallade han att följa sig bland andra Smålands ryttare.

I Småland, detta stora svenska landskap, hvilket fick sitt namn däraf, att man ingenstädes kunde påträffa några större slätter, utan man måste här och där i skogarna bland bergen rödja smärre tegar »små land», uppträdde en ordnad krigs- styrelse sent, ja man kan säga först 1612. Den föregående tiden har visserligen en ärorik krigshistoria. Men före Gustaf II Adolfs tid var det mest för tillfället uppbådad allmoge, som tilldelades olika anförare, om den ej själf valt sig en länsman till ledare i krigiska operationer.

»Innebyggarna i Kronobergs och Jönköpings län», berättar P. Wieselgren, »ha af ålder nödgats företrädesvis utveckla de krigiska anlagen såsom länge varande ett gränsfolk till vår i forna tider farligaste granne. Därifrån har man att härleda den egenheten, att 'den fattige smäländingen', denne fromsinte, yt- terst höflige medborgaren är så rik på krigarära, så manlig och oförskräckt på stridsfältet. För honom gällde det allt i de danska krigen. Han kämpade för den redan kvidande makan, de redan till skogen flyende barnen. Hans mod eldades, då elden redan slukade hans boning. Han ställde sig som en mur framför ännu ofördtrampade tegar, seende härjningen fram- för sig. Under dylika förhållanden måste hjältemod väckas i själen, hvilket. så väldigt ökar armens kraft.»

Det var emellertid under dessa gränsstrider, som allmogen framstod som den segrande eller besegrad och det må sägas, att det var inte blott männen, som togo till vapen, när det gällde att försvara hemmets tegar. Smålandstöserna voro inte rädda för att lägga pil på båge och skjuta in i fiendehopen; ja de satte en ära i att inte vanslägtas från Blenda, den rykt- bara sköldmön från Värend, hvilken i gråa forntiden med öfriga värendskvinnornas hjälp nedgjorde en hel dansk här.

År 1612 började ändtligen krigsmakten ordnas i Småland, som då fick en fältöfverste, Nils Stjernsköid, och omkring 1620 hade Småland redan tre regementen, nämligen Smålands ryttare, Smålands första regemente till fot och Smålands andra- 9 -

regemente till fot, hvilket kort därefter erhöll namnet Kalmar regemente.

År 1628 blef grefve Per Brahe öfverste för Smålands rytteri och förde äfven sitt regemente öfver till Tyskland, när konungen kallade det till strid i det stora religionskriget. -

I Hofmantorps församling i ett litet torp, hvilket blifvit kalladt Björnamo, tillföljd af att det var beläget midt på en tallmo, hvarest björnar flera gånger blifvit fångade och dödade, bodde hos sina föräldrar en dejelig tös, enda barnet i huset, kallad Elsa.

Hon var storväxt och yppig samt hade gullgult hår och stora, blå ögon, samt fylliga kinder och tjocka läppar, öfver hvilka gärna ett godt leende hvilade; men detta leende var likväl paradt med ett visst uttryck af kraft för att inte säga trots, och gaf den uppmärksamme betraktaren nyckeln till hennes karaktär:

Hon var i själ och hjärta glad, som hvarje människa med ett godt samvete är; men hon var tillika så bestämd i sina föresatser, att intet, vare sig goda ord eller hot om tvång kunde förmå henne att ändra den tanke, hon en gång fattat om olika ting. Det enda, som kunde förmå henne att ändra tankar, var, om hon trodde sig förstå, att hon skulle göra något ondt genom att bibehålla dem i samma riktning. Ty hon ville vara lika gudfruktig, som hon var envis och tack vare detta, var hon en pärla bland Värends flickor.

Ej- långt från Björnamo lågo ett par bondgårdar Furuby och Kårestad. 1 hvardera af dessa gårdar fanns det en son. Furubypojken, som den ene allmänt kallades i orten, hade i dopet fått namnet Carl, och sonen vid Kårestad hette Helge.

De båda gossarna voro vid ungefär samma ålder som Elsa i Björnamo och hvad var naturligare, än att de tre barnen från de sinsemellan närbelägna gårdarna lekte med hvarandra och med hvarandra delade godt och ondt, sorg och glädje.

De sprungo som barn öfver berg och backar, genom kärr och moar, skogsdungar och moras samt härdade genom det fria och otvungna lifvet sina kroppar, att de blefvo starka och oömma; och när de vuxit upp så pass mycket, att de kunde deltaga i arbetet vid sina föräldrars gårdar, visade de sig, hvar Hjeltekonungen. 2När Carl Frisk blifvit värfvad till soldat.

- II -

och en för sig, vara ovanligt kraftfulla och i besittning af en beaktansvärd ihärdighet. Ja, det var inte utan, att man i granngårdarne började tala om denna trio och visst är, att mer än en bondson tyckte, att det allt skulle vara ett bra kap, om han kunde knipa till sig Elsas hjärta och få henne till hustru, när han en gång skulle ärfva gården efter farsgubben.

Men de brände allt sina kol förgäfves, de som hade dessa funderingar; ty Elsas hjärta var för länge sedan bortgifvet. Det hade hon skänkt bort redan innan hon var giftasvuxen, åt Helge, en af hennes lekkamrater och när hon var så gam- mal, att hon verkligen kunde tänka på att giftas, tog hon inte tillbaka sin gåfva. Hon tyckte lika mycket om Carl, som hon tyckte om Helge och hon kunde inte neka till, att hon hellre såg på Carl, emedan denne var längre och ståtligare än Helge; men Helge hade en gång fått hennes löfte, och hvad hon hade lofvat, det stod hon vid.

Och så blef det uppgjordt mellan Helges och Elsas för- äldrar, att deras barn skulle förenas och när bröllopet stått skulle Kårestads och Björnamos små ägor slås ihop och de gamla skulle då få ett undantag och lefva tillsammans i en af stugorna.

Så stodo sakerna, när grefve Per Brahe på konungens befallning rekryterade sitt rytteri för att föra det öfver till Tyskland.

Carl Frisk anmälde sig hos grefven och blef äfven antagen som ryttare och anlände en afton till häst och iklädd sin uniform till Kårestad, hvarest Elsa för tillfället var.

Nu fingo såväl Elsa och Helge som dennes föräldrar stora ögon, må tro, när de fingo se, hur ståtlig Carl såg ut i sin gula vapenrock och hur hans häst kråmade sig under honom.

- Guds fred vänner! utropade han och drog ur skidan sitt stora slagsvärd-, med hvilket han skyldrade. Nu är det slut med att sitta hemma i stugan! Jag följer med de andra ryttarna till Tyskland för att klappa om papisterna!

- Har du låtit värfva dig, Carl! utropade med förvåning Helge och Elsa på samma gång.

- Jo, jo, så är det! Det skulle väl den lede gå här och se på, hur än den ene, än den andre af pojkarna och, nu_____
T O _____

[

sist du, Helge, välja sig brudar, medan jag ensam blir utan! Åhnej, Carl Frisk skall nog visa, att han kan skaffa sig en brud, han också, och det en ärlig Värendstös ändå.

- En bråd, säger du?

- Jo, jo, så är det, och det en dejelig tös ändå!

- Och ändå vill du ge dig af till kriget? sporde Helge.

- Från henne? ifyllde Elsa.

- Jag tar henne med mig!

- Du skämtar.

- Visst inte! Den tösen skall följa mig i lif och död!

- Hvar har du fått henne ifrån?

- Af grefve Per!

Alla sågo vid dessa ord förvånade på hvarandra.

- I tron mig inte! utropade Carl skrattande åt deras frågande ansiktsuttryck. I tron mig inte; men här skolen I få se min brud! Det är allt en ärlig Värendstös, vill jag tro, och hon skall inte blinka, när det blixtrar och smäller ur papisternas led.

Han höjde åter sin klinga.

- Bättre tös kunde jag inte få, vill jag hoppas. Visst är hon litet kall af sig; men låt henne blott fä en papist i sikte, så skall hon snart bli varm - varm af fiendeblod. Hej, go' vänner! Snart bär det af till fejden! Kungen själf tågar dit ut och hvem vet, kanske Carl Frisk och hans stålbrud någon gång i stridsvimlet kan bli hans majestät till

nytta!

Han stack nu sitt svärd i skidan och steg af hästen samt hälsade sina vänner med handslag och blef hos dem till dagens slut, då han åter red hem till Furuby.

Helge blef emellertid allt mer och mer tankfull, hvarefter dagen skred fram och han tog noga reda på af Carl, när ryttarne skulle samlas och när de skulle bege sig af till Tysk- land o. s. v. Och när Carl på aftonen räckte honom sin hand till afsked, såg han, ej dyster, men ovanligt allvarlig ut. Han sade dock intet, som kunde förråda hans verkliga tankar, utan tryckte endast Carls hand ovanligt hårdt atan att säga ett ord.

Men längre fram på kvällen, när han följde Elsa hem till Björnamo och de hunnit fram till en stätta, sade han plötsligen:

- Låtom oss sätta oss här ett ögonblick.- 13 -

- Är du trött, frågade Elsa förvånad.

- Nej, viss inte trött; men jag har något att säga dig och man talar bättre, när man sitter, än när man går tycker jag.

Elsa satte sig ned vid stättan och Helge tog plats vid hennes sida.

- Nå, hvad vill du? frågade hon, sedan hon förgäfves väntat några ögonblick på, att han skulle börja tala.

.- Carl såg allt bra ståtlig ut i sin vapenrock, sade då Helge.

- Ja, det gjorde han, menade Elsa. Helge blef åter tyst en stund.

- Det är nog många smålandspojkar, som nu lyssna till vår nådige konungs kallelse och låta värfva sig af grefve Per.

- Skam, om inte så vore.

- Elsa! utropade Helge. Elsa! Skulle du vilja, att äfven jag läte värfva mig af grefve Per för kriget?

- Är jag inte en Värendstös, efter du frågar så?

- Gud signe dig, Elsa! Jag misstog mig inte på dig! Nu skall kungen få en ryttare till! Jag låter värfva mig i morgon! Vi gifta oss, när kriget är slut!

- Det blir väl bra med giftas, svarade Elsa allvarligt. Glöm blott inte, att du är en Värendspojke, när du kommer ut till Tyskland. Blir du kungens ryttare, vill jag, när kriget är slut, hellre mottaga budskapet om din ärofulla död än mot- taga dig själf lefvande, men utpekad för feghet!

- Var lugn, Elsa! Jag vet min plikt! Få vi inte hvar- andra här på jorden, så förenas vi där uppe!

Han pekade upp mot den klara vårhimmeln.

De fortsatte nu vägen till Björnamo. . Nu var den tryckta stämningen försvunnen. Helge var glad och munter samt talade med lust och fröjd om sitt blifvande krigarlif och ut- målade i ljusa färger, hur glada de skulle träffas efter kriget och hur ståtligt deras bröllop då skulle bli.

Elsa hörde på och inlade ett och annat ord, under det att hon med välbehag såg på Helge, hvilken, sanningen att säga, blifvit henne betydligt kärare, sedan han tillkännagifvit henne sitt beslut att följa Carls exempel och låta värfva sig bland grefve Per Brahes ryttare.- i4 -

Dagen därpå gick Helge till grefve Per och blef utan prut af honom antagen till ryttare. Och nu - det tyckte både Elsa och Helge - hade Carl intet företräde att berömma sig af.

En kort tid därefter ryckte smålandsryttarna ut för att tillsammans med andra regementen låta inskeppa sig för färden till Tyskland.

Det dröjde inte länge, förrän de småländska ryttarna fingo pröfva sitt mod och sina krafter. Nästan öfverallt, där de voro med, skickades de främst i elden och alltid ådagalade de käcka gossarna ett mod och ett dödsförakt, som

var värdt allt erkännande.

Carl Frisk och Helge Stål voro bland de allra tappraste och mer än en gång, isynnerhet under rekognoseringar, lade konungen märke till dem; och när det kom till konungens kännedom, att de båda värendsryttarna af grefve Per begärt att få följas åt på en rekognosering utmed en med småskog kransad hålväg samt under denna rekognosering, som verkli- gen blifvit uppdragen åt dem, upptäckt ett fiendtligt bakhåll bakom en förhuggning, behagade H. Majrt med egen hand gifva dem livar sin penningebelöning.

Alltjämt trängde den svenska hären fram och ständigt ut- märkte den sig för tapperhet, liksom den äfven genom sin stränga disciplin förvärfvade sig vänners och fienders upp- riktiga aktning.

Så gick året 1630; och själfva nyårsdagen 1631 upphöjdes Carl Frisk och Helge Stål från gemene ryttare till korpraler och när i början af april samma år Frankfurt an der Öder föll i Gustaf Adolfs händer, blefvo de två nämnda vapenbrö- derna befordrade till officersvärdighet till följd af deras oför- trutna mod vid denna stads intagande.

Nu sågo de båda framtiden an med glädje och deras äre- girighet ökades ännu mer.- is -

De hade skrifvit ett bref hem till Sverige, det var den dag, då de blifvit korpraler. Nu skrefvo de det andra från Frankfurt, när de blifvit officerare.

Snart skulle emellertid ett moln beslöja solen, som upp- gått i ständigt tilltagande glans för vapenbröderna från Värend.

Utsända med hvar sin ryttarflock för att rekognosera råkade de i strid invid den lilla staden Zerbst. De drefvo nämligen fienden på flykten/ sedan de vållat honom stora för- luster och jagade den sedermera framåt i riktning mot Magde- burg, till dess att den var helt och hållet förskingrad. Men när de tappra smålandsryttarna sedan skulle vända tillbaka från denna jakt, hade de blott en anförare: Carl Frisk fattades, och man omtalade för Helge, att han stupat vid Zerbst.

Helge samlade då hela ryttarskaran och förde den tillbaka till Zerbst för att taga vara på sin väns lik. Men det stod ej att finna. Samtliga liken voro plundrade på bara kropparna, många voro till oigenkänlighet massakrerade och ibland dessa dystra spillror kunde Helge inte igenkänna sin ungdomsvän.

Han tordes inte heller uppehålla sig för länge med att leta, ty hans skara hade blifvit betydligt decimerad under stri- den, och när som helst kunde en starkare fiendtlig trupp vara att förvänta, dessutom väntade man i hufvudkvarteret på under- rättelser om, hvad man funnit under rekognoseringen.

Tilly stod utanför Magdeburg och konungen öfvervägde till och ifrån, om han skulle våga komma den hotade staden till hjälp eller inte.

Rekognoseringstrupper voro därför utsända åt flere håll, och det berodde mycket på de underrättelser, man af dem erhöll, om konungen skulle anse sig oförhindrad att bistå Magdeburg eller ej.

Helge tordes därför ej af dessa tvenne nämnda skäl uppe- hålla sig längre med sökandet efter Carls döda kropp, utan lät blåsa till ställning, uttalade högt ett tack och en afskeds- helsning åt de stupade svenskarne samt framsade en särskild minnesgärd öfver Carl Frisk.

Därefter läto ryttarna sina pistoler knalla öfver fältet till hederssalut åt de stupade, och sedan de å nyo laddat sina vapen anträdde de återfärden till svenska hufvudkvarteret, där de medotålighet voro väntade och dit rekognoseringstrupper stundligen från olika håll återkommo för att afgifva sina rapporter.

Det torde vara öfverflödigt att nämna, att Carl Frisk sörjdes djupt af kamrater och befäl; ja till och med konungen beklagade den tappres öde. Mest beklagades, att man inte funnit hans kropp och kunnat begrafva densamma.

*

Kap. II.

Magdeburgs förstöring.

-

I den välmående staden Magdeburg rasade på det mest rysliga sätt ifrarna för den katolska läran.

Denna stad hade hitintills under sin magistratsregering njutit en republikansk frihet, som lifvade dess borgare till en heroisk dristighet, på hvilken de ådagalade de mest berömvärda prof vid den tid, då österrikiske fältherren Wallenstein lockad af deras rikedomar belägrade staden och, då de afslogo hans öfverdrifna fordringar, hårdt ansatte densamma.

Visserligen fick stadens område erfara hans otyglade truppers plundringslusta; men genom borgarnas modiga försvar undgick själfva staden hans hämd.

Å nyo upplifvade af de lyckliga följderna af sina vapens bragder, men alldeles inte nöjda med att de genom restitutionsediktet skulle återställas i sitt forna beroende af österrikiske kejsaren lånade Magdeburgs invånare sitt öra åt den forna administratorn, prins Kristian Wilhelm, hvilken begifvit sig förklädd till staden och föreslagit dem att i hemlighet ingå förbund med konung Gustaf II Adolf. De värfvade trupper och lofvade den till Pommern ankomne konungen ej allenast värfningsfrihet utan äfven obehindradt tåg genom deras stad och densammas område.

För Gustaf Adolf var det visserligen olägligt, att prins Kristian Wilhelm för tidigt öppnade fiendtligheterna, emedan Tilly kunde låta staden plikta därför; men för att i dylikt fall vara säker, att de därstädes befintliga stridskrafterna skulle bli

väl använda, afsände konungen general Didrik Falkenberg att med råd och dåd tjena prinsen.

Stadens magistrat utnämnde Falkenberg till kommendant, då Pappenheim ryckte an och inneslöt staden, sedan han för- gäfves sökt att genom öfverlöpares förräderi bemäktiga sig den- samma. Med Pappenheim förenade sig Tilly och nu först börjades en formlig belägring af Magdeburg, om hvars egande de kejserliga voro i hög grad angelägna.

Knappast hade Tilly visat sig utanför Magdeburg och mönstret de församlade belägringstrupperna, förrän han i en hotande skrifvelse uppfordrade prins Kristian Wilhelm att un- derkasta sig den af kejsaren i restitutions-ediktet gifna befall- ningen att utan dröjsmål öfverlemna staden.

Prinsen vägrade likväl detta helt och hållet i ett med kraft och beslutsamhet författadt svar.

Härefter blef väl den egentliga belägringen af åtskilliga orsaker någon tid fördröjd, men med april månads ingång lät Tilly börja densamma med mycken drift.

De bestörta magdeburgarne hade alldeles inte väntat detta, emedan de föreställde sig, att Tilly icke hade någon tid att förlora utanför deras stad, såvida han ville tillintetgöra Gustaf Adolfs planer mot kejsaren.

För att uthärda eller afvärja en belägring voro ganska få och obetydliga anstalter vidtagna.

En så vidlyftig och oregelbunden fästning, som Magde- burg då för tiden var, fordrade ojämförligt mera manskap samt långt större förråd på lifsmedel och krigsförnödenheter, än som vid detta tillfälle stodo till buds. Fästningsverken befunnos i uselt tillstånd och utanverken voro till en del så aflägsna, att de ej kunde försvaras, antalet af de reguliera trupperna steg ej till mer än 2000 man fotfolk och 250 man kavalleri.

Faran var likväl nu för handen och i följd däraf förenade sig rådet, borgerskapet och militären för att göra allt, hvad de kunde, för stadens försvar.

För detta ändamål vidtogos nu de bästa anstalter och om alla dessa blifvit med noggranhet fullföljda, så är det utan tvifvel, att fiendens hela makt skulle hafva krossats af det kraf- tiga modet och den beslutsamma ihärdigheten.

Borgerskapets allmänna beväpnande lyckades icke, såsom man vid den allmänna faran hade bordt vänta sig, emedan dels bestörtning och tröghet och dels de nybeväpnades oenig- het afhöllo dem från att med noggranhet och utan afseende på biförhållanden iakttaga sina plikter.

De rikare borgarna skickade sina drängar att i stället för dem själfva fullgöra deras skyldigheter vid stadens bevakning och försvar.

Häröfver blefvo de öfriga borgarna stötta; de ville ej tjäna ihop med drängar och påstodo med full befogenhet, att hvar och en måste anse som sin plikt att personligen infinna sig. De missunnade, hvilket äfven var ganska naturligt, de välmå- endes och rikas hvila under sina egna dagliga ansträngningar och blefvo själfva försumligare i tjänsten, ju mera de förnä- mares och rikares exempel hade ett menligt inflytande på de öfriga.

Falkenberg såsom kommendant och prinsen som admini- stratör gjorde väl allt, hvad de möjligen kunde för att bibe- hålla ordning och enighet; men det lyckades dem ej efter önskan och de måste dagligen med smärta erfara, att liknöjd- het, leda och försagdhet togo allt mer och mer öfverhanden bland de beväpnade borgarna. Endast religionsfanatism, kärlek till friheten och en oöfvervinnelig vedervilja mot kejsarens nya inrättningar och förtryck höllo ännu det hela tillsammans; och det sannolika hoppet om en snar undsättning upplifvade det allmänna beslutet att försvara sig till det yttersta.

Tilly kände ganska väl det äfventyrliga i sin egen ställning.

Hvarje dag, hvarje timme väntade han underrättelse om Gustaf Adolfs anryckande till Magdeburgs undsättning; och komme verkligen denna undsättning för den belägrade staden, skulle han omöjligen kunna bibehålla sin ställning, i synnerhet som protestanternas rustningar ständigt blefvo allvarsammare. Allt berodde för Tilly på att utan tidsförlust bemäktiga sig Magdeburg, ty svenska kavalleriet ströfvade redan i nejden kring Zerbst. - Det var Carl Frisks och HelgeStåls ryttar- skaror.- 20 - t

Genom ett lifligt utfall af de belägrade blef Tilly öfverty- gad om, att deras mod ej kallnat och att han hade ett ganska kraftigt motstånd att förvänta.

I följd däraf aflät han till Magdeburgs innevånare en i mildare uttryck än förra gången affattad skrifvelse, i hvilken han uppfordrade dem att ofördröj ligen gifva sig. Men det oaktadt ville Tilly ej gå in på de af staden föreslagna villkoren, att en vapenhvila skulle afslutas; och fullmäktige afsändas till kurfurstarna af Brandenburg och Sachsen för att inhämta deras samtycke och fastställelse på de speciella villkoren för fästnin- gens öfverlämnande.

Emellertid hade belägringsarméens löpgrafvar framryckt ända till stadsgrafvarna; en mördande eld riktades mot mu- rarna och staden besköts med bomber och glödande kulor.

Den värnlösa delen af innevånarna flydde ned i källrarna under husen och den beväpnade vakade bland annat med sorgfällighet däröfver, att elden genast släcktes, om den på något ställe kom lös.

Genom den starka kanonelden, som de belägrade stads- borna dag och natt underhöllo, blef krutförrådet nästan ut- tömdt och det var omöjligt att tillverka så mycket, som dag- ligen bortsköts.

Äfven började brist på lifsmedel att märkbart yppa sig; nöden steg högt men rädddningen syntes dock vara nära, ty redan inom förloppet af tre dagar borde, menade man, konung Gustaf Adolf kunna undsätta den hårdt angripna staden. All förhoppning hvilade på honom och med den innerligaste läng- tan ' af bidades han.

Oaktadt alla ansträngningar och stadens bombarderande i flera dagar hade likväl Tilly ej vunnit några synnerliga för- delar; men fienden kom beständigt mera hotande i hans grannskap.

Han beslöt således att upphäfva belägringen, men att dock först våga ett sista försök att genom storm bemäktiga sig sta- den och därvid begagna sig af en krigslist. Skulle detta för- sök ej lyckas, utan de stormande trupperna bli tillbakaslagna, ville Tilly utan dröjsmål aftåga från staden.

Magdeburgs förstäder, Stidenburg och Neustadt hade man- 21 -

af den orsaken, att de ej kunde försvaras, funnit sig nödsakad att öfverlämna åt de belägrande, hvilka först brände upp dem och därefter anlade batterier mellan ruinerna och besköto staden.

Den 9 maj på eftermiddagen lät Tilly inställa artilleri- elden, bortföra de grofva belägringskanonerna och samman- draga sina trupper i lägret, för att de skulle få hvila ut sig.

Den belägrade staden intogs då af det hoppet, att befri- elsens ifrigt efterlängtade timme nu slagit och att de kejserliga börjat sitt återtåg.

Om man gifvit mindre rum åt denna förhoppning och ännu i tjugufyra timmar fördubblat sin vaksamhet och sina ansträngningar, så skulle staden utan tvifvel blifvit räddad. - Natten mellan den nionde och tionde maj bevakades visser- ligen vallarna med mycken sorgfällighet af borgarna för att afvärja fiendens möjliga försök att öfverstiga dem. Men som något sådant försök icke gjordes och allt förblef lugnt och stilla, så lämnade större delen af försvararna i daggryningen vallarna och begaf sig hem i sina hus för att ändtligen njuta vederkvickelse och sömn, ur hvilken de likväl skulle väckas på ett fasansfullt satt.

Under den förflutna natten hade Tilly vidtagit alla möj- liga anstalter till en hufvudstormning, ty huru stora de med en dylik stormning förknippade svårigheterna än voro, allden- stund ingen bresch blifvit skjuten och ej heller någon nämn- värd skada blifvit tillfogad fästningsverken, tillstyrkte likväl det sammankallade krigsrådet en allmän stormning, hvilken skulle företagas, så snart man genom någon öfverlöpare erfarit, att försvararna af vallarna gått till hvila och att dessa således voro svagt besatta.

Den 10 maj klockan 7 på morgonen öppnades det rys- liga skådespelet af Pappenheim meddelst ett anfall mot fästnings- verken åt Neustadtska sidan.

En ej särdeles djup och nästan uttorkad graf jämte en sluttande vall lättade för honom företaget. Han var den förste, som besteg vallen och planterade själf en kejserlig fana på densamma.

På tre andra ställen stormades på samma gång och öfver- allt såg den öfverraskade och halfsofvande besättningen sig pådet häftigaste inte blott hotad utan äfven angripen. Ofverallt voro de belägrade i antal underlägsna fiendens påträngande massor och redan vid första stormningen öfverstegos vallarna på två ställen.

Falkenberg var just på rådhuset sysselsatt med att affärda en trumpetare från Tilly, som dagen förut ånyo låtit uppfor- dra staden att ovillkorligen gifva sig, då han, förskräckt af musköteldens plötsliga dån och stormklockornas larm, ilade ut på gatan, samlade i hast det manskap, han kunde finna och skyndade till Neustädterska stadsporten, som fienden redan sprängt. Men tillbakadrifven därifrån skyndade den tappre generalen till en annan sida, där de kejserliga voro i begrepp att öfverstiga utanverken.

Då genomborrades han af några fiendtliga kulor och föll död till jorden; och nu, sedan kommendanten saknades, tog oordningen med hvarje ögonblick öfverhanden. Inga ordent- liga order kunde vidare utdelas eller verkställas.

Uppväckta genom den började stridens buller kastade borgare-soldaterna hastigt på sig kläderna, grepo till vapen och störtade i vild förvirring mot fienden.

Ännu hade det måhända varit möjligt att drifva de kej- serliga tillbaka; men det saknades anförare, det saknades ka- valleri att hugga in på fienden och krutet var nästan helt och hållet bortskjutet.

Tvänne stadsportar voro ännu oangripna.

Man drog manskapet därifrån för att hämma fiendernas ramträngande på andra punkter.

De kejserlige begagnade genast denna omständighet och öfvervunno snart den svaga därstädes kvarlämnade besättningen.

Emellertid fortsattes striden med yttersta förbittring och ännu var det oafgjordt, hvem som skulle segra, då fyra friska kejserliga regementen bestego vallen, föllo de tappra försva- rarna i ryggen och fullbordade på detta sätt nederlaget.

En tapper kapten vid namn Schmidt förde väl ännu en gång de beslutsammaste borgarne mot fienden och lyckades genom sitt mod att drifva den tillbaka ända till stadsporten. Men där träffades han af ett dödande skott och med honom sjönk Magdeburgs sista förhoppning.- 23 -

Segrande framträngde nu de kejserliga skarorna, alla fäst- ningsverken intogos med våld och vid middagstiden var sta- den i deras händer.

Förskräckta vid åsynen af mördandet flydde borgarna in i sina hus. Stadsportarne besattes och alla hufvudgatorna upp- fylldes af fiendtliga trupper.

De olyckliga innevånarna af bidade i största ångest sitt öde, hvarom de emellertid inte länge förblefvo i okunnighet.

Därjämte rasade elden med tilltagande styrka . . .

Tilly gjorde sig ej möda att återhålla sina soldaters lös- släppta raseri. De störtade in i husen och nu började en all- män scen af plundring, röfveri, mord och alla slags skändlig- heter, hvilka utöfvades mot värnlösa personer af olika kön och åldrar och hvilka gräsligheter knappast kunna med ord beskrif- vas, emedan man af fasa ryggar tillbaka därför.

Af de rof- och blodgiriga vallonerna och kroaterna gafs intet förbarmande. Hvarken åldriga eller sjuka förskonades, minderåriga barn spetsades eller kastades in i de brinnande hu-- 24 -

sens lågor, digifvande mödrar och deras barn mördades på en gång, hustrur och flickor misshandlades, till dess att de dogo. Äfven den mest dolda vrå genomsöktes och självfva kyrkorna bestänktes med blod af de olyckliga, som flyktat dit. Mer än femtio kvinnor funnos mördade i en enda kyrka. Därjämte rasade elden med tilltagande styrka i de utplundrade och för- härjade husen och de, som undgingo svärdet, funno sin död 1 lågorna.

Några tyska officerare, intagna af fasa vid åsynen af dessa mordscener, föreställde den omänsklige Tilly, att han borde genom att sammankalla hararna inställa blodbadet. Men ty- rannen svarade:

- Soldaterna måste ha något för fara och arbete. Låt dem plundra och bränna ännu en timme, sedan vill jag se till, hvad som kan göras.

Sålunda fortforo dessa styggelser öfverallt, där lågorna ännu förskonat de olyckliga slaktoffrens hus och först då, när en häftig storm uppkom och spred den starka eldsvådan i alla riktningar, tvungos de mördande vilddjurslika soldaterna af hettan från branden att afstå från sina blodiga illgärningar.

Tusentals skrikande och gråtande innevånare funno sin död vid flykten genom gatorna i den förskräckliga trängseln ibland rök och störtande ruiner.

Tolf timmar hade ännu ej förflutit, sedan de kejserliga trupperna öfverstigit Magdeburgs murar, och redan låg denna stora, folkrika stad, en af de betydligaste i Tyskland, i rykande ruiner. Endast två kyrkor och några kojor i aflägsna stads- delar stodo kvar.

Vid pass fyra hundra af de rikaste borgarna hade af kej- serliga officerare blifvit undanryckta döden. Ingen må tro, att detta skedde af mänsklighet. Nej, dessa borgare räddades till lifvet, endast för att deras räddare af dem skulle kunna utpressa ansenliga lösepänningar.

Många tusen tappra män med större delen af magistrats- personerna i spetsen föllo med vapen i hand under striden.

Svårt sårad släpades administratorn, prins Kristian Wil- helm till det fientliga lägret.- 25 -

En ståndaktig beslutsamhet bland innevånarne ha många ögonvittnen kunnat förtälja om. Söner och bröder försvarade ända till döden sina föräldrar och systrar mot kroaternas och vallörternas gränslösa raseri.

Förföljd af en kroat störtade sig en ung och vacker flicka i en brunn, sökande och finnande döden; en annan ung flicka, hvilken af sina röfvare släpades öfver Elbebryggan, bad honom att för ett ögonblick lossa hennes händer,

på det att hon måtte kunna aftorka sina tårar. Han biföll hennes bön; men knappt hade hon fått sina händer fria, förrän hon med en öfver- raskande vighet kastade sig öfver ledstången ned i strömmen och uppslukades af böljorna. - Hellre an förnedring tog hon döden.

Mångfaldiga andra unga kvinnor sökte och funno sin död i Elbe för att undgå förnedring och våld och man fann vid pass sexhundra kvinnliga lik i denna ström. En afundsvärd lott var också döden därstädes i jämförelse med de rysligheter, som föröfvades emot andra värnlösa fruntimmer.

Nästan förfärligare än självfva mordscenerna var likväl åsy- nen af den jämmer och det elände, som framställde sig, då eldens raseri upphört samt de härjande och plundrande skarorna återvände för att ur källkarna uppgräfva, hvad innevånarna fört in i dem.

Stort var antalet af de olyckliga, som därstädes funnos kväfda af rök; stort var äfven bytet, som de plundrande där- ifrån samlade, ehuru många af dem genom sin rofgirighet ledo skarorna den död, som de beredt åt hjälplösa innevånare.

Äfven fann man lefvande människor, som voro till hälften uppbrända, barn, som, halfdöda af hunger, med matta och klagande stämmor frågade efter sina föräldrar, samt lefvande dibarn vid sina döda mödrars bröst.

En hjärtat sönderslitande veklagan skållade från domkyr- kan, till hvilken vid pass tusen människor flyktat.

Mer än fem tusen lik blefvo vid gatornas rensande ka- stade i Elbeströmmen. De hade blifvit nedtrampade, skjutna eller på annat sätt mördade. Ett ännu större antal innevånare hade omkommit genom eld och rök och i det hela skola

30,000 människor hafva tillsatt lifvet vid Magdeburgs fasans- fulla förstöring.

Den 13 maj kom Tilly själf in i staden och då först slutade plundringen, hvarjämte de in i kyrkorna flydda inne- vånarne blefvo skonade till lifvet.

Dagen därpå sjöngs Te Deum i domkyrkan.

Tilly red genom de af ruiner uppfyllda gatorna ocb be- skådade sitt verk.

Den omänsklige skref till Wien:

»Sedan förstöringen af Tröja och Jerusalem har ingen dylik seger blifvit omtalad i världshistorien.»

Och då man öfverväger de mördades antal samt denna rika och stora stads uppbrännande i sammanhang med de plund- rande soldaternas raseri, så torde Tillys rysliga uppgift ej synas vara osannolik.

Dagen efter Tillys intåg i den förstörda staden återgaf en af okända orsaker uppkommen och sig hastigt spridande eld i det kejserliga lägret vid Fermesleben friheten åt de talrika fångar, hvilka blifvit släpade dit.

Endast fanatiska katoliker intogos af skadefröjd öfver Mag- deburgs öde. Hos: alla andra kunde detsamma ej väcka annat än smärta, förskräckelse, medlidande och beklagande.

Konung Gustaf Adolf kände den djupaste sorg och ovilja. Han blef alldeles utom sig vid underrättelsen om denna fasans- fulla händelse. Hans vrede mot Tilly uppnådde den högsta grad och han försäkrade:

»Jag skall hämnas på den gamle korpralen för detta omänskliga blodbad, om det äfven skall kosta mitt lif!»

Det allmänna tadlet föll emellertid på Gustaf Adolf, ty af honom hade man med tillförsikt väntat undsättning för Magde- burg; och hvar och en, som inte kände de omständigheter, hvilka afhållit honom för att gifva denna undsättning, ankla- gade honom med skenbar rättvisa för en oförsvarlig försum- melse.

Konungen, som fick underrättelse om denna mening och detta orättvisa omdöme och hvilkens redlighet därigenom på det smärtsammaste kränktes, ansåg sig vara skyldig sin äraatt i en offentlig skrift utveckla orsakerna till sitt förfarande och drog ej i betänkande att genom framställning af sakens rätta förhållande anklaga

de personer, hvilkas efterlåtenhet eller egensinne förhindrat honom att i rätt tid undsätta en af honom så högt värderad stad och bundsförvant.

*

Kap. III.

Pistolsmedens dotter.

-

Den lilla staden Zerbst var katolskt sinnad.

I denna stad bodde pistolsmeden Josef Meijer, sedan flere år änkling, tillsammans med sitt enda barn, dottern Frida, hvilken med förstånd skötte sin gamle fars hus.

Josef Meijer var en ärans man men nästan fanatiskt fästad vid den katolska religionen, för hvilken han varit färdig att uppoffra allt, om så hade fordrats, och detta hans religiösa nit underblåstes med all sorgfällighet af familjens biktfader, dominicanermunken pater Myosotis.

Josef Meijer hade vid denna tid mycket arbete och i hans tjänst voro anställda inte mindre än fem gesäller, hvilka han

själf lärt att göra goda ryttarpistoler. Men huru skickliga dessa arbetare än voro, lämnades dock inte en enda pistol ut, hvilken inte först varit under Meijers egna händer.

Innan vapnen blefvo förklarade färdiga, lämnades de där- för in i ett litet rum, där Meijer själf satt och dit ingen utan hans gifna tillstånd fick tillträde. Där preparerades vapnen och man sade, att hvar och en, som fick en dylik preparerad pistol, blef »hård,» det vill säga osårbar.

Det var under denna tid och äfven långt senare ett all- mänt tal, att krigare kunde göra sig hårda och detta troddes ofta bero på vapnen.

Den passauiska konsten, eller som man kallar »att göra sig hård», det aren uppfinning af vidskepelsen,som ännu i slutet af adertonde och början af nittonde seklet funnit sina försva- rare och anhängare. Den, som känner denna konst, skall inte kunna såras hvarken af skott eller af hugg eller på hvad annat sätt som helst. Ingenting skall kunna skada en sådan männi- ska, så vida man inte skjuter på henne med en kula af silfver eller guld, förtäljer sägnen.

Hos greker och romare hyste man redan i äldsta tider förtroende till denna härdning. Man kunde inte föreställa sig att hjeltar, som i drabbningar ofta hade undgått döden, endast hade sin tapperhet och sin lycka att tacka därför. Däraf upp- kom den tanken, att de blifvit härdade af vissa gudomligheter, med hvilka de på något sätt stodo i förbindelse och af dem voro synnerligen älskade och skyddade. Hjeltarna själfva funno denna tro, om de också inte alltid närde densamma, mycket fördelaktig för sig på den grund, att folket i anseende till deras förbindelse med gudarna visade dem så mycket större vördnad och själfva ådagalade tapperhet i striden, ju mera det var öfvertygadt om, att det under en sådan anförare säkert skulle segra.

Denna tro försvagades icke en gång, när de blefvo slagna eller om en hjelte sårades, äfven om han ansågs vara osårbar; emedan man trodde, att såret var en verkan af någon gudom- lighet, som hade understödt fienden.

För hjelten var det emellertid fördelaktigast, om inte blott hans folk utan äfven fienden trodde, att han var »hård.» Ty-

under sådana omständigheter hade inte någon människa sär- deles lust att angripa och mäta sig med honom; hvar och en undvek honom snarare i striden eller gaf sig utan motstånd fången, i den fasta öfvertygelsen, att det ändock vore omöjligt att öfvervinna honom. Endast de hjeltar vågade angripa ho- nom, hvilka icke hyste denna öfvertygelse eller ock själfva ansågo sig för osårbara. - Exempelvis må nämnas, att man i trojanska kriget ansåg Akilles, som var en gudinnas son, vara oöfvervinnerlig och osårbar ända till hälen.

Denna tro på härdning ökade stundom hjeltarnes tapper- het. Ty den, som ansåg sig vara gjord »hård,» trotsade alla faror, om han också annars var den mest fega människa och han undgick äfven lyckligt faran medelst den tapperhet, hvar- till han kände sig uppmanad.

Här må anföras ett exempel från trettioåriga kriget på en man, som trodde sig vara gjord »hård:»

A., en dansk officer vid ett fotregemente, kallades till strid.

Ehuru A. var en officer, hvilken i fredstider på det nog- grannaste fullföljde sina skyldigheter, hade han likväl en af- gjord ovilja mot krig.

Som man i fält inte ett ögonblick kan veta, huruvida man det påföljande kan träffas af en kula eller såras af ett svärd, så önskade han på det lifligaste att bli förskonad från fält- tåget.

Detta lät sig emellertid inte göra. - Han var således be- tänkt på något medel, hvarigenom han skulle kunna betrygga sig emot de faror, för hvilka han i de förestående träffningarna kunde blifva blottställd.

Han kände en svärdfejare, om hvilken man hade sagt honom, att han förstod konsten att göra sig hård.

Till denne vände officeren sig i sin förlägenhet.

Han sade sig äga nog mod för att inte frukta någon fiende; men som emellertid äfven de tappraste stundom stu- pade i krig och det vore hvarje människas plikt att så mycket som möjligt sörja för sitt eget lif, så önskade han att få lära konsten att göra sig hård. Trovärdiga personer hade försäk-___ 2 t ___

rat honom, att svärdfejaren vore invigd i denna konst och han bad honom därför att däri blifva undervisad.

För att göra svärdfejaren sig bevågen, gaf han honom genast en present och försäkrade honom tillika om sin fram- tida tacksamhet, om han ville visa honom denna vänskap.

Presenten och det gifna löftet voro ganska kärkomna för svärdfejaren, som därför lofvade officeren att göra honom »hård.» Men han förbehöll sig tillika såsom ett oeftergifligt villkor, att allt, hvad han föreskref, skulle till punkt och pricka efter- lefvas. - Officeren lofvade naturligtvis detta gärna.

Svärdfejaren gjorde och öfverlämnade nu åt officeren en värja, under förklaring, att han i handtaget lagt det, som skulle göra honom »hård» och osårbar. - Han tillade, att denna värja skulle betrygga hans lif, så länge han nyttjade henne och att han kunde modigt gå alla faror till mötes utan fruktan att bli sårad eller dödad. Men han fick inte öppna knappen på värj- fästet, så länge han igenom värjans ägande ville vara osårbar. Ty på samma gång han lossade denna knapp, skulle den däri inneslutna kraften försvinna.

Officeren lofvade att rätta sig därefter och gick från svärd- fejaren under betygande af sin uppriktiga tacksamhet.

Full af mod och förlitande sig på sin värja tågade han nu i fält.

Han utmärkte sig vid alla tillfällen genom sin utomor- dentliga tapperhet och beslutsamhet. Ingenting kunde komma hans mod att svikta, äfven om den största lifsfara var för handen; han sökte snarare själf farorna och utmärkte sig vid hvarje träffning eller skärmytsling såsom en af de tappraste officerarne i arméen. Ty han var alltid säker på, att hans värja gjorde honom »hård» och att han för den skänk, han gifvit svärdfejaren, skulle utan fara för sitt lif kunna skörda lagrar. Hela arméen förvånades så mycket mer öfver hans tapperhet, som några andra officerare hade, medan han ännu var i stånd- kvarter och icke hade sin nya värja, trott sig hos honom för- märka spår till fruktan, så ofta man talade om uppbrottet till Tyskland. .

När Danmarks konung måste med förlust och nesa draga sina trupper tillbaka från kriget, var - A. öfverhöljd med lageroch ära för sin egen person. Han hade begagnat hvarje till- fälle att ådagalägga sin tapperhet och det utan att en enda gång ha blifyit sårad.

Han gaf svärdfejaren nya bevis på sin tacksamhet utan att likväl någonsin af honom kunna erhålla upplysning om hemligheten i konsten att göra sig »hård.»

Att utröna denna hemlighet medelst värjknappens öpp- nande syntes honom vara ett allt för vådligt företag,

emedan svärdfejaren hade ånyo försäkrat honom, att han då skulle upphöra att vara »hård.» Man kunde ju inte veta, om inte Danmark ännu en gång skulle blifva inblandad i religionskri- get i Tyskland och svärdfejaren tycktes inte vara hågad att förnya sin konst.

A. fruktade dessutom denne mans ovänskap alltför mycket för att våga detta företag, helst han mycket väl visste, att han hade mindre sin tapperhet än sin värjas egenskaper att tacka för sin ryktbarhet.

För att icke hos någon annan människa väcka begär till detta härliga vapen, hade han aldrig omtalat, att han var osårbar.

Han besegrade därför sin nyfikenhet.

Men sedan svärdfejaren dött och A. själf erhållit ett äro- fullt afsked, trodde han sig kunna utan vidare betänkande öppna värjknappen, icke blott för att omsider få tillfredsställa sin nyfikenhet utan äfven för att själf kunna upptäcka hemlig- heten af att göra sig hård.

Men då han öppnade värjknappen, fann han där inom ingenting annat än en papperslapp, på hvilken stod skrifvet:

»Var tapper och försvara dig, kruka!»

Denna upplösning var öfverraskande nog.

A. insåg nu visserligen, att härdandet endast var ett be- drägeri och bestod i inbillningen. Han var emellertid mycket nöjd med svärdfejaren, som medelst sin föregifna konst hade fört honom till tapperhet. Han var öfvertygad om, att han utan sitt förtroende till värjans magiska kraft aldrig skulle ha kämpat som en tapper krigare. - Han instämde numera själf i svärdfejarens mening, att intet bättre medel fanns att göra sig »hård» i krig än att vara tapper och försvara sig, emedan_____ 2 5 --

den feghjartade alltid mycket förr än den tappre kunde såras eller dödas.

A. upphängde därför sin värja tillika med det under värj- knappen funna papperet såsom en relik för sig och sina efter- kommande. -

Vi hafva inflickat denna beskrifning här för att visa, hur bedrägeriet spelade in i denna sak och för att skydda den hederlige Josef Meijer mot misstanken att förfara bedrägligt möt sina kunder, hvilka voro uteslutande katoliker; ty det kunde inte hända Meijer, att han sålde ett vapen till en man, som ej bekände sig till katolska .religionen.

Det var ett allmänt gängse tal, att Josef Meijer härdade sina vapen, så att de, hvilka köpte sådana af honom, blefvo »hårda.»

Och detta tal var sannt så till vida, att pistolsmeden verk- ligen trodde sig härda pistolerna. Något bedrägeri förelåg så- ledes inte här, alldenstund tron på en undergörande kraft be- själade Meijer.

Det är nämndt, att ingen pistol utlämnades till en köpare, utan att pistolsmeden själf behandlat vapnet i det rum, dit ingen af hans medhjälpare och ännu mindre någon främling tilläts inträda utan hans särskilda tillstånd.

Detta rum tarfvar sin beskrifning.

Det afskildes från verkstaden medelst en dörr, som alltid hölls stängd. På denna dörr var anbragt en klocka, i hvilken den, som önskade tala vid mästaren, måste ringa för att komma in. Stundom öppnade då Meijer dörren genast, men stundom kunde den honom sökande få vänta länge, innan han blef insläppt. Då sistnämda förhållande inträffade, visste man, att, Meijer var sysselsatt med att härda vapen.

Rummet var ganska stort och företedde vid första anblic- ken intet anmärkningsvärdt. Det såg helt enkelt ut som en handtverkares verkstad för finare arbeten.

Det enda, som var anmärkningsvärdt, var, att fönster- luckorna alltid voro tillskrufvade för fönstren till rummet, hvilket därför städse måste lysas upp af en lampa.

Den noggranne iakttagaren såg dock, att rummet var af- balkadt medelst en länga, i hvilken flera små och stora dörrar voro inpassade.

Hjeltekonungen. 5- 34 -

Man ansåg likväl ej detta såsom något underligt och an- tog, att denna länga utgjordes af bredvid hvarandra liggande skåp, i hvilka mäster Meijer förvarade verktyg och vapen.

Detta var äfven sannt, hvad beträffar de små dörrarna, som verkligen tillhörde skåp, hvilket däremot ingalunda var fallet med de stora dörrarna, som voro så höga, att de gingo från golf till tak.

Inom dessa dörrar doldes pistolsmedens allra heligaste och det var där, han härdade sina vapen, så att deras köpare skulle bli osårbara.

När dessa dörrar uppslogos, strömmade ut i rummet ett starkt sken från sex vigda vaxljus, hvilka dag och natt brunno invid ett altare, öfver hvilket ett krucifix af silfver hängde, och öfver detta tronade på en konsol en vacker madonnabild.

Altaret, ljusen och ett rökelsekar, ett vigvattenskärl samt en vippa voro välsignade af pater Myosotis, hvilken mot en rund summa lärt den fromme Josef Meijer att härda sina vapen.

Detta tillgick på följande sätt:

Meijer lade på altarrunden en massa pistoler, så tätt han .kunde och ritade med en grafstickel i deras pipor ett kors samt bestänkte dem med vigvatten och tände rökelsekaret, från hvilket aromatiska ångor sväfvade ut i rummet, som därefter tillstängdes och förblef stängt under vissa timmar.

Under denna tid var pistolsmeden, som tog plats utanför dörrarna till det heliga rummet, försänkt i bön och lät sig af ingen störas.

Han bad då igenom ett radband och alla hans böner gingo ut på, att den heliga kyrkan skulle segra i striden mot kättarn e.

Kyrie eleison I Christe eleison 1 Kyrie eleison 1

I svensk öfversättning:

Herre förbarma dig! Kriste förbarma dig! Herre förbarma dig!

Sanctus, sanctus, sanctus, Domine Deus Sabaoth! Pleni sunt coeli et terra gloria tua. Benedictus qui venit in nomine Domini Hosanna in exelsis.- 35 -

På svenska:

Helig, helig, helig, herre, härskarornas Gud!

Fulla äro himlarne och jorden af din härlighet.

Välsignad vare han, som kommer i herrans namn!

Hosianna i höjden!

Så bad pistolsmeden bland annat ur katolska mässan. Han bad på latin, hvilket språk han inte förstod; men det är så, att katolikerna städse begagna latinska språket i sin gudstjänst, liksom om himmelens och jordens herre inte skulle förstå något annat språk.

Icke för ty inlade Josef Meijer under dessa bönestunder, då han trodde sig härda sina vapen, då "och då en bön på sitt modersmål. Och dessa böner blefvo allt talrikare och talri- kare, i synnerhet sedan konung Gustaf Adolf börjat deltaga i kriget.

En bön, som pistolsmeden då aldrig glömde, var denna:

Heliga madonna, gif mina pistoler din gudomliga kraft, att den -måtte bevara dem, som föra dem i den heliga

striden. Skänk,' heliga jungfru, för din sons skull kulorna ur mina pi- stoler en förgörande kraft och led en kula in i den svenske kättarkungens hjärta. Hör en trogens bön, heliga madonna, himmelska jungfru.

Och efter denna bön bad han katolicismens förnämsta bön, hvilken ingalunda är Fader vår utan Ave Maria.

Att bedja Ave Maria är ett bruk i katolska kyrkan sedan trettonde århundradet och detta bruk har uppkommit på grund af ängelens hälsning till Maria i Lucas evangelium kap. i, v. 28:

»Hell, full af nåd! Herren är med dig! Välsignad du bland kvinnor!»

Bönen Ave Maria lyder i öfversättning:

»Var hälsad, Maria, du älskliga, Herren är med dig, du välsignade bland kvinnor. Välsignad är din lifsfrukt, Jesus Kristus. Heliga Maria, Guds moder, bed för oss syndare nu och i vår dödsstund. Amen.»

På detta sätt preparerade mäster Josef Meijer sina pistoler; själf var han öfvertygad om, att de genom denna behandling skulle blifva i besittning af kraft att göra sina ägare osårbara; och skälm är därför den, som vågar beskylla den hederligpistolsmeden för bedrägeri. Han var själf bedragen, det var allt.

* Heliga madonna, gif mina pistoler din gudomliga kraft ...

Den dag, som Carl Frisk och Helge Stål med sina svenska ryttarskaror anlände till Zerbst och utanför staden levererade en fäktning med en papistisk styrka samt förskingrade densamma, hade mäster Josef sålt några pistoler, hvilka strax därpå kommo i bruk.

Huruvida innehafvarne af dessa vapen blefvo räddade till lifvet eller ej, är oss fullkomligt

obekant. Visst är emellertid, att de, om de ej stupade, ingalunda genom pistolerna blefvo räddade till lifvet, utan i stället räddade sig genom en hastig och neslig flykt.

Hela staden satte sig i försvarstillstånd. Hvarje man, som kunde bära ett svärd eller skjutvapen, beväpnade sig för att kunna möta en de fruktansvärda svenskarne, om de skulle an- falla själfva staden.

Detta skedde dock ej, såsom förut är berättadt, utan fäkt- ningen skedde utanför staden och inför stadsboarnas blickar.

Främst på stadsmuren stod pistolsmeden Josef Meijer, be- väpnad med ett svärd och ett par af sina preparerade pistoler. Han hade ju intet att frukta, menade han; Guds moder hade ju gjort honom »hård.»

Han träffades ej heller af någon fara lika litet som någon annan af stadens innevånare, beroende därpå, att intet, enda skott riktades mot staden.

Kvinnorna församlades dels i kyrkan, dels i andra stabla byggnader och afbidade under bön och sång stridens utgång.

Pistolsmedens dotter, den mörkögda Frida, var likväl en af de få kvinnor, som inte lämnade sitt hem. Hon inneslöt sig i stället i sin höganloftsbur, hvars fönster vette ut åt den sida, där striden rasade.

Hon böjde knä vid fönstret med ett krusifix mellan sina händer och bad andäktigt om seger för sina trosförvanter.

Striden slutade. Papisterna jagades bort af svenskarna och allt blef åter lugnt kring staden.

Då gick pistolsmedens dotter ned från sitt högan loft och tillkallade ett par af sin fars arbetare samt befallde dem att vara sig följaktige ut på fältet, där hon ville förbinda sårade och möjligen till sin fars hus föra någon krigare, hvilken hon trodde skulle kunna räddas till lifvet.

Flera af Zerbst kvinnor gjorde som Frida. - *Det är ju ett af kvinnans skönaste kall att öfva barmhärtighet.

Knappast utkommen från sin faders hus mötte Frida pater Myosotis.

- Pax tibiscum! (Frid vare dig!) hälsade munken sitt biktebarn. - Hvarthän på denna Guds vredes dag, då Guds stridsmän måste vika för kättare?- Frid vare dig, fromme fader! svarade Frida. Jag äm- nar mig ut på fältet för att

om möjligt lindra de sårades nöd.

- Ett Gudi behagligt verk, min dotter, sade patern. Guds moder belöne dig! fortsatte han korsande sig och där- efter läggande sin hand på flickans hufvud, hvilket hon höll djupt nedlutadt, under det att hon gjorde korstecknet.

Frida fortsatte därefter sin väg och pater Myosotis gick in i mäster Josefs hus, dit pistolsmeden just nyss kommit tillbaka.

Han lefver, sade hon. Kanske han kan räddas.

Den ädla flickan hann snart utom stadsmuren och mer än en krigare blef af henne förbunden samt fick sina sår tvättade och sina torra läppar fuktade med vatten.

Det var ett drygt arbete, hon åtagit sig; men hon för- tröttades inte utan fortfor att utöfva sitt barmhärtighetsverk, så långt hennes medförda bandage räckte.

När dessa voro slut, började det skymma och Frida ställde sina steg åter mot staden.Under denna vandring varsnade hon en sårad man, hvilken syntes vara af högre rang än de andra.

Hon lutade sig ner och lyssnade mot hans läppar samt kände, att han andades svagt.

— Han lefver, sade hon. Kanske han kan räddas.

— Låt honom dö, sade en af hennes fars arbetare.

— Hur kan du vara så hjärtlös, Fritz! utropade Frida illa berörd.

— Det är ju en svensk officer, svarade Fritz.

— Han är dock människa!

— En kättare.

— I döden äro vi alla lika, sade Frida.

Arbetaren ämnade svara något, men Frida förekom honom och befallde honom och hans kamrat att varsamt lyfta upp den sårade och bära honom till staden och in i pistolsmedens hus.

Arbetarne knorrade visserligen något i början, men de lydde dock och på detta sätt blef Carl Frisk, ty det var honom, som pistolsmedens dotter funnit, förd från slagfältet och kunde inte återfinnas därstädes af Helge Stål, när han efter jakten efter de flyende papisterna återvände dit.

Fridas och de öfriga Zerbstkvinnornas barmhärtighetsverk på slagfältet hade emellertid ingen välsignelse med sig, hvilket ingalunda förringar värdet af deras goda vilja. — Ett af krigets värsta plågoris är nämligen de skockar af likskändare — hyenor i människogestalt — hvilka samlas kring slagfälten och, när fäktningarna slutat, plundra de sårade och döda. — När kvinnorna lämnat fältet, sedan de fört med sig de män, som de kunde härbergera i sina hem, störtade sig en massa likskändare öfver fältet och plundrade. Däraf kom det sig, att Helge vid sin återkomst till Zerbst funno alla kroppar, som lågo på fältet, plundrade på allt. — En fasansfull och hjärtskärande syn.

*

Det är nämridt, att innevånarne i Zerbst voro katoliker, men där funnos dock äfven några protestanter och en af dem hade nyligen varit utsatt för följande äfventyr:

En katolsk adelsman hade under kriget fört med sig en protestantisk borgare från Zerbst som fånge och kastat honom i tornet af sitt slott.

Efter någon tid bad fången om ett samtal med adels- mannen.

Detta beviljades honom och han sade:

- Här ligger jag, ädle herre, till ingen nytta hvarken för er eller mig. Mina vänner vilja inte heller skicka någon

lösen för mig. Låt mig därför fara hem; om åtta veckor vill jag ärligt infinna mig och ha pänningar med mig.

- Hvem går i borgen för er, frågade adelsmannen.

- Jag har ingen annan än Gud till borgen, blef svaret; och jag svär vid denne löftesman att hålla mitt ord.

- Den borgen antager jag, sade adelsmannen och lät borgaren fara.

Den stackars mannen sålde nu allt, hvad han hade; men det gick inte så lätt att få ihop lösesumman; tre veckor voro redan förflutna öfver tiden, som blifvit utsatt och borgaren syntes inte till vid slottet.

Emellertid red adelsmannen en dag öfver fältet, följd af tvänne betjänter, och mötte under denna ridt en prior med en dräng och två mycket vackra hästar.

Adelsmannen förundrade sig öfver, att munken red så stolt, fattade prions häst i tygeln och frågade:

- Hvem är ni och hvem är eder herre ? Priorn svarade:

- Jag är Guds tjänare och Gud är min herre!

- Nå, det kommer mig just till pass, sade adelsmannen. Jag har för en tid sedan släppt på fri fot en fånge, som ställt er herre som borgen för sig! Er herre är mig för mäktig och honom kan jag inte hålla mig till; således vill jag hålla mig till hans tjänare I

Och så förde han den förvånade och obehagligt öfver-- 4I -

raskade munken med sig till slottet och tog af honom allt, hvad han ägde.

Kort därefter inställde sig borgaren, ursäktade sig för dröjs- målet och ville betala lösepenningen. Men adelsmannen sade:

- Behåll edra penningar min vän och far er väg; er löftesman har redan betalt för er.

Händelsen visar, att det äfven bland katolikerna fanns heder och ordhållighet och vi hafva anfört denna anekdot endast för att visa detta, alldenstund mången fått en skef tanke i detta fall och uppfattat alla katoliker, som deltogo i trettio- åriga kriget som trolösa män, ja nästan som röfvare. Denna uppfattning är emellertid alldeles falsk. - Sannt är, att mången katolsk riddare och härförare var grym; men mången var äfven ädel och god, ehuru alla voro förvillade genom förvända reli- gionsbegrepp, som samvetslösa munkar sökte att förvrida ännu mer.

En af dessa samvetslösa munkar var pater Myosotis, pistol- smeden Josef Meijers och hans dotters biktfader. - Allt kunde han tillåta sig. Ingen handling, hur låg den än var, ryggade han tillbaka för att utföra, så framt han därmed trodde sig kunna befordra kyrkans väl och - tillfredställa sin egen girig- het. Ty han var girig utan gräns. - Girigheten är roten till allt ondt, lär oss Guds ord och detta ord besanna vi i afse- ende på pater Myosotis.

Han kunde dock ha sina lyckliga infall. Vi anföra ett:

Pater Myosotis predikade en dag för en trupp katolska soldater, hvilka blifvit inkastade som besättning i staden. Han predikade om krigets förödelse och slutade sin predikan med följande bön:

- Heliga Guds moder, förläna oss frid och bönhör åt- minstone soldaternas önskningar.

Anföraren för garnisonen bjöd dagen därpå patern på middag. Han hade varit närvarande, när predikan hölls och frågade nu under middagsmåltiden, hvad patern menade med: soldaternas önskningar.

Hjellekonungen. 6— Jo, svarade pater Myosotis, jag hör de flesta af edra soldater önska, att djäfvulen måtte anamma dem. Går den önskan i riktig fullbordan inom alla kårer, som nu genomströfva Tyskland, så måste kriget bli slut.

*

Pater Myosotis var medlem af den heliga jesuiterorden och den heliga inkvisitionen. För öfrigt var han munk inom augustinerorden, som hade ett kloster i Zerbst.

* Kap. IV. Carl Frisk i jungfruburen.

När Frida, åtföljd af sina två medhjälpare, återkom till sin faders hus, medförande den svårt sårade svenske office- ren, hade pistolsmeden inneslutit sig i sin kammare och fick inte störas. Denna gång var han inte ensam; pater Myosotis var äfven i pistolsmedens allra heligaste.

Frida gjorde, när hon fick veta detta, icke en min af att störa sin far; men hon vågade inte låta föra in den sårade i något af sin fars rum utan att först ha hans tillstånd därtill.

Hade det varit en kejserlig officer, då hade det varit helt annat. Men nu var det en svensk man, en kättare, som hon fört med sig.

Hon blef en stund villrådig om, hvad hon borde göra, men slutligen sade hon till sig själf:

- Visserligen vågar jag inte låta bära in den sårade i. någon af min faders kammare. Men jag äger ju själf ett rum, jag äger ju en åt mig helgad fristad i min faders hus: Min höganloftsbur! - Dit skall jag föra den sjuke, där skall jag vårda honom och där - med den heliga jungfruns hjälp -?- återgifva honom hälsan.

Och hon befallde, att den sårade skulle bäras upp i jung- fruburen.

Åter tvekade arbetarne; men de lydde dock och kort där- efter låg den svenske officeren, hvilken fortfarande var sanslös, förbunden och på det ömmaste vårdad i det jungfruliga lägret.

Hvilken hvilostad! Och hvilken boning! - Själfva rum- met andades poesi. - Hvilken frid dess ägarinna förlänat sin- 44 -

boning! - Hvilka oskuldsfulla drömmar, som där plägade drömmas! - Och där skulle nu den svenske krigaren, fienden till jungfru Fridas religion, bo och vårdas af henne! Där hade han, själf ovetande, ställt till villervalla! Men de goda tom- tarna - kanske rättare sagdt englarna - voro kvar därstädes, det skulle man snart finna!

Ovanligt länge dröjde Josef Meijer och pater Myosotis i pistolsmedens inre kammare, och hvad de därstädes denna gång gjort eller afhandladt, har aldrig blifvit bekant.

Arbetet i verkstaden stod stilla, men arbetarne voro dock församlade därstädes, sinsemellan talande i låg och hviskande ton om den utkämpade striden samt om den sårade svensken, som jungfru Frida, sin fader ovetande, för med sig hem.

De älskade och aktade alla högt sin mästares dotter och de voro mycket sorgsna nu, emedan de fruktade för en häftig scen mellan mästaren och jungfrun, när den förre fick sig bekant, att en kättare dvaldes under hans tak.

Och de bedrogo sig icke i denna sak.

Den första fråga, som mäster Josef ställde till sina arbe- tare, när han i pater Myosotis sällskap kom ut i verkstaden var denna:

- Hvar är min dotter?

- I sin höganloftsbur, svarade en af gesällerna.

- Det arma barnet, suckade pistolsmeden. - Jag måste tala vid henne.

Han kallade på en kvinnlig tjänare och sade till denna:

- Gå upp till högan löftet och kalla på min dotter. Men stör henne inte, om hon ligger bedjande framför Guds moders bild. Hvilken, som sätter fader eller moder före mig, han är mig icke värd, säger Herren. Därför väntar fadern, tills hans dotter slutat bedja.

- Amen! Så talar en rättrådig man! ifyllde pater Myosotis. Tjänaren gick och nalkades försiktigt höganloftsburen och

lyssnade vid dennas dörr, om hon skulle höra jungfrun mumla45

böner. - Men jungfrun, som hört någon nalkas, öppnade själf dörren och frågade:

- Är min far i verkstaden?

- Ja, jungfru, svarade tjänaren. Mästarn önskar tala vid er.

- Jag kommer genast.

Jungfrun stängde åter dörren och gick fram till Carl Frisk och såg på honom samt lade hans hufvud till rätta, hvarefter hon tyst lämnade rummet och begaf sig ned till verkstaden, där hennes far, alla gesällerna och pater Myosotis voro församlade.

Så snart mäster Josef fick se sin dotter, bredde han ut sina armar mot henne, sägande:

- Guds moder välsigne dig, barn! Du har varit på fältet och lik den barmhärtige samariten gjutit balsam i de sår, som våra ovänner tillfogat våra rättrogna vänner. Kom till mitt hjärta, min Frida!

Jungfrun lade sitt hufvud mot sin faders bröst och han slog sina armar om henne samt kysste henne på pannan.

Därefter fortfor han:

-- De fördömda kättarna ha i dag vunnit seger, men en skenbar seger. Guds moder vredgas och skall sända legioner rättrogna att förgöra kättarne. Martyrer äro de, som stupa i striden för religionen, för den enda sanna och saliggörande tron. - Du har haft ett styft arbete, mitt barn, ett ädelt verk har du utfört; har du någon bön att bedja din fader, så bed den; står det i min makt och är det inte religionsstridigt, skall din bön bli uppfylld.

Då höjde jungfrun sitt hufvud från sin faders bröst och såg honom så mildt och innerligt in i ögonen, sägande:

- Fader! Jag eger allt, hvad jag kan önska till lifvets nödtorft och trefnad. Du har alltid uppfyllt mina önskningar, innan de ännu blifvit framsagda, dyre fader, svarade hon. Jag har därför ingen bön att bedja för mig själf, men väl för en annan.

- För en annan? Tala, mitt älskade barn, tala! För en annan vill du bedja din far; men hvad kan jag, oansenlige man, göra för en annan?

- Allt!-46 -

- Allt? Du talar i gåtor, Frida. Säg ut, livad du har på hjärtat!

- Fader! Där ute på fältet låg en ung officer svårt så- rad. Stora blodlefrar funnos rundt omkring hans kropp och det syntes, att han lidit stor blodförlust. Hans bleka utseende gjorde, att jag i första ögonblicket trodde honom vara död. Men då jag lade mig ned och lyssnade vid hans läppar, märkte jag, att han ännu andades svagt. Det skar mig i hjärtat att se denne unge och kraftfullt byggde man lämnad utan hjälp. Mina bandage voro slut och jag kunde intet göra.

- Nå? frågade vapensmeden, då Frida gjorde ett uppehåll. Hon fortfor:

- Jag bad då Fritz och Erik, hvilka voro med mig ute på fältet, att lyfta den sårade på sina axlar och föra honom till ditt hus, fader.

- Hit? -Ja!-

- Hvar är han då?

- Då vi hunno hit, fingo vi veta, att du önskade vara ostörd. Jag tordes inte bryta ditt bud, ej heller vågade jag föra den främmande in i huset utan ditt tillstånd, fader. - Hvad skulle jag göra? - Jag tänkte då på.min höganloftsbur, min egen kammare, och lät bära den sårade dit. Förlåt mig, fader!

- Skulle jag inte förlåta dig, min dotter? Hvad har jag föröfrigt att förlåta? Ett kärleksverk! -- Ett sådant tarfvar ej förlåtelse men väl belöning.

- Gode fader! Af dina ord hör jag, att min önskan äfven denna gång är uppfylld, förrän den blifvit uttalad. Jag vill

dock framsäga min bön.

-- Låt höra!

- Gif den sårade det skydd, du förmår och tillåt mig att vårda honom. Vill Gud, skall lifvets gnista återväckas inom honom. - Han är lagd i min egen bädd; alltid finns det plats för mig i något annat rum i ditt hus, så länge den olyck- lige dväljes under ditt tak, fader!

- Fromma barn! svarade pistolsmeden. Du har rätt. Din bön var dig beviljad, redan innan den var uttalad.- 47 -

- Tack, ädle fader!

- En ung officer, ej en gemen man! Jag tycker mig i denna händelse se Guds finger. - Han skall göra det, pater! tillade han med en förtrolig blick åt munken.

- Stor är Herrens nåd öfver detta hus I svarade patern läggande sina armar i kors öfver bröstet.

Mäster Josef fortfor:

- Den unge officeren skall vårdas på det omsorgsfullaste, min dotter, och låter den allsmäktige lifsgnistan åter flamma upp hos honom, skall han kanske ....

- Tystnad! varnade munken.

- Skall han kanske, fortfor likväl mäster Meijer, rikta den helgade pistolen mot kättarkungens bröst.

- Tystnad! förmanade munken åter.

- I bjuden tystnad, vördade fader, sade mäster Josef; men inför mitt hus folk har jag inga hemligheter. Vi äro alla goda och trofasta katoliker och alla skola vi förstå, att den så- rade offfcern blifvit förd till mitt hus på en högre makts be- fallning. Vapnet är härdadt och välsignadt, mannen, som skall trycka af kulan mot Gustaf Adolfs hjärta, har himmeln sändt mig. I dag gästar Gud mitt ringa hus.

- Amen! mumlade munken.

Jungfru Frida hade synts mycket orolig under detta tal. En viss obeslutsamhet kunde läsas i hennes drag och en upp- märksam betraktare kunde inte undgå att märka, att hon ut- kämpade en inre strid med sig själf.

Detta märkte äfven pater Myosotis, ehuru han inte kunde förklara orsaken till densamma.

Några sekunder, sedan mäster Meijer upphört att tala, fort- for denna strid i jungfruns själ. Men hastigt syntes hon åter bli herre öfver sina sinnen och med svag men fast stämnia sade hon:

- Fader!

- Ja, mitt barn.

- Förlåt mig!

- Jag har intet att förlåta.

- Du vet inte . . .

- Hvad?- 48 -

- Den sårade officern . . .

- Nå?

- Han är ....

- Döende kanske?

- Nej, det tror jag inte; men . . .

-- Hvarför är du så förvirrad? Tala, kära Frida! Hvad har du att frukta af din far? Är jag inte längre värd ditt

förtroende?

- Jo, fader!

- Hvarför tvekar du då att säga ut, hvad du har på hjärtat?

- Jag fruktar att såra dig.

- Mig? På hvad sätt? Af hvad anledning?

- Jag fruktar, du skall vredgas, då du får veta . . .

- Hvad?

- Den unge officeren är ...

- Lemmalytt kanske.

- Nej!

- Hvad dä?

- O, Gud! Jag kan inte säga det.

- Jag förstår dig inte! Nu befaller jag dig att tala.

- Vredgas ej, fader! Han är ... är ... inte tysk!

- Hvad betyder det, kära barn! Han är då en af våra italienska bröder! Lika godt!

- Nej, fader! Han är - svensk!

- O sancta Maria, mäter dei! utropade munken görande korstecknet och fattande om sitt radband.

Mäster Josef blef några ögonblick alldeles tyst. Hans läppar darrade, liksom om han velat tala men inte kunde få fram något ord. Hans hy blef askgrå och hela hans kropp skälfde. Slutligen utropade han:

- Svensk?

- Ja fader! svarade jungfru Frida.

- Säg, att du misstagit dig, flicka! skrek han med af vrede skälfvande stämma.

- Jag har ej misstagit mig, fader!

- En svensk, en kättare under mitt tak! utropade pistol- smeden med alltjämt stegrad vrede. Gud och helgonen för-- 49 -

late dig, flicka, att du genom att hitföra en kättare skändat mitt hus!

- Förlåt mig, fader!

- Nej!

- Han är illa sårad och behöfver vård.

- En kättare är ej värd någon vård! Guds död!

- Han är en människa, såsom vi alla!

- Tig, flicka! röt pistolsmeden, och innan någon kunde hindra det, ryckte han till sig en slägga samt tog ett steg framåt.

- Heliga Maria! Hvad ämnar du, fader! utropade jung- fru Frida ångestfull och fattade om hans ena arm.

- Ur vägen, flicka!

- Hvad vill du göra?

- Släppp min arm!

- Nej!

- Släpp mig fram!

- Nej, fader! Jag fruktar, du har ett brott i sinnet.

- Ett brott? Nej, jag skall skipa rättvisa och knacka in skallen på den kättarhunden, som du i din obetänksamhet och enfald fört hit under mitt tak!

- Jesus, Maria! Hjälpen mig att stilla min fars vrede!

- Bort!

- Hjälp mig, pater, i Guds moders namn! Hjälp mig att rädda min far från att i vredesmod suddla sina händer med oskyldigt blod.

- Ha, ha, ha! skrattade pistolsmeden utom sig af vrede. Oskyldigt blod! - Kättarblod är det! Släpp mig fram, att jag må skicka den hunden till skärselden!

Han ryckte sig loss från henne och skyndade mot trappan till högan löftet.

Men jungfru Frida skyndade blek af förfäran efter och lyckades springa om sin i sin vrede vildsinte far och ilade förbi honom uppför trappan samt ställde sig framför dörren till höganloftsburen, bredande ut sina armar, att hon bildade ett kors.

Efter henne kom pistolsmeden, hvilken hack i häl följdes af patern och gesällerna.

Hjeltekonungen. 7Ingen gjorde dock något för att bringa honom till besin- ning. Pater Myosotis ansåg sig icke böra taga en kättares parti och gesällerna vågade inte motsäga sin husbonde.

- Ur vägen, flicka! röt pistolsmeden.

- Nej, fader! Först öfver mitt lik skall du gå för att dräpa den beklagansvärde svensken.

- Vanartiga barn! - Ha! - Har jag då vid min barm fostrat en orm! - Ve och förbannelse! - Ur vägen, flicka, eller krossar jag ditt hufvud, som man krossar en giftig huggorms!

Och han höjde verkligen släggan, under det att hans ögon blixtrade af en otyglad vrede.

Då sprang Fritz fram för att hejda hans arm, men släggan sänktes till golfvet, innan han hunnit gripa densamma. Det var Frida själf, som genom sin själsnärvaro afväpnade sin far och hon fick äfven ett kraftigt bistånd af pater Myosotis.

Flickan gjorde ej en rörelse vid sin fars hot, men en - vi våga säga det - helig eld bröt fram ur hennes ögon och med fast och genomträngande stämma utropade hon:

- Fader! Fader! Förgrip dig ej på Guds moders sons heliga kors!

Mäster Josef sänkte, som sagd t, släggan.

- Jesu kors ? frågade han.

- Ja! Ser du ej det kors af kött och blod, som ärrest framför ingången till min kammare!

Pistolsmeden, som nu förstod, att hon syftade på sig själf, grep åter fastare tag om släggan i afsikt att ånyo höja den- samma och bana sig in i sin dotters kammare för att dräpa den sårade svensken, som blifvit inburen dit.

Men då utropade pater Myosotis:

- På knä för Jesu kors!

Och han sjönk själf på sina knän, under det att han gjorde korstecknet på sitt bröst.

Fritz och Erik följde hans exempel, men mäster Josef tvekade.

- På knä för korset! Guds moder själf har planterat det framför kättarens dörr! sade patern. På knä!» Ser du ej det kors af kött och blod, som är rest framför ingången till min kammare!- 52 -

Pistolsmeden, som i allt trodde patern, släppte då släggan och böjde ett knä samt korsade sig.

Då sjönk äfven jungfru Frida på sina knän, korsade sig och sedan knäppande sina händer som till bön och lyftande sina blickar mot höjden.

Det blef under några ögonblick djup tystnad på vinden.

Slutligen reste pater Myosotis sig, sägande:

- Underliga äro Guds moders råd. Pris vare helgonen, att den heliga jungfruns ära ej blifvit skändad af oss! Kättaren är sänd i ert hus, Josef Meijer, af Guds helga moder; Ja, af Guds moder! - Befall din dotter, att hon väl vårdar främ- lingen till Guds ära och följ mig, jag vill i enrum förklara dig detta under.

- I aren en lärd och upplyst man, pater Myosotis sade Josef Meijer och steg upp. Jag måste tro edra ord, ty I aren invigd i religionens hemligheter; men underligt förefaller det mig, att en kättare kan stå under den heliga jungfruns skydd. - Jag följer eder! Vårda den sjuke tillsvidare, Frida; men påminn mig inte om, att en kättare dväljes under mitt tak.

Och i ganska elakt lynne och med tillkämpadt lugn vände han sig om och gick utför trappan, följd af patern, Erik och Fritz, hvilken sistnämnde tog upp släggan, som mäster Josef lämnat kvar på golfvet, och bar ned densamma i verkstaden.

Jungfru Frida blef alltså ensam på vinden och låg fort- farande på knä med ryggen vänd mot dörren till sin jungfru- bur, uppsändande en tacksam bön till jungfru Maria.

När alla hunnit uppför trappan, steg hon upp och gick med tysta fjät in i sin kammare för att vaka öfver den sjuke svensken och gifva honom den vård, som hon var mäktig att gifva.

Pistolsmeden gick, så snart han kommit ned från vinden, direkt in i sitt inre förut beskrifna rum, dit han följdes af pater Myosotis.

Länge voro de två männen inneslutna i detta rum och när de trädde ut ur detsamma, syntes pistolsmeden hafva under- gått en stor förändring.- 53 -

Hans ögon voro slappa liksom hans drag och det såg ut, som om han hade åldrats på den stund, som han varit inne- sluten tillsammans med patern i rummet innanför verkstaden.

- Fritz, sade han till en af gesällerna, spring upp på högan- loftet och tillsåg min dotter att komma hit ned, om hon kan lämna den sjuke. Men gå tyst, att du inte må störa honom.

Fritz såg förundrad först på mästaren och sedan på pater Myosotis, på hvars torra läppar ett infernaliskt leende hvi- lade och upplyste hans pergamentfärgade kinder.

- Har du förstått mig? frågade mäster Josef, då Fritz dröjde.

- Ja, mästare, svarade denne liksom uppvaknad ur en dröm och lämnade verkstaden samt gick uppför vindstrappan med tysta fjät, såsom hans husbonde befallt honom göra.

Det dröjde en stund, innan han kom tillbaka åtföljd af jungfru Frida, hvilken blek och darrande nalkades sin fader, som nu bredde ut sina armar mot henne och slöt henne till sitt bröst.

- Fader! hviskade hon liksom tacksamt och såg upp mot gubben.

- Mitt älskade barn, sade den gamle. Förlåt mig, älska- de dotter 1

- Fader! hviskade jungfru Frida åter.

- Jag har varit hård och orättvis mot dig, mitt barn!

- Gode fader! Förskräckelsen öfver att i ditt hem veta en kättare vistas, hvilken dessutom blifvit utan din tillåtelse ditförd af din egen dotter, kom dig att känna liksom en svindel.

- Så var det, barn.

- Du tänkte endast på, att den sårade mannen var en kättare; men du glömde, att han var en lidande människa, som behöfde vård.

- Ja! Jag glömde det, jag glömde det. Jag glömde, att lidandet gör oss alla lika. Ja, jag hade varit i stånd att bana mig väg öfver det kors, du medelst din egen kropp satte i min väg, för att dräpa den arme satan, som du kärleksfullt tagit i din vård, ej glömmande den högstes bud: Älsken hvarandra inbördes! - ej glömmande den eviges nådeord öfver den- 54 -

barmhärtige samariten! - Frida, mitt barn! Ej för ro skull blef du i dopet kallad Frida! Frid är i ditt sinne och hjärta, barn, en frid, som trotsar allt, ja självfva faran, hvilket du nog- samt bevisat i dag. Du vek ej åt sidan för din faders hot. Du stod som det skyddande korset utanför kättarens - den sjuke mannens fristad! Välsignad vare du, flicka.

Jag har varit hård och orättvis mot dig, mitt barn.

- Älskade fader!

- Och jag! ?- utropade pistolsmeden. Jag, din far, som bort vara din föresyn, jag lät mig kufvas af frestelsen. Jag njöt vid tanken på att få krossa hufvudet på en af tjänarne till Gustaf Adolf, den fördömde kättarkungen, hvilken icke blott kämpar mot Guds utvalda folk, utan äfven förgriper sig på de heliga apostlarne!___ r- r __

Följande anekdot anföres som en förklaring på pistolsme- dens sista ord:

Då konung Gustaf Adolf en gång i Tyskland, fick se i en kyrka de tolf apostlarnes bilder af silfver tilltalade han dem sålunda:

»Hvad, gode herrar! I stan här stilla på ett rum i stället för att gå ut i hela världen och predika, som i blifvit befallda! Nå, på min ära, så skall jag hjälpa eder att förrätta er be- skickning !»

Konungen höll sina ord och lät slå mynt af apostlarne, samt satte på mynten, som han lät utsprida öfver allt, Fräl- sarens bild. -

- Vårda den sjuke, min Frida, fortfor gubben efter några ögonblick. Vårda honom efter bästa förmåga. Jag vet, jag förstår nu, att Gud gästar mitt hem - ej för ro skull har han sändt dig den sårade kättaren, mitt barn; det var på den högstes befallning, du hämtade den sjuke från slagfältet. Du visste det ej själf då, och du förstår det ännu ej, men vår vördige pater Myosotis skall förklara dig detta, liksom han för- klarat detta Guds under för mig.

Han kysste sin förvånade dotter på pannan och ställde därefter sitt tal till sitt husfolk och sina gesäller:

- Och I, sade han, I vågen ej för någon utsprida, att den sjuke är en af kättarkungens män. Men bistån min dotter, om hon behöfver eder hjälp för att vårda honom. Det är af vikt, att han blir frisk, på det att Guds mening med hans sändande till mitt hem måtte fullbordas. - Men blir det ut- spridt i staden, att han är en kättare, så kunnen i vänta att få se mig gripas och undergå samma grufliga öde som för- rädaren Fahrenbach, ehuru jag är oskyldig till förräderi. Tiden är hård; och misstänkt man är dömd i förtid.

Vid denna tid hände en kejserlig öfverste Fahrenbach den olyckan att bli dömd till döden såsom öfverbevisad om en hemlig brefväxling med konung Gustaf Adolf. Fahrenbach var en mycket skicklig ingeniör, som den tiden voro högst sällsynta. Dels därför, dels i kraft af mäktiga förböner blef dödsdomen återkallad.

Men detta tjänade honom till ingenting.I det ögonblick simulackern med afrättningen skulle gå för sig, blef han alldeles förtviflad. Han sprang ned från schavotten, ryckte bardisanen ur handen på en bredvid stående soldat och dödade fyra andra, innan man fick tid att hugga galningen i stycken.

I detsamma kom nådebrefvet — för sent.

En den tidens historieskrifvareRiccio, de bellis germanicis. Lib. X. gör följande anmärkning:

»Därföre, benägne läsare, om händelsen så skickar, att du en dag blir dömd att hänga, så gå långsamt, tänk på undflykter, sök att vinna uppskof. Hvem vet, om icke nåden kan komma ännu i sista ögonblicket?»

Hvilka infall kunna inte de lärda hafva, kan man med skäl utropa, då man läser detta.

*

Kap. V.

Pater Myosoyis.

Jungfru Frida kunde ej förstå orsaken till sin fars förändrade sinnesstämning emot den sårade svensken. Visserligen in- såg hon, att pater Myosotis intalat honom förbarmande mot den sårade; men hon förvånade sig lika mycket öfver, att patern kunnat blifva vänligt stämd mot kättaren, som att hennes far i detta hänseende tagit skäl. Något underligt måste hafva inträffat i hennes fars inre rum under hans samtal med patern; och huru denne senare, hvilken annars närde mot kätterne en hätskhet, som inte kände några gränser, kunnat fatta sådan ömhet för den sårade svenske krigaren, kunde hon inte ut- grunda. Visst var emellertid, att patern omstämt hennes fars sinne till den sårades fördel, det förstod hon granneligen.

Pater Myosotis var, som förut är nämndt, en domini- kanermunk.

Medeltidens störste ordensstiftare voro den helige Fran- ziskus (död 1226) och den helige Dominikus (död 1221), hvilka voro samtida och liksinnade bragte sina ordnar, som de kallade franziskaner och dominikaneordnarne redan under sin lifstid högt i rop. Franziskus lade synnerligen vigt vid frivillig fattigdom.

Han fordrade icke blott, att den enskilde klosterbrodern skulle afsäga sig sin enskilda egendom, utan äfven att klostren inom hans orden skull vara fattiga. Han ville, att hans an- hängare skulle lefva det torftiga lif, som Kristus och hans apostlar lefde, och genom predikande och exempel föra den Hjeltekonungen. 8 Pater Myosotis.- 59 -

kristliga församlingen på den smala och törnuppfyllda stig, som Frälsaren betecknat vara den rätta för himmelns uppnående.

Med ett hjärta fullt af kärlek till alla människor skulle han helst hafva velat förvandla hela världen till kloster och alla människor till behoflösa och försakande munkar och nunnor.

Likaså ville dominikanerorden antaga sig folket. Men denna orden lade sig synnerligast vinn om predikande. Li- dandet, menade denna orden, tjänade kristenheten därtill, att den genom detsamma gaf påfvarne större privilegier att verka för inkvisitionen och såmedelst att uppspåra och utrota kättare.

En svår blodskuld hvilar öfver denna orden.

Understödda af påfvarne och älskade af folket hade dessa ordnar kloster i alla städer. Inflytelserika predikanter, berömda professorer, ja äfven store byggmästare och målare fostrades i dessa samfund.

Båda ordnarne voro tiggarordnar; d. v. s. underhöllo sig genom frivilliga och hoptiggda gåfvor.

Emellertid blef det snart en täflan mellan klostren och flera ordnar sökte höja sig; men ju häftigare denna täflan blef, desto mera försvann disciplinen inom de olika ordnarne.

Vid tiden för denna berättelse och äfven långt förut, ja vid den tid, då Luther verkade, voro de flesta af klosterord- narna förfallna för att icke säga förvildade; och Luther själf säger om munkväsendet:

»Hela munkväsendet är ett oanständigt och skändligt hyck- leri. Munkarna säga sig lefva i armord och likväl hafva de ett sådant öfverflöd på allt, att de aldrig kunnat erfara ett verkligt fattigt hjärtas bedröfvelse. De göra sig en ära af sin lydnad och likväl finnes på jorden icke ett friare folk än mun- karne, hvilka på ett mästerligt sätt veta

att göra sig hörsam- made af biskopar och furstar. Om deras heliga och rena kyskhet vill jag alldeles icke tala - rnen bland tusende är det icke en, som med allvar tänker på att lefva ren och kysk; och hjärtats tankar är det bäst att vara tyst med.»

Luther var emellertid inte den ende, som uttalade sin förkastelsedom öfver munkarna. Biskop Johan VI af Meissen har öppet uttalat sin afsky öfver dem genom följande yttrande:- 6o -

»Det finns ingen så föraktansvärd varelse som den, hvilken skyler sig under munkkåpan.»

En del af folket var ingalunda mildare i sina omdömen öfver munkarne. I otaliga glåpord och ordspråk gisslade det prästernas, munkarnes och nunnornas liderlighet och hyckleri, hvilket var ganska genomskinligt. Ett af dessa ordspråk och kanske det allmännaste lyder:

»Hvad en djäfvul blygs att göra, utför en munk utan skam.»

Sedefördärfvet var verkligen allmänt från ofvan till nedan och klosterfolket kunde anses som det liderligaste släkte inom kristenheten.

Och likväl voro munkarna så omhuldade af folket!

Detta berodde därpå, att katolska presterskapet visste att sätta sig i respekt genom den oerhörda makt, som blifvit lagd i dess händer. Med några få undantag omhuldades munkarne tillföljd af religiös öfvertygelse, hvilket var fallet med pistol- smeden Josef Meijer.

Han såg inte pater Myosotis' skenhelighet tillföljd af sin religiösa ifver och sin brinnande tro på den katolska kyrkans ofelbarhet. - Jungfru Frida såg ej heller denna skenhelighet; men flera af deras grannar gjorde det i stället, ehuru de vak- tade sig för att tala därom. De visste nämligen, att pater Myosotis ej var en dominikanermunk allenast, utan att han äfven var medlem af Jesu orden och af den heliga inkvisitionen, hvaraf följde, att hans makt var stor och att han inte skulle sky några medel för att förgöra de personer, i hvilka han trodde sig skönja sina ovänner.

Pater Myosotis var mycket världsligt sinnad, ehuru han skickligt förstod att dölja sin värdslighet under den andliga masken. Hela dominikanerorden blef för öfrigt mera världslig än andlig och man tänkte inom densamma vida mera på lekam- lig välmåga än på andlig välfärd; och denna tiggarordens kloster vunno genom skänker, arf och tionden stora besittningar och munkarne, som tiggde, voro så instruerade, att de icke af- hjälpte någon nöd utan däremot förstodo att lägga an på den tarfliga och fattiga befolkningen och genom att hos densamma- 6i -

uppväcka öfvertro, erhålla rikt byte till klostret och så att säga plundra den fattige på hans små ägodelar.

Pater Myosotis var en liderlig, girig och elak samt sken- helig man, men dock tillgifven katolska kyrkan med lif och själ - ej af öfvertygelse utan desto mer af maktlystnad.

I egenskp af medlem af den heliga inkvisitionen var han äfven mycket grym och hvilken, som gick honom i vägen, måste störtas.

Man ryser, då man hör namnet Inkvisitionen, hvilken redan år 1400 tog öfverhand i Tyskland, men verkade dock förskräckligast i Spanien. - I stället för att inkvisitionen i början användes hufvudsakligen mot judar och mohame- daner utvecklade sig densammas verksamhet snart år andra håll och anställde ett hejdlöst och skoningslöst spioneri efter kättare. Utan den ringaste urskiljning anfäktade man dem, som voro misshagliga eller på annat sätt i vägen för inkvisi- tionens tjänstemän. Många alldeles oskyldiga människor blefvo fängslade, deras gods och lösa egendom indrogos och sköf- lades, under det att offren själfva landsförvistes, underkastades tortyr eller aflifvades.

Generalinkvisitorn Torquemada, en dominikan - nästan alla inkvisitionens tjänstemän voro dominikaner - lät för- bränna två tusen olyckliga människor, hvilket här som ett exempel anföres. - Bränning af bilder företogs, om de dömda dött, innan de hunnit bestiga bålet. - Alltså skonade de för- skräckliga trosdomarne icke en gång de döda.

Man ryser, då man läser i inkvisitionsdomstolens annaler och då man ögnar på följande fyra paragrafer ur

inkvisitions- domstolens reglemente, hvilka paragrafer pater Myosotis högt skattade, förstår man lätt, hvilken förfärlig man han var för den, som ådragit sig hans misshag:

1:0. I trossaker behöfver man icke ett ögonblick tveka att använda inkvisitionsdomstolens makt; vid minsta misstanke måste den största stränghet, tillämpas.

2:0. Ingen hänsyn tages till, om de anklagade äro furstar eller prelater af högsta värdighet; i stället måste man i främsta rummet hålla ögonen på de förnäma.- 62 -

3:0. Strängast måste man förfara med dem, hvilka med makt och våld söka fria sig mot domstolen. Blott de, som visa sig saktmodiga, skola behandlas med mildhet och för- barmande.

4:0. Mot kättare får ingen misskund visas.

Mer än en kättare hade pater Myosotis befordrat till tor- tyrkammaren inom inkvisitionsdomstolen eller till bålet; och mången katolik, som varit honom misshaglig, hade fått sina lemmar isärryckta på sträckbänken - allt till Guds ära.

Ve den människa, som kom i den förfärliges hat, grufliga marter hade denna människa att vänta - till Guds ära.

Storinkvisitorn Ludvig Paranco har i sitt verk om den heliga inkvisitionsdomstolens ursprung och framsteg velat be- visa, att ursprunget till inkvisitionsväsendet är att söka och finna i paradiset.

Hans bevis lyder:

»Gud stämde Adam, då han ropade till honom: Adam, hvar är du? Och det gjorde han för att lära kommande in- kvisitionstribuner, att underlåtenhet af stämning gör proceduren till noll och intet värde. Adam infinner sig och Gud begyn- ner att fråga honom samt dömer den skyldige i hemlighet och genom sig själf.

Samma sätt nyttja äfven inkvisitorerna och hafva således erhållit det omedelbart af Gud själf.

De kläder af skinn, som Gud gaf åt Adam och Eva, äro också ofelbart mönstret för San-Benito, hvarmed de botfärdiga kättarne klädas. De kors, som pryddde dem, voro i början raka, sedan har man gjort dem sneda och i likhet med An- dreaskors för att beteckna, huru de, som bära dem, hafva af- vikit ifrån den raka vägen af den rätta tron.

Gud dref Adam ur paradiset och därigenom har inkvisi- tionen fått vanan att konfiskera kättarens egendom, hvilket är en ganska vis lag; ty enligt Plato och Aristoteles äro här i världen rikedomar utan dygd högst skadliga för deras ägare,- 6? - .

emedan de tjäna deras passioner till näring och deras laster till verktyg.

Adam förlorade äfven herraväldet öfver djuren. Det är således klart, att en kättare förlorar allt naturligt, borgerligt och politiskt anseende; hans barn stå icke mer under hans välde och hans underhafvande frisägas från den lydnad, de förut varit skyldiga honom o. s. v.

Sodoms innevånare tuktades äfven af Gnd med det straff, som tillkom kättare, nämligen att deras förmögenhet blef in- dragen, ty det står skrifvet, att de inte kunde finna dörrarna till sina hus och därefter uppbrände han dem.

I det nya förbundet var vår Frälsare den förste inkvisitorn och hans förrättningar börja med trettonde dagen efter hans födelse, då han genom de heliga tre konungar lät förkunna dem för staden Jerusalem och sedan lagade, att konung Herodes blef uppäten af maskar, dref handelsmännen ur templet samt lämnade Judéen till rof åt tyranner, som till straff för dess olydnad utplundrade det o. s. v. -

I sanning ett skönt försvar för inkvisitionens ogärningar!

Jungfru Frida Meijer kunde med skäl förundra sig öfver, att pater Myosotis fattat sådant behag för den sårade officern," att han till och med hade bedit för hans lif hos mäster Josef.

Ingen misskund får visas kättare! var ett af paterns val- språk. - Hvarför visade han då misskund mot den svenske

officern ?

Förklaringen ligger nära till hands för den, som vet, att pater Myosotis äfven tillhörde Jesuiterorden, hvilken till sitt valspråk har: »Ändamålet helgar medlen!»

Helt visst hade patern någon afsikt med sitt beskydd för den sårade. - Var det något eget mål, som dref honom där- till, eller handlade han af hörsamhet?

Denna fråga är fullkomligt på sin plats, då man vet, att hörsamhet är som a och o i jesuiternas lära. Hörsamhet mot påfven är sålunda det första budet, som en jesuit har att upp-fylla. Det andra budet är: Vördsamhet och lydnad för ordens general.

En af ordens statuter lyder:

»Samtliga medlemmar af Jesu orden skola vara stridsmän i Kristi sold och ovillkorligen lydiga buden af den förman, som är gifven dem i Kristi ställe.»

Jesuiterorden är att jämföra med en armé. Generalen sänder sina trupper i elden och trupperna äro hörsamma gene- ralens minsta vink till förbannelse för kristenheten.

Hörsamhet! - Hvilken evangelisk sinnad kan betvifla, att detta är en stor och oskattbar dygd, om hörsamheten blott egnas åt en verkligt god ande. Men lösningen på den evan- geliska reformationens gåta var något helt annat. Ordet till denna gåta var: Frihet!

Och för denna andliga frihet kämpade nu Gustaf Adolf i Tyskland tillsammans med därvarande protestanter.

Luther sade, att påfven befallde i djäfvulens namn och icke i Guds. Skulle man då lyda befallningarne ? Nej! - Fri- het*' predikade Luther och frihet predikade apostelen Paulus, hvilket man bland annat finner af följande ord ur galater- brefvet: »Till frihet har Kristus frigjort oss; stå därföre fast och låten eder icke på nytt fångas under träldomsok.»

Det var ju alldeles klart, att Gustaf Adolf och hans män, hvilka voro den andliga frihetens segrande kämpar, skulle hatas af alla katoliker och af jesuiterna i synnerhet - hvaraf kom det sig då, att pater Myosotis uppträdde som beskyddare för den sårade svensken, som jungfru Frida Meijer låtit från fältet bära in i sin faders hus och nu vårdade i sin egen kyska jungfrubur?

Hon skulle snart få lösning på denna gåta.

* Kap. VI. Jesuitens afsikt.

På det omsorgsfullaste vårdades Carl Frisk af jungfruJFrida och en af hennes fars trotjänarinnor, den gamla Mina, som varit i pistolsmedens hus sedan hans dotters födelse och då varit hennes amma.

När den lilla flickan inte längre behöfde hämta föda från Minas bröst, blef det fråga om, hvart den sistnämnda skulle taga vägen. Hennes eget barn hade dött och hon hade fäst sig vid Frida med nästan moderliga band, samt grät bittra tårar, hvar gång det blef fråga om, att hon skulle söka sig annan plats.

Frida tycktes å sin sida äfven på det ömmaste hafva fästat sig vid Mina och trifdes inte rätt, annat än i hennes armar, liksom ej heller någon kunde vagga barnet till sömn så fort som Mina.

Allt detta sammanlagdt gjorde, att Mina kom att stanna i pistolsmedens hus tills vidare, som det då bestämdes. Detta tills vidare varade emellertid ännu vid tiden för denna berät- telse, då hon vuxit in i pistolsmedens familj med en innerlig- het, som gjorde all tanke på skilsmässa omöjlig.

En hel vecka hade gått till ända sedan striden, utan att den svenske officern återfått sansen.

Han låg på sin hulda beskyddarinnas mjuka läger försänkt i en ständig dvala och endast någon gång hade han öppnat sina ögonlock för en kort stund och blottat ett par stora, him- melsblå ögon, hvilka liksom frågande blickat kring i rummet Hjältekonungen. 9 Han låg på sin hulda beskyddarinnas mjuka läger försänkt i ständig dvala.- 67 -

under några sekunder samt därpå åter dolt sig under ögon- lockens skydd.

Men intet ord hade kommit öfver hans läppar. Blott ett doft rosslande hördes stundom ar hans bröst.

Jungfru Frida satt troget vid hans sida och sällan lämnade Mina rummet. Hon kunde ju behöfvas vid den sjukes skötsel och hon hade inte hjärta att låta »det kära barnet», som hon kallade jungfrun, sakna sin hjälp.

Från första stunden Frida sett den sårade svensken, hade hon intagits af medlidande med honom och ju längre hon satt vid hans bädd, desto mera tilltog detta medlidande, hvilket, sedan hon fått blicka in i hans stora ögon, öfvergick till en ömmare känsla, som hon inte kunde förklara.

Litet emellan steg hon upp och gick fram till Mariabilden, hvilken, belyst af en liten lampa, som aldrig fick slockna, var uppsatt i ena hörnet af höganloftsburen.

Där knäböjde hon och bad andäktigt för den sjuke.

Den fromma flickan trodde fullt och fast på Guds moders färmåga att hjälpa och för att ännu mera förvissa sig om den heliga jungfruns hjälp, tvådde hon hvarje dag madonnabildens fötter och torkade dem med sitt hår. Hon hade frågat pater Myosotis om ett verksamt sätt att tillvinna sig den heliga jung- fruns nåd och välbehag! och jesuiten hade då sagt henne, att liksom synderskan gjorde med frälsaren - tvådde hans fötter och torkade dem med sitt hår - hon borde förfara på samma sätt med jungfru Marias afbild.

Och den oskyldiga flickan trodde honom.

Det kan synas underligt, att jungfru Maria var till denna grad dyrkad, hvarför vi till förklaring införa följande lilla not:

»Jungfru Maria kallas af katolikerna Jesu moder, Maria. - I den mån som kyrkans lära om Kristi person utbildade sig och antog bestämda drag, tillerkände man äfven hans moder en undantagsställning och erkände henne såsom helig. - Då föreställningen om det ogifta lefnadssättet såsom villkor för en högre sedlig fullkomlighet alltmer vann insteg bland de kristna, började man anse, att denna heliga kvinna var jungfru icke endast då, när hon till följd af en underbar aflelse, såsom tvänne evangelier berätta, födde frälsaren, utan äfven seder-- 68 -

mera förblef det. I senare hälften af fjärde århundradet be- kämpade därför kyrkofadern Epiphanius såsom ett kätteri de af honom så kallade antidikomarianiternas åsikt, att Maria efter Jesu födelse födt barn med Josef. - Från femte århundradet kan man egentligen räkna uppkomsten af en Mariakult inom kyrkan. Sedermera stegrades denna kult allt mer och mer. Maria ställdes i spetsen för hela helgonskaran. Bönen riktades till henne både vid den offentliga gudstjänsten och den enskilda andakten. Kyrkofester inrättades till hennes ära - utom Marie bebådelse och besökelse firade man äfven hennes himmels- färd. - Hos den stora massan blef hon föremål för en nästan gudomlig dyrkan. Otaliga underverk tillskrefvos henne.»

Hvarje dag frågade pater Myosotis jungfru Frida om hennes skyddslings tillstånd.

Under ett par veckors tid kunde hon inte svara annat, än att han fortfarande låg i dvala och att hon hos honom icke kunde spörja någon som helst förbättring.

Men efter den tiden hade hon gladare underrättelser att afgifva. Hon kunde då omtala, att den sårade flera gånger hade sett upp, sett på henne och betraktat rummet utan att dock hafva talat; hans aptit blef bättre och snart trodde hon, att han genom den heliga jungfruns nåd skulle kunna bli frisk och färdig.

- Vaka väl öfver honom, min dotter! sade jesuiten.

- Ja, vördige fader, svarade jungfrun.

- Två dagligen Guds moders fötter.

- Ja! svarade hon, korsande sig.

- Och låt den sjuke kyssa krusifixet.

- Jag har räckt honom det att kyssa, men . . .

- Men?...

- Han sluter då till sina ögon och vänder ansiktet mot väggen.

- Den kättarhunden! utropade pater Myosotis.

- Måhända han yrar, fromme fader!- 69 -

- Ja, du har rätt, min dotter, han kanske yrar, instämde pater Myosotis, hvilken ångrade sig, att han varit häftig. Han kanske yrar.

Någon dag efter detta samtal mellan jungfru Frida och pater Myosotis, inträdde en väsentlig förbättring med Carl Frisk.

Han slog nu upp sina ögon på allvar och såg sig kring i rummet samt lät sina blickar med synnerligt välbehag hvila på jungfrun, hvilken tillika med Mina var i rummet.

Det syntes, att han försökte samla sina tankar och minnen och slutligen sade han:

- Hvar är jag?

Han yttrade denna fråga på svenska, hvarför hvarken jung- fru Frida eller Mina förstod honom och han erhöll intet svar på sin fråga. I stället för att svara lutade jungfru Frida sig öfver honom, sägande:

- Vi förstå dig inte; vi kunna ej tala ditt modersmål. Den sårade hade varit i Tyskland så pass mycket, att han

lärt sig någorlunda förstå tyska språket och äfven att uttrycka sig på tyska något litet. När han nu hörde den unga flickan tala tyska, samlade han sina tankar och sade efter en stund på tyska:

- Hvar är jag?

En glädjeblixt sköt ur jungfruns ögon, då hon hörde sin skyddsling tala tyska och hon steg upp samt slog sina armar kring Minas hals, utropande:

- Han skall förstå oss och vi honom!

Därefter satte hon sig åter vid den sjukes hufvudgärd, sägande:

- Ni är hos goda vänner!

Ett leende flög efter detta meddelande öfver Carl Frisks läppar och räckande sin ena hand åt jungfrun, hvilken skyn- dade att lägga sin hand i hans, sade han:

- Har du vårdat mig, flicka?

- Ja! svarade jungfrun rodnande.- 70 -

- Hvar äro mina kamrater!

- Jag vet inte.

- Lefver Helge?

- Jag vet inte.

- Hvar är jag?

- I Zerbst.

- Är kungen här?

På denna fråga kom intet svar och den sjuke hade dess- utom öfveransträngt sig genom detta talande, att han sjönk

»Är kungen här?»

tillbaka mot kudden, hans hand släppte jungfruns och bans ögon slöto sig till en stilla slummer.

- Hörde du, Mina, att han frågade, om kungen var här? hviskade jungfru Frida till sin duenna.

- Ja i Gud och den heliga jungfrun skydde oss och vår rättrogna stad från en sådan olycka.

- Jag måste uppsöka den vördige pater Myosotis och omtala för honom, att den sårade haft sans och nu troligensnart skall vakna till sans igen. Den fromme patern har hvarje dag frågat efter den sjukes tillstånd. Den helige man- nen förbannar inte kättaren, som min far gjorde den där för- färliga dagen.

Och hon lämnade tyst jungfruburen samt sväfvade utför trappan ner i sin fars verkstad, där hon träffade Fritz och Erik, hvilka voro sysselsatta med arbete på pistolspipor, hvilka de slipade och riktade.

- Hvar är min far? frågade hon.

- I sin kammare.

- Får han störas?

- Nej, jungfru Frida.

- Är pater Myosotis hos honom?

- Nej, patern har inte varit här i dag.

- Den fromme patern är då försänkt i bön hela dagen, sade Frida för sig själf, under det att hon lämnade verkstaden och åter ilade uppför trappan till höganloftsburen, dit hon in- trädde med tysta fjät.

Carl Frisk sof ännu.

- Har han varit vaken? frågade hon Mina.

- Nej, svarade denna.

- Gif mig min slöja!

- Hvart skall hon gå, gulle barnet mitt?

- Till klostret. Pater Myosotis har i dag inte varit hos min far och efter denna tid på dagen går den helige mannen inte ut. Jag söker honom därför i klostret. Kanske träffar jag honom, så framt han inte slutit sig inne i sin cell för bön och fasta denna dag. - Stänk en kvast vigvatten på den sjukes täcke, Mina, att helgonen må bevara hans lif. - Jag är snart åter. Jag måste tala vid Pater Myosotis.

Hon kastade slöjan, som Mina räckte henne, öfver hufvud och axlar och gick ut, hvarefter Mina nalkades Mariabilden, inför hvilken hon korsade sig, samt tog vigvattenskvasten, som låg i vigvattenskärlet under lampan, som brann framför Maria- bilden, och stänkte vatten på den sjukes täcke, under det att hon mumlade:

- Pax tibiscum! (Frid vare dig!) »Gif mig min slöja!»- 73 -

Jungfru Frida gick från sin faders hus in i centrum af staden och passerade flera trånga gator, samt stannade slut- ligen utanför ett dystert, fängelseliknande hus, hvars gråa murar gjorde ett nästan hemskt intryck, där de reste sig på en af- skiljd plats, som var omkransad af byggnader, uppförda i glad stil och omgifna af trädgårdar, i hvilka körsbärs- och äppelträd stodo öfversållade af hvita blommor.

»Pax tibiscum!» (Frid vare dig.)

Detta dystra hus var klostret - doniinikanerklostret, i hvilket pater Myosotis hade sin cell.

I vinkeln af ena knuten fanns en nich med en Mariabild och nedanför densamma en stor sparbössa.

När jungfru Frida nalkades klostret, måste hon passera denna knut, där hon korsade sig nigande och lade en penning i sparbössan, hvarefter hon fortsatte sin väg fram till hufvud- ingången till klostret, där hon korsade sig framför en annan

Mariabild och därefter fattade tag i en grof klocksträng, i hvilken hon ryckte.

En klocka med djup och fyllig klang pinglade innanför klosterporten och kort därpå öppnades i muren en liten lucka, genom hvilken den hvithårige broder portvaktaren tittade ut och frågade:

- Hvad önskar ni, min dotter?

- Jag söker pater Myosotis, min biktfader, svarade jung- fru Frida.

- Den fromme pater Myosotis har sedan några timmar tillbaka ett biktebarn hos sig, svarade portvaktaren. Ni måste därför dröja. Men önskar ni det, kan ni stiga in i kloster- trädgården och där vänta, tills patern slutat bikten, som min- sann varat länge nog.

- Jag tackar er.

- Broder portvaktaren öppnade en liten dörr, som var inpassad i stora porten och bad jungfrun stiga in, samt förde henne in i korsgången och vidare genom en sned gång ut i en trädgård, hvilken genom stenmurar var afdelad i flera från hvarandra fullkomligt skilda fält. Portvaktaren förde ut henne i ett dylikt fält eller prång och tillstängde gallergrinden till det- samma, så att hon inte kunde komma ut ur prånget, hvilket utom en Mariabild af sten, ett krusifix af sten, innehöll en vattencistern i självfva muren, tre fruktträd, ett par rabatter, en berså med en grof bänk och en klocksträng, genom hvilken en klocka hos broder portvaktaren kunde sättas i rörelse.

Där skulle hon nu invänta den stund, då pater Myosotis slutat bikta det biktebarn, som anländt till honom redan på förmiddagen. -

Vi föra emellertid läsaren in i paterns cell, där bikten hölls.

Denna cell var stor och rymlig och var ovanligt ljus. Kring väggarne löpte bänkar och öfver dessa voro skåp, afsedda för olika ändamål.

I ett af dessa skåp hängde kåpor och tagelskjortor. I ett annat lågo paterns sängkläder och i ett tredje, det som var närmast fönstret, stodo stora folianter; kyrkofädernas skrifter med flera böcker af andligt innehåll. Ett fjärde skåp var större Jag skulle önska, att jag hade flera sådana biktebarn som du! Ha, ha, ha!än de öfriga och inredt i två rum till biktstol med plats för biktfadern i ena afdelningen och för biktebarnet i den andra.

Midt i gallerfönstret hängde ett stort krusifix, illa skulp- teradt i trä, och i ena hörnet af cellen var anbragt en vigvattens- skål samt en liten lampa och en Mariabild med bönpall.

Från takets midt hängde i en kedja en lampa, hvilken lyste upp rummet, på samma gång som hon spred kring sig en aromatisk doft.

Framför fönstret stod ett stort bord, hölj dt af ett svart kläde med af silfvertråd insydda kors, och på denna duk låg en stor bok målad med stora bokstäfver i olika färger. Patern höll nämligen på att prenta en bok, och hans färger stodo bredvid boken.

Framför detta bord stod en högkarmad stol, i hvilken just nu patern satt på ett bekvämt för att inte säga självsvål- digt sätt och skrattade af hjärtans lust, likväl utan buller, i hvilket skratt deltog en ung adelsjunker, hvilken spännt af sig sin värja och nu satt uppkrupen på den ena träbänken, hvi- lande ena armen mot bordet och stödde ryggen mot kort- väggen, i hvilken det hvälfda fönstret var inpassadt.

- Ha, ha, ha! skrattade patern. Besitta och regera, min käre Lambrecht! Jag skulle önska, att jag hade flera sådana biktebarn som du! Ha, ba, ha! Ja, det skall jag då aldrig glömma: - Jag sitter här vid mitt prent, då broder pottvak- taren klappar på min dörr och anmäler, att ett af mina bikte- barn söker mig för att bikta. - Jag stiger upp, går emot er, som är biktebarnet. Ni är insvept i en vid kappa, tyckes komma från en resa. Jag antar, att ni skjutit en stråtröfvare under färden eller strypt en kättare och ville genom bikten lätta ert samvete och få absolution. Ni lägger kappan af er, jag går in i biktstolen och ni faller på knä på bönepallen samt hviskar: - »Vördige fader! Jag

vet att fråsseri är en synd; men jag måste utöfva den synden! Jag längtar efter gåslefver och kapuner och måste tillfredställa mitt begär efter dessa rätter, som jag för med mig för att dela med mig åt er, vör- dige fader. Då jag fråssar i ert sällskap kanske synden för- låtes mig!»- 77 -

- Och ni sprang upp ur biktstolen, omfamnade mig och sade, att sådana synder voro lätta att förlåta!

- Jaha! Och ni vände ut och in på er kappa, som innehöll de omtalade läckerheterna, hvilka vi nu i det närmaste förtärt samt fuktat dem med den ypperliga bourgogne, som äfven fanns i er förträffliga kappa! Ha, ha, ha! Dylika bikte- barn skulle jag önska att ha många!

- Vin fröjdar människan, säger ju Syrach, vördige fader. För tusan; nästa gång jag kommer för att bikta mig, skall jag inedtaga två buteljer bourgogne i stället för en.

- Gör det, min son, gör det. Jag skall emellertid se efter, livad de heliga kyrkofäderna säga om sakeu.

Och han klef upp på bänken nedanför bokskåpet, samt tog fram ur detsamma en väldig foliant, som Jhan räckte sin vän, sägande:

.-- Håll denna ett ögonblick, min son!

- Hvad vill ni göra med denna tjocka lunta, vördige fader?

- Jag vill se, hvad Syrach säger om vindrickandet.

- Det veta vi ju förut.

- Inte fullständigt. Vin fröjdar människan, säger visser- ligen Syrach; men han talar visst äfven något om kvantiteten, som bör drickas.

- Det vare nog.

Sedan patern lämnat från sig folianten började han trefva i bokskåpet och fick inom kort tag i en butelj bourgogne, som legat gömd bakom den uttagna folianten. När han drog fram buteljen, utropade han:

-- Jag trodde det! Jag trodde det! Den helige Syrach har äfven bestämt kvantumet. Två buteljer bourgogne på två man, säger han, ha, ha, ha!

- Ha, ha, ha! skrattade biktebarnet. Det var mig en knepig Syrach; aldrig kunde jag tro, att den gamle stofilen var så skämtsam af sig ...

,- Och så omtänksam! Ha, ha, ha!

- Vid min skyddspatron! Första glaset ur denna butelj skall jag egna åt den gudsmannen Syrachs ära! Den helige Syraoh har äfven bestämt kvantumet. Två buteljer bourgogne på två man, säger han, ha, ha, ha!- 79 -

- Gör det, min son! Tag nu mot buteljen och gif mig tillbaka folianten. ?- Se så! Nu äro vi färdiga att dricka Syrachs skål!

Buteljen slogs upp och först sedan den var urdrucken, lämnade detta glada biktebarn sin biktfader och vandrade väl beskänkt men dock med bibehållen fattning öfver korsgången vid paterns sida och vidare ut genom klosterporten, där patern stannade för att återvända till sin cell och sofva ruset af sig.

Emellertid anmälde portvaktaren, att ett annat biktebarn, jungfru Frida Meijer, sökt patern och väntade i klosterträd- gården.

Vid denna underrättelse körde pater Myosotis betänksamt ut sin underläpp och stammade några obegripliga meningar samt sade slutligen, att han nu var alltför ansträngd för att kunna ta emot jungfrun och dessutom måste han bedja igenom sitt radband för det biktebarn, som nyss gått. Jungfrun finge dröja ett par timmar, hvarefter hon kunde klappa på dörren till hans cell.

Och han vände om och gick in i cellen, där han snart försjönk i djup sömn, under det att vårluften, hvilken ström- made in genom en liten lucka, som han öppnat högst upp på fönstret, renade cellen från vin- och matångor samt

fläktade svalka öfver den hycklande jesuitens varma panna.

Jungfru Frida Meijer blef emellertid af broder portvaktaren underrättad om, livad patern sagt, och hon begaf sig till sitt hem, beklagande att hon inte kunnat få tala vid honom och ömkande sig öfver sin biktfader, hvilken under utöfningen af sitt heliga kall ansträngde sig öfver måttan.

Det stackars barnet! - Hade hon i denna stund kunnat blicka in i jesuitens cell och sett honom ligga där rödflammig och snarkande, skulle hon med ens blifvit underkunnig om, att paterns fromhet var endast hyckleri. - Han skulle bedja igenom sitt radband, hade han sagt till broder portvaktaren. Det var osannt. Hade han sagt, att han skulle sofva ruset af sig, så hade han sagt sannt. Vet, min dotter, du är utsedd till kyrkans räddarinna!- 81 -

Efter ett par timmars tid återvände jungfru Frida till klostret och denna gång erhöll hon tillträde till sin bikt-faders cell.

Nu var pater Myosotis utsöfd och välmående och han mottog jungfru Frida på det saktmodiga och fridsamma sätt, som han plägade mot henne använda.

- Pax tecum filia mea! (frid vare dig, min dotter!) hälsade patern henne och lät henne kyssa ett elfenbenskrusifix, som han bar i sin hand.

- Var hälsad, fromme fader, svarade jungfrun. Jag kom- mer för att meddela eder, att den sårade krigaren, som vårdas i min fars hem, i dag vaknat upp till sans och talat.

- Välsignad vare du, min dotter! Du utöfvar den barm- härtige samaritens värf. Helgonen beskydde dig och gifve dig kraft att fullborda din mission. Vet, mitt barn, du är utsedd till kyrkans räddarinna!

- Jag, vördige fader! utropade jungfru Frida förundrad.

- Ja, mitt barn; den heliga jungfrun har utgjutit sin nåd öfver dig och utkorat dig till sitt redskap.

?- Vördige fader! Jag förstår eder ej! Jag är en svag och oansenlig jungfru. Hvad kan jag verka till kyrkans räddning?

- Mycket! - En svag och oansenlig kvinna! Ja, det är sannt. . . Den heliga jungfrun var äfven en svag och oansen-lig kvinna, innan Guds nåd öfverskyggade henne. Och nu utgjuter den heliga sin nåd öfver ditt hufvud. Ditt namn skall en gång *blifva inskrifvet i helgonens bok.

- O, vördige fader! Jag sviktar under bördan för all denna nåd, som du förkunnar mig. Hvaraf har jag förtjänat densamma?

- Människan kan ej själf förtjäna sig den heliga jung- fruns nåd; hon kan blott blifva utsedd till redskap och genom fullgörandet af den heligas befallningar tillvinna sig hennes väl- behag samt efter döden helgonglorian.

- Hvilka befallningar gifver den heliga jungfrun då mig och hur skall jag förnimma dem?

- Genom min mun, mitt barn! Guds moder har uppen- barat sig för mig och' gifvit mig bevillning att till dig, min dotter, säga hennes vilja. Länge har jag väntat på tillfälle där-

Hjeltekonungen. j 1- 82 -

till-. Nu är stunden kommen. Guds moder har själf bestämt stunden för detta meddelande till den dag, då den sårade svensken skulle vakna upp ur sin dvala. Böj knä, min dotter, vid Guds moders bild, kyss hennes fötter och bed ditt ave, samt öppna ditt hjärta för mottagandet af himladrottningens befallning.

Öfverväldigad af en helig känsla lydde jungfrun och böjde knä inför Mariabilden, hvars fötter hon kysste samt mumlade sitt ave Maria och förblef därefter liggande tyst på knä på bönepallen.

Då tog pater Myosotis till orda:

- Min dotter! Hör nu Guds moders hälsning och be- fallning, samt lofva invid hennes fötter och omslutande hennes korsfäste son att uppfylla hennes vilja.

Under det att han sade detta, trädde han ett krusifix mellan händerna på jungfru Frida, hvilken var nästan tillintetgjord af rörelse.

- Den sårade svensken är dig sänd af Guds moder, började patern. Det var äfven den heliga jungfrun, som ingaf dig, min dotter, att skydda honom mot din fars vrede och ställa dig som ett kors af kött och blod framför din dörr. - Nu, då den sårade kättaren återvaknar till- lif, är det Guds moders befallning till dig, att du söker omvända honom till den enda saliggörande tron, lär honom läsa på radbandet och erkänna den heliga jungfruns makt. -? Detta är din första mission i kyrkans tjänst. - Bed den högste om förmåga att uppfylla denna mission, hvilken sedan följes af en annan, som jag ännu en eller annan dag måste hålla dold för dig. - Gå i Guds namn till ditt hem, min dotter; jag skall dagligen be- söka dig och stärka dig i tron, genom hvilken du skall vinna kraft till handling.

Han tystnade.

Jungfrun steg upp och lämnade .tyst och undergifven klostret, samt begaf sig till sitt hem.

När hon var borta, drog sig paterns anlete till ett vidrigt leende och han sade för sig själf, under det att han knäppte med fingrarna:— Nu är skörden snart mogen! Gustaf Adolf skall falla för mördarehand! Gamle Meijer har jag fångat i villfarelse, hans dotter skall vara mig ett lydigt redskap och den unge svensken skall det blifva hennes sak att fånga. Hon skall sätta mordvapnet i hans hand och kättarkungen skall falla för en kula riktad af en af hans egna män. Ingen skall kunna peka på mig och säga: Där är mördaren! — Nej ingen! Blott ordensgeneralen, till hvilken jag skall skrifva och meddela min plan, skall veta, hvilken som beredt mordet. Han måste veta det, på det att han måtte kunna gifva mig den utlofvade belöningen.— Jag fäller Gustaf Adolf och — kardinalshatten väntar mig i Rom!

Nu är skörden snart mogen! Gustaf Adolf skall falla för mördarehand!

Han gnuggade händerna af förnöjelse. —

Den stackars jungfrun! Föga anade hon, till hvilket hvärf den samvetslöse biktfadern utsett henne. Oskuldsfull och from kände hon i sitt hjärta en utomordentlig glädje och en lycksalig frid vid tanken på, att den heliga jungfruns synnerliga nåd hvilade öfver henne.

Hennes biktfader hade ju sagt henne det. Hon måste då tro det; ty hon visste ju, att pater Myosotis var en helig man full af nåd och visdom.

* Kap. VII. Flykten.

Carl Frisks förbättring fortskred med säkra steg. Två dagar efter jungfru Fridas besök i klostret, var all yrsel borta och den sjuke krigaren låg hela dagen vaken och vid full sans; men han kunde ännu ej lämna sängen, ty ett af såren var mycket svårläkt och började blöda, så snart han gjorde en mera häftig rörelse.

Frida och Mina voro ständigt inne hos honom, åtminstone en af dem och den sjuke njöt af att se den vackra flickan, hvilken lik en fridens ande sväfvade kring hans läger och vår- dade honom på ett rörande ömt sätt.

Han talade nu obehindradt och utan ansträngning.

- Hvad heter du, flicka? sporde han.

- Frida Meijer!

- Frida! Det namnet tyder på frid, liksom hela din va- relse synes vara omsväfvad af frid. - Tack flicka, för att du gifvit mig lifvet åter. Länge skall kungen inte behöfva vänta på mig. - Finnas mina vapen här?

- Ja, ett stort svärd, tungt och rostigt, hängde vid er sida, när ni fördes hit. Det förvaras nu i garderoben.

- Gif hit det flicka, att jag må få se på det. - Tungt, säger du - ja för dina fina lemmar är det tungt - rostigt - jo, jo! Klingan har badat sig i mer än en papists blod!

- Tala inte så!

- Hvarför det? Lika många rostfläckar, som svärds- klingan äger, lika många äretecken har jag! Ja, hvarje blod-
-8S -

fläck efter en papistisk hund är ett äretecken för en ärlig svensk man, flicka!

- Häda ej de katolska!

- Vid Gud flicka! Jag längtar efter att bli frisk, endast för att få skicka ett eller annat hundratal papister till evigheten. Länge nog har min arm varit förslöad; min vapenbroder Helge tänker jag har fått försprång för mig; men kommer jag väl ännu en gång i sadeln och får min klinga i handen, så vid himmel och helvete skall jag taga skadan igen. - Låt mig se mitt svärd, flicka!

- Nej!

-? Hvad nu, tag hit svärdet!

- Ligg stilla!

- Fördöme mig, tror jag inte, att du kommenderar som en ryttmästare! Tag hit svärdet, eller springer jag upp efter det själfl

- Mins, att ni börjar blöda vid häftiga rörelser och att fältskärn förordnat, att ni skall ligga alldeles stilla.

- Må vara! Tag hit svärdet då med godo och sätt dig här flicka! Jag skall berätta dig en saga om hvarje blodfläck som klingan har. Du skall få höra, huru jag plär träda upp papister på klingan, alldeles som kungens mästerkock sticker tjädrar och orrar på spettet.

- Jag vill inte höra. Illa lönar ni mig för min möda att vårda er under er sjukdom. - Ni glömmer, att jag själf är katolik.

Dessa ord verkade som en kall dusch på Carl Frisk, hvilken förstummades och såg på jungfrun. Hans blickar an- togo ett bedjande uttryck och efter några sekunders förlopp sträckte han mot jungfrun sin högra hand, sägande med en stämma, hvilken var så ovanligt mild och dallrade af rörelse:

- Förlåt mig jungfru Frida, jag ville inte såra er, jag glömde, att ni var katolik.

- Allt är förlåtet, min herre. Ni rådde inte för det. Yrseln har nog inte lämnat er ännu. - För öfrigt kunde ni inte veta, att jag tillhör den heliga kyrkan.

- Jo, jag har ju sett Mariabilden där i hörnet. - Förlåt mig! Jag ville inte såra er. Jag tänkte mig inte för. Jag- 86 -

trodde ej, att en papist skulle kunna utöfva ett kärleks- verk.

- Förblindade, arme man. Kätteriet . . .

- Hvad nu ...... Förlåt mig, jungfru Frida, det var ju

så ni heter?

- Ja, jag heter Frida, Frida Meijer.

- Förlåt mig, jungfru Frida. Mitt häftiga sinnelag beror på sjukdomen samt äfven på åtrån att åter få komma ut bland min konungs tappre bussar . . . Men ni gråter, jungfru. Ni gråter! Väl ej öfver mig?

- Jo, svarade jungfru Frida. Det skär mig i hjärtat, då ni talar om strid. Jag vet väl, mot hvilka er konung kämpar. Ni har blifvit införd i ett katolskt hus. Jag fann er döende på fältet. Jag förbarmade mig öfver er, utsatte mig för min fars vrede, därför att jag varkunnat mig öfver en kättare. - Och jag tänkte ej därpå. Jag tänkte blott på, att ni var en människa, som behöfde hjälp. - Och nu . . . nu, när jag vår- dat er och ni börjar få hälsan åter, då - milde Gud - är ni redo att draga ert svärd mot edra välgörare! - Hvarför har jag då tagit er ur dödens käftar.

Fridas tårar strömmade ur hennes vackra ögon och den sjuke blef en stund alldeles tyst. Det föreföll, som om en hård strid utkämpats inom hans bröst.

Slutligen räckte han Frida handen.

- Tag min hand, jungfru Frida, sade han, och med den mitt löfte, att jag aldrig med vilja och vetskap skall vända mitt vapen mot eder familj.

- Men mot mina trosförvanter?

- Mot dem måste jag kämpa. Jag måste följa min konung, den ädle Gustaf Adolf, ljusets, frihetens och san- ningens förkämpe.

- Grymme!

- Nej, jungfru Frida! Det är edra trosförvanter, som äro grymma - det är edra präster och patrar, som äro grymma. Vi vilja befria eder från dem, leda eder ur mörkret och till ljuset, från lögnen till sanningen. - Ah, ni skulle se vår älskade konung, ni skulle höra honom tala och ni skulle för- stå honom! Han måste tåga fram med sina män i blod; men- 87 -

han beklagar, att blod skall gjutas för lögnens bekämpande. Ni skulle se honom! Och ni skulle tillbedja honom!

- Kättarnes konung kan ej vara annat än min fiende.

- Ni skyr då ljuset, jungfru!

- Nej!

- Ni är vilseledd, stackars barn!

- Nej, jag är rättroende! Hvarje vecka ger mig min biktfader absolution.

- Er biktfader! Arma jungfru! Jag fruktar för, att ni, liksom mången annan ädel katolfk, föres i ledband af en svart munk, hvilken icke skulle akta för rof, att, om där- med hans dolda mål vunnes, uppoffra er som ett slaktdjur.

- Hvad är ni för en ohygglig människa, som vågar tala så om pater Myosotis, den helige mannen?

- Hvem jag är? Jag är en svensk yngling, jungfru. Mitt namn är Carl Frisk och jag är en ärlig småländsk ryttare. - Åh, ni skulle se vårt härliga land där uppe i norden. Berg och kullar och mellan dem bördiga sädesfält; skogar och lundar och mellan dem tjusande sjöar och sorlande strömmar; vänliga hem och i dem glada och idoga människor; ett mun- tert och kraftfullt folk, som bryter malm ur klipporna, bergar säden på åkertegarna och ej vet af någon andlig eller världslig träldom. I skullen höra de glada sångerna på åker och äng, på berg, i skog; I skullen höra glammet i de lyckliga hemmen; I skullen se andakten i kyrkorna, där intet vigvatten finnes, inga rökelsekar svängas och där prästerna ej tala latin utan svenska, manande sina församlingar att frukta Gud och ära konungen; och I skullen höra församlingen med kraft instämma i den heliga sången:

Vår Gud är oss en väldig borg, Han är vårt vapen trygga, På honom i all nöd och sorg Vårt hopp vi vilja bygga . . .

- I skullen höra och se allt detta, jungfru Frida, och I skullen utropa: »Detta är ett ädelt och lyckligt folk; detta är ett skönt och härligt land!»

Carl Frisk hade talat med värme och mot sin vilja hade den katolska flickan tjusats af hans ord; och när hon nu- 88 -

satt tyst och blickade in i hans stora, djupblå ögon, tänkte hon:

?- Den mannen kan ej tala osannt . . . men likväl. . . Han är en kättare - han är en förtappad, tillade hon.

Hon kände sig så underlig till mods. En för henne förut obekant rörelse i hennes bröst gjorde henne orolig och hon ville bekämpa denna rörelse, hvilken likväl föreföll henne vara allt för ljuf, för att hon skulle kunna våldföra sig på den- samma.

Hon förstod ej denna rörelse, hon kände blott, att den var underbar, men gissade inte, att den var första gryningen till hennes första kärlek, som äfven skulle bli hennes enda.

Och hur underligt! - Sedan denna känsla uppstigit i hennes hjärta, talade hon inte vidare med Carl om religionen, utan lyssnade i stället med välbehag till hans fortsatta beskrif- ningar på sitt fädernesland och på folket uppe i Sverige. - Han talade om konung Gustaf Adolf och hon hörde på utan att afbryta honom. Han talade om Helge Stål och hon tyckte, att äfven han borde vara hennes vän. Han talade om strider och bragder och hon tyckte sig i inbillningen se honom främst af alla störta med dödsförakt mot fiendehopen och anställa nederlag bland dem; men hon tänkte inte på, att dessa hopar måhända utgjordes af män tillhörande hennes trosbekännelse. Hon såg blott i tankarne Carl segra och därmed var hon nöjd och belåten.

Nar han talade om de svenska skogarna, hvilka voro evigt gröna, antingen sommarsolen varm och skön blickade ned på dem, eller mörka snömoln vältrade fram öfver dem och strödde i deras kronor sina hvita flingor, höjdes hennes bröst och det föreföll henne, som om hon inandades den balsamiska doften, som ångar ut från de härliga barrträden.

När han beskref för henne folkets lekar och nöjen vid midsommartid kring majstången i det gröna och barnens dans kring julgranen under högvintern i de fridfulla och då rikt upplysta stugorna, tjusades hennes sinne och en önskan upp- stod hos henne, att en gång få se allt detta.

När han omtalade för henne, hur kraftiga de svenska mannen och kvinnorna äro och hur nöjda och glada de äro-

oaktadt all möda de ha genom att bryta malm ur klipporna eller arbeta i jorden, väfva och spinna i hemmen, där alla samlas på aftonen trötta men glada vid kvällsvarden, hvilken de gäst- fritt dela med sig, om någon främling besöker dem; hur de om söndagarne samlas vid kyrkorna att höra Guds ord och uppbyggda till själarne därefter återvända hem och fördrifva sabbatens eftermiddag i frid och glädje, hämtande styrka till ny arbetsvecka, då tänkte hon: Detta folk kan ej vara rått och elakt, som pater Myosotis säger, att det är. Patern känner inte det svenska folket. Den helige mannen har misstagit sig om dem. - Det är ju mänskligt att någon gång taga miste.

En dag blef jungfru Frida nedkallad till sin far och till- sagd att gå in i hans inre rum, där pistolsmeden och pater Myosotis väntade henne.

Hon erfor, att något högst viktigt måtte vara å färde, ty de båda männen sågo så högtidliga ut och pistolsmeden stängde väl dörren efter sin dotter, så snart hon kommit in i det mystiska rummet.

- Min dotter! sade därefter Josef. Bered dig för en. viktig förrättning, till hvilken pater Myosotis på Guds moders befallning skall inviga dig.

Han fattade sin dotters ena hand och ledde henne fram till patern, hvilken i sin tur högtidligt och allvarligt förde henne till en bönepall, på hvilken han befallde henne att böja knä.

Gamle Josef Meijer knäböjde på ett annat ställe.

Nu slog patern upp dörrarna till pistolsmedens allra heli- gaste och de vigda ljusens sken strömmade ut i det förut dunkla rummet.

Vi hafva förut gifvit en beskrifning på detta, det allra heligaste, där Josef Meijer härdade sina vapen, men anse oss pliktiga att nu upprepa denna beskrifning.

När dörrarna till det allr^ heligaste slogos upp, strömmade ut i rummet ett starkt sken från sex vigda vaxljus, hvilka dag

och natt brunno invid ett altare, öfver hvilket ett krusifix af silfver hängde och öfver detta tronade på en konsol en vacker madonnabild.

Altaret, ljusen och ett rökelsekar, ett vigvattenskärl samt en vippa voro välsignade af pater Myosotis, hvilken mot en rand summa lärt den fromme Josef Meijer att härda sina vapen, hvilket tillgick sålunda:

Meijer lade på altarranden en massa pistoler, så tätt han kunde och ritade med en grafstickel i deras pipor ett kors, samt bestänkte dem med vigvatten och tände rökelsekaret, från hvilket aromatiska ångor svävfade ut i rummet, som därefter stängdes till och hölls stängdt under vissa timmar, hvilka pistolsmeden tillbragte under bön.

När dörrarna denna dag slogos upp till det allra heligaste, låg på altaret en enda pistol och bredvid densamma - en kula af ovanlig glans, hvilket ej heller var underligt, ty denna kula var af silfver.

Det var således ej blott pistolen, som skulle härdas, utan äfven kulan.

Pater Myosotis knäböjde först för madonnabilden och fattade därefter vippan, hvilken han doppade i vigvattnet, samt gick med densamma först till Josef, hvilken fuktade sina fingrar mot vippan och ritade ett kors på sitt bröst med vattnet, hvilket äfven jungfru Frida gjorde, när vippan räcktes fram åt henne.

Därefter doppade patern åter vippan i vigvattnet samt be- stänkte med detsamma pistolen och silfverkulan, under det att han mumlade någon latinsk bön. - Därefter knäböjde han åter för Mariabilden samt gick sedan fram till Josef och räckte honom sin hand, sägande:

- Fullborda ditt verk till Herrens pris, min son; och du, min dotter, sade han, ställande sitt tal till jungfru Frida, bed för din faders verk. Din mission skall sedan komma.

Han ledde gamle Meijer fram till altaret, där pistolsmeden med en grafstickel ritade ett kors i pistolpipan och ett kors på kulan, hvarefter han gick tillbaka till sin bönepall. Patern tände rökelsekaret och tillslöt dörrarna samt gick därefter mellande knäböjande, mumlande något, som de hvarken förstodo eller fullt uppfattade medelst hörseln.

I flera timmar skulle enligt regeln vapnen härdas; men denna gång fortskred ej härdningen, hvilken ej heller var af van- ligt slag, mer än en halftimme. Vapnet skulle inte skydda sin ägare, utan det skulle välsignas, på det att den välsignade kulan inte skulle förfela sitt mål. - Det var sålunda en härd- ning af ovanligt slag, som denna dag verkställdes. En sådan härdning hade Meijer förut aldrig företagit sig. Han hade ej förstått sig på densamma utan nu lärt sig den af pater Myoso- tis, som vetat att taga bra bataldt för lärandet afi denna konst ?- eller för att komma sanningen närmare: för detta bedrägeri.

Munken visste mer än väl, att han for fram bedrägligt; icke så pistolsmeden.

Efter en halftimmes förlopp förklarade munken, att pistolen och kulan voro invigda till sitt ändamål och han öppnade åter dörrarne till det allra heligaste, hjälpte gamle Josef upp från bönepallen och förde därefter jungfru Frida fram till altaret, sägande:

- Lofva inför Guds moder, hvilken utsett dig, min dotter, till sitt redskap, att utföra den heliga befallningen.

- Jag lofvar det! stammade jungfru Frida med svag stämma, hvilken var långt ifrån fast; och hon böjde ned sitt hufvud mot bröstet samt darrade.

- Den heliga jungfrun har hört ditt löfte; ve dig, om du bryter det!

- Hvad skall jag göra, frågade jungfrun förvånad.

- Hör mig, min dotter, sade patern. Kättare öfver- svämma vårt land och de rättrognas blod flyter på fälten, där det blandas med kättarblod. Den heliga kyrkan kan inte skydda sina trogna mot de fördömdes angrepp. De storma fram som orkaner och störta allt, som är i deras väg. Men liksom orkanen upphör af sig själf, så skola kättarna äfven till slut förgöra sig själfva och den heliga kyrkans ledare skola triumferande trampa på deras nackar.

- Dock, medan ovädret fortfar att rasa, gör det stor skada. Så är det äfven med kättarnes raseri. De vilda sven- skarne sköfla under sin förtappade konung våra hem och kyrkor, plundra våra förråd och bränna våra städer samt skymfa vår gudstjänst. - En gräns måste sättas för detta raseri och du, min dotter, du är af den heliga jungfrun utsedd till kyrkans befriare!

- Jag! utropade jungfru Frida förfärad och tog ett steg tillbaka samt satte båda händerna mot sitt hufvud.

.- Du bäfvar tillbaka, min dotter, sade patern. Stort är äfven det kraf, som den himmelska jungfrun ställer på dig. - Men hör mig! - Beväpna dig med mod - stålsätt dig genom bön mot tvekan och utför det stora verk, för hvilket den helige fadren i Rom skall hålla dig räkning.

- Hvad skall jag göra? Hvad skall jag göra?

- Svara mig: Har du talat med den sårade svensken, som Guds moder befallt sina helgon att föra i din väg?

- Ja, hvarje dag har jag talat med honom, sedan han kommit till sans.

- Har du lärt honom att kyssa Jesu kors?

- Nej!

- Du har dock bjudit till?

- Ja! Jag gjorde det.... men ...

- Men?

- Han vände alltid bort sitt hufvud.

- Den barbaren!

- Nej, vördige fader, han är ingen barbar!

- Hvad nu?

- Han är en ädel och god människa och förvisso har ni farit vill, pater Myosotis, då ni påstått, att barbarer bo i Sverige!

- Hvad får jag höra!

- Åh, ni skulle höra Carl Frisk tala om sitt land och om folket, som lefver däruppe i norden, i skogar, på berg och i dalar! Ni skulle höra honom berätta, hur lyckliga och fria människorna äro, hur de sjunga på fälten, arbeta i sitt anletes svett om dagarna och om kvällarna samlas glada och lyckliga i sina tjäll....

- Tig! . . .- 93 -

- Ni skulle höra honom berätta, hur de svinga sig till dans kring midsommarstängerna, hur de glamma kring jul-granarna . . .

- Är du förhexad, flicka!

- Hur de andäktigt sjunga i sina kyrkor . . .

- Vik hädan, Belzebub! utropade patern och fattade vig- vattensvippan samt stänkte med densamma kring sig, så att jungfru Fridas kläder blefvo våta. - Vik hädan, Belzebub! - På knä, flicka! På knä! Af bed din stora synd! Djefvulen har fått makt med dig! Vakta dig, att du ej blir dragen inför den heliga inkvisitionsdomstolen för sådant lasteligt tal! Bed! Bed! Bed, på det att djefvulen må öfvergifva ditt hjärta!

Han nödgade jungfrun att böja knä på en bönepall och sedan han tröstat gamle Meijer, hvilken blifvit på det högsta bestört öfver sin dotters ord, gick han åter fram till jungfru Frida och tecknade ett kors öfver hennes hufvud samt sade:

- Du ar förvillad, min dotter! Vill du ännu finna nåd inför den heliga jungfrun?

- Ja, vördige fader!

- Hör mig då och upprepa ditt löfte att lyda Guds moders befallning.

- Jag lyder!

- Jag visste det! Den onde ansatte ditt hjärta. Han kom dock aldrig därin. Guds moder skyddar sina utkorade. - Hör mig nu!

- Ja, fader!

- Du ser detta vapen och denna kula, som ligga på den heliga altarrunden?

-Ja!

- Vet: De äro helgade till Guds moders pris. Jungfrun korsade sig och jesuiten fortfor:

- Kättarnes konung, Gustaf Adolf, är hård. Han har ej kunnat såras. - Men en vigd silfverkula hittar dock till hans bröst. - Denna kula är af silfver och Jesu kors är ritadt på densamma. Hon är bestämd för kättarkungens hjärta.

- Mil de himmel!

- Du skall omvända den sårade svensken. Du skall sätta honom detta vapen i hand eller hålla det själf. Den Skulle jag intala den sårade svensken att svika sin konung och förråda honom, liksom Judas förrådde sin mästare, Guds moders son?___ q r __

sårade är snart återställd. Han skall lätt hitta till konungen. Du följer honom och .... ett tryck på fjädern .... en knall .... och Gustaf Adolf faller till Guds moders ära!

Jungfru Frida reste sig hastigt upp och såg på patern med sina stora ögon.

- Hvad hör jag! utropade hon. Hvad hör jag! Skulle jag bli en lönnmörderska! . . .

- Du lyder Guds moders befallning.

- Skulle jag intala den sårade svensken att svika sin konung och förråda honom, liksom Judas förrådde sin mästare, Guds moders son?

- Så ar den heliga jungfruns vilja!

- Nej, pater Myosotis! Nej! Jag lyder er icke!

- Olyckliga!

- Hellre må den sårade dö af sina sår, än han skulle lefva för att bli förrädare mot sin herre.

- Han behöfver ej trycka af pistolen. Du kan göra det själf, min dotter!

- Nej!

Det blef ett stormigt uppträde mellan pater Myosotis och jungfru Frida, hvilka rasade mot hvarandra, under det att den hederlige mäster Josef nästan förintades af fasa.

Jungfrun afvisade oupphörligen jesuitens förslag, men tröttades slutligen och böjde sig för hans vilja, då han hotade henne med grufliga kval i skärselden, om hon ej ville tjäna den heliga jungfrun, hvilken tydligen utkorat henne till sitt redskap.

Men hon befriades snart från denna sin mission, hvilken var henne så motbjudande, ty redan samma dags middag spreds i staden ett rykte om, att svenskarna under konungens eget befål nalkades staden, hvarjämte man hade kännedom om, att ,en tysk styrka nalkades från motsatta sidan.

Dessa rykten besannade sig efter ett par timmars tid och den lilla staden darrade.

Pater Myosotis uppmanade gamle Meijer att fly med sin dotter till ett kloster, i hvilket de genom paterns rekommen- dation skulle få skydd. - Det var nu ej tid att tänka på konunga- mordet. - Jungfru Frida var ännu ej fullt helgad sitt värf,-96-

förklarade patern. Den helgade pistolen och silfverkulan skulle patern taga hand om och Gustaf Adolfs dagar skulle i alla händelser vara räknade.

Efter något betänkande gaf gamle Meijer vika för paterns uppmaningar och samlade hop sina dyrbarheter, för att vara redo att fly, när det behöfdes. Han ville nämligen inte lämna sitt hem, förrän han var nödd och tvungen därtill.

Jungfru Frida, som hela dagen efter uppträdet i sin fars rum satt uppe hos Carl Frisk, visste intet om de förberedelser som gjordes för flykt och förundrade sig öfver, att hon blef nedkallad till sin far sent på aftonen, vid den tid, som man annars plägade gå till hvila.

Nedkommen förvånades hon ännu mera genom att se Fritz och Erik vara beväpnade, under det att en häst, lastad med säckar, stod utanför porten.

- Hvad är å färde? frågade hon Fritz.

Denne hann ej svara, ty pater Myosotis kom i detsamma ut i verkstaden från hennes faders inre rum och kallade henne dit, samt tillsade Fritz och Erik att samla allt hus- folket dit in.

När alla voro församlade, slog patern upp dörrarna till det allra heligaste och höll en kort bön, hvarefter han om- talade, att svenskarne under konungens eget befäl vore på väg mot staden, dit äfven de rättrognas trupper tågade, att det otvifvelaktigt skulle bli strid kring Zerbst och att mäster Josef därför beslutat att med sin dotter fly till ett kloster, dit Fritz och Erik skulle eskortera dem. - Det öfriga husfolket skulle rädda sig, bäst det kunde och om fader Meijer kunde flytta tillbaka till sitt hem, vore det välkommet till honom tillbaka.

Det var patern, som talade detta, ty gamle Meijer var allt för upprörd för att kunna yttra ett ord.

Folket tog nu afsked af sin älskade herre och utrymde huset.

Sist gingo fader Meijer och jungfru Frida ut.

Patern stängde dörren och stoppade på sig nyckeln, ty han hade lofvat att hålla de helgade ljusen i det allra heligaste i brand och att byta om dem, när de voro nedbrunna, så länge han kunde detta. Gamle Meijer hoppades, att hans husskulle skyddas genom de heliga ljusen mot kättarnes eld. - Men han tänkte inte på de katolska truppernas roflystnad.

Gamle Josef kastade en afskedsblick på sitt hem, på hvars trappa pater Myosotis stod - och den lilla eskorten skulle sätta sig i rörelse.

»Svensken! Svensken! - Den sårade ligger ju ensam och

redlös »Han är en kättare, låt honom dö!»

Då erinrade sig jungfru Frida Carl Frisk, som låg i jung- fruburen, och hon sprang fram till dörren, utropande:

- Svensken! Svensken! - Den sårade ligger ju ensam och redlös ....

- Låt honom ligga! svarade patern och sköt henne tillbaka.

- Han skall omkomma - han skall svälta till döds! sade hon, vridande sina händer.

- Han är en kättare, låt honom dö! svarade patern.

- Rysansvärde! skrek jungfru Frida och ville rycka nyckeln ur paterns hand. - Vill ingen hjälpa mig att rädda den olycklige! =

- Bort! Bort! sade patern och sköt henne ifrån sig.

- Hjälp! Hjälp mig att rädda den sårade! ropade jung- frun bönfallande till Fritz och Erik.

Men så stor makt hade patern, att han höll dem tillbaka genom att säga:

- Han är en kättare, värd döden!

- Hjälp! Hjälp! ropade jungfrun åter. Men Fritz och Erik svarade:

- Han är en kättare!

.-- Värd döden! tillade patern.

Då öfvergåfvo krafterna jungftu Frida och hon förlorade sansningen samt segnade medvetslös ned utanför sin faders hus alldeles framför den hårde jesuitens fötter.

Pater Myosotis befallde Fritz och Erik att resa upp henne och efter någon behandling med kallt vatten syntes hon komma till lifs igen.

Vid första tecken till lif, hon visade, befallde patern att den lilla karavanen skulle sätta sig i rörelse.

Ett par män, som overksamma stått och sett på detta uppträde, tvingades att bära jungfrun, och på detta sätt lämnade Tion ej fullt vid sans sitt barndomshem, hvilket hvarken hon eller hennes far skulle få återse.

Färden till klostret, hvilket låg fem mil från Zerbst, med tog gamle Josefs krafter till den grad, att han, när han blifvit införd i klostret och tack vare pater Myosotis' bref till priorn vänligt mottagen och omhuldad, somnade in i en djup sömn, ur hvilken han aldrig skulle vakna upp.

Han dog och jungfru Frida blef således faderlös och dess- utom beröfvad sin förmögenhet; ty klosterpriorn förklarade, att de håfvor, som gamle Meijer fört med sig, voro klostrets, dåden gamle dött inom klostrets murar - hvaremot klostret skulle gifva henne skydd, till dess att hon kunde flyttas till ett nunnekloster.

Den stackars flickan stod redlös, hade ingen försvarare och måste nöja sig med den behandling, som man fann

Den afsvimmade jungfru Frida bäres från sitt hem

godt att gifva henne. Hon vågade inte klaga öfver, att hon blifvit roffad, ty man sade henne, att, om hon vågade klaga, man skulle upphöra att skydda henne, visa ut henne från klostret och öfverlämna henne åt sitt öde. - Hon måste böja sig för omständigheternas kraf; men hennes tro på katolska

religionens ofelbarhet sviktade betydligt och hon tänkte dagligen på Carl Frisk, såg för sina blickar hans manliga gestalt och kände i sitt hjärta en aning om, att han vore hennes bästa vän.

Men så undanskymdes den ljusa bilden för en mörk, det var pater Myosotis; och hon tyckte sig höra hans ord om Carl:

»Han är en kättare, värd döden!»

Då drog sig hennes hjärta tillsammans af smärta.

Kanske Carl Frisk, som hon så ömt vårdat, blifvit nedstött af patern, eller kanske han hungrat ihjäl!

Vid denna tanke blef den svenske krigarens bild åter synlig för hennes ögon ljusare och härligare än förut.

Hon uppfattade detta fenomen som ett svar på sin dystra fråga, och hon trodde, att han lefde och funnit sina vänner, sin trofaste vapenbroder Helge Stål, om hvilken han så mycket talat till henne, och sin älskade konung, hvilken han tyckts nästan afguda.

Ja, han måste lefva! Hon kände det i sitt hjärta. — Han måste lefva! Han skulle åter tjäna sin konung och ... kanske han en gång skulle finna henne!

Vid denna sista tanke gick en känsla af tjusning genom hennes gestalt, hennes hjärta vidgade sig och hon kände sig så lycklig.

Ja, han skulle befria henne, det var säkert. Patern hade sagt, att den heliga jungfrun sändt honom till henne. Det var sannt! Men det var inte för att bringa döden utan för att gifva lif och glädje, som Guds moder sändt honom. — Ja! Jungfru Frida kände inom sitt bröst, att hon vårdat sin egen räddare!

Skulle denna glada förhoppning uppfyllas?

Vi kunna ej ännu svara därpå.

Det torde emellertid ej vara ur vägen att nu säga några ord om klosterlifvet.

*

Kap. VIII.

Scener ur klosterlifvet.

Klostren voro under deras skönaste period tillflyktsorter för det förföljda armodet. Där befordrades och kringspriddes lärdomen, där fann månget oroligt samvete en fristad, hvarifrån den hjeltemodiga försakelsen och den välgörande fromheten hämtade uppmuntrande efterdömen. De flesta munkar odlade jorden och förfärdigade själfva, hvad de behöfde för klostren eller gåfvo åtminstone en sparsam lön och härberge åt den med klosterlefnaden förenade konstfliten. Konstnärer och handtverkare sökte därför inom klostrens murar skydd mot adeln, som eljest gjorde dem till lifegna. Pilgrimerna funno här säkerhet, beskydd och härberge. Som munkarna den tiden voro de enda män, hvilka ägde några kunskaper, blefvo de ganska ofta kallade till hofven, där de som kanslärer och rådgifvare erhöllo en vidsträckt makt.

Med munkarnas anseende ökades äfven deras välstånd och snart behöfde de icke vidare befatta sig med handarbete. Klostren samlade både genom lofliga och olofliga medel redan idet första seklet efter deras inrättande så oerhörda rikedomar, att man redan den tiden kunde med skäl göra den anmärkningen, att de kristliga munkarna hade »till de fattigas förmån» bringat en stor del af människosläktet nästan till tiggarstafven. Så länge de emellertid bibehöllo sin första andaktsifver, förblefvo de äfven trogna och välgörande förvaltare af de åt deras uppsikt anförtrodda milda gåfvorna. Men deras sedlighet fördärfvades genom välståndet. De intogos oförmärkt af det högmod, som alstras af rikedom, och fattade slutligen tycke för yppighet, jaktnöjen och alla de utsväfningar, som under detta tidehvarf voro kända.

Munkarna tiggde sig till sina jakträttigheter, förebärande, att de behöfde djurens skinn för att på dem afskrifva psalmer och till band omkring sina heliga böcker, men själfva villebrådet endast som en liten undfägnad, när de voro sjuka. Huru utsväfvande de likväl öfverlämnade sig åt jaktens nöjen framgår däraf, att den heliga Bonifacius måste äfven från abbedissorna borttaga koppelhundar och falkar.

Af tyskarnas apostel, som lefde i åttonde seklet, den nyssnämnde helige Bonifacius, har man den bästa målning af, hur illa det i allmänhet stod till med kyrkotukten.

»Biskopsstiften», säger han, »äro till större delen i penninggiriga lekmäns händer, eller ock innehafvas de af liderliga präster, som endast tänka på timliga ägodelar. Dessa biskopars diakoner hafva merendels ända från ungdomen lefvat i äktenskapsbrott och liderlighet och underhålla verkligen ännu i sina distrikt fyra, fem eller flera älskarinnor. Detta oaktadt våga de likväl att offentligen läsa evangelium och blifva till och med biskopar. Det gifves icke ett ringa antal biskopar, hvilka, om deras låtsade kyskhet än vore verklig, dock älska dryckenskap och orättfärdighet eller ock draga de beväpnade i fält och utgjuta med egen hand trognas och otrognas blod».

När tygellösheten beständigt tilltog och utsväfvningarna började få öfverhand, läto de frankiska furstarna utfärda stränga förordningar emot de andligas oordentliga lefnadssätt i allmänhet, men framför allt mot munkarnas och nunnornas. Carl den store var i synnerhet den, som sökte hämma fördärfvets ström.

I denna afsikt förordnade han:

»Munkarna skola af hålla sig från dryckenskap och frässeri, emedan de genom dessa laster merendels retas till otukt. Ty vi hafva fått veta, att man i klostren på bar gärning öfverraskat många i otukt och orenlighet. Nunnorna tillåtas inte att gå ur klostren och drifva omkring; de få icke öfverlämna sig åt otukt och dryckenskap och ingen mansperson må äga inträde i deras kloster. Kanikerna skola icke vara begifna på skändlig vinningslystnad, icke vara bolare, tjufvar, mördare, röfvare eller fyllbultar och icke föra en klandervärd lefnad».

Beklagligen förde biskoparne, under hvilkas uppsikt klostren stodo, själfva icke någon särdeles from lefnad. De

andligas sedeslöshet och ogudaktighet så inom som utom klostren grepo alltmer och mer omkring sig, hur mycket Carl den store och hans efterträdare än utfärdade stränga förordningar däremot.

»Förödelsens styggelse härskade i templet», säger kardinal Baronius, en bland den tidens hufvudstöd för den katolska kyrkan; »aldrig var Petri lilla skepp så nära sin undergång som i det tionde seklet».

Enligt en annan katolsk författares eget medgifvande såg man mycket ofta många och fruktansvärda missfoster icke allenast bland biskoparna och abboterna utan äfven på själfva den apostoliska stolen. Större delen af kyrkornas föreståndare liknade mera vargar an herdar; och munkarna kände knappt till namnet de regler, efter hvilka de borde rätta sitt lefverne.

Tid efter annan gjordes väl försök att återinföra den gamla, stränga klosterdisciplinen, och här och där lyckades det äfven att sätta någon gräns för dessa förargelser.

Men dessa reformer hade vanligen ingen varaktighet.

Under flere århundraden voro de arbetsamma, måttliga och sedliga munkarnas forna boningar nästan öfverallt lättjans, frårsseriets och de tygellösa begärens bostäder. De andäktiga rika hade af aktning och beundran för munkarnas fromhet och berömvärda vandel fordom testamenterat en del af sina förmögenheter till klostren; men äfven detta hade gjort munkarna efterlåtna, tröga, vällustiga och giriga samt störtat dem i de ohyggligaste laster. De beständiga tvistigheterna mellan påfvar och kejsare, hvarvid en del kloster höllo med det ena partiet

och andra åter med det andra, voro demoraliserade i högsta grad; farsoter och utländska krig, som medförde otaliga dödsfall och däraf uppkommande arfstvister och fejder, hvari klostren nästan alltid voro intresserade, den lätthet, hvarmed man lämnade

... lättjans, frårsseriets och de tygellösa begärens bostäder.

stiftare, välgörare och skyddsherrar tillträde i nunneklostren, bidrogo äfven att göra fördärfvet mera allmänt. Det var således inte sällsynt, att munkarna förjagade sin abbot, då han ville inskränka de utsväfningar, hvarvid de hade vant sig, och då han sökte på ett allvarligt sätt tillhålla dem att iakttaga sina plikter; ellerock öfvergåfvo de själfva klostren, till dess förändrade omständigheter tillfredsställde deras fordringar.

Kejsar Henrik II skänkte till ärkebiskopssätet i Mainz ett vid Worms beläget benediktinerkloster, sedan han förut därifrån fördrifvit dess förra innehafvare, och påfven Gregorius IX stadfästade på ärkebiskopens därom gjorda anhållan denna skänk. Denna present godtgjorde verkligen ärkebiskopens besvär, ty värdet af klostret och dess egendomar uppgick till mer än 100,000 gyllen, som den tiden var en ofantlig summa.

Men påfven förordnade äfven, att detta kloster skulle framdeles besättas med cisterciensermunkar. Detta skedde; men innan man visste ordet af, kommo de förra innehafvarna en natt tillbaka, öfverföllo cisterciensermunkarna, sårade några och jagade de öfriga på flykten. Så snart ärkebiskopen fick veta detta, skickade han genast en beväpnad hop till klostret, hvilken förjagade inkräktarna och åter insatte cisterciensermunkarna. Men benedictinermunkarna förhöllo sig ännu inte stilla. Oförmodadt återkommo de ånyo en natt understödda af en mängd medhjälpare, pryglade duktigt upp cisterciensermunkarna och körde sedan bort dem med den hotelse, att, om någon af dem någonsin understode sig att återkomma, han skulle blifva dödad. Cisterciensermunkarna kommo väl icke mera tillbaka; men benedictinerna vågade inte heller länge stanna kvar utan drogo sig i all tysthet derifrån. Klostret förbi ef öde i tio år, till dess omsider påfve Innocentius IV åter uttryckligen befallde ärkebiskopen att förse det med munkar. För att nu icke stöta någotdera partiet för hufvudet, lät denna besätta klostret med praemonstratenser.

Den lärde italienske biskopen Campanus säger i sina bref:

»Den, som är munk, är tillika en djäfvul. Han försöker allt, han mördar öfverallt och utlägger snaror öfverallt. Han upphör att vara nedrig blott för att blifva den nedrigaste. Det gifves ingenting osnyggare än en munk. I stället för kläder skyler han sig med beck, ingen munkkåpa bär han. Så nersmetad blandar han sig i allt, klibbar liksom fast, förföljer sitt föremål och släpper det inte utan att förut hafva lämnat en fläck efter sig.»

Att Luther, som af egen erfarenhet kände klosterlefnaden, icke var densamma bevågen, är lätt att begripa. Han förkastar och fördömer alla munkordnar, regler, kloster, stiftare och allt livad som människorna öfver och utom skriften hafva uppfunnit, såsom rent djäfvulskap och villfarelse.

»Det vore väl», säger han, »om man inrättade kloster och andra stiftelser, så att man i dem lärde unga människor Guds ord att läsa och kristlig dygd, hvarigenom man bildade fina och skickliga män till biskopar, kyrkoherdar och andra kyrkans tjänare, äfvensom pålitliga och lärda män för den världsliga regeringen, samt fina, kyska och kunniga kvinnor, som sedan kunde hushålla kristligt och väl uppfostra sina barn. Men att endast i klostren söka en väg till saligheten är en djäfvulsk lära och tro. De heliga orter och rätta stiftningar, som Gud insatt, äro tre: Prästämbetet, äktenskapet och den världsliga öfverheten. Men öfver dessa tre stiftelser är den kristliga kärlekens allmänna orden, hvars ändamål är välgörenhet, försonlighet och fördragsamhet mot alla människor; ty allt detta är idel goda och heliga verk».

Det var icke allenast munkarna, som blefvo anstötliga genom sina seder och sin vandel. Äfven nunnorna gåfvo många anledningar till förargelse.

Så till exempel tände några nunnor eld på klostret Löwenthal eller Himmelswonne (den himmelska glädjen) vid Bodensee, sedan de inte mera på något annat sätt kunde motarbeta det ovanliga tvånget. - I nunneklostren var det förbjudna umgänget med män ganska allmänt.

Klostret Gnadenzell i Würtemberg var en gång uppfyldt af nästan bara unga nunnor, hvilka alldeles icke voro sinnade att afsäga sig all ersättning för sitt afsked från världens nöjen.

De kringboende adelsmännen inkvarterade sig hos dem med hästar och hundar, när de återkommo från jakt och blefvo med nöje mottagna. Man kalasade, skämtade och sjöng och oväsendet var ofta så högljudt, att man lätt hade kunnat anse klostret för ett värdshus. Gästerna stannade kvar öfver natten och aflägsnade sig inte förr än den följande dagen, då de vanligen aflöstes af andra. Hvarje ung man, som ville förkorta tiden för nunnorna, var alltid hjärtligen välkommen.

Man kalasade, skämtade och sjöng. Stundom hände det, att följderna af detta lefnadssätt blefvo synliga på de unga jungfrurna; men en resa under någon förevändning och en ansenlig present till klostrets föreståndare tystade ned saken.

Slutligen hann ryktet om dessa utsväfningar till grefven af Würtemberg.

Han reste därför själf till Gnadenzell och höll där för nunnorna en allvarlig straffpredikan. Men dessa voro nog skenheliga för att genom ett tillgjort gråtande och högtidliga löften stilla grefvens vrede. Han lämnade dem likväl med förklaring, att han snart skulle skicka dem några äldre nunnor från klostret i Pforzheim, hvilka skulle ha uppsikt öfver dem.

Nunnorna voro glada öfver att för så godt pris hafva kommit ifrån saken.

Nu började de gömma undan alla förråd i klostret.

Alla lifsmedel och i synnerhet allt vin fördelades på alla händer och hvar och en gömde sin andel antingen i sin cell eller på något annat hemligt ställe.

När kort därefter fem nunnor från Pforzheim anlände och installerade sig såsom föreståndare hos de andliga brudarne i Gnadenzell, funno de kök och källare tomma. Klosterböndernas gåfvor och tionde voro för ögonblicket otillräckliga för taffelns behof och nunnorna måste ofta uppstiga halfmätta från den högst tarfliga måltiden. De unga nunorna höllo sig skadeslösa genom sina undangömda förråd och skrattade åt nunnorna från Pforzheim, hvilka ledo brist på allt och, ovana vid en sådan torftighet, snart öfvergåfvo Gnadenzell för att återvända till sina i Pforzheim bättre försedda bord.

Det var just detta, som nunnorna i Gnadenzell önskade. De började åter sitt förra lefnadssätt och gjorde det, om möjligt var, ännu förargligare. Främmande mäns besök blefvo så talrika, att man i hela trakten däromkring icke

mera kallade detta kloster Gnadenzell utan Offenhausen.

Nu kungjordes en af grefven af Würtemberg utfärdad befallning, enligt hvilken hvarje mans tillträde till klostret blef på det strängaste förbjudet. Man efterkom för syns skull denna befallning under några månader; men snart var den nästan alldeles bortglömd.

Nu träffade grefven af Würtemberg anstalter till en allvarlig reform af detta kloster. Men nunnorna funno för godt att förekomma detta försök och deras oförsynthet ledde dem till en sällsam utväg.

De uppträdde nämligen själfva såsom anklagare och påstodo, att de fem nunnorna från Pforzheim under sitt vistande i Gnadenzell förslösat klostrets alla förråd och därigenom bringat dem själfva i den yttersta fattigdom.

De glädjebetygelser, de yttrat vid dessa främlingars afresa, hade blifvit misstydda af deras ovänner. De utbådo sig tillika en annan mera förståndig och mera måttlig föreståndare, emedan klostrets belägenhet gjorde en sådan högst nödvändig. Denne borde likväl icke vara af deras kön, emedan de af en kvinna endast hade att befara afund och despotism. De föreslogo därjämte till denna plats en viss Meier från Zürich, en man, som stod i stort anseende för sin lärdom, men som föröfrigt redan var gammal och af en svag och eftergifvande karakter.

Nunnornas förslag behagade grefven, hvartill förmodligen några af deras vänner vid hofvet bidrogo, livad de kunde. Meier flyttade således till Gnadenzell i egenskap af uppsyningsman. Men nunnorna spelade den gamle mannen mångfaldiga elaka spratt och gjorde i sina celler allt, hvad de behagade.

Han företog sig väl i början att ofta visitera, men nunnorna satte gamla krukor och fat i klostergången och när då Meier steg upp för att anställa visitation, stupade han och gaf genom det buller, han därigenom åstadkom, nunnorna redan på afstånd tillkänna sin ankomst.

Nunnorna röjde då undan, det han inte borde se, och följaktligen fann han i deras celler ingen anledning till förebråelse.

Omsider insåg han, att hans visitationer voro fruktlösa, inneslöt sig hela dagen i sin cell, skref och läste krönikor, under det att hans underhafvande lefde alldeles som förut, endast med den skillnad, att de under sina nöjen måste undvika allt för mycket oväsen.

När grefven af Würtemberg blef underrättad om fruktlösheten af alla sina dittills tagna mått och steg, ville hanalldeles upphäfva klostret; men äfven detta kom icke till verkställighet, emedan förmodligen nunnornas vänner vid hofvet gjorde allt för att hindra det. Klostret förblef, hvad det var, till dess de därvarande nunnorna efterhand dogo och nya kommo i deras ställe, då detta kloster åter erhöll det goda rykte, hvaraf det fordom hade gjort sig förtjänt.

*

I klostren var det sed, att hvarje munk, som ur klosterbiblioteket ville låna någon bok af hednisk författare, måste, sedan han förut gjort det vanliga tecknet, hvarigenom han lät förstå, att han ville ha en bok, klå sig bakom örat, liksom en hund plägar krafsa sig, då han anfäktas af ohyra, »emedan» enligt föreskriftens ord, »en otrogen kan med skäl liknas vid en hund».

Tysthetslöftet iakttogs äfven med mycken stränghet och allting uttrycktes genom tecken. Om man till exempel be- gärde bröd, så beskref man en cirkel med tummen och de båda närmaste fingrarna; ville man ha mjölk, så stoppade man lillfingret i munnen såsom ett diande barn o. s. v.

*

Några Carmelitermunkar i en tysk stad hade gripit en karl, som nyligen hade stulit något ur deras kyrka.

De frågade honom, om han hellre ville utlämnas till världsliga makten att bestraffas eller i stället underkasta sig klosteragan.

Tjufven valde till sin olycka den senare, emedan han därigenom trodde sig lättast komma ifrån saken.

Men han fick snart erfara, hur mycket han hade bedragit sig.

De heliga klosterfäderna bundo honom på ett bord och gisslade honom med läderremmar, försedda med järnsöljor, ifrån nacken till fotsålorna så förskräckligt, att han uppgaf de

gräsligaste nödrop och slutligen förlorade sansen. — Men härmed var inte munkarnas hämndlystnad mättad. De upphörde blott för att låta syndaren hämta litet krafter och när han återfick sansen, började de piska honom igen, så att köttstyckena rycktes från benen på honom och i detta jämmerliga tillstånd vräktes han ut genom klosterporten. Han kunde med största möda föras till det midt emot klostret belägna hospitalet, där han dog några timmar därefter.

Menigheten blef uppbragt öfver denna vederstygglighet, men biskopen, i hvars stift klostret låg, brydde sig inte därom. Missnöjet bland folket i staden steg till den höjd, att ordens allmoseutdelare, som hade understått sig påstå, att det varit mycket bättre, om hans ordensbröder hade piskat ihjäl den syndaren, än om öfverheten låtit hänga honom, var på väg att bli söndersliten af folket, så framt inte biskopens vakt räddat honom.

*

Det anförda torde vara tillräckligt och vi afsluta detta kapitel om klosterlifvet med ett litet qui pro quo, som vi hittat i en anekdotsamling:

En kardinal beklagade sig hos påfven öfver, att en viss målare hade på sin tafla öfver yttersta domen lagt kardinalen i helvetet.

»Jag beklagar detta mycket», svarade den helige fadren. »Hade han lagt er i skärselden, så skulle jag kunnat läsa er därur. Men ur helvetet? Nej, det är alldeles omöjligt, ty så långt sträcker sig inte min makt».

*

Kap. IX.

Zerbst undergång.

Den lilla staden Zerbst blef alldeles förstörd kort efter pistolsmeden Meijers och hans dotters flykt därifrån — och underligt är att säga, att detta skedde, innan de mot hvarandra tågande fiendtliga härarna möttes där.

Det var genom inre oroligheter, som Zerbst blef förstörd.

Ett sändebud från biskopen i Augsburg hade kommit till staden i något ärende till klosterfäderna. Han skulle från Zerbst fortsätta resan till Magdeburg.

Detta sändebud var en gammal man.

Denne plundrades och misshandlades, hvarför han genom priorn i dominikanerklostret fordrade upprättelse.

Bud sändes till Magdeburg, som ännu var belamradt med rykande grushögar och minor.

Sändebudet fordrade den upprättelse, som tillkom kyrkan och riket att gifva.

Stadens honoratiores rådslogo äfven om, huru de å sin sida skulle kunna upprätta den helige mannen, hvilken inom stadens hank och stör blifvit så illa åtgången.

Då uppstod ett oväsen, af någon obetydlig anledning gifven af någre kejserliga soldater.

Detta oväsen uppkom helt oförmodadt mellan köpare och säljare i staden och utvecklades snart till en fruktansvärd storm.

Marknadsklockan gaf signalen till upploppet.

Vid klockans ljud samlade sig borgarne skyndsamt, de i staden varande kejserlige soldaterna, hvilka kommit till Zerbstoch utgjorde förtrupper till väntade afdelningar, grepo till vapen och utan att någon kunde riktigt begripa, hvarom frågan egentligen var, gjorde hvar och en sig färdig till striden.

Den allmänna rörelsen var för stadens borgmästare en gåta och ingen kunde gifva honom någon nöjaktig upplysning.

Då intågade i staden biskopens af Magdeburg manskap och länsfolk och ställde upp sig framför domkyrkan. Borgmästaren blef rädd och trodde, att hans lif var i fara, hvilket var ett misstag, ty detta manskap hade tågat till staden för att hjälpa till att skydda densamma mot svenskarna.

Emellertid härskade öfver allt i staden förvirring och misstag och ingen visste säkert, för hvem eller hvarför han var uppbådad till kamp.

Åtföljd af tvenne andlige män och utan andra vapen än kristendomens, klädd i sin prästerliga skrud och med krusifixet i handen störtade sig biskopens af Augsburg sändebud, en bedagad och bräcklig gubbe, midt ibland folkmängden för att genom fridens Gud göra slut på tvedräkten och afvärja blodsutgjutelse.

Men det var omöjligt att dämpa den låga, som redan var färdig att flamma upp.

Sinnena förblefvo i jäsning och oväsendet fortfor dagen i ända och hela natten och dagen därpå spreds i staden fasa och förskräckelse genom vederstyggligheter.

Denna dag, som var en söndag, öfverföll den alltjämt vilseledda borgmästaren biskopens af Magdeburg folk samt lät utanför domkyrkan och utan afseende på personen nedhugga präster och lekmän.

Många gjordes till fångar, andra drefvos på flykten, andra åter sårades.

Augsburgska biskopens sändebud undkom med möda och på ett ömkligt sätt döden.

Krypande på händer och fötter, trampad af de sina och af dem bortsläpad, på alla sidor omgifven af fiender och fasor och blottställd för svärd och kulor blef han med mycket besvär forslad öfver en hög mur framför högaltaret och sedan in i sakristian.

Åtföljd af tvenne andliga män och utan andra vapen än kristendomens .... De kejserliga soldaternas antal ökades nu genom i staden inryckande trupper och deras vilda larm och raseri satte hela staden i förskräckelse och ingen, som kom i deras väg, blef skonad.

Hus brändes ned, kyrkor och kapell vanhelgades, munkar och nunnor plundrades och förjagades.

Var rofgirigheten mättad, så uppväcktes i dess ställe otukten och de kränkta mödrarne måste blifva ögonvittnen till sina barns bortförande eller mord.

Plötsligt ropades det:

-- Svenskarne! Svenskarne!

Svenskarne, som förut varit så fruktade, hälsades nu med glädjerop af de arma stadsboarna, hvilka blefvo plundrade och misshandlade af de trupper, som kämpade just för deras egen tro.

Konung Gustaf Adolf var själf med sina gossar, då de ankommo till Zerbst.

Han befallde genast, att staden skulle angripas och blef af flyktingar underrättad om, att det var kejserliga soldater som plundrade staden, hvilken likväl var katolskt sinnad.

Den första svenska afdelningen hade redan inträngt i staden, då den sistnämnde underrättelsen träffade konungen.

Gustaf Adolf befallde då Helge Stål att med sin afdelning följa kamraterna gifva dem kungens befallning, att de kejserlige skulle drifvas ur staden eller nedhuggas och ingen pardon finge gifvas. Invånarne skulle däremot skyddas.

Helge red tillsammans med sina män in i staden och rapporterade konungens order.

Där blef ett förfärligt slaktande.

Invånarne drogo sig genast från striden och svenska och tyska soldater tornade ihop med väldig kraft.

Striden varade ett par timmar, hvarefter svenskarne voro herrar öfver staden.

De kejserliga jagades bort öfver fälten och massor af lik täckte de trånga gatorna.

Det biskoplige sändebudet hade begifvit sig ur kyrkan och låg utan all mänsklig hjälp blottad på allt och försmäktande i elände på en af stadens gator, hvarifrån han blef upptagen och förd

ur staden till konungen, hvilken förbarmade sig öfver den gamle mannen, lät förbinda hans sår och lämnade honom eskort till Magdeburg, dit han fördes på det varsammaste af svenska krigare.

Emellertid hade elden kommit lös i Zerbst och de från misshandel räddade borgarne sågo nu, att ödeläggelse och nöd ändock ej skulle undgå dem, ehuru orostiftarne nu voro drifna ur staden.

Branden i Zerbst.

Den första blick, som hvar och en kastade på det hus, som blifvit skjutit i brand, öfvertygade genast om, att den största fara var å färde och väckte de mest oroande bekymmer.

Ofantliga moln af rök trängde fram genom taket och från hela huset samt antydde, att elden vid sin första uppkomst angripit ej allenast ett halmförråd på vinden, utan äfven andra ställen i huset.Det lilla olyckshuset låg i grannskapet af lägret.

En häftig nordostanvind drog öfver staden och denna vind spred strax efter eldens början densamma ej allenast till de närbelägna husen, utan äfven till dem, som lågo mera aflägsna.

Svenskarne gjorde allt för att släcka elden.

Då man kom in i det antända huset för att släcka elden, stodo redan de större väggarne i ljusan låga.

Brandsprutorna, hvilka inom några minuter släpades fram öfver döda och döende från det närbelägna rådhuset, kunde emellertid knappt befukta de ännu ej antända husen, emedan stormens häftighet oupphörligt skingrade vattenstrålarne, innan de hunno fram, hvaremot elden innan den första fjärdedels timmen blef så våldsam, att den ej kunnat släckas, om äfven sprutornas antal varit det dubbla.

I följd häraf insåg hvar och en vid första ögonkastet på branden, att hela staden så att säga kommit ur askan i elden -- den hade blifvit befriad från rofgiriga människors raseri, men tillspillogifven åt eldens.

Det sätt, hvarpå elden förkunnade sig och de utomordentligt hastiga framsteg densamma gjorde, bekräftade ty värr alltför mycket denna farhåga.

Halmtaket å det hus, som blifvit skjutet i brand, slog genast upp i full låga och de närmaste husen, hvilka äfven voro täckta med halm, antändes hastigt liksom deras bakgårdar; ty som våren hade varit ovanligt torr, så angreps allt trävirke utomordentligt lätt af elden, hvarjämte halmförråd och becktunnor, hvilka förvarades på vindarne, snart gåfvo elden ansenlig näring.

Stormen grep de högt uppfladdrande lågorna och spred dem ej allenast i alla väderstreck till de i samma kvarter stående byggnaderna, utan dref dem äfven genast öfver den tämligen breda hufvudgatan, så att ett därstädes stående med halmtak försedt hus stod i ljus låga, innan tillräckligt med folk kunde strömma till för att släcka.

Med hvarje minut visade sig en mängd ställen, som antändts och under det att man genom ihärdig verksamhet lyckades

släcka tio af elden angripna ställen, hade lågorna antändt tjugo andra längre bort belägna punkter.

Som inom kort ej allenast hufvudgatan på ömse sidor jämte den stora Klostergatans hus stodo i lågor, utan elden äfven hade angripit kyrkans och rådhusets torn i den så kallade lanterninen samt klockstapeln, började hvar och en att förtvifla om hjälp.

Den förfärliga röken och den odrägliga hettan förjagade äfven de driftigaste bland släckningsmanskapet.

Man försökte hämma eldens framträngande, därigenom att taken refvos ned och att trävirket öfverspolades med vatten - men man lyckades ej i sina bemödanden.

Oaktadt de släckandes ifver och outtröttliga ansträngningar fortfor elden således att rasa och trängde dem på alla sidor tillbaka från den ena punkten till den andra, till dess att man efter fem timmars tid, då stormen något minskades, kunde taga sådana mått och steg, att den genom en mängd tillströmmande friska trupper, som konung Gustaf Adolf sände in i staden, ökade hjälpen kunde i sin fulla kraft och på alla sidor behörigen användas.

Dylika ställen kunde man i alla händelser antaga till femton, nämligen mot öfre stadsporten, där man rifvit ned fyra hus och höll de sista brinnande husen genom vattenöfvergjutning så i tygel, att lågorna ej kunde flamma upp till någon höjd och ej heller antända hvarken de midt emot stående husen eller dem, som stodo utanför staden på det så kallade Rhenberget.

I tvänne dagar och tvänne nätter hade man här att arbeta, innan man kunde tro sig säker, ty från denna sidan hotades den så kallade gamla staden mest.

Till de för förstaden farligaste punkterna hörde nejden kring hallrättshuset, hvarest kommunikationen emellan den brinnande delen af staden och den ännu ej af elden angripna lätt kunde förmedlas genom ett barkhus; vidare vid hospitalsporten och omkring 50 steg därifrån vid grafven.

Det kostade otrolig möda och outtröttligt arbete att bibehålla byggnaderna på dessa punkter.

Hallrätten, ett präktigt med skiffer täckt hus, måste uthärda det härjande elementets angrepp ej allenast på framsidan, utan äfven på hela vänstra gafveln och från torget.

Klockan vid pass 4 på eftermiddagen var redan den förnämsta delen af Zerbst lagd i aska.

Eldhafvet hade liksom med ett störtregn af gnistor öfversköljt hela gator och utbreddes till sex eller åtta hus på en gång af den oupphörliga och med stor våldsamhet rasande nordvestanvinden.

Hvilken skulle väl nu kunna lämna en beskrifning på det rysliga skådespelet, då inom några timmar en så stor massa af byggnader stod i en så stark låga, att, med undantag af tegelsten, alla fasta kroppar, till och med graniten i byggnadernas stenfot brast sönder, att vattnet i brunnarna blef ljumt, att knappast tio af de i staden kvarstående hvalfven kunde anses som säkra och att gnistor från branden tre gånger antände hus i en liten by belägen en god halftimmes väg ifrån den brinnande staden.

Öfver all beskrifning och föreställning var anblicken af denna rysliga brand.

Lågornas smattrande på en plats, som höll en half mil i omkrets, de instörtande tornens och husens brakande, af hvilka de flesta voro tre våningar höga, de tjocka rökmassorna, de många vagnarnas rullande, människornas sorl, de olyckligas jämmer, allt detta framställde en tafla af sorg och bedröfvelse, hvilkens intryck måste förblifva outplånligt hos hvarje ögonvittne, men hvars beskrifning ej kan bli annat än högst ofullkomlig.

Bullret af branden i sin helhet liknade det af ett stort fyrverkeri, hvilket på en sådan utsträckning som den brinnande stadens, af bran nes på sina ställningar, samt fortfar att brinna utan afbrott under en jämförelsevis lång tid.

Takets instörtande på kyrkan samt dennas tolf pelares fall, hvilka på en gång störtade tillsammans förorsakade dessutom ensamt ett sådant buller, att det ej kan jämföras med annat än dånet under en jordbäfning.

*

De svenska soldaterna inlade, såsom förut är nämndt, stor förtjänst vid hämmandet af branden och det var ovillkorligen dem, som staden hade att tacka för, att ej hvarje hus uppslukades af lågorna.

Carl! Carl Frisk, min som död trodde vapenbroder!

En bland de mest verksamma officerarne var den käcke Helge Stål, hvilken med. sin afdelning af manskap gjorde under af ansträngningar.En gång under släckningsarbetet ropade han till sina män:

- Kommen med till det där lilla huset. Det är stängdt, tyckes det; de arma satarne, som bo därinne, äro väl borta. Huset brinner ned; men låtom oss rädda lösöret, om det är möjligt!

Han ilade till det lilla huset. - Det var Josef Meijers hus.

Det var stängdt.

Dörren slogs nu in och främst af alla störtade Helge in, men drog sig ögonblickligen tillbaka, då han stötte emot en person, hvilken af knuffen föll i golfvet.

Helge vände sig om och ropade åt sitt folk, att det skulle varsamt gå in, alldenstund det var folk därinne. Man måste s)å ut fönsterluckorna och bereda dagsljuset och skenet af branden inträde, så att man ej trampade ned någon. Helt visst dvaldes sjuklingar i detta hus, menade Helge.

- Hjälp mig Helge! ljöd då en stämma, hvilken slog Helges öra med glädje och bestörtning.

- Carl! Carl Frisk, min som död trodde vapenbroder, utropade Helge och reste tillsammans med ett par af sina män upp Carl Frisk, hvilken, då han funnit sig öfvergifven, gått upp ur bädden och sett från fönstret upploppet och striden samt brandens utbrott. Han gick ned och sökte komma ut; men alla dörrarna voro stängda och luckorna för nedre våningens fönster voro slutna och så hårdt tillskrufvade, att hans medtagna krafter ej räckte till att vrida upp dem.

Han erfor, att branden tilltog för hvarje ögonblick i raseri.

Snart började det att spraka i knutarna på pistolsmedens hus.

Den sårade förnyade sina ansträngningar att komma ut. Men förgäfves.

En dödsångest bemäktigade sig honom och han beredde sig att dö en kvalfull död i lågorna.

Han gick åter upp i högan loftsburen och såg ut genom dennas fönster, som ej var försedt med lucka. - Men han såg nu ingenting annat än lågor, hvilka slogo upp på fönstret slickande takåsen med sina skarpa tungor.

Någon räddning genom detta fönster var således otänkbar.

Hans ångest tilltog. Hans sår hade genom ansträngningen

gått upp och blödde, hvarigenom han mattades mycket och krafterna aftogo i betydlig grad.

Han tänkte på jungfru Frida, hvilken han välsignade och han förstod, att hon med våld blifvit bortförd. Han hade lärt känna hennes milda och ädla sinnelag och tanken på, att hon med flit öfvergifvit honom för att offra honom åt lågorna, föll honom aldrig in.

Plötsligt hördes röster utanför porten.

Det var svenskar, som kommo! Han hörde det kära språket.

Så fort hans krafter tilläto det, skyndade han ned till porten.

Då for en glädjeblixt genom hans själ: Han igenkände i den befallande stämman Helge Ståls röst.

Porten slogs in och genom brcehen störtade Helge in i huset ej seende Carl, hvilken hade för svaga krafter för att emotstå den stöt, som Helge gaf honom i mörkret.

Det var då den sårade bad:

- Hjälp mig Helge!

- Carl! Carl Frisk, min som död trodde vapenbroder! utropade, som sagdt, Helge, och reste tillsammans med ett par af sina män upp Carl Frisk, som mottogs med hurrarop af Helge och hans män.

Carl fördes genast ur staden till lägret.

Hans sår förbundos åter och blodflödet stannades.

Han vårdades på det ömmaste och återfick inom kort hälsa och krafter samt kunde snart åter deltaga i kriget.

Han fick sig en ny skara tappre män och de båda vapenbröderna från Värend sökte åter att öfverträffa hvarandra i i tapperhet och dödsförakt.

*

Zerbst blef förvandladt till en grushög med undantag af någon liten del.

En af de kejserliga soldaterna, hvilken varit första upphofvet till upploppet, innan svenskarne hunno till staden, blef

igenkänd och angifven för sitt befäl af stadens borgmästare, hvilken fordrade näpst på honom. - Karlen blef äfven näpst till lifvet. Han blef dömd till gatlopp, detta barbariska straff, som fordom så mycket användes inom alla länders arméer.

Det torde här inte vara ur vägen att tala några ord om ursprunget till det barbariska gatloppsstraffet, hvilket leder sitt upphof från den grymma och ohyfsade medeltiden.

I kejsar Carl V:s tid voro de militära straffen blodiga och omänskliga, men de drabbade inte så mycket den egentliga soldaten, utan blott den gemene lansknekten och det icke för någon förseelse i tjänsten och för att inskärpa subordination, utan för egentliga brott, för elaka och skamliga gärningar.

Ett straff af denna art var att löpa emot spjut. Vid detta straff tvingades den brottslige att springa på sina kamraters utsträckta spjut, och således själf medverka till sin död.

Joh. Fromsbeyer har lämnat följande beskrifning på en dylik exekution:

Då någon lansknekt hade begått en svår förbrytelse, sammankallade kaptenen det kompani, till hvilket han hörde, berättade för manskapet det föröfvade brottet och bad det döma den brottslige att löpa mot spjutet. Hade de flesta rösterna dömt den olycklige därtill, så tackade fänrikarne (frambärarne) manskapet, att det varit så villigt, ärligt och hedersamt att styrka och upprätthålla regementet. Därefter slängde de tre gånger med sina fanor och tågade under musik med kompaniet mot öster.

Under det att soldaterna därefter bildade häck, lät profossen den arme syndaren bikta.

När bikten var slutad, ledde profossen den fångne midt emot fronten af häcken och befallde trumslagaren att tre gånger röra trumman. Därefter varnade han hvar och en att hafva noga akt på häcken och sluta sig tätt tillsamman; ty eho, som lämnar en sådan lucka, att delinkventen kan smyga igenom och komma undan, skall i hans ställe undergå dödsstraffet.

Sedan detta skett, ledde profossen den olycklige tre gånger fram och tillbaka genom häcken, på det att delinkventen måtte bedja enhvar af kamraterna om förlåtelse och försoning, ifall han någonsin med ord eller gärning händelsevis förolämpat

någon. Han själf förlät hvar och en de förolämpningar, han tilläfventyrs lidit af dem. Dessutom intalade fänrikarne honom tröst och mod och förmanade honom att vara tapper och oförsagd.

Lansknektarne skulle löpa emot honom på halfva vägen, spetsa honom på sina spjut och på detta sätt expediera honom.

Gatlopp.

Trumman rördes åter tre gånger, fänrikarne ställde manskapet i dubbla rader och befallde, att spjuten skulle fällas. Därefter förmanades de, att ingen skulle hysa något gammalt agg i sitt hjärta till den dömde eller nu hämnas lidna oförrätter.

Fänrikarne ställde sig nu så, att de stodo med ryggarne mot öster och vände spetsen af fanstängerna mot den arme dömde.Därefter lade profossen kedjorna på honom, tog afsked af honom, bad om föråtelse för all tillfogad oförrätt och vände sig därpå till lansknektarne och bad dem icke harmas på honom därför, att han förmanat och

fört till döden en af deras kamrater, emedan han varit tvungen att göra det för regementets heders skull. Vidare sade han dem, att de nu hastigt borde expediera den arme mannen.

Därefter ställde han den olycklige tjugo steg framför leden, blottade öfre delen af kroppen, slog honom tre slag på högra axeln i namn faders, sons och den heliga andes.

Slutligen vände han honom med ansiktet emot spjuten och sade:

— Arma människa, gå nu på tappert!

Med ett häftigt språng måste nu den olycklige störta sig emot spjuten.

Soldaterna kommo några steg emot honom för att med så mycket större eftertryck ränna spjutet i bröstet på honom.

Då intet tecken till lif mera syntes, föllo alla på knä och gjorde en kort bön till tröst för den afrättades arma själ. Därefter ställde soldaterna sig på ett led och marscherade tre gånger omkring liket. Skyttarne sköto tre salfvor och slöto en stor cirkel med lanciererna. Profossen ställde sig i cirkelns medelpunkt och tackade för den goda ordning, de iakttagit. Liket kastades sedan i en grop och soldaterna marscherade därifrån.

*

Kap. X. Drabbningen vid adelsgodset.

Gustaf Adolf bröt upp från Zerbst, så snart elden därstädes var begränsad, och de husvilla stadsborna visade honom all aktning, samt uttalade högt, att de hade svenskarne att tacka för, att elden ej helt och hållet förstört staden, hvarjämte de uttalade en oförställd beundran öfver den hållning, som svenska arméen intog och tackade för det beskydd, som Gustaf Adolf gifvit de ur staden till svenska lägret flyktande människorna.

Ej långt från Zerbst stötte Gustaf Adolf på en tysk afdelning under Arnim, hvilken genom spejare utforskat, hvilken väg Gustaf Adolf ämnade taga och därefter lagt sig i försåt invid en befästad adelsborg, belägen i en skogstrakt.

Gustaf Adolf fick äfven genom spejare i sista ögonblicket reda på, att Arnims styrka låg i hans väg.Helst skulle han i detta ögonblick hafva velat undvika strid; men han vågade hvarken taga en omväg eller vända af fruktan att få fienden i ryggen.

Han gjorde därför halt och undersökte på en höjd tyskarnas ställning, hvarefter han höll rådplägning med sina generaler och aftalade med dem planen till angreppet, hvilket han beslutat göra.

Angreppet skedde äfven, men afslogs modigt af de kejserlige.

Från ett batteri, som de uppställt emellan tvenne Skogsparker, gåfvo de kejserlige en mördande eld på svenskarnes högra flygel samt utbredde död och förödelse i deras led.

Men sedan svenskarne hämtat sig från första bestörtningen, anföllo de detta batteriet med mycken beslutsamhet och intogo detsamma genom storm efter en hel timmes strid och stor manspillan.

Därmed var drabbningen ej på långt när afgjord, ty de slagna flydde ej, utan drogo sig allenast tillbaka till reservtrupperna och slöto sig till dem.

Gustaf Adolf sökte väl att kringgå dem, men han lyckades ej däruti.

Denna oberäknade omständighet gjorde för dagen slut på striden.

Knappast hade artilleriet upphört att spela, förrän de kejserliga, hvilka voro lägrade liksom på en amfieteater, antände en mängd vakteldar, hvilkas glänsande och likformiga sken gaf åt höjden en förtrollande anblick, som ganska mycket afbröt emot svenskarnes sorgliga bivuak, där soldaterna i saknad af eld måste hvila i mörkret och endast höra de sårades jämmer omkring sig.

Blott ett ringa antal af de beklagansvärda krigarne kunde slå bort tankarne på den inbrytande dagen och

öfverlämna sig åt sömnen.

De flesta försatte sig i tankarna hem till det älskade fäderneslandet till sina släktingar och vänner; och tanken på, att de måhända aldrig mer skulle återse dem utan på det ställe, där de nu lågo bivuakerade, möjligen nedskjutas af en öfvermäktig fiende, sänkte dem i djup bedröfvelse.

I en så dyster sinnesstämning blefvo de i daggryningen uppkallade af trumhvirflar. - Officerarne ropade till vapen, soldaterna trädde i gevär och alla insågo, att ej något annat val blef dem öfrigt än att segra eller dö. - Och väl under vapen återkom i deras bröst det för några timmar domnade modet.

Solen gick upp bakom ett dystert moln, hvilket dock snart skingrades.

Bländande glänste då gevären i solstrålarne.

I slagordning stodo båda härarne emot hvarandra; artilleristerna väntade med luntorna bakom sina kanoner; alla af bidade under fruktan och hopp stridens början.

Klockan blef sex.

I samma ögonblick dånade ett kanonskott från det största svenska batteriet. Detta skott följdes af flera och besvarades våldsamt af de kejserliga batterierna.

Tyskarnes center angreps först och en liten kyrkby invid slottet stormades.

Denna stormning befallde Gustaf Adolf, isynnerhet för att de kejserligas största batteri, hvilket under tvenne timmars tid spridt död och förderf bland svenskarne, skulle eröfras.

Efter en häftig strid blef detta batteriet äfven eröfradt af Helge Ståls skara och kanonerna vändes mot tyskarna själfva.

Slaktningen syntes nu vara förlorad för de kejserliga. Men Arnim förstod, att å nyo upplifva sina krigares mod. Han förde dem åter i striden och sökte att återtaga den förlorade, starka positionen.

Många hundra tyskar skötos ned vid foten af förskansningarna; men ingenting kunde afskräcka dem och det lyckades slutligen Arnim att åter fördrifva svenskarne.

Arnim sökte nu att begagna sin vunna fördel, lät reserven rycka fram och anföll med hela sin styrka svenskarnes center.

Redan hade det nästan lyckats honom att genombryta svenska arméens linier, då lik en åskby Lennart Torstensson, hvilken uppehållit sig i närheten och kallats till platsen af skottväxligen ilade fram med 80 kanoner och ryckte Arnims seger honom ur händerna.

Från drabbningen vid adelsgodset. I två timmars tid höllo de kejserliga stånd såsom klippor emot den häftigaste kanoneld och läto skjuta sig till döds utan att vika.

Slutligen svigtade de dock.

Detta afgörande ögonblick begagnade Gustaf Adolf för att återtaga den stora förskansningen.

Han lät anfallet ske ånyo medelst en brigad af Smålands ryttare och främst af alla störtade Helge Stål åter upp mot batteriet.

Hela den nejd, som stormades, syntes vara ett rörligt järnberg.

De i solen glänsande gevären och svärdsklingorna, hjälmarne och rustningarne nästan fördunkla elden från kanonerna, hvilken spred död åt alla sidor och gaf redutten utseendet af en vulkan under utbrott.

Äfven tyska fotfolket, som stod bakom en däld, dit rytteriet ej kunde framtränga, underhöll en så mördande eld på de småländska ryttarne, att dessa måste draga sig tillbaka.

Skummande af raseri, utropade Helge Stål, när han måste retirera:

- Vore blott Carl Frisk på benen, så skulle inte den lede själf kunna jaga oss härifrån. Då skulle vi visa de fördömda papisterna, hur ett par Värendspojkar kunna slåss!

Gustaf Adolf sände nu i elden en afdelning fotfolk, som understöddes af en annan brigad smålandsryttare och lyckades det ändtligen svenskarne att bemäktiga sig ingången till redutten och att stöta ned kanonservisen.

Men därmed var likväl striden icke slutad.

Kejserliga kyrassierer ryckte nu fram för att återtaga förskansningarne.

Mot dessa kyrassierer ilade nu Helge Stål med sin styrka, som något hunnit hämta krafter, och nu uppstod mellan dessa styrkor en förfärlig strid, hvilken fortsattes med största förbittring å båda sidor, till dess slutligen de kejserliga kyrassiererna nödgades vika.

Det inre af de stormade förskansningarna framställde en fasansfull anblick. Liken lågo hvarftals på hvarandra och bland dem funnos inånga ännu lefvande men svårt sårade krigare, på hvilkas rop man ej gaf akt.

Vapen af alla slag lågo strödda på marken. Bröstvärnen voro till hälften förstörda och skottgluggarne kunde igenkännas endast på kanonerna, af hvilka de flesta voro kullstörtade och lösrifna från de sönderkrossade lavetterna.

Under konungens eget och Torstenssons befäl framträngde emellertid svenskarne ända till midten af den fiendtliga linien och tvungo slutligen de kejserliga att vika.

Men ännu var segern ej tillfyllest vunnen.

Tvenne redutter hade visserligen blifvit tagna från de kejserliga; men en tredje återstod ännu och denna låg på en genom en djup dalsänkning otillgänglig höjd och underhöll en ständig eld på svenskarne, hvilka trodde, att skjutandet skulle af sig själft upphöra, emedan de voro öfvertygade om, att arméen var stadd på återtåg.

Men de misstogo sig.

Kanondundret fortfor ända till det inbrytande mörkret och i hvarje ögonblick föllo nya offer.

Svenskarne måste först inställa sin eld och nu tystnade ändtligen de fiendtliga batterierna.

Väderleken hade hela dagen varit vacker; men mot natten blef det kallt och fuktigt.

Svenska arméen bivuakerade på det vunna slagfältet, men tillbragte en ryslig natt.

Människor och hästar hade efter en så hård dag ej något att äta och måste af brist på bränsle med smärta erfara hela strängheten af en kall och regnig natt.

Dagen därpå måste vapnen åter tillgripas; men hvad man redan föregående dagen väntat, hade verkligen skett om natten.

Arméen hade dragit sig tillbaka och åt svenskarne öfverlämnat hela slagfältet, hvilket framställde en rysansvärd anblick.

På en ganska lång sträcka fanns knappast något ställe, som inte var betäckt med döda eller sårade.

Man såg platser, där de söndersprängda bomberna hade nedgjort både människor och hästar.

På flera ställen såg man hela berg af lik och det ringa rum, de lämnade mellan sig, var öfverströdt med spillror af lansar, gevär, hjälmar, splittrade svärd, kyrasser m. m.

Det inre af dalsänkningarne företedde ett nästan ännu rysligare utseende. Nästan alla sårade hade krupit tillsammans dit, emedan de hoppades att där vara säkrare än annorstädes.

Större delen omkom likväl därstädes; men de, som öfverleft kölden och den fasansfulla natten, summo i sitt blod, och uppfyllde luften med sina jämmerskri samt anropade segervinnarne att göra slut på deras förskräckliga lidande.

Gustaf Adolf tog det öfvergifna slottet i besittning och hvilade ut där ett par dagar samt lät sina trupper, hvilka han på det högsta berömde, äfven hvila samt proviantera, hvarjämte fältskärerna gjorde allt för att förbinda de sårade, oberoende af på hvilken sida de kämpat.

*

Kap. XI.

Kapten von Creutz.

Gustaf Adolf hade tågat med sina trupper till Werben och där slagit ett fast läger, beredd att när som helst möta Tilly och hans järnklädda män.

Ej långt från Werben låg det stolta adelsgodset Zauberfels, hvilket innehades af den gamle Ragnar Pantzar, som bodde där tillsammans med sin dotter Maria, en ädel jungfru, hvilken var älskad och afhållen af allt folk på godset.

Vi införa läsaren i en af de vackra salarne på godset Zaubersfels, hvilken är möblerad på det stela sätt, som utmärkte denna tid och är försedd med familjeporträtt, hvilka sitta rad i rad på alla väggarne.

I denna sal vandrade fram och åter baron Pantzar hvälfvande sina tankar och plågad af ledsnad.

Hela trakten var protestantiskt sinnad och ansåg Gustaf Adolf och hans svenskar såsom sina befriare. Därför hade äfven de trupper, som trakten uppställt, slutit sig till svenskarne och gjort gemensam sak med dem.

En kår, kommenderad af kapten von Creutz, hade följt med Torstensson och deltagit i den strid, som är beskrifven i det föregående kapitlet.

I denna strid hade kapten von Creutz blifvit sårad och alldenstund han var väl bekant med baron Pantzar på Zauberfels, hade man på hans begäran fört den sårade dit, där han äfven vänligt blifvit emottagen och där han fått sina sår läkta,

så att han nu i medio af juni månad var så godt som återställd.

Men vi återvända till baron Pantzar, där han går fram och åter i den med familjeporträtt prydda salen.

- Allt tyngre och tyngre trycker mig denna obarmhärtiga ledsnad, hvilken sveper sig kring mig som ett nattsvart moln kring solen, hviskade han för sig själf. Ålderdomen gör mig

Slottet Zauberfels.

omöjlig för vapenföring och jag måste här bida overksam, under det att striden rasar kring mig. - Jag finner allt i denna tid förvirradt, allt tyckes vilja störta tillsammans och den råa kraften bygger sig hednatempel på minnena af sköflad lycka och af skändad religion. - Religion! - Man strider fördess frihet; men jag har ej svärd i min hand; min arm darrar och förmår ej höja sig för att slå till.

Han blickade upp på familjeporträtten och sade:

- I blicken stolt framför er, I ädle hädangångne! Ert minne är den luft, jag andas och jag vet och känner, att jag är eder en värdig afkomling, ehuru jag numera tvingas till overksamhet.

Nu öppnades en af dörrarne och kapten von Creutz trädde in hälsande:

- God afton, herr baron!

- God afton von Creutz, svarade baronen. Ni har varit ute och gått och tagit er en längre promenad än vanligt, kan jag finna.

- Ja, jag sträckte verkligen i eftermiddag ut min vandring ovanligt långt.

- Nå, det gläder mig, att edra krafter börja återkomma och att edra blessyrer blifvit så snart läkta.

- Läkta äro de visserligen inte helt och hållet; men de voro ju aldrig af någon farligare beskaffenhet. Det var blott

den ymniga blodförlusten, som tvang mig att hålla mig i stillhet. Och jag tackar er för den gästfrihet och den vård, som beskärts mig i edert hem och påskyndat min förbättring.

- Jag ber! Illa vore det, om ej en tapper ädling skulle finna det skydd, han behöfver i nöden, under mitt tak. Men från det ena till det andra. Ett underligt krig är det, som nu redan öfver ett årtionde rasat i vårt arma fosterland. Man talar om seger och oupphörligt om seger; men själfva segern är, synes det mig, blott en blomma utan frukt, en blodig ros, som prålar i hjältens dyrt köpta lager. Protestanter och papister förgöra hvarandra, nya skaror uppstå i de frigjordas ställe och under tiden sargas vårt land på det grymmaste. - Gud allena vet, hvad det skall blifva af vårt arma Tyskland, om detta slaktande skall fortfara.

- I sanning, herr baron. Ni har fattat saken från dess rätta synpunkt. Hvem önskar inte ett slut på detta krig, som nu snart i tre lustrer plågat vårt folk. - Svenskarne, våra bundsförvanter, tränga fram ... till religionens ära, säger man ... af ärelystnad och vinningslystnad, hviska andra, under det att de kejserliga trupperna med sina åt den heliga jungfrun vigda fanor vada i blod och ej äro så nogräknade om, antingen det

är papister eller protestanter, som af dem plundras och dödas. Ett sorgligt krig är det förvisso — och dock — — —

— Ni tystnar?

Jag tackar er för er gästfrihet.

— Ja, jag hejdade mig, men fortsätter nu, — dock hade lugn kunnat ernås för ett vida bättre köp än detta slaktande och sköflande.

— På hvad sätt?

- Jo, om man, i stället för att oupphörligen slakta hvarandra, gjorde å ömse sidor några mellangifter.

- Mellangifter?

- Ja, hvarför kunna ej papisterna tillåta protestanterna att i frid ha sina gudstjänster och hvarför kunna ej protestanterna tåla, att papisterna korsa sig och tillbedja den heliga jungfrun?

- Men prästväldet! Förtrycket!

- Aba!

- Ett af partierna måste vika!

- Nå, då voro det skäl för några behjärtade män att ställa sig hos det starkaste, hvilket det än nu vore och hjälpa till att göra slut på det svagare.

- Ni talar hädiskt!

- Visst inte hädiskt, men kanske för mycket uppriktigt, herr baron.

- Jag förstår er inte; men jag varnar er för att vara för frispråkig. Folket kunde - - -

- Jag fruktar intet. Jag säger ej mer, än hvad jag kan stå för.

- Ännu en gång: Jag förstår er inte.

- Ni lefver här för afskildt på ert vackra Zauberfels, herr baron. Tillåt mig säga, att en person med ert anseende och eder erfarenhet borde sätta sig i förbindelse med dem, som ha politikens trådar mellan sina fingrar. Er ljusa blick, edra insikter, ert aktade namn och minnet af den fasthet, som ni i er krafts dagar städse ådagalagt skulle bli ett godt stöd för dem, som vilja Tysklands väl och - - -

- Nej, nej, min bäste kapten. Det är försent att släcka stridens låga. En af parterna måste först bli tillintetgjord. - I sanning! Slumpen kastar tärning om, hvad tapperhet och järnfast vilja skördat. Sansade råd finnas ej vid hofven, där äfven pröfvad trohet aktas som intet. Så är det inte blott i Wien utan äfven i de kurfurstliga och hertigliga hofven nu för tiden och - då är det bäst att vara glömd, som jag är det.

I detsamma anmälde Jakob, baronens gamle väpnare, att en person önskade tala med honom, hvarför von Creutz blef lämnad ensam i salen.

När kaptenen blef ensam, sade han för sig själf: - Han förstår mig inte, den stolte gubben. Stolt och missnöjd hvälfver han i sitt sinne tankar, h vilka tära på hans lifskrafter och han har en slags njutning af att tala om, hur han plågas. - Den gamle ufven är helt visst mera äregirig än han vill påskina. Och nu, först nu, skulle han kunna svinga sig upp till nästan oerhörd makt - vid min sida - - - Jag behöfver honom; men jag törs ej vara för frispråkig. Finge jag honom blott att erbjuda Gustaf Adolf sitt slott som bostad, under det att trupperna ligga här bredvid vid Werben, så vore allt väl beställdt, om den ljushårige fursten mottoge anbudet - - Sedan skulle jag sköta om resten. - Hur var det jesuiten skref?

Han vecklade upp ett papper, hvarpå följande var skrifvet i chiffer, hvars klaf han hade på en liten benskifva, hvilken skickligt var gömd i hans gehäng:

»Tag svenska kungen helst lefvande, annars död, och ut- lämna honom till Tilly. Ett grefskap är belöningen för denna gärning till Guds moders ära.

Myosotis».

- Ett grefskap! Ja jag skall vinna det, liksom jag tror mig om att vinna Maria, min värds vackra dotter. - Jag måste äga båda; men för att vinna dem måste jag först vinna gamle baronen för mina planer. - Men han är så betänksam och kall den gamle. - Skall jag ej vinna denna gubbe? - Skall jag nödgas försaka Maria, hans hulda dotter, som tagit mitt hjärta med storm? - Nej - vid den brinnande afgrunden, nej! - Jag vill trotsa allt - allt, och slita sönder hvarje band af fördom, hvarigenom människor göra hvarandra till slafvar - ja, jag vill våga en holmgång mot dessa trälar, som släpa fram sitt lif i suckan under ok, som de själfva smidit åt sig själfva. Lömska bud, som lyckan gifver mig, hvad kan du skänka mig! . . . Hvad ger du mig för långa år af kval och möda?... En graf och intet mer! . . . Mitt tålamod är länge nog pröfvadt af den blinda guddom, som man kallar lycka! - - Nu fångar jag dig om ock det gäller mitt lif;ty utan njutning är lifvet utan värde. - Jag spelar ett högt spel! Svenska kungen, samtidens afgud, är insatsen i detta spel!

Under det kaptenen yttrade eller rättare tänkte dessa ord, öppnades en af dörrarna till rummet och genom denna in- trädde en fager skepnad. Det var jungfru Maria Pantzar, slotts- herns enda dotter.

Hon gick direkt fram till kaptenen och räckte honom sin hand, sägande:

- God afton, kapten von Creutz.

- God afton, stolts jungfru.

- Har ännu intet sports från svenska lägret vid Werben?

- Nej intet. - Ej ens dånet af kanonerna eller bössorna från strof kårerna ha förnummits.

- Åh, hvad det måste förefalla er tungt, herr kapten, att liksom en fånge overksam dväljas här bland oss och skild ifrån edra kamrater inte få dela deras faror och ära!

- Ack, ädla jungfru svarade kaptenen smilande, om all fångenskap vore så ljuf som den, i hvilken jag har råkat komma här på Zauberfels, så bytte jag sannerligen inte bort den mot friheten eller ärans lager, hur afundad än denna är.

- Nej, nej, herr kapten, utropade jungfru Maria, ni får inte säga sådana artigheter, ni får det inte af aktning för er själf och för äran.

- Ert svar är stolt och anstår er, stolts jungfru. - Men likväl! - Bör ett hjärta, hvilket, såsom nu är fallet med mitt, flödar öfver af tacksamhet och värme, tillrättavisas?

- Förlåt mig. Jag ville inte såra er, herr kapten, sade jungfru Maria och slog ned sina ögon. Jag visste inte... jag

trodde inte . . . Usch, hvad ni gör mig förvirrad!

- Ni visste inte, sköna jungfru! Ack, så vet då: Mera djupt och farligt är det sår, som mitt hjärta undfått i striden mot er skönhet, ädla jungfru, än den blessyr jag erhållit på min kropp i striden mot papisterna. - Jag är er sårade fånge, hulda jungfru, och jag ber er inte om frihet.

- Herr kapten!

- Gif mig er kärlek eller gif mig döden! . .. Ni vän- der bort från mig ert sköna anlete, edra blixtrande och eldiga ögon, hvilka värma ...- 140 -

- Sluta, sluta herr kapten! bad jungfru Maria och utan tvifvel skulle hon ha lämnat rummet, så framt han inte hållit hennes hand så hårdt, att hon inte annat än genom en kraft- yttring kunnat få den loss.

Mot sin vilja måste hon således stanna och höra på ho- nom, hur han talade om sol och värme i hennes närhet, om natt och graflik kyla i hjärtat, då hon var borta o. s. v.

Det bekom honom intet, att han såg, hur den stackars flickan plågades. Han tiggde det oaktadt om hennes hjärta och upphörde därmed icke en gång då, när hon sade honom klart och tydligt: Nej?

Han fortfor det oaktadt att tigga om hennes kärlek.

Då bad jungfrun:

- Var ädelmodig, herr kapten! - Tala ej mer i detta ämne! - Hjärtat kan ej tvingas.

- Nej, ni har rätt, jungfru Maria! Hjärtat kan ej tvingas. Mitt hjärta kan ej tvingas att förgäta er - det skall förvissna, då ni skjuter mig från er.

- Ånej, herr kapten! Skönt vinkar er ärans bana och ert hjärta bör lifvas af höga plikters bud . . . och denna stund må förglömmas - eller bli ett dunkelt minne i er själ. - Släpp min hand!

- Nej, nej, Maria, ni skall. . .

Han ryckte henne hastigt till sig och slöt henne i sina armar, från hvilka hon emellertid frigjorde sig.

- Ni glömmer er, herr kapten! sade hon stolt. - Men jag vill likväl ej glömma, att ni är vår gäst!

Hon lämnade kaptenen ensam.

- Min skall du dock bli, stolta kvinna! sade den tillbaka- stötte friaren bitande samman tänderna af förbittring. Han hade inte ro inne, utan gick åter ut ur slottet, denna gång ej sträckande sin promenad längre än i parken.

På slottstrappan mötte han baronens gamle väpnare Jakob, hvilken misstroget såg efter honom inom sig tänkande:

- Min själ jag tror den där mer än jämt. Hade han inte uniform, så kunde man tro, att man fått en jesuit i huset. - Om nätterna smyger han sig bort och dröjer borta flera timmar. - Det står ej rätt till. Kommer han att stanna länge- 141 -

här, måste jag säga honom, hvad jag sett och tänker, ehuru jag vet, att jag får prygel för det. Men det kan inte hjälpas. Jakob var en gammal man och hade sedan han var yng- ling tjänat baronen och deltagit i alla hans fälttåg och stra- patser. - Han var enkeman och hade en son, hvilken som

Ni glömmer er, herr kapten, sade hon stolt. - Men jag vill likväl ej glömma, att ni är vår gäst.

soldat och kallad Rapp stod i provinsens protestantiska trup- per, samt tjänade närmast under en löjtnant Werner, en son af folket, hvilken i uppväxtåren lekt med jungfru Maria och fullväxt anhållit hos baronen om hennes hand, men blifvit afvisad.____ T /f O ____

Då hade han med blödande hjärta gifvit sig till arméen och ej sedan visat sig i sin hemtrakt, men utmärkt sig för tapperhet och dygd på olika platser inom Tyskland. - För tillfället låg hans skara tillsammans med svenskarne i

Werben.

Fram på dagen knackade någon på dörren till Jakobs rum i ena slottsflygeln.

Jakob var inne och skyndade sig att öppna dörren, då han till sin glada förvåning fann, att det var löjtnant Werner, som kommit.

- Guds frid, käre Jakob. Det var länge, sedan jag såg ert ärliga ansikte.

- Gud tröste mig! Det är löjtnant Werner!

- Ja, ja! Så är det! - Jag kommer från Werben för att tala med baron och jungfrun.

- Få vi lukta krutrök här ?

- Det är troligt! Anmäl mig!

- Ja, herr löjtnant. Men säg mig först, om min son är vid lif.

- Det är han. --Och förhåller sig bra?

- Ja, gamle Jakob, han är min raskaste gosse.

- Gud välsigne er för det ordet, herr löjtnant!

Han gick för att anmäla löjtnanten för baronen och jungfrun och under tiden såg Werner ut på borggården och till parken, sammanträngande inom sitt bröst de många minnen, som åter- seendet af de kära platserna upplifvade. - De voro glada, dessa minnen - utom ett: Minnet af den dag, då han af baronen blifvit afvisad, därför att han dristat sig att begära sin förnäma bardomsväns hand.

Efter en stund kom Jakob tillbaka och hämtade löjtnant Werner, hvilken blef införd i ett litet kabinett, där familjen ofta plägade samlas. - Där fann han nu jungfru Maria och hennes far; den förra vackrare än någonsin, den senare betyd- ligt ålderstigen i jämförelse med, livad han var, då Werner såg honom sist.

Det gafs emellertid ej tid till betraktelser, ty baronen gick emot honom, räckte honom sin hand, sägande:- Välkommen, löjtnant Werner! Det fägnar mig att Se er rask och oskadd. Hvad har förskaffat oss nöjet af ert oväntade besök?

Sedan löjtnanten hälsat på honom och jungfru Maria, sva- rade han:

- Herr baron! Svenske konungen ligger med sina trup- per i Werben och oss är äfven plats gifven därstädes. - Tilly nalkas. Strof kårer svärma dagligen omkring och närma sig oupp-

\

Gud tröste mig! Det är löjtnant Werner!

hörligen Zauberfels. Man har trott sig märka, att klostret här borta vid bergsfoten intagit garnison och kanske striden upp- blossar just där. - De svenska krigarne Carl Frisk och Helge Stål - af konung Gustaf Adolf kallade de trappraste bland de tappre - företaga dagligen rekognosceringar åt detta håll och i synnerhet på klostret hålla de sina ögon. De ha flera gån-- 144 -

ger önskat att undersöka det; men konungen, hvilken i själ och hjärta är en fridens man, har förbjudit allt våld mot det- samma, så länge ej någon fientlighet visas därifrån. - Af allt att döma är det emellertid inga gudsmän i den där gråa och dystra byggnaden och strid är att befara livarje dag. - Jag har därför velat varsko er, herr baron. Ty ert slott är obe- fästadt. Ingen garnison finnes här och det kan inte försvaras af ert gårdsfolk, om fienden löper an mot det för att här finna trygghet.

- Hvad vill ni då, jag skall göra?

- Ställ slottet under konungens af Sverige beskydd och drag eder med eder dotter tills vidare undan till någon ringa boning. - De ringa boningarna skonas af Tillys banditer, men slotten plundras.

- Jag är er förbunden för er godhet, löjtnant Werner, sade baronen rörd. - Det, som passerat oss emellan, skulle knappast gifvit mig skäl att hoppas på en uppmärksamhet, och ännu mer på en om vänskap tydande omtanke från er sida om mitt huses väl.

- Herr baron, svarade Werner något skarpt, tvifla inte på ett redligt hjärta. - Visserligen har er stränga stolthet kostat mig mina skönaste och ljufvaste förhoppningar; - men hur mycken tacksamhet från mina barnaår är jag dock ej eder skyldig. - - Men - tiden hastar herr baron. - Tillåter ni att jag med några mäns betäckning skyddar er, jag vill genast föra er till säkrare plats.

- Jag tackar er för detta vänliga anbud, som jag mera för min dotters än min egen skull antager.

- Var då god och samla ihop edra dyrbarheter och värdepapper, samt gif mig en skrifvelse till svenske konungen, däri ni ställer slottet under hans beskydd, så skall jag vid åter- komsten till lägret genast lämna hans majestät densamma och helt visst skall ni sedan finna ert slott oskadadt, när trakten blifvit befriad från papister.

- Ja, jag lyder er, herr löjtnant, äfven om faran ej är så stor, som ni föreställer er den. - Gör dig i ordning Maria! tillade han, vänd till sin dotter.

-- Hon steg upp och lade sin hand i Werners, sägande:- 145 -

- Gustaf!

- Ädla jungfru!

- Ack, kalla mig inte så! säg Maria, som fordomdags, då vi lekte tillsammans ibland parkens trädstammar. Tack för all vänskap nu och då!--------

- Skynda dig, Maria! sade hennes far.

- Ja, tiden ilar och kallar mig hän till mina plikter. Skynda, jungfru Maria. . *

- Åter detta »jungfru!» - Ack! - - - Men jagskall inte klaga. Lik en matyr har jag lidit och lider under hjärtats bödlar.

- Maria! varnade hennes far, illa till mods. Då tog Werner till orda, sägande:

- Stolts jungfru! Det finns blott en enda bödel, för hvilken människohjärtat måste frukta; och denna bödel är ångern öfver våldförda plikter.

- Så talar en man! sade baronen.

- Vi ha en gemensam plikt, jungfru Maria, fortsatte Werner, plikten att glömma vår ömsesidiga kärlek - må vi ej våldföra den. - Jag har äfven en annan plikt, som kallar mig, dit faran väntar.

- Hur rysligt att åter skiljas för att måhända aldrig mer på jorden återse hvarandra. - O, milde Gud!

Hon trotsade sin fars blickar och kastade sig till Werners bröst, samt grät bittert.

I detta ögonblick rördes sakta en af dörrarne till kabinettet, Det var kapten von Creutz, som såg in genom dörröppningen och sålunda blef vittne till denna ömma scen.

Baronen var mycket illa till mods öfver sin dotters be- teende; men han intogs af beundran för Werner, hvilken sade:

- Adla jungfru! Inom hela Tyskland finnas sedan åratal mödrar, döttrar, systrar och älskarinnor, hvilka yttra samma ord, söm dem ni nyss sade. - Väl synes det öde varahårdt, hvilket på detta sätt sliter vän ifrån vän, far från dotter, man från hustru, bror från syster; men förtrycket är ännu hårdare och religionsfriheten, hvilken sitter inom lås och bom, väntar på befrielse och frihetens rätt är mera helig än skilsmässans hårdhet.

Hjeltekonungen. 19 **Hon trotsade sin fars blickar och kastade sig till Werners bröst.__** I47 -_.

- Hur ädelt du talar, Gustaf, sade jungfru Maria. - Förlåt mig min svaghet. Jag vill inte klaga mer! - Din plikt

kallar dig I Jag känner äfven min.-Jag är stark ånyo.- Frukta inte, att jag skall klaga, om min Gustaf faller på ärans fält för friheten och våra fäders tro!

Hon reste sig upp från sin barndomsväns hjärta och gick ut att ombesörja inpackningen af sina nipper och dyrbarheter.

I dörren mötte hon kapten von Creutz, hvilken låtsade komma utifrån. Ingen visste, att han lyssnat.

Han hälsade löjtnant Werner och ställde därefter sitt tal till baronen, hvilken han meddelade, att han nu kände sig så pass återställd, att han kunde bege sig till lägret.

-' Det gläder mig, herr kapten, svarade baronen.

- Jag har nu endast att tacka för visad gästfrihet och omvårdnad.

- Det har varit oss en glädje att få vårda en af våra män, försäkrade baronen.

- Och till sist en bönl

- Tala!

- Herr baron, sade von Creutz, ert slott är stort och praktfullt, dess läge underbart, hvarför det gör väl rätt för namnet Zauberfels, ty här är verkligen förtrollande. Det skulle anstå en konung att residera här och jag vågar bedja er, att i ert namn få erbjuda konung Gustaf Adolf detta slott till högkvarter, medan hans majestät har sina trupper i Werben.

- Jag tänker, att hans majestät genom sina kunskapare redan tagit Zauberfels i betraktande men funnit det vara mindre passande till högkvarter - det ligger ju äfven bra afskildt för att vara lämpligt för sådant ändamål. - - Men vare därmed hur som helst. Genom löjtnant Werner är mitt slott ställdt under hans majestäts beskydd - ert erbjudande kommer alltså för mycket post festum, herr kapten. - Men till en annan sak. - När lämnar ni Zauberfels?

- I dag!

- Det passar utmärkt. Jag drar mig nämligen för någon tid tillbaka från slottet.

- Ni, herr baron? -Ja!— Hvarför?

— På min vän Werners råd.

— Ett konstigt råd. — Är herr löjtnanten kommendant på slottet?

— Löjtnant Werner är min bepröfvade vän, svarade baronen afklippande samtalet. — Farväl, herr kapten!

— Kaptenen fann sig utvisad; men innan han gick frågade han:

— Törs jag fråga, hvart kosan ställes?

— Dit löjtnant Werner för mig och min dotter, svarade baronen, snäft och vände ryggen åt kaptenen, hvilken med harmen i hjärtat och hatisk på Werner lämnade kabinettet samt en stund därefter slottet.

Werner hade strukit ett streck öfver hans plan. Baronens flykt omöjliggjorde en inbjudan från honom till konungen, som således denna gång skulle skyddas från att fastna i ett nät, hvilket från början blifvit bundet af pater Myosotis, hvilken flyktat från Zerbst till det kloster, om hvilket löjtnant Werner talat.

Kaptenen svor hämnd och så väl löjtnant Werner som baronen och jungfru Maria, hvilken han sett ligga vid den förhatlige löjtnantens bröst, skulle bli offer för hans vrede.

*

Kap. XII. **Skogstorpet.**

Undangömdt bland buskar och träd låg i en liten dal ett godt stycke från Zauberfels slott men på jord, tillhörande

detta vidsträckta gods, en liten stuga, hvilken af ägaren till nämnda slott var såsom så kalladt undantag gifvet åt en medel- ålders kvinna, kallad mor Karin, hvilken bodde där tillsammans med sin dotter Annchen, en fager och dygdig tös, till hvilken nog mer än en af traktens unga män skulle ha haft ett godt öga, om inte det långvariga kriget tvingat dem att mer tänka på vapenlek än på kärlek.

Annchen själf var rätt glad åt, att hon inte blef besvärad af några friare, helt enkelt därför att hon hade ett tycke, ett olyckligt tycke: Hon älskade löjtnant Gustaf Werner liksom jungfru Maria Pantzar, med hvilken äfven hon som barn lekt i Zauberfels park.Samma dag, som de i föregående kapitlet omtalade hän- delserna tilldrogo sig på slottet Zauberfels, satt mor Karin vid sländan i sin stuga, då Annchen kom in med en knippa skära rosor, hvilka hon tagit från en i stugans närhet blommande rosenbuske.

-- Se, hvilka vackra blommor jag plockat, mor, sade hon och slog vatten i en bägare samt satte blommorna i densamma och ställde den på bordet. - Så härlig sommaren ändå är! tillade hon.

- Ja, gläd dig mitt stackars barn, så länge sommaren varar, sade mor Karin under en halfkväfd suck. Dess fröjd är kort, snart förblekna rosornas vackra blad och endast tornet öfvervintrar.

- Min goda mor, sade det älskliga barnet, du har dock mången gång sagt mig, att, om jorden än härjas af höstens stormar och om himmeln döljes af dystra skyar, en ljuflig lust- gård dock alltid blomstrar i det godas sinne.

- Så är det också, mitt barn. - Dock, ditt sinne är vekt och många stider har den fattige att kämpa ut. Då världen lik en girig och hård husbonde pockar på sin rätt och den arme, som dignar under bördan af hårda plikter, träffas af gisslet och gäckas af grymma hånskratt, då går det en frost- natt öfver lifvets trädgård. Väl kunna många vårar blomstra sedan, men härjarens spår förmå de likväl icke att dölja.

- Du talar så dystert, mor.

- Ja, tung och dyster är den fattiges lott I - Hvad blir ditt öde en gång, min veka flicka, när jag lägges ned i jorden att sofva.

- Tala inte så, mor!

- Ja, så tänker jag så mången gång, och djupt det svider då i mitt hjärta - - - Gud i himmelen tillgif mig min skuld! fortsatte hon nästan talande för sig själf och gömde sitt ansikte i händerna.

Annchen slog sina armar om hennes hals, smekte henne och sade:

- Goda moder, sörj inte; det är synd att sörja så djupt, som du gör. - Hur oändligt mycket har jag inte att tacka dig för. - Du har låtit mig lära långt mera än andra af mitt- 151 -

stånd. - Torka bort dina tårar, mor! Din Annchen skall nog veta att slå sig fram i världen - och - - - skulle kraf- terna svika mig, så tror jag som sannt, att en ängel skall lossa mina jordiska band och föra min själ dit upp i den himmelska lustgården, där det är evig vår och evig frid!

Mor Karin suckade; hon tycktes vara hemfallen åt särdeles dystra tankar.

Aunchen lämnade det allvarliga ämne, hvarom hon nyss talat och sysslade med något i stugan, gnolande på en visa:

Se, hur sommarsolen strålar Från den azurblåa pell Och i guld och purpur målar Skog och ängar, slott och tjäll.

Löfven dallra, furan susar, Bäcken porlar fri och lätt, Västerns purpur ögat tjusar, Myggen dansar högt och tätt.

Göken gal i skogens gömma, Trasten sjunger för sin brud, Vällukter ur blomstren strömma Pryntade i högtidsskrud.

Allt är frid i sommarkvällen! - Tjusande och underskön Höjes emot himlapellen All naturens milda bön.

När hon slutat att gnola denna sång, sade hon hastigt och liksom erinrande sig, att bon glömt berätta det:

- Vet du af mor, att prosten i söndags fått bref från löjtnant Werner?

- Nej! - Hvar är han ? '

- I Werben.

- Så nära!

- Ja, de våra ligga nu i samma läger som svenskarne.

- Åh, göra de det.

- Han har berättat i sitt bref om förfärliga strider, som han varit med om, fortfor Annchen. - Han har bedt prosten-
152 -

hälsa till alla sina vänner och uppräknat äfven oss ibland dem. Han glömmer inte sina vänner, han.

- Himmeln löne honom för det och för allt godt, som han verkat för oss. Jag kan knappast tänka mig en yngling mera god och redlig än han och med ett hjärta mera varmt än hans.

- Och så vacker han är sedan, reslig som stora lönnen vid Zauberfels!

- Ja, han ser ovanligt bra ut --------Men------------

- Hvad vill du säga, moder?

- Kära barn, jag kan icke undgå att frukta, att den känsla af tacksamhet, som du hyser i ditt hjärta till honom, börjat förvandla sig till något helt annat, till en varmare känsla, som du, stackars barn, ej får hysa för att ej bli gäckad, för att ej din själaro skall förbyta sig till smärta.

- Du fruktar, moder? stammade Annchen rodnande.

- Ja, min goda flicka, svarade Karin suckande. Jag vill inte klandra dig, inte heller vill jag göra dig ledsen. Hur gärna skulle jag i stället inte önska att få bereda dig den största sällhet, som jorden kan skänka ett människohjärta. - Men tro mig, min Annchen, den största smärta kan uppstå just genom kärleken.

- Låt mig älska, moder! utropade den svärmiska flickan. - Hela världen'synes mig då så skön, så god.-Jag glömmer, hur kriget rasar kring oss, glömmer den sorg, som tynger landet, hvars söner offras i blodiga slaktningar, och jag dröm- mer, drömmer om frid och lycka, om barnafrid, som det heter i denna visa, som jag så ofta sjungit för dig:

Drömmens paradis, det höga, Slagit upp sin gyllne port Och för slutet barnaöga Växla bilder skönt och fort.

Fridfullt englaskaror draga Sjungande förbi de små, Späda tankar med sig taga Upp mot eterns rymder blå.- 153 -

Oskuldsfulla sinnen föras Genom sagovärld så blid Där cherubers hymner höras Uti helig, ostörd frid.

Underbara bilder strömma Mot de små i härlig prakt Där de ligga ljuft och drömma Under englars trogna vakt. -

- Kära barn, sade Karin, när Annchen slutat sin visa. Jag vet inte hvarför dina ord fylla min själ med ängslan och hvarför sorgsna minnen stiga upp som vålnader i mitt hjärta. - Kom ihåg, barn, att du är en fattig, faderlös flicka och att Gustaf Werner är officer.

- Har han inte liksom jag utgått från en ringa hydda?

- Jo, det har han; men han har höjt sig öfver vårt stånd.

- Hvarför skulle jag inte kunna höja mig. till honom?

- Du höja dig! - Dyra, älskade barn . .. Tyst! tillade hon lyssnande. Jag tycker mig höra steg utanför stugan.

Annchen tittade ut genom dörren, men skyndade sig genast in i stugan igen, sägande:

- Mor! Mor!

- Ja, hvad är det, barn?

- Baronen på Zauberfels kommer hit!

- Baronen?

- Ja, och jungfru Maria och . . . och . . . löjtnant Werner, tillade hon stammande, under det att en rosensky lägrade sig öfver hennes vackra anlete.

- Hvad säger du, barn! utropade mor Karin och reste sig hastigt upp samt stökade undan litet i stugan.

- Straxt därpå kom baronen, åtföljd af sin dotter och löjtnant Werner, in i stugan.

- God dag, mor Karin! God dag, Annchen! hälsade han vänligt.

De båda kvinnorna nego ödmjukt.

Baronen såg sig kring i stugan och en suck pressades fram ur hans bröst, under det han tänkte:

- Hvilka minnen ila mig icke till mötes, då jag träder öfver denna tröskel.

Jungfru Maria och löjtnant Werner hade emellertid gått fram och tryckt mor Karins och Annchens händer. Jakob hade äfven kommit in i stugan med något bagage och i största hast omtalade Werner, att han föreslagit baronen att tillsammans med sin dotter söka tillflykt i mor Karins aflägsna och undan- gömda stuga, emedan trakten närmast Zauberfels för tillfället var mycket osäker.

Mor Karin bad sina förnäma gäster vara välkomna och förde in dem i sin helgdagskammare, dit alla äfven gingo in med undantag af Annchen, hvilken i stället gick ut på för- stukvisten, där hon tryckte sina händer mot sin vänstra sida, liksom för att hindra hjärtat att slå så hårdt.

Se här, hvad den ljufva varelsen tänkte under de minuter, som hon lämnades ensam:

- Han är här! tänkte hon Ack, hvad jag är lycklig. Jag har fått se in i hans vackra ögon, hvilka glänsa af tapper- het och ädelhet. Jag har fått höra hans kära stämma, hvilken återklingat i mitt hjärta som från en eolsharpa. - Ack, hvar- för får jag inte följa honom *i striden, gå vid hans sida och se, hur glad och stolt han ljungar fram emot farorna och döden. - Dock - jag är en svag flicka; - jag måste stanna vid stugans tröskel, men ingen kan hindra mig att följa honom med mina tankar och att beledsaga honom med mina böner.

Hon väcktes upp ur sina drömmar, därigenom att hon märkte, att en karl sakta smög sig uppåt liden ett stycke bortom stugan, sökande hvarje tillfälle att dölja sig.

Helt visst skulle hon ha blifvit mera uppmärksam på honom, om inte i detsamma löjtnant Werners stämma klingat bakom henne, då han kom ut ur helgdagskammaren.

Hennes första tanke var att skynda sig fram till honom, men just då han skulle gå ut på förstukvisten, fick han se jungfru Maria komma efter och hörde henne ropa.

Annchen gömde sig då bakom murgrönan, ej för att lyssna,men för att ej verka störande på samtalet, under hvilket hennes hjärta skulle få ett sår, hvilket aldrig skulle kunna läkas.

Jungfru Maria hade i sin hand några skogsblommor, hvilka hon räckte löjtnant Werner, sägande:

- Kalla det här barnslighet eller hvad du vill, Gustaf; men uppfyll min bön och bär dessa enkla blommor i striden. De ha spirat upp ur den jord, för hvars frihet du kämpar, och jag tror - det är ju barnsligt - att de skola bevara ditt lif åt sin fostermor. - Drag bort, mitt hjärtas riddare, till strid och seger.

- Tack, stolts jungfru, sade Werner och mottog blom- morna, hvilka han förde till sina läppar. Vid mitt bröst skola dessa Floras barn troget hvila, och om jag själf blödande sjun- ker i vår moder jordens famn, skola de vittna, att jag varit trogen. - För er . . . han rättade sig och sade: För dig och friheten nu och alltid!

Han förde hennes hand till sina läppar och gick ut ur stugan, hvaremot jungfru Maria suckande drog sig tillbaka till sin far i heldagskammaren.

Då steg den bleka Annchen fram från sitt gömställe och när Werner lämnat förstukvisten, ropade hon:

- Farväl, herr Gustaf!

Werner vände sig om och gick tillbaka ett par steg, räc- kande Annchen sin hand, sägande:

- Ack, det är min goda Annchen. - Knappast ha vi hunnit träffas, förr än vi åter måste skiljas. Jag skulle ha så mycket att säga dig, Annchen. Jag vet, att du håller af mig som din bror, och ditt varma hjärta skulle helt visst gifva mig svar på mycket, som mina tankar inte kunna reda ut. Men jag hinner inte tala vid dig. Min plikt kallar mig bort och jag måste skynda. - Därför måste jag säga farväl nästan i samma ögonblick, som jag hälsat.

- Farväl, herr Gustaf! Glöm inte Annchen, sade flickan.

- Nej, nej, min snälla tös, det gör jag visst inte. Adjö med dig! Vi träffas åter, när striden är slut.

- Ja, ja! - När------------striden är slutad! sade hon

mera för sig själf än till Werner, hvilken för öfrigt inte kunde höra hennes ord, ty han var redan långt borta.Den stackars flickan suckade djupt och tårarna bröto våld- samt fram ur hennes ögon. Hon gick litet afsides och satte sig på en liten mossbänk för att riktigt få gråta ut.

Hon kände sig så outsägligt sorgsen och en förut af henne ej anad smärta sargade hennes hjärta.

Hur var det du sade, moder, i dag, hviskade hon till sig själf: »Den största smärta kan uppstå just genom kärleken!» - Ja, så sade du! Snart gick din dystra spådom i fullbordan! O, milde himmel, hvad har väl då mitt arma hjärta brutit, efter som det skall marteras på detta sätt? - Hvarför skall jag älska honom så högt? Hvarför? - Hvarför har jag drömt så glada och soliga drömmar om honom? Hvarför? - Nu störtar allt, allt! - Han älskar en annan och jag är dömd att lida att förblekna som en ros om hösten och dö i sorg och saknad 1------------

Vi lämna den sorgsna flic- kan och föra i stället läsaren in i mor Karins helgdagskam- maren, hvarest baronen och . ,.. ? , ,. ". , .." . , r .1iril Adjö med dig! Vi träffas åter

hans dotter för tillfället äro när striden 8r slut

ensamma inbegripna i ett lifligt

samtal ej gifvande akt på, att dörren står öppen till hvardags- stugan, där mor Karin sysslar med ett och annat och hör hvarje ord, som yttras af far och dotter.

Baronen var vid elakt lynne och jungfru Maria var sorgsen och kände sig kränkt öfver, att hennes far icke ens nu, då Gustaf Werner gjort honom en så stor tjänst, ville skänka honom sin dotters hand, trots hennes oupphörltga böner därom.

- Du måste höra mig, min far, utropade jungfru Maria. Du måste höra mig! Jag släpper dig inte, förr än du hört mig. Om du inte låter dig bevekas af mina böner, så skall jag dock ha den arma trösten, att jag försökt allt, innan jag försakar allt.

- Tala då i Herrans namn, Maria! Tala ut på en gång,

så att det blir slut på detta käx. Jag vet, att dina ord skola fräta på mitt hjärta som skammen på ett sköldemärke. Men tala i alla fall, jag tillåter dig det. Hoppas dock inte, att jag för din vansinniga kärleks skull ämnar åsidosätta, hvad ärans lagar bjuda.

- Hvad kallar du för ära, fader? utropade jungfru Maria. - Jo, det ärfda namn, som drar en gräns emellan oss och andra människor och hvilket lik en smyckad boja trycker på hjärtats frihet! - Det kallar du för ära! - Dessa stolta anor, som dag efter dag förblekna, dem kallar du din heder! - Är rosen väl, för det hon heter ros, för mer än liljan? Kan den förra väl skryta af mera nobla anor och bättre härkomst, därför att dess törnen slogo en blodig krans kring Frälsarens helga hufvud? Nej, ros och lilja äro rätt och slätt ros och lilja, antingen de prunka i en

konungs trädgård eller de växa i vilda skogen utan ans och vård. - Så är det äfven med människan. Det rätta adelsskapet sitter i hjärtat, fader!

- Dina tankar svärma bland blommor, Maria, svarade baronen. Du har inte lärt dig fatta, hvad det betyder att ha en ädel börd, ett ädelt namn att svara för. Hvad vore jag, om ej en fläckfri rad af stora fäder verkat med ärans glans, med hjältemod och lysande bedrifter på stridens fält såväl som uti tankens värld och med det namn, som de skänkte sina söner, skänkte dem sin anda och sitt hjärtas kraft? - Sanna adelskapet ligger i blodet, min dotter, och vinnes ej af hjälten ur hopen. - Stig ned till denna hop utan namn, glöm din börd och du skall inom kort äfven glömma den dygd, den adel, som du ärft af dina fäder! - Det blod, som du fläckar, skall veta att taga hämnd och fläcka din egen själ!

- Du är stolt öfver fädrens ära, min far, af den ära, som de skänkte dig i arf! - Men den man, som namnlös och okänd utmärker sig och vinner aktning, kärlek och ära igenom snille, dygder eller mod, hvilken köpt sitt adelsbref medelst möda, ja kanske med sitt blod, har han väl mindre rätt till dessa fördelar än de, hvilka uppbära dem som en pension för sina förfäders förtjänster? - Var väl din egen stamfader mindre nobel än hans afkomlingar, för det att han inte fick sitt namn i arf utan erhöll det - ja, jag vet inte hvarför?- 159 -

- Din kärlek gör dig bitter, Maria, men jag är van vid din bitterhet, svarade baronen kärft. - Har du uågot mer att säga ?

Då smög sig jungfru Maria till sin fars bröst, sägande:

- Förlåt mig, min gode far. Ifvern har förledt mig till häftighet. Hvar och en har sin stolthet. -- - Du vet ju i alla fall, att jag älskar dig som en god dotter? - Vet du inte det, far?

- Jo, mitt barn; och jag hoppas, du af dotterlig under- gifvenhet måste vinnlägga dig om att kväfva den kärlek, som jag inte kan gilla.

- Det kan jag inte, min far, svarade jungfru Maria och steg upp. Det kan jag inte. I hjärtat är jag för alltid Gustaf Werners brud och min hand skänker jag till honom eller till ingen I

När mor Karin ute i hvardagsstugan hörde dessa sista ord, ryckte hon hastigt till och hennes kinder bleknade. Hon släppte, hvad hon hade i händerna och gick fram emot dörr- öppningen till heldagskammaren, dit hon slutligen dristeligen steg in, då hon hörde, att samtalet inte fortsattes.

- Milde Herre Gud, tänkte hon, skall då straffet drabba de hjärtan, som ej veta af skuld . . . Nej, det får ej ske . . . Jag vill, jag måste tala . . . Ja, jag måste I

Nu var hon inne i helgdagskammaren och bad att få tala vid baronen, hvilken kände sig illa till mods vid denna begäran och i synnerhet plågades af de underliga blickar, som gingo ut ur Karins ögon och liksom tvekande sökte honom.

- Hvar är Annchen, mor Karin? frågade jungfru Maria.

- Jag vet inte så noga, svarade gumman; men inte är hon väl långt härifrån.

- Jag går ut till henne, jag får väl reda på henne.

- Gör det, mitt barn. Men gå inte långt ifrån stugan. Detta hem ligger visserligen afsides, men i krigstid kan man inte kalla sig säker någonstädés.

- Nej, min far, jag håller mig alldeles invid stugan.

- Gör det!

Jungfru Maria lämnade helgdagskammaren och passerade- 160 -

hvardagsstugan samt stod inom kort utanför mor Karins hem i den doftande skogen.

När hon var borta, sade baron Pantzar:

- Nu, Karin, äro vi ensamma; hvad vill du mig?

- Nådig herre, sade Karin allvarligt. Det var en tid, då ni trädde in i denna hydda med helt andra känslor, än dem ni hade, då ni i dag kom hit. - Men kanske ni glömt den tiden?

- Låt det förflutna hvila, Karin. Rif inte upp gamla sår, hvilka tiden redan läkt.

- Läkt? Ja, jag trodde dem också vara läkta. Men det var villfarelse.

- Hvad menar du?

- Jag menar, att såren ej voro läkta utan endast öfver- dragna med en tunn hinna, hvilken just tiden själf nu rifvit bort.

- Jag förstår dig inte, Karin? Hvad vill du?

- Jag har numera blott en enda önskan, nådig herre, och denna önskan är att få dö i frid.

- Hml - En from önskan, om hvilken det synes mig vara bättre, att du talade med din biktfader än med mig.

- Nej, nådig herre. Det är just med er jag skall tala om denna sak. Tunga moln draga sig samman öfver min hjässa och jag fruktar hvarje ögonblick, att de skola urladda sig sina åskor.

- Minsann jag förstår dig! - Hvad är det då, som hos dig uppväcker en sådan fruktan och åstadkommer så mörka drömmar i ditt sinne?

- Kärlek, nådig herre?

- Kärlek?

- Ja, Ja! En lefnad full af sorg och tårar har lärt mig att frukta kärleken.

- Men, kära vän, du har väl kommit till den ålder då. . .

- Nådig herre! Ni missförstår mig.

- Ja, du får verkligen tillgifva mig, att jag inte kan få rikigt klart för mig . . .Nådig herre! Jag hörde nyss, hur sträng och kall ni för- bjöd er dotter att älska den man, för hvilken hennes varma hjärta klappar.

- Hvad nu? Du vågar ...

- Nådig herre! Ni var för stolt att fläcka edert blod genom en förening . . .

-- Tig! Inte ett ord mer om detta! - Var detta din fruktan ?

Rif ej upp gamla sår, Karin.

- Nådig herre! Äfven jag har en dotter, min Annchen. Äfven hennes hjärta klappar af kärlek, och vet: För samma föremål, som eder dotters slår. - Men, arma barn, hon är inte älskad, hon, så varmt tillbaka. Min stackars Annchen är fattig och ringa, hon, och kan inte täfla med den mäktige ädlingens dotter.

- Annchen älskar Werner, säger du? -Ja!

- Nå, men kanske han besinnar sig och vänder sina tankar till henne. Hon är ju en vacker flicka!

- Vacker flicka! Ja, det är sannt!

- - Han skall lära sig älska henne!

- Ni vill det? -Ja!

- Ah! Om Annchen blefve förenad med Werner, skulle då ej edert blod, hvilket, ni vet, flyter i hennes ådror, bli fläckadt af en sådan förening?

- Annchen bär inte mitt namn.

- Hon är dock er dotter!

- Rif ej upp gamla sår, Karin. Annchen är er dotter; hvilken hennes far är, känner världen inte. Hon har aldrig burit mitt namn.

- Nej! Er stolthet och er brottslighet har beröfvat henne det! - Själf har hon ingen förskyllan därutinnan, stackars barn I

- Karin! Jag kan den där gamla visan utantill. Du behöfver inte upprepa den för mig. - Jag har ändock blifvit straffad för min ungdomsdårskap - Nog nu med detta prat. - Inte ett ord vidare i detta ämne!

- Jo, stränge herre, jag måste tala och ni kan numera inte befalla mig till tystnad. - Min biktfader har sagt: »Hvarje brott har en förtrogen, som man kallar slumpen, en förrädisk vän, som visar straffet yägen till vår fristad.»

- Hvad har jag med er biktfaders ord att göra?

- Mycket! Hör på: För nitton år sedan skedde, hvad jag nu vill berätta er.

- Du behöfver inte berätta det, Karin; jag känner det förut.

- Dock inte allt. Ni måste höra mig!

- Nå, i Guds namn tala då, så att det blir slut en gång.

- För nitton år sedan, stränge herre, hade er hustru skänkt eder ett barn, en flicka. - Några dagar efter hennes födelse reste ni till Frankfurt för att vara där några veckor. - Jag, er öfvergifna älskarinna, satt i min koja, gråtande bittra tårar och vaggande i mitt sköte ett två månaders gammalt flickebarn. Och till det barnet var ni far. - Ack, bittert, bittert kändes- x63 -

det i mitt hjärta, nådig herre, då jag tänkte på de båda barnens olika lotter i lifvet! - Det var en gruflig tid! - Var det Guds straff, som drabbade mig?. . .

- Är det slut nu?

- Nej!

- Nå, gå på då! sade baronen likgiltigt.

- En kväll, fortfor Karin, då jag varit till kyrkoherden för att bikta mig och begaf mig på hemvägen genom skogen, såg jag, hur elden sträckte röda eldtungor upp öfver trädtop- parne. - Det var en gård, det stolta Zauberfels, som brann . . . Jag skyndade dit. . . Allt stod i lågor! - Allt var förvirring på gården! . . . Med egen lifsfara räddade jag ert barn och förde det hem till mig.

- Jag vet det där och jag har ju tackat er en gång därför.

- Tackat! - Ja, det har ni gjort... Ert slott blef räddadt. Det brann ej till grunden och ni kunde med lätthet bygga på det igen . . . Men er gemål dog kort efter branden tillföljd af den skrämsel, hon erfarit.

- Hvarför tala om allt detta, jag vet det ju, jag vet det ju!

- Ni vet det? - Ja, ni vet! - Men ni vet inte allt! ... Ni vet inte, att den låga kojans dotter bär ert namn, under det att den flickan, som föddes i det gyllne gemaket på Zauberfels, har namnlös vuxit upp i detta låga tjäll!

- Hvad säger du, kvinna?

-- Ni vet inte, att denna hand har skiftat ödets lotter!

- Helige Gud!

- Ni vet inte, att det arma barn, som er brottslighet korat till sorg och nöd, nu lefver i öfverflöd och glädje, under

det att hon, hvars vagga glansen och lyckan vårdade, fick nöd och tårar till sin arfvedel.

- Nej! Nej! Det är ej sannt! Du vill blott pröfva mig, Karin!

- Det är sannt, herr baron! Människan ljuger ej, då döden klappar på den bräckliga kroppshyddan och då det plågade samvetet längtar efter ro! Jag har utbytt de båda barnen.

- Guds död, usla kvinna! Du skall få ditt straff! ut-utropade den gamle baronen, i det han blossande af vrede sprang upp och närmade sig Karin.

I samma ögonblick störtade Annchen in i hvardagsstugan, ropande:

— Mor! mor!

— Hvad är det, barn! Du är ju blek som ett lik.

Den unga flickan stapplade in i helgdagskammaren. Hon syntes vara alldeles förvirrad och ropade:

— Mor! Mor! ... Nådig herre — Rädda! Rädda!

— Hvad är det?

— Tala!

— Jungfru Maria ...

— Säg ut!

— Hon släpades nyss in i skogen af tvenne röfvare ... Rädda! Rädda!...

Hon förmådde inte säga mer. Hon vacklade, sansningen öfvergaf henne och hon föll afsvimmad i baronens armar.

— Där bor den, som straffar! sade mor Karin till baronen, pekande mot höjden och skyndade ut.

*

Kap. 13.

Klosterrofvet.

Samma dag, som detta hände i skogstorpet, besattes om aftonen baron Pantzars slott Zauberfels på aftonen af protestantiska trupper, skickade af Gustaf Adolf från Werben under befäl af general Wolffssohn, till hvilken konungen hade stort förtroende, som äfven var berättigadt.

En ibland de skickligaste af de tyska protestantiska generalerna var August Wolffssohn, och det må tillåtas oss att här införa följande vackra berättelse om honom:

Wolffssohn deltog i trettioåriga kriget från dess första utbrott och blef då fänrik i protestantiska unionens armé, ehuru han var ganska gammal.

Från första stunden, Wolffssohn började tjänstgöra, gjorde han sig bekant för sin stora plikttrohet.

När han visade sig på allmänna platser eller i sin tjänst, var hans dräkt alltid vårdad och hans uppförande exemplariskt.

Om hans enskilda angelägenheter voro hans kamrater fullkomligt okunniga.

Han intog ej sina måltider tillsammans med dem och deltog aldrig i deras stundom ganska dyrbara nöjen och tidsfördrif.

Omsider upptäckte man, att han lefde sämre och kostade på sig själf mindre än någon gemen soldat.

Det goda förstånd, Wolffssohn hade och den värdighet han iakttog i sitt uppträdande, befriade honom från det åtlöje och förakt, som eljest hade kunnat följa på denna upptäckt.

Hans förtjänster som officer kunde inte undgå hans förmäns uppmärksamhet.

Tid efter annan blef han befordrad; men ingen befordran gjorde någon ändring i hans lefnadssätt.

Slutligen blef han öfverste för ett regemente.

Änskönt hans inkomster blefvo verkligt stora, lefde han dock i högsta måtto sparsamt, så att äfven de, som mest högaktade honom, måste tillstå, att hans kärlek till penningar var utan alla gränser. - Med ett ord: Man trodde honom vara girig.

Hans ovänner nödgades emellertid erkänna, att han i alla sina löften och handlingar var en fullkomligt hederlig man och att hans penningebegär aldrig drifvit honom till någon orättvisa.

Strax innan Gustaf Adolf slog läger vid Werben, blef Wolffssohn general och hans trupper slöto sig till svenskarne.

Dagen efter ankomsten till Zauberfels föllo hans officerare i förundran öfver den kallelse de erhöllo, att för första gången spisa middag hos sin förman. Flera svenske officerare i Werben blefvo äfven inbjudna till denna middagsmåltid.

På utsatt timme samlades de inbjudna i den så kallade riddarsalen å Zauberfels, hvarest de blefvo emottagna af en mycket gladlynt och vänlig värd, som syntes vara nöjd och till freds med sig själf, hvilket mera angenämt verkade på gästernas känslor än den utsöktaste artighet, som synts konstlad, kunnat förmå.

Efter en förträfflig måltid framsattes på bordet vin af flere slag och som generalen visste, att en stor del af hans gäster älskade fulla bägare, så lät han vinkannorna gå hastigt omkring.

Sällskapet föll häröfver i ännu större förvåning och några af gävSterna voro slutligen så uppriktiga, att de togo sig friheten fråga generalen efter anledningen till denna lika glada som oväntade middag.

- I ären slagna af förvåning och jag undrar inte därpå, svarade generalen, och för att rättfärdiga mig själf bör jag nyttja detta tillfälle att förklara orsaken till ett uppförande, som hittills har bort förekomma er alla så besynnerligt.

- Jag vill därför omtala för er, att jag blef uppfödd till linkrämare i Frankfurt, att jag i unga år blef min egen och

att jag någon tid dref betydande handel med god framgång, men att jag dock omsider genom åtskilliga tillstötande förluster nödgades afstå all min egendom till mina kreditorers förnöjande.

Striden utanför klostret.

- Jag sammankallade mina borgenärer och visade dem mina sakers tillstånd. - De förlorade ansenligt, men voro dock så nöjda med mitt uppförande, att de efterskänkte det

som jag inte kunde betala, och några af dem sökte öfvertala mig att börja handel å nyo. Men jag var för mycket modfälld af min olycka för att åter våga tänka på handel.

- Då bröt detta religionskrig ut. - Jag gaf mig till protestantiska arméen och genom förord af en af mina kreditorer fick jag fänriks syssla.

- Ehuru mina borgenärer förklarat sig nöjda, var jag likväl långt ifrån att finna mig själf nöjd. Tanken på det, som de förlorat på mig, låg mig tungt på sinnet och jag kände, att jag inte skulle kunna njuta något, så länge mina skulder voro obetalda.

- Nu har jag lyckligtvis hunnit fullgöra denna skyldighet! - Sista kuriren från Frankfurt medförde åt mig fullständiga kvittenser på allt, hvad jag var skyldig mina borgenärer.

- Intill denna stund har jag ej haft något, som kunnat kunnat kallas mitt eget. - I hafven hittills sett mig förfara som en nitisk fogde för andra; men nu hoppas jag, att mina vänner måtte hjälpa mig att njuta af en inkomst, som är vida öfver mina behof.

Han höjde sin pokal, och hans gäster drucko hans välgång samt uttalade sin oförställda beundran för honom.

Vi äro öfvertygade om, att våra ärade läsare, lika med oss, anse general Wolffssohns uppförande såsom särdeles ädelt. - Det är ofta svårt att kunna sätta ett rätt värde på människors förhållande i allmänna lifvet. En statsman kan ofta vinna bifall och beröm för mått och steg, som ej äro hans egna, och en general eller amiral kan hafva att tacka en lycklig händelse för det stora namn, han vunnit. - Men general Wolffssohns förtjänst var helt och hållet hans egen och bör just för den orsakens skull så mycket högre värderas, som den ej var af det skenfagra slaget, som mest verkar på människors inbillning.

*

Dagen efter den här omtalade festen galopperade från Werben förbi Zauberfels och vidare utåt slätten en liten skara ryttare, till större delen bestående af Smålands ryttare, hvilka

voro under befäl af Helge Stål och Carl Frisk. En tredjedel af hela styrkan utgjordes af tyska knektar under befäl af löjtnant Werner.

Det var en rekognosceringstrupp, hvilken hade samma väg ett godt stycke förbi Zauberfels men sedan skulle dela sig i tre olika afdelningar och begifva sig på rekognoscering åt tre olika håll.

De tre unga befälhafvarna redo för tillfället tillsammans framför ryttarskaran och de svenska officerarne hade mycken nytta af löjtnant Werner tillföljd af hans lokalkännedom på denna ort.

Emellertid måste han ett stycke från Zauberfels vika af till vänster för att lyda de order, som han erhållit.

Det gjordes därför halt. Ett kort afsked togs och Werner sprängde därefter af bort med sina tyskar, under det att Helge och Carl fortsatte sin ridt raskt fram emot klostret, i hvars närhet de skulle skiljas åt olika håll.

- Månntro vi hinna tillbaka till Werben till aftonen, sade Helge.

- Kanske, menade Carl; men jag fruktar, att detta ej låter sig göra. Det är emellertid godt att veta sig ha en säker hållplats vid Zauberfels, i händelse hästar och ryttare skulle bli alltför trötta under hemfärden. Man kan inte veta hvilka äfventyr, som vi kunna bli utsatta för. - Egentligen tycker jag, att din styrka är alldeles för liten för en så lång expedition.

- För liten? Känner du inte våra småländska gossar bättre än så! - För öfrigt är din styrka inte större.

- Det är sannt; men så skall jag inte heller så långt bort som du.

- Du har rätt i ett fall; men det där klostret, vi se där borta och hvilket du fått befallning att undersöka, tyckes mig så hotande och dystert, att jag hellre mottog ordern om min långsträckta rekognoscering, än jag skulle mottagit den order, som kommit på din lott.

- Du tycker inte om munkar?

- Nej!

- Vi dela i det hänseendet, liksom i allt annat, samma tycke, broder, sade Carl.

De hade nu hunnit fram till den höga och långsträckta mur, hvilken omgaf klostrets vidlyftiga trädgård.

De båda ryttarskarorna skulle just skiljas från hvarandra, då det blixtrade till bland det täta buskaget, hvilket växte utmed klostrets trädgårdsmur. - Blixten följdes af en knall, flera blixtar och knallar följde derpå, h var jämte en trupp papistiska soldater, betydligt öfverlägsna i antal Helges och Carls sammanslagna skara, störtade fram ur buskaget och omringade de svenska ryttarna liksom med en mur af järn.

Men Helge Stål och Carl Frisk voro ej män att leka med och deras ryttare liknade fullkomligt sina befälhafvare i mod och oförvägenhet.

Pistoler knallade, svärden klingade, rop och gny hördes från det dammoln, hvilket drefs upp genom striden, och ur hvilket det blixtrade.

De svenska ryttarna gåfvo inte vika. Hellre dö än fly! var deras valspråk och det visade de sig äfven hålla i helgd. De voro oöfvervinneliga.

Sannolikt är dock, att de till slut blifvit uttröttade och därigenom besegrade, om inte hjälp kommit.

Löjtnant Werner med sina tyskar hade inte hunnit af den vidsträckta slätten nedanför Zauberfels, då anfallet på smäländingarna skedde.

Han såg, hur det blixtrade och hörde gnyet från klostret samt förstod däraf, att svenskarna råkat i strid.

- Måhända de behöfva hjälp, tänkte han och befallde sin trupp att vända, hvarefter han och hans män släppte hästarna lösa tyglar, höggo sporrarna in i djurens sidor och redo på detta sätt mot den plats, där tumultet ännu varade.

Papisterna, hvitka fått stor respekt för svenskarne i allmänhet och nu inte kunde undgå att beundra den illa ansatta truppens oförskräckthet, märkte snart den annalkande truppstyrkan och igenkände den såsom tillhörande protestantiska unionen.

De började då svikta, men höllo dock ut, till dess de funno, att ännu flera trupper nalkades. - Ett kompani

fotfolk var stadt i marsch mot klostret från det håll, där Zauberfels låg.

General Wolffssohn hade blifvit varskodd om striden vid klostret och då genast sändt ett kompani fotfolk protestanter till förstärkning.

Detta kompani kommenderades af kapten von Creutz, hvilken emellertid förde sitt folk framåt så sakta, att det intet hade vid klostret att göra, när det väl kommit dit.

Emellertid injagade det annalkande fotfolket förskräckelse hos de katolska soldaterna, som, straxt innan Werner med sina ryttare kommit fram till stridsplatsen, retirerade mot stora trädgårdsporten, hvilken tycktes vara stängd, men likväl endast var tillsluten och bevakad innanför. Den gick således upp för tryckningen, och de järnklädda männen slunko igenom densamma såsom ålar i en ålkista, hvarefter porten tillslöts och tillbommades innanför samt trotsade de förföljande svenskarnes påtryckningar.

Men nu stodo svenskarne ej att hejda.

- Framåt, kamrater! Hjälpen mig rensa detta getingbo! ropade Carl Frisk och stormade med sina män fram emot hufvudporten till klostret under det att Helge och hans ryttare, följda af Werner och hans folk, som först då ankommit, sporrade sina hästar och satte öfver ett lågt ställe af trädgårds- muren just som hufvudingången till klostret sprängdes af Carl Frisk och hans män.

Flera hästar snafvade i hoppet öfver trädgårdsmuren och föllo blödande och brutna tillbaka in i buskaget. En och annan af de käcka ryttarne tumlade äfven med blodig panna tillbaka med sina förolyckade springare, men de flesta af dem reste sig åter och klättrade med sina svärd mellan tänderna som kattor öfver trädgårdsmuren, där ett förfärligt slaktande uppstod och den katolska kårens anförare, en fruktad partigängare, tillfångatogs af Helge Stål, hvarefter striden i trädgården upphörde och de återstående papistiska soldaterna gjordes till fångar.

Carl Frisk med några af sina män trängde in i själfva klostret, sedan de sprängt porten; men de flesta voro kvar ute

hos hästarna, beredda att vid första kallelse hasta i ni klostret, sin unge anförare och sina kamrater till hjälp.

Garl Frisk mötte i korsgången en procession af munkar i långa kåpor och med kapuschongerna dragna öfver sina hufvuden.

Hållande krusifix framför sig, anropade de svenskarne om nåd och bådo, att klostrets helgd inte skulle störas, under det att inifrån klostret hördes sjungas en koral af starka och inte så litet rostiga mansröster.

Carl Frisk studsade tillbaka. Det var honom motbjudande att öfva våld på munkarna och han gjorde tecken åt sina man att vara stilla, samt sade åt munkarne:

- Vi komma ej som röfvare eller tempelskändare; men oss synes det, som om denna byggnad snarare borde betraktas som en fästning än som ett kloster, alldenstund I hafven intagit kejserlig garnison inom edra murar.

- Nådige herre, sade den af munkarna, hvilken tycktes vara öfverhufvud för de öfriga. Vi fattiga Guds män hafva inga andra vapen än Kristi kors och vi måste vika, då beväpnade män tränga in i vår helgade boning, där blodsutgjutelse, kif och strid ej få vara, men där vi lefva vårt stilla lif afskilda från världen i bön och fasta. De kejserliga soldaterna hafva med våld trängt hit in.

- Visste jag blott, om jag kunde tro er!

- Nådige herre! I ären ej af samma trosbekännelse som vi. Men I låten dock tala vid er, hvilket ej de kejserliga soldaterna gjorde. De pockade på att bli insläppta och hotade att rasera denna heliga boning, om deras fordran ej blefve uppfylld. - Hvad skulle vi göra? - Vi måste öppna våra portar för dem. - Nådige herre! I och ert folk aren kättare; men I ären goda människor och viljen I gästa oss och skydda oss mot öfvervåld af ogudaktiga sällar, så äro vi villiga att upplåta våra lediga celler åt eder till tillfällig bostad. - Vi våga tro, att detta tillbud mera tyder på frid än på strid.

Carl Frisk blef eftertänksam.

Då sade en af hans män:

- Tro inte munken! Ser jag inte orätt, så skymtar en svärdsudd fram under hans kaftan.

Det var en underlig verkan dessa ord af den småländska ryttaren hade.

I ett ögonblick hade de förmenta munkarne kastat af sig sina kåpor och visat sig i sin rätta skepnad af kejserliga soldater, hvilka med raseri störtade emot Carl Frisk och hans män;

Stridsgnyet hördes ut till de utanför klostret väntande ryttarna, hvilka nu rusade in i klostret, i hvars korsgång ett blodigt uppträde uppstod. Bröst spändes mot bröst, klinga höjdes mot klinga och mången man tumlade med klufven skalle in i nischer och afbalkningar, som voro prydda med helgonbilder och andra heliga fötemål.

Slutligen voro dock svenskarne herrar på platsen och Carl Frisk beredde sig att tränga längre in i klostret för att undersöka det, då en ung flicka skyndade fram och kastade sig på sina knän framför honom, sträckte händerna mot honom och ropade:

- Nåd! Nåd!

Carl Frisk studsade och utropade:

- Jungfru Frida!

- Heliga Guds moder, jag tackar dig, som sändt denne främling i min väg! Jag tackar dig, att han ej blef lågornas rof i Zerbst! Jag tackar dig! Du har sändt mig en beskyddare mot grofva krigares och liderliga munkars försåt och fräckheter! Af nåd rädda mig från detta kloster!

- Dyra flicka! utropade Carl Frisk. I hafven vårdat mig, som modern vårdar sitt barn! Allt det beskydd, jag kan gifva er, skall ni erhålla.

- Skynda härifrån! sade jungfru Frida nästan hviskande. Klostret är fylldt af kejserliga krigare, klädda till munkar. Man har velat locka svenskarna i försåt för att förgöra dem. Skynda, skynda ut, snart skall det vara försent. Hör ni sången! Det är en procession förklädda soldater. Ser ni skenet af vaxljusen. De nalkas hit! Skynda, skynda i den heliga jungfruns namn, snart är det försent!

- Kom! sade Carl Frisk och fattade flickan på sina armar samt skyndade, följd af sina män ut ur klostret, just som processionen med vaxljusen svängde ut i korsgången, där ljusen kastades och i stället dolda svärd drogos af de förklädda

En ung flicka skyndade fram och kastade sig på sina knän framför honom.

krigarne, hvilka rusade efter Carl Frisk och hans män ut ur klostret.

Just i samma ögonblick marscherade kapten von Creutz kompani upp till klostret. Papisterna skyndade då in igen och kapten Creutz brydde sig ej om att låta sitt folk förfölja dem, alldenstund han endast blifvit befalld att hjälpa ryttarne och han tog ordern efter orden, betraktade striden vara slut och återvände därför, till sina soldaters harm, till Zauberfels.

Carl Frisk kastade sig upp på sin häst och befallde en man att lyfta upp jungfru Frida på sadelknappen till honom.

Just i samma ögonblick kom en munk, hvars hufvud var barrakadt, ut ur klostret, förföljd af ett par af Helges män, hvilka kommit in i klostret trädgårds vägen.

Han gömde sig i buskaget vid muren.

- Stöt ned den hunden! ropade Carl.

- Nåd! Nåd! Det är min biktfader, pater Myosotis, hvilken räddat mig från Zerbst och hvilken äfven räddade er, Carl Frisk, från att bli mördad af min far ...

Hon hann inte tala slut. Carl Frisk red fram till buskaget och sade till sina män:

- Skona honom!

Munken kröp, sedan denna befallning var gifven, fram på händerna och uttalade latinska välsignelser, samt bad att få säga farväl åt sitt biktebarn.

- Skynda dig då, munk, sade Carl Frisk, och laga sedan, att du kommer undan och ej vidare visar dig för mina krigare. Det är inte alltid, som en jungfrus bön är till hands att frälsa dig!

Fortfarande talande latinska välsignelser reste sig pater Myosotis upp och gick fram till pistolsmedens dotter, som han gömt just i detta kloster efter flykten från Zerbst.

När han hunnit fram till henne, hviskade han henne i örat:

- Mins, min dotter, att den heliga jungfrun utkorat dig till sitt verktyg. Det är på hennes befallning, du föres till svenska lägret. Kom ihåg: Bereder du kättarkungens död, så besparas dig många plågor i skärselden,- i76-

- Nå, pater! har ni inte hviskat slut snart? ropade Carl Frisk.

Carl Frisk kastade sig upp på sin häst och befallde en man att lyfta upp jungfru Frida på sadelknappen till honom.

- Mycket har en biktfader att säga sitt biktebarn i afskedets stund, svarade patern och drog sig tillbaka från jungfru Frida, hvilken skyndade fram till Carl Frisks häst och lyftes upp på hans sadelknapp.- 177 -

- Framåt! ropade han och hans trupp satte sig i rörelse i samma stund som Helge Stål med den fångne katolske befäl- hafvaren samt löjtnant Werner med sina trupper och fångar redo ut genom trädgårdsporten.

- Hurra! Hurra! ropade de olika afdelningarna, när de stötte tillhopa för att rida tillbaka till Werben.

Löjtnant Werner skulle stanna på Zauberfels.

När de redo förbi kapten von Creutz och hans kompani, hurrade de samt fingo svar af fotknektarne, hvilka dock inom sig svuro öfver, att de ej tillåtits tränga in i klostret, där nog ännu mycket utan tvifvel varit att göra!

Kapten von Creutz kastade en vredgad blick på löjtnant Werner, hvilken snart hann fram till Zauberfels, hvarefter han och hans ryttare skildes från Helge Stål och Carl Frisk samt deras trupper, som redo vidare mot Werben.

Löjtnant Werner inställde sig genast inför general Wolffs- sohn och afgaf inför honom rapport om hvad som

skett och hvarför han kommit att rida till klostret trots sin order att rekognoscera på annat håll.

Generalen godkände hans skäl och berömde hans folk samt skickade genast en ny afdelning till klostret för att rensa detsamma, eftersom ej kapten von Creutz gjort det.

När denna afdelning kom till klostret, var detta emeller- tid utrymdt af de kejserliga soldaterna och munkarna sysslade med att läka de sårades skador. Dock endast papistiska sol- dater hade blifvit intagna i de till sjukhus apterade kloster- salarna. Ingen enda protestant vårdades där, och hvad mera var: ingen prostestant fanns vid lif bland de sårade. Alla, som skadats under striden, voro döda och hvarenda protestan- tiskt lik hade afskuren strupe. - De hade således blifvit slak- tade som djur af - de fromma munkarna.

Fram på kvällen träffade kapten von Creutz löjnant Werner.

- Jaså, herr löjtnanten roar sig med att bryta gifven order, sade han.

- Jag vet att göra min skyldighet! svarade Werner stolt. Helge Stål och Carl Frisk redo i muntert traf framåt

Hjeltekonungen. 23och hoppades komma till Werben i god tid, och den sistnämnde såg då och då med glödande blickar ned på sitt klosterrof, den vackra borgardottern, som han älskade och hvilken älskade honom tillbaka. Detta förstodo båda, ehuru ingendera af dem sagt något därom åt den andra.

* Kap. XIV.

Reedan i tid på eftermiddagen ankommo Helge Stål och A Carl Frisk till svenska lägret vid Werben, där det nu blef lust och lif, som det alltid gör i ett läger, då en afdelning segrande återvänder från en expedition.

Carl Frisk inackorderade jungfru Frida hos ett hederligt folk och såg till, att hon fick, hvad hon behöfde för sitt lifs- uppehälle samt lofvade vid tillfälle föra henne till en säkrare ort.

Soldaterna hade mycket att förkunna hvarandra och de påstodo som säkert, att hade inte flickan varit, så hade klostret helt säkert blifvit plundradt och ingen enda papist kommit lefvande därifrån.

- Kvinnan kan ofta nog utverka stora ting, menade en man, där han om aftonen låg bland kamraterna utsträckt vid en lägereld.

- Ja, inföll en yngling, hvilken hade mera bildning än de öfriga. Han hade nämligen fostrats i ett förmöget prote- stantiskt hem, som blifvit ödelagdt af Tillys soldater. Alla hans anhöriga hade mördats, alla hans fars skatter hade sköf- lats och utan huld och skydd hade han flytt från denna för- ödelse och anmält sig hos Gustaf Adolf som soldat, samt äfven blifvit antagen.

- Ja, inföll han nu, kvinnan kan göra stora ting. Det var en gång en kvinna, som räddade Aten.

- För tusan, kamrat! utropade en gammal soldat, det måste du berätta, medan vi ligga här vid elden och inte kunnasofva. Vi skramla till en kanna öl - du slipper vara med om skramlingen, kamrat, du får berätta i stället.

Det blef som den gamle sagt. Ölet hämtades och afsma- kades och ynglingen fick berätta om kvinnan, som räddade Aten.

- Jag skulle vilja kalla min berättelse för »Ärans seger», började ynglingen.

- Skönt! Skål för äran!

- Skål!

- Nå, hur var det med ärans seger?

- Jo, hör på! I ett krig mellan Rom och Aten blefvo atenarne öfvervunna . . .

- Jag tyckte du sade, att Aten blef räddadt af en kvinna!

- Lugna dig! Det kommer!

- Tyst! Tyst! Af bry t inte berättelsen.

- Nå, hur var det nu då?

- Jo, i ett krig mellan Rom och Aten blefvo atenarne öfvervunna och romerske generalen Martius hemkom, krönt med seger, medförande till Rom atenarnes anförare, Sophocles, som fånge.

- Då Martius, enligt sedvänjan, höll sitt segertåg in i staden med sitt byte och sina fångar, märktes hos Sophocles inte det minsta tecken till blygd och nedslagenhet, utan tvärt om såg han på sin segrande fiende med en min full af trots och förakt.

- Det var en bra karl! Skål för So - So - »Sog- löfs» eller hvad sjutusan den där präktige karlen hette! utro- pade den gamle soldaten till allmän munterhet, och bägarne höjdes.

- Martius, fortfor ynglingen att berätta, frågade sin vän Valerius, om denne slaf var den högmodige greken, som han öfvervunnit och tagit till fånga.

- Men Sophocles svarade själf, att han icke var någon slaf under den högmodige Martius; att inte dennes vapen utan fastmer lyckan hade ryckt honom segern ur händerna.

- Lyckan, sade han, är än hans, än eder, än min lott; men hon blir aldrig beständig. Hon tilldelar oss endast en liten, en skenbar förmån, under det hon bereder för oss en- 181 -

förelagd motgång. I sju slaktningar har jag mött dig ansikte mot ansikte, gifvit dig hugg emot hugg och sår för sår; och jag visste inte, hvad det ville säga att vika, förrän ödet tvang mig därtill. Skryt inte, Martius! Denna dag är. din! - Går- dagen är förbi; hvem kan säga, hvad lyckan ärnar dig i mor- gon? - Hon är alltid en fiende till den största förtjänsten och den mest värdige gynnar hon minst.

- Martius blef på det högsta förundrad öfver ett så oför- skräckt mod hos Sophocles och beslöt att sätta det på prof ännu en gång.

- Han förnyade fördenskull sina högmodiga och för- aktliga utlåtelser, kallade honom slaf, en ohyfsad och mot- sträfvig cynicus, en oförsynt furste, som vågade förakta den, hvilken hade makt att taga hans lif. Han hotade att låta dräpa honom på sträckbänken midt för hans gemåls ögon; han bedy- rade med ed, att han skulle förstöra Aten och inte lämna sten på sten.

- Sophocles svarade på detta tilltal inte ett ord utan log endast ett hånfullt löje.

- Valerius förebrådde Sophocles hans djärfhet, bad honom böja knä för Martius, tigga om nåd och ännu fortfara att lefva lycklig med sin sköna gemål, försäkrande, att Aten där- igenom kunde blifva' frälsadt och få alla sina privilegier ut- vidgade.

- Sophocles svarade, att det vore mycket bättre, att Aten och hans gemål förgingos, än att en ateniensisk furste blefve afgudadyrkare och visade en öfvermodig människa den vördnad, som endast höra gudarna till.

- Vid dessa ord framträdde Sophocles gemål, Dorigene, tillika med flera damer, som medförde ett svärd.

- Dorigene gick förut, föll på knä för Martius och till- talade honom med dessa ord:

- Segerrike Martius! Din tjänarinna knäfaller för dig, ty hennes man hvarken kan eller vill göra det. Hon talar i denna öfverdrifna ställning, på det att han må undvika det. - Hör mig, store general! Hör mig, Martius! Ty du är en romare. Din stolta uppsyn visar det och dina bedrifter intyga det! - Se en prinsessa, hvars matta och hängande hufvud likt blom-- 182 -

man efter stormvädret böjer sig till dina fötter och uppför sig som en slafvinna, på det att hennes man må bibehålla en värdighet, som han ännu inte befläckat. - Och detta - detta skall göra din seger större: Om Sophocles är modig och låg, så har Martius allenast gripit en vanlig fånge. Gör honom du till en sådan fånge, som du själf skulle vilja vara under en annan! - Han är eljest inte en fånge, som anstår dig. - Du kan väl säga, att ett enda bönfallande ord af Sophocles skulle beveka dig; men vet, Martius, att hela världen inte förmår aftvinga honom ett sådant ord, en bedjande blick, en tår, eller förmår honom att mot sin öfvertygelse böja sina knän. Men allt

detta gör jag och jag hembär dig tillika ett segertecken: Detta dyrbara ateniensiska svärd såsom en seger- lön, den Martius må bära. Låt därför beveka dig och unna Sophocles att lefva: Icke så, som skulle han tigga om sitt lif; ty kunde han till den grad förgäta sig själf, så skulle jag börja befalla honom som en träl: Knäfölle han, så skulle D or ig ene förblifva stående: Om han kunde fålla en tår, så skulle Dorigene aftorka sina och förakta honom.

- Det var en hurtig kvinna, utropade den gamla sol- daten. Fan vet, livad hon hette! Den där utländskan är jag inte mycket hemma i. Men nog kan jag ta mig en tår för den där människan ändå! Skål, kamrater!

- Skål! Skål!

- Nå, hur var det sedan då?

- Nå, sade Martius, fortsatte ynglingen sin berättelse, förakta honom då nu i alla dina ateniensiska väninnors åsyn!

- Sophocles! Egensinnige Sophocles! Du måste dö - du måste dö genom detta svärd, som ännu är varmt efter din hustrus hand - och hon skall straxt följa efter dig i döden!

- Valerius måste denna gång bli skarprättare!

- Välan! utropade Dorigene. Bind för mina ögon! - så, nu är det gjordt! - Nu, min Sophocles! Visa nu för en romare, hvad det är att dö som en hjälte!

- Vet du, hvad det är att dö? frågade Martius sin fånge.

- Att dö! ropade Sophocles. Det är att börja lefva. Det är att sluta ett mödosamt arbete för att begynna ett bättre. Det är att öfvergifva låga och småsinta människor för- i83 -

att lefva med gudarna! - Äfven du själf måste en gång öfver- gifva dina lagrar, dina nöjen, dina segertåg och visa, om det rätta hjältemodet finnes i ditt bröst. Nu vill jag böja mina knän; men åt dig vänder jag ryggen. - Gör nu din skyldig- ket, skarprättare! Hugg till, Valerius!

- Håll! ropade Martins. Med en sådan dygd som den, hvilken Sophocles fått på sin lott, bör man icke gäckas; ett sådant äkta band bör inte sönderslitas. Dorigene! Omfamna din gemål och fortfar att njuta lifvet med honom . . . Men, o, kärlek! Med tvenne vapen har du angripit mig: Med dygd och skönhet; och därför är mitt bröst på dubbelt sätt såradt.

- Martius! utropade Sophocles. Nu har du funnit en utväg att segra öfver mig!

- Därpå satte Martius på sig svärdet och Dorigene prydde hans hjälm med en ny lagerkrans.

- Men Martius klagade i detsamma öfver, att han mådde illa, så att man ej kunde fortfara med de öfriga fångarne, som i allmänhet fingo dela Sophocles lyckliga öde.

- Store romare! sade Sophocles, då de skiljdes åt. Se, nu måste Sophocles fälla tårar, hvilket han inte kunde göra för sin egen skull. Jag betygar vid gudarna min grämelse öfver att se en så storsinnt själ plågas af kroppsliga bräck- ligheter.

- När generalen kom hem, blef han öfverfallen af en stark mjältsjuka, hvilken nästan liknade raseri. Han suckade, grät och befallde, att ingen skulle släppas in, ty, sade han för sig själf, jag har förloradt mitt forna lynne och mitt stora namn.

- O, Aten! utropade han, Dorigene är ditt försvar och din oöfvervinneliga förmur! Hon gifver djupare sår med sina ord än hennes man med sitt svärd. Hennes blickar för- vandlade segraren till fånge. - Hvarför skulle jag råka i en sådan frestelse? Omåttlige Tullius! Om du hade fått se henne, då du utbredt dina segrar öfver halfva världen, så hade du lagt ned dina vapen, blifvit öfvervunnen och lämnat den öfriga hälften till ett offer åt hennes tjusande behag. -- Men skall jag sålunda förnedra mig? Så befläcka min ära? Nej, det skall icke ske; nej!- 184 -

Med tårar jag mot denna eld skall kämpa; Den största seger är att blodets yrsel dämpa.

- O, min härskarinna, eller snarare gudinna, som jag tillbeder 1 Tio segrar ville jag nu uppoffra för att vara Sophocles i stället för Martius!

- När den ädelmodige fursten - ty ädelmod är alltid oskiljaktigt från en rätt hjälte - fick höra, att Martius snarare blef värre -än bättre och fåfängt sökte dämpa sin sjukdom, bad han Dorigene gå dit och taga honom under sin ömmaste vård.

- Hon förfogade sig därför till Martius' hus, frågade, hur han mådde och sade sig på sin mans åstundan vara kommen att sköta honom och blifva hans sjukvakterska.

- Knappast fick Martius se hennes intagande gestalt, förr än hans häftiga begär bestormade all den dygd, han ägde.

- Han såg på henne med dunkla ögonkast, uppenbarade för henne sina plågor och talade kärlekens ömma språk.

- Skönaste Dorigene I sade han, tillåt mig utan omsvep bekänna för er, att jag älskar er. Jag älskar äfven Sophocles och vill honom inte något ondt; men - jag måste dock äga er, Dorigene I

- Nej! utropade Dorigene. Låt mig gå och förolämpa mig icke. Hur är det möjligt, att Martius kan vilja såra vänskapen, öfverträda gästfrihetslagen och glömma ärans ömmaste plikter? Hur kan det vara möjligt, att ni i ett enda ögon- blick vill förstöra alla de lagrar, som ni vunnit och som kostat er så mycket blod och så många besvärligheter? - Har Dori- genes namn någonsin blifvit tecknadt, utan att hon tillika varit utmärkt för sin kyskhet och blifvit kallad den kyska Dorigene? Skulle ni hafva hjärta att beröfva mig denna starka förmur och blottställa min ära genom en låg gärning? Om detta skamliga tillbud skulle införas i historien om dina tappra bedrifter och upptaga endast en sida, en enda olycklig sida, så blefve helt visst hela boken af alla dess läsare bortkastad och förglömd, äfven om de kände dina berömligaste gär- ningar!

- Martius bekände, att hon talade sanning och att han själf fann sig brottslig; men han blef dock genom denna hennes- i85 -

vishet och ståndaktighet starkare fjättrad. Han bedyrade sig vara anfäktad af kärlekens välde, att han måste behålla henne hos hos sig eller dö.

- Så dö då! svarade Dorigene. Ty jag svär vid gudarna, att jag ...

- I detsamma kom Valerius och beredde henne tillfälle att gå ut.

- Jag önskar, att gudarna måtte beskydda den sköna Dorigene, sade Valerius och fixerade skarpt sin broder Martius.

- Martius såg mycket brydd och förlägen ut och sade sig vara sjuk till själ och kropp.

- Ja, svarade Valerius. Mig synes att du är närmast lik en dåre. - Gudar! utropade han. Gudar, hafven medlidande med denna dygdens och tapperhetens darrande klippa. I hafven låtit honom från barndomen uppfostras till en fullkomlig man. Ack! Låt honom icke nu blifva till skam! - Martius! Huru vill du, att jag numera skall kunna kalla dig min bror? Lämna mig ditt svärd och tag själf en barnskallra i din hand!

- Hör upp! utropade Martius. Du har undersökt mitt sår; men du förmår inte hela det. Den, som ödet ämnat till dåre, måste vidkännas sin lott. - Farväl! . . .

- Dorigene berättade Sophocles det, som hade passerat emellan henne och Martius.

- Gråt inte, sade han; Martius bör inte omkomma. Jag vet, att min Dorogene är dygdig och sin Sophocles trogen. Jag vet äfven, att den öfvertygande vältaligheten har sitt säte på din tunga. Vänd om igen och försök din vältalighets styrka, bringa förnuftet åter till styresman i Martii bröst och uppväck hos honom en stilla och smältande ånger i stället för en oren lusta.

- Förlåt mig, Sophocles, svarade Dorigene. Jag har härutinnan förekommit din befallning. Jag har redan öfverlämnat mig åt Martius och det gläder mig att kunna tro min gemål vara nöjd med min färdighet att lyda. Martius

älskar mig och jag älskar Martius. Jag går nu bort för att blifva hos honom. När du vill ha din hustru tillbaka, så sänd bud att låta hämta mig och: roa dig emellertid tills vidare med din filosofi.

- Sophocles blef slagen af detta tal och blef en god stund stående som en bildstod. Tusen stridiga tankar upp-

kommo och försvunno i hans hufvud. Han gissade, han be- sinnade sig och betraktade denna händelse som ett under. Snarare skulle, enligt hans tanke, klippor och berg flyttas från sina platser, än Dorigene skulle kunna förmås att öfvergifva sin dygd.

- Jag befallde henne att besöka honom, sade han. Hon har redan gjort det förut och många tillfällen hafva yppat sig; men hon har aldrig beklagat sig förr än nu. - Kan Martius vara så vild ? Men hvarigenom har hon ådragit sig denna häftiga sjukdom? Hvarför skulle hon gråta? Ack! - Vi skryta af vår lärdom och dygd, men vi äro dock svaga och nyfikna dårar. Måtte dagens ljus icke visa mig vägen till en svart gärning, som är oundviklig! - O, du, som befallde denna oformliga massa sätta sig i skick, som af en stor och oberedd blandning frambringade denna världens härliga byggnad, blanda tillsammans alla dessa element, så att intetdera äger något sär- skildt bestånd. Låt hafvet utsläcka solens eld och låt solen uttorka hafvets vatten! Sophocles förlorar all känsla, allt förnuft, all lycksalighet, om Dorigene är honom otrogen! . . .

- Dorigene föresatte sig emellertid att föra Martius åter in på dygdens väg.

- Hon hälsade honom såsom Roms general och sade, att hon nu på befallning af Sophocles var kommen till honom och öfverlämnade sig som ett offer på lustans altare.

- Dorigene underkastar sig ert behag, sade hon, emedan det sker med hennes gemåls samtycke. När han befaller, är det min skyldighet att lyda. - Kom därför, Martius, om du har hjärta att släcka din djuriska trånad med förlust af en odödlig ära. - Förtrampa sedernas heligaste lagar och sönder- slit den äkta kärlekens oupplösliga band. Detta är ett drag af ädelmod och vänskap hos Sophocles. Martius gjorde utan tvifvel detsamma, om han hade en hustru eller dotter. - Någon torde väl säga: Kan Martius vara så svag? - Men hvad betyda tycken, lagar, eder och moraliska band för fria själar? Allt sådant är för dem för lågt och tjänar endast att tygla gemene man.

- Martius kunde ingenting svara på en stund; han såg- 187 -

på Dorigene med förställd uppsyn och sade slutligen, att hon talat med vett och urskiljning,

- Han sökte sedan att locka henne genom smicker.

- Hans löften hade inga gränser.

- Han utöste både eder, suckar och böner.

- Han välsignade det lyckliga ögonblick, som böjt hen- nes sinne efter hans önskan samt sökte att få trycka henne i sina armar.

- Men hon bad honom icke bjuda till att komma henne närmare.

- Basilisk? ropade hon. Vänd bort från mig dina ögon, ty jag vämjes vid deras giftiga eld. Jag erkänner både min mans och mitt lif såsom skänkta af dig; men äskar du betal- ning för dessa skänker? - Måste vår skuld godtgöras med förlust af heder och ära? Är detta den gråtande, kärlekssjuke veklingen, den man, som med sitt svärd skyddar det stora Rom? - O, mäktiga kärlek! Du säges vara en gudomlighet; men om det är sant, så tyckes mig, du kunde harva fått en bättre afpassad dåre att gäckas med.

-- Jag trodde, ni var kommen för att fullborda min ön- skan, sade Martius. Det blifver således intet brott, om jag emottager, hvad ni erbjuder. Kom därför och dröj icke. En minuts uppskof af kärlek är en af de största dårskaper, som kan tänkas.

- Vänta, vilddjur! sade Dorigene. Du är värre, onatur- ligare än ödemarkens rasande odjur. Jag trodde, att din hug- stora själ skulle vämjas, då heder och ära på ett så nedrigt sätt uppoffras. Men då jag ser, att din trånad

genom allt förnuftigt bemödande inte kan stäfjas, så måste jag för din skull uppoffra mitt lif. - Nedriga själ! Se denna dolk! Med denna skall jag göra slut på mitt lif för din skull; - men mitt kyska namn skall lefva hos eftervärlden!

- Håll I ropade Martius. - Lef, lef du ängel af ditt kön! - Du har varit mig en klar spegel, i hvilken jag ser alla mina fel. Jag blyges nu därvid, och bedyrar att" aldrig mer förtörna dig med ord eller gärningar. - Se, Dorigene! Martius knäböjer inför dig och ber om förlåtelse. **Bivuak vid Werben.**

- Lyckliga omskiftel utropade Dorigene. Stå upp min herre, lik solen i all sin glans efter en förmörkelse I

- Martius hade knappast hunnit kalla in Valerius med flera af sina vänner, förrän Sophocles inträdde, bärande ett draget svärd, hotande att döda antingen Martius eller sig själf.

- Martius bekände sig vara den, som förtjänade att dö, emedan han genom sitt låga uppförande förbrutit sig emot honom och emot den ädlaste bland gifta kvinnor. - Men, tillade han, eder gemål har bevarat och återställt mitt lugn.

- De blefvo därpå försonade å båda sidor och Sophocles tog tillbaka sin ädla gemål, hvilken han med skäl ansåg som den dyrbaraste skänk af gudarna.

- Och så var den historien slut, kamrater.

- Det var en bussig kvinna, den där damen med det underliga namnet. Din skål, kamrat I Du berättar som en hel karl! ropade den gamle soldaten och höjde sin bägare.

Alla skålade och drucko ur, hvarefter de lade sig ned att hvila, emedan kvällen skridit långt fram under ynglingens berättelse.

Det var tyst i lägret.

Här och där flammade lägereldar och bland de kopplade gevären, hvilkas pipor återkastade skenet från eldarne, gingo posterna fram och åter, hvarjämte en och annan patrull passerade fram i sommarnattens tystnad.

*

Kap. XV.

Förrädaren.

Dagen därpå var det lust och lif i lägret vid Werben.

Alla sågo glada och muntra ut och själfva platsen var sirad, i det att en stor byggnad, hvarest officerarne plägade intaga sina måltider, var festligt prydd med blommor och grönt, fanor och gevär.

Soldaterna voro muntra och man talade allmänt om, att det denna dag skulle bli riktigt festligt, alldenstund konungen behagat tillkännagifva sin vilja att intaga måltid tillsammans med officerarne, hvarjämte en extra ranson af öl skulle utdelas åt Helge Ståls och Carl Frisks skaror, hvilkas befalhafvare i dag gjorts till ryttmästare.

De båda värendspojkarne stego alltjämt i graderna och konungen ansåg dem under gårdagen ha förhållit sig så syn- nerligen väl, att hans majestät beslutat skänka dem ett högre befäl.

Det var äfven för deras skull, som konungen i dag gästade sina officerare och deltog i deras måltid, till hvilken äfven den papistiske öfversten, som Helge stål tagit till fånga, och hvilken bemöttes med all aktning i det svenska lägret, blifvit inbjuden och fått sin plats vid konungens högra sida.

Kapten von Creutz kom fram på dagen från Zauberfels till lägret samt blef äfven inbjuden till middagen; men han betackade sig. Viktiga göromål hindrade honom, sade han, och man tog ej notis om dessa göromåls art eller värde. Det var ju så vanligt på denna tid, att den ene var strängt upp-- 191 -

tagen, under det att andre kunde med bägaren i hand fördrifva tiden i lust och glädje.

Löjtnant Werner var naturligtvis inbjuden till festen. Han hade ju med heder deltagit i striden. Han blef dock ej

be- fordrad men undfick väl erkännande för tapperhet.

Kapten von Creutz ströfvade omkring i lägret och hann slutligen till en af dess ytterkanter, där han satte sig på en sten midt i en liten träddunge.

- Här var platsen, som bestämdes, sade han för sig själf.

- Fördömdtl Hade jag vetat, att Wolffssohn beordrat mig till Zauberfels, så hade förhandligarna gått mycket lättare, än nu är fallet. - Men allt går bra ändå. .. Dåraktiga männi- skor påstå, att det inte gifves någon njutning eller glädje, om inte dygden är dess källa. - Bahl Dricken I, som viljen, I blekkindade och feghjärtade människor, ert smaklösa vatten ur dygdens mångbeprisade källa! - Min heta törst släckes ej genom dryck ur den källan! - Nej, jag vet ett vin, som mer än drufvans heta safter ger lif och lust och styrka åt mitt sinne och värme åt mitt blod, att det liksom jublande strömmar till mitt hjärta och förlänar tankarne en eld, som kan förtära allt, allt! -Det vinet pressas af hämndens gudom! Hämndens! - Ja! - Och med hvit och blygsam hand samt med kinderna rodnande af vällust räcker kärleken mig bägaren.

- Djupt vill jag dricka - ja, så djupt, att jord och himmel skola lustigt dansa kring mig vid skenet af tusentals stjärnor, som skola bevittna, hur säll jag skall sjunka i den famn, för hvilken jag kämpat med världen en strid på lif och död. - Ha, ha, ha! Ja, jag vill dricka djupt ur vällustbägaren och sedan somna. - Jag vet, att man sofver tungt och godt däraf!

Nu hördes steg närma sig.

Kaptenen hörde dem likväl ej, utan spratt häftigt till, då en röst helt nära honom sade:

- Gud bevare kapten!

Han vände sig om och såg en soldat stå helt nära sig. Det var en man af obehagligt utseende, hvilken tittade under lugg och hvars röda hår och hy gåfvo honom ett gement- I92 -

utseende, hvilket ingalunda blef behagligare genom den hemska eld, som brann i hans kattlika ögon.

- Nå, är du ändtligen här, gamle spårhund, jag trodde fan tagit dig! sade kaptenen till soldaten, hvilken var just den, som han väntat på.

- Ånej, svarade soldaten med ett obehagligt grin och tillade följande dåliga skämt: - Hin onde spar nog sina läcker- heter till sist!

- Nå, har du med dig det papper, som du skulle hämta?

- Här är det, herr kapten! svarade soldaten och läm- nade kaptenen ett bref, hvilket den senare ryckte till sig, öpp- nade och läste, hvarefter han sade:

- Det är bra! Det är riktigt! Min hämnd skall ljunga liksom åskans blixt! . . . Gaf dig inte den främmande militären något annat uppdrag?

- Jo, han bad mig hälsa, att han i natt vill träffa herr kapten klockan ett på vanligt ställe för att taga emot det där, som kapten lofvat honom.

- Det är bra. - Tag nu det här brefvet, fortsatte han, och tog upp ur fickan ett bref, hvilket han lämnade soldaten. - Tag nu det här brefvet och bär det bort till stugan i skogen, du vet, dit du förde den där adelsjungfrun. - Lämna henne brefvet och afvakta, hvilken verken det gör på fången. - Kom sedan tillbaka och berätta mig det. - Se till, att den där landsknekten, som fick vaktgöringen vid stugan på sin lott, inte super! - Har du förstått mig.

- Ja, herr kapten! svarade soldaten.

- Det är bra! Gå!

Men soldaten gick inte, utan stannade kvar och sträckte i stället ut sin hand mot kaptenen.

- Hvad nu? sade denne. Penningar igen?

- Ja, herr kapten! Det är farliga uppdrag jag har och de förtjäna väl sin lön.

- Din lufver! - Se här!

Kaptenen drog upp en börs och gaf honom, sägande:

- Är du nöjd nu, din blodsugare?

- Ja, tillsvidare! svarade soldaten och skramlade med börsen invid sitt ena öra. Det är godt att ha sådant här attklinga med när... Satan! Hvad det låter bra, tillade han med ett bredt grin, hvarefter han skyndade bort.

När kaptenen blifvit ensam gnuggade han händerna af förnöjelse och sade för sig själf:

- Det går bra! Min säkra hand har djärft gripit i ödets trådar! Blott en ryckning och jag vänder upp och ned på händelserna, att alla med bäfvan skola tro, att dolda andar här drifva sitt spel! - Ja, jag har vågat mana fram er, vilda makter, för att tjäna mig! Ja, för att tjäna mig! Ödmjuken er; jag är er herre! - När jag stod midt i stridens larm ibland död och fara, när kulor hveno kring mig, när trum- morna dånade, när skrik och suckan höjdes kring mig och blodet stänkte högt ur fallnas sår, då var det lugn och frid i mitt bröst och jag tror, jag önskade, att någon kula måtte träffa mig i hjärtat och söfva mig till sista sömnen . . . Nej!

- Nej! Ännu är mitt öde ej fyldtl - Nu - nu först vill jag njuta af lifvet. - Allt är väl ordnadt! Zauberfels är ej längre platsen för dådet! - Nej, nej! - Här, just här, skall det ske! - Ja, jag har sålt den svenske konungen och hans här! - Mitt grefskap är jag viss på - och krigarens belö- ning! Och! Låt se: Den papistiska hären nalkas hit. Förd på omvägar, dem jag väl känner, skall den kunna omringa Werben. Ej en enda svensk skall komma undan. - Wolffs- sohn måste äfven narras hit i fällan och Werner, den oför- vägne sällen, skall jag i dag göra oskadlig, tack vare detta falska bref. - Han skall bli ansedd som förrädare, bli gripen och skjuten, och under tiden reser jag med jungfru Maria under kejserlig vakt till Wien, gör henne till min brud, erhål- ler mitt grefskap och kejsarens penningebelöning! - Ja, ja!

- Så skall ske! . . . Nu vill jag börja lefva!

På en öppen plats i lägret voro Helge Ståls, Carl Frisks och Gustaf Werners manskap samladt kring bord, hvarpå stodo ölmuggar, som tidt och ofta fylldes och- tömdes - Dessa trupper hade erhållit extra förplägning och skulle inom kort

hälsa sina befälhafvare såsom ryttmästare. - Detta gällde Ståls och Frisks folk. Werner hade, som förut är nämndt, fått penningebelöning i stället för förhöjd grad.

- Skål, Rapp! Här tycks bli muntert »leben» i dag! sade en soldat och drack med Rapp - sonen till baron Pant- zars väpnare Jakob.

- Skål! - Nå, tyckte du det var ledsamt i går då? - Höllo vi kanske inte då en dans, som dugde? - Var det kalas att skämmas för kanske, kamrat?

- Visst inte! Friskt gaf man och tog sig till bästa där vid klostret, och jag tänker, att de gäster, vi hade på det kalaset, ha »kopparslagare» ännu en god tid, ha, ha, ha!

- Kopparslagare, ja! Jo, jag menar det!

- När man får slåss med de fördömda papisterna är det högtidsdagar. -

- Så är det!

- Själfva vår nye ryttmästare Helge Stål, som är så arg af sig och svär och dundrar sina svenska eder och ger en på ryggen, såg i morgse helt mild ut i synen och sade till mig: - Här har du ett mynt - tag dig ett rus, men bär det som en karl, annars vankars det prygel som påtår!

- Det ginge väl an att vara soldat, om man ej finge så mycket ovett jämt och ständigt, inföll en annan soldat.

- Ah, prat! utropade Rapp. En käck soldat lägger inte på sinnet, om han får hårda ord. Han skall stå på sig och inte frukta själfva fan, som Gäck säger!

- Gäck? Den där barske, svenske korpraln?

- Ja, just han!

- En väldig krigare!

- - Det äro alla svenskarne!

- Han I hört visan om Gäck?

- Nej! Sjung den, Rapp!

- Slå i bägaren då, så få vi dricka för honom med det- samma.

Öl fylldes i bägarne och soldaterna slogo en stor ring kring Rapp, som sjöng:- 195 -

Hvem känner inte korporaln

Vid Smålands rytteri,

1 längd långt öfver tredje aln

Med ståtligt krigsmanspli?

På minen käns lians bäst igen,

Sin hatt han bär på sned

Och Gäck den bistre kallas, men

Är ej att gäckas med!

Han blickar barskt på sina män

Från sadeln stolt och hög.

Fram! ropar han. Gud tröste den,

Som då sig visar trög.

Hans religion har fyra bud,

Det är: Att veta hut,

Att ära kungen, frukta Gud

Och spara på sitt krut.

Om själf din Gud du trofast är.

Nog är han trofast dig!

Om kungen trohetsed du svär,

Han svär densamma dig.

Stå käck för kampen hela da'n

Och spara ej din hud. -

Och fruktar du ej själfva fan,

Då fruktar du din Gud 1

Hör på kommandot, gör din plikt

Och resonera ej

Det är för krigaren af vikt

Att aldrig säga nej

Då trumman larmar, kallar dig

Till vilda lekar ut:

Slå till och lyd, för resten tig!

Det är att veta hut!

Skjut ej på afstånd, rid blott på

Och spara ditt gevär

Men om du kan, så sväng och slå,

Liksom du rågen skär.

Låt andra skjuta bort sitt krut;

Bra, om du ditt har kvar,

Tills det behöfs! Att veta hut

Du lär se'n en och hvar!Så tolkar Gäckern sina bud

Och han dem tolkar bra

Lär sina gossar frukta Gud! -

En skål skall Gäcken ha!

Skål för hans bud att veta hut!

Det är ett härligt bud!

Skål för hans bud att spara krut,

Hans bud att frukta Gud!

Rapp slutade sin sång och bägarne höjdes under det att gamle Gäck, den hederlige korporalen vid Smålands rytteri, skuffades fram; och det syntes, att han själf höll sin regel att veta hut, ty han kände sig illa till mods och nästan blyg, där han nu stod, ett mål för allas hyllning, han, som i striden inte - fruktade för själfva fan! -

- Du är glad och modig, kamrat! sade en soldat till Rapp.

- Nåja, det är bättre det än att gråta. - Tårar och klagan rädda ej människan ur faran och från onda dagar. - Säkert låge jag död nu, om inte den tappre löjtnant Werner räddat mitt unga lif i går vid klostret. Jag blef kullkastad, sedan min häst stupat. - En järnklädd papist satte svärds- spetsen mot mitt bröst, då han i detsamma störtades blödande till marken af en kula från löjtnant Werners pistol. - Nu tycker jag mig ha dubbelt skäl att glädjas! -

Det blef i hast tystare vid soldaternas dryckesbord, bero- ende därpå, att flera officerare syntes komma ur det sirade huset.

Middagen var slut och de nya ryttmästarne skulle mottagas af sina trupper, hvilka blifvit betydligt förstärkta. Ryttmästare Ståls trupp hade fått en ny afdelning svenskar som tillökning och ryttmästare Frisks hade ökats med löjtnants Werners ryttare.

En massa officerare nalkades den plats, där soldaterna voro.

De båda nya ryttmästarne beledsagades fram af grefve Per Brahe, chefen för Smålands ryttare.

Konungen och en del högre officerare samt den fångne öfversten voro kvar inne i matsalen.

- Hvem skall hälsa dem? frågade Gäck.

- Ja, hvem skall kunna föra ordet och tolka våra känslor för våra älskade ryttmästare!

- Jag föreslår, att vi bedja löjtnant Werner göra det. Han talar lika bra, som han slåss, sade Rapp.

- Må vi bedja honom då.

Rapp och Gäck gingo fram till Werner och bådo honom tala i truppernas namn.

Han lofvade det.

I detsamma kom kapten von Creutz liksom af en hän- delse från andra sidan af lägret och nalkades dryckeslaget.

Nu voro grefve Brahe och ryttmästarne Stål och Frisk framme vid bordet, där de mottogos af skallande hurrarop af sina trupper.

Då fattade löjtnant Werner en ölsejdel och äskade ljud samt sade, ställande sina ord till Helge Stål och Carl Frisk:

- Herrar ryttmästare Stål och Frisk! De skaror, hvilkas chefer I aren och hvilka mer än en gång med eder i spetsen hafva skördat lagrar uppå stridens fält, bringa genom mig eder sin tack och sin hyllning för den nya lager, som I i går genom edert mod beredde Smålands ryttare och deras tyska gelikar. Vi hafva alla lärt känna och älska er; och med glädje och tillförsikt vilja vi följa eder, hvarthän det än bär på stridens fält. Vi tyskar ha lärt oss att beundra svenskarne och vi äro glada och tacksamma för, att vi nu få kämpa i svenska led och under svenskt befäl. Ryttarne från trakten kring Werben och Zauberfels skola täfla i kraft, mod och uthållighet med de småländska ryttarne! - Lefve våra ryttmästare Helge Stål och Carl Frisk!

Han höjde sin bägare. Manskapet höjde sina och alla dryckeskärlen tömdes, hvarefter ett kraftigt hurrarop dånade öfver fältet,

Helge Stål och Carl Frisk svarade enkelt och flärdlöst. De voro inte talare, men soldaterna förstodo dem ändock.

Till sist föreslogs en skål för chefen för hela det små- ländska rytteriet, den tappre och ädle grefve Brahe.

Talaren sade till denna skål:

- Herr grefve! Upp till er blick, som med lugn, men dock eldig möter hvarje fara, skåda alla edra män tryggt i-
198 -

striden liksom seglaren under stormig natt söker den fasta och klara fixstjärnan för att efter densamma ställa sin färd. Må ni länge, herr grefve, förblifva vår chef och må ni aldrig hos edra småländska ryttare finna svek och förräderi. Lefve grefve Brahe, den aktade och tappre chefen för Smålands ryttare! Nu följde å nyo pokalklang och hurrarop, hvarefter grefve Brahe tog till orda, sägande:

- Mina vänner! Att räknas bland eder anser jag vara min största heder, alldenstund jag ägnar er min största akt- ning. - Jag är soldat! - Soldat! Hvilken stolt benämning! Och denna titel genom, för och med eder, mina käcka ryttare! - Jag är rörd af den tillgifvenhet, I visen mig. Tagen mot ett upprördt hjärtas enkla tacksamhet! Jag ber eder, att, när I någongång nalkas de ställen, där vi segrat, där vi blödt, och när I sen den sandhög, där våra fallna stridsbröder blifvit jordade, I måtten skänka deras stoft en suck af välsignelse och saknad. Som hjältar ha de stupat och vid deras grifter hålla i tysthet ärans genier sin skyddsvakt. - I kännen för- visso människohjärtat och dess nycker, dess vankelmod i val af föremål för sina känslor, som det tror sig hysa för evigt, men h vilka dock inom kort trängas undan. - Allt, allt för- ändras af tiden. - Likväl vet jag säkert och I själfva mån al lifvet lära, att det samband, som knytes krigare emellan under strid och faror, är ett blodsband, som aldrig kan lösas". Och lika fast och helig som detta blodsband är den tacksamhet, jag här bedyrar er. Vi strida för frihet och religion, det högsta i lifvet, och därför är det ljuft och lätt att strida. Vi kämpa på en utländsk jord och tacka Gud för, att ej våra egna tegar bli nedtrampade, våra egna hus nedbrända. Då vi kämpa för religionsfriheten här, kämpa vi äfven för samma frihet inom vårt älskade fädernesland. - Så visst som jag nu tackar eder alla för visadt mod, för trohet, nit och vänskap, så visst skola äfven edra söner en gång välsigna och högakta er!

- Hurra för grefve Brahe, vår chef! Lefve han, hurra! ropade allt manskapet, när grefve Brahe slutat tala och

höjde sin bägare.

När hurraropen tystnat, sade han!

- Ännu en gång tackar jag eder alla!- 199 -

Och han drack ur. Nu blef det ett allmänt sorl.

Soldaterna trängdes kring Helge Stål och Carl Frisk och mer än en skål blef drucken För dem.

Vid ett sådant tillfälle yttrade Carl Frisk:

- Ja, som hjältar slogos vi i går, och ej för guld eller någon timlig lycka skulle jag vilja ha den dagen tagen från mitt lif.

- Stridens ära tillhör också er och ryttmästare Stål, sade en tysk officer artigt.

- Nej, min herre, inföll Stål. Äran delas lika af alla och räcker ändå till.

Han fattade en pokal, hvilken han höjde, ropande:

- En skål för alla tappra män! En skål för den tappraste och ädlaste af alla: Vår älskade konung, Gustaf II Adolf!

I detsamma gick kungen, följd af den fångne öfversten, ur matpaviljongen för att begifva sig till högkvarteret, hvarest boning blifvit upplåten åt den fångne. - Konungen följdes på något afstånd af en massa högre officerare.

- Lefve konung Gustaf Adolf! ropade Helge Stål, som fick se konungen.

- Lefve konungen! Lefve konungen! ropade allt man- skapet larmande och hurrande.

Konungen stannade och viftade samt nickade och fort- satte därefter sin väg mot högkvarteret.

Hvar han gick fram, höjdes af olika kårer hurrarop.

Dryckeslaget för Smålands ryttare tog nu en mera lugn och glad natur. Alla voro glada, alla pratade och skrattade, men några officiella tal höllos ej vidare. Det såg ut, som om en stor klunga med glada och muntra bröder samlats kring öl- faten.

Efter en stund, och just när stämningen var som lifligast och muntrast, gick kapten von Creutz in bland de sorlande männen.

Han var mörk i hyn som en olycksande och hans ögon **Lefve konungen!**- 201 -

brunno af en hemsk eld, hvarför hans yppsyn afstack alltför mycket mot den omgifvande glädjen för att inte märkas.

Han styrde sina steg direkt fram till grefve Brahe, hvil- ken räckte honom sin hand, sägande:

- Goddag, kapten von Creutz. I kommen för att delta i vårt gille? Nå, det är äfven rättvist.' Jag hörde, att ni också var vid klostret i går med ert folk, ehuru ni kom för sent för att deltaga i striden. Välkommen!

- Herr grefve, sade von Creutz, en helt annan orsak än viljan att deltaga i ett gladt gille har drifvit mig hit.

- Hvad nu? Ni ser så mörk ut! Har ni malört i glädjebägaren.

Det blef allt tystare i lägret och allt fler och fler hörde, hvad grefve Brahe och von Creutz sade till hvarandra.

- Ja, svarade von Creutz. - Jag beklagar på det högsta, att jag måste störa glädjen. Men jag får ej tveka, alldenstund ett uppskof skulle kunna bringa oss alla i fördärf. - Plikten bjuder och jag lyder!

"- Ni fäktar bättre än ni talar, kapten. Hvad harhändt? Rakt på saken utan några omsvep!

- Välan! sade då kapten von Creutz, höjande rösten, så att den hördes vida omkring. Veten: Det finnes här. bland eder en förrädare!

Knappast var der ordet utsagdt, förrän en storm af ovilja väcktes upp. Alla öfvergåfvo ölfaten och många klingor

flögo ur sina skidor, under det att stormande rop »Förrädare? För- rädare?» hördes.

Grefve Brahe bjöd tystnad och de olika skarorna ställ- des" upp i fyrkant, inom hvilken utom de officerare, som hörde till dessa trupper, äfven de högre och främmande offi- cerare, som deltagit i gillet, voro samlade kring grefve Brahe, hvilken, när allt hlifvit tyst, sade till kapten von Creutz:

- I hafven stört vår glädje, kapten von Creutz; I hafven sagt, att här inom vår krets skall finnas en förrädare. Det var ju så?

-Ja!

- Vid Gud! skulle det också kosta ert eget lif, skulle jag önska, att ni ljuger!

Hjeltekonungen% 26- 202 -

- Herr grefve! Var viss om, att jag själf med glädje skulle gifva mitt lif, om jag kunde tro, att jag uttalat en lögn! svarade von Creutz.

- Hvem är den usle?

Det blef en stor spänning de få sekunder, som för- flöto mellan grefve Brahes fråga och kapten von Creutz' svar, då han sade :

- Han står här!

Och han pekade på löjtnant Werner, hvilken häpnande drog sig tillbaka.

Det blef allmän tystnad, hvilken slutligen bröts af kapten von Creutz, som sade:

- Där står förrädaren, kamrater. Se, hur han skälfver och hur hans blekhet skvallrar om hans brott!

Då gick löjtnant Werner fram till kapten von Creutz och sade så högt, att det hördes af hvarenda man i fyrkanten:

- Ja, jag bleknar, kapten von Creutz, och jag vill påstå, att det sker för första gången, sedan jag fått svärd i hand. Men jag bleknar icke af fruktan, ej heller af brottslighet. Jag bleknar endast af förvåning öfver en låghet, af förvåning öfver att se, det tanken på möjligheten af ett så nattsvart dåd, som att beskylla en ärlig krigsman för förräderi, har kunnat väckas till lif i en redig hjärna!

- I talen stort, löjtnant Werner, sade kapten von Creutz. Men edra ord skola inte hjälpa er mycket. Ni är öfverbevisad om förräderi i

- j^?

-Ja!

- Guds död ! Ni vågar ...

- I .hafven bevis, kapten von Creutz, yttrade nu grefve Brahe. Hvar äro dessa bevis?

- Här, herr grefve!

Han räckte grefve Brahe det bref, han mottagit af den rödhårige soldaten.

Brahe läste brefvet och blef allt mörkare och mörkare i hyn.

Efter att hafva läst brefvet till slut, utropade han:

- Har då själfva satan ryckt världens tömmar ur vår- 203 -

Herres hand? Det är då möjligt, att en människa vill så djupt förnedra sig för människor och Gud, vill störta sig själf i föraktets afgrund, ur hvilken ingen räddning i evighet finnes? - Bestjäl din nästa, stick hans gård i brand, skäncja oskulden, döda din broder! Det finns straff därför, det finns försoning och tidens slöja faller småningom mörk däröfver och sänker brottet uti glömskans natt. - Men förrädaren kan ej få sitt brott försonadt. Han sänker dolken i hederns, i manna- hederns bröst; millioner blöda för samma stöt! . . . Ett gräsligt rop om hämnd mot

honom höjer sig från släkte till släkte och tidens slöja, hur tätt den veckas, kan inte dölja den blodfläck, som suddlat henne, det hemska vittnet om förrädarens dåd!

Han talade i högsint, ädel vrede och en dyster stämning efterträdde det glada sorlet. Alla syntes betryckta och dystra. Blott kapten von Creutz' ögon blixtrade af en vild glädje, hvar- till emellertid de öfriga ej lade märke, alldenstund allas blickar skiftesvis föllo på löjtnant Werner och grefve Brahe, hvilken åter läste brefvet, hvarefter han sade nästan för sig själf:

- Jag måste tro ... och likväl är det mig svårt att göra det! ... Dock: undersökning måste ske!

Högt sade han:

- Löjtnant Werner träder i arrest och bevakas noga, till dess att jag ger vidare order därom!

Han gick, följd af officerarne; soldaterna skildes åt och endast vakten, som skulle föra löjtnant Werner i arrest, stan- nade kring honom, hvilken stod liksom fastnaglad vid jorden,

- De gå! sade han. Alla förkasta och förskjuta mig.- Ibland dessa tappre män finns det inte en enda, som äger mod att tvifla på, att jag begått ett brott, för hvilket, synes det mig, självfva klipporna borde rysa. - Grymma nesa! - Hvilket djäfvulskt svek har kunnat förmå förblinda de ädlaste män till denna rysansvärda grad! - Himmel! Hvilket okändt brott har jag kunnat begå, för hvilket jag så rysligt skall straf- fas? - Har då Gud öfvergifvit mig? - Nej! Mitt hjärta slår lugnt som förr och jag skall känna mig fri i självfva fån- genskapen. - Dock, hvilket grufligt öde skall väl träffa mig?... Maria... O, min Gud, skall äfven hon tvifla på mitt hjärta?... Skall äfven hon tro den svarta saga, som man diktat om mig!Nu närmade Rapp sig till honom och gjorde honnör.

- Tror äfven du, min gosse, att jag gjort mig skyldig till förräderi? frågade Werner honom.

- Nej, herr löjtnant, svarade Rapp öppet och tvärsäkert.

- Tack för det ordet!

- Men om jag får säga, fortfor Rapp, så är alltsammans blott en satans list, och fastän hiri haken är slug ocli elak, så är vår Herre klokare, ändå, tänker jag.

- Du är en redlig pojke, Rapp, sade Werner. Mitt öde ändras väl med Guds hjälp! - Framåt, soldater! Gören er skyldighet och fören mig i arresten!

Rapp såg efter de bortgående och gick sedan själf tank- full bort emot ena kanten af lägret.

- Nej, sade han, medan han gick framåt, aldrig kan jag få i mitt hufvud, att en så tapper man som löjtnant Wer- ner, som kan se en så gladt och godt rätt in i ögonen, kan umgås med svek. - Nej, så ta mig tusan det är möjligt, det säger jag för sanning! I går räddade han med egen hand mitt lif och nu står jag här lik en dum rekryt, som hvarken känner höger eller vänster och ser, hur man röfvar bort hans heder!

Han gick vidare ett stycke tankfull. Plötsligt stannade han och knäppte med ena handen samt sade:

- För fan! Nu mins jag, hvad jag hörde far min be- rätta om den där kapten von Creutz, när han låg sjuk hos baronen på Zauberfels! - Far min har ögon som en falk, så gammal han är. - Att jag inte tänkt på det förr än nu! - Den karlen är mörk i synen som en tattare . . . Om jag blott kunde ...

Steg hördes.

Det var en officer som kom, och inom kort igenkände Rapp i denne kapten von Creutz. Han gjorde honnör. Kaptenen stannade, sägande:

- Hvad står du här och grubblar på, min gosse? - Säg, känner du igen mig?

- Ja, herr kapten! Det är kapten von Creutz.

- Det är rätt! Har någon, som frågat efter mig, pas- serat här förbi ?- 205 -

- Nej, herr kapten! - Men för att gifva svar på herr kaptens första fråga, så undrar jag, hvarför det var, som

löjtnant Werner fördes i arrest.

- Han har förrädiskt stämplat med fienden mot konung Gustaf Adolfs lif och hela svenska härens frihet!

- Jo, jo, sade Rapp och såg sig om för att förvissa sig om, att ingen var i närheten, som kunde höra honom. -

- Jo, jo, han hade väl han, som mången annan, tröttnat vid det här lifvet. - Det är allt eländigt hos svenske kungen.

- Det sägs, att man skall må rätt bra hos Tilly, där man inte behöfver lida någon nöd utan får plundra efter behag; och jag har hört sägas, att kejsaren tar i nådigt hägn och rikt belönar livar och en, som vill hylla hans milda makt.

- Hur vet du det?

- Jo, det har jag hört af många i hären och jag tror det nog också.

- Akta dig för sådana ord, man skulle kunna tro dig vara hågad att gå öfver till de kejserliga.

- Hvad som sägs mellan fyra ögon har intet att betyda, menar jag. Inte har jag just något här att sakna; men hellre må jag väl hålla ut ändå, än jag vill skällas för förrädare och kanske bli fast till slut och skjutas som en hund.

- - Hvad heter du ?

- Rapp!

- Kom till mig i afton. Jag har mitt logis i stora ba- racken för i natt. Jag har ett uppdrag att gifva dig. Jag skall ha permissionssedel färdig åt dig. Vid hvilken trupp är du.

- Vid kapten Frisks.

- Godt! Jag skall tala vid ryttmästare Frisk och utverka permission för dig för natten. - Se där din lön på förhand, tillade han och räckte Rapp en penning.

- Gud bevare kapten, jag lyder!

- Klockan sju i kväll!

- Klockan sju, herr kapten!

von Creutz gick, inom sig tänkande:

- Den där karlen tror jag skulle kunna bli mig till nytta och tycks just inte bli svår att vinna heller. Hans tal ger-

vid handen, att han är förslagen och dessutom är han ung och rask; just en sådan man, som jag behöfver!

När Rapp blifvit ensam, knäppte han åter med fingrarne och sade:

- Aha, din räf! . . . Nog skall jag komma alltid! Men vi få se, hvem af oss båda, som går i snaran! . .. Rapp är inte så dum, som han själf nyss trodde sig vara . . . och mod fattas inte.

Och han gick åter in i lägret, gnolande för sig själf:

Om själf din Gud du trofast är

Nog är han trofast dig!

Om kungen trohetsed du svär,

Han svär densamma dig!

Stå käck för kungen hela da'n

Och spara ej din hud

Och fruktar 4u ej själfva fan,

Då fruktar du din Gud.

När Rapp kom in i tältgatan, där Carl Frisks manskap var lägradt, sökte han upp en af sina bästa vänner bland kam- raterna, soldaten Hurtig, och hade med honom ett längre sam- tal i nästan hviskande ton.

Klockan på slaget sju inställde Rapp sig hos kapten von Creutz, hvilken hade hans permissionssedel, som han lofvat.

Hvad kaptenen hade för uppdrag att gifva Rapp, är oss obekant; men visst är, att Rapp när han kom från kaptenen, ånyo hade ett hviskande samtal med Hurtig, hvilken därefter äfven utverkade åt sig permissionssedel, undertecknad af rytt- mästare Carl Frisk.

Det blef en tämligen mörk afton, som alltid är fallet i sydligare länder. - Det är endast i norden, man har att glädja sig åt ljusa sommarkvällar.

Vid elfvatiden på natten gingo två män, beväpnade med bössor och pistoler sn^gande i skogen mellan Werben och Zauberfels ej långt från mor Karins torp men dock så långt därifrån, att de ej kunde höras från stugan.

Allt längre och längre in i skogen gingo de tyst ochförsiktigt. Stundom stannade de lyssnande och fortsatte därefter sin smygande gång.

Dessa båda båda män voro soldaterna Rapp och Hurtig, hvilka sammansvurit sig för att afslöja kapten von Creutz, hvilken de om aftonen sett gå ur lägret och på en omväg smugit sig in i skogen, hvilket de äfven gjorde, och honom ovetande, följde de honom på afstånd.

- Hitåt tyckte jag, att han smög sig, sade Rapp hviskande. - Smyg dig sakta dit åt sidan och speja noga efter, om du kan se någon skymt af honom. Lägg örat intill marken och lyss om du inte du hör några steg. Men laga, att han inte får sikte på dig.

Hurtig gick försiktigt längre in i skogen och försvann bland trädstammarne, under det att Rapp satte sig ned på en sten för att på sitt håll hålla utkik.

Dystra tankar bemäktigade sig honom, där han satt.

- Aldrig förr har jag varit på dylik jakt, sade han till sig själf. Och långt hellre står jag öga mot öga med fienden och växlar hugg, ty det är då ärligt spel åtminstone. - Men att midt i natten gå här och lura i skogen lik en tjuf, som, rymt, det förefaller mig just hemskt och styggt. - Jag räds lika mycket för att bli upptäckt, som för att förlora villebrådets spår . . . Den fördömde kaptenen! Han skall inte undgå mig . . . Aldrig förut har jag väl träffat värre karl att kunna fresta folk. Fördöme mig var det inte nära på, att jag tyckte, att han hade mig fast, när jag låtsades antaga hans anbud. - Och likväl ställde han sig så slugt, att jag inte fick minsta reda på hans egna tankar! - Men vänta litet! Jag skall med Guds hjälp reda ut den här härfvan . . . Jag kan just undra, hur långt han ämnar sig och hvad han ämnar företaga sig så här djupt inne i skogen vid midnattstid. - Ett skurkstreck har han i sinnet, det förstår jag; men hvilket?

Han lyssnade och grep hårdare om bössan. Det hördes steg. Han hukade sig ned, men reste sig straxt åter, då han märkte, att det var Hurtig, som kom tillbaka.

- Nå, märkte du något? frågade han.

*- Nej, allt är tyst. Blott då och då hördes liksom här korpens hesa skrän och ugglornas klävitt.- 208 -

- De ropa efter rof, sade Rapp.

- Fy tusan! Jag börjar bli hemsk till sinnet. Det här är värre än att stå i västra elden.

- Du är väl inte spökrädd, kamrat?

- Åhnej . . . Men det sägs, att kulor och krut inte bita på spöken.

- Prat! Gastarnes klor bita nog inte på dig heller.

- Förbaskadt mörkt denna natt. Luften är så kvaf. Vi få ett Herrans väder, hvad det lider.

- Ja, jag har hört åskan mullra och det börjar falla en eller annan tung regndroppe . . . Kom! låt oss gå åt denna sida.

- Tyst! . . . Jag hörde något prassel, hviskade Hurtig. De lyssnade båda.

- Ja, sade Rapp', det är någon, som kommer . . . Låtom oss sakta smyga oss undan och dölja oss bakom de där buskar ne ...

Kort efter sedan de båda soldaterna gömt sig, kom kapten von Creutz fram ur ett buskage och såg sig omkring.

- Här är mötesplatsen, sade han för sig själf. Här är stenen och där de där buskarna. Jag har inte misstagit mig.

Han satte sig ned att vänta under en tät trädkrona, hvilken gaf något skydd mot det häftiga åskregn, som de dystra molnen började urladda sig, på samma gång som blixtar och knallar började och blefvo allt tätare och starkare.

- Han väntar visst någon, hviskade Rapp till Hurtig. Denne tecknade ett jakande svar.

Kapten von Creutz vände och vred på sig och syntes otålig, hvilket han äfven var.

- Det är långt lidet på natten, sade han för sig själf. Mig tycks, att han borde hunnit hit nu. - Det är inte vidare nöje att vara här allena.

Han spejade oupphörligen åt ett håll, men kunde inte finna någon, och slutligen lutade han sig mot trädstammen och försjönk i tankar.

Låtom oss läsa i hans inre.

- Alltså skall jag inom kort ha nått mitt mål, tänkte han, och jag skall njuta fröjderna af min seger i lyckans sköte, glömma nöd och sorger och i min stolta, sköna fånges, jungfru- 209 -

Maria Pantzars famn ljuft eröfra den heta stridens välförtjänta lön. - I öfvermorgon när solen går upp, skall äfven min sol stiga upp med härlig strålglans och stolt skall jag le åt hotet af och vanmakten hos dem, hvars lumpna lagar jag vågat trotsa. - Jag är inte född till detta träldomslif, som lamt och trögt lyder tvångets tygel och går sitt eviga kretslopp i vanans nötta spår. Min själ är allt för eldig för att den lik den plö- jande bonden skulle kunna gå och ständigt med sin bill vända om samma torfva med sömnig blick och långsam, tanklös möda.

Han ryckte till när, en skarp blixt med åtföljande knall ljungade framför hans ögon.

- Ha! sade han, liksom du, hvars stämma hörs ur skyn, skulle jag vilja flyga dånande kring världen. Ej någon boja kan fängsla din arm. När din stämma ljuder, bäfva alla. Din blixt har krossat millioner I - Dig djärfs man dock inte kalla förrädare! - Men mig, som inte är så djärf som du, mig våga de nämna med detta namn ... Ja, må de smäda, må de förbanna, jag föraktar dem lika djupt igen och jag skall skratta åt själfva minnet! ...

Han steg upp och såg sig omkring. Men då han ingen såg och inte hörde några steg, satte han sig åter och försjönk i tankar.

- Gamle Pantzar, tänkte han, måste jag vinna för mina planer. - Jag har redan ordnat allt. Han får och kan inte tveka. Han är redan missnöjd med det svenska regementet. . . Hal Snart skall den dag komma, då I skolen buga er i stoftet, I fala trälar, för den, som I nu vänden ryggen åt. - Jag känner er! - Det är skenet, I dyrken och namnen... de stolta namnen ... Allt är blott sken och namn! . . . Men endast styrkan och klokheten förmå hålla händelsernas tyglar!

Åter steg han upp och såg sig omkring.

- Jag begripa inte, att han inte kommer, sade han. Tiden lider och det här hund vädret är inte ägnadt. . .

Han lyssnade . .. steg hördes och inom kort syntes, en kejserlig officer helt sakta och försiktigt gå fram mellan träd- stammarne till den sten, hvarest von Creutz suttit.

von Creutz skyndade mot honom, sägande:

- Ni har låtit vänta på er, ryttmästare von Stöbern.

- Kanske något, svarade den nykomne... Är allt i ordning?

-Ja!

Var så god! Jag har blott en del af papperen.

- De papper, som ni lofvat, och kartorna, har ni dem med er, herr kapten?. . . Generalen har befallt mig att skynda tillbaka till lägret.

- Var så god! jag har blott en del af papperen med mig. Allt det öfriga skall jag ha äran lämna generalen vid min ankomst till lägret._ 211 -

Han lämnade en del papper till von Stöbern, hvilken sade:

- Ni är försiktig, kapten von Creutz. Men ni kan med fullkomlig säkerhet lita på de löften, som man gifvit er.

- Jag tviflar inte därpå. . . Tillåt mig fråga, om ni äfven arrangerat om resan, så att intet uppehåll kan inträffa.

- Ja I Så snart ni anländt till kejserliga lägret och gene- ralen mottagit edra papper, lämnas er edra pass. En resvagn står färdig för er räkning. - Då ni kommer till Wien, får ni genast lyfta den summa guld, som blifvit lofvad er.

- Och mitt grefskap?

- Det får kyrkans män sköta om. Jesuiterpatern Myosotis har hand om den saken. Vänd er till honom. Han är i vårt läger och kan, om så behöfs, följa er ett stycke pä väg. Vi skola utan hans hjälp knacka in hufvudskålen på Gustaf Adolf och hans kättarhär, blott vi få edra papper och kartor.

Hurtig, hvilken uppmärksamt hört på detta samtal, lade nu geväret till ögat och tog korn på von Creutz samt skulle utan tvifvel hafva fyrat af skottet, om ej Rapp genom tecken afböjt detsamma.

Nu hade ovädret brutit riktigt loss. Regnet strömmade häftigare än förut och åskknallarne blefvo med hvarje minut tätare och kraftigaje.

De båda officerarne räckte hvarandra händerna till afsked.

- I morgon natt är jag i ert läger, sade von Creutz.

- Godt! Jag skall mottaga er och bereda er inträde . . . Ett förskräckligt väder! . . . Farväl, herr kapten. Vi råkas då snart igen.

- Ja; farväl ryttmästare von Stöbern.

- Glöm inte papperen.

- Var obekymrad! - Jag längtar själf för mycket efter ernåendet af mitt mål, för att jag- skulle glömma något. - En enda dag ännu - och trygg skall jag gå nya och gladare öden till mötes, öden, dem jag själf vill skapa . . . Ha! - Hela världen står mig då öppen. Jag skall äga guld; mod har jag förut! - Jag skall tvinga världen att mot sin vilja gifva mig sin hyllning och sin gunst.

- I morgon natt alltså?- I morgon natt! Till dess skall jag ha hunnit ordna allt.

- Godt!... Farväl!

- Farväl!

De gingo åt hvar sitt håll.

Rapp hade, under tiden som de båda herrarne talat de sista orden, genom tecken och hviskningar uppdragit åt

Hurtig att taga fast von Creutz, hvaremot han tillkännagaf, att han själf ville taga hand om den kejserliga officeren. Så snart denne satt sig i rörelse, smög sig Rapp därför sakta efter i hans spår.

Straxt därpå rusade Hurtig fram för att gripa von Creutz; men han fastnade med ena foten mellan en trädrot på marken och i samma ögonblick bländades han af en ljungeld, hvilken slog ned i skogen tätt invid den plats, där han var. Han föll omkull.

Kapten von Creutz sviktade för lufttrycket, men höll sig dock uppe och skyndade bort, troligen fruktande att flera män voro i närheten; i annat fall är det antagligt, att han dödat Hurtig, hvilken långsamt reste sig upp igen och såg sig om samt fann sig vara ensam.

- Han är borta, sade han till sig själf. Endera står den rackarn i förbund med hin onde och därför slogs jag till marken; eller också for satan af med honom lifslefvande. Aldrig förr har jag sett en sådan eld för mina ögon.

I detsamma kom Rapp hastigt tillbaka och blef förvånad öfver att se sin kamrat stå där ensam och andfallen.

- Hvad är det med dig, Hurtig? sade han. Du är en- sam? Hvar är kapten?

- Han for åt fanders, tror jag. - Just som jag skulle rusa fram och taga fast honom, blef det ljust i skogen som i en bakugn, någonting knep mig hårdt om foten och jag föll framstupa, pladask, och den satan kom undan.

- Förbannadt! . . . Nå, jag lyckades emellertid få hans papper af den kejserlige officeren, hvilken jag skickade till evigheten. De papperen skola nog vittna tillräckligt, hoppas jag, för att få den bofven fast. - Den drunknar inte, som är född att hänga, plägar man säga.

De gingo ur skogen och återkommo till lägret i första morgonväkten.

* Kap. XVI.

Förrädaren afslöjas.

Då människan med trygghet förlitar sig på ett jordiskt stöd och bygger med själfvisk säkerhet sin lycka px de ting, som världen ger sin dyrkan, tror hon sig i allmänhet ha det väl beställdt för sig samt glömmer, att det finns en inre makt, som inte låter sig fänglas i de trånga former, på hvilka det mänskliga förståndets små dvergar hamra med oförtruten flit. Hon glömmer gärna denna makt, som evigt växlande och evigt ung frigör sig från hvarje tvång såsom en fjäril, då han spränger sin puppa och inte känner sig berörd af, att mången grann byggnad, som självklokheten timrat upp, förvandlas till ruin.

Det öga, som med skarp och girig blick söker lif och näring i världens vimmel, som älskar att bada sig i dess glans, förbländas lätt, så att det inte längre kan skåda ner i hjärtats inre och dunkla värld. Men när den yttre världen mörknar, när dess himmel öfverdrages med moln, ingen stjärna förmår att tränga sina strålar genom dem, när allt, som fängslat öga och sinne svepes in i nattens mörka dok, då vändes blic- ken inåt, till hjärtat, då söker människan i sitt inre, i sitt hjärta och samvete, det ljus, som skall leda hennes fot i dunk- let, som skall gifva själen lifvets värme åter. Då häpnar hon att finna, att just där hafva hennes tankar sitt rätta hem, att denna inre värld sluter i sitt sköte allt!

Till den öfvertygelsen hade nu också baron Pantzar kom- mit efter mor Karins så oväntade bekännelse.- 2i4 -

Väl honom, om hans inre värld ej var så mörk, som den yttre blifvit för honom.

Han kände sig straffad af försynen, men han ville bära straffet som en man, ja, som en kristen ägnar och anstår.

Han bäfvade visserligen vid att se sin fröjd och lycka i ruiner och dessa sänkta i natt och mörker; men han hop- pades, att hans hjärta måtte kunna öppna sig i hopp, tro och kärlek; och därigenom skulle dagen åter gry för den pröfvade.

Det var på aftonen dagen efter den natt, under hvilken soldaterna Rapp och Hurtig bevittnat kapten von Creutz möte med den kejserlige officeren, från hvilken Rapp lyckats taga de papper, som von Creutz lämnat honom.

Baron Pantzar var kvar i mor Karins stuga, ett rof för den djupaste sorg och den största bestörtning. Händelserna

hade hopat sig öfver honom sammanträngda liksom i ett dystert moln, som slutligen urladdat sig.

Man tanke sig den gamle baronens sinnesförfattning i när- varande ögonblick efter de på hvarandra följande sinnesskak- ningar, som voro en följd af sista dygnens tilldragelser:

1:0. Truppernas i det långvariga religionskriget avan- cerade mot den trakt, där Zauberfels låg.

2:0. Kapten von Creutz' intagande på slottet som sårad och hans vård därstädes.

3:0. Kaptenens underliga ord, hvilka baronen ännu ej kun- nat lära sig förstå. - Den gamle Pantzar var en för ädel man för att låna sin hand eller sitt hus till förräderiets tjänst.

4:0. Löjtnant Werners ankomst till Zauberfels.

5:0. Mottagandet af de oroande tidningar, som Werner förde med sig, och hvilka föranledde baronen att med sin familj lämna Zauberfels.

6:0. Inträdet i mor Karins för honom minnesrika stuga.

7:0. Jungfru Marias förebråelser mot sin far, för att han ej ville tillåta henne att återse löjtnant Werner, hennes barn- domsvän.- 215 -

8:o. Mor Karins förfärliga afslöjande,' hvarigenom baronen fick veta, att hans äkta dotter vuxit upp i fattigdom, under det att hans oäkta blifvit uppfostrad i lyx och rikedom.

9:0. Jungfru Marias bortröfvande.

Och nu ... Annchens försvinnande!

Därom är förut inte taladt. . . Annchen hade försvunnit under natten efter den dag, då jungfru Maria blifvit bortröfvad.

Denna sista händelse hade brutit gamle baronens krafter och han hade nödgats ligga till sängs hela dagen, sömnen hade flytt honom på natten och först nu på aftonen af andra dagen, sedan han fått njuta någon hvila från middagstiden, kände han sig så pass återställd, att han kunde lämna sängen och kläda sig.

När han väl var uppkommen, kallade han mor Karin till sig och frågade, om Jakob, hvilken blifvit utskickad för att kunskapa efter flickorna, inte hörts af ännu.

- Nej, herr baron, svarade Karin. Jakob har ännu inte hörts af.

Baronen suckade utan att säga något.

- Gud gifve, detta långa dröjsmål hade något godt att betyda, fortfor mor Karin liksom för att trösta.

Baronen skakade åter på hufvudet.

Mor Karin, hvilken var lika djupt sorgsen som baron Pantzar, men hade mycket större motståndskraft än han, ville emellertid, så godt sig göra lät, lifva upp den gamle ädlingen, och då han inte tog någon förtröstansfull förhoppning af hennes sista ord, började hon tala på annat sätt för att vända hans tankar mera inåt.

- Det är ändå en glädje i all den sorg, som hopat sig här, att herr baronen åter fått krafter och kunnat lämna sän- gen ... I afton ser herr baron åter rask och liflig ut.

- Ja, svarade baronen, mina krafter börja återkomma.

- De skola nog komma tillbaka helt och hållet.

- Jag har att tacka dig, min vän, för min förbättring.

- Åh, herr baron!

- Jo, goda Karin, så är det, och Gud löne dig därför. Ditt hjärta klappar lika varmt och redligt som i forna dagar; och ehuru du för min skull fått utstå många bittra lidanden, så hatar du- 216 -

mig inte ändå, hvilket du kunde ha skäl att göra. Du är en ädel kvinna, kära Karin.

- Tala inte så, herr baron, inföll Karin. Er mildhet skär mig i hjärtat och samlar glödande kol på mitt hufvud.

- Det är jag, blott jag själf, som är skulden till de svåra sorger, som öfvergått mig.

Hon började gråta och hon kunde inte längre trösta, utan behöfde själf tröst.

- Du milde Gud, hvar kan Annchen vara I Hvem röfvade bort min Maria!

- Att inte Jakob kommer! inföll baronen. Jag måste hem till mitt Zauberfels och anmäla saken för general Wolffs-sohn samt anhålla om hjälp vid sökandet efter flickorna. - Kan han inte lämna hjälp, så ger jag mig af till Werben och bönfaller hos konungen af Sverige om hjälp. - Han är mild och ädel och skall inte neka mig några man till hjälp. - Träffade jag blott Werner, skulle jag bedja honom bistå mig. Och kapten von Creutz, hvilken njutit gästfrihet i mitt hus och där vårdats af Maria, borde kunna intresseras i denna sak.

- Helt visst ha flickorna blifvit bortsnappade af kejserliga soldater . . . Jag skall bjuda hederlig lösen för dem . . . Tilly kan inte vara så grym, att han inte straffar dem af sina män, som nedlåta sig till kvinnorån.

- Besynnerligt var det emellertid med Annchen, inföll mor Karin.

- Ja, mycket eget. Hon var ju hemma på kvällen?

- Ja det var hon visst. Vi gingo till sängs båda i hvar- dagligdagsstugan med sorg i våra hjärtan och böner på våra läppar. - Men morgonen därpå, det vill säga i går morgse, var hennes bädd tom, när jag vaknade . . . Hon var inte i stugan, inte utanför densamma och inte ett spår har man kunnat finna efter henne . . . Här stå ännu de blommor, som hon sist, med hjärtat klappande af hopp och glädje, plockade på ängen. De börja vissna och skola snart falla af.

Hon visade på några blommor, som blifvit ställda i vat- ten i fönstret, hvarefter hon hastigt gick ut i hvardagsstugan för att dölja sina tårar för baronen, som blef ensam med sina dystra tankar.- 217 -

Han bad till Gud, att hans båda barn skulle återskänkas honom. Han tänkte på, hur stolt och kallt hans hjärta varit och hur ringa han aktat sin rikedom och sin timliga lycka.

- Nu förstod han, att han ej uppskattat densamma, såsom han bort, och han tyckte sig skola vilja uppoffra allt, blott han därigenom kunde återfå sina barn.

Efter en stund tittade mor Karin åter in till baronen och omtalade, att kapten Creutz kommit till stugan och önskade tala vid baronen.

- Kapten von Creutz? Bed honom stiga in, svarade baronen.

- God afton, herr baron! sade kaptenen, då han strax därpå kom in i helgdagskammaren.

- God afton, herr kapten! - Ni söker mig här?

----- Ja, som ni ser . . . Jng hoppas, att ni befinner er väl, herr baron.

- Nej, tyvärr! . . . Jag har blifvit hårdt pröfvad af ödet.

- Ni ser i mig, herr kapten, en barnlös fader med ett kros- sadt hjärta.

- Jag vet det...

- Ni vet det?

-- Ja! ... Jag vet det, och det är just därför, jag kom- mit hit.

- Ni ger mig lifvet! - Kanske ni har någon lisa att skänka mig i min förtviflan?

- Kanske!

- Tala! Tala! . . . Välsignelse öfver er! - Hvad vet ni om mina . . . om Maria? - Tala, tala för Guds skull!

- Lugna er, herr baron. - Er vackra dotter är i godt förvar.

- I förvar? Det tyder på fångenskap?

- Jag tar på min ed, att intet ondt vederfarits jungfru Maria.

- Det är godt och väl; men är hon fånge?

- På sätt och vis.

- Ni är så hemlighetsfall.

- Fri och glad kan hon när som helst återföras i edra armar!

- Jag tackar Gud!

- Allt beror på eder själf!

- Dröj då inte, dröj då inte! - Hvar finns hon? - För mig dit. .. Behöfs det penningar? - Jag vill offra allt... allt. . . Min tacksamhet. . . min glädje . . .

- Sakta, sakta! förmanade kaptenen.

- Vore ni i samma ställning som jag . . ,

- Låtom oss tala ett förnuftigt ord, herr baron.

- Jag begär intet bättre.

- Jag har något af vikt att säga er.

- O, Maria . . . min Maria.

- Tillåter ni, att jag talar?

- Jag hör er!

- Godt! Jag skall vara kort, ty min tid är dyrbar.

- Tala, tala!

- Jag har trott mig märka, herr baron, att er ställning här inte behagar er rätt väl...

- Jag förstår er inte , . . Min ställning?

- Ja; kanske jag misstagit mig. Men mig förefaller det, som om ni skulle önska er en större verkningskrets för ert snille . . .

- Jag har ju mitt gods och mina underhafvande.

- Visserligen. Men jag menar i politiskt hänseende. Ni är tillbakaskjuten, hvilket är orättvist. Ert stolta namn kräfver en hög syssla ...

- Kan så vara; men min ålder...

- En rik erfarenhet ersätter förlorade krafter.

- Visserligen delvis. . . men . . .

- Säg ett ord, utropade kapten von Creutz, och straxt skall för er öppnas en bana så lysande, att inte ens edra gladaste förhoppningar i yngre dagar kunnat nå högre . . .

- Men . . .

- Jag ber att få tala till punkt. - Från säkert håll vet jag, att svenska hären med sin konung, protestanternas enda stöd, är såld. Gustaf Adolf kommer inom några timmar att lefvande eller död öfverlämnas åt Tilly.

- Hvad säger ni! - Ni irrar er!

- Visst inte. Kriget lider mot slutet. Svenska hären- 219 -

är kringränd och skall inom några timmar ha sträckt gevär eller blifvit nedsablad.

- Milde Gud!

- Ni måste fly!

- Fly? Hvarthän?

- Till Wien!

- Till Wien? Ni yrar!

- Nej, hör mig, herr baron! - Kejsar Ferdinand, lika mild som stor, öppnar för er sina armar.

- Kejsaren? Min fiende?

- Mera er vän än er fiende. - Han vänta» er och hos honom finner ni en ny bana; och på densamma kan ni efter krigets slut med hela kraften af ert snille arbeta för Tysk- lands väl.

- Jag ryser för att fatta er mening, kapten von Creutz!

- Ni ryser! - Och jag, som hoppades på tacksamhet. - Besluta er fort, herr baron; min tid är ytterst dyrbar. - Hör på: Jag skyndar härifrån till kejserliga lägret, som ej är långt borta. Allt är beredt. Jag väntar blott på er. -- Där kan ni åter få famna er dotter! .

- Där! I kejserliga lägret! -Ja!

- Hur har hon kommit dit? Hur vet ni, att hon fin- nes där?

- Jag har låtit föra henne dit!

- Ni?

- Ja!

- Det var dä på er befallning, hon röfvades härifrån? -Ja!

- Usling!

- Jag älskar henne!

- Gå!

- Nej, kom med, herr baron; kom! Skjut ej ifrån er den glans och den lycka, som är er beredd.

Då svarade baron Pantzar kraftigt och med ädel vrede:

- Ni belönar i sanning min gästfrihet på ett ingalunda värdigt sätt. - Gå, fege usling! Gå! Det fattas mig ord för att i tal uttrycka det förakt, som jag hyser för er.- 220

Men kaptenen var nog fräck att stanna och han tillät sig äfven att säga:

- Ni tror kanhända, att jag bedrar er, herr baron, att ej den glans, den lycka och den ära, som jag lofvat eder,

Gå, fege usling! Gå!

verkligen äro eder beredda . .. Men jag vill gifva er beviset på, om ni så önskar, att intet svek ligger under mina ord. - Jag vill intet höra.- 221 -

- Ingen skall tadla er för detta steg, fortfor icke desto mindre kaptenen. Och om äfven någon skulle våga klandra er, hur lätt skall det inte vara för er att kväfva detta lumpna prat, detta skvaller! Ni vinner allt och kränker ingens rätt I

- Jaså, svarade baronen, på det högsta uppbragt. Jaså! Ni räknar då ärans kränkning för intet!

- Äran . . . men lyckan ...

- Tig, förmätne! Tror ni, att den, som ej känner en ära större och skönare än den, att få kallas en trogen son af fosterjorden, en ädel utöfvare af fädrens tro; att den, som ej skattar någon lycka högre än den, att med frid och med ett aktadt namn en gång få hvila i fosterjordens sköte; - tror ni, att den personen skall kunna lockas af någon glans att glömma sina plikter mot sitt fädernesland och sina faders tro?

- Tror ni, att en sådan man skulle kunna vara nog feg att för hot och smärta försaka sin lefnads bästa arfvedel? - Gå, usling! - Ni har hört det svar, jag har att ge er!

- Fördömde gubbe! jag har bedragit mig på honom! Jag känner inte igen hans högmod! tänkte förrädaren, hvilken gjorde ett sista försök att öfvertala baronen att följa sig, i det han sade: - Hvad skall er dotter tro och snga om detta svar, om denna hälsning? - I sanning, ni är ingen ömsint.-far!

- Min dotter! utropade baronen stolt. Hon vet, hvad ej ni, fege usling, vet, att om ej räddning finns i lifvet, så finnes sådan i döden! Hon är för stolt för att begära sitt lif för sin faders nesa och ett skändligt brott!

- Envise gubbe! Vet då, att redan i natt lämnar jungfru Maria med mig det kejserliga lägret och till Wien går färden!

- Kanske ni besinnar er ?

Den gamle blef öfverväldigad, knäppte hop sina händer och utbrast:

- O Gud, som skådar ner i mitt kvalda hjärta, förbarma dig! - Din pröfning är förfärlig! Nu må hjälpen vara nära, ty nu är nöden stor!

Ingen af de båda männen hade märkt, att en man under deras samtal kommit till stugan och försiktigt gått in i hvar- dagskammaren, där han gjort tecken åt mor Karin att vara tyst samt därefter smugit sig till dörren till helgdagskammaren,222 -

lagt örat till dörröppningen och lyssnat till sista delen af ba- ronens och kaptenens samtal.

Denne man var löjtnant Werner, hvilken, tack vare de papper, som Rapp tagit från den tyske officeren, kommit ur

Hvad ser jag? - Löjtnant Werner? utropade von Creutz.

arresten och spionerat på von Creutz, hvilken han på afstånd foljt, tillsammans med Rapp och några andra soldater, till mor Karms stuga, dit han sedan smugit sig in.

Nu öppnade han hastigt dörren och steg in i främmande- kammaren.- 223 -

- Hvad ser jag? - Löjtnant Werner? utropade von Creutz.

Gamle baronen hoppades, att hjälpen kommit med Wer- ner och ropade till honom, under det att han, utmattad, sjönk ned på en stol:

- Rädda min Maria! - Han . . . Han har röfvat henne! Han är ej blott förrädare utan äfven kvinnoröfvare.

Han pekade på kaptenen. - I detsamma fylldes dörr- öppningen af en ny gestalt, det var Rapps.

Werner gick fram till von Creutz, sägande:

- Ah, min herre, det var bra, att jag träffade er här. - Vi ha ett ord otaldt med hvarandra. Ni har sökt leda kej- serliga arméen kring den svenska och våra tyska protestantiska trupper vid Werben. Ni är afslöjad! Ni har inför mitt be- fäl anklagat mig för edert eget förräderi. - Nu kommer bak- slaget. - Ni hopar brott på brott, förrädare! - Hvar är jungfru Maria Pantzar?

- Där hon ej kan träffas af er, herr löjtnant. - Farväl, herr baron.

Han ville gå, men Werner ställde sig i hans väg, sägande:

- Hvarthän? Ni är min fånge!

- Åh, det var ledsamt! svarade von Creutz och ryckte fram en pistol, som han med spelad likgiltighet vände i handen.

- Den ärkebofven! kunde inte Rapp återhålla sig från att utropa.

Kaptenen ryckte till och skyndade till fönstret, där han hvisslade gällt.

Ögonblicket därefter rusade några beväpnade män in i stugan. En af dessa män var den rödhårige karlen, om hvil- ken förut är taladt.

Så snart dessa män, som varit gömda i buskaget kring stugan, för att vid behof komma till kaptenens hjälp, voro in- komna i stugan, tog kaptenen annan ton och utropade:

- Eder fånge! Ha, ni bedrar er; och nu torde ni, herr löjtnant, berätta mig, på hvad sätt ni kommit så hastigt lös!- 224 -

Det skulle verkligen på det högsta intressera mig, tillade han i hög grad försmädligt.

- Niding! svarade Werner. Jag föraktar ert hot med stolthet och afsky. En gång skall straffets timme slå för er.

Den rödhårige blef fasttagen af löjtnant Werner.

- Bevaken alla dessa personer! befallde von Creutz sina män. - Jag . . . Död och afgrundl

Detta sista utrop kom sig däraf, att Rapp smugit sig fram till fönstret och kastat sig ut ur detsamma, innan någon kunnat hindra det.

Kapten von Creutz skyndade sig till fönstret och sköt af sin pistol efter den flyende utan att dock träffa honom.Han blef till ytterlighet ifrig.

- Bevaka äfven denna kvinna! befallde han sina män och drog in mor Karin från yttre rummet.

- Där är kvinnoröfvaren! sade löjtnant Werner till mor Karin och pekade på kapten von Creutz, hvilken icke låtsades höra honom, utan sade till sitt folk.

- Jag måste skynda bort efter manskap. - Dröj en kvar här ännu en stund som vakter och skjuten ned den förste, som vågar göra försök att fly!

Han skyndade ut ur stugan.

Mor Karin var öfver sig gifven af skräck och sorg. Hon var liksom förvirrad till sina sinnen och hon darrade i hvarje lem.

Baronen var mera lugn, men hans krafter voro uttömda och han gick omkring i rummet, vridande sina händer och önskande sig döden.

Werner var fullkomligt lugn och han hoppades, att Rapp oskadd kommit till sina kamrater, då hjälpen inte skulle vara långt borta.

Han bedrog sig icke.

Rapp hade lyckligt träffat sina kamrater, hvilka på hans kallelse genast bröto upp och skyndade till stugan.

Ett par af kapten von Creutz' män blefvo dem varse och flydde ur stugan, men den rödhårige blef fasttagen af löjtnant Werner och kvarhållen samt bunden af Rapp.

Han aflade fullständig bekännelse, hvilken upptecknades och sändes till lägret i Werben till komplettering af de un- derrättelser, man redan förut hade om kapten von Creutz' förrädiska planer.

Straxt efter mottagandet af denna underrättelse satte sig konung Gustaf Adolf själf till häst och red ut ur lägret, följd af grefve Brahe samt Helge Ståls och Carl Frisks skvadroner samt red mot mor Karins stuga, dit den af löjtnant Werner till lägret skickade mannen blef vägvisare.

*

Kap. XVII.

Förrädarens död.

Ett godt stycke från mor Karins stuga och betydligt längre in i djupa skogen stod en mossbelupen hydda, hvilken i trakten kallades Wappus stuga.

Wappu var en gammal kvinna, hvilken var mycket fruktad i nejden.

Hon kallades ofta zigenerskan. Men den benämningen var oriktig, ty Wappu var en gammal finnkvinna, hvilken i unga år genom gifte kommit ut till Tyskland.

Nu var hon änka sedan många år tillbaka och bodde i sin stuga, hvilken var alldeles öfvervuxen med mossa och stod midt inne i djupa skogen.

Hon var mycket fruktad, omtalade vi härofvan, hvilket kom sig däraf, att hon öfvade trollkonster och signerier, hon botade människors och djurs sjukdomar medelst trolldom, hon spådde i händerna och kunde säga tillkommande ting. Hon kunde påvisa tjufven, om någon blifvit bestulen o. s. v — Men hon kunde äfven, så trodde man, framkalla sjukdomar hos sina ovänner och deras boskap, skicka mask in i sädesåkrarna, frambesvärja vådeld o. s. v. Däraf kom det sig, att hon var så fruktad.

Det är till Wappus stuga, vi nu föra läsaren.

Utanför stugan och på själfva förstugubron, hvilken utgjordes af en stor plansten, satt en ung man stödd mot ett gevär.

Det var en af kapten von Creutz' män, hvilken visst inte anade, att kaptenen var förrädare, därtill var karlen alldeles

för enfaldig; utan endast tillföljd af den hederliga betalningen ställde han sig till kaptenens förfogande och nu hade han blifvit ställd som skildtvakt utanför Wappus stuga, dit kaptenen låtit föra junfru Anna Pantzar.

Karlen var emellertid inte väl till mods, där han satt utanför stugan och han tyckte, att en väpnad man väl kunde duga till annat än att vakta kvinnor. Visserligen fick han bra betaldt för sitt besvär, det erkände han för sig själf, men

Wappu var en gammal kvinna, hvilken var mycket fruktad i nejden.

det blef otroligt långsamt i längden att sitta där i skogen. Dessutom fruktade han, att hans kamrater, när de en gång fingo höra, att han åtagit sig detta latmansgöra för en dryg betalning, skulle komma att nojsa med honom och kalla honom sniken.

Han kunde för öfrigt inte förstå, hvarför den unga flickan skulle bevakas. Hon satt ju så tyst och blek i ett hörn af stugan och endast grät samt kunde inte förmås att talaN ett enda ord.- 228 -

- Inte ser hon elak ut heller, tillade han för sig själf, men hin törs lita på kvinnornas milda blickar och fagra miner!

Han kom öfverens med sig själf, att hon helt visst hade gjort något mycket illa, ty i annat fall kunde han inte förstå," hvarför kaptenen gifvit honom så sträng befallning att inte blott vakta öfver henne, så att hon inte skulle kunna fly, utan äfven att gifva akt på henne på annat sätt och ej tillåta henne att tala vid någon människa med undantag af Wappu, som kaptenen äfven köpt.

Wappu hade emellertid inte mycket brytt sig om den stackars fången, men i stället pratat desto mera med vaktkarlen, hvilken emellertid nu i flera timmar varit öfverlämnad åt sin ensamhet, alldenstund han skickat bort finngumman för att köpa sig mat och hon sedan inte hade kommit tillbaka.

Man får inte förunda sig öfver, att han var illa till mods; ty utom det att det var mycket tråkigt att vakta där i ensam- heten vid stugan, var han hungrig och längtade äfven efter en styrkande dryck, som han åt Wappu uppdragit att köpa sig.

Han klagade också för sig själf:

- Hvad Wappu dröjeri - Halfva dagen har jag nu suttit här ensam och inte fatt till bästa så mycket som de flugor fått, hvilka ätit på mig. Säkert har zigenerskan supit sig full af brännvinet, som jag skickade henne att köpa mig tillsammans med maten. - Förbannadt! Det börjar tynga på ögonlocken. Jag måste gå och se efter om den satans käringen inte syns till i skogen ännu!

Han steg upp och gick ett litet stycke in i skogen, dock ej så långt, att han ej hade stugan inom synhåll, och spejade åt det håll, hvarifrån han väntade zigenerskan, som hon kallades.

Men hon hördes ej af och sågs ännu mindre till.

Det led mot aftonen. Skuggorna blefvo allt längre och fåglarnes sånger tystnade, det blef så tyst och stilla i skogen.

Ej långt från Wappus stuga satt en ung bondgosse och hvilade sig. Han såg trött ut, men en underlig glans strålade likväl ut från hans vackra ögon. Och hans fina kinder skvall- rade om vekhet och mildhet, som ej plägar vara fullt förenlig med en gosses utseende.- 229 -

Gossen var äfven en förklädd flicka. Det var Annchen, hvilken så mystiskt försvunnit från sitt hem.

Den goda flickan hade utfunderat en plan, genom hvilken hon trodde sig kunna, om inte rädda jungfru Maria, åtminstone upptäcka, hvar hon fanns.

Och dock var det inte för jungfru Marias egen skull, som hon spanade. - Hvem skulle också kunnat begära något så- dant? - Hon visste ju, att Maria Pantzar var hennes rival. - De älskade ju båda samme man; men han älskade Maria, den rika och förnäma Maria Pantzar, under det att den stackars Annchen blef af honom betraktad blott som en vän.

Men hon, den ädla flickan, älskade Gustaf Werner för högt, för att hon inte skulle vilja skydda honom mot sorgen.

Sorg skulle det bli i hans bröst, då han fick veta, att hans älskade var bortröfvad. - Annchen hoppades att kunna åter- finna Maria - åt honom.

Och när hon gjort detta, tyckte hon, att hon skulle vilja dö. - Hvad hade hon också mera att lefva för? - Han var ju för alltid förlorad för henne. Men hon ville se honom lycklig och skulle känna sig tillfredsställd, om hon kunde blifva en medelbar orsak till hans lycka.

Liksom det i naturen nalkades till afton, skred det till afton i den arma flickans bröst. Knappast trängde sig genom dunklet i hennes hjärta en enda stråle för att gjuta sin afskeds- glans på de späda rosorna på hennes kinder. - Deglada ljuden i hennes hjärtas sånger hade tystnat och blott återljudet af hennes suckar tonade vid purpurkällan i hennes bröst som en stilla svanesång.

Arma flicka!

Och likväl tyckte hon, det kändes så ljuft, så svalt och skönt i hennes hjärta, där oskulden rest sitt tempel.

- Snart skall du få hvila dig, mitt arma hjärta, hviskade hon. - Ja, jag känner det, och jag är tacksam mot försynen därför. - Dock - ingen hvila, förrän jag hunnit mitt mål, förrän jag funnit Maria, min älskades brud. - Ja, jag vill kämpa med det svarta öde, som med djäfvulskt svek röfvat från Gustaf lifvets bästa skatt. - Väl är jag svag till kroppen, men i mitt hjärta bor en kraft och ett mod, som skall komma **Snart får du hvila dig, mitt arma hjärta.**- 23I -

sveket och fegheten att darra. - Jag känner, att en högre makt leder mig.

Hon lutade pannen mot handen och genomgick i tankarna de rön, hon funnit.

Hon hade uppsökt Wappu på morgonen för att med hen- nes hjälp få reda på Maria. - Men Wappu var köpt och ville inte fram med sanningen, ehuru Annchen väl förstod, att hon visste något.

- Hvad kunde väl zigenerskan mena med sina gåtor, när jag talade med henne i morse, tänkte hon. Jag är alldeles öfvertygad om, att hon vet något om detta nesliga våld, om detta qvinnorån. Men listigt drog hon sig undan min forsk- ning. Likväl tror jag mig förstå af hennes svar, att man här i trakten som fånge gömmer den stackars, röfvade Maria. - O, du milda himmel, gif mig ljus och led mina steg till hen- nes upptäckt.

Hon reste sig upp i afsikt att gå fram till zigenerskans stuga och fråga spåkvinnan vidare om Maria.

Hon hade ännu ej varit framme vid stugan, ty på mor- gonen hade hon träffat Wappu i skogen.

Då hon hon kom närmare Wappus stuga, fick vakten höra hennes steg och skyndade tillbaka på sin post, ropande:

- Hallå! - Hvem är der?

- En fattig gosse, som går från gård till gård och tigger bröd, svarade Annchen, och gick fram till honom.

- Jaså - svarade han, jag trodde, att det var Wappu, det skojarstycket.

- Wappu? eftersade Annchen frågande och illa till mods öfver, att hon inte var hemma.

- Ja, zigenerskan, som bor i det här rucklet. Du känner väl henne?

- Ja!

- Kanske du sett henne nyligen?

Det föll Annchen, som tyckte, att det var mycket under- ligt, att man ställt en gevärspost utanför trollpackans stuga, in att säga, att hon sett henne. Hon svarade därför:

- Jo, det vill jag lofva. Hon satt i middags och söp i- 232 -

marketenteriet vid Zauberfels. Jag tänker, att hon nu som bäst lär ligga i någon buske och sofva ruset af sig.

- Så, för tusan! Den fördömda häxan! Men vänta mig, jag skall lära henne för supa, jag!

- Får jag hvila mig litet här hos dig? sade Annchen.

- Det kan du få, pojke; ty här är fördömdt tråkigt att gå ensam.

- Kanske du äfven har en beta bröd och en dryck vatten att skänka mig?

- Nej, pojke; du gör klokast i att sofva bort din hunger, ty här finns intet bröd och knappt nog en droppe vatten. - Den fördömda häxan gick bort för att hämta mat; och borta blef hon. Och nu skriker magen långt värre än en nattuggla i mörkret. --- Hade jag blott tag i den gemena trollpackan, skulle jag märka hennes mörka och skrumpna skinn.

Annchen började ana, att hon kommit på rätt spår, och ville nu på allt sätt söka få karlen aflägsnad. Därför sade hon:

- Nå, hvarför går du då inte själf att hämta dig mat och brännvin, hällre än du står här och förargar dig och svälter tillika?

- Det vore väl ingen nöd, om jag kunde gå; men här sitter jag fast som i en räfsax.

- Det var lustigt!

- Det är så tusan häller!

- - Räfven brukar kunna draga sig ur klämman, och skam tycker jag det skulle vara, om du vore sämre.

- Så pratar du, som inte vet något, pojke. Men jag måste stanna här och vakta en dyrbar fågel.

- Åh!

- Jo, jo, du! Flöge den fågeln ut, så ginge det mig illa.

- Är den där fågeln då så svår att vakta? Han har väl starka vingar och hvassa klor, som en örn, kan jag tänka, eftersom du vaktar den väpnad med gevär.

- Åhnej, svarade karlen. Det är blott en liten oskyldig dufva, som sitter där inne i rucklet och kuttrar. - Men, ser du, om det skulle komma någon ...

- Ah prat, sade Annchen, som nu blef fullkomligt öfver-tygad om, att jungfru Maria förvarades i Wappus stuga, hit kommer ingen menniska vid denna tid på dygnet.

- Osvuret är bäst.

- Det är säkert! Hör på, jag vill ge dig ett godt råd.

- Du?

- Tror du inte, jag kan det?

- Låt höra då.

- Gå du till Zauberfels och hämta Wappu, mat och brännvin, så skall jag göra vakt här under tiden.

- Du?

- Tror du, att jag inte kan det?

- Åjo; men det går inte an.

- Var inte rädd. - Jag skall vara lika vaksam som du, och för mitt besvär begär jag inte mer än litet mat till kvällen, ty jag är mycket hungrig, jag också.

- Nej, för tusan! Jag vågar inte gå här- ifrån.

- Farväl med dig då. Det börjar mörkna och jag måste skynda

mig för att kunna före Det är blott en liten oskyldig dufva. natten hinna till något

annat ställe, där man är barmhärtig mot mig och låter mig stilla min hunger.

Hon gick några steg från stugan, liksom om hon ämnat fortsätta sin väg.

Då ropade karlen:

- Hallå, pojke! - Spring då inte bort som en galning, innan man fått tala slut.

Hjeltekon ti ngen,

30- Hvad vill du?

- Ja, hör på, pojke! Jag ger dig penningar, så kan du springa bort och hämta maten.

- Gärna skulle jag göra det annars, men nu är jag mycket trött och det skulle ta lång tid, innan jag skulle hinna gå vägen fram och åter här emellan och marketenteriet vid Zauberfels. Vågar du inte anförtro vakten åt mig, så är det bäst, att vi skiljas åt. - Farväl.

Han gjorde åter min af att gå. Men då ropade mannen åt honom:

- Nej, håll då, pojke!

- Hvad vill du?

- Om jag blott kunde lita på, att du blef troget kvar här, så ...

- Det kan du. - Gå du, men dröj inte länge med maten, ty jag är hungrig som en varg.

Karlen ställde geväret ifrån sig, sägande:

- Nå, jag vill tro dig då! Kapten kan inte begära, att jag skall svälta ihjäl. - Håll vakt ordentligt här i mitt ställe. Jag skall inte dröja borta lång stund.

- Var lugn du, jag skall nog vakta din dufva, svarade Annchen och gick fram till stugan samt tog geväret.

Karlen gick sin väg; men han tycktes inte vara rätt ense med sig själf, ty han såg sig oupphörligen tillbaka.

Annchen var öfvertygad om, att jungfru Maria var in- spärrad i den mossbelupna stugan och hon brann af begär att få gå dit in; men hon tordes det inte ännu, emedan hon fruktade för, att karlen ännu observerade henne från skogen. Han hade varit så tveksam, att det inte vore troligt, att han gått direkt till Zauberfels'- marketenteri, utan att först gjort sina observationer på sin ställföreträdare.

Annchen fann det därför rådligast att ännu en god stund synas likgiltig och sorglös. Men hon beslöt inom sig själf att snarast möjligt undersöka, om jungfru Maria var i hyddan eller ej. Var hon inte där, ämnade Annchen genast skynda därifrån ensam. Men om jungfru Pantzar verkligen var in- spärrad i kojan, ville hon taga henne med sig på sin flykt.

När en stund gått till ända, började hon sjunga, anseende- 2.35 -

detta vara bästa sättet att, utan att behöfva gå in i stugan, väcka fångens uppmärksamhet. Hon sjöng:

Klaga icke, om det svider, Broder! - i ditt ömma hjärta. Ingen undgår lifvets strider, Enhvar känner »sorgens smärta.

Bäfva ej i mörka natten: Jämt dig följa skall ett öga. Bed och hoppas! - Bästa skatten Det är frid ifrån det höga.

Vet, att endast rätt man handlar, Domnar sorgen i ens hjärta Och till ljuflig frid förvandlar Då sig lifvets bittra smärta.

Hon märkte, att det blef rörelse i kojan, under det att hon sjöng, och hennes hjärta började klappa med en sällsam fart, då hon i den lilla gluggen, som tjänade till fönster, såg jungfru Marias bleka och förgråtna ansikte titta fram.

- Hvem är du, gosse, som medelst dina böner väcker mig ur mina sorgsna drömmar? - sade jungfru Maria.

Annchen, hvilken fruktade, att vaktkarlen till äfventyrs skulle fortfarande observera henne från skogen, svarade inte och låtsades ej heller se jungfru Maria, hvilken fortfor:

- Jag tycker mig ha suttit här en evighet och tröstlös räknat mina suckar. Ja, jag bad under heta tårar till döden, att han skulle lösa mig ur mitt fängelse och gifva mig sin' säkra sömndryck emot lifvets kval. - Men ännu klappar mitt hjärta och din sång har å nyo lifvat mina trötta sinnen.

Annchen tordes ännu inte svara något. I stället sjöng han om sista versen:

Vet, att endast rätt man handlar, Domnar sorgen i ens hjärta Och till ljuflig frid förvandlar Då sig lifvets bittra smärta.- Hvar har du lärt dig den där visan, gosse? frågade jungfru Maria nödgande.

Annchen svarade utan att se på henne:

- Den är diktad af ängens blommor och af luftens fåglar, men tonen är den gifven af ett förkrossadt hjärta.

- Då passar den för mitt hjärta. - Hvem är du, gosse? Jag har hört din stämma förut!

Då spejade Annchen och lyssnade inåt skogen, liksom för att öfvertyga sig om, att karlen inte var i närheten, där- efter svarade hon:

- Kom ut! Frukta ingenting! Jag är Annchen.

- Min Gud! Du har hastat till min räddning, goda Annchen. Är ingen vakt här?

- Nej! Kom! Skynda!

Jungfru Maria drog sig från gluggen och kom kort därpå ut genom dörren till Annchen, som stod där med handen

tryckt mot sitt hjärta, liksom hon velat hämma dess slag och inom sig tänkande:

- Må jag rädda henne åt honom och sedan dö.

Så snart jungfru Maria kommit ut, kastade hon sigiAnn- chens famn, sägande:

- Goda Annchen! Låt mig få omfamna dig, ädla, be- hjärtade flicka. - Du skänker mig åter mer än mitt lif: Min frihet! - Ack, hvad jag finner mig arm och fattig mot dig! Hvad ditt hjärta är ädelt! Hur skall jag kunna tacka dig?

- Tacka inte mig, jungfru Maria, svarade Annchen. Tacka den högste, jag är ett ringa medel i hans hand och arma äro alla emot honom. - Men vi få inte stanna här, snart kunna de skurkar, som röfvat bort er och sedan fängslat er, komma tillbaka. Hvarje ögonblick medför för oss en fara. Kom!

- Ja, min dyra Annchen!

- Vi smyga raskt och försiktigt genom skogen till mors stuga.

- Ja! - Ställ bort det där tunga geväret, det är ju blott till besvär.

- Nej, det gör jag inte, jag tar det med mig. Det kan bli till nytta, om man förföljer oss. Kom !De skyndade inåt skogen. -

Långt hade de emellertid ej hunnit, förrän jungfru Maria stannade och utropade:

Ställ bort det där tunga geväret.

- O Gud! - Rädda mig I - Se där - där kommer han - den förskräcklige I - Allt, allt är förloradtl- 238 -

Hon hade skäl för sin fruktan, ty de mötte i skogen kapten von Creutz, hvilken just då kom ifrån mor Karins stuga, där han, som läsaren torde erinra sig, lämnat vakt kring baron Pantzar, löjtnant Werner och mor Karin.

Han visste inte, att hans karlar redan flytt och att en af dem, den rödhårige, blifvit gripen och aflagt fullständig be- kännelse om kaptenens planer, samt äfven omtalat, hvar jung- fru Maria var gömd.

Efter denna bekännelse skyndade baronen, Werner och mor Karin, åtföljde af Jakob, Rapp och de andra soldaterna, ut i skogen i riktning mot Wappus stuga.

Just som de svängt om knuten hördes hästtraf i skogen.

De stannade, undrande och spörjande, om det var vänner eller fiender, som nalkades.

Hur stor blef inte så väl deras glädje som förvåning, då de fingo se konung Gustaf Adolf själf, följd af grefve Brahe och af Helge Stål och Carl Frisk samt deras män spränga fram ur snåret.

- Hvar är von Creutz, den förrädaren ? ropade konun- gen, så snart han fick se Werner.

- Ers majestät!, svarade Werner. Denne man, som vi fångat, tillhör von Creutz' medbrottslingar. Om han inte far med osanning, lär kaptenen ej vara långt härifrån.

- Låt honom visa vägen; men skjut honom, om han söker fly. - Framåt!

Den rödhårige, följd af Werner och hans män, hvilka gingo med gevären riktade på honom, färdiga att bränna af skotten vid första tecken, han skulle göra till flykt, gick först. Efter följde konungen och hans män och sist baronen och mor Karin, hvilka voro alltför uppskakade för att kunna stanna ensamma i stugan. De voro äfven rädda för, att de flyktade männen kunde komma tillbaka och utsätta dem för misshandel.

- Allt är förloradt! hade jungfru Maria utropat, då hon fått syn på kapten von Creutz. **Låt honom visa vägen; men skjut honom, om han söker fly! — Framåt!**- 240 -

Men Annchen däremot lade geväret till ögat, och ropade:

- Stanna, eller är ni dödens man!

- Hvad nu I röt von Creutz och ryckte fram en pistol, med hvilken han siktade på Annchen. - Sträck ned geväret,

pojke! - Den här skall nog bringa dig till reson.

Hjälp! - Jag är sårad! - Jag dör!

- Barmhärtighet! - O, Gud beskydde oss! klagade jung- fru Maria!

Men Annchen lät sig ej förskräckas, utan utropade:

- Tillbaka, fege skurk! - Jag fruktar dig inte.- 241 -

- Så res då in i evigheten, lymmel! svarade kaptenen och sköt af pistolen. Men i detsamma gick skottet i Annchens bössa äfven af och träffade kaptenen, hvilkens kula träffat Annchen, som blödande sjunkit ned på knä.

- Ve, alla djäflar! - Hjälp! - Jag är sårad! - Jag dör! stönade kaptenen.

- Hvad har jag gjort, hviskade Annchen, hvars blek- nande ansikte sjönk ned emot barmen, ur hvilken blod sipprade och färgade hennes dräkt.

- Du är sårad, Annchen, sade jungfru Maria förtviflad.

- Nej, nej - det är inte farligt, svarade hon. Skynda, hjälp mig, hjälp mig hem till mor!

Fröken Maria hjälpte henne upp och stödde den bleka, till gosse klädda flickan, hvilken stönande stapplade vid hennes sida några steg framåt. - Men snart måste hon öfvergifva försöket att leda den sårade hem. Hon förmådde inte föra henne framåt.

- Du blir allt blekare och blekare, Annchen, sade hon, låt oss hvila här en liten stund.

- Ja, svarade Annchen matt, låt mig sätta mig här. Jungfru Maria ledde henne fram till ett träd, där hon lät

henne sätta sig och luta ryggen emot stammen.

- Du blöder, Annchen, sade jungfru Maria. Här finns ingen källa, med hvars vatten jag kan tvätta ditt sår. Och ingen finns, som kan hjälpa oss. - Har du svåra smärtor, Annchen, du min goda ängel.

- Ängel, jag? svarade Annchen, under det en djup suck arbetade sig fram ur hennes bröst och tårar strömmade ur hennes ögon. - Nej, nej! Jag får inte räknas bland Guds änglar, när min själ flytt från jorden. Jag får ej i oskulds- dräkt med dem sjunga en evig glädjes lof!

- Dyra Annchen,e hvarför denna klagan.

- Ack, min hand, förut så ren, är nu fläckad af blod och den fläcken sköljs ej bort af tårar. - Ett brott, ett mord trycker min själ till jorden och en iskall rysning går genom hjärtat vid tanken på detta brott.

- Dyra Annchen.

- O, min Gud! Kan ingen ånger försona min skuld!

- Hämta dig, Annchenl

- Skall jag för evigt vara stängd ifrån din ljusa him- mel, herre Gud, och vara dömd att tröstlös irra i sorg och kval och mörker!

- Förtvifta ej, goda flicka.

- O, min Gud, låt ditt arma barn ej slutas i dödens armar, förrän det känner din oändliga nåd ljuft sprida sin svalka i sitt hjärtas sår.

- Gud skall höra *. """^ dig!

- Var det en synd, att jag, trött af lifvets strider och grymt gäc- kad af dess fröjder, kän- de en längtan till ett bättre land, där hvarje själ, som lider, får dric- ka glömska ur försonin- gens och ljusets källa? Jag vände mitt hopp så gladt mot grafven och jag tyckte det borde vara mera ljuft att få dö än att få lefva utan att - få älska och bli älskad

tillbaka. - Och nu - nu ryser jag vid tanken, att jag måste dö.

- Goda Annchen, sade jungfru Maria, ba- dande i tårar, din hand

är ren och fläckas ej af blod. Plåga inte ditt hjärta med dystra kval. - Det var ödet, som blindt ledde din handling och inte lämnade dig något rådrum till besinning. - Tro mig, du var ett verktyg i försynens hand.

- Ödet? - I sanning en grymt öde, som hemskt och dunkelt svävar öfver mig. - Hvad bröt väl jag, fattiga flicka, för att jag till denna grad skall förkrossas. - Dock, det tillhör

Klagar väl blomman, när hon förtrampad sjunker i mullen?mig inte att klaga. - Klagar väl blomman, när hon förtrampad sjunker i mullen? - Nej! - Frågar hon: Hvarför krossas jag? - Nej! - Må jag också sluta stum och stilla som en blomma.

- Annchen! Annchenl - Goda Annchen, du får ej dö!

- Ack, att blott hjärtat kunde, blott själen visste. .. visste ... att...

- Annchen! Annchen!

- Bed för mig, hviskade hon matt.

Jungfru Maria vred sina händer af förtvin1 an öfver att vara ensam och inte kunna hjälpa Annchen på något sätt.

Plötsligt fick hon höra steg och hennes hopp lifvades. Hon ville ropa. - Men hennes mun förstummades, då hon i stället för hjälp fann, att det var den dödsskjutne kapten von Creutz, hvilken stapplade framåt, dröjande vid hvarje trädstam i hans väg.

Hans lifslåga var snart utbrunnen. - Krafterna öfvergåfvo honom allt mer och mer. - Han ville släpa sig djupt in i skogen, på det att ingen skulle få bevittna hans sista kamp. Men hans lemmar nekade att lyda viljan och dödens isvind susade mot hans hjärta.

Nu förmådde han inte släpa sig längre bort. Han sjönk ned invid trädstammen, mot hvilken han stödt sig, och låg där klagande, utan att ana, att han hade några vittnen.

- Det är förbi, stönade han. Allt, som med sin glans, lånad af lögnens furste, lockade min själ mot brottets afgrund och dårade med falska drömmar mitt hjärta, är förbi, förintadt. Blott hemska spöken ser jag gyckla här omkring mig, hån- fullt hviskande om skuld och brott och om evighetens kval.

Han tystnade till följd af en blodström, som bröt fram genom hans mun, hvarefter han blef liggande som död några sekunder, då han åter tycktes få lif.

- Har jag då kommit så långt från ljusets väg, att evig- heten inte räcker till att återföra mig dit, klagade den olyck- lige. Ack, en kort stund allenast, ja, blott några ögonblick återstå för mig, innan min skuldbelastade ande lämnar jorden.- 244 -

Åter af bröts han af en blodstörtning, och fortfor därefter med allt svagare och mattare stämma:

- Mot dig, oändlige, som styr allt i vishet, som är mäktig att störta alla hinder för din vilja, höjde jag trotsande min arm och trodde stolt mig kunna befalla mitt öde. - Men du har förkrossat mig! Likt himmelns stjärnor gå dina lagar sina lugna banor, hvaremot mitt trots och min stolthet likna sönderslitna moln, som förintas. - Jag ser dig, evige Gud - jag känner digl Om du ock dömer mig till evig natt, om inga kval kunna försona mina brott och om ångerns suckar inte hinna dig, tackar jag dig likväl-för, att du har satt en gräns för mina brottsliga anslag, innan de hunno mogna till frukt. Gud! . . . Gud!.. .

Återigen förstummades han af ett blodflöde, som brusade fram öfver hans läppar.

- O, evige, stönade han därefter, jag går att möta mitt straff; men vänd din nåd till den ädle konung och de tappre män, som jag velat förråda.

Han blef liggande som medvetslös några ögonblick. Där- efter började han vrida sig och jämrade sig i förtviflan,

ro- pande med rosslig och hjärtslitande röst:

- O, ryslig, gräslig är denna stund. Jag är förkastad af jord och himmel, och det finns ej ett hjärta, som vill bedja för mig!

Då gick jungfru Maria fram till honom och knäföll vid hans sida, sägande:

- Jo, jag vill bedja för er.

Han slog upp sina ögon och kände igen henne. Jungfru Maria knäppte hop sina händer och bad högt:

- O, du som själf var korsfäst, men gaf åt röfvåren, som led vid din sida, detta dyra löfte: »I dag skall du vara med mig i paradis», förlåt den arme ångerfulle. Din nåd, o Gud, är outtömlig och din milda kärlek kan försona allt.

- Din - milda - kärlek - kan - försona - allt! stönade von Creutz, repeterande hennes ord.

Minuten därefter hade han slutat andas.

Djupt uppskakad gick jungfru Maria tillbaka till Annchen,hvars hufvud sjönk allt djupare och djupare ned mot hennes bröst, i hvilket rosslingar hördes.

Plötsligt blef det lif i skogen.

Hästtramp hördes och fotgängare nalkades äfven.

Jungfru Maria lyssnade.

Jo, jag vill bedja för er.

En man kom fram mellan buskarna, följd af andra, som hade gevärsmynningarna riktade mot den främste, hvilken dar- rande och med sänkt hufvud gick sin väg framåt.

Det var den rödhårige mannen, som tjänat von Creutz.

Jungfru Maria spejade inåt snåret och igenkände den ene af de män, som gingo efter den rödhårige.

- Hvad ser jag? sade hon. - Rapp! - Häråt! Häråt!- 246 -

- Jungfru Maria! ropade Rapp glad.

- Häråt! [Häråt! ropade han inåt skogen.

Det hördes, att både fotgängare och ryttare skyndade hastigare än förut framåt efter detta rop och mycket krigsfolk bröt fram bland buskarne.

Främst red konung Gustaf Adolf, efter honom red grefvé Brahe och därnäst Helge Stål och Carl Frisk. Småländska ryttare följde efter.

- Hvad är det för en flicka? sporde konungen.

- Jungfru Maria Pantzar, ers majestät, svarade Rapp. Hon blef bortröfvad af von Creutz.

- Hvar är då den förrädaren von Creutz? frågade konungen.

- Död, ers majestät, svarade jungfru Maria.

- Död?

- Ja, ers majestät, värdes se hit. - Med bleknad kind och sårad barm hvilar banemannen här.

- Den gossen? sporde konungen.

- Hur är det, Annchen? - Min Gud, hvad du är blek, sade jungfru Maria och lutade sig öfver den sårade.

- Annchen? - En flicka? sade konungen förvånad.

Då samlade Annchen alla sina krafter och lyckades resa sig upp samt sade till konungen:

- Ja, - jag har skjutit honom - straffa mig... straffa. .. Hon sjönk åter ned vid trädstammen.

-? Ja, ers majestät, sade jungfru Maria. Tänk ut ett straff för denna ängel, som bestänkt sin hvita skrud med blod för att rädda ers majestäts person, de protestantiska trupperna och allas vår frihet.

Konungen såg så mildt på den blödande Annchen, hvar- efter han sade:

- Unga flicka! Många bland mina män skulle vilja byta öde med dig, gifva dig sitt rykte och sina lagrar, som de redan skördat och ännu komma att skära, i utbyte mot din bragd. - Se, denna bragd välsignar ett frihetskämpande folk och himmeln har salighet för den, som offrar sitt lif i kampen mot Guds ords fiender. Du har undanröjt förrädaren. Ära vare dig på jorden och frid i himmeln, flicka.

Annchen ville åter resa sig upp, men hon föll i armarna **Ära vare dig på jorden och frid i himmeln, flicka.**-

på jungfru Maria, hvilken, sviktande för bördan, med Rapps hjälp lade ned henne på marken och sökte stöda henne mot trädstammen.

Men nu kunde Annchen inte hålla sig uppe längre i sit- tande ställning trots detta stöd. Hon föll åt sidan.

- Milde himmel, hon dör! utropade Maria ångestfullt.

Annchens läppar rördes till denna hviskning, som upp- fattades af jungfru Maria, hvilken lade sitt ena öra tätt intill hennes mun:

- Jag har fått frid. - Det är så tyst och stilla i mitt hjärta. - Hälsa . . . mor . . .

Hon dog.

Gråtande sade jungfru Maria:

- Hon har kämpat ut sin tysta strid i lifvet och hvi- lar trygg i helig oskuld här under trädets'dunkla .krona, här i skogen, som hon så mycket älskade. - Du goda Annchen! - Hur mycket kärlek bodde inte i ditt fromma hjärta. - Själf har du lidit, men i dina spår blommar försoning. - Min goda ängel, bed för mig därofvan. - Må äfven jag kunna lida ödmjukt, som du, och med samma mod som du strida i lifvets skiften.

- Väl taladt, jungfru Pantzar, sade konungen, vänligt nickande åt jungfru Maria. Därefter vände han sig till sina följeslagare, sägande:

- Vi ha intet mer här ätt göra. Herren Gud har frälsat oss från en gruflig och oöfverskådlig olycka. Hvems dotter är den döda flickan?

- Hon är dotter till mor Karin, en torparänka på min fars gods, svarade fröken Maria.

- Tag denna börs, jungfru Pantzar, den innehåller några svenska dukater och gif den till flickans moder med en häls- ning från Sveriges konung.

- Gud välsigne ers majestät, sade jungfru Maria, djupt nigande och mottog börsen.

Till soldaterna, som utan uppehåll hållit gevärsmynnin- garne mot den rödhårige, sade Gustaf Adolf:

- Fören den där karlen in i skogen och låten honom **Ingen nåd för förrädaren!**

få förrädarens lön. Men plåga honom ej, utan sanden edra kulor direkt in i hans hjärta.

- Nådl Nåd! ropade den dödsdömde och kastade sig på knä.

- Ingen nåd åt förrädaren, svarade konungen och vände om sin häst samt red bort med hela sitt följe.

I detsamma motades den rödhårige olycklige in i skogen af Rapp och de öfriga, som vaktat honom.

Straxt därpå dånade en gevärssalfva i skogen och - den rödhårige hade ljutit förrädarens lön.

Kort därefter kommo Rapp och hans kamrater tillbaka för att taga Annchens döda kropp och bära den till mor Karins stuga.

De lyfte försiktigt upp den* döda och lade kroppen på en bår, som de i hast flätade samman af kvistar.

Under det att de voro sysselsatta med detta arbete, kommo till platsen löjtnant Werner, baron Pantzar, mor Karin och Jakob.

Werners folk hade inte hunnit med ryttarna, enär dessa, tillföljd af Rapps rop, sporrat sina hästar och ilat fram mellan buskarna.

När de nu vände åter, mötte de Werners trupp och om- talade, hvad som händt.

Werner lät genast sina män göra halt och ilade tillsam- mans med baronen, mor Karin och Jakob, som följt honom, åt det anvisade hållet och upptäckte äfven kort därpå jungfru Maria, Rapp och de öfriga.

- Gud vare pris! Ni lefver, jungfru Maria! utropade löjtnant Werner, så snart han fick se henne.

- Mitt barn! Mitt älskade barn! utropade baronen och sträckte sina händer mot henne.

- Min far! Min far! svarade jungfru Maria och kastade sig i hans famn.

- Hvar är den brottslige, sade Werner. Jag hörde, att han inte lyckats fly med sina papper till hans majestäts ofärd.

- Han hvilar där, svarade jungfru Maria och pekade på kaptenens lik. På ångerns starka vingar flydde han till en värld, där han nu döms af den, som rättvist dömer.

... lyftes Annchens döda kropp, utsträckt på båren.- 252 -

- Och min Annchen? hviskade mor Karin.

- Jag har en hälsning till er från henne, mor Karin: »Jag har fått frid, det är så ljust och stilla i mitt hjärta» sade hon till mig och gick till hvila där på gräsets bädd. -. Se, hur lugnt och oskuldsfullt hon sofver.

- O, brist ej, mitt hjärta, sade mor Karin och föll på knä bredvid den gröna båren, på hvilken Annchen blifvit lagd. Du har räddat konungen af Sverige, våra beskyddare och oss alla, mitt barn, mitt-hjärtas älskling.

Jungfru Maria omtalade nu, hvad konungen sagt och öfverlämnade till mor Karin hans börs.

Löjtnant Werner skyndade efter sitt folk, och sedan det ankommit till platsen, lyftes Annchens döda kropp, utsträckt på båren, upp på några mäns axlar och bars till mor Karins stuga, följd af mor Karin och baron, jungfru Maria och löjt- nant Werner samt hans folk, hvilka bildade en hedersvakt efter den döda jungfrun, hvilken, trots sin vekhet och mildhet, blifvit en hjältinna och blef kallad i minnet: Werbens skydds- ängel.

Det behöfver ej nämnas, att gamle baronen, hvilken ju blifvit svårt pröfvad, nu lät sina griller fara och tillät sin dot- ter att få älska löjtnant Werner.

Det dröjde ej heller länge, förrän deras bröllop stod vid Zauberfels, medan ännu general Wolffssohn med sin styrka låg kvar därstädes till slottets försvar.

De unga nygifta fingo dock ej njuta lång smekmånad, ty då Gustaf Adolf bröt upp från Werben, följde löjtnant Wer- ner med, och general Wolffssohn blef af konungen befalld att lämna Zauberfels, dit baronen då åter inflyttade tillsammans med sin då gifta dotter och mor Karin, som bereddes plats på slottet till döddagar.Konung Gustaf Adolf hade i samråd med rikskanslären Axel Oxenstjerna beslutat att vädja till Frankrike om hjälp i kriget. Konungen skulle nog hälst velat ha franska trupper i elden, men den statskloke Axel Oxenstjerna ansåg det tills vidare vara tillfyllest, att ha de franska trupperna på papperet.

Och det blef vid hans mening.

Axel Oxenstjerna blef alJtså befalld att vänskapligt under- handla med Frankrikes premierminister, kardinal Richelieu.

Utan tvifvel voro dessa båda personer vid denna tid Europas förnämsta statsmän. De liknade hvarandra i mycket men hade ännu flera olikheter.

Detta ger oss en osökt anledning att som i en parentes meddela något om de märkliga männen.

*

Kap. XVIII, **Kardinal Richelieu och rikskanslären Axel Oxenstjerna.**

Vid det franska hofvet, där regenten var en lekboll för hvar och en, som förstod att intaga honom, var det ingen ända på förändringar.

Den ene gunstlingen undanträngde den andre och grundade sin lycka på medtäflarens undergång; oroligheter, borgerliga krig, oordningar och olyckor hopades på hvarandra; allt urartade till kabaler.

Men öfver alla, som spelade en roll vid hofvet, uppreste sig kardinal Richelieu, en man, som med oinskränkt makt behärskade riket och regenten, och som i allmänhet hade en afgörande inflytelse på sin tids statsangelägenheter.

Han lät floder af blod flyta, tyranniserade med järnspira, gjorde Frankrike olyckligt och var lika fruktad och hatad, som han var beundrad; men hans förvaltning utgör likväl en märkvärdig epok i historien i anseende till de revolutioner, den frambragte. - Det mest lysande, som historien framställer, består nästan alltid i ett rysligt sagospel.

Richelieu var son till en fransk adelsman.

Redan ifrån yngre åren arbetade hos Richelieu en orolig ande och ett otamdt begär att svinga sig upp öfver sina likar. Han var alltid den förste i kroppsöfningår och studier liksom i utsväfningar; och då för honom erbjöd sig en utsikt att göra lycka i det andliga ståndet, studerade han i tvenne år teologi med oafbruten flit och vann, tillföljd af sin utmärkta skicklig-

het, den förmånen att vid tjuguett års ålder bli af påfven vigd till biskop i Lusson.

Men denna ovanliga ynnest var icke nog för hans äre- girighet. Han riktade sin blick mot högre areställen.

Han gjorde sig känd vid hofvet så väl genom sin ödmjuk- het som genom sina talanger och sin beredvillighet att vara alla till tjänst; och sedan han genom en hofdam vunnit drott- ningens ynnest, fullföljde lian sina planer med lika mycken ifver som klokhet.

Som han numera icke brydde sig så synnerligen mycket om att studera teologi och att predika, spelade han den fine hofmannens roll med sällsynt skicklighet och förstod så väl att ratta sig efter den gamla drottningens odrägliga nycker, att hon gjorde honom till första driffjädern i de viktigaste företag.

Genom en hycklad undergifvenhet lurade han till sig af påfven kardinalshatten och efter den stunden gick allt hans bemödande ut på att ensam få regeringsrodret i sina händer.

Vägen till denna höjd var likväl tämligen svår, ty så älskad kardinalen var af den gamla drottningen, så litet kunde hennes son, Ludvig XIII, fördraga honom.

Den svage, misstänksamme, ängslige och religiöse konun- gen var förargad öfver kardinalens galanterier och dessutom rädd för hans äregiriga karakter och öfverlägsna förstånd.

Ganska ofta visade sig den orolige herrn i adliga rid- kläder och sedan han författat en uppbygglig andaktsbok, dref han ganska nitiskt igenom en kärleksintrig.

Slutligen blef han så förmäten, att han sade en hop galant smicker åt själfva den regerande drottningen, Anna af Öster- rike, ehuru hon inte kunde tåla honom.

Konungen varnade sin moder ganska allvarsamt för kar- dinalen :

- Ni känner icke den mannen. Han är omåttligt äre- girig, sade han.

Men Maria af Medicis fortfor envist att understödja honom och såg icke, att hon i hans person skapade sig en otacksam öfverherre. Hon gaf sig igen ro, förr än Richelieu kommit in i statsrådet, likväl med det förbehåll, att han blott skulle- 257 -

säga sin tanke och icke inlåta sig med främmande makters sändebud.

Richelieu tycktes vara tillfreds med allting och skickade sig liksom han själf hade af konungen utbedt sig denna in- skränkning. Hans svaga hälsa, sade han, skulle inte tillåta honom, att befatta sig med statssaker; det vore blott af lydnad för konungens befallning, som han ville, om möjligt vore, infinna sig i statsrådet för att yttra sin oförgripliga mening.

Allt hoffolket gjorde narr af den äregirige kardinalens tillgjorda modesti: »Han drifver snart alla de andra därifrån», sade de »och blir inom kort den förste och ende ministern.»

De hade gissat rätt, ty han lade ganska hastigt masken af sig och sedan han aflägsnat sina motståndare, förenade han, i egenskap af förste minister, hela den kungliga makten i sina händer.

Kardinalen hade, jämte sin obändiga regeringslystnad, ej de dygder, man äger rätt att fordra af dem, som stå i spetsen för ett stort rikes affärer; men han ägde denna oböjliga karak- ter, som kufvar vanliga själar samt gör dem öfverraskade och modlösa, hvilka äro begåfvade endast med vanlig klokhet och behj ärtenhet.

I stället för att smickra konungens svaghet och tigga eller köpa de storas ynnest eller ställa det ena partiet emot det andra, uppgjorde han den planen, att göra allt sin herre under- dånigt och sig själf till ett verktyg för det kungliga anseendets bestånd.

Alla dem, som hade någon kännedom om de allmänna ärendena, förstod han att göra misstänkta hos den svage re- genten och skilde dem från hofvet, hvaremot han satte i deras ställe sådana, som helt och hållet berodde af honom. - För att göra sig rätt säker på dessa män, meddelade han hvar och af dem blott en art af ärenden och förbehöll sig ensam den allmänneliga kännedomen och ledningen af dem.

Genom detta knep blef konungen, som icke älskade ho- nom men fruktade hans öfverlägsna hat och ej kunde umbära honom, oförmärkt omgifven af människor, som förut voro all- deles okända, som Richelieu själf hade dragit fram och hvilka aldrig öppnade sin mun om icke för att yttra samma tankar som

kardinalen, hvilken de hade att tacka för sina sysslor, dik- terat.

Richelieu förde regeringen lyckligt i aderton år,, under hopade sammansvärjningar, med mycken sinnesstyrka, men också med den mest fullständiga egenmäktighet och upphöjde Frankrike icke blott till en oberoende, utan därjämte till en för alla andra europeiska stater fruktansvärd makt. Han ryckte riket ur det kaos, hvari det blifvit störtadt genom konungens svaghet och de storas snikenhet. En ny tingens ordning framgick ur Richelieus händer likasom en ny skapelse.

Det är väl sant, att han var otacksam, hård, oförsonlig och grym emot fienderna till hans lycka. Genom rättvisans svärd och på flera andra sätt lät han aflifva många människor, som icke voro fiender till staten, utan till honom. Och den gamla drottningen, hvilken han hade att tacka för allt, var nära att dö af hunger samt fick lefva på allmosor från Tysk- land. - Men han återställde emellertid ordningen i riket, hämmade raseriet af det oförnuftiga enviget och lade grunden till Frankrikes storhet. Han ådagalade genom sitt efterdöme, att man på samma gång kan vara en elak människa och en stor statsminister.

Trots det att Frankrike var katolskt, uppträdde det dock i trettioåriga kriget som Sveriges bundsförvant. Detta var ett politiskt drag af Richelieu, hvilken trotsade påfven för att hindra romerska riket att få allt för stor världslig makt.

Men likväl fruktade han Gustaf Adolf.

Då den svenske konungen begärde ett möte med den franske, ville Richelieu icke blottställa sin herre för

jämförelse med en furste af så öfverlägsna egenskaper. Han erbjöd sig därför att infinna sig på sin konungs vägnar. - Men då blef Gustaf Adolf stött och svarade, »att han ville skicka en af sina kammartjänare att tala med kardinalen».

Richelieu, hvilken fruktade, att Gustaf Adolf skulle åtaga sig hugenotternas försvar, såg inte gärna, att han blef för mäktig och arbetade i hemlighet på att mota hans framsteg. - Någon har påstått, att han skulle haft någon del i konun- gens fall vid Liitzen. - Men detta är ett alldeles obevisadt föregifvande. **Axel Oxenstjerna.**Lika stor statsman som Richelieu, om ej större än denne, var emellertid svenske rikskanslären Axel Oxenstjerna, hvilkén, för att undvika stridigheter om förmansskapet och för att be- reda Sverige största möjliga förmån, i det längsta afböjde, att Frankrike annorledes än med understöd af penningar och hjälptrupper skulle få deltaga i protestanternas krig mot kejsaren.

Slutligen blef * emellertid. Oxenstjerna tvungen att göra nöden till lag och genom Heilbronska unionens ministrar vid franska hofvet bjuda Richelieu de svenska besittningarna i Elsass emot det bistånd, som behöfdes, af uppenbart krig å Frankrikes sida emot kejsar Ferdinand och hans allierade. Därjämte kallade han evangeliska förbundet till Worms för att öfverlägga om vidare försvarsanstalter; men af de få, som dar inställde sig, blef ej mera åtgjordt, än att de gillade förenämnda anbud åt Frankrike.

Icke desto mindre och som han nogsamt funnit under ett möte i Frankfurt, hur litet räkning han kunde göra på de sachsiska kretsarnes deltagande i sina afsikter, beslöt han att äunu en gång samla Heilbronska unionens medlemmar i Worms för att, om möjligt vore, kvarhålla dem åtminstone i förbundet med de svenska.

Han ernådde också detta syftemål så till vida, att de lofvade icke sluta fred med kejsaren, utan Sveriges samråd, och att fortsätta kriget, om Oxenstjerna på den resan, som han åtog sig att företaga till Paris och Nedersachsiska kretsen, kunde bringa andra stater och i synnerhet Frankrike till offen- sivt biträde.

Att han i egen person skulle besöka franska hofvet, an- sågs för så mycket mera angeläget, som Richelieu, om ej verkligen sinnad att öfvergifva Heilbronska förbundet, likväl gjorde svårigheter för att hämnas, för att man förut vägrat gå in; på hans förslag.

Vid ankomsten till Paris lades Axel Oxenstjerna nya led- samheter i vägen genom de högdragna ceremoniel, enligt hvilket Richelieu ville mottaga honom. Men Oxenstjerna be- tog dem den verkan, de åsyftade. - Han räckte kardinalen högra handen, yttrande:

- Jag besöker eder ej på Sveriges vägnar i anseende tillFrankrike, utan jag kommer endast af personlig aktning för en stor statsman.

Och han föreställde honom föröfrigt, huru franska kronan var i samma fara för de kejserligas öfvermakt som den svenska och hennes bundsförvanter i Tyskland.

De båda statsmännen förstodo hvarandra. -

Följande anekdot om Axel Oxenstjernas besök hos Riche- lieu berättas:

Kardinalen var en dag vid dåligt lynne.

Han hade förbjudit betjäningen att släppa in någon, hvem det vara må, till sig.

Plötsligt red en dammig främling, åtföljd af en liten trupp ryttare, upp till kardinalens palats och anhöll att få företräde för hans eminens.

Betjäningen nekade att anmäla den resande, hvilken, ge- nom att kasta undan dem, som ställde sig i hans väg, beredde sig inträde i palatset.

Nu måste Richelieu underrättas.

Han upptändes af harm och skyndade ut för att straffa den oförvägne, hvilken emellertid uthärdade hans blickar och till på köpet sade:

»Ursäkta, ers eminens, att jag kommer så brådstörtadt. Men jag har allt för brådtom, för att låta hindra mig af de här lymlarnel»

Betjäningen bleknade, och man fruktade för, att kardinalen skulle på stället straffa den oförvägne. Men straffet uteblef och i stället sade Richelieu:

»Antingen är ni hin onde själf - eller också är ni - Axel Oxenstjerna!»

»Jag är den senare», svarade den svenska rikskanslären, som genast, under mycken artighet, blef anvisad bostad i kardinalens palats, hvar jämte ofördröj ligen anstalter gjordes för hans värdiga emottagande, då han officielt skulle möta kardi- nalen.- 262 -

Af Oxenstjernas och Richelieus uppförande och gär- ningar dömer man säkrast om deras egenskaper.

Oxenstjerna, kall i betraktelsen, mogen i omdömet, djup- sinnig i slutsatser,^fÖredrog alltid det nyttiga framför det ly- sande, det säkra för det ovissa.

Richelieu, rik i uppfinning, vidsträckt i omfattning, fintlig på utvägar, har likväl, ehuru dristig och vågsam, vare sig genom styrkan af sitt snille eller mångfaldigheten af utvägar, sällan företagit något utan framgång.

Båda voro högsinta, men Oxenstjerna med en nedlåtenhet, som icke minskade hans värdighet och Richelieu med ett begär till företräde och utvärtes glans, som ökade antalet af hans fiender och aldrig framlyste denna olikhet på ett utmärktare sätt än vid deras personliga möte.

Båda voro ärelystna och älskade att styra; men Oxen- stjerna med aktning för lagar och andras rättigheter, Richelieu utan att tåla^eller vörda några band.

Äfven synes, såsom hade den förre varit mera angelägen att förtjäna, den senare att höra beröm och det utan att sky det mest öfverdrifna smicker.

Oxenstjerna förstod att bli stor under en^stor konung och störst i bredd med flera verkligen stora män.

Richelieu tycktes bredvid sig icke lämna rum åt förtjänster om icke på afstånd och såsom verktyg i hans händer.

Båda hafva dragit fram sina släktingar, men Oxenstjerna hade därvid den förmånen att mindre ståta med det allmänna omdömet genom befordringar till tjänster, hvartill hans när- maste ansågos födda och hvartill man inte kunde neka dem förtjänst.

Oxenstjerna ökade sin stora förmögenhet; Richelieu ska- pade sig rikedomar, men båda utan förebråelse och låg egen- nytta, och Richelieu hembar till sin konung en betydlig del af hvad han genom dennes godhet hade förvärfvat.

Enkel i uppträdande, tarflig, men värdig i sin lefnad, god make och fader, myndig men utan attyförödmjuka, allvarsam i umgänge, uppriktig och ordhållig emot hvar man, aflägsnande medtäflare, men utan förföljelse, glömmande och förlåtande, ren i seder, gudfruktig utan skrymtan och öfverdrift, har- 263 -

Oxenstjerna genom mängden af sina dygder öfverskylt sina fel och förhöjt glansen af sina bedrifter.

Richelieu, älskare af prakt och fåfänga frikostig, men blott emot anhängare, lättsinnig i seder med glömska af sitt stånd, hämndgirig utan återhållsamhet, med dygder såsom statsman, men nästan utan dygder såsom människa, har hvar- ken genom behaget af sitt snille och umgänge eller genom nyttan och storheten af sina värf hos samtid eller eftervärld förmått utplåna intrycket och hågkomsten af sina fel.

Att så väl Oxenstjerna som Richelieu haft sitt fäderneslands väl till föremål, hafva icke deras största afundsmän kunnat bestrida. Att de tillika haft känsla och begär för namnkunnig- het och ära, är lika otvifvelaktigt.

Oxenstjernas ärelystnad var dock mera styrd af måtta, mera bunden af skyldigheternas föreskrift, mindre bländad af fåfänga.

Såsom statsmän är det svårt, ja nästan omöjligt, att gifva någon af dem företräde framför den andra - de kunna

jäm- föras endast med hvarandra.

Efter denna karakteristik vilja vi citera ett par anekdoter om kardinal Richelieu.

Vi fritaga oss emellertid från all garanti för, att dessa be- rättelser om den store kardinalen äro med sanningen öfverens- stämmande. De äro emellertid hämtade ur ett verk, som gör anspråk på att vara något helt annat än en anekdotsamling, utan i stället signerar sig med: »Märkvärdigheter ur äldre och nyare tiders människo-, folkslags- och sedehistoria till angenäm och undervisande sysselsättning för alla stånd.»

Kardinal Richelieus gunstling, abbé Bois Robert, hade en brorson, den han gärna ville presentera för sin herre. - Hans- 264 -

kungliga eminens spatserade just vid detta tillfälle omkring en svandam i den trädgård, som tillhörde hans palats, omgifven af en så stor mängd hofmän och lycksökare, att abbén för- gäfves sökte att armbåga sig fram och slutligen uppgaf allt hopp att kunna ådraga sig och sin brorson uppmärksamhet på annat sätt än genom en coup d'eclat. Helt oförberedt tog han därför sig det orådet före att knuffa ynglingen i dammen. Det var likväl inte så djupt, att ynglingen löpte någon fara, men tillräckligt för att han skulle bli genomblöt och nedsmutsad. Denna händelse uppväckte naturligtvis mycket larm bland hans eminens' följe; några skreko, andra skrattade. Själfva kardinalen vände sig om och ville veta, hvad det var.

- Det är min brorson, sade Bois Robert, som jag får äran presentera och anbefalla i eders eminens' nåd, hvaraf han är i högsta behof.

Detta nya sätt att presentera en person förekom kardi- nalen rätt lustigt.

Då han om aftonen skulle gå till sängs, sade han till Bois Robert:

- Är du tokig, abbé, som kunde för mig presentera din brorson i den belägenhet, hvari han denna morgon befann sig?

- Jag vet hvad jag gör, nådige herre, svarade abbén. Om jag hade presenterat honom för eders eminens på samma sätt, som man vanligtvis anmäler hans likar, skulle ni inte hafva lämnat honom eder uppmärksamhet; men nu hoppas jag, att eders eminens skall igenom denna lilla vändning er- inra sig honom och ej glömma att göra något för en människa, som vågat sitt lif för att få den lyckan, att hos ers eminens vinna företräde.

Detta tal hade sin goda verkan.

Kardinalen påminde sig verkligen abbéens brorson redan den följande dagen och gaf honom ett godt prebende, hvarpå en människa, som endast hade sina förtjänster till rekommen- dation, förmodligen ännu länge hade fått vänta.Kardinal Richelieu reste en gång från Tarascon i Provence till Paris.

För att på en gång resa med prakt och bekvämlighet, lät han göra sig ett rum, som vid vackert ^väder hade en paviljoug af damast i stället för tak och i regnväder var öfverdragen med vaxduk.

I denna kammare, som bars framåt, var en säng, ett bord och en stol, på hvilken den satt, som skulle underhålla kardinalen med läsning.

Aderton man buro denna kammare på sina axlar och aderton andra följde efter för att aflösa de förra, när de tröttnade.

Kardinalens lifvakt, ehuru varande personer af förnäm börd, täflade om äran att få bära hans eminens.

Till bevis på, med kvilken synnerlig vördnad de förrättade denna drängsyssla, gingo de hela tiden med blottade hufvuden, hurudant vädret än var.

Folket sammankallades och strömmade till från alla håll för att göra vägen bredare och mera jämn, ja till och med för att spränga undan klippor och stenar.

En trupp murare tågade förut och när stadsportar och andra med murar omgifna ställen, som lågo i vägen, voro för trånga, blefvo de nedbrutna, för att underlätta genomfarten för hans eminens

Detsamma skedde vid gästgifvaregårdar och andra hus, där kardinalen ville tillbringa natten, så att lifvakten vid hans ankomst kunde genom brechen bära honom i sin kammare in i det rum, som var för honom utsedt.

Med denna förstörande pomp kom den öfvermodige kardinalen efter den långa resan fram till Paris.

* Kap. XIX. **Jungfru Frida Meijer i svenska lägret.**

En dag, då solen kastade sina gyllne och värmande strålar öfver det svenska lägret i Werben, nalkades Carl Frisk sin forne lekkamrats, sedermera vapenbroders, Helge Ståls tält.

En viss förändring hade sedan någon tid kunnat iakttagas med Carl Frisk.

Han var inte vidare så hurtig som förr. Visserligen utförde han rekognosceringarna med samma nit som förr; men det glada och lifliga temperamentet, som man förut så mycket beundrat hos honom, hade försvunnit, och hans förut så glada och muntra blick sågs nu stundom vara beslöjad och drömmande, liksom äfven hans hufvud, som han städse hållit upprätt, nu hängde framåtlutadt.

Det var i synnerhet Helge Stål, som hade iakttagit denna förändring och det må icke förundra, att han var bekymrad däröfver.

Ännu hade emellertid Helge ej frågat Carl, hvaraf denna förändring uppkommit. - Nu skulle han få veta det utan att spörja därom.

Carl gick in i Helges tält, där den sistnämnde var inne och låg på sin halmmadrass, hvilande efter en under natten företagen ansträngande ridt.

- Guds fred, Helge, hälsade Carl, när han kom in i tältet.

- Guds fred, kamrat, svarade Helge, och räckte sin ungdomsvän handen.- 267 -

- Kommer jag och stör dig?

- För ingen del. - Vi behöfva väl inga ceremonier oss emellan. Sitt ned, och ursäkta, att jag ligger. Rekognosceringen i natt tog bra på krafterna, må du tro.

- Det kan jag tänka. Stötte du på något misstänkt?

- Nej! - Sedan den förrädaren von Creutz blef expe- dierad har det blifvit lugnt; men länge kan det inte dröja, förrän det smäller. Tilly skall nog inte i längden kunna smälta, att vi må väl här och äro i trygghet.

- Nej, nej! - Det händer. - Jag har tröttnat på fält- lifvet, Helge!

Detta på ett så oförberedt sätt framslungade meddelande kunde inte annat än på det högsta förvåna Helge, hvilken spände sina skarpa ögon i sin vapenbroders och frågade:

- Hur sa'?

- Jag har tröttnat på fältlifvet, säger jag.

- Hvad djäfvulen säger du, Carl? Du tröttnat på fält- lifvet? - Ha, ha, ha! Du vill skämta med mig; men det där är ett dåligt skämt, kamrat!

- Jag skämtar inte.

Helge sprang upp och ställde sig framför Carl med hän- derna i sidorna samt spände sina ögon i honom.

- Du skämtar inte, säger du?

- Jag säger så!

- Nå, vid Gud, förr skulle jag kunnat tro mig få se stjärnorna falla ned från himmeln, än jag trott, att jag skulle få höra dessa ord ur din mun! - Hvad är det med dig? -Jag har sett, hur du en tid gått och hängt med hufvudet och sett ut som en förskrämd käring.

- Helge! Välj dina ord!

- Välj dina ord själf, Carl Frisk. - Det anstår inte en värendspojke att föra ett sådant språk, som det du nyss förde. - Tröttna vid fältlifvet! - Och det vågar du saga i vår nådige konungs läger och åt mig, mig, Helge Stål! Tvi tusan! Hvad är det med dig! - Kom lika väl och säg, att du ämnar öfvergifva våra led och ställa dig i de kejserligas.

- Guds död, Helge! Tacka Gud för, att du är min- 268 -

bardomsvän och ärlige kamrat! Hvilken annan, som hade sagt ett sådant ord till mig, skulle med blodig panna få bota därför!

- Tack, nu känner jag igen dig, Carl! Du medgifver, att du skämtade nyss?

- Nej!

- Men förklara dig då!

- Jag begär afsked och reser hem till Sverige, till de gamla i Furuby, som länge nog saknat min hjälp vid gårdens skötsel. - Jag böjer mitt svärd till en lie och . . .

- Håll upp! - Hvarifrån dessa griller?

- Härifrån?

Carl pekade på sitt hjärta.

- Från ditt hjärta?

-Ja!

- Klappar det då ej längre för konungen och äran?

- Väl för konungen, men ej för äran, sådan den vinnes här, drypande af likars blod.

- Du är förhexad! - Vid Gud! Något underligt har här försiggått! Förklara dig!

..- . - Får jag bringa en hälsning från dig till din Elsa på Björnamo, när jag kommer åter till Sverige? frågade Carl i stället för att svara på Helges fråga.

- Nej! utropade Helge. Min Elsa är en alltför ädel tös, för att hon skulle vilja mottaga en hälsning från mig genom en feg stackare.

- Helge!

- Vore du lemmalytt och kunde du för den skull inte deltaga i kriget, utan begaf dig hem till Sverige för att dö i ditt fädernesland, skulle jag sända en hälsning med dig till min älskade flicka. - Men nu? - Aldrig! - Gå! - Eller förklara dig!

- Jag går!

Carl lämnade verkligen tältet.

På det högsta förvånad och mycket bedröfvad gick äfven Helge ut ur tältet och såg efter sin förut så tappre, nu så klenmodige barndomsvän, samt följde honom på afstånd, inom sig besluten att använda alla till buds stående medel för att **Får jag bringa en hälsning från dig till din Elsa på Björnamo...**- 270 -

bringa Carl till förnuft och för att utforska orsaken till den förändring, som skett med honom.

Carl Frisk styrde sina steg till det folks boning, hvarest jungfru Frida blifvit inkvarterad.

Jungfru Frida, hvilken, som läsaren torde erinra sig, af Carl Frisk blef funnen i det af kejserliga trupper besatta klost- ret och af honom förd därifrån till svenska lägret, blef där- städes behandlad på ett höfviskt och aktningsfullt sätt af hög och låg och mer än en gång hade Helge följt Carl till hennes bostad och där i hennes sällskap tömt en mugg öl tillsam- mans med sin vapenbroder.

Helge hade väl märkt, att det var väl emellan Carl och jungfru Frida och han hade lett däröfver inom sig själf, tän- kande på sin egen fästekvinna, den kraftfulla och goda Elsa i Björnamo däruppe i det härliga Värend. Och det var inte utan, att han liksom afundades Carl, att denne hade sin käresta i sin närhet, då han själf var så långt afskild från sin.

Carl hade visserligen ännu icke sagt till Helge, att han älskade jungfru Frida. Men Helge såg det väl; och han såg äfven, att den tyska borgarflickans hjärta klappade med värme för den svenske krigaren, hvilken ju var en ståtlig gestalt och hvilken hon lärt väl känna.

Att Carl var förtjust i jungfru Frida, därom var ju intet att säga. Han hade ju henne att tacka för, att han ännu var vid lif. - Hon hade ju upptagit honom från slagfältet och därefter vårdat honom på det ömmaste, så länge det till- låtits henne att vara i sitt nu förbrända hem.

När nu Helge såg^ att Carl styrde sina steg till det hem, där jungfru Frida logerade, log han och vred sina mustascher, men han blef i hast allvarlig igen och stampade i marken samt utropade, trots det att han var alldeles ensam:

- Guds död! Har flickan förvridit hufvudet på Carl, då hade det varit bättre, att hon låtit honom dö, än att hon nu gör honom feg och vankelmodig!

»Förvridit hufvudet», sade Helge. - Han menade inte med detta uttryck, att jungfru Frida hade uppväckt kärlek i Carl Frisks bröst. Detta visste han redan förut och däråt log han. -- Nej, han menade, att hon måhända sökte inverka på- 271 -

honom att öfvergifva den krigiska banan - och detta var äfven öfverensstämmande med verkliga förhållandet.

Carl Frisk och Frida Meijer hade inte för hvarandra dolt sina hjärtans känslor. De hade svurit hvarandra tro och kär- lek; och den tyska borgarflickan, hvilken behandlades så ytterst väl och höfviskt af de svenska krigarne i gemen, längtade att fa komma till Sverige, dit Carl lofvat sända henne. Hon skulle sändas till hans anhöriga i Furuby i Värend och där invänta hans återkomst från kriget, då de skulle gifta sig.

Så långt voro deras drömmar goda.

Men plötsligt uppstego tvenne mot dessa drömmar stri- diga tankar i jungfru Fridas själ.

Skulle hon ensam fara till Sverige, det för henne obe- kanta landet, under det att hennes älskade skulle stanna i Tyskland och där dagligen trotsa tusende faror, hvilka må- hända skulle sköfla hans lif?

Skulle hon tillåta, att den man, hvilken hon älskade och hvilken hon var sinnad att äkta, skulle i hennes fosterland kämpa mot hennes trosförvanter, mot meningsfränder till hennes aflidne far?

- Nej! Hon skulle inte tillåta det!

Carl skulle följa henne till Sverige. Han skulle upphöra att kämpa mot katolikerna och i stället i frid och stillhet njuta sitt lif i hemmets sköte.

Detta var jungfru Fridas tankar och hon tillade för sig själf:

- Jag skall göra honom så lycklig. Jag skall älska honom och lära mig älska det svenska folket. Ja, det lär inte bli svårt. Ty de svenska krigarne, som omgifva sin guld- hårige konung här i Werben, äro de bästa människor, man kan tänka sig, trots det att de äro kättare. - Min Carl skall jag omvända till den rätta tron. Han skall lära sig böja knä för Guds moder och kyssa Kristi kors.

Så resonerade jungfru Frida och hon hade intalat sin älskade, att han borde lämna kriget och njuta ett gladt och fridfullt lif i sitt hem.

Det var hänförande taflor, som den tyska borgardottern upprullade för den kraftige och oförskräckte svensken, hvilken- 272 -

kunde trotsa tusen dödar på slagfältet, men som inte kunde uthärda elden från sin älskades vackra ögon.

Helge hade alltså alldeles rätt bedömt situationen, då han bekymnid kom till den slutsatsen, att den tyska borgardottern förvn. hufvudet på hans vapenbroder.

iiaix gick inte in i stugan, där jungfru Frida bodde och genom hvars dörr han nyss sett Carl Frisk försvinna, utan förirrade sig mot lägrets utkant grubblande på, hur han skulle kunna ingjuta nytt mod i Carl Frisks hjärta.

Slumpen skulle komma honom till hjälp!

Samma dag, som Carl besökt Helge och sagt honom, att han ämnade resa hem till Sverige, kom till lägret sjöledes en bonde, medförande diverse sötsaker och frukter, som han bjöd ut åt trupperna och äfven fick sälja. - Hans båt var snart tom och han bad samt erhöll tillåtelse att få besöka ett mar- kententeri och där köpa sig mat.

Det var en språksam man, denne gubbe.

Han hade många glada historier att berätta och krigarna lyssnade gärna och gladt till honom.

Under det att han satt och drack öl tillsammans med flera unga svenska och tyska män samt pratade med dem om de galnaste upptåg, kastade han helt oförtänkt fram en och annan fråga och fick på detta sätt veta, att jungfru Frida Meijer var i lägret, och det dröjde inte länge, förrän han fick veta, hvar hon bodde.

En ung svensk, som tyckte, att äfven han skulle ha något att säga, började tala om Frida Meijer, hur hon räddat Carl Frisk från att förblöda, och hur hon vårdat honom i sin faders hem i Zerbst.

- Frida Meijer från Zerbst, pistolsmeden Josef Meijers dotter? utropade bonden, liksom på det högsta förundrad.

- Så är der! svarade den unge svensken. Kanske I kännen henne?

- Ja, gör jag så I - Frida Meijer 1 Herre Gud, mer än en gång har den flickan ridit ranka på mitt knä. - Jag sålde hvarje år rofvor till gubben Meijer, som var en heders- man i själ och hjärta, fastän han var en arg papist, som inte höll sig för god att göra protestanterna allt ondt. - Ja, det- 273 -

kunde inte hända, att en protestant fick köpa en pistol af honom; men hvar papist, som köpte ett vapen af honom, blef hård med det samma, ty gubben Meijer förstod i grund konsten att göra människor hårda. - Nu är hans verkstad lagd i aska och efter hvad jag hört, har gubben själf skattat åt förgängel- sen och jag får aldrig mer sälja rofvor åt honom. - Han förstod sig inte på konsten att göra sig hård mot dödens lie. -- Nej nej men! - Jaså I - Lilla Frida Meijer är här! - Då skall jag minsann hälsa på henne, innan jag kilar härifrån.

- Hon bor i det där huset.

- Tack, tack! - Jag undrar just, jag, om hon fram- härdar i sin fars villfarelser och är lika ifrig katolik som han.

- Jag tror inte, det är så farligt med den saken. Om jag inte misstar mig, hyllar hon sig till Cupidos religion.

- Åh katten!

- Jo jo men! En af våra käckaste officerare, just den- samme, som hon räddade vid Zerbst, intar högsätet i hennes hjärta, som Cupido så när blockerat, att hvarken Guds moder eller några helgon kunna komma in i detsamma. - Hon känner blott ett helgon och det heter: Carl Frisk, ryttmästare vid konungens af Sverige småländska rytteri.

- Ha, ha, ha! Ett helgon i uniform I

- Så är det!

- Godt! Jag skall emellertid' besöka henne, innan jag seglar. Det skall glädja mitt gamla hjärta att ännu en gång få se den rara flickan och jag tviflar inte på, att hon själf skall finna förnöjelse af att få trycka en gammal väns hand.

- En mugg öl till!

- Tack! - Här går det så muntert till, som vore det i djupaste fred.

- Vi ha vår konungs skydd. - Han har sagt, att vi här äro trygga som i den starkaste fästning, och det är en karl att tro på.

- Jag beundrar honom, sade bonden. Lycklig skulle jag skatta mig, om jag någon gång komme i tillfälle att få se konung Gustaf Adolf.

- Om I dröjen här några timmar, tänker jag, att eder

önskan nog blir uppfylld. Konungen plägar hvarje dag rida genom lägret.

- Se här är ölet! Skål, kamrater, och skål på dig äfven, din lufver till bonde! - Men tro inte, att du får smaka på så mycket som fradgan af ölet, förr än du talat om en historia. Du tycks ha uppsjö på sådana.

- Visst kan jag en och annan . . .

- Inte en klunk -ur seideln, förr än du berättat något.

- Godt! Han I hört historien om konung Podiebard och hans barberare?

- Nej, nej!

- Berätta!

Den främmade omtalade då:

»Konung Georg Podiebard i Böhmen gick en dag år 1461 enligt sin vana att bada vid Judegatan i Prag och lät vid samma tillfälle raka sig af sin vanlige barberare Jando.

Denne var mycket bekant med konungen och hade redan förut ofta tillåtit sig en och annan fråga eller något skämt. - Men denna gången fick han detta infall alldeles i otid.

Under det att han höll rakknifven på konungens strupe, stannade han där, smålog med en tämligen betydelsefull upp- syn och frågade ganska listigt och tillika högtidligt:

I hvilkens händer befinner sig väl nu konungariket Böhmen?

Konungen, som för tillfället inte kände någon kallelse att vidlyftigt undersöka denna fråga, svarade helt saktmodigt:

Min käre vän Jando, i hvilkens händer skulle väl konunga- riket Böhmen nu befinna sig, om icke i dina, helst då konungen själf befinner sig i ditt våld.

Barberaren fröjdades inte litet öfver detta svar och sade:

- Det är också min tanke.

När konungen var rakad och knifven bortlagd, frågade hans majestät:

- Jando! Hvem är nu herre i Böhmen?

- Hvilken annan än I, ers majestät? Ni är vår rätt- mätige konung och herre! svarade Jando.

- Så är det! -- Och du är en lymmel! ropade konungen **Men först tar jag mig allt en klunk.**- 276 -

och gaf den förvetne barberaren en örfil, så att han störtade till golfvet.»

- En bättre historia, en roligare historia! ropade de.

- Godt! Godt! svarade gubben. Jag skall berätta er en kardinalhistoria!

- Bra! Bra!

- Men först tar jag mig allt en klunk!

- Skål då!

- Skål!

- Nå, hur var det nu med din kardinalhistoria, gubbe!

- Hvarom handlar den?

- Om förbudet mot de katolska prästernas äktenskap!

- Det är bra!

- Berätta! Berätta! Den gamle berättade:

»Min salig far, som var prästman och ifrig protestant, berättade följande kuriositeter ur romerska hofvets annaler:

- Sedan påfve Gregorius VII år 1073 uppstigit på romerska stolen, sökte han med en djärf tilltagsenhet att i hela kristenheten införa celibatet, eller de andligas ogifta till- stånd.

Hans högmodiga plan gick ut på ingenting mindre än att inrätta en universalmonarki, och underkufva alla kristna regenter, dem han egentligen ansåg som sina vasaller. - Med denna plan hängde celibatet tillsammans, hvarför.dess införande låg Gregorius högeligen om hjärtat.

Den sluge påfven dömde ganska riktigt, att en äkten- ckaplig lefnad skulle för nära inveckla de andliga med deras fädernesland och det borgerliga lifvet.

Ett ogift och barnlöst tillstånd ansåg han därför vara det kraftigaste medlet att liksom afskära prästerna ifrån världen, leda all deras verksamhet in på deras ämbetsintresse, sätta dem i mindre behof af statens omsorg, mera oberoende af den världsliga makten samt göra dem mera behändiga och bered- villiga, om de skickades någonstädes af sina andliga förmän.

Dessutom kunde hela den andliga staten hållas på det fastaste tillsammans och kraftigast verka med all sin makt, om- 277 T

all kyrkans rikedom förblefve odelad tillsammans. Genom giftermål skulle det bli flera delegare; egendomarne skulle komma att förskingras och försäljas.

Det var också anledning att förmoda, att den andliga välgörenheten skulle flöda rikligare, om dess gåfvor tillflöto personer, som uteslutande tillhörde kyrkan. Prästsläkten skulle på detta sätt endast genom andlig aflelse ur alla folkklasser få utseende af en sig evigt fortplantande krigshär.

Men för att bringa den dit, förbjöd Gregorius utan undan- tag alla gifta präster att förvalta ämbete och folket att bevista deras mässor och gudstjänst.

Han fordrade, att de skulle öfvergifva antingen sina hustrur eller sina sysslor och förordnade, att alla, som hädanefter blefvo vigda till präster, skulle genom ett obrottsligt löfte förplikta sig att lefva ogifta.

En sådan grym kränkning af människans rättigheter väckte allmän förvirring, allmänt split och uppror.

I Tyskland i synnerhet, detta gamla hem för huslig tukt och trohet, emottogs Gregorii befallning med afsky och miss- nöje. Ärkebiskopen af Mainz vågade knappast kungöra den- samma i sitt stift. Han gaf sina biskopar ett hälft års betänketid; därefter sammankallade han ett kyrkomöte i Erfurt, där skriket emot honom blef till den grad högljudt, att han åter måste upplösa församlingen. Några rådgjorde till och med i hemlig- het, om det icke för exemplets skull vore af mycken nytta att taga honom af daga.

Detta oaktadt upphörde Gregorius icke att oupphörligen skicka ärkebiskopen legater och allt mera hotande skrifvelser till de öfriga biskoparna och prästerna. På detta särt oupp- hörligt plågade af hans sändebud och hotade med förlusten af sina inkomster samt tryckta af lekmännens förakt, bekvämade sig småningom den ene prästmannen efter den andre till det grymma steget att stöta sin familj ifrån sig och knappast voro hundra år förflutna, förrän den af Gregorius utsända förord- ningen vunnit allmän åtlydnad.

I England blef celibatet infört under konung Henrik VIII genom påfve Paschalis skickliga försiktighet. Men äfven där mötte verkställigheten af denna omstörtande lag det lifligastemotstånd af det talrika prästerskapet. Under dessa omständig- heter sågo påfvarna med tiden sig allt mer och mer nödsakade att som oftast skicka legater till

England för att upprätthålla den tryckande lagen om celibatet; en praxis, hvars ändamål tycktes endast vara att på allt möjligt sätt grunda och utvidga romerska statens våldsamma ingrepp och stolta våldsgärningar, emedan ingen appell ägde rum ifrån denna andliga makt.

Henrik VIII, som nitälskade för sina kungliga rättig- heter, sökte att lägga alla möjliga hinder i vägen för den påfliga tilltagsenheten.

Det lyckades honom länge att förhindra afsändandet af en påflig legat. Men slutligen valde den sluge och verksamme påfve Calixtus II en så passande tid, då Henrik var af intriger, uppror och faror bragt i trångmål, att den betryckte konungen måste gifva efter och samtycka att mottaga en legat.

Detta skedde omkring år 1528.

Påfven uppdrog denna viktiga mission åt kardinalen af Crema; och den smidige italienaren begaf sig genast på resa till England.

Så snart kardinalen kommit till London, sammankallade han först och främst under stor högtidlighet och utsökt pomp och ståt ett möte af de andliga i staden. - På detta möte förkunnade han ibland andra kyrkolagar ett nytt förbud, hvari- genom prästerna vid det hårdaste straff tillsades att lefva ogifta,

Kardinalen höll vid samma tillfälle ett tal på latin, däri han, utom många andra skäl, hvarmed han ville bevisa otillåtlig- heten af prästernas giftermål, var angelägen att ådagalägga, huru det var en oförlåtlig styggelse, om en präst vågade med sina händer vidröra Kristi lekamen i nattvarden, sedan han stigit upp från sidan af en sköka.

Detta var nämligen den sällsamma benämning, denne för renheten och återställandet af kyrkotukten så ryktbara andlige man gaf de engelska prästernas lagliga hustrur.

De flesta af församlingen hörde detta ord med förvåning och kväfd vedervilja; men ett betydligt antal kunde icke till- bakahålla sin förbittring. - Det allmänna missnöjet blef likväl genom en helt oförmodad händelse upplöst i en tillfreds- ställelse lika allmän, som förbittringen varit.- 279 ~

Natten därpå hände det, att några vaktkarlar fingo befall- ning om att utan buller smyga sig in i ett visst misstänkt hus för att genom en hastig arrestering göra slut på vissa oordningar och utsväfningar, man visste där plägade före- hafvas.

Där träffade vaktkarlarne - den påflige legaten, kardinalen af Crema, i en helt annan förrättning än på prästmötet: Han låg i en bädd vid sidan af en kvinna.

Stor var vaktens förvåning, men kardinalens icke mindre. - Sedan han i största hast erlagt en betydlig lösen, som vakten fordrade af honom, läto karlarna visserligen synodal- talaren för denna gång gå sin väg, men de gjorde likväl dagen där- på det hyggliga fyndet bekant öfver hela staden icke utan sina uppbyggliga tillägg och löjliga kommentarier.

Kardinalen blef därigenom så förlöjligad, att den påbörjade synoden blef på en gång afbruten och sedeläraren lämnade i största hast konungariket.»

Soldaterna skrattade åt sista delen af denna berättelse och slungade ut några glåpord om påfven och hans anhang, i hvilka glåpord den gamle landtmannen instämde, som det tycktes, af själ och hjärta.

- Men, sade han, sedan han skrattat och pratat ännu en stund, det lider på tiden och skall jag hälsa på jungfru Frida Meijer, måste det ske just nu; jag måste sedan segla, om jag skall tänka på möjligheten att komma igen med mera grönsaker om ett par dagar, såsom man önskat. - Skål där- för och tack mina vänner, nu går jag till jungfru Meijer, det var ju i den där byggnaden hon bor?

-Ja!

- Godt! Guds fred då, vi träffas åter!

- Guds fred, gamle lustigture! Kom snart tillbaka och muntra oss.

- Det skall inte fela! Godt för en stackare att veta, hvar en skall få betaldt för sina trädgårdsaalster i dessa oro-fyllda tider, då de flesta taga, hvad de komma öfver, utan att tänka på likvid.

Och han gick mot det omtalade huset, ur hvilket just då Carl Frisk kom ut.- 280 -

Gubben gick emot honom, hälsade höfligt och frågade ödmjukt, om det var där, som jungfru Frida Meijer från Zerbst bodde.

- Ja! svarade Carl. Hvad vill du henne, bonde?

- Jag vill bringa henne en hälsning från hennes hemtrakt.

- Hur vet du, att hon är här?

- Man har omtalat det för mig i marketenteriet där borta, hvarest jag tömt ett par muggar öl tillsammans med de glada gossarna, sedan jag fått betalt för grönsakerna, som jag fört till lägret.

- Såå! - Ja, hon bor där! Stig på, min gubbe. Du tör nog bli väl emottagen af jungfrun, som ej haft för roliga dagar och som inte blott mistat sitt hem utan äfven sin far.

- Hvem har roliga dagar i dessa tider, herre! sade bonden och fortsatte vägen till byggnaden, genom hvars port han gick in.

Carl Frisk gick åt motsatt håll några ögonblick och stötte så på Helge Stål, hvilken, ganska illa till mods, irrade kring i lägret.

Då han fick se Carl, vek han åt sidan för att slippa träffa honom, hvilket helt naturligt skulle reta den senare, som skyndade på sina steg, så att han kom i fatt den förre och ropade:

- Helge!

- Hvad vill du, svarade Helge och stannade.

- Du väjer bort för mig?

- Ja, våra gemensamma intressen äro skilda.

- Räck mig din hand!

- Min hand är för god för att räckas åt en vekling.

- Guds död, Helge! Det ordet kräfver blod!

- Jag är till din tjänst!

- Konungen har förbjudit dueller och befallt, att den duellant, som ej stupar, skall skjutas.

- Väl! Jag skall själf anmäla mig för konungen, sedan jag genomborrat ditt bröst! Du var en ädel och djärf krigare, en prydnad för vår trupp; - nu är du en vekling, som mera älskar kvinnosmek än vapenklang.

- Du misstar dig!- 28i -

- Sade du inte i morse ...

- Det var ej veklighet. . . Men ej med ord, men med min klinga vill jag svara dig!

- Godt! Den lilla bokdungen där borta . . .

- Vi gå dit!

- Den, som öfverlefver den andre, anmäler sig för konungen!

... drogo sina värjor.

-. Det är afgjordt!

- Godt! Här min hand, Carl! En ärlig kämpe räcker jag min hand, men ej en vekling!

De växlade handslag och gingo därefter stillatigande och som om ingenting passerat mot den omtalade bokdungen.

Dit anlända, fattade de posto mellan några nyponbuskar och drogo sina värjor.

Hjelte konungen.

36- 282 -

I detsamma fick Carl se jungfru Frida tillsammans med den gamle bonden äfven nalkas bokdungen.

- Helge! sade han.

- Ja!

- Jag ber dig, låtom oss dröja ett ögonblick.

- Af hvad orsak? Tvekar du?

- Nej! Men vi få ej vara ostörda. Jag ser två personer nalkas dungen. Se där?

- Är det den där borgardottern från^Zerbst.

- Ja, och en gammal bonde.

- Guds död! Vore det ej en kvinna, skulle jag mana ut den där slynan. Det är hon, som har förstört dig?

- Du misstar dig! ?- Tyst! Låtom oss gömma oss. Kanhända . .. De äro straxt här . . .

Helge och Carl lade sig ned bakom nyponbuskarne och blefvo ej sedda af jungfru Frida och bonden, när de kommo in i dungen.

Se här orsaken, hvarför jungfru Frida och bonden gingo bort till dungen.

När bonden kom in till jungfru Frida och hälsade henne, ryckte hon till, då hon fick höra hans röst, som hon väl kände igen och hon föll på sina knän, knäppte sina händer och sade:

- Pater Myosotis!

- Ja, min dotter! Det är din biktfader, hvilken trotsat farorna för att vaka öfver din salighet. Jag kar kommit hit under denna förklädnad med en båtlast trädgårdssaker och rotfrukter, som jag sålt till kättarna. Jag har utletat din bostad och nu är jag här för att bikta dig. Allt är en biktfader skyldig att trotsa för sitt biktebarns andliga väl!

- Fromme fader!

- Tyst! Tilltala mig inte så, mitt barn. Väggarne kunna ha öron; och finge kättarne veta, att en munk dolde sig under bondens dräkt, vore mina minuter att lefva lätt räknade. För mig till en säker plats, där jag kan bikta dig, min dotter.

- Den lilla bokdungen där borta . . .

- Är det ingen vakt där?- Nej, den ligger midt i

- Godt! Vi gå dit!

- 283 -

lägret.

Godt! Vi gå dit!

Och de gingo äfven dit, under vägen talande om lik- giltiga ting för att ej ådraga sig någon uppmärksamhet.

Ändamålet helgar medlen, heter det i jesuiternas trosartiklar och den satsen hyllade pater Myosotis i stor utsträckning.- 284 -

Läsaren har hört honom i marketenteriet skämta öfver påfvar och kardinaler; han spelade sin roll väl ooh hade

alltid i minnet att ändamålet helgar medlen.

Han hade denna sats i sitt hufvud, äfven då han dräpte den stackars trädgårdsmästaren, hvars båt han bemäktigade sig och hvars last han sålde. Han måste till svenske lägret till hvad pris som helst, ty han hade svurit den svenska konungens död. Han ansåg det därför ej vara någon synd att döda den stackars trädgårdsmästaren; ty Gustaf Adolfs mord var bland jesuiterna förklaradt som en Gudi behaglig gärning och blott för den sakens skull hade patern beredt sig tillträde till lägret.

En skön religion i sanning!

- Här är allt tyst och stilla, fromme pater, sade jungfru Frida, så snart de kommit in i bokdungen.

Patern såg sig omkring och märkte intet misstänkt; ty Carl och Helge hade lagt sig ned bakom nyponbuskarne. De anade visserligen inte, ett de skulle bli vittne till en vidrig scen; men de voro angelägna om att bli osedda för deras egen skull.

- Ja, här är verkligen tyst och stilla, här är ett fridens tempel med den blå himmeln till tak. Här vill jag bikta dig, min dotter.

Carl Frisk gjorde en blinkning åt Helge, hvilken denne besvarade, hvarefter båda ansträngde sina hörselorgan för att kunna uppfatta hvarje ord.

De behöfde inte vänta länge, förrän de skulle få reda på, hvilken skurk det var, som gömde sig under bondens klädedräkt.

- På knä, min dotter, sade patern.

Jungfru frida föll på knä vid en bokstam och kysste ett litet elfenbenskors, som hon hade gömt vid sin barm.

- Mitt barn, sade nu patern, du lefver bland syndfulla människor, bland fördömda kättare, som en gång skola brinna i den eviga ugnen utan att förgås. - Vakta dig för dem, vakta din själ, att den ej blir besmittad af deras falska läror. - Dock, du är den heliga jungfruns korade redskap och hon skall befalla sina änglar att skydda dig. - Hur har du verkat i den heliga jungfruns tjänst, min dotter?- Fromme fader! jag har hvarje afton bedt mitt »ave» och hvarje morgon mitt »pater noster».

- Det hör inte hit, sade patern hastigt. Min tid är knapp. - Hur har du verkat i den heliga jungfruns tjänst i afseende på kättarkungen ?

- Men fromme fader . . .

- Hvad? - Du dröjer här utan att.. .

- Milde Gud! - Befall mig till hvad som helst annat, men ej att lönmörda konung Gustaf Adolf.

- Hvad hör jag! Har du till den grad glömt, hvad du är skyldig den heliga jungfrun, dig själf och dina tros- förvanter, flicka?

- Nej, svarade jungfru Frida med en kraft, som man inte skulle kunnat tilltro henne, jag har inte glömt, hvad jag är skyldig den heliga jungfrun, mig själf och mina trosför- vanter. - Den heliga jungfrun kan inte befalla mig att lön- mörda en människa!

- Hvad?

- Jag är skyldig mig själf att lefva ett ädelt lif och efter förmåga hålla Guds bud. Jag känner ett bud, som lyder: Du skall inte dräpa!

- Flicka!

- Jag är skyldig mina trosförvanter att inte suddla den katolska religionen med blod!

- Min dotter! Du har rätt, men du är vilseledd. Det är intet dråp att stöta ned kättarnes konung. Det är en Gudi behaglig gärning.

- Är det Guds vilja att taga konung Gustaf Adolf af daga, så tänker jag, att han inte behöfver en svag kvinnas arm för detta ändamål. Konungen är själf med i den ärliga striden, som kämpas. Vill Gud släcka hans lifslåga, så befaller han en kula att genomborra den ädles hjärta.

- Hvad hör jag, min dotter! Du kallar kättarkonungen för »den. ädle 1»

- Ja, fromme fader!

- Du är vilseledd!

- Nej! -Jag har varit vilseledd, men är det inte längre. Det är ni, fromme fader, som ledt mig vilse, jag rinner det i-
286 -

denna stund. Ni har talat till rnig om svenskarne och utmålat dem som banditer och brottslingar; men jag har aldrig hört dem tala ett sådant språk, som ni gör. De äro alla ädla och hög- sinnade män, beredda att falla, när deras konung kallar dem till strid; men de tala ej om lönmord på sina fiender.

- Flicka!

- Med öppen blick och blottade bröst ställa de sig i faran och bjuda fienderna spetsen och deras"guldlockige konung...

- Du är bedragen .. .

- Nej, fromme fader! Jag har varit det och jag tackar Gud, att jag kommit ur min villfarelse. - Jag är katolik! Många veta det här i lägret, men ingen har för den skull sagt mig ett ondt ord. - Väl behandlad i lägret har jag lärt mig älska de svenska krigarne och när deras konung rider fram genom lägret och trupperna hurra för honom och vifta med sina hattar mot honom, som vänligt och med änglablickar nickar åt dem, då fylls äfven mitt hjärta af beundran och högt ropar äfven jag: Lefve konung Gustaf Adolf!

Hon hade rest sig upp och gjorde'nu en rörelse med högra armen, liksom om hon hade viftat med något.

Patern stod som förstenad. - Men i hast fick han lif.

- Vilseförda varelse! Bättre är det dig då att dö än att lefva! utropade han och drog ur en slida, dold under hans rock, en dolk, samt höjde den öfver flickan.

- Förmätne skurk! ropade i detsamma Carl Frisk och sprang tillsammans med Helge Stål upp från deras gemen- samma gömställe.

- En orm! utropade den förklädde patern, släppte sitt offer, som han inte hunnit skada samt skyndade längre in i skogsdungen, förföljd af Helge Stål, hvaremot Carl Frisk tog i sina armar jungfru Frida, hvilken afsvimmat och bar henne till hennes hem, där hon genom lämplig behandling inom kort återfick sansen.

Helge fick inte tag i patern, hvilken tycktes ha sjunkit genom jorden, så oförklarligt var hans försvinnande.

Det blef på Helges tillskyndelse larm i lägret ooh patruller utsändes åt olika håll för att gripa patern ; men han var och förblef borta.- 287 -

Konungen blef underrättad om förhållandet och vakten kring hans majestäts tält fördubblades.

... en dolk, samt höjde den öfver flickan.

»En orm!» har läsaren hört partern utropa, då han varse- blef, att han inte var ensam med jungfru Frida i bokdungen.En orm kan man kalla honom själf, ty hans tal var giftigt som en orms bett och lik en orm slingrade han sig undan faran och sina förföljares blickar.

Det behöfver inte nämnas, att duellen mellan Carl Frisk och Helge Stål, hvilken blifvit afbruten genom Fridas och paterns ankomst till bokdungen, alldeles torkade in och att de medelst handslag åter förenade sig.

Helge beundrade den unga borgarflickan, hvilken fört ett så ädelt språk gent emot patern. - Han lyckönskade Carl

till att äga hennes kärlek och han svor på, att en flicka, hvilken själf var så hjältemodig, omöjligen skulle kunna se sin man draga sig tillbaka från ärans fält.

Och han hade rätt.

Jungfru Frida, hvilken hittills lidit af vissheten om, att hennes älskade drog sitt svärd emot hennes trosförvanter, ändrade sinnelag efter paterns mordförsök på henne.

Hon afsade sig katolska religionen och blef lutheran.

Från den stunden talades det aldrig mera om, att Carl Frisk skulle återvända till Sverige och slå sig ned där i lugn och ro. - Nej, nu skulle han som förr utmärka sig i krigs- tjänsten och hans käresta skulle städse vara vid hans sida och följa honom som page genom växlande skiften.

- Se, det var en krona till flicka! sade Helge Stål, hvilken var invigd i förhållandena. Det var en krona till flicka, sade han, när han fick se jungfru Frida, klädd till page, följa Carl Frisk. Hon är, fördöme mig, af samma skrot och korn som min Elsa där hemma i Värend!

Och han tog sig en mugg öl på den saken.

* Kap. XX. **Skärmytslingen.**

Hvar har ryttmästare Frisk fått sin page ifrån?

— Det vet han bäst själf.

— En präktig pojke!

- Något liten blott.

— Kan väl vara; men han sitter, som vore han fastnitad på hästryggen.

— Det är sanntf

Dessa ord yttrades en dag mellan ett par officerare, hvilka sågo Helge och Carl följda af den senares page rida öfver fältet vid Werben mellan de olika regementenas tältgator.

Det var sant, hvad de sade, att pågen satt liksom fastnitad på hästryggen. — Och en präktig page var det äfven; ty han vek aldrig från sin herres sida, hvilket ej heller var underligt; ty jungfru Frida njöt i fullaste mått af att få vistas i Carls sällskap utan att bli hindrad eller klandrad därför.

Hon önskade ej strid; men hon var fast beslnten, att, när det blef batalj, vara vid Carls sida alldeles som nu i det väl skyddade lägret.

Skulle hon kunna uppfylla denna sin önskan?

Ja! kunna vi svara redan nu. Kärleken gaf henne mod att fördraga allt och trotsa alla faror. Endast döden skulle kunna skilja henne från hennes älskade.

Måhända Carl själf var något skeptisk om hennes förmåga att utstå fältlifvets strapatser; men han skulle snart bli tagen ur sitt tvifvel. Molnen drogo sig samman och snart blef det skärmytslingar.

*

... sitter, som vore han fastnitad på hästryggen.- 291 -

I medio af juli ingick till svenska lägret i Werben under- rättelse om, att Tillys förtrupper, bestående af fyra kavalleri- regementen under generalerna Montecuculi, Holk, Coronini och Bernstein genomtågade Magdeburgs område.

Att genom ett raskt företag öfverrumpla och spränga en del af eller, ännu hellre, samtliga dessa regementen, blef nu konungens beslut och han sände för detta ändamål en stor del af sitt rytteri till Arneberg, en liten stad söder om Werben.

Natten till den 16 juli infann sig konungen därstädes i spetsen för Smålands rytteri och lät samtliga sina ryttare genast bryta upp mot Beldingen.

Där låg konungen stilla hela följande dagen, som var söndag och sedan han af flyende bönder och infångade kroater erhållit närmare upplysning om fiendens ställning, utdelades order för anfallet.

Montecuculi låg med sitt regemente i byn Burgstall, Bern- stein i Rheindorff, Holk och Coronini i Asyern.

Mot den förstnämnde sändes den oförskräckte Baudis, den andre åtog sig konungen själf och mot de båda öfriga beordrade han Rhengrefven.

Fälttjänst och bevakning synas hafva varit högst inskränkta begrepp hos de kejserlige generalerna, som för öfrigt voro långt ifrån att tänka sig möjligheten af, att konungen skulle våga anfalla dem.

Baudis, som hade kortaste vägen och därför började dansen, fann Montecuculis dragoner försänkta i djup sömn och bröt som en stormvind in öfver dem samt nedhögg dem i kvarteren, innan de hunnit samla sig. Blott få af dem lyckades undkomma genom en hastig flykt.

Bullret af striden hade emellertid hörts till Rheindorff och konungen fann vid sin ankomst dit Bernsteins regemente ordnadt till strid.

Vid första anfallet veko österrikarne tillbaka, men Bern- stein lyckades åter samla dem och förmå dem att hålla stånd.

Striden blef häftig och konungen, som själf deltog i den- samma, råkade i fara, då Harald Stake kom till undsättning med reserven.

Bernstein stupade och hans ryttare nedhöggos eller flydde.- 292 -

Rhengrefven, som haft längsta vägen till sitt mål, fann regementena Holk och Coronini uppställda i full slagordning och striden blef här hetast och långvarigast; men sedan rhen- grefven erhållit undsättning från konungen, måste fienden äfven här söka sin räddning i flykten. Svenskarne gjorde ett icke ringa byte och återvände efter några timmars hvila till lägret.

Tilly, som i lägret vid Wollmirstadt erhöll underrättelse om dessa skärmytslingars utgång, råkade i raseri lika mycket öfver det skymfliga nederlaget som öfver förlusten af fyra bland sina yppersta regementen. Han afsände genast en större kår med order att söka upphinna de återtågande svenskarna, hvilket dock misslyckades, samt bröt med hela sin här, bestå- ende af 25,000 man, upp mot Werben.

På eftermiddagen den 27 juli kom Tilly anryckande öfver höjderna väster om lägret vid Werben.

Efter en hastig rekognoscering öppnade österrikarne en häftig eld ur trettiotvå grofva kanoner.

Elden besvarades svagt och med långa mellanskof, hvar- jämte några bakom staden hopsamlade vedhögar antändes.

Tilly slöt däraf, att eröfringen skulle blifva helt lättvindig och att staden blifvit skjuten i brand.

Han gaf därför hertig Adolf af Holstein order att anfalla.

Svenskarna mötte den anryckande stormkolonnen med helt svag musköteld och bekymmerslöst samt i hopp om en lätt seger ilade kolonnen framåt, men kommen så nära sven- skarna, att man kunde se hvarandras hvitögon, mottogs den af en så förstörande druf hagelskur, att hela led kastades till marken och de öfriga började vika.

Oredan och nederlaget ökades ännu mera, då Baudis stor- made ut ur lägret och högg in på de vikande med sina dra- goner.

De kejserliga räddades från en fullkomlig undergång en- dast derigenom, att Tilly sändt efter dem en betydlig reserv- trupp, som nu i sin ordning ryckte fram.

En skarp strid uppstod, under hvilken Baudis själf deltog i handgemänget, men råkade att under detta i strid med

en österrikisk officer bryta af sin värja och blifva fången. - Snart åter befriad af sina stridsvana dragoner drog han sig i god **Öppnade österrikarne en häftig eld ur trettiotvå grofva kanoner.**ordning och med ringa förlust tillbaka inom lägrets befästningar, dit fienden, efter det mottagande den rönt, icke vågade förfölja honom.

Följande morgon började svenska förposterna en skärmytsling, som i den mån båda parterna erhöllo förstärkning blef allt mer betydande.

Äfven konungen infann sig och på hans befallning stormade Teuffel med ett tusen musketörer och Baudis med åtta hundra ryttare ut ur lägret och jagade undan fienden, som måste föra bort sina under föregående dagen framförda batterier, på det att de icke skulle falla i svenskarnes händer.

Då lät Tilly sin här rycka fram i full slagordning; men när svenskarne därvid drogo sig tillbaka till lägret, vågade Tilly ej försöka en stormning på detta, utan lät genom en trumpetare utmana Gustaf Adolf till en strid på öppna fältet.

Konungen, som inom några dagar väntade Horn och Tott med förstärkning, och hade god tillgång på lifsmedel, ansåg sig icke behöfva antaga utmaningen och att det ännu kunde vara god tid för honom att inlåta sig i öppen och afgörande strid.

Tilly, som tagit Tangermunde, hade där uppslagit sitt högkvarter.

Bland hans trupper rådde tvist, emedan det illa medfarna Thuringen rivarken kunde eller ville förse dem med tillräckliga förråd.

Det blef honom omöjligt att stanna längre utanför svenska lägret, liksom det äfven skulle varit gagnlöst att dröja där, alldenstund han inte kunde tillfoga sin hatade och oåtkomlige fiende det minsta ondt.

Emellertid blef han kvar i Tangermunde under den yttersta brist på alla lifsförnödenheter och först natten mellan den 28 och 29 juli aftågade han i riktning mot Magdeburg, sedan han på detta fruktlösa tåg förlorat 6,000 man af sin här och, hvad mera var, det allmänna förtroendet till honom själf och hans oöfvervinnelighet.

* Kap. XXI.

Slaget vid Breitenfeld.

Det dåvarande kurfurstendömet Sachsen var mer än dubbelt så stort som det nuvarande konungariket med samma namn. - Det var protestantiskt och tillföljd af sin storlek en stormakt bland Tysklands protestantiska länder liksom Bayern var det bland dess katolska.

Men medan kurfurst Maximilian af Bayern var en verklig krigare och därtill en ifrig katolik, färdig att uppoffra allt för sin religions slutliga seger, var kurfurst Johan Georg af Sachsen däremot en vankelmodig vekling, som enligt allmänna omdömet »satte mera värde på ölfaten i Merseburg än på protestanternas väl»; han kallades också gemenligen för »Öljohan».

Vi måste nu kasta en blick tillbaka i tiden.

Den 26 december 1630 vände sig konungen mot Schaum- burg i Gratz. - Broskansen vid Öder öfvergafs utan motstånd och svenskarne utbredde sig skyndsamt öfver flodens vänstra strand.

Schaumburg lät nu staden och lägret gå upp i lågor och retirerade med tvenne kolonner mot Kustrin och Landsberg.

Häftigt förföljd lyckades den ena kolonnen, ehuru med stor förlust under vägen, finna skydd i Kiistrins fästning.

Värre gick det för den andra kolonnen, som medförde flera hundra trossvagnar, bevakade af kroater.

Baudis, som just då gått i svensk tjenst, fick konungens befallning att med sina dragoner förfölja kroaterna.

Öfverrumplade lämnade dessa trossen i sticket och flydde.- 296 -

Dragonerna följde efter och höggo ned både tyskar och kroater, så att hela vägen till Landsberg var betäckt af

döda.

Italienaren Contis här kunde efter detta grundliga nederlag anses i det närmaste tillintetgjord.

Pommern var nu också rensadt från kejserliga trupper. Svenskarne stodo vid gränsen af Brandenburg och så väl där- igenom som genom den form, konungens länge med Frank- rike förda underhandlingar började antaga, inträdde kriget i ett nytt skede.

I sitt fikande efter att skaffa habsburgska huset fiender på halsen utan att själf kasta sig in i ett krig mot detsamma, hvilket skulle bragt Richelieu i en falsk ställning både till Frankrikes och Tysklands katoliker, hade franska agenter redan under fälttågen i Preussen erbjudit Gustaf Adolf subsidier, om han inföll i Tyskland.

Konungen dolde inte sin håg för ett sådant företag, men underhandlingarne afbrötos, då de uppställda villkoren skulle gjort Gustaf Adolf likställd med en fransk vasall eller tysk dussinfurste, hvaremot konungen fordrade full jämnlikhet mellan Frankrike och Sverige såsom bundsförvanter.

Nu hade konungen på egen hand gripit in i det ödesdigra kriget.

Hans försiktighet och fältherreskicklighet tillika med fien- dens ringaktning för honom hade beredt honom framgång och ehuru det för honom var af stor vigt att genom ett förbund med Frankrike erhålla subsidier för att med ännu större kraft kunna fortsätta kriget, så vidhöll han dock sina fordringar och ökade dem delvis.

Richelieu gaf efter och den 16 februari 1631 afslöts för- bundet i Bervalde på villkor, att Frankrike skulle årligen betala 400,000 riksdaler, så länge konungen underhöll 36,000 man på tysk botten i syfte att återställa tyska ständernas frihet, Oceanens och Östersjöns säkerhet samt handelns trygghet. Kurfursten af Bayern och katolska ligans furstar tillförsäkrades neutralitet, om de själfva iakttogo sådan, de andliga godsen och katolska religionen skulle lemnas oantastade eller dömas efter rikets lagar.

Sistnämnda stadganden, hvilka Frankrike genomdrifvit,- 297 -

betogo konungens företag allt utseende af ett religionskrig, hvilket skulle bragt de katolska furstarne till förtvifladt mot- stånd.

Detta förbund ökade konungens anseende med det mäk- tiga Frankrikes betydelse; och ryktet om de franska subsidierna förde skaror af krigsfolk till de svenska värfningsorterna.

Samma orsak, ökade äfven furstarnes förtroende till honom.

De hade befarat, att hans här skulle förskingras och hela hans företag skulle stranda på penningebrist i det otrogna Pommern.

Nu slöt landtgrefven af Hessen med konungen ett formligt förbund, som äfven hölls troget under hela krigets fortgång.

Enligt detta förbund utfäste sig Gustaf Adolf att återställa tyska furstarnes fri- och rättigheter, sådana de varit före år 1620 och landtgrefven åtog sig att ställa 10,000 man under konungens befäl samt att söka förmå södra Tysklands prote- stantiska furstar och städer till förbund med Sverige.

Under dessa underhandlingar ankom Tilly i slutet af ja- nuari 1631 till Oderfloden.

De därstädes befintliga kejserliga trupperna utgjordes af omkring 7,000 man.

Tilly satte Frankfurt an der Öder och Landsberg i för- svarstillstånd och vände sig mot Gustaf Horn, som stod i Neu- mark och Hinterpommern.

Konungen själf befann sig med härens hufvudstyrka i Uckermark, där han efter hvarandra intog Prentzlow, Neu- brandenburg och det starkt befästade Demmin, på hvilket Tilly litat, att det skulle uppehålla konungen, tills han (Tilly) kunde anlända dit och förmå konungen till batalj eller jaga honom undan till kusten.

I mars kapitulerade äfven Colberg efter fem månaders be- lägring och nu fanns i svenska härens väg blott

Greifswald ointaget.

Vid Tillys annalkande drog Horn sig tillbaka från Soldin öfver Pieritz till Stragard och Tilly, som icke ville aflägsna sig från sina kommunikationer, vände sig i februari mot konungen för att hämnas förlusten af Demmin.

Hans harm drabbade i första hand Neubrandenburg, som

Hjeltekonungen. 38stormades och hvars besättning så när som kommendanten Kniep- hausen, några officerare och sextio soldater, nedhöggs.

Gustaf Adolf kallade då Horn till Vor-Pommern och fram- för allt till Anklams och Demmins försvar, samt intog själf med hufvudhären ett förskansadt läger vid Schwedt på ömse sidor om Öder.

Tilly fann vid sin ankomst dit denna ställning så stark, att den skulle erfordrat en formlig belägring. - Bristen på lifsmedel för hans här i det förhärjade Pommern gjorde en sådan omöjlig. Han sände därför den kejserliga skaran till Frankfurt am der Öder och anträdde själf med ligans trupper återtåget öfver Ruppin för att bemäktiga sig det såsom vapen- plats vid mellersta Elbe vigtiga Magdeburg.

För konungen var det lika viktigt att undsätta denna vän- skapligt sinnade stad, men risken var för stor för hans kom- munikationer och rygg, för att han skulle våga rycka fram från Öder till Elbe, så länge han inte hade hela Oderlinien i sitt våld och så länge kurfursten af Brandenburg höll med kejsaren.

Flan beslöt att till en början åter bemäktiga sig Frankfurt an der Öder, som af de kejserliga betraktades såsom Schlesiens förmur.

Där fanns också en besättning af 8,000 man under fält- marskalken Tiefenbachs befäl.

Konungen lämnade en stark här i lägret vid Schwedt och tågade med utvalda trupper under Horn och Baner mot Frankfurt.

De kejserligas utfall tillbakaslogos, löpgrafvarna öppnades redan samma natt och palmsöndagen på morgonen togos utan- verken vid Gubenerporten.

De segerdruckna soldaterna fortsatte utan order framryc- kandet och stormade hufvudvallen.

Konungen sände undsättning.

Vallen behölls, svenskarne blefvo herrar öfver Gubener- porten och Baner stormade in i staden i spetsen för rytteriet.

Besättningen förlorade modet och sökte i vild brådska sin räddning öfver bron till andra stranden af Öder.

Svenskarne kommo efter. Tillys framfart i Neubranden- burg stod ännu lifligt för deras sinnen och under ropet »Neu- **Banér stormade in i spetsen för rytteriet.**- 300 -

brandenburger kvarter» nedhöggo de allt, som kom i de- ras väg.

De kejserliga förlorade öfver 2,000 i döda, 800 fångar, 80 kanoner och en massa förråd.

Staden lämnades till tvenne timmars plundring.

De gamla Wallensteinska soldaterna, som gått i svensk tjänst, hade dock svårt att lyda klockslag eller order och då trumman ljöd till samling, .fortsatte de det vilda grasserandet i husen.

Både konungen själf och hans officerare måste ingripa för att återställa ordningen och några af de oregerligaste blefvo sig till straff och de andra till varnagel utan försköning hängda.

Tiefenbach drog sig med kvarlefvorna af sina trnpper till Gross-Glogau i Schlesien och Tilly, som vid underrättelsen om Frankfurts fara satt sig i marsch till dess undsättning, men under vägen fick kunskap om, att denna plats liksom kort förut Demmin svikit hans hopp att hålla sig till hans ankomst, slog åter in på vägen till Magdeburg för att på denna stad urladda sin hämnd.

Gustaf Adolf, som icke någonstädes ville lämna en fiende bakom sig, vände sig nu mot Landsberg, hvars besättning ut- gjordes af sista kvarlefvan af Torquato Contis trupper, omkring 4,500 man. - Konungen medförde endast 3,000 man men vågade likväl försöket att taga denna både af natur och konst mäktigt skyddade stad.

En smed, som blifvit illa behandlad af soldaterna och lyckats fly ur staden, visade svenskarne vägen öfver de denna omgifvande morasen. Utanverken togos; den däraf för- skrämda besättningen kapitulerade och erhöll fritt aftåg till Schlesien.

Genom Frankfurts och Landsbergs eröfring stod nu vägen till Sachsen öppen för konungen. Protestanterna började hop- pas på en ljusare framtid för Tyskland; medan de öfver sina motgångar förvånade katolikerna och kejsaren grepos af all- varsamma farhågor och rustade sig med feberaktig ifver till motstånd.

Flertalet af de protestantiska furstarne tvekade dock ännu att öppet sluta sig till Gustaf Adolf. Därför misslyckades också- 3oi -

hans försök att sätta sig i förbindelse med de furstar, som i februari 1631 sammanträdt till en konferens i Leipzig.

De tvekade lika mycket för uppenbar fientlighet mot kejsaren som för det möjliga beroendet af utländsk makt.

Gustaf Adolf vidtog då andra utvägar.

Han kvarlämnade rhengrefven vid Landsberg, beordrade Baudis mot de nya trupper, kejsaren sammadragit från Italien, Ungern och södra Tyskland och ställt under Tiefenbachs och Schaumburgs befäl i Schlesien och sände en grefve Ortenburg till Berlin med yrkande att få besätta fästningarne Kustrin och Spandau för att äga en tryggad reträttlinie i händelse af motgång vid sitt tillämnade försök att rädda Magdeburg från undergång.

Kurfursten afslog yrkandet och ville blott gifva konungen en försäkran, att dessa fästningar skulle stå honom öppna i händelse af olycka.

Konungen, som allt för väl förstod, att det skulle bli kurfursten svårt att inför den segrande Tilly hålla detta löfte, förnyade sin fordran genom Gustaf Horn och då ej heller denne hade bättre framgång, ryckte konungen själf med en stark, väpnad eskort mot Berlin.

Kurfursten kom honom med hela sitt hof till mötes utan- för staden.

Men äfven nu möttes konungens önskan med afslag.

På inbjudning af kurfurstens gemål och moder inryckte emellertid Gustaf Adolf på aftonen i staden, kvarblef där öfver natten och fortsatte personligen underhandlingarna följande dagen.

Då de ej heller nu tycktes leda till målet, förklarade konungen:

- Min väg går till Magdeburg, till dess räddning, och det icke för min, utan för den protestantiska kristenhetens skull. Vill ingen hjälpa mig, välan, så tågar jag tillbaka, sluter fred med kejsaren, som sannolikt icke skall vägra mig billiga villkor, hvarefter jag sätter mig ned i fred och ro i Stockholm och det med godt samvete. Men I skolen en gång på yttersta dagen ansvara för er klenmodighet att icke våga understödja evangelii sak. Till och med här i tiden skall denna egennytta ? **Men äfven nu möttes konungens önskan med afslag.**få sin vedergällning; ty när Magdeburg fallit och jag med min här återvändt till Sverige, hur skall det då gå med er, ert land och folk?

Kurfursten och hans rådgifvare tvekade ännu. Först klockan nio på aftonen undertecknades fördraget om Spandaus utrymmande åt svenskarne, under villkor, att det återlämnades, så snart Magdeburg blifvit undsatt.

Den kurfurstliga besättningen utrymde Spandau och svenska trupper inryckte därstädes.

Nu skulle konungen bryta upp till det hårdt ansatta Magdeburgs undsättning.

Men det var därtill icke nog att hafva försäkrat sig om sitt fram- och återtåg genom Brandenburg. - Vägen till Magdeburg gick nämligen genom en del af dåvarande kur- furstendömet Sachsen och det var nödvändigt, att konungen skickade sändebud till Dresden med begäran om proviant, fri och obehindrad genommarsch och

öfvergång öfver Elbe- floden.-

Kurfursten afslog allt och då konungen lät framställa en önskan om ett personligt samtal med honom, afslog kurfursten äfven det.

Att utan ett i hehörig ordning upprättadt fördrag rycka in i Sachsen och genomtåga detta land, var icke rådligt.

Kurfursten af Sachsen var en man, som, ehuru han under de gångna tretton krigsåren icke offrat en enda soldat eller en enda thaler för protestantismens sak, likväl ville anses som de protestantiska furstarnes hufvudman och därför med afund och förtrytelse såg Gustaf Adolf sträfva mot samma mål.

Kurfursten hade visserligen alltid under tal om Sverige och dess deltagande i kriget låtit påskina, det han städse skulle hålla jämnvikten mellan kejsaren och konungen.

Men det var att befara, att han i sin avfoga sinnesstämning mot Gustaf Adolf och styrkt af de kejsaren tillgifna herrarne i sitt råd samt utan vidsträcktare hänsyn till följderna för sig och sitt land kunde, för att hindra konungens frammarsch, sluta sig till Tilly och förhjälpa denne att krossa svenskarne, i händelse konungen blefve nödsakad till återtåg. Konungen- 304 -

förutsåg detta, och kurfurstens förfarande efter det olyckliga slaget vid Nördlingen bevisade, att han bedömt honom rätt.

Under sådana omständigheter såg sig konungen urstånd- satt att företaga något för Magdeburg och under tiden blef det, som i det föregående är nämndt, taget med storm.

Denna händelse åstadkom, hvilket äfven förut är berättadt, ett oerhördt och uppskakande intryck öfver hela Tyskland och de protestantiska furstarnes farhågor för kejsarens och kato- likernas makt och hämnd väcktes åter.

Den sista symptomen däraf, som träffade Gustaf Adolf, var, att kurfursten af Brandenburg återfordrade Spandau.

Konungen utrymde det, men förklarade tillika, att han ej längre kunde tillåta kurfursten att förblifva neutral, samt fordrade, att denne inom tre dagar skulle öppet erkänna sig som vän eller fiende. Tillika ryckte konungen med sin här från Potsdam å nyo mot Berlin. - Fruktan för den närvarande konungen öfvervägde farhågorna för den ännu tämligen aflägsne kejsaren och ett formligt förbund slöts. Enligt detta skulle svenskarne innehafva Spandau, så länge kriget varade samt äga fritt tillträde till Kustrin, när helst de önskade, hvarjämte kurfursten förband sig att månatligen erlägga 3,000 reichsthaler i subsidier.

Tilly dröjde med att begagna sig af sin seger öfver Magdeburg. Den tvekan, han röjde, i fråga om, mot hvilket håll han först borde vända sig, säges hafva haft sin grund i aningar och förebud om stundande motgångar.

De följande händelserna kunna visserligen anses bestyrka ett sådant antagande, men vid ifrågavarande tidpunkt saknade det allt berättigande. Tilly var visserligen katolik och asket men på samma gång tillräckligt fältherre för att i fråga om krigslycka vara fullkomligt fördomsfri; och katolicismens slut- liga seger var ännu i hans sista ögonblick hans fasta öfver- tygelse.

Eröfringen och plundringen af Magdeburg samt svårig- heten att åter bringa ordning och lydnad bland de däraf för- vildade skarorna vållade en tidsutdräkt, som kom Tilly att försumma rätta ögonblicket att förekomma eller spränga för-- 305 -

bundet mellan konung Gustaf Adolf och kurfursten af Branden- burg.

Att så skedde, tillskref Tilly Pappenheim, som utan Tillys bestämda order började stormningen af en stad, som ovillkor- ligen skulle af sig själft fallit i kejsarens och katolikernas händer, så snart Gustaf Adolf blifvit fördrifven från Tyskland eller till och med blifvit undanjagad till kusten, menade han.

Pappenheim däremot, som ganska väl insåg, att, om Falkenberg icke stupat, hans stormningsförsök varit misslyckadt oeh att Tilly i detta fall icke skulle understödt försöket utan låtit honom och hans skaror omkomma i löpgrafvarna eller taga sig därifrån, bäst de kunde, dolde inte sin harm däröfver.

Fältherrarnes ömsesidiga missnöje med hvad, som händt och med hvarandra, inverkade äfven hämmande på krigs- rörelserna.

Därunder fann Gustaf Adolf tid att trygga åt sig de för- delar, som det ingångna förbundet tillförsäkrade honom.

Han sände Horn med en betydlig styrka att i reträtt- linien på Kustrin bevaka schlesiska gränsen, i händelse kej- saren skulle i sina arfländer samla en ny här i stället för Wallensteins sprängda horder och sända den mot norra Tyskland.

Själf rekognoscerade konungen linierna vid Havel och Elbe, hvarefter han lämnade sin här i Brandenburg och begaf sig till Mecklenburg, där han åter insatte de af Wallenstein förjagade hertigarne i deras länder samt kvarlämnade därstädes - lika mycket till deras skydd som att hafva sin rygg fri - äga en reserv af några nyvärfvade tyska regementen under befäl af Åke Tott.

Tilly hade emellertid fattat sitt beslut.

Då han han inte kunnat förekomma förbundet med Branden- burg, ville han beröfva konungen en annan "bundsförvant, som låg närmare till hands och sålunda var lättare åtkomlig.

Han öfverlät försvaret af Magdeburgs ruiner och hela Altmark ända till Havel åt Pappenheim och bröt med hufvud- hären upp mot Hessen för att kufva den mot kejsaren och ligan trotsige landtgrefven.

Med tygellös grymhet framfor hans af morden och plundrin-

Hjeltekonungen. 39gen i Magdeburg förvildade här under marschen genom Thu- ringen. Brand och förödelse betecknade hvarje dess steg.

Tilly tillsände landtgrefven en skriftlig befallning, att från- träda Leipzigerförbundet och mottaga kejserliga besättningar i sina städer och fästningar.

Landtgrefven vägrade, ehuru Tilly redan stod vid gränsen, färdig att mördande infalla i Hessen.

Emellertid hade konungen återkommit till sin här i Branden- burg, där sändebud från landtgrefven af Hessen underrättade honom om den fara, som hotade denne.

Konungen beslöt genast att vidtaga en demonstration till landtgrefvens förmån.

Under senare hälften af juni månad lät han sin här gå öfver Havel.

De små kejserliga besättningarna mellan Havel och Elbe flydde öfver allt utan motstånd och då svenskarne den 30 juni för första gången gingo öfver Elbe och intogo Tanger- mun de, koncentrerade Pappenheim sin här vid Magdeburg samt sände den ena kuriren efter den andra till Tilly med anhållan om hjälp.

Tilly ansåg det nödvändigt att göra front mot en fiende, som stormade an i hans rygg och till hessarnes glädje vände han om. Men hade hans här frossat och härjat under fram- marschen genom Thuringen, hade den så mycket större svårighet att reda sig under återmarschen genom det utarmade landet. Bönderna underhöllo dessutom där ett förtvifladt små krig.

Det var redan nu konungens afsikt att våga ett afgörande fältslag med »den gamle korporalen», som han plägade kalla Tilly. Men dennes renommé såsom oöfvervinnerlig och de i kvarteren cirkulerande berättelserna om gräsligheterna i Magde- burg utöfvade vid underrättelsen om Tillys annalkande ett sådant inflytande på sinnesstämningen bland trupperna, synner- ligast i de tyska regementena, hvilka utgjorde härens flertal, att konungen fann rådligast att öfvergifva batalj plan en.

Han beslöt i stället att draga sig tillbaka till en punkt, därifrån han kunde försvara, hvad han vunnit, bevaka sina-
307 -

fördelar gent emot det opålitliga Sachsen och tillfoga fienden största möjliga skada.

Till en sådan punkt utsåg han staden Werben, ett val, som städse lofordats af de krigskunniga såsom ett

mästerstycke af strategi och snille.

Belägen på västra stranden af Elbe midt emot det ställe, där Havel utfaller från den östra var staden utom af fästnings- verken på nära tre sidor skyddad af den sig här buktande Elbe.

Denna flod jämte Havel lämnade tillika en tryggad till- försel, som äfven var ymnig.

Från denna punkt kunde Gustaf Adolf beskydda Branden- burg, Pommern och Mecklenburg samt behärska en sträcka af flera mil på östra sidan af floden, hvilket ovillkorligen måste gynna ett anfall å en anryckande fiende, som haft det ut- plundrade Thiiringen och den sköflade nejden kring Magde- burg att genomtåga och således måste vara oförmögen att genast uppträda med samlad styrka.

Mellan Elbe och Werben valdes platsen för självfva lägret.

En hög och stark dam uppfördes för att skydda detta mot flodens ofta inträffade öfversvämningar. Mot landsidan anlades en följd af skansar, bastioner oeh skyttegrafvar.

Från dessa verk, inom hvilka äfven självfva staden inne- slöts, vände ett talrikt artilleri sina hotande eldgap mot hvarje annalkande fiende.

Hvarje regemente fick sin särskilda plats inom lägret an- visad till befästning och försvar och då enhvar var mån om sitt skydd, så Wef det hela ett synnerligen noggrannt utfördt arbete.

Konungen gaf också det färdiga arbetet följande vitsord:

- Här äro vi lika trygga som inom den starkaste fästning.

Och i detta tämligen tätt befolkade och trånga läger här- skade under den rådande ovanligt starka sommarvärmen hälsa och munterhet till följd af konungens omtanke och den rik- liga tillförseln, hvilket mer än tillförene stärkte soldaternas tillit till konungens lycka och allmaktens beskydd.

Det är i det föregående berättadt, hur detta starka läger- 3°8 -

genom förräderi höll på atti spelas i de kejserligas våld, men att förräderiet till all lycka blef upptäckt och afvärjdt. -

Eften denna återblick fortsätta vi nu.

Vi nämnde, att det dåvarande kiirfurstendömet Sachsen

Torsten Stålhandske.

var mer än dubbelt så stort som det nuvarande konungariket med samma namn. - Det var protestantiskt och tillföljd af sin storlek en stormakt bland Tysklands ptotestantiska länder liksom Bayern var det bland dess katolska.- 309 -

Men medan kurfurst Maximilian af Bayern var en verklig krigare och därtill en ifrig katolik, färdig att uppoffra allt för sin religions slutliga seger, var kurfurst Johan Georg af Sachsen däremot en vankelmodig vekling, som enligt allmänna omdömet »satte mera värde på ölfaten i Merseburg än på protestanternas väl»; - han kallades också gemenligen för »Öljohan».

Detta omdömes riktighet bevisades bland mycket annat synnerligast af hans neutralitet vid den olycklige Fredriks af Pfalz förjagande från Böhmen och vid protestantismens ut- rotande från detta land.

I ett hänseende öf- verensstämde likväl de båda kurfurstarne, nämligen i sträfvan- dena att i både po- litiskt och religiöst hänseende till det minsta möjliga in- skränka tyske kejsa- rens makt utom hans arfländer.

Kejsaren hade med furstendömet Lausitz belönat Johan Georgs neutralitet i det böh- miska kriget.

I förhoppning att kunna göra en lika god affär af sven- skarnes framträngande sammankallade kurfursten af Sachsen de protestantiska furstarne till ett möte i Leipzig i februari 1631 för att med dem öfverlägga, huruvida man borde förhålla sig neutralt mot Sverige eller ingå förbund med detsamma.

Kejsaren förbjöd dock med hotelse om riksakt dylika öfver- läggningar, emedan Sverige blifvit förklaradt för rikets fiende.

De skrämda furstarne förenade sig den 12 april i en önskan om restitutionsediktets återkallande och upphäfvandet af den godtyckliga makt, kejsarens och katolska ligans härförare till-

vallat sig öfver deras länder samt beslöto att rusta sig »mot hvarje orättmätigt våld», hvarefter de åtskildes.

Kejsarens enda svar på denna deras önskan var, att han lät#sina från kriget i Italien återkomna trupper tillintetgöra de rustningar, som de protestantiska furstarne i Schwaben verk- ligen påbörjat.

Tilly hade äfven en allmän befallning att tillintetgöra protestanternas rustningar, men ingen särskild rörande Sachsen, emedan kejsaren ansåg sig böra gå mera varsamt tillväga mot denne betydande riksfurste och ej genom förhastande bringa honom att förena sig med Gustaf Adolf.

Men Tilly såg sin svältande här, såg på ömse sidor om mellersta Elbe det rika, af kriget dittills skonade Sachsen, såg dess välrustade här vid Leipzig och ville med något krigsföretag utplåna nesan af motgångarne vid Werben.

Han var äfven öfvertygad om, att Gustaf Adolf skulle komma efter och att han lätt nog skulle komma till rätta med både svenskar och sachsare, äfven om de voro förenade, blott han hade dem på öppna fältet.

Han fordrade därför fritt intåg i Sachsens städer och fäst- ningar för sina trupper, hvarjämte han fordrade dessas underhåll.

Kurfursten, som trodde sig känna sin ställning så väl till kejsaren som till ligan, vägrade och Tilly ryckte öfver gränsen.

Då kurfursten af Bayern erfor detta, klandrade han sin fältherre strängt därför och befallde honom att söka förlikning med Sachsen.

Men det var redan för sent: Tilly hade beskjutit och in- tagit Leipzig och kurfurst Johan Georg hade ingått förbund med Gustaf Adolf.

Kurfurst Johan Georg skulle mot några medgifvanden å kejsarens och ligans sida till förmån för protestantiska religionen varit villig att med dem göra gemensam sak mot svenskarne.

Tillys infall kom honom att, såsom kurfursten af Bayern befarat, göra fullständig frontförändring.

Han drog sin här från Leipzig tillbaka till Torgau och sände fältmarskalken Arnheim till Gustaf Adolf i Werben med anbud att hålla sitt land och sina fästningar öppna för sven- skarne och att öfverantvarda både sig själf och sin här somgisslan åt konungen, blott denne räddade Sachsen undan Tillys härjningar.

Ett förbund afslöts och redan den 5 september förenades svenska och sachsiska arméerna vid Diiben.

Det var samma dag, som Tilly intog Leipzig.

Han tog sitt högkvarter i det enda hus, som fanns kvar efter de afbrända förstäderna. - Detta lär hafva varit stadens

dödgräfvares bostad, en omständighet, som skall hafva gjort ett obehagligt intryck på så väl Tilly själf som hans fältöfverstar.

Följande dagen lät han sin här intaga ett förskansadt läger mellan byarne Möckern och Eutritz, där han ämnade invänta såväl de förstärkningar, dem kejserlige generalen Altringer till- förde honom öfver Erfurt, som svenskarne.

Men vid underrättelsen om svenskarnes förening med

sachsarne förmådde Pappenheim honom att rycka upp på höj- derna mellan Breitenfeld och Seehausen midt emot byarne Podelwitz och Grebschelwitz.

Bakom dessa i en sank och källbunden trakt låg Lober- bäcken, öfver hvilken man hade att vänta svenskarne, i händelse de skulle rycka an.

Det visade sig vara nödvändigt för Gustaf Adolf att våga batalj, innan Altringer anlände, emedan Tillys här redan nu var lika stark som de förenade svenskarne och sachsarne.

Därtill kom kurfurstens ifver att snart få se sitt land be- friadt från den härjande fienden.

De förenade härarne bröto upp den sjette september från Duben och bivuakerade öfver natten kring byn Wolke, där konungen tog sitt nattkvarter.

Han tillbragte en del af natten.under öfverläggning med sina förnämsta härförare: Horn, Baner och Teuffel.

Till hvad som förestod den stundande dagen, hade konun- gen användt mera än ett års förberedelser. Resultatet visade, att det var väl använd tid.

Slaget vid Breitenfeld bestämde trettioåriga krigets både gång och utgång, hur krigslyckan under detsamma än växlade.

Detta fältslag har sträckt sina verkningar ända till vår tid, och det är så väl därför som för den lysande dager, hvari det framställer hjeltekungen Gustaf II Adolf såsom härförare, vär- digt att förblifva ett minne, som inte må förblekna genom tiderna.

Natten före slaget vid Breitenfeld hade konungen följande dröm:

Han tyckte, att han höll den gamle, kejserlige generalen Tilly vid håret; men att han icke förr fick fäste på honom, än sedan han af honom blifvit biten i vänstra armen. Följande dagen erhöll konungen äfven en härlig seger öfver honom; dock blef först den vänstra flygeln af konungens krigshär, där sachsarne stodo, af Tilly hårdt ansatt.Tidigt på morgonen den minnesvärda sjunde september 1631 började de förenade härarne att rycka öfver Loberbäcken.

Tilly oroade dem icke och i detta samt den förundran han skulle hafva yttrat öfver de för en dåtida armé ovanligt regelbundna rörelserna hos de anryckande svenskarne har man velat finna uttryck af en olycksbådande aning, hvilken säges ha gripit den gamle fältherren.

Hufvudskälet till denna aning var dock bristen i hans nu samlade styrka på lätta trupper.

Han sände fram en skara kroater; men dessa foro full- komligt odugliga till strid mot ordnade trupper, h var jämte de äfven fruktade för repet, hvarmed Gustaf Adolf städse plägade undfägna dem af dessa mördare och mordbrännare, som föllo i hans våld.

Hela deras bragd utgjordes af att tända eld på byn Podel- witz, hvarefter de drogo sig tilllbaka.

Finska rytteriet, som först kom öfver bäcken, ryckte upp bakom den brinnande byn och de öfriga trupperna slöto sig till vänster om fmnarne allt längre emot byn Grebschelwitz, bildande en till anfall och försvar samt till ömsesidigt under- stöd väl ordnad linie trupper af alla vapen. - Och bakom denna första linie uppställdes efter hand lika energiskt en andra eller reserv-linie.

Detta var en nyhet -i dåtidens krigskonst; ty liksom en härförare vid denna tid sällan ha*de truppernas rörelser och bataljens gång i sin hand, sedan striden väl börjat, så var det ock vanligt, att med ens kasta hela den disponibla skaran i striden.

Därtill kom den större rörlighet och sammanhållning, som konungen genom mera förenklad utrustning och uppställning gifvit de olika vapenslagen så väl inbördes som till hvaran dra.

Konungen förde själf befälet öfver första limens högra flygel, som bestod af fem rytteriregementen, nämligen finnarne under Torsten Stålhandske, Åke Totts värfvade regemente, västgötarne under Erik Soop, Smålands och

Östergötlands rytte- rier sammanslagna under Fredrik Stenbock.

Mellan dessa kavalleriskaror stodo starka muskötplutoner af Östgöta infanteri.

Hjeltekonungen. 40Centern bestod af gula, blå och hvita infanteribrigaderna samfäldt under Teuffels befäl.

Framför dem stod hela det tunga och inemot hälften af det lätta artilleriet under Lennart Torstensson.

Konungen förde i detta slag det för denna tid oerhörda antalet af nära hundra kanoner, fördelade på fjorton batterier. Större delen däraf var genom sin lättare kaliber långt rörligare än artilleri både då och äfven i en senare tid plägade vara. * En stor del af pjeserna utgjordes nämligen af fyrapundingar af järn och de beryktade läderkanonerna, som skola varit konun- gens egen uppfinning. De borde dock rätteligen kallas koppar-

Lennart Torstensson.

kanoner, emedan de bestodo af en kopparcylinder, beslagen med järnband, omlindad med tåg och öfverdragen med en läder- hylsa. De blefvo heta efter några få skott och deras begag- nande upphörde alldeles efter konungens död.

På vänstra flygeln förde Gustaf Horn befälet öfver sitt eget samt Kallenbacks och Baudis rytteriregementen.

På andra liniens högra flygel förde Johan Baner befälet öfver rhengrefvens samt Damtz och Spirrenters ryttare jämte lifländska adelsfanan.

I centern stod lifregementet till häst, Thurns, Hepburns och Witzthums infanteribrigader jämte en del skotskt fotfolk.- 3*5 -

Halls och Courvilles rytteriregementen bildade vänstra flygeln under den förres befäl.

Som af denna uppställning synes, hade konungen öfver allt späckat luckorna mellan kavalleriregementena med infanteri- plutoner, ämnade att med sin musköteld hälsa och redan på afstånd decimera en anryekande fiende.

Dessa plutoner voro af olika styrka: I konungens flygel 180 man; i Baners flygel 200 a 250 man.

Kavalleriet var uppställdt fyra man djupt och infanteriet sex man.

Det sistnämnda i cen- trum var afdeladt i fyra så kallade halfbrigader om tolf a femton hun- dra man hvardera. Två tredjedelar af dessa voro musketörer och en tred- jedel pikenerare.

De förra voro upp- ställda så, att, sedan det första ledet skjutit, det delade sig åt höger och vänster - och uppställde sig bakom de fem an- dra.

Det var det enda sät- tet för att med den ti- dens långsamma laddningssätt kunna underhålla en någorlunda jämn eld.

Kom kavalleriet det oaktadt allt för nära, var det pike- nerarnes sak att vederbörligen mottaga det.

Svenskarnes pikar voro endast nio fot långa och de gamla muskedundrarne med luntlås hade utbytts mot musköter med fjäderlås, hvarigenom bruket af gafflar till stöd vid deras af- skjutande hade gjorts öfverflödigt.

Andra liniens centers tvenne halibrigader infanteri under Hepburns öfverbefäl hade fått sig tilldelade tio läderkanoner h vardera.

Gustaf Horn.Horn på första liniens vänstra flygel hade delat sitt rytteri i fem stora fördelningar och mellan dessa ställt fyra plutoner musketörer, hvardera af 360 till 280 mans styrka.

Halls och Courvills ryttare å denna flygels andra linie voro uppställda i tre stora fördelningar och hade fått sig till- delade ett i viss mån nytt vapenslag, nämligen tio kompanier dragoner eller musketörer till häst.

Ytterligare till vänster om denna flygel stodo sachsarne under kurfursten och hans fältmarskalk Arnheims befäl.

Afven de voro visserligen uppställda på tvenne linier med

rytteriet på flyglarne men i öfrigt efter den häfdvunna tunga och ohandterliga slagord- ningen och med hvars

ändrande ko- nungen på de tvenne dagarne, efter härar- nes förening, icke hunnit göra befälet förtroligt. - En stor del af manskapet tyck- tes äfven vara nyut- skrifvet och föga öf- vadt och således föga att lita på i hvad slag- ordning som helst gent emot Tillys ve- teraner.

Konungen följde med.vaksam blick sina uppmarscherande trupper och inspekterade själf hvarje fördelning, så snart den intagit den plats i slagordningen, som blifvit dess chef anvisad. Tilly sysselsatte sig därunder med att betrakta det brin- nande Podelwitz och att plantera sitt grofva artilleri, där han trodde, det skulle göra mesta skadan på den svenska slaglinien, samt tillbakavisade Pappenheims yrkande att angripa de anryc- kande svenskarne, emedan dessa sannolikt skulle i lika god ordning, som de kommit, draga sig tillbaka öfver Loderbäcken

Johan Baner. **... sänkte sin värja och bad med stark stämma.**- 3i8 -

och han blifva tvungen att följa dem dit och öfvergifva den goda position, han innehade.

Icke ett skott lossades å någondera sidan under förmid- dagens lopp.

Konungens här bestod af 9,000 ryttare och 13,000 man fotfolk, och sachsiska arméen af 4,000 ryttare och 11,000 man fotfolk, tillsammans 37,000 man.

Då konungen fram emot middagen ordnat allt, red han upp till midten af slaglinien, aftog sin hatt, sänkte sin värja och bad med stark stämma:

- Allsmägtige, som bär seger och nederlag i din hand, se med mildhet ned till oss, dina tjänare. Från fjärran länder och lugna hem hafva vi kommit hit för att strida för frihet, för sanning och för ditt evangelium. Gif oss seger för ditt heliga namns skull! Amen!

Tilly hade uppställt sin här på det gamla, bepröfvade sättet i tunga massor och på en enda linie. Rytteriet var ingenstädes understödt af infanteriet; och artilleriet utgjorde en tung och ovig kår, mera ansedd att höra till trossen än till den egent- liga hären.

Längst ut på högra flygeln och midt emot sachsarne stodo sex man djupt fem regementen kroater under Isolani, irreguliert, hälft järnklädt kavalleri, försedt med karbiner, sablar och pistoler.

Till vänster om kroaterna stodo tio man djupt sex rege- menten tungt rustade kyrassierer, helt och hållet järnklädda och beväpnade med 18 fot långa lansar samt två pistoler.

I centern stodo Schaumburg och Furstenberg med 17 regementen infanteri, indelade i tio tunga fyrkanter, 50 man djupa, hälften pikenerare och hälften musketörer, de förra starkt järnklädda framtill, men icke på ryggen och de senare försedda med så tunga musköter, att de måste läggas i gaffel.- 319 -

Bakom dem stodo tre regementen kavalleri.

Vänstra flygeln under Pappenheim bestod af sju regementen tungt rustadt kavalleri, tio man högt.

Denna flygel sträckte sig långt bortom svenskarnes högra.

I skydd af en liten skogspark stod en reserv af tre rege- menten kavalleri och fem svaga regementen infanteri bakom Tillys högra flygel och center.

Tjugu kanoner stodo framför centern och sexton framför högra flygeln; äfven vid vänstra flygeln fanns ett mindre batteri.

De flesta pjeserna voro tungt 24-pundigt positionsartilleri, som måste förblifva, där det vid bataljens början placerats.

Tillys hela här räknade 24,000 man infanteri och 13,000 man kavalleri.

Där stodo nu emellertid i hvarandras åsyn och på några få tusen fotsbredd mark tvenne härar helt olika uppställda: Den ena beräknad att krossa genom tyngden af sina massor och den andra att genom snabbare rörelser

och ett bättre af- passadt användande af de olika vapenslagen upplösa och skingra fienden.

Vid middagstiden började Tilly striden genom att aflossa tre kanonskott.

Svenskarne svarade och nu började en tvenne timmars kanonad, som i de kejserligas och ligisternas täta fyrkanter gjorde långt bättre effekt än på svenskarnes mindre djupa upp- ställning.

Konungen begagnade sig af den genom kanonaden upp- komna krutröken att osedd af de kejserliga göra en dragning af sin styrka åt höger, samt bringade därigenom sin högra flygel i jämnhöjd med Pappenheims, från hvilken han med skäl väntade första anfallet.

Och det kom äfven.

Men decimerade af musketörplutonerna under framstor- mandet veko de tunga kyrassiarerna tillbaka vid sammanstöt- ningen med rhengrefvens regemente och Östgöta rytteri.

Pappenheim förstärkte de vikande med sina valloner och gjorde en rörelse åt vänster i afsigt att angripa konungens flygel i flanken.

Men konungen, som förutsett äfven detta, hade där bildat- 320 -

en ny front af lifländingarne från andra linien samt finnarne under Stålhandske.

Vallonerna stötte emot en mur af eld och järn, de främre leden krossades och de öfriga veko.

Pappenheim rasade.

För tredje gången förde han sina trupper till anfall. - De mottogos lika eftertryckligt som förut. - Det var omöjligt att genombryta denna lefvande mur, som svenske konun- gen rest.

Svenskar och finnar hade hittills värjt sig med orubblig köld. - Nu tycktes emellertid fiendens raseri meddela sig äf- ven åt dem och de tycktes nu i sin tur hågade att gå anfalls- vis tillväga.

Stålhandskes mäktiga stämma höll dem likväl ännu till- sammans, lederna slötos åter och då nu Pappenheim gjorde sitt fjärde anfall, tillbakakastades äfven det.

Blödande ur flera sår dref Pappenheim sina vallon er för femte gången till angrepp.

Svenskar, finnar och lifländare veko nu åt sidorna, men blott för att i sin järnfamn omsluta de anstormande och ett förfärligt blodbad började.

Pappenheimarnes nederlag var afgjordt och de tvenne an- fall, de ännu verkställde, kunna endast förklaras däraf, att deras tappre anförare i sitt blinda raseri icke ville tro på nederlaget eller ock väntade förstärkning från den öfriga hären.

Denna uteblef emellertid.

- För Gud och konungen! utropade två svenska office- rare till sina beridna män.

- För Gud och konungen! svarade ryttarna.

- För gud och konungen! svarade äfven en ung page med hög sopranröst och lyfte spetsen af en stickert mot höj- den; och hela den svenska ryttarhopen, företrädd af de två officerarne och den lilla pågen, stormade nu fram mot kvar- lefvorna af Pappenheims nyss så stolta kyrassierregementen, hvilka ej vågade mottaga anfallet utan flydde i riktning mot Leipzig - och nästan mot sin vilja lät Pappenheim sig af sina trogna bortföras åt samma håll.Det var Helge Stål och Carl Frisk, den senare trofast följd af sin page, som jagade Pappenheim från stridsplatsen.

Smålands rytteri förföljde hastigt pappenheimarne ett godt stycke, hvaremot Stålhandske lät sin segrande flygel långsamt rycka fram mot trakten af Leipzig och stötte därvid på hertig

För Gud och kungen!

Adolfs af Holstein fotregemente. - Denna olyckliga skara, som skulle betäcka det Pappenheimska rytteriets

reträtt, biet kringränd och nästan till sista man nedhuggen.

Då Tilly såg Pappenheim i full färd med svenskarne och antagande, att deras nederlag därmed äfven var gifvet, befallde han Isolani att angripa sachsarne.

Hjeltekonungen, 41Kroaterna stormade an och deras föga stridsvana motstån- dare började snart vackla för det häftiga anfallet.

Tilly ansåg nu afgörandet nalkas och lät sina stora fyr- kanter rycka fram.

Lik ett åskmoln utbredde sig öfver slätten hans stolta här.

Torstensson hälsade de kompakta människomassorna med en förhärjande artillerield.

De hejdades, men veko inte.

Lämnande Pappenheim åt sitt öde lät Tilly sina fyrkanter draga sig längre åt höger, där de äfven angrepo sachsarne.

De sistnämndas linier sprängdes.

Endast fotgardet och Arnheims ryttare gjorde något mot- stånd.

Hästgardet, och med detta kurfursten själf, var det första som flydde.

De öfriga sachsiska regementena följde exemplet och plun- drade' under flykten både sin egen och svenskarnes tross, där- vid ifrigt biträdda af kroaterna.

Nu lät Tilly sina segrande massor angripa svenskarnes vänstra flygel.

Trängd af en fruktansvärd öfvermakt, erfordrades Horns hela lugna rådighet att afböja det eljest oundvikliga nederlaget.

Han drog sig långsamt åt höger under ett ihärdigt, nästan förtvifladt motstånd, oaktadt Tilly lät beskjuta honom med sachsarnes nyss tagna kanoner och kroaterna anföllo honom i ryggen.

Men nu var konungen där!

Han hade sett Tillys rörelse, sett Pappenheim slutligen vika utan att återkomma, lämnat högra flygeln åt Baner och ilat till den vänstra.

Skyndsamt befallde han Kallenbach att föra andra liniens vänstra flygels kavalleri mot fienden, tillkallade Soop med Väst- göta rytteri, Teuffel med tyskt och Hepburn med skotskt fotfolk.

Kallenbach och Teuffel stupade, men deras trupper grepo in i striden i orubblig ordning.

Kroaterna kastade sig i täta svärmar öfver skottarne under deras framryckande.- 323 -

Skottarne öppnade sina leder och de därinom dolda läder- kanonerna samt en på nära håll affyrad muskötsalfva skördade otaliga offer och kom kroaterna att vika.

Men kyrassierer och fotfolk framträngde i stället.

En kamp uppstod på lif och död man emot man. Vän och fiende blandades om hvarandra i mordisk förvirring. Man slogs med svärd och kolfvar och segern vacklade än åt den ena, än åt den andra sidan.

Då begynte oförmodadt kanondundret åter från de höjder, Tillys här nyss lämnat.

Konungen hade uppfattat, att Tilly där kvarlemnat sitt grofva artilleri utan tillräcklig betäckning. - Han hade lämnat åt Horn att bäst han förmådde reda upp handgemänget på vänstra flygeln och skyndat tillbaka till den högra, ordnat denna, förstärkt den med mer kavalleri ur andra linien samt med de från förföljandet af Pappenheim återkomna småländska ryttarne och stormat höjden.

Främst af alla stormade småländingarna fram och Carl Frisks folk högg först af alla in på den förskräckta

kanonser- visen, hvilken blef riedhuggen till sista man.

Nu var konungen herre öfver detta batteri och vände kanonerna mot Tillys på slätten tungt framryckande infanteri- kolonner, hvari kulorna började plöja breda och ohyggliga fåror.

I detsamma återkom Pappenheim och sökte återtaga kano- nerna, men för åttonde gången måste han vika och han jagades nu ned till tumultet på slätten.

Konungen följde efter med sin segrande flygel och högg in på fiendens flank.

Allt råkade i villervalla.

Med ornbbligt mod hade vallonerna hittills hållit ut i den alltmera ojämna striden men med nederlaget för ögonen svek dem slutligen modet och de började vika.

Andra kejserliga regementen voro redan stadda i vild flykt.

Den segervane Tilly grät af harm och Pappenheim var utom sig af raseri, då de sågo segern ryckas sig ur händerna. **Ett blodigt efterspel återstod.**- 3*5 -

Förgäfves voro deras böner och hotelser; lydnadens och ordningens band voro lösta inom deras trupper.

Tillys ryktbara gråskymmel hade blifvit skjuten under honom och han undkom själf med knapp nöd fångenskapen. Han upptogs af några skvadroner af Cronenbergs regemente, hvilka i någorlunda god ordning drogo sig undan på vägen jill Leipzig.

Konungens seger var fullständig.

Ett blodigt efterspel återstod likväl:

Fyra infanteriregementen walloner af Tillys äldsta kärn- trupper ville icke svika sin vunna krigsära och då allt annat flydde, ställde de sig bröstgänges mot svenskarne.

En mördande eld uppstod.

Först det inbrytande mörkret gjorde slut på slaktandet och återstoden af denna tappra trupp drog sig undan till Leipzig.

Tilly hade nu, som alltid, ådagalagt otvetydiga bevis på både personligt mod och fältherreskicklighet.

Men i den här, som stod gent emot honom, var allting nytt: Beväpning, artilleri och uppställning och mot detta kom hans gamla erfarenhet ovilkorligen till korta.

I ett bref kort efter slaget tillskref han just den hastighet, hvarmed fiendens trupper kommo hvarandra till hjälp och det fientliga artilleriets eld, drabbningens förlust.

Af farhåga att möjligen genom någon öfverilning äfven- tyra den vunna segern inställde konungen fiendens förföljande, uppställde sin här åter i slagordning på det blodiga, af 9,000 stympade lik betäckta slagfältet.

Först följande dagen plundrades det fientliga lägret och den segrande hären satte sig i marsch för att skörda frukterna af segern.

Den kejserlig-ligistiska härens förlust uppgifves till 6,000 döda, 5,000 sårade och 3,000 fångar.

Hela artilleriet, trossen och hundra fanor blefvo seger- vinnarens byte.Flera af Tillys främste underbefälhafvare hade stupat. Både han själf och Pappenheim voro sårade.

Svenskarnes förlust skall hafva varit endast 700 och sachsarnes 2,000 man.

Af konungens chefer hade Teuffel, Hall, Kallenbach med flera stupat.

Segern vid Breitenfeld hade betryggat Sveriges öfvervikt och därigenom Tysklands protestantiska länders trosfrihet. Ligans och kejsarens här var sprängd, ryktet om Tillys oöfver- vinnelighet var borta och Gustaf Adolf

kunde obehindradt rikta sitt segerlopp, åt hvilket håll han ville.

Glad öfver segern och sin samt sitt lands räddning, men tillika ej så obetydligt förlägen öfver den feghet, han och hans män visat, kom kurfursten följande dagen tillbaka till Brei- tenfeld.

Men ej mindre af ädelmod än till följd af omständig- heternas kraf gjorde Gustaf Adolf honom inga förebråelser, utan sökte göra honom sig förbunden genom några förbindliga ord om kurfurstens beslutsamhet under öfverläggningen.

I sin förtjusning lofvade kurfursten konungen sin och sina vänners röster till tyska kejsarkronan, för hvilket löfte konungen skrattande tackade.

Tyskarna däremot voro mindre undseende mot kurfursten och läto honom både i ord och bild få veta deras mening om hans andel i segern.

Under de närmast följande dagarne fördref konungen de kejserliga besättningarna från Leipzig och kringliggande städer och redan en vecka efter slaget räknade han 5,000 man mera i sin här än före detsamma.

Hertigarna af Anhalt och Weimar slöto förbund med segraren utan vidare farhågor för kejsaren eller Bayern.- 327 -

Den kejserlig-ligistiska hären befann sig efter slaget i ett bedröfligt skick.

Sprängd och flyende blef mången skara nedgjord af bön- derna, som begärligt omfattade tillfället att få hämnas på sina förtryckare.

Åtföljd af knappast 600 man kom Tilly till Merseburg. Därifrån gick det ömkliga tåget till Halle, men ej heller där vågade han stanna, utan tågade vidare framåt tillsammans med Pappenheim till Halberstadt för att ägna nödig vård åt sina skador.

Pappenheim hade flera hugg- och skottsår, men Tilly endast blånader och kontusioner, hvilket gaf ny styrka åt ryktet, att han var »hård» mot alla vapen.

Från Halberstadt vek han ännu längre tillbaka mot West- falen, sökte å nyo samla kvarlefvorna af sin skingrade här under dess gamla fanor, förenade sig med Fogger och Alt- ringer och stod i slutet af oktober i nederrhenska kretsen verkligen i spetsen för en armé om 30,000 man. - Men liksom hans forna lycka var flyktad, voro hans egen tillförsikt till sig själf och soldateskens tillit till honom borta.

Efter den afgörande segern vid Breitenfeld hade konungen att välja mellan tvenne för krigets gång och afslutning lika afgörande företag: Att förfölja Tilly och tillintetgöra den nya här, denne sammandrog vid Weser eller att genom Sachsen och Böhmen framrycka mot Wien och där möjligen diktera freden.

Men Gustaf Adolf gjorde intetdera.

Han visste, att kurfursten af Bayern varit missnöjd med Tillys infall i Sachsen och förbjudit honom att sätta ligans nya här på spel genom något nytt företag.

Konungen behöfde alltså icke vidtaga någon åtgärd för att vara trygg från detta håll.

Kurfursten af Sachsen förmådde han att föra sin här mot Böhmen i afsikt att därigenom framkalla en ohjälplig brytning mellan denne af gammalt för sitt vankelmod kände furste ochkejsaren, hvarigenom den förres betydelse såsom medlare skulle upphöra och han i stället bringas att fortfarande söka ett stöd; - naturligtvis hos konungen.

Själf företog sig Gustaf Adolf ett lysande segertåg genom Franken och de andliga furstarnes länder vid Rhen.

Svenska härens tåg gick alltså öfver Thiiringerwald. - Erfurt och Schweinfurt intogos och måste svära konungen trohetsed.

Därefter ställdes tåget mot det rika och mäktiga Würtenberg.

Lugn, tillförsigt och segervisshet voro de känslor, som utmärkte de svenska trupperna, där de under sina blågula

fanor tågade fram med sin ädle, guldlocklige konung i spetsen, denne gode, hjärtevärme man, hvilken bar de svenska färgerna på sitt hufvud: Himmelsblå ögon och guldglänsande hår och skägg.

De katolska länderna och furstarna darrade, ja, själfva kejsaren bäfvade för den svenske konungen, snömajestätet, hvilket skulle smälta i söderns sol, enligt en äldre kejserlig spådom. - Men snömajestätet smälte inte; kejsaren log inte längre åt Gustaf Adolf och hans män, men bäfvade desto mer.

* Kap. XXII.

Würzburg.

Den rika, vid östra stranden af Mainzfloden liggande staden Würzburg, som var hufvudort i frankiska kretsen och säte för en katolsk ärkebiskop, hvilken tillika härskade som furste öfver hela den kringliggande nejden, blef den 8 oktober 1631 skådeplatsen för en af hjeltekonungens berömdaste bragder. Vid ryktet om konungens annalkande hade ärkebiskopen tagit till flykten samt lämnat staden och slottet att försvaras af en ryttmästare vid namn Keller med en besättning af 1,500 man.

Då Gustaf Adolf uppfordrade den illa befästade staden, gaf Keller ett vägrande svar.

Svenskarne bröto utan svårighet in uti malmarne, men de hunno icke till följd af det infallande mörkret att angripa själfva staden.

Emellertid insåg ryttmästare Keller fullkomligt, att han inte skulle kunna försvara sin position och begagnade därför natten för att med sina trupper gå öfver till det på andra sidan liggande slottet.

Honom följde de flesta munkar och nunnor samt flera af borgerskapets fruntimmer, medförande en mängd dyrbarheter och reda penningar.

Morgonen därpå öfverlämnades staden åt svenskarne.

För att äfven i dessa trakter äga någon fast stödjepunkt,

beslöt Gustaf Adolf att till hvad pris som helst bemäktiga sig detta slott.

Saken hade dock många svårigheter.

Borgen var belägen på en brant höjd och ganska väl befästad; dessutom hade den af den rike ärkebiskopen blifvit försedd med proviant och krigsförråd för ett helt år.

Redan att komma öfver floden var ingen lätt sak, ty Keller hade dels sönderslagit, dels till andra sidan öfverfört alla båtar och dessutom sprängt trenne hvalf af den öfver floden ledande bron.

Från det höga fästet riktade han obehindradt sina kanoner åt alla sidor och endast med möda kunde svenskarne bland stadens byggnader vinna skydd för de tätt fallande kulorna.

Till råga på svårigheten ankom äfven underrättelsen om, att Tilly med sin nya krigshär skyndade till fästningens und- sättande.

Gustaf Adolf beslöt därför att själf så mycket ifrigare skynda med anfallet.

Plankor kastades öfver de sprängda brohvalfven och skottarne fingo befallning att på denna smala och vådliga väg springa öfver till andra sidan af floden.

Ett förfärligt kulregn mötte de framryckande och tvenne bröder Ramsay, hvilka gingo i spetsen för sina landsmän, störtade genast dödligt sårade till jorden.

Då skottarna kommo till plankorna, som lågo nära tjugu- fyra alnar högt öfver floden, hissnade de, icke för kulorna, utan för den vådliga spången och ville tillbaka.

Emellertid hade det lyckats konungen att erhålla båtar och att på detta sätt till andra sidan öfverföra åtskilliga

trupper, hvilka därstädes skyndsamt uppkastade förskansningar och med de efterkommandes hjälp återkastade ett från fästningen före- taget utfall.

Svenskarne, dristigare genom denna framgång, började den ena efter den andra att springa öfver plankorna och innan kvällen hade konungen redan en betydande styrka samlad på andra sidan floden, hvarefter belägringsarbetet den följande morgonen genast påbörjades.Hela två dagar besköt konungen ett af slottstornen i hopp att detsamma vid nedrasandet skulle fylla grafven och på detta sätt underlätta stormningen. - Tornet föll äfven slutligen men på sådant sätt, att den åsyftade verkan förfelades.

Sedan löpgrafvarne hunnit fram intill fästningen, beslöt konungen att medelst stormning borttaga den utanför porten belägna så kallade halfmånen, samt anförtrodde detta synner- ligen vådliga uppdrag åt Axel Lilie, Jakob Ramsay och Johan Hamilton med deras folk.

Hepburn och en hop frivilliga skyttar följde sina landsmän.

Striden blef både långvarig och förtvinad, ty fienderna, skyddade af det höga bröstvärnet, gjorde ett kraftigt motstånd, hvaremot de stormande måste under fiendens kulor och hugg tränga uppför bergsbranten öfver grafven och vidare uppför självfva fästningsvallen.

Ett stycke därifrån och skyddade af en grushög, stodo Gustaf Adolf och Per Brahe åskådande striden, hvarunder en från fästningen kommande kanonkula slog ned vid sidan af dem samt öfvertäckte dem med grus och dam.

Konungeu gick sedan ut på fältet för att ytterligare upp- muntra soldaterna, livarvid en muskötkula slet bort en del af hans buffelhandske utan att göra någon annan skada.

Emellertid rasade striden utan uppehåll.

Österbottningar och skottar trängde oemotståndligt fram mellan fiendernas pikar och kulor, så att ändtligen efter trenne timmars fäktande de kejserlige drogo sig in i slottet och svenskarne blefvo mästare öfver hela utanverket.

Dagen, därpå skulle hela fästningen stormas, hvartill ut- sagos svenska och tyska trupper med gula och blå brigaden samt österbottningarne i spetsen.

Hamilton hade väntat att med sina skottar äfven denna gång få deltaga i striden och han ansåg Gustaf Adolfs vägran för en sådan skymf mot sig och sina landsmän, att han på stället begärde afsked och öfvergaf krigshären.

Under följande natten samlades ofvannämda regementen uti den nyss eröfrade halfmånen; morgonen därpå litet före dagningen bestämdes tiden för anfallet. **Kamrater! Skynden hit! Slottet är intaget!**- 333 -

Ungefär en half timme förut och då alla stodo färdiga, utsändes en löjtnant att med sju man undersöka porthvalfvet.

Dold af mörkret kom han till vindbryggan, hvilken han till sin stora förvåning fann vara nedfälld; på inre sidan stodo dock 200 kejserliga soldater på vakt.

Då dessa hörde och skymtade några rörelser utanför vallen, ropade de och frågade efter lösen och namn.

- Jag är svensk! svarade löjtnanten och sprang dristigt med sina få följeslagare upp på bryggan ropande tillika utåt halfmånen:

- Kamtater! Skynden hit I Slottet är intaget!

Det lyckades honom att under en häftig skärmytsling för- svara porthvalfvet mot de kejserlige, hvilka, bedragna af mörk- ret, ingalunda kunde föreställa sig, att en så liten styrka vågat anfalla dem.

Vid löjtnantens rop störtade emellertid alla de i bered- skap stående regementena fram, somliga öfver vindbryggan, andra på stormstegar klättrande öfver njurarna.

Striden blef häftig men kort, ty inom kort inträngde svenskarne på självfva borggården.

Besättningen fortfor detta oaktadt med ett förtvifladt mot- stånd, hvarigenom de stormande blefvo ännu mera

uppretade så att de slutligen började ropa »Magdeburger-pardon!» och höggo ned allt, som hindrade dem att tränga fram.

Då sprang Lennart Torstensson fram och fattade den kämpande Keller om lifvet och tog honom till fånga, på samma gång skyddande honom mot soldaternas raseri och med anförarens tillfångatagande slutade ändtligen striden.

Borggården var emellertid öfverströdd med fallna fiender, däribland tjugu munkar, dels med, dels utan vapen.

Många hade kastat sig själfva på marken låtsande sig vara döda för att rädda sina lif.

Sedan motståndet upphört, ilade soldaterna till plundring; dock blef ingen kvinna våldförd, ingen man misshandlad, men penningar och dyrbarheter borttogos utan förskoning och i rikt mått.

Efter en timmes tid befallde konungen, att plundringen skulle upphöra och inträdde därpå själf i slottet.- 334 -

Det var nu redan full dager, så att han tydligt kunde se de på borggården liggande liken.

Han märkte straxt, att några af dem hade en för döda människor frisk färg och gissade till verkliga förhållandet, hvar- för han leende ropade:

- Stan upp igen! Eder skall intet ondt vederfaras! Vid dessa ord sprungo genast många af de förmenta liken

upp ifrån marken samt bugade sig med glädje och tacksamhet för den räddande fursten.

Segervinnarnes byte blef ganska stort.

En mängd silfver och kostbarheter, som stadsboarne hade förvarat uti slottskyrkan, återlämnades och likväl erhöllo sol- daterna så mycket penningar, att de vid delningen med fyllda hattkullar mätte det klingande myntet.

Konungen behöll för egen räkning myntkammaren, inne- hållande vapen för 7,000 man till fot och 4,000 till häst, 18 större och 30 mindre kanoner, samt fyra mörsare, stallet med en mängd utsökta hästar, vinkällaren, ymnigt försedd med många till och med tjugu år gamla fat och slutligen det rika biblio- teket, hvilket skänktes till Upsala högskola.

Ur kapellet togos bilderna af Frälsaren och jungfru Maria, gjutna af gediget guld, äfvensom de tolf apostlarna af silfver.

Keller måste dessutom upptäcka ärkebiskopens hemliga skattehvalf, djupt ner under slottets källare inhugget i själfva klippan.

Därifrån utburos de gömda rikedomarne, man vet ej till hur stort värde.

Då från samma hvalf ett skrin bars öfver borggården, lossnade bottnen och hela den tunga laddningen, bestående af blanka dukater, rullade ut öfver stenarne.

Soldaterna kastade sig ned för att plocka upp dem, läm- nande för syns skull några åt konungen, men stoppade de flesta i sina egna fickor.

Gustaf Adolf skrattade däråt och sade:

- Låt vara, gossar! Eftersom guldet nu en gång fallit i edra händer, så må ni också behålla det I*

Ur: Svenska minnen på utländska orter.- 33S -

Tilly, som emellertid stod vid Fulda i spetsen för 40,000 man, beslöt att undsätta Wurzburg, men tog en omväg öfver Aschaffenburg, där han förenade si-g med hertig Carls af Loth- ringen kår om 14,000 man.

Emellertid blef, som sagdt, Wurzburg taget af konungen. Underrättelsen därom grep Tilly djupt; och öfverlägsen i truppstyrka, som han var, skulle han gärna för att utplåna skymfen vid Breitenfeld inlåtit sig i batalj med konungen. Men han vågade icke bryta mot sin herres, kurfursten af Bayern, bestämda order och aftågade därför till öfre Pfalz' bergstrakter, lämnande Gustaf Adolf i ostörd besittning af Franken.

Alla evangeliska ständer i denna krets slöto sig till konun- gen, däribland den viktiga riksstaden Niirnberg.

I ärkestiftet Wurzburg tillsatte konungen en regering och invånarne måste svärja honom tro och lydnad.

Biskopsstiftet Bamberg undgick att dela Wurzburgs öde endast därigenom, att dess biskop erlade en krigsgärd af tre tunnor guld.

Starka ströfkårer utsändes i Elsass och Rhenpfalz. Hufvud- styrkan förlades i ett befästadt läger mellan Main och Rhen och söder om dessa floders förening uppfördes ett af sex ba- stioner bestående fäste, benämndt Gustafsborg, men af soldaterna gemenligen kalladt »Prästpinan», emedan det var afsedt till att hålla ärkebiskopens både andliga och världsliga anhängare i tygeln.

Konungen stod vid denna tid i spetsen för en här, som torde uppgått till bortåt 100,000 man, ehuru vida spridd öfver norra och mellersta Tyskland.

Till Frankens försvar kvarlämnade han Horn med 16,000 man och bröt i medio af november upp mot Rhen.

Tilly återsände Pappenheim till Westfaliska kretsen för att med sin därvaro hålla norra Tyskland i schack och följde själf försiktigt^vid sidan af svenskarne.

Dessa, intogo Westheim, Aschaffenburg, Steinheim och Han au samt stodo inom kort utanför Frankfurt ara Main, som undanbedt sig besöket och begärde neutralitet.- 336 -

Konungen fordrade i ett skrarpt och hotande svar stadens underkastelse. .?

Den skrämda magistråten lydde och konungen höll ett högtidligt och lysande intåg därstädes i spetsen för furstar, generaler och en stor härsmakt.

Svenskarna utbredde sig nu på västra Rhenstranden och drucko denna trakts härliga vin ur sina stormhattar.

Konungens nästa mål var Mainz.

Emellertid hade Tilly inryckt i Franken och hotade Niirnberg.

Konungen gjorde då en rörelse med en del af sin här till denna stads undsättning.

Horn, som emellertid bemäktigat sig hela Bambergska området, nödgade Tilly att draga sig tillbaka till öfre Pfalz och konungen återvände till Rhen, som han ämnade öfvergå vid Oppenheim.

Där låg en garnision af spaniorer under Spinolas befäl.

Konungen rekognoscerade själf, följd af Carl Frisk och hans män, i decemberkvällens skymning den motsatta stranden.

Följande morgon öfverfördes en del af gula regementet, som genast hade att bestå en skarp dust med det framilande spanska rytteriet. Under denna strid kommo flera trupper öfver floden och spaniorerna jagades undan.

Till minne af denna träffhing mellan svenskar och spaniorer lät konungen på stridsplatsen uppresa ett monument, hvilket för några år sedan ännu stod kvar, men som nu säges skattat åt förgängelsen. -- Huru därmed är, kunna vi emellertid ej med visshet säga.

Konungen lät nu kringränna Mainz, hvars kommendant, spanioren da Silva, visserligen hade försäkrat, att han skulle försvara staden mot om det så vore tre konungar af Sverige. Men icke för ty kapitulerade han efter tre dagar och staden gaf 80 kanoner, 600 centner krut samt 80,000 reichsthaler i brandskatt.

Konungen hade nu på ömse sidor om Rhen förskaffat sig en af kurfurstendömet Mainz och en del af nedre Pfalz be-stående, väl icke så vidsträckt, men genom mängden af starka fästen, lika stark ställning som vid Östersjön.

Hufvudorten för denna eröfring blef staden Mainz, som konungen genom nya fästningsverk och förskansningar gjorde till en vapenplats, inrymmande 30,000 man.

* Kap. XXIII.

Pokalklang. Konungen lät nu sin här gå i vinterkvarter.

Själf tog han sitt hofläger i Frankfurt am Main, som efter en fredlig öfverenskommelse blef öfverlämnadt åt honom.

Han ville nu hvila ut och njuta af sina framgångar.

På mindre än ett år efter Stettins kapitulation hade hans vapen utbredt sig öfver en stor del af Tyskland; den ena segern och eröfringen hade nästan omedelbart följt efter den andra.

I Frankfurt samlades ett lysande hof af riksgrefvar och friherrar, fem självständiga furstar och flera främmande sände» bud, konungens egna krigare och statsmän och jämte dessa Axel Oxenstjerna, konung Fredrik af Böhmen och Gustaf Adolfs gemål, drottning Maria Eleonora, hvilken skyndade från Sverige till Frankfurt för att få njuta några lyckliga veckor tillsammans med sin af henne nästan afgudade gemål.

Det berättas, att drottningen, då hon kom till Frankfurt och hälsade sin gemål, slog armarna kring hans hals och utropade:

- Nu är den store Gustaf Adolf fången!

- Ljufva bojor! har konungen svarat och smekte henne samt synes lycklig öfver att få trycka henne till sitt bröst. -

Gustaf Adolf var ej lycklig i sitt äktenskap, hvilket berodde därpå, att hans ande var för stor för den späda och prakt- älskande drottningen. - Men han visade henne aldrig sitt missnöje; han led i tysthet, som det anstår en stor ande och- 339 -

sökte för öfrigt på allt sätt tillfredsställa sin gemåls praktlystnad och nycker. -

I den lysande världen i Frankfurt utgjorde konungen själf medelpunkten; och den beundran han väckte, var lika stor, som den kärlek han ingaf.

Nu är den store Gustaf Adolf fången.

Gustaf Adolf stod nu vid tyska rikets yttersta gräns. Ut- gången rättfärdigade hans djärfva tåg, som hade öfverväldigat de andliga furstarna i Franken och vid Rhen och han var i detta ögonblick faktiskt de tyska protestanternas öfverhufvud.- 340 -

Likväl var hans ställning nu långt mindre trygg, än då - han lämnade lägret vid Werben.

Han hade försvagat sin kommunikationslinie, i samma mån som han allt för långt utsträckt densamma.

Kejsar Ferdinand II bedref ostörd sina rustningar till nästa års fälttåg och Tilly stod i spetsen för en talrik och reorga- niserad här.

Jämte allt detta hade konungen ådragit sig sin bundsför- vants, Frankrike, missnöje och misstroende. Richelieu bestod Gustaf Adolfs subsidier i rikt mått, icke för att denne skulle göra sig till en mäktig protestantisk furste vid Frankrikes gräns, utan för att han skulle förödmjuka kejsaren och för- svaga habsburgska husets makt. Richelieu företog därföre för- beredelser att hindra Gustaf Adolf från att vidtaga någon omskapning af riket och just då den segrande konungens triumf var som störst, spann Richelieu sin politiks snaror om- kring honom.

Under konungens vistelse i Frankfurt blef det bekant, att sex jesuiter från Augsburg hade med liflig ed förbundit sig att mörda konungen. Detta oaktadt ville konungen ej använda några försiktighetsåtgärder mot de lömska munkarna, utan hans bostad stod fortfarande öppen för hvem som helst.

Nu hvilade konungen ut och hans trupper öfverlämnade sig äfven åt en behöflig hvila, likväl med iakttagande af all vaksamhet, hvarjämte hvarje man var beredd att när som helst gripa till vapen och möta fienden.

Det var lust och lif i svenska lägret.

Där i ett lag hörs en ung och fyllig stämma sjunga och det är ryttmästare Carl Frisks page, den af alla omtyckte, hurtige pojken, hvilken nu i en krets af glada vänner höjer sin stämma, under det att mången veteran spiller vin i

sitt gråa skägg, när han lifvas af ynglingens sång och då och då smuttar på drufvosaften i pokalen. **Då gyllne saften svallar, Drick då, min vän, och sjung!**- 342 -

Det var just en munter visa, som den vackre och smidige ynglingen sjöng:

Då gyllne saften svallar, Drick då, min vän, och sjung! Då glädjesången skallar, Var glad såsom en kung!

Ja drick till glädjens ära, Drick drufvans röda gull, Se'n må dig drömmen bära Högt ofvan jordens mull!

För kärlek vill jag tömma I botten min pokal, I kärleksruset drömma Om glädje utan tal!

Ja, låtom vinet strömma För kärlek, sång och fröjd, Och lär dig drömma - glömma Med glädjebägarn höjd!

- Du sjunger som en hel karl, pojke, huggen in i refrän- gen, vänner! ropade en krigare och alla höjde sina pokaler samt sjöngo om sista versen:

Ja låtom vinet strömma För kärlek, sång och fröjd Och lär dig drömma - glömma Med glädjebägarn höjd!

Pokalerna stötte åter ihop och tömdes.

- Här skulle gamle Lans ha velat vara med! utropade en kraftig stämma.

- Lita på det! inföll en annan.

- Synd på karl att bli skjuten.

- När stupade han?

- Vid Wiirzburg! Han var enligt sin vana i främsta ledet och den gången hittade en kula till den gamle under- officerens hjärta. Känden I gubben Lans, pojkar?

Det svarades både ja och nej.

- Godt! Jag skall berätta hans historia, som inte skäms för sig, sade en gammal krigare med buskiga ögonbryn och en- 343 -

hy, som tycktes vara att mera likna vid ett såll än vid en an- siktshud, så ärrig var den. - Fyllen pokalerna, pojkar! När man talar om gubben Lans, må man ha fyllda bägare! Pokalerna fylldes.

- Låt höra då!

- Söndagen den 17 sistlidne juli, började den gamle be- rätta, infann sig ryttmästaren vid Västgöta rytteri, Harald Stake, hos sin i Arensburg i närheten af Werben förlagda skvadron och tilltalade sina bussar sålunda:

- Raska på, gossar! Slipen svärden och läggen krut och kulor i pistolerna och hakebössorna, ty nu gäller det igen!

- Den maningen begrepo västgötapojkarna, må tro, och det dröjde inte länge, förr än Stakes skvadron, den förnämsta i regementet, förenade sig med de tre tusen man, som af ko- nungen blifvit utsedda att vara honom följaktliga under det anfall, han tänkte göra på den från söder anryckande Tillys härmassor.

- Redan följande dags afton hade Gustaf Adolf anländt från Werben, men låg stilla hela söndagen. Då på kvällen de utsända kunskaparna af gula brigaden återkommo med några fångar, hvilka berättade, att af den österrikiska ärens förtrup- per fyra regementen rytteri under Montecuculi lågo iBurgstall, Holk och Coronini i Ångern och Bernstein i Reindorff, ord- nade kungen genast anfallet sålunda: Själf skulle han anfalla den sistnämnda platsen, belägen midt emellan de två andra, Baudis skulle gå rakt på Burgstall och rhengrefven mot Ångern. Sent på söndagsaftonen skedde afmarschen, om hvilken öster- rikarne ej fingo den minsta underrättelse, tack vare befolkningens afvoghet mot dem. Men det där veten I ju förut?

- Ja! ja!

- Godt! Det var om gubben Lans, jag skulle tala!

- Natten var ovanligt mörk för årstiden. De tunga sky- arna, som hastigt jagade hvarandra, skymde bort de

tindrande stjärnorna och en ovanligt kylig vind svepte ganska hårdt om de föremål, som stodo i dess väg, Stakes härdade pojkar hade likväl ej någon olägenhet däraf; de pratade och skrattade mun- tert, ända till dess befallningen kom att de borde iakttaga mer försiktighet och tystnad.- 344 -

Harald Stakes skvadron tillhörde konungens följe och hade hakeskyttar emellan ryttarne.

Den tappre ryttmästaren höll sina led i en förträfflig ord- ning och ofta gaf han sig i samspråk med någon bister, gammal krigare, som han företrädesvis fäst sig vid. - En sådan var gamle Lans, korpral vid hakeskyttarne och beryktad för sin ovanligt stora kroppsstyrka.

- Nu får du snart ditt lystmäte tillfredsställd^ gamle Lans, utbrast ryttmästaren och slog korpralen lätt på armen. Du har väl ingenting emot att ta en dust med papisterna, eller har?

- Tvärt om! brummade Lans. Jag kan aldrig bli glad, förrän jag får betala dem för deras oförskämda tilltag att vilja göra mig till munk.

- Till munk?

- Ja!

- När du var fången, ja, inföll korpralens närmaste man, också en styf bjässe.

- Det där äfventyret har jag väl förnummit, att du varit i, sade Harald Stake; men jag har aldrig hört, hur du bar dig åt i knipan. Berätta det nu, medan vi få lof att prata.

- Lans var inte sen att tala om denna sak och berät- tade nu:

- Det är inte stort mer än fjorton dagar, sedan jag i ett bakhåll råkade bli fången, men det skall jag säga, fortfor han och log förnöjdt, att minst åtta man hade först bitit i gräset. - Innan jag visste ordet af, var jag bunden till händer och fötter och kastades in i en liten skogshydda. Då jag vaknade upp från min svimning, upptäckte jag en skranglig munkfigur, som på alla möjliga sätt försökte att omvända mig. Väl tjugu gånger stack han krucifixet under min näsa och lika många gånger var jag färdig att spotta honom rakt i synen. Slutligen kom jag på tanken att visa mig något medgörlig för att få mera frihet. - Och det lyckades. Den dumma åsnan trodde, att jag skulle gifva med mig, ha, ha, ha! -Men Lans var honom för klok, fortfor gubben och strök sig med ogement välbehag öfver de väldiga knäfvelborrarne. - En natt var jag alldeles ensam; på hela dagen hade jag inte sett den minsta skymt af- 345 -

munken. Väl för tionde gången undersökte jag mitt fängelse och upptäckte då till min stora glädje, att det ej skulle vara så särdeles svårt att få upp dörren. Jag väntade till vaktom- bytet ägt rum, fick upp dörren och smög mig ut. Posten hade troligtvis somnat in och hvart jag blickade såg jag ej en enda lefvande varelse. Jag smög mig sakta åt sidan och fick plötsligt höra en svag gnäggning af en häst. Räddad! tänkte jag och så var äfven förhållandet. Hästen var snart lös, jag på hans rygg och fastän jag är en dålig ryttare så ...

- Ja, du kom också som ett jehu tillbaka till oss, inföll ryttmästaren. Historien är väl slut nu?

- Jo, menade Lans, så säkert som . . .

- Konungen befaller tystnad och den största försiktighet vid framryckandet, hördes i detsamma en grof basröst säga. Det var en af konungens adjutanter, som utdelade denna order.

- Hur försiktigt konungen än ryckte fram mot Rhein- dorff, lyckades han likväl ej fullständigt dölja sina rörelser. Skjutningen från Burgstall, där Baudis bröt in som en storm- vind, gjorde, att Bernstein drog öronen åt sig och ställde sitt folk i slagordning. - Detta bekymrade dock föga vår konung. Rask i vändningarna, som han var, befallde han genast anfall och blandade sig själf i det hetaste handgemänget, hvilket äfven Bernstein å sin sida gjorde.

- Gå bara på käckt, gossar! ropade konungen och svängde värjan öfver hufvudet. Vi frukta ej. fiendernas antal!

- Död åt papisterna 1 mera röt än ropade gubben Lans och på detta utrop, som hördes vida omkring, svarade

Harald Stakes skvadron enhälligt:

- Död åt papisterna!

- Och fram genom Reindorffs bygata gick stormen för lösa tyglar. Bernstein och Hollowrath stupade och Gustaf Adolf, vår nådige konung, råkade i sin ifver att komma midt in bland fienderna. Hans lif sväfvade i den största fara.

Ända från stridens början hade gubben Lans följt konun- gen med ögonen. Då han nu märkte hans farliga belägenhet, trängde han sig fram till Stake och skrek med en stämma, som öfverröstade stridsbullret:

- Vi måste rädda konungen!

Hjeltekon u ngett. 4 4-Sagdt och gjordt! Med Harald Stake i spetsen och gubben Lans därnäst sprängde en skara västgötar oemotstånd- ligt mot de österrikiska leden och en papistisk ryttare, som redan fattat tag i konungen och lyfte vapnet till dödshugg, sjönk, träffad af Lans' hakelod, från hästen.

Då striden var slut och österrikarne voro stadda på flykt, kom konung Gustaf Adolf fram till Stakes skvadron och frå- gage efter den gamle knekten, som i sista ögonblicket räddat hans lif.

Gubben Lans måste fram och då konungen med några hjärtevarma ord nämnde honom till underofficer, kunde man se ett par stora tårar bana sig väg utför gubbens fårade kinder och stanna i hans väldiga knäfvelborrar.

Och då konungen red sin väg, fick den nye underoffi- ceren mål i munnen, må ni tro. Han ropade, att det gaf eko:

- Skam den, som inte följer en sådan konung in i dö- den! - Hurra, pojkar!

Och det kom ett hurrarop, som ej skämdes för sig och självfvaste Harald Stake höll sig ej för god att med fall hals instämma i ropet:

- Lefve konungen!

Vid dessa ord, som den berättande uttalade med högre röst, reste alla sig upp och blottade sina hufvuden samt ropade:

- Lefve konungen!

- Det är rätt, pojkar! Så skall det låta, när sveamän tala om sin konung! - Skam den, som har en droppe kvar i bägaren, när konungens skål är drucken!

Alla förde sina bägare till sina läppar och när de druckit höllo de dryckeskärlen upp- och nedvända, för att visa, att de druckit ur.

- Nå, hur gick det med gubben Lans? frågade en stämma.

- Gubben hade inte lång tid att fröjda sig åt sin nya värdighet. Dagen innan Wtirzburg blef taget, borrade sig en kula in i gubbens bröst. Den gamle, som just lagt hakebössan till ögat för att sikta, föll åt sidan och lade sig till hvila med geväret tiil hufvudgärd.

'"- Så skall en krigare dö?

- Lefve hans minne!- 347 -

- Skål!

- Skål!

- Fins det någon, som kan sjunga, så kläm i! -?Jag!

- Sjung då!

- I hafven talat om en gammal hjälte, jag vill sjunga om en ungl

- Bra!

- Skål!

- Skål!

Slut striden var, den slagna skaran flytt,

Den segerdruckna här sig rustade på nytt;

Man njöt af drufvans saft, man höjde sångens ljud,

Och månget tacksamt ord nu sändes segerns Gud.

Och mången kämpe re'n af bahesår förblödt, Och utaf fallnes blod var fältet färgadt rödt; Ej fiende nu fanns, nu höllo alla frid: Där låg en ovän död - en vän låg död bredvid,

Och där, ej död ännu, en sårad yngling låg,

Med matt och brusten blick han emot höjden såg;

Den fiende, han mött i vilda stridens brand,

Han räckte nu till hjälp en matt och kallnad hand.

Hans ädla tappra barm var träffad af ett lod

Och jorden, där han låg, drack af hans hjärteblod,

Han hviskade ett ord med svalnad andedräkt,

Hvars svaga ljud försvann med vindens ljumma fläkt.

Nu solen lågar re'n i aftonrodnans brand

Och kastar purpur, guld, kring blodigt fält och strand

Och sänker sig i prakt och dagen tager slut;

Och mångens sista suck nu äfven andas ut.

Snart ljuder trummors larm uppå den vida hed Och hären rycker an - i spetsen kungen red; Vid trummans ljud ej mer den unge blifver still, Han reser sig på knä - han står! - Han följa vill!

»Ryck an du tappra här till seger eller död, För konung och för land, för ära gods och bröd! Till seger eller död för kung och fosterl. . .» Nog Han talat nu, han sjönk med blodig barm och dog.- Bra! Bra! En skål, go' vänner, för sångaren!

- En skål för den unge kärnpojken!

- Hvems page är han?

- Ryttmästare Carl Frisks.

- Den käcke småländingens?

- Så är det!

- Hvad heter du, pojke?

- Fridolf!

- Skål, Fridolf! Likna din herre i tapperhet, så kommer du att kunna slåss lika bra som du kan sjunga!

Vi föra nu läsaren till ett annat lag.

Helt nära Frankfurt på en klippa, hvilken liksom en mur reser sig i höjden, låg en borgruin efter slottet Lueg. - Natu- ren hade här utan allt människobiträde till danat en ointaglig fästning och den uppförda borgen, hvilken, som sagdt, nu var blott en ruin, var herrarne von Loegers stamhus.

- Du, som känner till trakten, berätta oss, hvad du vet om Lueg! sade en svensk till en tysk och höjde sin stormhatt, hvilken han använde som bägare, samt tog sig en duktig klunk af det goda vinet.

- Ja, berätta, berätta! skrek andra.

- Jag känner blott sagan om den siste Lueger.

- Låt höra den då!

- Hör på då!

Han drack och började därefter:

- Den siste ättlingen af släkten von Lueger hette Erasmus och hade under kejsar Fredrik III förvärfvat sig ryktbarhet såsom käck soldat och en oförskräckt partigängare.

- Skål för Erasmus! Skål! Skål!

- Skål!

- Fortsätt!

- Välan: Ar 1483 uppstod vid kejserliga hofvet en träta mellan Erasmus och arfmarskalken von Pappenheim; jag vet ej orsaken till denna oenighet. - De drogo emellertid **... en ointaglig fästning.**- 350 -

sina svärd inom den kejserliga borgen och Erasmus Lueger hade den lyckan eller olyckan att döda sin motståndare.

- Potsdonnerwettercreutzpappenheim! - Skål!

-- Skål! - Själfva mordet, begånget å en så hög ämbets- mafi, var i högsta måtto straffbart, hvartill äfven kom, att händelsen tilldragit sig inom den kejserliga borgen.

- Erasmus måste därför taga till flykten. Han blef ifrigt eftersatt och kände icke till något ställe, där han kunde hålla sig säkrare dold, än inom sin fäderneborg, hvilken den tiden låg i en ödslig trakt och var omgifven af tjocka skogar, där inga banade vägar funnos samt var äfven till namnet nästan okänd.

- Han hastade därför till sin borg -den där ruinen, som I se'n där uppe på bergskrönet, pojkar - han lyckades komma dit undan sina förföljare och var nu säker till sin per- son; men han led brist i många afseenden och hade äfven tusan så tråkigt, tvenne omständigheter, hvaraf den ena är tillräcklig för att göra en människa till bof.

- Nej, hör på den då!_.

- Tyst, tyst! Låtom oss höra fortsättningen!

-- Nå - för att afhjälpa sina behof företog sig Erasmus att röfva och plundra samt lefde, såsom man den tiden lär ha uttryckt sig, af vägskörden.

- Ha ha ha! Skål!

- Skål!

- Men, fortfor berättaren, emedan vägarna i borgens grannskap löga besöktes...

- Det fanns ju inga vägar där, sade du nyss.

- Jag sade banade vägar, stigar funnos där nog.

- Nå, låt gå för stigar då!

- Fortsätt! Fortsätt!

- Skål!

- Skål!

- Ja, det var det jag sade, emedan vägarna i borgens grannskap föga begagnades, så hemsökte ledsnaden ganska ofta Luegers verksamma och vid krigarbedrifter vanda själ; och för att befria sig från sitt onda lynne, ingick han förbund med fäderneslandets fiender .. ,- Fy för tusan! - Landsförrädare!

- Låtom oss storma hans borg I

- Det är ju blott en ruin kvar.

- Det betyder intet? Sten på sten skall inte-ligga kvar af en landsförrädares borg.

- Det är rättl - Upp mot borgruinen.

- Stilla 1 Stilla! I hafven fått för mycket vin i edra skallar.

- Nej hör på den!

- Stilla! Stilla! Hören slutet på berättelsen. Jag tänker förrädaren blef straffad.

- Det är ju ett par hundra år, sedan han lefde!

- Häll i vin!

- Stilla! Stilla!

- Nå, hur var det med den där förrädaren? Låt höra.

- Ja, han blef, som sagdt, landsförrädare, lockade ung- rarna in i landet, hjälpte dem att eröfra det fasta slottet Klingensfeld, ja, eggade dem äfven att belägra Triest, hvarvid de emellertid ej hade någon framgång.

- Snart blefvo dock hans straffbara företag kända vid kej- serliga h of vet och vreden mot honom, ännu icke stillad efter arfmarskalken von Pappenheims mord, vaknade upp till nytt lif och blef nu alldeles oförsonlig.

- Genast afgick en sträng befallning, till Caspar Rauber, befallningshafvande i Triest, att bemäktiga sig Lueger och utlämna honom lefvande eller död till kejsaren; hvarjämte det tillkännagafs, att Caspar Rauber kunde begagna så stort antal kejserliga trupper, han för ändamålet behöfde.

- Caspar Rauber begärde genast trupper och med dem sökte han sedan, lik en oförtruten jägare, spår efter ville- brådet.

- Länge förblefvo emellertid hans bemödanden i detta afseende fruktlösa; men oförmodadt infann sig den trotsige von Lueger vid slottet Kleinhausel, där Caspar Rauber för tillfället uppehöll sig.

- Han fasttog en tjänare och sade skämtande till denne:

- Gå och berätta din herre, att jag rekommenderar mig hos honom till det bästa; och att, emedan jag fått veta, atthan söker mig men ej kunnat träffa mig, jag nu själf är här för att visa honom vägen till mitt slott, h var jämte jag lofvar att traktera honom vida bättre, än han ämnat traktera mig!

- Sedan han sagt detta, vände han om hästen och, för att tillkännagifva sitt förakt för sina förföljare, sköt ett skott i luften samt red bort i fullt sporrsträck.

- När Caspar Rauber fick höra talas om detta öfverdåd, kastade han sig genast i sadeln och skyndade sig efter den flyende, åtföljd af sina snabbaste ryttare.

- Lueger hade visserligen fått ett långt försprång, men hästhofvarnas dån förrådde likväl, åt hvilket håll den flyende tagit vägen, och oförmodadt blefvo förföljarne varse en borg, liggande på krönet af en klippa midt i vilda skogen.

- Nedanför detta bergslott stodo några enstaka kojor eller skjul, under hvilka den betande boskapen kunde taga sin tillflykt vid storm och oväder.

- Dessa skjul lät Caspar genast antända samt dref bort boskapen. - Något mera kunde han för tillfället inte göra och när han vändt sina blickar mot röfvarnästet, hvilket, likt ett örnbo, låg högst på den otillgängliga klippan,

uppgaf han allt hopp om en lycklig utgång af sitt företag.

- Han lägrade sig emellertid där och inberättade till kejsaren, hur borgen var belägen, tilläggande, att blott en enda smal gångstig, inhuggen i berget, ledde upp till borgen och var så beskaffad, att en ensam man med möda kunde klättra upp för den; hvarför också en enda man, som stod på höjden, kunde slå en stor folkhop tillbaka.

- Kejsaren befallde Caspar Rauber att taga ännu mera manskap och omgifva klippan på alla sidor, så att Erasmus ej skulle knnna komma undan utan tvingas att gifva sig af hungersnöd.

- Den kejserliga befallningen blef pimktligen efterföljd. Likväl tycktes dessa åtgöranden icke injaga någon fruktan hos den belägrade, utan Lueger fortfor att gäcka de belägrande; ty då fastlagen ingick år 1484, ropade han ned till dem och bjöd dem samtliga till sig som sina gäster: »Jag skulle rätt gärna vilja komma ned till er», sade han; »men jag tycker mig finna, att I ej hafven något att äta; därför, om I ej- 353 -

mottagen min bjudning att komma hit, vill jag skicka eder en sänd- ning färskt kött, på det att I måtten kunna göra eder en glad dag!»

- Lueger höll äfven ord, ty strax därpå blef en i fyra delar huggen fet oxe nedkastad i dalen.

- Rauber förvånades; men han tog för gifvet, att detta var en list och att den nedkastade oxen var Luegers sista tillgång.

- Med denna tanke sökte han äfven att lifva sitt mod- fällda folk.

- Men när påsken inföll blefvo de på samma gäckande sätt bjudna till borgen och bjudningens mening besannades genom att ett par lefvande får slängdes ned till dem.

- På detta sätt fortgick det hela våren och sommaren. Ofta ropade Erasmus till de belägrande: »Jag vill gärna förse er med frukt ur mina trädgårdar och med fisk ur mina dam- mar, ty jag har öfverflöd däraf. Men jag saknar tillräckligt långa tåg för att kunna hissa ned till eder dessa slag af lifs- medel. Viljen I däremot lofva mig, att den af mitt folk, som kommer ned till eder, obehindradt får återvända till borgen, så vill jag då och då skicka er ett och annat från mina förrådshus.»

- De belägrande, förvånade öfver ett sådant språk, lofvade, hvad som begärdes och deras sista hopp att kunna ta borgen försvann alldeles, när Erasmus skickade ned i dalen åtskilliga läckra födoämnen genom sin tappraste tjänare, som äfven var hans skrifvare.

--- För att öfvertyga de kejserliga soldaterna om, hur svårt det var att klättra upp till den på klippan liggande borgen, lät han i deras åsyn från bergsspetsen uthänga och fastgöra en stege, som räckte till en nedanför varande håla.

- På denna stege gick nu hans skrifvare ned och när denne hunnit hålan uppdrogs stegen genast från honom, som nu, likt en stenget, hoppade på den smala gångstigen från sten till sten öfver afgrunderna och kom på detta sätt ned i dalen, där han till den förvånade Rauber öfverlämnade en korg med bär. - Med detta öfvermod fortsatte den belägrade sedan livarje vecka och till fastedagarna skickade han sina fiender en och annan balja lefvande fisk.

- Rauber insåg nu, att han på detta sätt fåfängt skulle

Hjeltekonungen. 45- 354 -

förspilla sin tid nedanför detta bergsfäste, hvarjätnte hans sol- dater allmänt började knota, emedan de ledsnade vid detta onyttiga företag.

- Den bekymrade anföraren uttänkte därför en annan utväg att vinna sitt mål.

- Han sökte för den skull att vinna skrifvarens för- troende, då denne kom ned i dalen med skänkerna. Han lofvade honom stor belöning af kejsaren, gaf honom äfven själf dyrbara presenter, sökte röra hans samvete, använde äfven stimdom hotelser och genom detta förfarande bringade han det ändtligen därhän, att mannen bekände, att de färska och ymniga lifsmedel, dem han plägade bära ned till de kej- serlige, blefvo alla genom en

underjordisk och vid sin utgång noga betäckt gång hämtade från ett rikt och bördigt landskap.

- Denna gång hade sin öppning i en tjock skog; men hvar den hålan fanns, ur hvilken man steg upp i dagen, kunde skrifvaren inte uppgifva, ty endast Erasmiis själf kände denna hemlighet och passerade densamma endast själf, åtföljd af en trogen tjänare, hvilkens ögon han för yttermera visso vid sådana tillfällen hade förbundna. - Skrifvaren ville emeller- tid för Caspar upptäcka ett annat sätt, hvarigenom ett slut kunde göras på borgherrns till bergslottet öfvermod.

- Nu visade han Caspar en liten öppning högt upp i klippan; men emedan den kejserlige härföraren knappt för- mådde med synen uppfatta denna öppning, lofvade skrifvaren att vid sin återkomst till borgen hänga ut ett stycke hvitt tyg vid det angifna stället.

- Mot denna öppning skulle Caspar Rauber låta rikta sina fyra medförda fältstycken, med hvilka han' förut gjort så många fruktlösa skott.

- Vid nattens annalkande skulle man noga gifva akt på ett visst fönster i borgen och, så snart man blef varse ljus i detsamma, på en gång afskjuta alla fyra kanonerna.

- Man följde denna anvisning med största noggrannhet.

- Det utmärkta stället var Luegers hemliga kabinett.

- Då han enligt sin vana besökte detta en afton, syntes äfven ljusskenet i borgfönstret och kanonerna fyrades af.

- Kulorna krossade klippan och en lössprängd sten afslog- 355 "

Luegers ena ben, en annan träffade honom i hufvudet, så att han genast föll, beröfvad allt lif.

- Straxt därefter öfverlämnades borgen af skrifvaren och förstördes af Rauber.

- Med Erasmus utdog familjen Lueger. Hans maka, Barbara von Tschernembl, hade några år förut aflidit utan arf- vingar.

-- Sådan är sagan om borgruinen, vänner; men nu tycker jag att vi torkat länge nog. Ha'n I något vin kvar i storm- hattarna pojkar?

- Jo, ditåt lutar det. Skål!

- Skål!

På många ställen inom lägret och byarne dansade de käcka knektarne med bygdens flickor, som gärna läto sig föras af de svenska krigarne, hvilka visade sig vara lika goda kavaljerer som de voro hjältar.

Och i själfva Frankfurt aflöste den ena festen den andra. Gustaf Adolf lät sin drottning få sitt lystmäte på nöjen och han samlade i slottets salar allt, hvad Frankfurt hade förnämt samt sina egna befälhafvare. - Ofta lät han under dessa hög- tidligheter Johan Baner fungera som värd.

De katolska celebriteterna i Frankfurt voro ofta inbjudna på konungens fester. - De svuro ve och förbannelser där- öfver, men de tordes inte underlåta att infinna sig vid hans taffel.

Det berättas, att följande samtal en gång uppstått mellan två katolska unga damer under en af kungens fester i Frankfurt:

- Det är förtjusande här.

- Min biktfar säger, att det är syndigt att sällskapa med kättarne; men man måste göra det för fredens skull. Det är således ett nödvändigt ondt, man gör, men ett ondt, för hvilket man lätt får förlåtelse.

- Hvem bryr sig om biktfäder i dessa tider.

- Hvad säger du? **... bygdens flickor, som gärna läto sig föras af de svenska krigarne.**- 357 -

- Jag kan inte med det där biktandet, det eviga bik- tandet.

- O, du store . . .

- Vet du hvad, Minchen?

- Nå!

- Kan jag lita på dig?

- Kära du, visst kan du det.

- En svensk officer tog en kyss af mig i går.

- Hvad säger du?

- Ja, det vill säga, egentligen gaf jag honom den.

- Men hur kunde du . . .

- Ah, det gick så lätt, så du kan aldrig tro, hur kvickt det gick.

- Jag blir ond på dig, du sårar min blygsamhet.

- Förlåt, jag visste inte, att du var så lätt sårad. Du vill således inte höra mer?

- Jo, tala, tala!

- Men om jag sårar din blygsamhet.

- Nej, jag är härdad nu I

- Det gick fort att bli det.

- Hvad ville du säga?

- Officeren gaf mig en kyss tillbaka.

- Men du är då för svår.

- Jag tiger!

- Nej, tala!

-? Jag fick något annat af honom också.

- Något annat? Ett souvenir?

- Ja, och ett af ädlaste sort.

- Af guld?

- Bättre upp!

- En diamant?

- Bättre upp!

- Hvad finns, som är bättre?

- Hans hjärta!

- Svenskens?

- Ja!

- Och du - du tog emot?- 3S8 -?

- Hvad skulle jag göra? - Jag gaf honom mitt i stället I

- Det där skall jag genast inberätta för din mor och din biktfader I

- Gör det, Minenen, gör det genast! Jag skyndar emel- lertid till din mor och din biktfader och omtalar, hur

förtjust du såg ut i går, när du kysste finnen från Torsten Stålhand- skes trupp.

Minchen bleknade.

- Låt oss vara vänner!

- Som du vill!

- Du såg mig?

- Ja, och skrattade. Min svensk såg dig också.

- Och skrattade?

- Det kan du lita på.

- O, sancta Maria!

- Har du talat om för din biktfader . . .

- Ah, tyst med dig!

- Där kommer min svensk!

- Min Gud! Arm i arm med min finne!

- Det är våra biktfader, som komma.

- Du har rätt!

- Det är behagligare att bikta för dem, än för pussiga patrar, iklädda smutsiga kaftaner.

- Ack ja! --Vi äro båda trolofvade!

- Låtom oss då gå mot våra fästmän!

- Se, hur de le.>

- Nu spela de upp till dans- i riddarsalen.

- Ah, så förtjusande!

- Måtte kungen aldrig bege sig af härifrån.

- Den bönen har nog inte din biktfader lärt dig.

- Jag bryr mig inte vidare om min biktfader, när jag har en vacker och hurtig officer att bikta mig för. -.

Nu kommo de båda officerarne fram till flickorna, bjödo dem armen och förde dem ut i riddarsalen, hvarest de inom kort förde dem i dans.Helt visst fanns det många flickor af katolska föräldrar i det goda Frankfurt am Main, som resonnerade på samma sätt som de två omtalade väninnorna, och utan tvifvel vunno många af de svenska och finska ofticerarne lika mycket af Cupidos myrten som af ärans lager.

*

Kap. XXIV.

Rekognosceringar.

Emellertid blef det bekant, att Pappenheim dragit samman sina trupper för att öfverraska svenskarne i deras vinter- kvarter. Det blef därför nödvändigt att ha rikligt med poster, samt att företaga oupphörliga rekognosceringar.

En dag fick konungen reda på, att Pappenheim väntade en kurir från Wien, hvilken skulle ha med sig operationsplan för närmaste tiden. Dessa depescher voro alltså af högsta vigt för konungen att få i sin hand.

Konungen talade därom med sina befälhafvare och frågade tillika, om de visste någon slug, modig och beslutsam

man, som kunde åtaga sig att bakom den fiendtliga arméen uppfånga denne visserligen inom kort inträffande kurir och fråntaga honom hans depescher.

Grefve Brahe nämnde då ryttmästare Helge Stål, hvilken äfven fick befallning att infinna sig hos konungen.

Det hörde till Helge Ståls grundsatser att söka genom slughet och mod verkställa de svåraste uppgifter.

Grefve Brahe talade först vid Stål om saken och när den hurtige ryttmästaren kom fram till kungen, hade han redan sin plan till det farliga värfvets utförande färdig.

Konungens fråga, om han trodde sig kunna utföra ett så- dant vågstycke, blef således bejakad. - Stål begärde manskap. Konungen studsade af förvåning, emedan han trodde, att han åstundade en stor styrka. Emellertid önskade ryttmästarenblott tjugu man af sitt folk, som beviljades honom. - Hvarje man utrustades med österrikisk mundering ofvanpå sin sven- ska dr ägt.

För att ankomma till den trakt, som skulle rekognosceras, måste ryttmästaren marschera nästan midt igenom en öster- rikisk afdelning, men detta afskräckte honom icke på minsta vis. - Han hade en tolk med sig, en infödd tysk, på det att han inte skulle förråda sig genom sin brytning. Denne man var infödd Frankfurtare och kände alla vägar och stigar i lands- orten däromkring och isynnerhet alla skogar och utmärker.

Redan första natten kom han till en skog, i hvilken han hela följande dagen dolde sig med sitt folk.

Följande natten var han dristig nog att med sitt detache- ment långs stora landsvägen från Frankfurt marschera mot sitt mål.

Knappast hade han emellertid ridit en halftimme på denna väg, förrän man observerade hästtraf och straxt därpå ropades:

- Wer da?

Det var ett helt österrikiskt regemente, som kom emot detta lilla detachement.

Tusende andra skulle därvid ha förlorat all fattning; men ryttmästar Stål lät sin tolk svara:

- Österrikare!

- Hvilket regemente^ var nästa fråga.

Tolken nämnde ett regemente, hvilket man trodde skulle ligga nära denna plats.

Fienderna hyste icke några misstankar och det så mycket mindre, som de igenkände de österrikiska uniformerna. De svarade därför:

- Passera!

Och så red hela detachementet, tjugu man högt, igenom det fientliga regementet. Man ropade åt de förklädda sven- skarne :

- God afton, kamrater!

Och de redo utan alla vidare hinder.

? Emot morgonen dolde sig ryttmästaren och hans folk i en skog, som den pålitlige vägvisaren kände.

Den följande natten marscherade man vidare utan att

blifva några fiender varse och den fjärde natten ankom man till den trakt, som skulle undersökas.

Ryttmästaren fick af sin vägvisare veta, att en färja och ett ensamt hus var beläget nära intill denna skog och att denna färja var stor nog för att på en gång föra öfver trettio hästar.

Nu kom det därför an på, hur man genom någon list skulle kunna bemäktiga sig denna färja och äfven färjkarlen.

Helt tyst närmade man sig därför den yttersta skogskanten och ryttmästaren red ensam, denna gång iklädd sin svenska dräkt, framåt för att rekognoscera.

Det hade ännu icke börjat dagas, men likväl måtte någon redan hafva farit öfver, ty färjan låg vid andra stranden.

Utan vidare betänkande gaf han sitt manskap befallning att hålla sig färdigt och vid ett tecken, som han ville gifva dem, skynda fram.

Nu närmade han sig stranden och ropade af alla krafter på färjekarlen. - Denne, som för en enda persons skull inte ville dra öfver färjan, frågade, hvem han skulle föra öfver.

Ryttmästaren svarade:

- En vagn och sex hästar!

Som vid en sådan öfverfart en gyllen eller kanske en reichsthaler kunde förtjänas, skyndade färjkarlen att hinna den andra stranden; men knappast hade han lagt till, förrän Helge Stål fattade tag i honom och höll honom, till dess att hans manskap vid det öfverenskomna tecknet kom fram och bemäk- tigade sig färjan.

Alla hjälpte nu till, för att man skulle komma öfver floden hastigt och redan före solens uppgång hade man hunnit andra stranden.

Rytmästar Stål insåg, att hans och hans manskaps säker- het berodde därpå, att man behöll färjmannen hos sig. Rytt- mästaren förklarade för färjkarlen, att intet ondt skulle veder- faras honom, om han frivilligt följde med, men att det gällde hans lif, om han försökte rymma. ?-

Äfven skogarne på denna sidan Main voro Ståls vägvisare väl bekanta och nu lägrade han sig tvenne timmars väg från en större kyrkby i en skog, hvilken stötte till den stora väg, som kom från Landau och Strassburg. **... knappt hade han lagt till, förrän Helge Stål fattade tag i honom.**- 3^4 -

Därifrån sände han utan tidsförlust tvenne män af sin styrka och hvilka han visste vara pålitliga, väl förklädda, för att i de kringliggande småstäderna skaffa sig underrättelser rörande den väntade österrikiska kuriren.

Två dagar voro redan förgångna och ryttmästare Stål började frukta, att de utsända männen på misstankar någon- städes blifvit antastade och kvarhållna.

Men på tredje dagen inträffade emellertid båda två, ehuru från olika håll och på olika timmar till ryttmästarens stora glädje.

- 1 dag, sade de, väntas en kurir och man håller redan hästar färdiga för hans räkning.

Med gladt mod närmade sig nu Stål och hans folk skogs- kanten på den sidan, som vette åt landsvägen. Men man- skapet måste ännu hålla sig gömdt och han begaf sig helt ensam till landsvägen, som på detta ställe var ganska bred, för att se efter, om någon på långt håll syntes komma.

Efter en stunds väntan blef han varse en mulåsna, lastad med tvenne stora kistor, samt hennes förare, som vandrade med långsamma steg vid hennes sida.

Genast vaknade hos Stål tanken, att saker af stort värde måhända kunde finnas i dessa kistor, hvilka han med ringa möda skulle kunna bemäktiga sig.

Ingen syntes, så långt man kunde se på vägen, mer än denna mulåsna och hennes förare. Han befallde därför tvenne af sina ryttare sitta af och följa honom samt medtaga en yxa, som de hade fört med sig.

Åsnedrifvaren blef anhållen, kistorna aflyftades och öppnades medelst yxan. Men de innehöllo hvarken guld eller silfver, ej heller några värdehandlingar utan helt enkelt limburgerost.

Just under det att visitationen försiggick, sprängde två kurirer fram på vägen och förbi den grupp, som bildades af åsnedrifvaren, ryttmästare Stål och två af hans män.

Till all lycka far Ståls manskap väl beridet.

Han gaf det aftalade tecknet och hela ryttarsvärmen skyndade efter kurirerna.

Fyra af hans ryttare voro nog lyckliga att hinna fatt kurirerna och fångade dem.- 365 -

Man fann hos hvar och en af de fångade männen en massa bref, hvilka Helge Stål bemäktigade sig, hvarefter han, sedan han noga visiterat kurirerna och funnit, att de ingenting vidare medförde, beredde sig till skyndsam flykt.

Han kunde med skäl antaga, att kurirernas försvinnande inom några timmar skulle föranleda en noggrann efterspaning, alldenstund de med säkerhet voro väntade af Pappenheim.

För att så mycket säkrare undgå denna efterspaning,

undervisade han i hemlighet sin underofficer, hur denne skulle

bete sig för att föra manskapet tillbaka till svenska lägret och

befallde honom att först, då ingenting mera var att frukta,

" lössläppa fångarne.

Han steg därefter till häst, sedan han noggrannt gömt de tagna brefven bland sina kläder och red tillsammans med sin vägvisare från sin trupp, hvilken nu underofficeren skulle föra i säkerhet.

Efter två timmars ridt kom han till en annan färja, lik- nande den, på hvilken hans manskap blifvit öfverfördt. Han lät sig sättas öfver och inom kort kom han öfver till den förut omtalade färjan, som han äfven begagnade sig af och nu var han inte så långt från Frankfurt, men hade en mycket farlig väg att passera.

En där i trakten boende jägare var en af vägvisarens bästa vänner.

De begåfvo sig dit och hur förvånad blef inte jägaren, då denne sent om aftonen såg sin gode vän tillsammans med den svenske ryttmästaren träda in i sin hydda.

- Min Gudl utropade jägaren, hur hafven I kunnat komma hit! Vi äro öfver allt omringade af fiender!

- Jag vet det, svarade Stål; men till följd af denne hederlige mans ord, vet jag också, att jag kan förlita mig på er. - Min vägvisare är väl bevandrad här i trakten, men han säger, att ni har folk, som bättre än han känner till gen- vägarna, för att inte säga smygvägarna, här i skogen. Var god och skaffa mig en beriden man, som fullkomligt hittar alla genvägar och låt mig få köpa en enkel dräkt af er, så att jag kan se ut som en köpman. Ni och den man, ni vill vill gifva mig, skola rikligen bli belönade; jag måste rida- 366 -

hela natten för att tidigt i morgon bittida vara i konung Gustaf Adolfs högkvarter. - Det är mycket angeläget.

Efter ett kort betänkande lät jägaren kalla en bonde. Denne, försäkrade han, kände till alla stigar och kryphål i skogen, hvarjämte han gick i borgen för hans redbarhet och klokhet. Jägaren ställde till denne bondes förfogande den bästa häst, han hade i sitt stall, hvarpå Stål efter tvenne tim- mars rast hos jägaren åter gaf sig i väg, lämnande sin förre vägvisare tills vidare hos jägaren.

Ryttmästaren red i bondens sällskap hela natten och an- kom vid solens uppgång till en stor slätt, på hvilken ett ensamt värdshus låg.

Vägvisaren kände värden därstädes som en pålitlig prote- stant och Stål drog icke i betänkande att gå in till honom för att underrätta sig om fiendernas ställning.

Han fick nu veta, att han var i stor fara att blifva fången, emedan walloner ströfvade omkring i trakten.

Varnad häraf satte sig ryttmästaren till häst och ämnade just rida vidare, då på en gång tolf walloner under befäl af en underofficer ankommo till värdshuset.

Man föreställe sig den farliga belägenhet, i bvilken han nu befann sig. Kurirens bortröfvande var troligen redan kändt i den papistiska arméen och defi ömkligaste död förestod den tappre och oförskräckte svensken. - Likväl bibehöll han sin lugna sinnesförfattning, då wallonerna omringade honom.

- Hvarifrån kommer ni? frågade underofficeren.

- Från Bremen!

- Hvem är ni?

- En köpman från Bremen.

- Hvart ämnar ni er?

- Till marknaden i Frankfurt ara Main.

Det var verkligen marknad i Frankfurt vid denna tid.

- Såå! Får jag ert pass! -. Mitt pass?

- Jal Förvånar det er!

- Ja, det gör det verkligen.

- Kanske ni inte har något pass.

- Nej, det har jag inte.- 367 -

- Hvad för något?

- Jag har intet psss, emedan man sagt mig, att köp- män inte skulle bli anhållna och inte hade något att frukta, när de färdades sin väg stilla fram.

- Ni kommer från Bremen?

- Ja!

- Och ämnar er till Frankfurt?

- Ja, till marknaden i Frankfurt.

- Ni är misstänkt, alldenstund ni inte har något pass och måste därför följa med till den kommenderande officeren, som är posterad en half mil härifrån.

- Om ni tror, att ni inte utan ansvar kan låta mig passera, måste jag väl följa er, ehuru jag eljest för att undgå detta besvär skulle villa betala er något.

Under detta korta samtal hade wallonerna dragit sig all- deles intill värdshuset och börjat skrika efter knackwurst och bier och underofficeren tycktes vilja dela deras frukost, hvilket äfven Stål sade sig vilja göra, för att visa sig lugn och lik- giltig.

Medan han öfverlade med sig själf, hvad han borde göra, närmade sig en af wallonerna till honom och sade under för- biridandet sakta till honom:

- Jag känner er, ryttmästare Stål, gif akt på mig. Ryttmästaren nickade åt honom och satt stilla. Äfven

han igenkände wallonen, som varit svensk fånge, men blifvit utväxlad.

Kort därpå kommenderade underofficeren framåt marsch.

Den föregifne köpmannen måste följa med; men då han såg sig om efter sin vägvisare, var denne försvunnen. Blott den wallonen, som igenkände honom, såg han stå kvar.

Denne hade stigit af sin häst, som om han ville handla någonting på värdshuset och ropade till underofficeren, att han straxt skulle komma efter.

Tåget gick nu beständigt framåt till en skog, genom hvil- ken en bred väg förde.

Redan hade man kommit ett godt stycke in i skogen, då den efterblifne wallonen på långt håll ropade halt och höll- 368 -

ett par vinkannor i luften liksom för att bjuda sina kamrater på en dryck.

Han närmade sig hastigt. Snart var han framme hos de öfriga, räckte ena vinkannan åt underofficeren och den andra åt en af sina kamrater.

Man steg af hästarna och det blef ett lustigt gille i skogen.

Stål var ensam på hästryggen och när sorlet var som störst gaf han sin häst sporrarna och sprängde af in i skogen.

Som skicklig parforceryttare förstod han att leta sig fram mellan buskar och stenar.

Men hur illa blef han inte till mods, då han plötsligt befann sig vid skogens slut och såg en stor äng framför sig.

Redan hörde han på långt håll de eftersättandes rop.

Nu sprang han af hästen, gaf den ett slag med sin piska för att drifva den bort ifrån sig, såg sig omkring och blef varse en damm och invid densamma ett kärr, bevuxet med buskar. Han ämnade sig först ned i dammen, men troende sig finna en säkrare tillflykt ut i kärret, skyndade han sig dit och lade sig bland buskarna, under det att han sjönk ned djupt mellan tufvorna, emedan väderleken var så blid, att ingen isbildning skett.

Allt detta utförde han inom ett ögonblick och snart hörde han de eftersättande wallonernas traf och han hörde dem äfven, när de kommo ur skogen, säga:

- Den skälmen kan inte vara långt borta. Där går hans häst.

Men ingen af dem fick det infallet att undersöka dammen och kärret. Man red fram och tillbaka och beslöt slutligen, då man inte fann honom, att genomsöka skogen.

Nu vågade han först resa sig helt sakta och han igen- kände då på långt håll samma värdshus, som han nyss förut lämnat.

Under det att han beständigt vände sina blickar ditåt, fick han efter en fjärdedels timme se värdshusvärden med en yxa på nacken nalkas och, som bönder vanligen göra, gå helt lång- samt framåt seende sig omkring.- 369 -

Han tog då sin kappa och vinkade med densamma åt honom.

. Ändtligen blef värden honom varse och nalkades sakta för att få höra, hvad han ville.

Värden igenkände den svenske ryttmästaren och rådde honom att gå hem i hans hus, där han ville dölja honom öfver natten.

A ena sidan glad att befinna sig i säkerhet, men å den andra ledsen att inte kunna återfinna vägvisaren med en del af depescherna, var ryttmästaren just sysselsatt med att påtaga torra kläder, som värdshusvärden lånat honom, då wallon- svärmen helt oväntadt återkommo till värdshuset.

I hela rummet var hvarken säng eller bord, som han kunde gömma sig under. Om någon af wallonerna hade kommit att kasta blickarne åt fönstret, hade han varit förlorad, men lyckan gynnade honom och de redo förbi till den andra dörren af huset.

För att förebygga deras inträngande i rummet, lät värden flytta ut ett ölfat för att traktera de ovälkomna gästerna.

Wallonerna läto sig ölet väl smaka samt frågade värden, om han inte kände den spion, som de nyss fört bort och om han sedan sett honom.

Därtill svarade värden nej och förklarade det vara hans ofvertygelse, att han gömt sig någonstädes i skogen, som var rik på snår.

Så snart wallonerna ridit bort, beslöt den godhjärtade värden att gömma sitt gäst på en höskulle.

Där måste han förblifva, ända till dess att det blef mörkt och fastän han icke åter påtagit sina kläder, var den stank, som han medfört från det gyttjiga träsket, där han legat dold, så stark, att han knappast kunde berga sig.

Emot löfte om en betydlig belöning åtog sig värden att ledsaga honom genaste vägen till Frankfurt. - Han försåg

ryttmästaren med nödiga kläder, skaffade två hästar och läm- nade vid nattens början sig boning.

Det var midnatt, då ryttmästaren i bonddräkt ankom till Frankfurt.

När han gifvit sig till känna, förde man honom till slottet.

Hjelte konungen. 47- 370 -

Konungen hade ännu icke gått till hvila, utan satt vid ett stort bord, på hvilket åtskilliga papper lågo. Han var syssel- satt med läsandet af ett bref.

Dessa papper voro de depescher, som blifvit anförtrodda åt bonden, hvilken försvunnit vid värdshuset och gifvit sig i väg på eget beråd till Frankfurt, tagande för alldeles gifvet, att ryttmästaren skulle bli fången och kanske skjuten.

Förargad öfver att på en så oläglig tid bli oroad lät konungen fråga, hvem det var som sökte honom.

- Ryttmästare Stål, bl ef svaret.

Konungen sprang upp från sin stol och sade till den in- trädande ryttmästaren:

- Det fägnar mig att se, det ni lyckligen återkommit hit och undsluppit fångenskapen. Jag har bekommit en del af depescherna och jag förmodar, att ni har dem, som fattas!

- Ja, ers majestät, svarade ryttmästaren och lämnade fram en massa papper.

-- Tack 1 Ni har minsann tillvällat er en massa depescher, operationsplaner och andra dokument. Om jag vunnit en slaktning, kunde jag inte vara gladare, än jag nu är. - Jag ämnade i morgon bittiga sända en trumpetare till Pappenheim för att be honom ej behandla er illa.

- Jag tackar Gud för, att en sådan beskickning ej behöfts, ty svårligen skulle man i det kejserliga lägret för min skull afvikit från allmänna regeln.

Konungen fortfor:

- Depescherna äro af den allra största vikt; men jag har funnit bland' dem äfven andra bref, ja till och med kärleks- bref i myckenhet, sade han leende. De tyska fruntimren måtte vara galna i sina järnklädda militärer. Äfven har jag läst ett bref från kejsar Ferdinand själf till en grefvinna, hvil- ken lär ligga i barnsäng här i Frankfurt. Hans majestät har i sitt bref till den sköna frun sändt en vargtand besatt med briljanter, hvilket lär vara en gåfva till barnet. Vargtanden lär enligt hans katolska majestäts ord i sitt bref, vara en ypperlig talisman mot åtskilliga faror. I sanning måste man både le och ömka sig öfver det vansinniga skrock, som till **Ja, ers majestät, svarade ryttmästaren och lämnade fram en massa papper.**och med de högst uppsatta kunna låta sig behärskas af. Jag skall emellertid tillika med en lyckönskan sända grefvinnan båda delarna.

* Vid samma tid var ryttmästaren Carl Frisk ute i ett annat, i högsta grad farligt ärende.

Han blef befalld att indrifva skatt från en del af Franken, som ännu ej erlagt densamma till Gustaf Adolf.

Under detta uppdrags utförande råkade ryttmästaren i en fara, ur hvilken endast hans sinneslugn och beslutsamhet kunde befria honom.

Redan hade han i en trakt, som nästan alldeles om gafs af fiender, inkasserat en stor del af skatten, då ett uppror uppstod bland bönderna, hvilka föresatt sig att icke allenast återtaga de utbetalade penningarna, utan äfven att ned- göra den käcke svensken och hans manskap.

Ryttmästare Frisks medföljande trupp bestod endast af 120 man och den lilla pågen, hvilken, trogen som skuggan, följde sin herre.

6,000 bönder, väpnade med bössor, högafflar och slagor, sökte afskära honom återtåget. - Böndernas anförare var en stor och korpulent byfogde.

Den dristighet, med hvilken man motade ryttmästare Frisks trupp, förmådde honom att göra halt för att betänka sig och utgrunda, hvad han under slika omständigheter borde företaga.

Slutligen beslöt han att sända en trumpetare till bönderna för att varna dem och bedja dem att återvända till sina hem samt icke begynna några fientligheter, hvars följder voro obe- räkneliga.

Men långt ifrån att de upproriske lydde hans förmaning, måste han vara vittne till, huru bönderna misshandlade trum- petaren samt sedan förde honom fängslad och bunden bakom sin här.

Nu fanns det således ingen annan utväg än att bruka våld mot våld.3/3

Till den ändan föreställde ryttmästaren sitt folk, att det vore bättre att dö med heder än att lefva med skam och vanheder.

- Ja! Jal ropade alla och den lilla pågens gälla stämma trängde klangfullt igenom kören af mansröster.

6,000 bönder, beväpnade med bössor, högafflar och slagor, sökte afskära honom återtåget.

Han befallde dem att icke aflossa sina pistoler, förrän de kunde se hvitögat på fienden och sedan med värjan hugga in i bondhoparna och icke skona någon, som gjorde motstånd.

Detta lofvade hans män.

Då vände sig ryttmästaren till sin page, sägande:- 374 -

- Dig, arma barn, har jag- intet skydd att ge. Men rid, allt hvad hästen förmår springa, åt det där hållet. Där ligger Frankfurt. Ingen'skall oroa ett barn att rida sin väg fram.

- Herre! sade pågen. Jag har lofvat tjäna eder; där ni är, är det äfven eder tjänares skyldighet och glädje att vara.

- En käck pojke! mumlade en gammal ryttare.

- Jag ber dig, rid till Frankfurt, Fridolf!

- Herre! På hvad sätt har jag varit eder misshaglig, eftersom jag visas från er? svarade pågen frågande.

Då räckte ryttmästaren pågen sin hand och han och den till page klädda jungfru Frida Meijer växlade en blick, full af kärlek och trofasthet.

- Följ mig då i Guds namn, trofaste vän! sade rytt- mästaren,

Det var inte längre tid att tala.

- Framåt! kommenderade ryttmästaren och hans lilla skara satte sig i rörelse.

Först red man i sakta skridt och slutligen i fullt karrier mot fiendens täta massor.

Många bönder föllo.

Förskräckelsen blef snart allmän.

Så många, som kunde få tillfälle därtill, flydde, de öfriga kastade ifrån sig gevären och anhöllo knäfallande om nåd.

Ryttmästaren, som icke ville, att flera af dessa olyckliga skulle förlora lifvet, beviljade dem pardon, med villkor att de genast skulle till honom utlämna sin anförare, hvarpå bön- derna tillförde honom den store byfogden. '^~Z~^^?T*,

- Har du varit anförare för denna armé? frågade rytt- mästare Frisk honom.

- Ja! svarade byfogden.

Då gaf ryttmästaren honom en duktig örfil, sägande:

- Lymmel! Då du vill vara general, så måste du också känna krigsmaner och icke arrestera en trumpetare!

Detta var all den hämnd han utöfvade mot detta folk, hvarefter han genast återtågade till Frankfurt, där konungen på det förbindligaste mottog honom.

Efter dessa hjältemodiga handlingar blefvo Helge Ståls- 375 -

och Carl Frisks namn ännu mer än förut hedrade och aktade inom den protestantiska hären.

I anledning af de underrättelser, som erhållits genom ryttmästareStåls rekognoscering och af de depescher, som han snappat från den kejserlige kuriren, fann konungen det vara nöd- vändigt att något mota Pappenheim, på det att denne inte skulle komma allt för nära lägret och ej heller kunna befästa vissa kullar, som konungen ansåg vara ganska viktiga för kommande operationer.

Till den ändan sände han ut Lennart Torstensson för att låta de kejserliga höra, »hur svenska kanoner kunna sjunga», som konungen uttryckte sig.

Straxt observerades från Pappenheims läger, att svenskarne började röra på sig och rycka fram mot de bergskullar, hvilka Pappenheim verkligen, som konungen förmodat, ämnat befästa, men ej hunnit därmed ännu.

Pappenheim skyndande att ställa upp sitt folk för att hindra svenskarna från att bestiga kullarna; men han hann inte få sina kolonner färdiga till anfall, innan Torstensson, hvilken hade en ovanlig förmåga att göra snabba manövrer, var uppe på höjderna med sitt artilleri och sitt oförskräckta och dödsföraktande folk.

Förfärade flydde invånarne i byarna, som voro belägna på kullarna, bort, förbannande kriget, genom hvilket så många fredliga människor blefvo husvilla.

Som de smala vägarna gingo mellan bergen, var hvar och en af dem att betrakta som ett pass, hvarför hufvud- anfallen nödvändigt måste riktas mot höjderna.

De flesta af dessa voro så branta, att en person, äfven om han ingenting hade att bära, endast med möda kunde klättra uppför dem.

Man kan då tänka sig, hvilken svårighet det skulle vara för de kejserliga soldaterna med deras tunga rustningar att där taga sig fram.- 376 -

Svenskarna, under Lennart Torstenson, innehade höjderna och afvaktade därifrån anfallen, under det att de oupphörligen gåfvo eld på de nedanför stående kejserliga trupperna.

Det var redan middag, innan striden började taga en af- görande vändning. En brigad af första divisionen och en af den andra af Pappenheims folk gjorde sitt bästa för att bemäk- tiga sig platsen, men jagades tillbaka.

Då utropade Pappenheim, hvilken från en lägre kulle bestämde operationerna.

- Vi måste ha denna punkt, den är positionens nyckel! Fram, mina gossar!

Soldaterna ryckte fram; men Torstenssons kanoner spru- tade eld och Pappenheims tappra soldater skingrades flyende åt alla håll, i sina hvirflar medtagande sin anförare.

Följande episod berättas från dagen efter denna fäktning:

En gammal man återkom morgonen efter drabbningen för att söka sin lilla gård bland ruinerna. Han ledde ett barn vid hvardera handen. Slutligen stannade han framför en till hälften nedskjuten hydda, utstötte en djup suck och mumlade:

- Hvarför skola vi, arma invånare, alltid få lida för, hvad andra göra?

Därefter gick han in i stugan och satte sig på golfvet samt började gråta bittert.

I sammanhang med detta vilja vi berätta följande ny- årsbragd:*

I norra delen af Nieder Lausitz ligger vid Oderflodens västra strand staden Furstenburg.

Vid tiden för denna skildring, ett par af de första dagarna i januari månad 1632, reste sig straxt norr om staden ett

litet klippfäste, där en österrikisk besättning under befäl af major von Trängs med framgång länge motstått protestanternas anfall.

* Victoria 1888.- 377 -

Innevånarne i Furstenberg voro till större delen på de sistnämndas sida. I synnerhet utmärkte sig vapensmeden Ber- thold för sitt brinnande hat mot de påfviska. Dag och natt fun- derade han på, hur han skulle bära sig åt för att få det lilla klippfästet i sina trosförvanters våld.

Gubben Berthold hittade slutligen på ett knepigt sätt.

Han ställde sig plötsligen som om han ångrat sin öfver- gång till protestantismen. Därjämte lagade han genom sina vänners försorg, att detta kom till von Trängs öron.

Den österrikiske majoren hade en tid lidit brist på blanka vapen, och ehuru han visste, att Berthold ägde ett ansenligt förråd däraf, vågade han ej för protestanterna i staden att taga något däraf.

Nu däremot, när det kom till hans kännedom, att vapen- smeden återgått till sin barndoms religion, lät han genom ett hemligt bud fråga, om Berthold ville mot hög betalning öfver- lämna vapen åt honom samt själf taga sin tillflykt till klipp- fästet, där han, såsom budbäraren yttrade, kunde vara fullkom- ligt trygg för protestanternas hämnd.

Det var detta anbud, som gubben Berthold väntat på.

Han svarade också majorens utskickade, att han ginge in därpå, med villkor att han finge själf föra vapenförråden in i fästet; detta kunde dock ej ske förrän sent om aftonen, eme- dan vapnen måste nedpackas och sedan morgonen därpå upp- tagas igen; ty Berthold ville lämna endast fullgod vara, annars komme hans rykte som en af Tysklands skickligaste vapen- smeder att stå på spel.

Major von Träng gick fullkomligt i fällan, och sedan Berthold i hemlighet underrättat sina vänner om den plan, han hade, förde han i egen person tre väldiga packlårar upp till klippfästet. De placerades i det ganska rymliga porthvalfvet och Berthold själf envisades att vaka öfver dem.

Utan någon som helst misstro lämnade major von Träng vapensmeden i sällskap med en påfvisk soldat till de dyrbara lärarnas bevakning.

Hjeltekon u ngen- Hör på, god vän, sade vapensmeden och ruskade på sig, det är allt för kallt att sitta här och torka. Midnatten är nu inne och kölden plägar ju tilltaga mot morgonsidan. Några klunkar brännvin skulle bestämdt inte skada oss.

- Ja, den som hade dem ändå, suckade knekten miss- modigt.

- Det är lätt hjälpt, menade vapensmeden och tog fram ur den rymliga fickan en stor flaska, satte den för munnen och drack.

Därpå räckte han den till soldaten, som ej var sen att taga sig en ännu större klunk. Ett smackande med tungan förklarade tydligt, att han började känna sig belåten. Mer och mer tittade han snedt på flaskan, som Berthold med flit ställt ifrån sig på en af lårarne.

Vapensmeden lät hans längtan bli allt större. Slutligen sade han:

- Jag tycker, att du fryser, kamrat?

- Det är inte så utan, det, inföll soldaten ifrigt.

- Nå, menade vapensmeden och pekade på flaskan, du vet ju, att det finns värme där.

Soldaten lät ej säga sig detta två gånger. - Den andra klunken blef dubbelt så stor som den första och när knekten ändtligen satte ifrån sig flaskan, var det så nära honom själf, att han utan svårighet kunde nå den med handen.

- Hör på, kamrat, inföll nu vapensmeden, jag känner mig betydligt sömnig; vaka du en stund, medan jag får

slumra en smula.

Och utan att invänta knektens svar lutade han ryggen mot muren och låtsades somna in. Men härunder observerade han hemligen, hur soldaten småningom drack af flaskans fre- stande innehåll ända, till dess han värkligen insomnade och rullade ned från vapenlåren.

- Nu är det tid för mig, mumlade Berthold. Gud gifve min plan framgång.

Sedan han varsamt tagit den vid soldatens bälte hängande stora portnyckeln, öppnade han sakta järnporten på glänt och tittade ut. I den svaga ljusningen såg han små mörka punkter röra sig af och an; de kommo närmare och slutligen igen-- 379 -

kände hän sina vänner, varsamt krypande på händer och fötter.

Plötsligen hördes häftiga steg inifrån borggården och då Berthold anade, att det var patrullen, slog han häftigt upp por- ten och ropade utåt:

- Skynden eder I Fästet är vårt I

Och i de krypande gestalterna blef det nu större lif. Under hurrarop störtade de fram och nedgjorde snart den med rätta förbluffade patrullen.

Skottväxlingen gjorde, att major von Träng hastigare än vanligt kom på benen; men oaktadt han med sin styrka käm- pade med tapperhet och dödsförakt, rycktes dock segern snart ur hans händer.

Svårt sårad blef han tillfångatagen, hvarefter återstoden af hans folk gaf sig på nåd och onåd.

Glädjen öfver, att ändtligen hafva fått klippfästet i sina händer, gjorde, att protestanterna i Furstenberg mildt behand- lade de tillfångatagna österrikarne, hvilka aldrig under loppet af kriget åter kommo i besittning af den fasta borgen.

När Gustaf Adolf senare fick underrättelse om vapensme- dens nyårsbragd, förklarade han ej allenast sitt kungliga välbe- hag .däröfver utan gaf honom äfven sådana privilegier, att Bertholds efterkommande blefvo ansedda och förmögna borgare i den goda staden Fiirstenberg.

Det lilla klippfästet raserades snart, men hågkomsten af Bertholds nyårsbragd lefde det oaktadt i många mansåldrar ej blott i den trakten utan äfven i hela Tyskland.

Ärkebiskopen af Bamberg, eggad af franska agenter att icke fördraga svenskarne begärde enträget, att kurfursten af Bayern skulle låta Tilly göra ett nytt försök till Horns för- drifvande.

Kurfursten gaf därtill sitt bifall med villkor, att Tilly icke skulle få inlåta sig i batalj med konungen.

Tilly lyckades värkligen utmanövrera Horn från staden Bamberg, och ehuru denne hämnades genom att förstöra ett- 380 -

par af Tillys regementen, nödgades han begära konungens hjälp. Denne, som ämnade tåga till Köln, vände, missnöjd öfver förlusten af Bamberg, om från Rhen inåt Franken och tågade med samlad styrka om 40,000 man efter den nu så skyndsamt retirerande Tilly.

Kurfursten af Bayern var rätt glad öfver, att hans gamle fältherres och hans armés vid Breitenfeld ganska illa åtgångna krigsära blifvit i någon mån upprättad. Men glädjen förbyttes till farhågor för följderna, då han erfor, att konungen icke återvände till Rhen utan tycktes vara hågad att flytta kriget in i Bayern.

Kurfursten bad Wallenstein påskynda sina rustningar och tänkte ett ögonblick på att sända Tilly till Böhmen.

Men detta skulle hafva varit att förrädiskt lämna sitt land öppet för fienden.

Han hoppades, att Tilly skulle bakom Donau eller Lech kunna uppehålla konungen och gaf äfven order därom:

Tilly lydde men drog sig i början så långsamt tillbaka, att det skulle se ut, som om han ville invänta och våga en batalj med konungen.

Men då konungen närmade sig, fortsattes tåget med allt mera skyndsamhet och slutligen gick Tilly öfver Donau, hvars alla broar mellan Neuburg och Ulm han lät rifva.

Men innan vi följa konungen till Bayern, vilja vi kasta en kort öfversigt öfver hans krigslycka och redogöra för, hvad under vintern tilldragit sig på andra ställen i Tyskland.

För det tillämnade tåget hade konungen dragit till sig de förstärkningar, hvarmed drottning Maria Eleonora kommit öfver till Pommern. Axel Oxenstjerna hade tillfört honom 6,000 man, som värfvats i Preussen och Lifland. Landtgrefven af Hessen-Kassel hade stött till konungen med 10,000 man, och hertig Bernhard af Weimar med 4,000.

I Aschaffenburg hade konungen mönstrat sin här och fun- nit sig i spetsen för mer än 40,000 man.

Med denna styrka hade eröfringarna vid Rhen kunnat ganska betydligt utvidgats, då konungen, alldeles efter Richelieus beräkning, i harmen öfver motgången vid Bamberg kastade hela denna plan öfver bord för att i stället jaga efter Tilly.- 38i -

Baner hade med de 8,000 man, som blifvit honom gifna till kurfurstendömet Sachsens beskydd, intagit Halberstadt och tvungit de kejserliga, som åter fattat fast fot inom Magdeburgs ruiner, att öfvergifva dessa och uppsöka Wallenstein vid Weser, dit han efter ett försök att sätta skräck i den braunschweigska kretsen blifvit tillbakavisad af hertigen af Liineburg.

Kurfursten af Sachsen hade verkligen fogat sig efter sin mäktige bundtförvants vilja och sändt en armé under Arnim till Lausitz.

Det var dock icke hans afsigt att hårdt ansätta kejsaren.

Tillys infall i Sachsen hade förbittrat kurfursten och han hade därför sökt svenskarnes bistånd.

Nu, då Gustaf Adolf lät hylla sig öfver allt i Franken så- som konung, vaknade kurfurste Georgs gamla afund och hat mot denne och han sökte åter försona sig med kejsaren och ligan.

Arnim inledde också underhandlingar därom, samtidigt med att han ryckte fram; och de kejserliga, som kort förut under Tiefenback företagit ströftåg emot Sachsen, veko på kej- sarens befallning undan.

Sachsarne intogo utan motstånd Tetschen, Aussig och Leutmeritz och själfva Prag föll i deras händer.

En del af den förjagade protestantiska adeln återvände och tog åter sina förlorade egendomar i besittning. Äfven gamle grefve Thurn återkom till Prag och lät högtidligen be- grafva de sedan tolf år tillbaka afrättades hufvuden, hvilka ännu befunnos uppsatta.

Den lutherska gudstjänsten återupprättades och allmogen reste sig flerestädes mot sina nya herrar och de katolska prä- sterna.

Men både kurfursten och Arnim vaktade sig för att fram- kalla eller befordra någon allmän resning och den senare un- derhöll genom Wallenstein en oafbruten underhandling med kejsaren.

Arnim lade intet hinder i vägen för Wallensteins rust- ningar; och fred hade redan nu kunnat bemedlas mellan kej- saren och kurfursten, om icke den förre hyst alltför stort misstroende till den senares vankelmod.Riksstaden Nürnberg hade redan vid Gustaf Adolfs ankomst till Franken ingått förbund med honom.

Då konungen för att hämnas Horns motgång i biskopsstiftet Bamberg jagade efter Tilly, infann han sig med ett utvaldt följe i Nürnberg, där han mottogs med jublande hänryckning, samt tilldelades dyrbara skänker, betydliga penningsummor och rika förråd.

Magistraten och borgerskapet aflade tro- och huldhetsed till konungen, som därefter ilade efter sin här, hvilken öfver Schwaback framryckt till Donnawerth.

Denna väl befästade stad gaf sig efter två dagars belägring och nu utbredde sig svenskarna öfver hela schwabiska

kretsen.

Vi vilja nu i korthet och i ett särskildt kapitel tala något om Gustaf Adolfs besök i Nürnberg.

* Kap. XXV.

Gustaf Adolf i Nürnberg.

Under tåget till Donau i februari 1632 kom Gustaf Adolf till Niirnberg, en bland Tysklands förnämsta städer.

Innevånarne voro här liksom i de flesta fria riksstäderna lutherska bekännelsen ifrigt tillgifna; men med ångest hade de nu i flera år sett, hur denna lära hos de flesta grannarna blif- vit utrotad, dess bekännare med våld omvända, fördrifna eller till och med mördade.

Ännu hade genom en lycklig tillfällighet Niirnberg sluppit undan, men dess innevånare väntade för hvarje år det olyck- liga slaget.

Med Gustaf Adolfs uppträdande på Tysklands jord upp- gick också för Niirnbergarna en morgonrodnad, hvars löfte om bättre tider med hvarje nytt segerbud allt mer och mer bekräftades och allt som befriaren nalkades, desto lifligare blef också de förtrycktas glädje.

Nu kom han i egen person till deras stad och det icke i spetsen för en hotande krigshär, ty denna lät han på afstånd tåga förbi Niirnberg, utan endast liksom på besök, omgifven af egna höfdingar och Tysklands befriade furstar.

Konung Fredrik af Böhmen red vid hans sida.

Rådet och de förnämsta stadsborna gingo till hans möte för att till honom öfverlämna stadens nycklar, gatorna vimlade **Allas blickar voro fästade vid den segrande hjälten.**- 385 -

af jublande skaror, fönstren voro besatta af åskådare med vif- tande näsdukar och klappande händer.

Allas blickar voro fastade vid den segrande hjälten, hvil- ken vänligt hälsande red fram bland folkskarorna.

Nu ändtligen, då räddaren stod midt ibland dem, trodde de sig säkra om räddningen.

Klockornas och kanonernas ljud samt mängdens glädjeskri hälsade de intågande konungarne, under det att månget öga med tysta tårar tackade konungarnes konung för den vunna befrielsen.

Gustaf Adolf förde med sig helt obetydligt af trupper under detta sitt besök i Niirnberg.

Carl Frisks skvadron ur Smålands rytteri var emellertid tillsammans med några andra ryttare konungen följaktig och det behöfver inte nämnas, att pågen Fridolf äfven nu följde sin herre.

När intåget i staden skett, sade Fridolf till ryttmästare Frisk:

- Jag hade ett ord att säga er i enrum, herre!

- Godt! Din önskan skall bli uppfylld, min gosse; följ mig till ett värdshus, du kan väl behöfva dig en bägare vin att stärka dig med.

De följdes åt till ett litet värdshus, där de mot kontant erkänsla fingo ett enskildt rum eller rättare sagdt bås, ty det var blott afplankadt från den stora värdshussalen.

Väl inkomna dit och sedan de fått för sig framsatt det vin, som ryttmästaren rekvirerat, bredde han ut armarna mot pågen, hvilken icke dröjde med att kasta sig i hans famn.

- Min älskade Fridal sade Carl. Hur beundrar jag inte din uthållighet.

- Hvad kan inte kärleken åstadkomma, svarade den till page klädda flickan och tryckte sina läppar till sin älskades.

- Låtom oss drömma, min älskade, drömma en kort stund mellan farorna och strapatserna.

HjeItxekonungen. *"- Ack hur gerna skulle jag inte vilja stanna här vid ditt bröst denna korta hvilostund och dock...

- Och dock? - Hvad menar du?

- Jag får ej göra det!

- Du får ej ?

- Nej!

- Jag förstår dig inte.

- Högre plikter kalla!

- Förklara dig, Frida!

- Dyre Carl! Konungen sväfvar i fara!

- Konungen? utbrast ryttmästaren och fattade med ena handen om sitt värjfäste. - Tala, tala!

- Vet: Jag upptäckte här bland de jublande folkmassorna i Miinchen ett ansikte, på hvilket jag aldrig kan misstaga mig.

- Jesuitens?

- Ja, jag såg pater Myosotis, denna gång iklädd en borgares skrud. - Hans blickar föllo på mig och jag tyckte, att det var liksom ett par huggormsögon, som blickat på mig. - Han smyger efter konungen, hvilken bör varnas.

- Konungen frågar ej efter smygande lönmördare, men det hindrar ej, att vi kunna iakttaga större försigtighetsåtgärder utan hans majestäts vetskap och vilja.

- Man måste göra det snart.

- Kom, vi gå genast till lifvakten i slottet, där magistraten väl vid det här laget svär vår konung tro och huldhet.

De gingo.

Då Gustaf Adolf stigit upp i de honom anvisade rummen, inträdde rådet och frambar dyrbara skänker, bestående af be- tydliga penningsummor och rika förråd åt hären samt dessutom tvenne af silfver särdeles skönt arbetade himmels- och jord- glober, åt »försvararen af jordens frihet och himmelns ljus.»

De gamla rådsherrarne voro rörda; icke mindre konun- gen själf.- 387 - -

- Jag tackar eder, sade han, och hela eder stad för dessa rika föräringar. De skola alltid blifva mig kära, icke blott som dyrbarheter och sällsynta mästerstycken, utan än

Konungen frågar ej efter smygande lönmördare.

mera såsom minnen af eder kärlek. Dock kunnen I icke gifva eller lofva mig något bättre än trohet mot vår rättvisa sak, ståndaktighet uti vår heliga lära. Låten eder därifrån icke- 388 -

vändas hvarken af hotelser eller löften, fåfänga eller vällust, eller någon af de lidelser, den mänskliga naturen är under- kastad. I hafven skänkt mig bilden af himmeln och jorden; må jorden med dess rikedomar och härlighet icke locka oss ifrån himmelns ännu härligare gåfvor. Gud hafver satt eder, gode herrar, till styresmän öfver denna stad, hvars like i rike- dom och storhet jag näppeligen skådat hafver. Edert kall är viktigt och många tusende människors ve och väl ligga i edra händer. Från väl förtjänta förfäder hafven I ärft denna deras värdighet och, som jag hoppas, äfven deras tankesätt, så att I aren både goda patricier och goda patrioter och en gång inför Guds högsta domstol edert viktiga kall försvara kunnen. Underbart har hittills Gud midt ibland faror och- förstörelser skyddat och uppehållit er stad. Underbart har han också till eder räddning skickat mig åt dessa trakter, då jag förr skulle väntat mig att få se den yttersta dagen, än att komma till eder stad. Men därjämte har han också i det öde, som öfvergått många andra edra trosförvanter, ställt eder för ögonen efterdömen af sin vrede,

sitt straff, eder till varning och väckelse. Icke alla dagar skall Gud sända eder en sådan predikant som i dag, den där icke endast kan trösta med orden, utan ock hjälpa med gärningarne. Hören och besinnen där- för mina ord. Långt från min kalla, men lugna fosterbygd har jag kommit hit till edra oroliga länder och det för eder skull och för vår gemensamma heliga lära. Jag har för den- samma uppoffrat mitt eget lugn, mina fattiga undersåtars till- gångar, deras blod, deras lif, ja, mitt eget, därest Guds nådiga vilja sådant skulle fordra. Så mycket på mig beror, skall jag med Guds hjälp strida, lida och umgälla. Men så besvär jag ock eder vid Guds barmhärtighet: Gören, hvad eder till- kommer vid det stora verket. Våren ståndaktige, tålige! Käm- pen en god kamp och behållen tron, så skall ock Guds hand uppehålla och skydda eder stad, eder till odödlig ära både i lifvet och efter döden och slutligen till salighetens oförvansk- liga krona.- 389 -

Emellertid hade Carl Frisk, så snart han fått del af jung- fru Fridas upptäckt angående pater Myosotis, skyndat till Helge Stål och gifvit honom del af, hvad han visste.

Stål å sitt håll började då att spana och spred ut ryktet bland sina män och inom kort började det hviskas bland allt folket:

- En lönmördare döljer sig i Nurnberg, en till köpman förklädd jesuit smyger sig fram mellan de glada människorna. Kungen är i fara.

Denna hviskning nådde slutligen konungen, hvilken emeller- tid ej ville lyssna därtill.

- Mitt lif står i Guds hand, sade han. När Herren Gud kallar mig från jorden, men ej förr, skola människor kunna uträtta något mot mitt lif.

På aftonen af denna dag var konungen och hans svit in- bjuden af staden Niirnberg till en festlig kollation, under hvil- ken två tablåer skulle gifvas till konungens ära.

Dessa tablåer voro tagna ur Homeri Iliad.

Den första tablån föreställde Antenors söner, slagna af Agamemnon och följande beskrifvande text upplästes, när tablån visades:

Homerus öppnar elfte boken af sin Iliad med en undrans- värd prakt för att värdigt beskrifva Agamemnons storverk. Agamemnon är denna bokens hjälte.

Han väcker på en gång läsarens nyfikenhet och blåser larm till den förestående drabbningen. Istället för en härold nedkallar skalden gudinnan Iris att uppmuntra den grekiska arméen. Tvedräktsfacklan blossar i hennes hand; i röda skyar visar hon sitt blodiga kännetecken, hon nedstiger, insvept i stor- mar, och stannar högt öfver Ulyssis skepp. Därifrån höres det svarta raseriet med dånande röst sjunga en krigssång. Af detta grufliga larm upptändes allas hjärtan och en hvar krigs- man skyndar till sina vapen. I stället för vanlig fältmusik gny Juno och Minerva öfver valplatsen, under det att Jupiter- 390 -

låter det regna blodsdroppar och vänder sina blickar bort från dessa fasansfulla uppträden. Grekiska arméen, som nyss förut var bragt nära till förtviflan, brinner nu af innerlig lust att kämpa och andas ädel hämnd och mord.

Så snart Agamemnon hunnit väpna sig, förde han grekerna i striden och för honom stupade allt, som kom i hans väg, intill dess att Jupiter skickar Iris till Hector och befaller honom att undvika fäktningen, tills Agamemnon hunnit blifva sårad och öfvergifvit fältet.

Emellertid råkade Agamemnon i handgemäng med Ante- nors båda söner, hvilkas olyckliga öde är ämnet för denna tablå, till hvilkens förklaring man må bifoga följande korta underrättelser:

Iphidamas, Antenors och Theanos yngre son, var den förste af bröderna, som vågade bjuda Agamemnon spetsen och blef således första offret för konungens svärd.

Iphidamas hade från späda år blifvit uppfostrad hos sin morfader, konung Cisseus i Thracien och var af honom så ömt älskad, att han beslöt gifva och sedermera verkligen gaf honom sin dotter till gemål. Iphidamas kom därigenom att gifta sig med sin egen moster, hvilket hos grekerna ej var något ovanligt. Men som deras bröllop

firades på samma dag, som äran kallade Iphidamas till Tröjas, hans fäderneslands, försvar, så reste han genast, samma dag, med tårfyllda ögon från en älskad brud för att bistå en mera älskad fädernebygd.

Med så mycket manskap, som kunde rymmas pä tolf skepp, anlände han först till Percopes strand och sedermera landvägen till Tröja, där han i spetsen för sin armé vågade anfalla och trotsa själfva den så kallade konungarnes konung, Agamemnon.

Agamemnon, full af mod och styrka, kastade först mot honom sitt spjut; men Iphidamas undvek hugget och försökte genast att med sin dolk gifva konungen ett dödligt sår, hvil- ket dock misslyckades, emedan hans breda och med silfver- plåtar smidda bälte afvärjde stöten.

Med öfverlägsen styrka vred konungen dolken ur ynglingens hand och gaf honom i detsamma ett så väldigt hugg öfvernacken med sitt tunga svärd, att han genast föll liflös ned på stället.

Coon, Antenors äldsta son, befann sig nära därintill och såg med yttersta sorg och grämelse sin älskade bror stupa.

I det raseri, som däraf upptändes i hans hjärta, afpassade han, utan att låta märka sitt uppsåt, ett gynnande tillfälle att med sin pik gifva konungen ett djupt stygn i armen, nära intill armbågen.

Förundrad öfver detta försåtliga hugg såg konungen det fjädrande stålet djupt intryckt fastsittande i sin arm; men utan att låta detta afskräcka sig, rusade han med lyftadt spjut mot Coon, som redan börjat bortsläpa sin broders döda kropp, ropande sina landsmän till hjälp och andtrutet försvarade honom, till dess att Agamemnon på ett blottadt ställe af hans kropp rände honom spjutet genom lifvet och därmed stjälpte honom tillbaka öfver broderns lik samt af högg slutligen hans hufvud.

Därefter rusade seger vinnaren ut öfver fältet och kull- kastade med vapen af alla slag hela härar, bröt igenom de tätaste led och gjorde sina fienders nederlag ohjälpligt.

- Ers majestät! utropade föreläsaren till konung Gustaf Adolf. - I aren vår tids Agamemnon. Tilly och Wallen- stein vår tids Antenors söner!

- Hell konung Gustaf Adolf! utropade hela församlingen och reste sig upp under ärebetygelser.

Den andra tablån var äfven tagen ur Homeri Iliad och åtföljdes af förklaring samt hyllningsgärd åt Gustaf Adolf, hvil- ken emellertid ej längre vågade dröja i Niirnberg utan gick till hvila för att njuta ett par timmars ro och ilade därefter i första morgonväkten efter sin armé.

*

Kap. XXVI.

Tillys död.

Konungen beslöt nu att krossa den katolska ligans öfverhufvud, kurfursten af Bayern.

Tilly, med hvilken kurfursten, medförande en mindre truppstyrka, förenat sig, intog en god position vid en krökning af Donaus biflod Lech, där kurfursten hoppades att med fram- gång afvärja fienden från sitt hemland.

Gustaf Adolf höll krigsråd, huruvida man skulle till- tvinga sig öfvergången af floden i fiendens åsyn eller taga en annan väg.

Han upptog ett af Axel Oxenstjerna strax efter slaget vid Breitenfeld gjort yrkande, att man borde tåga till Böhmen, skingra Wallensteins nybildade här och sedan genom Mähren intränga i Österrike för att bringa kejsaren till reson.

Denna åsikt delades af de flesta fältherrarna; men konungen var af annan mening och svarade skarpt:

- Jag kan ej gilla edra råd i detta afseende, mina herrar; jag förstår ej heller edra farhågor. Skola vi, som gått öfver många stora floder här i Tyskland, frukta för denna rännil, som jag vill kalla Lech?

- Ers majestät, svarade Baner. Vi följa ers majestät!

- Befall, och vi skola gå öfver floden! inföll Horn.

- Ers majestät! utropade Torsten Stålhandske. Värdes låta mina finnar gå främst i elden, de trotsa både eld och vatten.– Alla följa vi I Lefve konungen! stormade nu samtliga befälhafvarne under stort vapengny och svängande sina hattar i luften.

– Nu känner jag igen mina svenska och finska hjältar! utropade konungen. Med Guds och eder hjälp krossa vi katolska ligans vapenmakt på andra stranden af Lech.

Tilly.

Konungen själf rekognoscerade floden och fann där ett ställe, där stranden var ungefär tio fot högre än den motsatta.

Sedan han vidare erhållit kännedom om strömmens djup på denna punkt, lät han rifva ned åtskilliga bondstugor och af virket förfärdigades bockar till en bro öfver strömmen.

Vid flodens krökning uppställdes fyra batterier om till- **Med Guds och eder hjälp krossa vi katolska ligans vapenmakt på andra stranden af Lech!**- 395 -

sammans sjuttiotvå kanoner och i löpgrafven utefter stranden förlades musketörer.

Från dessa verk började en förödande korseld mot den motsatta i båge utgående stranden, där Tilly hade låtit upp- kasta en lång graf, som han fyllt med skarpskyttar.

Där bakom stod det fientliga artilleriet framför en tät skog, i hvilken det öfriga af den bayerska hären gömdes.

Den tredje april voro bockarne färdiga och man började deras utställande i vattnet.

För att i det längsta dölja detta förehafvande antändes på vindsidan en massa rå ved och våt halm, hvars rök blandad med krutröken dolde allt.

Tilly anade dock, att något misstänkt förehades och upp- satte närmare stranden tvenne batterier, med hvilka han lät beskjuta den af svenskarne besatta strandbrädden; men kulorna gingo i allmänhet för högt för att göra någon nämnvärd skada bland det med broslagningsarbetet sysselsatta folket.

Ändtligen voro bockarne utställda.

På å dessa utkastade lösa plankor ilade trehundra finska fotknektar öfver till andra stranden för att mot en belöning af tio reichsthaler per man uppkasta och försvara ett brohufvud därstädes.

Konungen lät nu rikta kanonelden direkt på bayrarnes skansar och på den ofvannämnda skogen, hvarest afskjutna grenar och trädtoppar snart åstadkommo död och förvirring bland Tillys där uppställda infanteri.

Finnarne, understödda af några hundra skyttar under Carl Gustaf Wrangel, hvilken här utförde sin första hjältebedrift, hade emellertid fått sin skans färdig.

Hertig Bernhard af Weimar hade längre nedåt strömmen upptäckt ett vad, där han genast med en del rytteri stormade öfver till andra stranden.

Under skydd af kanondundret gjordes bron fullt färdig och det svenska fotfolket började rycka an däröfver.

Altringer, som af Tilly erhöll order att drifva svenskarne tillbaka från bron, fick en kontusion af en kanonkula och stör- tade medvetslös till jorden.

För att förmå bayrarne att hålla stånd fattade då den gamleTilly själf en fana och satte sig i spetsen för sina walloner samt stormade fram mot de långs stranden sig allt mer utbredande svenskarne.

Kulregnet kom likväl äfven de härdade wallonerna att studsa och en falkonetkula krossade Tillys knä och kastade honom af hästen.

Nu veko bayrarne öfver allt tillbaka inom förskansningarne.

Krigsråd hölls.

Kurfursten ville fortsätta försvaret, men han föreställdes, att ställningen kunde kringgås och att hären var modfälld genom den gamle fältherrens olycka.

Kurfursten gaf därför order om uppbrott och detta verkställdes i skydd af den inbrytande nattens mörker i riktning mot det starkt befästade Ingolstadt.

Svenskarne vågade icke fullfölja anfallet under natten mot det väl förskansade lägret och följande morgon funno de det tomt.

Konungen yttrade sin förvåning däröfver och utropade:

– I sanning! Jag skulle aldrig hafva öfvergifvit ett så väl befästat läger, hade man också skjutit af mig skägget och halfva hakan!

Efter svåra marter till både kropp och själ afled Tilly i Ingolstadt den 20 april 1632, ännu i det sista förmanande kurfursten att väl och till det yttersta värna denna fästning samt Regensburg, den förra såsom nyckeln till Bayern och den senare för att hålla förbindelsen öppen med den kejserliga hären i Böhmen.

Bakom Regensburgs murar sporde kurfursten med häpnad, huru konungen af Sverige eröfrade hans egen hufvudstad och beredde sig att väster ifrån infalla i Österrike.

Men han visste sannolikt redan, att Wallenstein ämnade infalla i Sachsen och att Gustaf Adolf, för att skynda dess kurfurste till hjälp, skulle blifva nödsakad att åter utrymma Bayern.Det torde här vara på sin plats att yttra några ord om Tilly, denne katolicismens väldige förkämpe, som vid denna tid slutat sitt bragdrika lif.

Tilly var född på slottet Tilly i Luxemburg och uppfostrades af jesuiter. De inympade hos honom kärleken till katolicismen, hvilken sedermera antog en något fanatisk karakter, så att Tilly, som aldrig var tänkare, blef katolik af känslodrift och ansåg sig hafva begått en synd, om han ej hvar dag åhört två mässor.

Just denna katolicism förde den unge Tilly under Albas fanor, då denne blef skickad till Nederländerna för att undertrycka kätteriet.

Han lärde här att hata och förfölja protestanterna, men han lärde äfven af Alba och sedermera under Alexander Farnese krigstjänsten, åt hvilken han med hela sin själ hängaf sig.

Då kriget mot holländarne antog en dåsig karakter, trädde Tilly i kejserlig tjänst, men han blef snart vunnen af kurfurste Maximilian af Bayern, för att i dennes nya här öfvertaga den viktiga platsen af generallöjtnant, i hvilken egenskap han förde hären till Donauwerth och eröfrade denna stad.

Detta var Tillys första, själfständiga vapenbragd, han, som sedermera skrytande sade om sig själf »att han aldrig hade druckit vin, aldrig kysst en kvinna och aldrig förlorat en slaktning.»

Detta själf beröm, om ock icke bokstafligen sant, bevisar, att Tilly var ganska sträng, ja, hård emot sig själf och tyckte om ett asketiskt lefnadssätt. Verkligen erkände man också i honom den måttlige och oegennyttige mannen, som aldrig tillät sig någon utsväfning.

Helt annorlunda visade han sig mot sina soldater, ty öfvertygad om, att en fältherre måste äga sina soldaters kärlek för att med dem kunna uträtta något stort och att då för tiden och under dåvarande krigssätt endast öfverseende med soldaternas utsväfningar kunde framalstra sådan kärlek, visade han ett fast otroligt öfverseende och blef också därför verkligen älskad som en fader af sina soldater, så mycket mer som han faderligt sörjde för deras behof – dock på de intagna ländernas bekostnad. Däraf låta de förödelser, plundringar och rysligheterförklara sig, som föröfvades under den mot sig själf så sedes- stränge Tilly.

Hvad denne ovanlige mans karakter angår, så förebrår man honom ett kallt och hårdt sinnelag, människofientlighet och hjärtlöshet, och detta icke utan skäl, så vida frågan är om hans förhållande till

protestanterna, hvilka han afskydde.

Men emot sina trosförvanter visade sig Tilly kärleksfull och deltagande, om ock en viss inre slutenhet var honom egen, liksom å andra sidan äfven hans yttre var något sällsamt och frånstötande, ty han bar en ganska besynnerlig dräkt, helt kort hår, stora mustascher och hakskägg, hade stora ögon, infallna kinder, en bred, skrynklig panna, spetsig haka samt lång och tunn näsa.

* Kap. XXVII.

Segertåget i Bayern.

Kejsar Ferdinands ställning i slutet af år 1631 var allt annat än angenäm:

I Tyskland härskade Gustaf Adolf.

I Böhmen huserade sachsarne.

I Österrike rasade bondeuppror.

I öfre Ungern var oroligt och den unge fursten Ragoczy i Siebenburgen tycktes likna sig att blifva en lika opålitlig granne, som hans företrädare Bethler Gabor varit.

Bayerska hären hade sitt eget land att värna och katolska ligans andliga furstar voro dels redan förjagade af svenskarne, dels så hatade af sina undersåtar, att de måste vara betänkta på att skydda sig själfva.

Spaniens, kejsarens enda bundtsförvants disponibla trupper voro fullt sysselsatta i Holland.

Dessutom fattades det penningar till den grad, att kejsaren icke skulle förmåttt betala en större armé ens två eller tre månaders sold.

Alltmera tedde det sig som en oafvislig nödvändighet för kejsaren att å ny o tillkalla den förut afsatte Wallenstein.

Här tillåta vi oss en återblick i häfden till tiden för Wallen- steins afsättning.

Wallenstein hade belägrat det af svenskarne försvarade Stralsund, men ej kunnat intaga staden.- 400 -

f Detta företag hade varit alldeles misslyckadt och genom detsamma hade tillika bevisats, att medelst kraft och beslut- samhet, seger kunde vinnas äfven öfver Wallenstein och hans dittills så fruktade härskaror.

Ligans flesta medlemmar voro prelater och de sågo med grämelse, hur en del biskopsdömen och andra andliga riks- länder numera tillhörde protestanterna. - När nu Tilly och Wallenstein spelade herrar i Neder-Sachsen, där de flesta af desssa biskopsdömen, abbots- och ärkestift m. m. lågo, ansågo rikets andliga furstar tiden vara inne att återförskaffa alltsam- mans till katolska kyrkan för att på grund af »det andliga för- behållet», eller att den, som ägde landet, äfven ägde rätt att bestämma innevånarnes religion, kunna åter införa katolicismen. De yrkade därför på kurfurstemötet i Miihlhausen, att kejsaren måtte förordna, det alla sedan fördraget i Passau katolska kyr- kan fråntagna andliga gods måtte till densamma återställas.

Detta yrkande skulle i främsta rummet drabba ärkebiskops- och biskopsstiften Magdeburg, Bremen, Minden, Halberstadt, Werden, Liibeck, Ratzeburg, Meissen, Merseburg, Havelberg, Lebus, Camin med flera, utan att räkna alla till riksständer hörande abbotsdömen, prosterier m. m.

Dessa hade allt ifrån reformationens början plägat förlänas åt medlemmar af brandenburgska, sachsiska, braunschweigska och holsteinska husen och deras restitution skulle ovillkorligen förnärma Kur-Sachsen och Kur-Brandenburg, hvilka dittills visat sig såsom kejsarens trogna vänner och kasta åt hela protestan- tismen handsken till en strid, hvars utgång man icke kunde förutse.

Men kejsar Ferdinands önskan att göra sig katolska ligan förbunden, hans religionsifver och hans förtröstan till den va- penlycka, han dittills rönt, förledde honom att sätta sig öfver alla faror.

Kejsarens första restitutionsexperiment voro likväl rätt lyckliga.

Efter danske konungen Kristian IV:s nederlag fråndömdes hans son Fredrik biskopsstiftet i Halberstadt, och hans anhängare och fältherre, prins Kristian af Brandenburg, fråndömdes lika-- 401 -

ledes ärkestiftet Magdeburg och båda förlänades åt kejsarens son, ärkehertig Leopold Wilhelm.

Detta tog sig i katolikernas ögon ut, som om kejsaren begagnade religionens sak ensamt för att rikta sin familj och väckte mycket missnöje.

Kejsaren, en gång för alla satt i beroende af prelater och jesuiter, gaf dock icke akt därpå utan utfärdade det så kallade restitutionsediktet.

Enligt detta skulle alla biskops- och abbotsstift återställas till katolska kyrkan och indragningen började genast i riks- städerna och de mindre furstendömena med skoningslös stränghet.

Protestanterna klagade högljudt, men vågade intet försök till motstånd, ty kejsarens och ligans hand låg genom dessas öfvermäktiga härar tungt på dem.

Då försvagade kejsaren sin härsmakt just vid en tidpunkt, när han syntes bäst behöfva den.

Den stora makt, som kejsaren då innehade i Tyskland, var nästan ensamt Wallensteins verk, och de katolska furstarne tilltrodde dem båda att handla efter en formlig plan att vilja återföra dem till deras ursprungliga egenskap af kejsarens va- saller och omedelbara undersåter.

Ligan och dess öfverhufvud, kurfurste Maximilian af Bayern, hade därför fattat ett oblidkeligt hat till Wallenstein.

Dessutom betraktades Wallenstein som en uppkomling, hvilken trängt sig in bland de tyska furstehusen; och kurfur- stens ovilja ökades därigenom, att Wallenstein erbjudit sig för- skaffa både Tilly och Pappenheim furstlig värdighet och så- medelst velat draga i synnerhet den senare från ligan till kej- saren.

På kurfurstedagen i Regensburg, som sammanträdde i juni 1630, fordrades Wallensteins afsättning och såsom skäl därtill anfördes den grymhet och roflystnad, hvarmed hans skaror farit fram inom så väl de katolska som protestantiska riksfur- stars länder.

Ställningen var också sådan, att för kejsaren funnos en- dast alternativen: Brytning eller eftergift.

I Italien tumlade fransmän, kejserliga och spaniorer om med h varan dra om mantuanska arfvet och Frankrikes stats-

Hfcltekonungen, 51- 402 -

minister, kardinal Richelieu, som härmades öfver, att de kejser- liga, utan att man kunnat hindra det, intagit Mantua, stärkte kurfurst Maximilian i hans uppsåt att åstadkomma Wallensteins afsättning och den kejserliga härens minskning.

Säkert är, att, om kejsaren ej gifvit efter, Maximilian, understödd af franska trupper, skulle bekrigat honom i spetsen för ligan och i förening med protestanterna. Det hade till och med kunnat inträffa, att Maximilian, i stället för att kämpa mot Gustaf Adolf, hade stridt med honom mot kejsaren åt- minstone i ett syfte: tyska författningens upprätthållande sådan den utvecklat sig till feodalherrarnes fördel, men till kejsarens nedsättande och rikets och folket skada.

Kejsaren gjorde till en början ståndaktigt motstånd.

Han ville icke uppoffra sin fältherre och begärde furstarnes råd, huru kriget framdeles skulle kunna föras med bättre ord- ning och undersåtarnes mindre betungande.

Deras råd blef endast Wallensteins afsättning, och Maxi- milian och ligan hotade »att, om deras vilja ej skedde, det skulle komma till desperation och den högsta olägenhet skulle blifva följden.»

Denna hotelse att i detta kritiska ögonblick, då svenskarne landstigit och franska trupper stodo i Savoyen, få se

rikets både katolska och protestantiska furstar mot sig i vapen, för- mådde kejsaren att gifva efter.

Wallenstein i förväg väl underrättad jdiii allt, mottog bud- skapet om sin afsättning med skenbart lugn och sade, att han af stjärnornas ställning anat, hvad komma skulle.

Han satte nämligen orubblig tillit till den då ännu mo- derna astrologien, och huru djupt han än kände den lidna skymfen, litade han dock på stjärnorna, som lofvade honom framtida storhet.

Han begaf sig till sina gods i Böhmen och utvecklade där mera än kunglig prakt i skenbar tillbakadragenhet från världsbullret; men seende i den storm, som norrifrån inbröt mot kejsaren och riket vissheten om sin framtida upphöjelse, arbetade han i stillhet på att, när stunden komme, med största kraft ingripa i händelsernas gång.- 403 -

Nu blef det emellertid en oafvislig nödvändighet att åter- kalla Wallenstein, hertig af Friedland, hvilken inom hären kort och godt plägade kallas Friedländaren.

Wallenstein sade först nej, då han ombads att återtaga befälet öfver de kejserliga trupperna.

Efter förnyade underhandlingar och sedan kejsaren i egen- händig skrifvelse anropat honom om österrikiska husets upp- rätthållande, åtog sig Friedländaren att uppställa en här.

Redan i mars månad 1632 hade han äfven väpnat och organiserat en armé om 40,000 man.

Men för att förmå honom att föra denna armé i fält, fordrades ytterligare underhandlingar och bevekande föreskrifter från kejsaren.

Wallenstein åtog sig då slutligen befälet på villkor så öfvermodiga och förödmjukande för kejsaren både som regent och människa, att den ringaste eftertanke borde sagt Wallen- stein, att kejsaren skulle göra allt för att befria sig både från honom och dem, så snart faran vore öfverstånden.

Det var nu sachsarnas tur att marschera undan och de gjorde det äfven.

Där de icke hunno det före Wallensteins ankomst såsom i Eger och Elibogen, fingo de aftåga med flygande fanor och klingande spel.

Den fjärde maj lämnade kurfursten af Sachsen och Arnim Prag och följande dagen inryckte Wallenstein.

Allt gick som efter aftal liksom vid sachsarnes intåg och inom kort var hela Böhmen i kejsarens våld.

Konungens af Sverige framgångar i södra Tyskland och Tillys död slogo dock katolikerna ännu en gång med häpnad och fasa.

Det sköna och rika Augsburg, ryktbart genom protestan- ternas där en gång afgifna bekännelser, hade hårdt drabbats af restitutionsediktet.

Konungen ansåg sig af plikt och ära manad att från Bayerns och katolikernas allt mera kring sig gripande öfver-välde befria denna stad, som han dessutom behöfde till stödje- punkt under operationerna i södra Tyskland.

Kort efter öfvergången af Lech infann sig konungen utanför staden, som af bayrarna genast utrymdes.- 404 -

Konungen insatte en protestantisk styrelse, som jämte borgerskapet skulle aflägga tro- och huldhetsed åt honom så- som sin konung.

Markgrefven af Baden-Derlach blef nu konungens närmaste man och drog med till Ingolstadt, hvilken fasta plats konungen önskade bemäktiga sig och dit bayrarna dragit sig.

Markgrefven stupade utanför Ingolstadts murar alldeles invid konungens sida och konungen själf sväfvade i den största lifsfara.

Konungen hoppades att med tillhjälp af några öfverlöpare kunna intaga fästningen, men den trotsade hans bemödanden och öfverlöparne voro för fega för att vara svenskarne till någon nytta.

Från denna attack berättas följande:

Konungen försökte att intaga Ingolstadt, men misslyckades, emedan besättningen i fästningen understöddes af hela den bayerska hären.

Uti fästningen fanns en gammal kanon, kallad »fikonet», hvars egenskap att skjuta både långt och säkert var ryktbar allt sedan det schmalkaldika kriget.

Styckjunkaren vid nämnda kanon såg en gång ute på fältet en person, ridande på en stolt springare och omgifven af en stor svit.

Det var Gustaf Adolf!

- Se där, sade styckjunkaren, rider säkert en förnäm herre; men jag skall staxt göra slut på hans resa!

Han riktade och afsköt »fikonet.»

Kulan träffade hästen och kastade honom jämte konungen till marken, båda öfverhöljda med mull och blod.

Svenskarna störtade dit och fann konungen - oskadad. Han sade då:

- Ännu är ej äpplet moget!--------

Då svenskarne upphäft belägringen, skyndade invånarne ut på det öfvergifna fältet. Man upptäckte bland annat äfven det ställe, där konungens skjutna häst var nedmyllad. Borgarne gräfde upp honom, afdrogo och stoppade upp huden, samt ställde den i sitt tyghus såsom ett minne af den dag, då den öfver allt segrande svenske konungen besåg, men ej besegrade Ingolstadt.- 405 -

Ännu står Gustaf Adolfs häst i ett museum i Ingolstadt och de goda tyskarna visa gärna främlingar densamma och hålla den i en viss helgd, som icke kan annat än verka be- hagligt på en svensk, då han hör ciceronen, strykande sin mössa af hufvudet, säga:

- Denna häst har tillhört konung Gustaf Adolf den store af Sverige. Djuret blef skjutet under konungen utanför vår stad. Gud signe den store hjeltekonungens minne!

När konungen fann, att intet stod till att uträtta mot Ingolstadt, bröt han upp mot det öppna Bayern.

Detta lands ultrakatolska invånare började emellertid ett lika förödande som omänskligt småkrig mot den protestantiska konungens ströfkårer.

Svenskarne utöfvade vedergällning och mord och brand rasade i byar och småstäder.

Konungen förbannade högt bayrarnes oförstånd och mörka vantro och aftvang de större städerna betydliga brandskatter.

Så fingo Freysinger och Landshut hvardera betala 100,000 och Miinchen 400,000 reichsthaler.

Folket var bedraget och arbetade på sin egen olycka. Det förstod inte, att just genom småkriget, som det förde, blef landet våldsamt behandladt af den svenska arméen, hvilken annars noga vaktade sig för att göra de fredliga innebyggarne någon skada.

En och annan gång hände det visserligen, att någon en- staka soldat gjorde sig saker till grymhet mot någon man eller kvinna, som ej förde vapen. Men så stor var disciplinen inom svenska hären, att den ene mannen ej vågade anförtro den andra ett utöfvadt våld mot värnlösa. Och kom det till befälets vetskap, att sådant våld skett, ställdes våldsverkaren genast inför krigsrätt, dömdes och afrättades.

I Bayerns hufvudstad, Munchen, ryckte Gustaf Adolf in den 7 maj.

Kurfursten Maximilian hade tidigt lämnat staden ochhans exempel följdes af många rika och förnäma familjer, hvarvid de undanskaffade sin dyrbaraste egendom.

Utskickade från Miinchen mötte konungen vid Freysinger, bedjande konungen om en skonsam behandling,

hvilket lofvades dem mot en brandskatt af 400,000 riksdaler, hvaraf Gustaf Adolf likväl självmant afstod från en fjärdedel som belöning för invånarnes goda och fredliga uppförande under den tid, han vistades bland dem.

Ofvannämnde dag vid middagstiden höll Gustaf Adolf sitt högtidliga intåg i staden, åtföljd af konung Fredrik af Böhmen, en mängd tyska furstar och svenska generaler, samt tre regementen, hvilka skulle utgöra lifvakten. - Den öfriga hären slog läger utanför staden.

Konungen tog sitt residens i det kurfurstliga slottet, som var en utmärkt skön byggnad, uppförd af kurfurste Maximilian själf, hvilket gaf Gustaf Adolf anledning att på skämt säga, det han önskade få hand om denne byggmästare för att skicka honom till Stockholm och där uppbygga en lika vacker borg.

Flera af de tyska furstarne ville, att konungen till straff för Magdeburgs förstöring skulle låta plundra staden eller åt- minstone bränna upp slottet, hvilket förslag han med både vrede och afsky förkastade. Tvärtom förbjöd han på det strängaste att skada eller fördärfva något däri och detta förbud efterlefdes noggrannt, ehuru många besågo och beundrade slottet, isynnerhet detsammas rika samlingar.

Hepburn förordnades till guvernör i staden, hvilket val mycket behagade folket, både för det att denna själf var katolik och för den goda ordning han, vidmakthöll.

Endast de bortrestas hus lämnades till plundring.

I tyghuset, där ofantliga förråd eljest funnos oeh dem konungen tillägnade sig, hade man omsorgsfullt nedgräft alla kanonerna, så att endast tomma lavetterna stodo kvar. Detta väckte misstankar oeh en af de vid nedgräfningen använda arbetarna förrådde hemligheten.

Då utropade konungen muntert:

- Stigen upp ifrån de döda och kommen till doms!

Man bröt upp golfvet och hissade upp därifrån 140 större och mindre kanoner, dels böhmiska, dels pfalziska, braun-- 407 ~

schweigska och danska, hvilka de bayerska härarne tid efter annan eröfrat.

I den längst ned liggande kanonen påträffades icke mindre än 30,000 blanka dukater.

Gustaf Adolf vann i hög grad mimcharnes tillgifvenhet genom sin rättvisa, sin vänlighet och sitt nedlåtande väsen. Han bevistade till och med någon gång den katolska guds- tjänsten, besökte klostren, berömde kapucinerna för deras rena seder och gudsfruktan och samtalade en gång länge på latin med jesuiternas rektor.

Från Gustaf Adolfs vistelse i Mimenen berättas följande vackra anekdot, hvilken vi funnit i en äldre tidning och med- dela våra läsare:

En dag i början af maj månad 1632 rusade bonden Max Auer in till sin hustru och dotter och skrek:

- Det har kommit bud om, att vår här blifvit slagen och att den svenska kättarkungen gått öfver Lech samt hastigt marscherar på vår hufvudstad. Hvad är nu att göra?

- Jaså, har du, som är så gammal, redan tappat hufvudet, sporde hustrun ironiskt. Hur skall det då gå, när kättarne, dem Gud och alla helgon snart måtte förgöra, på allvar komma hit?

- Vi vilja ej invänta deras ankomst, inföll Max Auer på det ifrigaste, utan begifva oss till min bror i Regensburg.

Deras unga sondotter Annchen hade hittills suttit tyst. Nu lade hon sig med dessa ord i samtalet:

- Om I viljen blifva skyddade, så stanna kvar. Det går ju många berättelser om den svenska konungens mildhet och huru han i Frankfurt afn Main ej tillåtit sina soldater att öfva det ringaste våld mot befolkningen samt ålade dem att kontant betala, hvad de förtärde. Och när vi ...

- Jag menar, att flickan blifvit förryckt, af bröt Max Auer och slog afvärjande med händerna. Nog har jag ocksåhört detsamma, men inte får man sätta tro till alla de historier, som äro i omlopp om kättarkonungen. Gören

er i ordning tills i morgon bittida, ty då gifva vi*oss af!

Efter dessa ord lämnade Max Auer sin straxt norr om

Jag menar, att flickan blifvit förryckt, af bröt Max Auer.

Mimenen belägna gård och uppsökte ett par af grannarna för att med dem aftala om ressällskap. Hustrun och sondottern vågade inte motsäga den myndige och befallande Max, hvadan de skyndsamt började packa in det reelaste. De höllo just på därmed, då Max för andra gången störtade in och skrek:- 409 -

- Det blir ingen färd af, ty kättarkungen har redan hun- nit fram till Freysinger och snart. . .

Max Auer| hann ej tala till punkt, förrän dånet af häst-

En vägvisare till Munchen!

hofvar nådde de oroligt lyssnande. Snart sprängde också en ansenlig ryttaretrupp fram till Auers gård och gjorde där halt. Det var en afdelning af finska rytteriet under befäl af Torsten Stålhandske Denna hoppade vigt af sin häst ock trädde raskt och beslutsamt in till gubben Max.

HJeltekonungen.

52- En vägvisare till Mimenen! kommenderade han barskt. - Nå, hvad stirrar du efter, fortfor han, då Max utan att svara förvånad och förskräckt betraktade honom. - Du ser mig alls inte för gammal ut, gubbe. Upp med dig genast på en häst och visa oss vägen!

Och så, som den ordkarge finnen befallde, blef det, så måste det ske. -

När Max Auer lämnade sin gård, tänkte han, att han aldrig mera skulle få återse densamma.

Med stor ståt skedde konungens intåg, den ädle segraren från norden, som i stället för att enligt katolikernas hånfulla spådom smälta i söderns varma sol, kom såsom en väldig och fruktansvärd segerherre.

Konungen hade inte många timmar vistats i Miinchen, förrän stadens innevånare samt och synnerligen voro ense om, att »kättarkungen» var mycket bättre än deras egen kur- furste, som på ett så fegt sätt lämnat dem i sticket. - Ja, det såg snart nästan ut, som om den svenske konungen befunnit sig ej i en fientligt utan i en mot honom vänskapligt sin- nad stad.

»Oroliga öfver Max Auers blifvande öde skyndade hans hustru och vackra sondotter, så fort sig göra lät, efter den finska truppen och inkommo i staden ungefär en timme efter densamma.

Men hvart hade Max tagit vägen? Kanske han var fäng- slad, kanske dödad?

Gata upp och gata ned ströfvade de båda kvinnorna utan att kunna finna minsta spår af Max och slutligen uppgåfvo de allt hopp om återseende.

De befunno sig då på Märkt- eller Schraunenplats och vände sig där till den i brons gjutna heliga jungfrun med varma böner om Auers återkomst. **Gata upp och gata ned ströfvade de båda kvinnorna.**Just i detsamma nalkades Max Auer från ena sidan, under det att från motsatta hållet en liten ryttärtrupp red fram mot belätet.

När Max Aner såg detta, saktade han sin gång, ty hans skarpa blick hade igenkänt den i spetsen för truppen ridande mannen..

Denna höll in sin häst tätt bredvid Annchen, betraktade några minuter hennes tårdränkta anlete och sporde därefter mildt:

- Hvem beder du för, barn?

Hälft förskräckt öfver denna fråga reste sig den unga flic- kan upp. Hon betraktade en stund forskande den ljuslette ryttarens milda drag och då hon märkte, att han alltjämt såg på henne med deltagande, omtalade hon, huruledes hennes farfar blifvit ryckt från hemmet och slutade sin berättelse sålunda:

- Och nu hafva farmor och jag gått hit för att söka reda på farfar. Om vi blott kunde få träffa konungen. Han skall vara så mild, alldeles som I, nådig herre, föreställer jag mig.

Stålhandske, som red vid konungens - ty det var Gustaf Adolf, som tilltalat flickan - sida, anmärkte, att Auer icke allenast återfått sin frihet, så snart han ärligt ledsagat den finska styrkan in till staden, utan äfven erhållit en pung dukater till belöning.

Under det att detta afhandlades, trängde sig Max närmare och Stålhandske, som ifrigt spejade efter honom, utropade slutligen:

.- Han står ju där!

Inom några sekunder omfamnades Max af hustru och sondotter. Då han ändtligen blef fri från ömhetsbetygelserna, gick han rakt fram till Gustaf Adolf och sade, i det att han djupt bugade sig:

- Vore alla furstar och herrar så milda och nådiga som I, herre konung, då ...

Längre hann han ej, ty hans tal blef afbrutet af Annchen och hennes farmor.- 413 -

- Vid alla helgon! Är han den konung, vi lärt oss att hata? utropade Annchen.

Och gumman fortfor:

- Jag ser nu, att ryktet om eder mildhet sagt sant. I aren en rätt krigsman och oaktadt I hafven en annan lära än vi och strida för densamma, kunna vi ej hata er. Tack skolen I hal

Och när Gustaf Adolf fortsatte sin ridt, följdes han af ett dånande jubelskri.

Och ej blott i staden, utan äfven på landsbygden lofprisa- des han för sin mildhet och det var Max Auer, hans hustru och sondotter, som flitigt drogo försorg om, att denna blef så mycket som möjligt bekant.»

Här slutar den omtalade anekdoten, som vi för dess älsk- lighets skull tagit oss friheten föra in i vår bok.

Uppenbarligen uppbjöd Gustaf Adolf under sin vistelse i Mimenen all sin förmåga för att inför Bayerns katoliker framstå såsom en lika mild, älskvärd och beundransvärd herre, som han blifvit hälsad af Schwabens, Frankens och Rhenpfalz protestanter.

Wallensteins uppträdande förde emellertid kriget in i ett nytt skede och tillintetgjorde på samma gång de möjliga fruk- terna af å andra håll vunna framgångar.

De för Görtz och Tiefenbach vikande sachsarne förenade sig med den svenska kår, som under Duvall stod i Schlesien och vunno gemensamt träffningen vid Limburg, samt besatte de befästade städerna Breslau och Glogau.

Wallenstein lät Arnim förstå, att han ogillade detta tilltag och sachsarne fortsatte reträtten.

Horn, som efter hertig Bernhard af Weimar erhållit be- fälet öfver svenska trupperna i Pfalz, hade slagit de kejserliga vid Wisloch, men hann icke draga någon fördel af sin seger, - Han blef nämligen kallad till konungen, då denne tågade mot Wallenstein. - Samma order erhöll samtidigt hertig Bern- hard af Weimar, som förde befälet i Schwaben och där tapperttumlat om med de kejserliga samt stod i begrepp att falla in i Tyrolen.

Infallet och framgångarne i Bayern voro visserligen lysande, men de satte konungen i en kinkig ställning till Frankrike. Richelieu behöfde, som förut är antydt, både konungen af Sverige och kurfursten af Bayern för att hålla kejsaren i schack.

Det kunde därför icke vara hans mening, att konungen eller kurfursten skulle störtas.

Franska sändebudet Chamacé yrkade också på neutralitet för Bayerns område och då konungen likväl ryckte in i landet, hotade han med Frankrikes makt.

Gustaf Adolf, som nu trodde sig vara oemotståndlig, ho- tade med ett infall i Frankrike.

Det blef Axel Oxenstjernas sak att söka åtminstone tills vidare medla bestånd i fördraget i Bärwald, och han lyckades däri.

Visst är, att Richelieu emellertid intalade kurfurste Maximilian att gå in på Wallensteins plan och icke angripa konungen inom Bayerns område utan såmedelst skona detta land från krigets fasor.

*

Kap. XXVIII.

Lifpagerna.

*

För kurfursten Maximilian var hufvudfrågan att få svenskarne ur Bayern och han yrkade därför, att Wallenstein måtte med sin nybildade här bistå honom därstädes.

Att föra kriget ensamt till sin gamle oväns fördel var likväl icke Wallensteins afsikt och på Richelieus tillstyrkan gick kurfursten in på det för honom förödmjukande villkoret att-7 416 -

ställa sin här under Wallensteins befäl för ett gemensamt an- grepp på Gustaf Adolfs nyvunna besittningar i Franken.

Föreningen försiggick i Eger och båda härarne räknade en sammanlagd styrka om 60,000 aian.

Under ett till följd af brandskattningarna och fientlig- heterna i Bayern försent verkställt och således gagnlöst försök att hindra Wallensteins och Maximilians förening trodde sig Gustaf Adolf dock hafva vunnit så mycket, att han visste, hvart- hän denne syftade och skyndade med en styrka af 20,000 man till Niirnberg, som utgjorde anknytningspunkten för svenska skarorna i Schwaben, vid Rhen och i Franken.

Genast vid sin ankomst lät konungen börja anläggning af ett befästadt läger utanför staden.

De vapenföra så väl bland Niirnbergs invånare som bland den kringboende befolkningen indelades i kompanier för att biträda både vid befästningsarbetena och försvaret, och magi- straten samt borgerskapet ålades att i staden och i lägret sam- manföra så mycket lifsmedel, som kunde öfverkommas.

Lägret var i det närmaste fullt försvarsdugligt och konun- gen motsåg med lugn ett anfall, då Wallensteins skaror kommo tågande och besatte, utan att konungen kunde hindra det eller ens synes hafva tänkt på att hindra det, trenne vid floden Regnitz belägna höjder Aspach, Altenberg och Burgstall eller Alte Veste.

Den dyiga Regnitz och den af kärr och moras uppfyllda trakten försvårade tillträdet till dessa höjder, som skyndsamt befästades med vallar och förhuggningar, hvilka späckades med kanoner och musketörer.

De tre höjderna flankerade hvarandra.

Hufvudpunkten var Alte Veste.

De båda mindre kunde inte tagas, förrän den förra var tagen och sedan måste de falla af sig självfva.

- Carl!

- Ja, min älskling, hvad önskar du. - Älskade flicka! - Hvilka strapatser utsätter du dig icke förl Hvem har ingjutit detta mod i ditt hjärta?- 4i7 -

- Kärleken!

- Älskade! Du skyr intet. Du följer mig från strid till strid och på vådliga rekognosceringar. Klappade ett man- ligt hjärta i ditt bröst, skulle du inte kunna vara modigare och mera uthållig, än du är nu. Hur skall jag kunna löna dig?

- Genom att älska mig.

- Ljufva flicka! Hvilkét härligt och hvilket lätt villkor du uppställer! Skulle jag icke älska dig! Du är mitt lifs

goda genius, älskade Frida. Gifve Gud, att jag en gång finge föra dig hem till mitt älskade fosterland, till Sverige, till Värend och säga: Här är mitt hem, dela det med mig. Värends kvinnor äro af gammalt kända för att vara ädla, storsinta och modiga. De skola förstå dig, de skola hylla dig och du skall förstå dem.

- Min Carl!

- Ack, jag ser så väl den hänförande taflan af vårt lyck- liga hem nära intill Hofmantorps kyrka. Där ligger mitt för- äldrahem, det vackra Furuby, hvilket jag skall ärfva efter far. - Länge är det nu, sedan jag hade någon underrättelse från de gamla på Furuby. Måhända en af dem, måhända båda, redan slumrat in i den sista sömnen och hvila under torfvan på Hofmantorps kyrkogård.

- Tänk inte så, Carl!

- Nej, du har rätt min Frida, jag skall inte tänka så; jag vill hoppas, att de lefva och jag vill önska, att jag en gång måtte kunna få säga till dem: Se här, far, se här, mor, är Frida Meijer, den präktiga flickan, hvilken räddade mitt lif, när jag låg döende på slagfältet. Så här ser hon ut, den ädla kvinnan, som af kastade sin kvinnliga dräkt för att följa mig ut i rök och damm. Hon bleknade ej, när döden rasade kring henne, ty hon är för ädel för att frukta döden. - Men nu äro vi här undan alla faror och nu skall guldbrudkronan i Hofmantorps kyrka tagas fram och sättas på Frida Meijers huf- vud och vördig prosten skall viga oss och nu skall Frida bli husmor på Furuby! - Hej, min rara tös, det just som knäp- per till i hjärtat på mig, när jag tänker på detta!

Han tog Frida om lifvet och tryckte sina yfviga musta- scher mot hennes fylliga läppar.

- Dyre Carl! Hvilken glädje det skulle vara att få följa dig hem och lefva med dig ett lyckligt lif i ditt sköna Sverige - ja, det måste vara ett härligt land!

Sonen uti höga norden Danas liksom ärrig klippa Kraft i sinnet bor!

- Lita på det, tösen min! Här skall du få höra envisa om Sverige!

- Tack!- Men först en bägare fylld. - Se så! - Du får dricka ur silfverpokalen, som jag anammade i Wiirzburg, själf dricker jag ur stormhatten.

Sedan han fyllt i vin sjöng han:

Hör du dystra skogen susa Uti sköna norrskenskvällar,

Högt du är i nord! Hör du forsens toner brusa Mellan branta, gråa klippor,

Kraft däri är spord!

Sonen uti höga norden Danas liksom ärrig klippa,

Kraft i sinnet bor! Glad för kära fosterjorden Han sitt ädla hjärtblod gifver

Uti själen stor!

Hell dig, skönsta land på jorden! Hell er, ädla hjältestammar,

Som ha fostrats där! Hell dig, höga, gråa norden Med de bleka norrskensnätter!

Du mitt hemland är!

- Sjungen I visor och dricken vin härinne? ljöd i samma ögonblick som Carl slutat sjunga en djup basröst och ett väder- bitet ansikte tittade in genom tältluckan.

- Helge I utropade Carl. Stig in, min bror I Du kommer just lagom för att tömma en bägare för vårt härliga Värend och för alla de kära, som vi äga därstädes.

- Tack! Den skålen tömmer jag gärna, liksom jag öfver hufvud taget aldrig plägar spotta i bägaren, svarade Helge Stål och steg in i tältet, där han blef räckt ett dryckeskärl af Fridolf.

- En skål för Värend och våra gamla föräldrar, en skål äfven för din Elsa i Björnamo, Helge, utropade Carl. - För fan! Vore hon här, så hade du dig allt en page, du också, vän Helge! tillade han och satte stormhatten till munnen.

- Det kan du lita på! Det är en tös af samma skrot och korn som I, jungfru Meijerl- 420 -

- Tyst! Tyst, för Guds skull! Kalla mig inte så!

- Nå, nå! I aren, fördöme mig, så karlavulen, att man lätt kan glömma, af hvad kön I aren, när man ser er här i lägret eller på hästryggen, när I följen eder herre, då han rappar på krabaterna. Potsdonnerwetter kreutz Pappenheim! I aren som född till pojke och det är min Elsa med! Men - tillade han, sedan han hade tagit sig en väldig klunk, I mån ej tro, att hon är okvinnlig för det, men hon härstammar från Blenda, det är hela saken.

- Blenda, hvem var det?

- Det var en rask värendstös, mån I tro! - Slå i mera vin, så skall jag berätta er något om Blenda, eftersom Carl ej tycks ha gjort det.

Jungfru Frida fyllde dryckeskärlen och satte sig därefter ned samt lyssnade till Helge, då han berättade:

»Det var en gång en konung i Småland, som hette Alle; en käck och modig man. En gång var han borta med alla sina vapenföra män i ett härnadståg mot den norske konungen.

En dansk konung, Taxe, passade då på tillfället och föll in med en stor här i det värnlösa Småland, hvarest endast kvinnor, barn och orkeslösa gubbar funnos. kvar. Han brände och härjade där alldeles gräsligt.

Taxe stupade dock snart, men en annan konung trädde i hans ställe och for, om möjligt, ännu värre fram i det olyck- liga landet, så att Virestads, Stenbrohults och Agunnaryds socknar snart blefvo alldeles ödelagda.

Då bodde i Konga härad eu ung, mycket förnäm jungfru vid namn Blenda, hvilken, då hon hörde omtalas det elände, som öfvergått en del af Småland och hvilket hotade allt det öfriga landet, med manligt mod beslöt att sätta en gräns för förödelsen. Och hon gick härvid, ehuru ung, tillväga med all den klokhet och besinning, som man blott skulle väntat af år och erfarenhet.

Hon sände således ut budkaflar omkring i alla socknar och byar samt stämde alla där boende kvinnor till ett ställe vid namn Gemla. Alla, lät hon säga, som ville vara henne behjälpliga vid fiendens fördrifvande, skulle där infinna sig,medförande alla slags mat- och dryckesvaror, så mycket deras hus förmådde.

Detta skedde: Kvinnorna från Konga, Albo, Kinnevalds, Norrvidinge och Uppvidinge härader inställde sig vid mötes- platsen medförande stora lass af öl och mat.

Blenda höll nu till dem ett alla sinnen uppeldande tal, uppmanande dem att under männens frånvaro rädda hus och hem, barn och gamla föräldrar från den hotande förstörelsen.

Det ville de alla, hvarför de försedde sig med vapen af alla slag, dem Blenda låtit hopsamla och föra till samlings- platsen.

Och så tågade kvinnohären, utrustad med liar, yxor, knifvar, spett och andra tillhyggen, bort till sjön Salen i närheten af Bråvalla hed - beryktad för ett väldigt fältslag - där de slogo läger och rastade.

Där på slätten tillagades nu det största gästabud, man någonsin hört omtalas, i det att all den mat och allt det öl, smålandskvinnorna ditfört, framsattes och uppdukades på det mest smakfulla och inbjudande sätt.

När allt var i ordning, sände Blenda bud till danskarne, som lågo lägrade några mil därifrån, med anhållan, att de ej måtte vidare härja landet utan i stället komma till Bråvalla hed och hålla till godo med det gästabud, som Smålands kvinnor hade tillredt åt dem. Dessa stackars kvinnor, hade budet upp- drag att säga, voro utledsna vid ensamheten; och då de ej kunde veta, när och om deras män skulle återkomma, ville de fördrifva några stunder under glädtigt samspråk med de danske krigsmännen, som ingalunda skulle få ångra det omak, de gjorde sig, enär man hade fullt upp med mat och dryck att undfägna dem med.

Detta lät ju ytterst lockande för danskarne, som länge lidit af krigets försakelser och strapatser, ty de hade redan för flera dagar sedan förtärt det sista af de i Småland med våld tagna förråden. De logo i skägget åt »de karlgalna kvinnorna», som de kallade dem, men lofvade dock med mycken vänlighet att hörsamma deras godhetsfulla inbjudning.

Och så bröto danskarne upp och i spetsen för dem tågade den nyvalde konungen.Men då de anlände till den uppgifna platsen sågo de ingen enda människa där, ty kvinnorna hade gömt sig i den när- belägna skogen.

- Stor sak i käringarne, sade de då emellan sig, de komma nog fram sedan.

Och nu kastade de sig med hungriga vargars glupskhet öfver den tillredda maten och sparade icke heller de bukiga öltunnorna. Kungen själf och hans höfvidsmän voro ytterst upprymda och det voro äfven soldaterna.

Slutligen blefvo dock Blendas och hennes vänners gäster litet tunga efter det myckna ätandet och drickandet och deras i skogen gömda värdinnor lurade blott på det ögonblick, då de skulle få rycka fram med den sista trakteringen.

Den ene dansken efter den andra somnade slutligen in och inom kort var af hela den talrika hären inte en enda man vaken.

Som de nu lågo där i största oordning strödda öfver fältet djupt insomnade, väldigt snarkande och utan vapen, ty dem hade de straxt före måltiden lagt ifrån sig, smögo sig kvinnorna i ett nu fram ur skogen, öfverföllo och slagtade dem på det jämmerligaste sätt, så väl konungen som hela hären, hvaraf blott en enda man undkom, som kunde förtälja de andras öde.

Härmed var dock icke allt vunnet, ty väl var hufvudhären oskadliggjord, men en afdelning däraf fanns ännu, som, afsöndrad från de öfriga, nu som bäst under nattens mörker härjade och plundrade i byarne mellan Åsnen och Salen.

Detta visste Blenda och hon beslöt att förgöra äfven dessa fiender.

Hon meddelade sitt förslag åt kvinnorna, hvilka, seger- druckna, som de voro efter den nyss utförda blodiga bragden, gerna samtyckte till detsamma.

Blenda fördelade således sin här i tre lika afdelningar och satte två bland de raskaste flickorna, Ramborg och Sigrid, till anförarinnor för de två, under det att hon själf anförde den tredje afdelningen.

För att dock icke i förtid väcka uppmärksamhet buro de framför ansiktet hvar sin stora granruska, så att det såg ut, som om en skog kommit vandrande. **Danskarne hade nyss lagt sig att sofva.**- 424 -

Äfven detta företag lyckades.

Danskarne hade nyss lagt sig att sofva, och som de visste, att inga svenska män funnos där, af hvilka de behöfde frukta en öfverrumpling, hade de ej någon utpost, som kunde var- sko dem.

Kvinnohären rusade således öfver dem från tre håll och dödade dem samt och synnerligen, innan de hunno sätta sig till motvärn.

Anföraren för danska afdelningen, hvilken hette Baste Stark, blef af segervinnerskorna begrafven och hans graf, nära Ströby gärde, visas ännu i dag under namn af Baste hög; men med de andra liken gjorde man sig intet besvär utan lät dem ligga där de lågo, till korpars och andra djurs byte, strödda öfver slätten, hvaraf den närbelägna byn sedan fick namnet Ströby, som den heter ännu i dag.

Nu först var segern fullständigt vunnen och aldrig har väl någon general återvändt från striden mera stolt och glad än den unga Blenda i spetsen för sin kvinnohär.

Hon påstås då ha ridit på en hvit häst, iklädd en fjäder- prydd hjälm och med en dyrbar sköld samt ett kostbart svärd, hvilket alltsammans hade tillhört den aflifvade danske kungen.

Där fanns ej i hela skaran en enda kvinna, som ej till hälften dignade under bördan af vapen, kläder och

dyrbarheter, ty man hade helt och hållet utplundrat de fallna fienderna. Därjämte medfördes en stor mängd hästar, ett byte, som ej var att förakta.

När då de tappra kvinnorna kommo öfver Helge å till en helt annan trakt af Bråvalla hed, slogo de läger och rastade i flera dagar, hvarunder de offrade åt sina gudar, ty händelsen timade långt före kristendomens införande i landet.

Hur stor blef ej vid återkomsten från norska kriget så väl konung Allés som alla hans mäns öfverraskning, då de förnummo, hvad kvinnorna under deras frånvaro hade uträttat.

Kungen utlyste genast ett allshärjarting, dit han kallade alla sina undersåtar och därvid han tillerkände de tappra kvin- norna, som utfört en sådan hjältebragd, åtskilliga förmåner, hvilka de i evärldliga tider skulle få bibehålla.»*)

*) Ur: Anteckningar om svenska kvinnor.- 4*5 -

- Sådan är Blendas historia och från henne stammar min Elsa i Björnamo och öfriga värendsflickor. Skål för Värend och alla dess innebyggare!

- Skål!

- Där skolen I finna kvinnor, hvilka I skolen förstå, kvinnor, hvilka icke skola draga i betänkande, att liksom I följa sin hjärtans kär i striden, kvinnor, som ej frukta trollen, ännu mindre människor.

. Trollet uppå berget stod Med sin båga spänd. »Hvi står du här med båga spänd?» Jo, jag skall skjuta både folk och fä. »Det skall jag dig förmena, Du skall skjuta i stockar och stenar,»*

som det står i visan om värendsflickan och trollet, som skulle skjuta trollskott. - Herre min Gud, underligt är det att sitta här långt bort i främmande land och tala om sin hembygd. Hvem vet, om jag mera får återse de kära skogarne och. tegarne samt min älskade Elsa, som trofast väntar mig. - Jag har just i dag fått bref hemifrån, Carl.

- Har du?

- Ja, pastorn i Hofmantorp har skrifvit för Elsa till mig ett långt bref.

-- Talar han något om de gamla på Furuby?

- Ja, han hälsar dig ifrån dem. Nog lefde de och voro friska, när han skref brefvet; hur det är nu, är ej godt att veta. Brefvet är nära ett år gammalt, det skrefs förra hösten.

- Gud välsigne mina gamla föräldrar. - Och på Kårestad ?

- Mor är död och far går nu ensam på Kårestad.

- Åh.

- Nej, han går ej ensam. Han har tagit min Elsa till sig och hon är honom nu som en dotter, ja, ännu mer, hon är hans allt i allo, den goda flickan. Pastorn skrifver, att far bestämt, att Elsa skall efter hans död ha Kårestad, om jag

* Ur en medeltidsvisa från Värend.

inte kommer hem med lifvet. - Nå, nå, det var just som jag ville ha det. Då vet jag, att min gamla fädernegård är i goda händer. - Jag kommer aldrig hem, det känner jag.

- Hvarför dessa dystra tankar! - Drick, Helge, och slå bort dessa griller!

- Tack! - Skål, bror Carl och skål, jungf. .. Fridolf, menar jag! I mån ej tro, att jag är en kruka eller en back- hare, som fruktar för döden! Ånej! Döden är min gode vän och broder! Jag ser honom dagligen, han snuddar förbi min sida, men ännu har han ej slutit mig i sina armar. - Jag har dock »nornat» * mitt öde.

Ännu flera århundraden efter kristendomens införande och hela medeltiden igenom kvarstodo hedniska bruk, plägseder och föreställningssätt inom Värend som underlag för den kristna kulten. Hedendomens världsåskådning och gudalära kvarstodo mycket länge såsom lefvande folktro vid sidan af den nya läran och spillror däraf ha i Värend förmått bibehålla sig ända in i våra tider. Dessa lösa spillror hafva naturligt- vis ej kunnat undgå att under påverkan af så många århund- radens kristliga idéer så småningom upplösas, vittra och på mångfaldigt sätt ombildas. Men de låta sig dock ännu i många fall igenkännas, om ock deras urskiljande liksom i allmänhet studiet af medeltiden med dess olikartade bildningar och öfver- gångsformer kräfver en stor varsamhet.

Hvad som ibland dessa kvarlefvor af uråldrig hedendom torde vara mäktigast, liksom det är djupast liggande, är den i Värend ännu lefvande tron på ett blindt, ett allt behär- skande öde.

Folket bibehåller ännu i dag samma världsåskådning, som en gång var hedendomens innersta kärna och grundval. Allt hvad som timar och sker i världen, godt eller ondt, är på förhand bestämdt af en hemlighetsfull makt, hvilken allt är undergifvet och af hvilken de yttre händelserna blott äro uppenbarelser, liksom människans egna lidelser och hennes

* I värendsmålet förekommer ett verb: norna, nyrna, som betyder: gifva hemliga vinkar, hemligen åtvarna, underrätta. - Se Hylten-Caval- lius: Värend och Virdarne.- 427 -

genom dem bestämda handlingar. Man igenkänner allestädes en evig världslag; men man har ännu icke förmått höja sig till en allmän och klar uppfattning af idéen om kristlig försyn, eller om människors handling såsom bevarande af viljans fria och sedliga själfbestämning.

Och i sammanhang med denna tro på ödet såsom en högre och allt behärskande nödvändighet fattar ännu mången efter hedningarnes sätt hela skapelsen såsom ledd och befolkad af hvarandra underordnade, mer eller mindre mäktiga natur- vättar, under hvilkas inflytelse öfver människan och hvad henne tillhör, står i lifvet och emellan hvilka hon själf intager sin gifna plats efter döden.

Spåren af detta föreställningssätt framträda allestädes märk- bara i värendskt folkmål liksom i värendskt folklif, om ock numera oftast i en mildrad form. Ännu i senare tider har man dock exempel på en sådan fatalism, såsom då en mor vägrade tillåtelse att genom rullning söka till lifvet återkalla hennes drunknade son, eller den gängse motviljan att i sjukdomsfall tillkalla läkare o. s. v. Man har nämlingen länge betraktat dylika åtgöranden såsom otillåtna ingrepp i ödets oföränderliga skickelse. För öfrigt nyttjas ännu ordet öder, öer, ön i lan- dets folkmål under betydelse af genom ödet eller skickeisen bestämd, såsom: »Äss ja å öen te å loiva, tess den daen kommer» (om jag är af ödet bestämd att lefva, tills den dagen kommer), »han va inte öen te å få svi sia hoira växena» (han var inte af ödet bestämd att få se sina söner uppvuxna) o. s. v. Eljest heter det nästan alltid vid inträffande olycksfall »det var så rätt skickadt», »ämnadt», »bestämdt», »utsedt», »förord- nadt»; »det skulle så ske»; »det skulle så hända»; »det var rätt så, att det skulle så vara» o. s. v. När dråparen dräper, såsom när han själf får gå till döden, säger ännu alltid värendskvinnan full af medlidande: »Ja, det var väl så hans öde!» »Stackare; det var ett ynkligt öde!» Ödet spelar således sin hemlighetsfulla roll, hvarhelst död och olycka äro framme, liksom öfverallt, där människan, behärskad af våldsamma lidelser, synes handla mindre efter eget rådslag än på grund af en inre bjudande nödvändighet. Allting är detsamma underordnadt, hednaguden och naturvätten, liksom människosinnet och då hela naturlifvetoch skapelsen är en sammankedjning af olika positerade makter, står med detta föreställningssätt i noga förbindelse den allmänna tron på tydor, varsel, genfärd och förebud, genom hvilka ödet i dunkla tecken förebådar stundande tilldragelser. *

Vi hafva velat meddela detta som inom en parentes för att bevisa, att Helge Stål verkligen kunde begagna det uttryck, som vi lagt i hans mun.

- Har du »nornat» ditt öde, Helge? utropade Carl och sprang upp. Hvad har du sett?

- Att min lefnad snart är all.

- Gud hjälpe oss, du såg väl galet?

- Nej, Carl, jag såg rätt och ingen undgår sitt öde.

- Berätta mig, hvad du såg.

- Det var i går afton. Jag stod och tittade uppåt Alte Vestes kullar, där de fördömda papisterna nu grassera och regera. - Då fick jag se en blek man stiga upp ur jorden, just där himmel och jord mötas. Det är en gast, en döder-man, tänkte jag.

- En gast? -Ja!

- Den skall jag läsa bort. Mor har lärt mig, hur man skall besvärja gasten. Jag kan besvärjelsen. Rita ett kors framför dig, Helge, så att jag må läsa bort gasten genast. Du får sedan berätta, hvad du såg; har jag väl läst bort gasten, så kan han ej göra dig någon skada.

Helge gjorde som Carl sade och den sistnämnde läste därefter:

Vår herre Krist och Sankte Pehr

De gingo sig den vägen fram,

Så möter dem en döder man.

Då sa' Vår herre och Sankte Pehr

Till den döde mannen:

»Hvart skall du gå?»

Den döde mannen sa':

»Jag skall gå till Helge Stål.»

»Hvad skall du där?»

Sa' Vår herre och Sankte Pehr.

»Jag skall krysta honom, så att hjärteblodet skall rotas.»

* Hyltén-Cavallius: Värend och Virdarne. **Nu är gasten åt häcklefjälls.**- 430 -

»Nej, det skall jag förvägra dig.

Jag skall lägga dig under stock och sten,

Så att du skall göra ingen man mehn!*

- Seså! utropade Carl, sedan han slutat besvärjelsen mot gastkrystning eller gastkramning, som det äfven kallades. - Nu är gasten åt häcklefjälls, ser du honom en gång till, så skall jag läsa bort honom igen. - Hur var der nu med din syn?

- Jo, jag stod och tittade mot Alte Veste. Plötsligt fick jag se en blek man stiga upp ur jorden, just där himmel och jord mötas. - Han närmade sig. Ibland försvann han bland skuggorna, men plötsligt dök han upp igen. Han flydde undan, så snart några människor rörde sig i hans väg. Ingen patrull varsnade honörn. Han skred fram i månskenet som ett spöke.

- Plötsligt stannade lian och fastän han var på långt afstånd från mig, kände jag, hur hans blickar brände på mitt bröst och jag s^ig, hur han pekade på mig.

- Skall jag dö nu? sade jag vid mig själf.

- Ja, snart! svarades det mig högt och tydligt.

- Min Gud, så gräsligt! utropade jungfru Frida. Helge fortfor:

- Svaret kom från en soldat, hvilken kom bakom mig och talade till en af sina kamrater, som stod i tältluckan.

Gasten hade lagt svaret i hans mun, det förstod jag väl.

- Godt att få veta det; jag fruktar inte döden, mumlade jag för mig själf; men i alla fall drog jag mitt svärd och riktade spetsen mot det håll, där gasten stod.

- Inte vet jag hvarför; men gasten pekade till höger om mig; jag följde riktningen af hans finger, som bildade en lång skugga i månskenet - och se, mina blickar träffade flaggan, som vajar öfver konungens bostad.

- Milde Gud! utropade jungfru Frida.

- Konungens? sade Carl Frisk. -Ja!

* Denna besvärjelse är af Carl Linnaeus antecknad i Värend år 1741 och meddelas i hans öländska och gotländska resa, sidd. 28, 29.- 431 -

- Den fördömda gasten I Jag skall gå och läsa bort gasten vid konungens bostad. - Hur blef det sedan?

- Jag ryckte till och kunde inte taga mina blickar från flaggan. I detsamma gick månen in i moln och det blef en dyster stämning öfver nejden. Då upprullades för mig en underlig syn.

Helge torkade sig i pannan.

- Hvad såg du? Tala! Tala! Måtte ingen fara hota konungen!

- Jag såg, det var som i ett moln, just ofvanför kungens flagga, hur två väldiga härar drabbade tillsammans. Främst sken af guld på en snöhvit häst vår älskade konung. Hvar han for fram, var det ljus och sol. Han lyste i min syn sitt folk, liksom han i verkligheten är vår föresyn, vår omtänksamme fader.

- Guds död! Må konungen icke sväfva i någon fara, Helge! Fortfar!

- Plötsligt - konungen hade just då hunnit upp till spetsen af en kulle - .störtade han baklänges i sadeln och blod i strömmar runno genom hans kyller ned på hästen och färgade denne rödstrimmig.

- Det betyder olycka! Himmeln bevare oss!

- Konungen rätade upp sig igen i sadeln och hästen galopperade allt vildare framåt, han steg öfver kullen, han trampade luften som ett berg, solen bröt fram och den blodige springaren förde vår älskade konung rätt in i solen.

- Himmlns Gud! Det var en svår varsel. - Hvad såg du mer?

- Intet! Synen försvann och jag vände mig om för att se om gasten stod kvar!

- Nå?

- Nej, jag såg honom inte, men plötsligen blef det ett krakel i skogsbrynet. Ett par soldater löpte fram och ropade åt hvarandra:

- Tag munken! Tag munken! Han har smugit kring här hela dagen och har nog intet godt i sinnet.

- Munken? utropade jungfru Frida och satte ena handen- 432 -

för sitt bröst, under det att hennes kinder blefvo hvita som snö. - Munken!

- Ja, så ropade del - Jag har honom, sade den ene soldaten, men uppgaf i detsamma ett jämmerrop och störtade

Plötsligt - konungen hade just då hunnit upp till spetsen af en kulle...

till marken med ett dolkstygn i halsen. - Jag skyndade fram ...

- Och munken? frågade jungfru Frida darrande.

- Han försvann i småskogen och kunde inte återfinnas.- 433 -

- Den sårade karlen dog efter en helt kort stund och tydligt var, att dolkklingan varit förgiftad, ty såret svällde upp och hela kroppen blef som en böld, innan den arme saten fick andas ut sin sista suck.

?- Min Gud! Det var pater Myosotis! utropade jungfru Frida. Det var pater Myosotis! Han följer svenska hären i spåren för att med sin förgiftade klinga kunna nå konungen.

- Hvem vet, om han inte snart lyckas!

- Den katolske hunden!

- Carl!

- Ja, mitt barn!

- Konungens lifpage har ju dött?

- Ja, det har han, men hans majestät har just i dag fått en ny lifpage, en präktig pojke härifrån Ntirnberg vid namn Leubelflng.

-- Hans majestät behöfver två lifpager.

- Det håller jag ej för otroligt, men därom . . .

- Kom, Carl, och I med, Helge Stål!

- Hvad vill du, mitt barn?

- Följen mig till konungen!

- Till konungen, hvad vill du . ...

- Jag vill bli hans majestäts lifpage! -? Du, Frida?

- Ja!

- Flickan yrar, broder Carl!

- Nej, jag yrar inte. Följen mig till konungen eller går jag ensam till hans majestät!

- Men betänk!

- Jag har betänkt mig! O, Carl, om du älskar mig, följ mig, om du älskar din konung, motsätt dig inte min vilja i detta fall!

- Jag älskar både dig och konungen, det vet du allt för väl, min goda flicka. - Men du lifpage hos hans majestät?

- Hvad skullen I kunna uträtta, jungfru Frida?

- Mer än mången! Pater Myosotis skall inte gifva sig, förrän han inträngt i konungens rum, jag känner det, ja, jag vet det. Ovisst är, om han kommer klädd som munk; lika väl kan han komma klädd i uniform eller som köpman. Han

vet att byta om skepnad efter behof. - Men jag känner igen honom, i hvilken skepnad han än må uppträda. Jag kände igen honom i Werben, när han kom klädd som bonde. - Jag är den ende, som kan skydda konungen mot pater Myo- sotis. Följen mig, för Guds skull, följen mig. -

- I sanning, I hafven inte så orätt, sade Helge Stål efter något betänkande.

- Dyra Frida! Ditt ädla hjärta förnekar sig aldrig. Jag följer dig! - Kommer du med, Helge?

- Ja: - men tänk, om konungen märker, att det är en flicka, vi rekommendera honom till page.

- Stor sak! Ett manligt hjärta slår i denna ädla flickas bröst. - Kom.

- Tack!

- Men, sade Carl, som redan satt hatten på hufvudet, jag blir öfvergifven.

- Vill du ej gifva ditt lif för kungen, Carl, sade jungfru Frida.

- Jo, med glädje!

- Ar då din page dig dyrbarare än ditt lif?

- Ja!

- Tack för det ordet! utropade jungfru Frida och slog sina armar om Carls hals samt kysste honom. Du skall ej mista mig! Låna mig åt konungen för en tid, din är jag ju dock för lifvet.

- Älskade flicka!

De kysstes åter, hvarefter omfamningen upplöstes och alla tre gingo ur tältet samt styrde sina steg till högkvarteret. Carl Frisk och Helge Stål gingo tillsammans och på något afstånd följde pågen Fridolf sin herre, såsom det anstod en tjänare att göra. - Ingen kunde ana, att denne page var en flicka, tro- lofvad med den, hon tjänade. -

Pagerna voro svennernas, piltarnes och drängarnas efter- trädare och hade samma befattningar som dessa sina föregån- gare. H. Hildebrand beskrifver dem i sin bok »Sveriges medel- tid» sålunda:

»Svennen var förmer än pilten eller drängen; men det fanns icke blott denna skillnad: såväl bland svenner som piltar funnos personer, som genomgingo en uppfostringskurs

i en stor mans hus och under denna tid voro förbundna att utföra tjänares göromål, men denna underordnade ställning skulle framdeles utbytas mot en högre; andra däremot voro rätt öch slätt tjänare utan afsigt att vinna en förbättrad lott i lifvet. Inom tjänareskaran fanns således en genomgående skiljak- tighet och de två elementen torde väl ej alldeles hafva saknat benägenhet för inbördes split; ynglingen af ädel börd, som tjänade endast till en tid, bör hafva haft svårt att i alla för- hållanden känna sig likställd med dem som, för hvilka tjänsten var lifsuppgift, så vida icke synnerligen gynnsamma omständig- heter framkallade en ändring. Sådana omständigheter kunde dock inträffa.»

»Ett egendomligt drag», fortsätter samma författare, »är seden att gifva tjänarne öknamn, som vunno så mycken bur- skap, att de stundom nämndes med utseslutande af dopnamnen. Exempelvis må nämnas Nils springopp, Tore hafresäck, Port, Räfunge, Näktergal, Bäck, Mus, Rask, Apollegard. Användan- det af dessa extra namn synas snarast vittna om det goda för- hållandet mellan husbonde och tjänare.»

»Sven var detsamma som väpnare och han kallades där- för äfven Sven af vapen. Stormannens s ven ner eller de så kallade gammalsvennerna hade till sin främsta uppgift att tjäna sin herre med vapen; somliga småsvenner voro »färdiga med häst och harnesk», ja, en småsven kunde »rida färdig» med flera hästar. I detta senare fall synes han kunnat påräkna sär- skild god lön; red han endast med en häst, var han i afseende på lönen likställd med skyttarne.»

»Den tid kunde komma för småsvennen, när han fick sitta till bords med gammalsvennen.»

»Han hade då »rätt att hålla sig en egen tjänare, en små- dräng, hvilken skulle vara så pass vuxen, att han kunde rida i sin husbondes harnesk och så att han kunde med en af kamraterna fullgöra en skytts tjänst. Småsvennerna voro skyl- diga att tjäna vid bordet och elda badstugan, när husbonden ville bada. . . Den yngsta småsvennen skulle under resorna taga vara på sin herres stöflar, sporrar och harnesk.»

»Redsvennen hade att »bröda bordet», d. v. s. lägga på detta bröd med tillbehör och taga tillbaks, hvad efter slutad måltid fanns kvar af maten» o. s, v.

»Kammarsvennen skulle uppreda sin herres säng och hålla hans kläder så väl som linnet och gångkläderna rena, hvar lör- dag framlägga rena och vältvagna lakan m. m., hålla kammaren ren, förvara sin herres kläder och säng, klädeskvast, näsduk, vantar, handskar, lyktor, två par ljusstakar och vaxstaplar. Han skulle göra eld, vara

tillstädes om morgonen, när husbonden klädde sig» o. s. v.

»Närmast under kammarsvennen kom dörrsvennen».

»Dukesvennen och källarsvennen samt stallsvennen om- talas äfven.»

Den plats, jungfru Frida Meijer ville söka erhålla hos konungen, var närmast att likna vid kammarsvennens, fastän den kallades lifpage i detta tidehvarf.

Konungen hade flera lifpager, hvilka hade olika förrätt- ningar. Somliga hade att följa honom på ridter och i strider, andra att passa honom upp i hans rum.

När Carl Frisk och Helge Stål hunnit till högkvarterets grannskap, stannade de och Carl vinkade Fridolf till sig.

- Är du ännu fast besluten för att söka pagetjänst hos konungen? frågade Carl Frisk.

- Ja, herre! sade pågen, hvilken nu måste noga gifva akt på sig själf, att ingen skulle märka förklädnaden. Det vimlade nämligen af soldater och officerare kring dem, där de stodo.

- Godt! Jag vill rekommendera dig hos hans majestät.

- Jag tackar er, nådig herre.

De fortsatte sin vandring och hunno inom kort fram till högkvarteret.

Konungen var för tillfället upptagen och det var ej annat för de båda småländska ryttmästarne än att vänta.

Efter två timmars väntan blefvo de befallda att komma in till konungen, hvilken vänligt hälsade dem, sägande:

- Guds frid, mina vänner! Hafven I å nyo gjort någon- 438 -

djerf rekognoscering och kommen att inberätta, huru I och edra män afdagatagit några »krabater» och dymedelst befriat nej- den från ett antal röfvare och blodsugare.

-- Nej, ers majestät, svarade Carl Frisk, vi bedja att till ers majestäts förfogande få ställa en lifpage i stället för den afdöde.

- Tack, mina vänner; men I kommen för sent. - Är det en smålandspojke, I viljen skjuta fram?

- Nej, det är en tysk yngling, från Zebst; men en ädel gosse, hvilken utan tvifvel skulle bli ers majestät en trogen lifpage.

- Därpå tviflar jag icke, då mina präktiga småländska ryttmästare lägga sig ut för honom. - Låt mig få se honom!

Carl Frisk skyndade ut ur rummet och återkom efter ett ögonblick, medförande Fridolf, hvilken djupt bugande stannade vid dörren.

- Stig fram, min gosse, befallde konungen.

Fridolf lydde och en darrning genomfor hans kropp, då han nu stod framför den store och älskade konungen samt fick blicka in i hans himmelsblå ögon.

- Hvad heter du? frågade Gustaf Adolf.

- Fridolf! svarade pågen och såg så trohjärtadt på ko- nungen, hvilken lade sin hand på hans hufvud, sägande:

- Dina ögon tala ett öppet språk, min vän . . . Du vill bli min lifpage?

- Ja, ers majestät, jag bönfaller om nåd att få bli det.

- I sanning! Du ser käck ut, min gosse, ehuru dina ansigtsdrag äro fina som en flickas. - Gud tröste de unga flickor, som blicka in i dina ögon.

Pågen rodnade djupt och skälfde af räddsla, för att konun- gen skulle finna, att han var en förklädd flicka.

- Du är för späd, mitt barn, för en sådan tjänst. Dina krafter skola ej stå dig bi och för öfrigt har den hederlige

bor- garen Leubelfing här i Niirnberg gifvit mig sin son till lifspage. - Du är för svag. Väx till, min vän, och kom då igen. Har du då sådana förespråkare, som du har nu, så skall du vara viss om platsen.- 439 -

Konungen gjorde en vink med handen, tydande på, att audiensen var slut.

Carl Frisk och Helge Stål drogo sig tillbaka i afsigt att lämna rummet, men de stannade, då de sågo, hur Fridolf sjönk på sina knän och sträckte sina armar mot konungen, hvilken på det högsta förvånad sade:

- Hvad nu?

- Ers majestät! sade Fridolf med en röst, som darrade af den djupaste rörelse. - Ers majestät! Värdes af nåd tillåta mig att stanna, att vaka öfver ers majestäts lif. . .

- Mitt lif står i Guds hand, mitt barn; ej ett hårstrå skall krökas på mitt hufvud utan den allsmäktiges vilja. - Vaka öfver mitt lif? - Känner du kanske något försåt för mitt lif?

- Ja!

- Hvad säger du, barn? Tala!

- Ers majestät, jag är en tysk yngling, som af min strängt katolske fader blifvit uppfostrad till katolik, hvilken lära jag nu afsvurit och blifvit protestant, sedan min fader dött och sedan jag under munkarnas kåpor, funnit röfvare och mördare i stället för gudsmän. - I min faders hus kom dagligen vår biktfader, pater Myosotis, en dominikanermunk. Han för- dömde kättarne, som han kallade protestanterna, och han svor eders majestäts död.

- Säg mig, mitt barn, var den mannen jesuit?

- Ja, han är medlem af den heliga jesuiterorden och af den heliga inkvisitionen.

- Fortfar!

- Jag trodde honom, då han sade, att ers majestät käm- pade mot det goda . . . den katolska religionen var ju det heli- gaste, jag visste.

- Vidare.

- Men så kommo svenskarne till Zerbst. Min far och jag flydde och pater Myosotis förde mig till ett kloster, där jag skulle finna fristad, tills det vore tid för mig att handla.

- Att handla?

- Ja - jag ryser vid tanken därpå.

- Hvad skulle du göra, barn?

- Pater Myosotis sade mig, att jag var af den heliga-- 44° -

jungfrun utsedd till hennes verktyg. Jag skulle befria katoli- cismen från dess värsta fiende, jag skulle . . .

- Hvad skulle du, mitt barn?

- Jag skulle . . . jag skulle . . . mörda ers majestät! När hon sagt dessa ord, brast hon ut i bitter gråt. Konungen stod stum framför henne och såg mildt ned

på den till gosse klädda flickan några ögonblick. Carl och Helge hade dragit sig långt bort mot dörren och det syntes på deras miner, att de fruktade ett vredesutbrott af konungen, hvilken kunde vara mycket häftig. Men de misstogo sig.

- Du skulle mörda Herrans smorde, mitt barn? sade hans majestät lugnt, men strängt.

- Ja! suckade pågen mellan snyftningarna.

- Är det då för att utföra detta den heliga jungfruns åt dig anförtrodda värf, som du nu nalkats mig?

Vid denna fråga lyfte pågen upp sitt hufvud och såg på konungen.

- Min Gud, hvilka misstankar, suckade han för sig själf, hvarefter han högt tillade:

- Ers majestät värdes af nåd tillgifva mig, för att jag vågat nalkas ers majestäts person! - Jag kan inte bära den grymma misstanke, som tynger mig. Jag flyr härifrån och skall aldrig mera visa mig i det svenska lägret.

Han lade sig framstupa och kysste konungens fot. Därefter steg han upp och skyndade mot dörren.

- Stanna! befallde konungen. Pågen stannade.

- Lätt har det varit dig att komma härin, svårare blir det dig att komma ut. - Hur kan du befinna dig i svenska lägret!

- Ers majestät, svarade pågen nu med fullkomligt stadig röst. Gråten hade upphört, lugn men blek stod den lille pågen tätt invid dörren, då han svarade:

- Ers majestät! Svenska hären låg i Werben. Slottet Zauberfels besattes och inom kort kommo svenska skaror öfver till det närbelägna klostret, hvarest jag var innesluten. - I klostret funnos många krigare, hvilka dolde sitt verkliga yrke- 441 -

genom att gå klädda i fotsida munkkåpor. Dessutom var gar- nison stationerad i klosterträdgården med tillhörande byggnader. Det var meningen att samla mycket kejserligt folk vid klostret och därefter med de hopsamlade skarorna göra ett lömskt öfver- fall på det svenska lägret.

- Emellertid kommo svenska ströfkårer till klostret. - Det blef strid. - Omkring klostret kämpades ursinnigt och en skara under befäl af dåvarande löjtnanten nu ryttmästaren Carl Frisk trängde in i självfva klostre; och anställde blodbad bland de till munkar förklädda österrikiska soldaterna.

- Jag såg den ädle och kraftige svensken, hur han käm- pade öppet och ärligt, sedan han funnit, att det ej var munkar, som han hade omkring sig och jag tänkte: Ej kan en sådan man vara en fördömd människa. Pater Myosotis har miss- tagit sig.

- Jag sprang fram till den svenske befälhafvaren, kastade mig på mina knän och besvor honom att taga mig i sin tjenst och befria mig från pater Myosotis förmynderskap.

- Den svenske officeren biföll min begäran och jag för- des med till Werben; - men före aftåget från klostret hann pater Myosotis, som blifvit skonad - han var ju obeväpnad, som man trodde - tillhviska mig, att jag skulle verka för mordplanen mot ers majestät, påminde mig om, att jag var den heliga jungfruns utkorade redskap och hotade mig med de grymmaste kval i skärselden, om jag underläte att söka bringa ers majestät om lifvet.

- Fortfar! befallde Gustaf Adolf, då pågen gjorde ett uppehåll.

- Jag blef förd till Werben och kom i svenska lägret såsom min räddares tjänare. - Jag såg ett helt annat lif bland dem, som äro kallade kättare än bland katolikerna. Jag såg glada och trofasta ansikten, hörde muntra visor, glada samspråk och de råa seder, som jag skådat bland kejsarens trupper, funnos ej i det svenska lägret. Jag såg ers majestät. Jag hörde hurra- ropen, hvar ers majestät färdades fram, jag hörde ers majestät tala och jag tänkte: Lyckligt det folk, som har en sådan konung! Aldrig skall ett mordvapen af mig lyftas mot det bröstet! Patern har misstagit sig! Den heliga jungfrun kan

Hjelteko nungen. 5 6ej fordra, att jag skall döda en sådan konung. Patern har misstagit sig!

- Jag blef allt mera fästad vid de svenska krigarne, jag lärde mig afguda min husbonde och en önskan vaknade hos mig att få komma till Sverige, att få bo i det land, som fostrar sådana män och som äger en sådan konung. Jag hörde de svenska gudstjänsterna, hvilka voro imponerande i all sin enkel- het; mitt radband blef mig likgiltigt och nästan omedvetet stämde jag in med i den härliga under trumhvirflar sjungna koralen:

»Vår Gud är oss en väldig borg», hvarjämte jag lärde mig sjunga:

»Förfäras ej du lilla hop»,

hvilken sång man sagt mig, att ers majestät själf sammansatt.

- Fortsätt!

- En dag kom in i lägret i Werben en bonde, hvilken hade matvaror att sälja. - Jag kände väl igen den bonden. - Det var pater Myosotis, som förklädt sig. - Jag förstod, hvad han ville och jag darrade.

- Vidare!

- Han uppsökte mig och påminde mig om min skyldighet att tjena den heliga jungfrun . " .

- Nå?

- Jag afvisade honom . . .

- Vidare!

- Den till bonde förklädde patern sökte då döda mig och utan tvifvel skulle han lyckats däri, om ej min husbonde, ryttmästare Frisk, kommit mig till hjälp.

- Och munken!

- Han försvann.

- Hvad vill det säga, ryttmästare Frisk. Tillåter ni en lönmördare, som till och med i sin gördel bär en dolk, slipad för en konungs bröst, undkomma.

- Ers majestät, svarade Carl Frisk. Smidigare än en orm slingrade sig munken bort och kunde aldrig återfinnas. Mitt folk sökte förgäfves. Han var borta.

Kungen tycktes missnöjd och gick ett par slag i rummet. **— Jaså du ville vaka öfver mitt lif, min gosse?**- 444 -

Emellertid lugnade han sig och befallde pågen att fullborda sin berättelse.

- Efter den betan afsvor jag den katolska religionen, fortfor Fridolf, och jag har sedan följt min herre under alla hans strider. - Och nu ...

- Vidare!

- Ers majestät, jag har slutat. - Jag har bedt att få bli ers majestäts lifpage och blifvit nekad. - Gud bevare ers majestät!

Konungen blef tankfull.

--Jaså du ville vaka öfver mitt lif, min gosse?

-Ja!

- Fruktar du ännu för paterns anläggningar?

- Ja, jag vet, att patern smyger omkring för att träffa ers majestät. I går föll en soldat offer för hans förgiftade dolk.

- Guds död! Är den hunden i svenska lägret!

- Ers majestät! Pater Myosotis smyger sig fram som en orm, ja, som en ande. Lykta dörrar utestänga honom ej. Han kommer i olika förklädnader; men i hvilken skepnad han än uppträder, känner jag dock igen honom. - Därför har jag bönfallit att få bli ers majestäts lifpage. Jag skulle ligga vid ers majestäts tröskel om nätterna, men jag skulle ej sofva; upp- märksam på hvarje ljud skulle jag skydda ers majestät mot munkens försåt eller själf dö för hans dolk.

Konungen svarade intet på en stund, hvarefter han befallde de båda ryttmästarne och pågen att aflägsna sig, de skulle seder- mera få del af hans beslut.

Fram på dagen blef grefve Brahe kallad till konungen och en kort stund därefter kom befallning till ryttmästarne Frisk och Stål, att de skulle infinna sig hos hans majestät, medtagande pågen Fridolf.

Konungen mottog dem nådigt och sade till pågen:

- Min vän! Jag har gjort mig underrättad om, att ditttal var sant, att en småländsk ryttare i går fallit offer för en munks förgiftade dolk. Det är mig, den dolske munken söker. - Mitt lif står i Guds hand och utan den högstes vilja skall intet ondt ske mig. Dock vore det orätt att förkasta den hjälp, himmeln sänder. Utan tvifvel har den högste sändt mig dig, därför antager jag dig i min tjänst som lifpage. Du har vakten i högkvarteret. Leubelfing skall tjäna mig på fältet.

- Gud bevare ers majestät! utropade pågen och böjde knä.

- Och I, mina herrar, sade konungen, vändande' sig till de båda ryttmästarna, I hafven rekommenderat mig denne yng- ling, utgången från ett katolskt hem. Utan eder rekommenda- tion hade jag aldrig tagit pågen i min tjänst. Pass på, att I ej hafven infört en orm i min kammare. Är pågen värfvad af jesuiten att nedstöta mig, så äro de kulor stöpta, som skola genomborra edra bröst, mina herrar!

Konungen vände sig därefter till grefve Brahe, sägande:

- Eder, grefve Brahe, befaller jag, att, om jag skulle dödas eller skadas genom den nyantagna lifpagens åtgörande, I ofördröj ligen låter skjuta ryttmästarne Carl Frisk och Helge Stål! - Se här min skriftliga befallning i denna sak!

Han lämnade grefve Brahe en med kungligt signet för- sedd order.

Därefter vinkade han med handen och under djupa bug- ningar lämnade de konungen, som satte sig ned vid sitt arbets- bord och fortsatte ett afbrutet arbete.

Grefve Brahe installerade pågen Fridolf i högkvarteret och ryttmästarne Stål och Frisk gingo hvar till sitt.

Nästa natt blef den nye lifpagens första vaktgöring.

- Befaller ers majestät, att jag sjunger, frågade lifpagen, hvilken redt sitt läger vid dörrtröskeln på en kudde.

- Kan du sjunga, min gosse, frågade den musik mycket älskande kouungen gladt öfverraskad.

~Jal

- Sjung då mitt barn. Ljuft är att somna vid toner.- 44^ -

Pågen knäppte på en mandolin, som han gömt undan i ett hörn för att ha den till hands, om han finge sjunga konungen

till sömn.

Sjung då, mitt barn, Ljuft är att somna vid toner.

Han hade lärt sig en af de sånger, som konungen själf skrifvit. Mild och skär klingade den jungfruliga stämman och konungen förundrade sig öfver, att en gosse kunde ha en så hög röst. Han njöt emellertid i fulla drag af musiken, hvilken- 447 -

förhöjdes genom ackompanjemanget från den välstämda man- dolinen.

Pågen sjöng:

Medan man lefver i världen här, Måste man det betänka, Att lycka och olycka tiden bär, Hon månde ej annat skänka.

Den där nu vill denna världens lopp

Rätt begynna och ända,

Han sätter - näst Gud - på dygd sitt bopp,

Flan kan olycka afvärja.

Denna är allena den förvisst Som sig ej underkastar Olyckones »drygh» och hårde kvist, Som eljest allt antastar.

Uti hvad stånd du vara må Som denna vägen villa Redligt vill resa och genomgå, Dygd är ledsagaren gilla.

När du henne följer i all stund Månde hon dig framföra, Till heder mot all världens påfund, Hvad vill du mera begära

Däruti så bevarar hon dig, Blott du henne ej glömmer Och beskyddar i all din lifstid, Hur världen än om dig dömer.

Alltså att lefva vore ej konst

Och uti ära att blifva,

Om man ej fruktade hat och ogunst,

Som världen beständigt drifva.

Men mot dygd kan all »Calamitet» Icke mera uträtta, Än töcknen mot solens klarhet Stundom plägar i verket sätta

Stadigt sinne behöfves därtill, Som sig icke förskräcker,-448 -

Utan blifver alltid vid dygden still, Hvart världen vrider och vräker.

Men för allt detta lönar hon dig, När du ditt lopp fullbordat, Med pris, som varar evinnerlig Efter som det är förordadt.*

De båda lifpagerna Fridolf och Leubelfing kommo mycket väl öfverens. De voro äfven båda goda och ädla naturer och passade väl för hvarandra samt kände ingen afund mot hvar- andra.

Däremot voro de båda utsatta för de öfriga pagernas afund och hade ofta tråkigheter därigenom.

Några dagar efter den dag, då Fridolf blifvit lifpage hos konungen, hade en del af konungens och oflicerarnes pager ett gille i ett stort tält.

Där dracks ädelt vin och godt nurnbergeröl; en massa unga flickor från staden voro inbjudna och det dansades och glammades utanför tältet på en. slät plan, hvaremot förfrisk- ningarna bjödos uteslutande i tältet, detta på befallning.

Under detta gille utropade en af pagerna:

- Han I hört, att hans majestät skaffat sig en ny lifpage?

- Ja, det veta vi väl, svarade en af flickorna, det är mäster Leubelfings son här ifrån Niirnberg.

- Mäster Leubelfing har sedan dess blifvit så stolt, att han kan spricka af högfärd, inföll en annan.

- Min bror hade passat bra mycket bättre till lifpage, än den där grofve och klumpige Leubelfing, försäkrade en tredje och gjorde en knyck på nacken.

* Se konung Gustaf Adolfs skrifter, sid. 611.- 449 -

- Att hans majestät vill ha en stöddig lifpage, är intet att undra på, sade en af pagerna; men ni skulle se hans andra lifpage.

- Har konungen tagit två nya lifpager då?

- Jo, jo män I Är Leubelfing kraftigt byggd, så är lif- pagen Fridolf i stället smärt som en flicka.

- Ha ha ha!

- Han har fötter, som äro så små som en kattunges tassar.

- Bravo! Ha ha ha!

- Och händer så fina och hvita ...

- Och hvilket barnansikte sedan!

- Men han sätter sin näsa i vädret och ser ut som: »Kom mig inte för nära!»

- Han skall stukas!

- Kom ihåg, att han är konungens lifpage.

- Hvad betyder det? Han behöfver väl inte se andra öfver axeln för det.

- Är det säkert, att han gör det då?

- Det hörs, att du inte har sett honom.

- Kunna vi inte få hit honom?

- Det vore väl roligare att få hit Leubelfing, han känner ju de flesta flickorna.

- Bäst är det väl att skaffa hit båda två.

- De kunna nog inte båda gå från högkvarteret.

- Kanske det!

- Fridolf kan sjunga till mandolin. Det vore väl roligt för flickorna att få höra honom sjunga.

- Kan han sjunga?

- Ja!

- Hur vet du det?

- En af konungens andra pager har talat om, att han sjunger hans majestät till sömn hvar afton,

- Det vore knäfveln.

- Finns ingen af konungens pager här?

- Jo, där står en. Pågen Heinrich.

- Vi skola fråga honom.

- Heinrich!

- Ja!

- En bägare vin!

- Tack!

- Skål!

- Skål!

- Säg mig, känner du konungens lifpage, Fridolf.

- Tror jag det! Det är bäst att hålla sig väl med honom. Han han har fått ett besynnerligt insteg hos konungen.

- Hvad tycker du om honom?

- Bra! Det är en bra pojke! Han och Leubelfing, äro riktiga kärnpojkar, skall jag säga.

- Men den där Fridolf, sätter inte han näsan bra högt i vädret?

- Hvem skulle inte göra det, om man vore konungens lifpage och finge sjunga hans majestät till sömn hvarenda kväll.

- Gör han det?

- Det kan du lita på.

- Tror du, han vill delta i vårt gille?

- Kanske.

- Säg till honom, att han kommer hit och sjunger för flickorna.

- Sjunga tycker jag, att vi kunna göra självfva. Här skall du få höra!

Heinrich fyllde sin bägare och sjöng därefter till stor för- nöjelse för de öfriga och icke minst för flickorna:

Höj upp ditt glas, min bror, att dricka! Sjung glädjens lof, pokalen töm! Tag glad en kyss utaf din flicka Och njut, var glad, bekymmer glöm! Käns af glädje hjärtat glöda, Sjung i glada vänners ring, Ser du drufvans safter blöda, Drick en skål! Plingplinglipling!

- Bravo! Bravo, Heinrich! ropade pagerna och flickorna om hvarandra samt stötte hop pokalerna. Bravo! Bravo!- Hur var det! Stämmen in i refrängen I

Alla sjöngo de sista orden under glam och munterhet:

Käns af glädje hjärtat glöda, Sjung i glada vänners ring, Ser du drufvans safter blöda, Drick en skål! Plingplinglipling!

- Skål! Skål! Det var en glädjens skål!

- Sjung nu för flickorna också!

- Det får någon annan göra!

- Skicka efter lifpagen Fridolf!

- Det behöfs inte! Jag skall sjunga för flickorna!

- Skönt! Skönt!

En annan page höjde nu sin bägare och sin stämma, sjungande:

Tryck till ditt bröst din hulda tärna ? Och kyssens milda nektar njut, I hennes ögon blicka gärna, Ack kärlek såg du där förut. O, hur ljufligt för ditt hjärta Att mot hennes klappa få; Då försvinna sorg och smärta; Glädjens stunder passa på!

- En skål för flickorna!

- Hurra! Hurra! Hurra!

- Hvar och en dricker för sin flicka!

- Bra!

- Och för hennes kyssar!

- Skål!

- Refrängen! Refrängen! De stämde alla in:

O, hur ljufligt för ditt hjärta Att mot hennes klappa få; Då försvinna sorg och smärta, Glädjens stunder passa på!

- Klang!

- Må vi passa på glädjens stunder!- 452 -

- En svängom på den skålen!

- Hvarje flicka skall ge sin kavaljer en kyss!

- Bravo! Bravo!

- Nej! Nej! skreko flickorna rodnande och slogo från sig med händerna.

- Vi skola nog taga ut kyssarna!

- Det skola vi!

- Kommer inte i fråga!

- Prat! I gifven väl med er, om jag känner flickorna rätt.

- Se där en tredje sångare!

- Låtom oss höra!

Det var en svensk yngling med blå ögon och linfärgadt hår, som denna gång höjde sin stämma i en skål.

- En skål för den nordiska troheten! ropade han.

- Bra! Hurra! Hurra! svarade alla de närvarande svenska ynglingarne och sångaren stämde upp:

Kring bålens rand vi samloms, bröder! Vi här må tömma kvinnans skål! Som hennes kinder drufvan glöder Och kärlek är ju lifvets mål! Då här i enig ring vi dricka, Så lyssnen, vänner, till mitt ord: En livar här dricke för sin flicka Och ädel trohet uti nord!

- Ännu en skål för de sköna!

- Lefve de!

- Hurra! Hurra!

- Lefve nordiska kvinnan! ropade en svensk och alla närvarande svenskar höggo in i ett fyrfaldigt hurra kraftigare än något föregående hurrarop.

- En skål för den nordiska troheten!

- Hurra!

- Skål för våra blåögda flickor där hemma i Sverige.

- Hurra! svarade svenskarne.

- Skål för våra mörkögda flickor här i Niirnberg! skrek en tysk.

- Hoch! svarade tyskarne.- 453 -

?- Alla svenskar skola stämma in i refrängen I

- Alla!

Och refrängen sjöngs af svenskarne:

Då här i enig ring vi dricka Så lyssnen, vänner, till mitt ord: En hvar här dricke för sin flicka Och ädel trohet uti nord!

De drucko ur och började dansa med lust och lif och glädjen stod högt i tak eller rättare sagdt i himmelns höjd, ty dansen utfördes under bar himmel.

- Vi måste ha hit den där nya lifpagen, sade en af pagerna till ett par andra.

- Ja, du har rätt!

- Det är inte värdt, att han går och sätter näsan i vädret

- för öfrigt är den där Leubelfing också värd en uppbasning.

- Hvem har inte kunnat bli lifpage!

- Jaha! Hvem har inte kunnat bli det?!

- Det beror ju blott på turen, det!

- Och hur man vet att hålla sig framme!

- Alldeles riktigt! De framfusiga ha alltid tur med sig!

- Vi skola skicka efter lifpagen Fridolf!

- Om han är ledig?

- Jo, han har nattjänsten. Leubelfing har dagtjänst.

- Godt! Fridolf skall komma med sin mandolin och sjunga för oss ...

- Och för flickorna!

- Naturligtvis!

- Vill han inte sjunga, så ...

Den talande gjorde en gest med högra handen, som om han utdelat ett slag.

- Rätt! Det skall bli bastonad!

- Och det så, att det skall svida i skinnet på herr lif- pagen.

- Lita på det!

- Och det i flickornas åsyn till på köpet!

- Kanske flickorna ta hans försvar!- 454 -

- Nå, så ramla vi på honom, så att flickorna inte se det då. Smörj skall skall han ha, det är säkert!

- Ja, det är säkert!

Dansen fortfor ännu med lust och glädje, då ett par af de pager, som inte dansade, lämnade samlingen och styrde sina steg mot högkvarteret.

Efter en kort stund kommo de tillbaka, då i sällskap med lifpagen Fridolf, hvilken bar sin mandolin.

- Här ha vi en, som kan sjunga för oss! Tag ett glas, kamrat, stäm dina strängar och sjung för oss i vårt gille! sade en af pagerna, hälsande Fridolf.

- Tack! God dag, Heinrich, svarade lifpagen, hvilken fick se Heinrich, som han väl kände.

De växlade ett handslag.

Flickorna trängde sig nyfikna kring lifpagen.

- Så söt han han är! hviskade en flicka.

- Hvilken hy!

- Man kan afundas honom den!

- Sådana små, hvita händer!

- Hvilken eld i hans ögon!

- Sådana vådor!

- Aldrig har jag sett en så vacker pojke!

- Jag undrar, hvem som är hans älskarinna . . .

- Tyst! Tyst!

- Välkommen i vårt lag! Drick och sjung! sade den af pagerna, hvilken tycktes ha värdskapet.

- Tack! svarade Fridolf och stämde sin mandolin samt gjorde sig i ordning att sjunga.

- Jaså, du vill sjunga först och dricka sedan! Nå, det går också an! Jag dricker i alla fall! Skål!

Fridolf sjöng:

O, hvarför dröjer du, min älskling borta, O, hvarför hastar du ej i min famn! De sälla ögonblicken äro korta; O, dröj ej, för mig in i glädjens hamn!

- Han tänker på sin älskarinna, hviskade en af flickorna till en annan.- 4SS "

- Inte skulle han behöfva sakna mig, inte, inföll en liten rödhårig och trind tös. O, min Gud! Om jag hade en så vacker gosse, som höll af mig.

Lifpagen forsatte smäktande, tänkande på Carl Frisk, fast- än han sjöng om en flicka:

För dig, för dig mitt ömma hjärta glöder, För dig, för dig det klappar hvarje slag, För dig, för dig nu ädla drufvan blöder; Du är min sol här uti lifvets dag!

- O, min Gud, så vackert!

- Och så vacker han är, när han sjunger sedan.

- Nu börjar han igen!

- Hör!

Du ler mot mig! - Ack, lyktad är min smärta! Ett änglars hem, det är hos dig, min mö! Hur ljuft att slutas till min älsklings hjärta; Må där jag lefva och må där jag dö!

Nu var det flickorna, som .jublade.

Pagerna däremot, som beslutat sig för att ge Fridolf en bastonad, voro litet handfallna och illa till mods, ty de kunde inte neka till, att han sjungit bra och vackert samt att han var en sympatisk personlighet, som man inte gärna utan orsak förorättade.

Den som söker, han finner, heter det, och de skulle äfven finna anledning till gräl med Fridolf, ehuru denna an- ledning i dubbel bemärkelse var sökt.

- Där har du en fylld pokal, kamrat! Drick till din skönas pris!

- Tack! Alla vackra flickors skål!

- Bravo! Bravo!

De drucko alla och många af flickorna lyckades få klinga sina dryckeskärl mot lifpagens.

Slutligen satte han bägaren ifrån sig. - Han hade blott läppjat på innehållet.

- Hvad nu! utropade en af grälmakarne. Dricker du inte i botten, kamrat!- 456 -

- Nej tack, jag förmår inte, svarade Fridolf.

- PotsdonnerwettercreutzpappenheimI Drick ur!

- Jag kan inte!

- Duger inte det här vinet, därför att det inte är af hans majestäts förråd?

- Jo, men jag tål inte vid att dricka.

- Drick!

- Jag kan inte!

- Drick, säger jag!

- Låt honom slippa!

- Nej! Drick! Eller slår jag vinet öfver dig - hartass!

- Det är riktigt obeskedligt af er att så illa behandla en af konungens lifpager, som sällat sig till oss och som till och med sjungit för oss, sade en af flickorna!

- Ja, det tycker jag med! inföll en annan.

- Jag med!

- Bry er inte om det här, flickor små! Det här förstån I icke . . . Drick, pojke!

- Låt mig* gå!

- Nej!

- Jag kan inte dricka mera!

- Du skall!

- Jag vill det inte!

- Drick!

- Släpp mig!

- Fy, så elaka I aren! Kom flickor, vi skola hjälpa ko- nungens lifpage!

- Ur vägen, flickor! Det här sköta vi! Nu delade sig sällskapet i två delar.

- Hjälp mig, Heinrich! ropade Fridolf.

- Det skall jag göra!

- Nej hör på den då! Han vill hjälpa den petige ynk- ryggen, hvilken inte kan tömma en bägare i botten.

- Ja det gör jag!

- Flickorna och en del af pagerna höllo nu ihop med Fridolf och en del andra pager mot honom.

Det artade sig till batalj och redan hade några slag ut- delats, då en yngling till häst sprängde fram till stället.- 457 -

Det var Leubelfing, konungens andre lifpage.

- Hvad är det för lif! Låt Fridolf vara! ropade han.

- Tack, kamrat, för att du kom till min hjälp! ropade Fridolf.

... en yngling till häst sprängde fram till stället.

- Jag anade, att krakelet var i det gille, dit du blifvit in- bjuden, därför tog jag vägen hit. - Släppen kungens lifpage! - Vågen I göra honom något ondt, skall jag veta att kalla

Hjeltekon ungen.

58hit folk. Smålands rytteri ligger ett stenkast härifrån! Vakten er! Ett rop om, att Fridolf är i fara, skall sätta rytteriet på benen! Vakten er!

— Jag skall vaka för hans säkerhet! ropade Heinrich.

— Och jag! sade en barsk stämma, just som Leubelfing sprängde af bort för att uträtta det uppdrag, som blifvit gifvet honom af konungen, hvilken sändt honom därmed till en annan del af lägret.

Alla vände sig om.

— »Farbror invalid!» ropade flickorna och ringade om en gammal gråskäggig man, hvilken stödd på en käpp och

gående på träben stod alldeles bredvid dem. — Hans raka hållning talade om, att han varit krigare och därom talade äfven träbenet, som ersatte hans bortskjutna vänstra ben.

* Kap. XXIX.

»Farbror invalid».

De pager, som varit afvogt sinnade mot Fridolf, funno sig föranledda att draga sig bort och »farbror invalid» blef förd fram och erhöll en bägare i handen samt drack ung- domen till.

Han var ungdomens vän, denna gubbe, som tjänat ut sin krigstjänst; och all ungdom i Nurnberg kallade honom helt familjärt: »Farbror invalid!»

- Jag har hört din sång, min gosse, sade han till Fridolf, och jag har äfven hört, hur bestämd du varit. Jag dricker dig till! En karl skall veta, hvad han vill, och det gör du. Du är inte för roskull lifpage hos guldkungen!

Vid det sista ordet lyfte gubben aktningsfullt på hatten!

- Hvem är den där gubben? frågade Fridolf en af flickorna.

- Det är »farbror invalid», svarade hon. Han är den lärdaste soldaten i hela staden. Han har visst tjugu böcker och han vet allt. - Om svenska konungen kan han tala hela dagar och om kriget, som han varit med om från dess början, tills han blef invalid.

»Farbror invalid» var verkligen en intelligent man och det plägade vara ungdomens fröjd att höra honom berätta sagor eller historiska tilldragelser. Gustaf Adolfs historia kunde han till punkt och pricka och han talade äfven gerna om konun- gen, hvilken han nästan afgudade.

- »Farbror'invalid!» sade en af flickorna.— Ja, min docka!

— Tala litet om guldkungen och kriget, medan vi hvila oss.

»Farbror invalid.

— Ja, gör det! Gör det!

— Gerna, om I viljen höra på! svarade han och slog sig ned på en trefot, som flyttades fram till honom, hvar ämtebordet med dryckesvaror flyttades ur tältet, där det började bli skumt, och ställdes framför trefoten, där gubben satt.

Han fick en fylld pokal framför sig, ungdomen lägrade sig kring honom och han började berätta om hjältekonungen då och då tagande sig en klunk ur pokalen:

Då hertig Carls af Södermanland i Sverige äldste son i hans andra gifte, prins Gustaf Adolf, föddes den 9 november 1594, fanns lika liten utsikt för honom, som för hans fader att någonsin få uppstiga på svenska tronen. Den två år förut aflidne konung Johan III hade söner i sina båda giften och den äldste af dem, Sigismund, var redan sedan 1587 konung i det mäktiga Polen.

Redan detta borde sätta honom i stånd att icke blott värna sin arfsrätt till Sveriges krona utan äfven genomdrifva hvad hans fader påbörjat: katolicismens återinförande i Sverige.

Han hade tillika att påräkna ett starkt stöd af högadeln, som hoppades, att under den konungens allt kärare blifna vistelsen i Polen få regera i Sverige och där införa en för- fattning efter polskt mönster med en mäktig adel och ett lif- eget folk.

Sigismund hade äfven på hösten 1593 kommit till Sverige och låtit kröna sig samt underskrifvit så väl Kalmar mötes stadgar af 1587 och Upsala mötes beslut af 1593, hvilka voro ämnade att betrygga Sveriges politiska och religiösa frihet.

Men han hade tillika visat, att han inte ämnade hålla någotdera.

Han fordrade företrädesrätt för katolska läran och dess be- kännare samt att de genom Vesterås recess år 1527 till

kronan eller enskilda indragna kyrko- och klostergodsen skulle efter . hand återlämnas.

Men då det honom eljest tillgifna rådet tvekade och i förra fallet endast ville medgifva en viss likställighet och afslog det senare, blef han högeligen missnöjd och lämnade riket i juli 1594 utan att hafva förordnat om riksstyrelsen.

Denna öfvertogs nu af hertig Carl, som med ständernas bifall och goda minne förklarade, att konungen borde inställa sig i sitt arfrike och regera det enligt gällande lag och gammal sedvänja.- 462 -

Han kom också, men i spetsen för en här om 5,000 man för att göra sina ärftliga konungarättigheter öfver riket gällande.

Slaget vid Stångebro 1598 tillintetgjorde likväl detta för- sök och Sigismund återvände till Polen för att aldrig mera åter- komma, lämnande i sticket sitt parti och dess ledare, hvilka sedermera dels i Kalmar, dels i Linköping, fingo med sina huf- vuden umgälla sin verkliga eller antagna öfvertygelse, att konun- gens vilja stode öfver gällande lag.

Förnyade uppmaningar att återkomma eller att till Sverige sända sin äldste son Uladislaus för att där uppfostras i luther- ska läran och blifva Sveriges konung besvarade han icke, men något vidare företag emot Sverige har han inte kommit sig för med och hvarken han eller polska regeringen understödde ens tillräckligt de om Estland med svenskarna kämpande polska fältherrarna, hvarför ock dessas seger vid Kexholm blef utan följder.

På ständernas uppmaningar och sedan Johan IILs soii i andra giftet, hertig Johan af Östergötland, afsagt sig alla an- språk på tronen, antog hertig Carl år 1604 konungatiteln såsom Carl IX.

Under de följande åren afstannade kriget med Polen och båda makterna sökte göra sig till godo den efter Ruriska regent- ättens utgång uppkomna anarkien i Ryssland.

De bragte det också därhän, att ett parti valde den nyss- nämnda Uladislaus till tsar och ett annat parti Carl IX:s yngre son, hertig Carl Filip.

Men den förre blef snart såsom varande romersk katolik öfvergifven af ryssarne; och till följd af danska kriget samt af Carl IX:s död kunde man å Sveriges sida icke gå tillräck- ligt skyndsamt tillväga och då man ändtligen skulle deran, var det för sent.

Då blef Gustaf Adolf Sveriges konung!

När gubben nämde konungens namn, lyfte han åter på hatten, samt fortsatte.

Fast vilja, kärlek till fäderneslandet, sträng religiositet, vördnad för lagen, håg för sparsamhet och ordning i förvalt- ningen af både statens och egna angelägenheter, liflig tillgifven- het för vetenskaperna, mindre vanliga kunskaper och goda- 463 "

snillegåfvor voro de egenskaper, som prydde den 17-årige yng- lingen, då han vid faderns död den 30 oktober 1611 besteg svenska tronen.

Att han skulle ernå en ryktbarhet, som skulle uppfylla jorden, kunde ingen då ana.

Sverige befann sig i en ganska brydsam belägenhet.

Från Polen var visserligen intet anfall att befara.

Sigismund och de dit afvikna medlemmarna af högadeln inskränkte sig till smädliga protester mot Gustaf Adolfs tron- bestigning.

Men kriget mot Danmark, som Kristian IV börjat i öppet uttalad afsikt att återställa Kalmarunionen, hade försatt riket i verklig fara.

Fästningarna Kalmar, Elfsborg och Gullberg hade genom förräderi och feghet fallit i danskarnes händer, svenska kusterna lågo öppna för den af Kristian nyskapade danska flottans härj- ningståg och själfva Stockholm hotades.

Men danskarnes framfart i de af dem redan eröfrade pro- vinserna Småland och Vestergötland försatte invånarne i raseri och dessa började ett guerillakrig, som gjorde danskarne långt större skada än förlusten af Kristianopel, svenska truppernas uppbrännande af staden Wä i Skåne och den afgjorda drabb- ningen vid Wittsjön, under hvilken strid konungen själf kom med sin häst under isen, men frälstes af kammarjunkaren Per Baner och en behjärtad ryttare, Thomas Larsson, hvilken senare därför fick ett hemman, Igelstad, som hans efterkom- mande led efter led skola besitta.

Gustaf Adolf vände sig mot den danske fältöfversten Gert Rantzau, hvilken på sin sida begynt fälttåget med intagande och förstörande af Ryssby skans samt eröfringen af Öland, hvars fäste, Borgholm, intogs, under det att hela ön härjades och brändes.

Vimmerby, Vestervik och Söderköping undergingo sam- ma öde.

Konung Kristians plan tyckes hafva varit att förena sig med Rantzau vid Jönköping, men detta lyckades Gustaf Adolf hindra.

I början af kriget hade Gustaf Adolf uppmanat norrmännen att förena sig med Sverige.- 464 -

De svarade därpå medelst fientliga infall på Dalsland och Vermland.

Främmande trupper, som frän Skottland och Nederländerna blifvit \ärfvade till Sveriges hjälp, landade på Norges kuster, men blefvo dels uppehållna, dels nedgjorda.

Detta senare var fallet med en skotsk trupp, anförd af öfverste Sinclair, hvilken jämte allt sitt folk blef öfverfallen och mördad i ett trångt pass mellan Romsdals- och Gullbrantsdals- dalen.

En del banade sig väg öfver Jämtland och Härjedalen, samt blefvo förlagda i Stockholm och sjöstäderna.

Till sjös hade danskarne under detta krig bestämd öfver- vikt.

Konung Kristian gick själf ombord på sin flotta, trettio- sex segel stark, och styrde ända upp till Stockholmsskären, och då svenska flottan under Gyllenstjernas befäl drog sig tillbaka under Vaxholms fästning, följde den danska tätt efter.

Själf steg konung Kristian i land och lät beskjuta fäst- ningen.

Underrättelsen härom, spred sig hastigt kring landet.

Dalkarlarne reste sig själfmant för att tåga till hufvudsta- dens försvar.

Gustaf Adolf skyndade genom natt och dag från Jönkö- ping och anlände den 10 september klockan 3 på morgonen till Stockholm.

Två timmar därefter hastade han i spetsen för de främ- mande trupperna till Waxholm och hoppades i det trånga far- vattnet kunna förstöra den danska flottan, som af motvind kvarhölls.

Men samma morgon vände sig vinden och danskarne af- seglade, innan konungen hann fram.

Båda de krigförande makterna kände behofvet af fred.

Blomman af Danmarks adel multnade i Smålands skogar och Kristian fann vid sin hemkomst sina tillgångar så med- tagna och ropet om fred så allmänt, att han ändtligen lyssnade till Sveriges flera gånger gjorda anbud om underhandlingar.

Ställningen var också för konung Kristian sådan, att, om svenska regeringen tillfullo känt densamma samt ägt medel ochbeslutsamhet att just vid denna tidpunkt fortsätta kriget, freden i Knäred sannolikt blifvit långt mindre hård och förödmjukande.

Polackarnes och de under Jakob de la Gardies befäl stående svenska legotruppernas framfart i Ryssland hade af ryssarnes motvilja mot allt utländskt bildat ett föreningsband mellan alla partier och samma år freden slöts i Knäred, eller 1613, valde de den femtonårige knesen Mikael Feodorowitsch till tsar och beredde sig att jaga

främlingarne ur landet.

De la Gardie sökte behålla det af honom besatta området såsom svensk eröfring, men han måste vika från Nowgorod.

Gustaf Adolfs ankomst med förstärkningar år 1614 för- skaffade visserligen svenskarne några segrar på öppna fältet öfver Rysslands dödsföraktande, men odisciplinerade och illa anförda skaror, men den tillämnade eröfringen af staden Ples- kow misslyckades och fred slöts genom engelsk bemedling år 1617 i Stolbowa, då Sverige åtnöjde sig med Ingermanland och såmedelst utestängde Ryssland från Östersjön och en sten restes* med följande inskrift:

»Här satte konung Gustaf Adolf, Sveriges konung, rikets gräns. Må hans verk under en nådig försyn bli varaktigt.»

Med sin statsmannablick insåg Gustaf Adolf det hotande i Rysslands välde och sade, då han för ständerna kungjorde den ingångna freden och visade de fördelar, som genom gräns- regleringen vunnits:

»Ryssland är nu stängdt från Östersjön och står öppet för anfall från Sverige, hvilket däremot är väl skyddadt mot Ryssland genom en rad af fästningar, genom de stora sjöarne Ladoga och Pejpus, genom Narvaån och trettio mils breda moras. Den ryska handeln kunna nu svenskarne draga till sig och det ouppodlade Ingermanland lämnar nya fält för svensk arbetsflit. - Jag har gifvit Sverige ett stort, men farligt arf att bevara; ty förr eller senare måste Ryssland försöka tränga sig fram till Östersjön.»

På samma riksdag, som detta sades och konungen kröntes, tillkännagaf han äfven, att stilleståndet med Polen var tilländа- lupet. Det var föga hopp om, att fred kunde slutas, ty kung

* Där Petersburg nu ligger.

Sigismund fortfor med sina stämplingar för erhållandet af svenska kronan och understöddes däri af Ferdinand II af Österrike och Philip III af Spanien, hans svåger, samt af Kristian IV af Dan- mark.

Svenska och polska besättningarna i Estland och Lifland hade under dessa år stundom gjort härjande påhälsningar inom hvarandras områden; dessemellan hade fientligheterna hvilat, dels med, dels utan aftalade stillestånd.

Den ryska krigskostnadsersättningen samt öfverskottet å de till Kalmar och Elfsborgs lösen inom riket indrifna gärdarna satte Gustaf Adolf år 1621 i stånd att upprätta en här, hvar- med han öfvergick till Lifland och belägrade Riga, som af Polen lämnadt åt sin egen försvarsförmåga måste kapitulera.

Därpå följde förnyade stillestånd år efter år, ty Sigismund vägrade envist att ingå verklig fred med Sverige, emedan sådan skulle inneburit ett erkännande, att Gustaf Adolf vore rättmätig konung af Sverige.

Gustaf Adolf öfvergick år 1625 åter till Lifland, fördref polackarne helt och hållet därifrån och slog kronofältherren Sapieha i grund vid Wallhoff i Kurland den 7 januari 1626.

Lithauen låg nu öppet för svenskarne, men ett krig i dess vidsträckta och ogenomträngliga urskogar var föga inbjudande och Gustaf Adolf vände sig i stället mot polska Preussen; Brans- berg, Elbing, Marienburg, Meve, Pillau och Memel med flera orter eröfrades, men Danzig förblef ointagligt, oaktadt en två- årig belägring, och polackarne under Koniecpolsky förde ett för svenskarne ganska skadligt småkrig med dem vid Weich- selfloden.

Ännu mera hotande såg det ut, då en kejserlig armékår kom polackarne till hjälp, men ömsesidigt misstroende gjorde hvarje gemensamt företag omöjligt och efter den oafgjorda drabbningen vid Stuhm 1629 aftågade hjälpkåren tillbaka till Tyskland.

Af så väl religiös som politisk hänsyn önskade Gustaf Adolf kunna uppträda till oss förtryckta protestanters försvar under det sedan 1618 pågående inbördes kriget härstädes och ville för den skull ha ryggen fri från polska

sidan.

Frankrike kände och understödde denna konungens önskan- 467 -

och under dess bemedling slöts också 1629 ett sexårigt stille- stånd, hvarunder Sverige skulle få inneha, hvad det eröfrat, med undantag af Kurland, som återställdes till dess hertig.

Krigen och de åtminstone delvisa framgångarne mot Ryss- land och Polen hade uppeldat konungens och folkets håg för krigisk ära.

Tyskland, mina barn, var sedan nära tolf år tillbaka ett enda stort slagfält, det kännen I, der katoliker och protestanter tumlade om med hvarandra, kämpande å ena sidan för kejsarens och påfvens makt och å den andra för furstarnes självständighet i politiskt och religiöst hänseende alldeles som nu.

Det katolska majestätets i Wien seger skulle inneburit prote- stantismens undergång och själf ifrig protestant, som konung Gustaf Adolf är, tvekade han icke att draga svärdet till sina trosförvanters förmån.

Kristian IV af Danmark, som själf skördat hvarken ära eller lagrar genom sitt deltagande i inbördes kriget i vårt land, ville i det längsta hindra Gustaf Adolf att inblanda sig däri och sökte i förväg att medla fred mellan honom och kejsaren.

Underhandlingar öppnades äfven i Danzig, där rikskansleren Axel Oxenstjerna infann sig såsom Sveriges ombud; men man tycktes icke hafva synnerligen stort allvar på någondera sidan. Ty då Oxenstjerna såg sin personliga säkerhet hotad i Danzig och ville öfverflytta underhandlingarna till Elbing, samt begaf sig dit, förklarade de andra sändebuden sig icke hafva fullmakt att komma efter.

På riksdagen i Stockholm i maj 1630 framställde konungen nödvändigheten af ett anfall mot kejsaren.

Ständerna gåfvo med hänförelse sitt bifall och anslogo medel därtill, så långt det af de senaste sex årens krig mot Polen utarmade rikets tillgångar medgåfvo. Och då han den 29 samma månad med flödande vältalighet tog afsked af dem för att med hären resa öfver. hit till Tyskland, anbefallde dem kärlek och trohet till hans späda dotter och tronarfvinge, Kri- stina, tackade dem för deras beredvillighet till de äskade krigs- gärderna och manade dem att i sin tur tacka försynen, som allt sedan freden med Danmark förskonat Sveriges eget område från krigets härjningar och förlänat lycka till seger och land-- 468 -

vinning - då voro, har jag hört af svenska krigare, som då voro med, alla rörda till tårar och helt visst skall minnet af den stunden länge förbli ett bland de skönaste i Sveriges riks- dagshistoria.

Vid Elfsnabben låg flottan förankrad för de till expeditionen afsedda truppernas inskeppning.

Dessa bestodo af 4,000 man svenskt rytteri, medan fot- folket, 11,000 man, till mera än hälften utgjordes af tyskar, skottar, flandrare och fransmän.

Högsta befälet öfver rytteriet förde då som nu konungen själf, öfver fotfolket Johan Baner och öfver artilleriet Lennart Torstensson - han, som rider där borta, tillade invaliden och pekade på en hög officer till häst, följd af en adjutant.

Vidriga vindar uppehöllo flottan några dagar.

Ändtligen blåste en nordlig vind upp, som förde dem icke blott till hafs utan ledsagade dem ända till de öar, som ligga vid kusten af Pommern.

Detta hertigdöme led oerhördt af de härjningar och våld- samheter, som den kort förut af kejsaren afskedade och nu ty värr åter till nåder tagne Wallensteins trupper begingo under italienaren Torqvato Contis befäl.

Ett doft rykte om svenskarnes ankomst hade utbredt sig, men Conti hade likväl icke vidtagit några åtgärder till kustens försvar.

Den 24 juni 1630 löpte svenska flottan in nära Peene- munde på ön Usedom.

Konung Gustaf Adolf var bland de första, som stego i land, och vid det han beträdde vår fädernejord, böjde han fromt knä och bad högt om framgång i sitt företag.

Då han steg upp och såg tårar i de kringståendes ögon sade han:

»Gråten icke utan bedjen Gud af hjärtans grund. Flitigt bedet är hälft segradt!»

Peenemunde skans befanns öfvergifven och togs genast i besittning.

Med spaden i hand utstakade den ädle konungen själf lägret, där trupperna skulle inrycka allt eftersom de landstego och med nämnda skans till utgångspunkt uppkastades efter hand_ 469 -

en följd af förskansningar, som tryggade mot hvarje öfverrump- ling från fiendens sida.

De få kejserliga soldater, som funnos på ön, jagades bort och konungen gjorde denna till en hamn och vapenplats, hvari- från han skulle kunna angripa de kejserliga i Pommern och dit han i händelse af motgång skulle kunna draga sig tillbaka.

De 15,000 man, lian medförde, kunde anses som en ringa skara jämfördt med kejsarens och de fördömda papisternas va- penmakt; men han ägde redan 3,000 man under Leslie i Stral- sund och Gustaf Horn tillförde honom 10,000 man från Preussen, medan de kejserliga lågo spridda långs östersjökusten, så att konungen kunde med skäl hoppas eröfra Pommern, innan fienden hann göra honom något allvarligt motstånd.

Många tyska protestanter slöto sig nu till den svenske hjeltekonungens fanor och bland dem var jag en!

- En skål för hjeltekonungen, vänner!

- En skål för Gustaf II Adolf, Sveriges konung, vår be- skyddare och beskärmare! ropade en niirnbergerpage!

- Hurra! Hurra! stormade alla både pager och flickor och invaliden icke minst, hufvudbonaderna kastades i luften och pokalerna tömdes.

- Kan du sjunga till skålen, lifpage där med mandolinen? sporde invaliden. Jag hörde för en stund sedan, straxt innan du höll på att få smörj, att du har ton i strupen!

- Sjung till kungens skål, Eridolf.

- Jäg vill försöka!

- Lyss nu I Nu börjar han!

Fridolf fingrade värkligen på sin mandolin och sjöng:

Er sluten kring skummande bålen i ring

I vänner i glammande lag!

Kredensen och klämten med glasen: Kling kling!

Den klangen är full af behag!

För kungen ett »Jefve», som skallar ai fröjd, Ger eko i skog o:h i dal Och ljuder från jorden till himmelens höjd; Ty himmeln är tak i vår sal!470 -

Kungens, hjeltekungens, guldkungens skål!Höj värdigt för kungen en bräddfull kristall Den lidandes mäktige vän! Den tömmen i botten - nu visan är all - Den fyllen och tömmen igen!

- Kungens, hjeltekungens, guldkungens skål! ropade in- validen så högt, som hans lungor det tilläto, och höjde sin po- kal. Alla följde hans exempel och dryckeskärlen blefvo ärligt tömda i den föreslagna skålen.

- Farbror invalid! sade en af flickorna, sedan jublet efter kungaskålen förklingat.

- Ja, mitt barn!

- Du som vet så mycket, vet väl äfven, hur det kom till att det förfärliga kriget, som ännu rasar, egentligen upp-

kom ?

- Jo jo men, pullan min!

- Tala om det!

- Viljen I andra också höra det?

- Ja! Ja!

- Godt, I skolen få höra det!

Han räckte fram sin bägare och fick den påfylld, hvarefter han intog sin förra plats och berättade:

Det krig, i hvars vågskål Gustaf II Adolf genom land- stigningen på Usedom kastade sitt svärd, hade då redan i tolf års tid rasat i Tyskland, men det hade att söka sitt upphof långt, ja, mera än ett århundrade tillbaka i tiden.

-- Ah, så långt! mumlade flera röster.

- Jo jo men, mina vänner, öfver den natt, i hvilken människorna dittills left och verkat, hade då en morgonrodnad till ett högre själslif, en renare kunskap om Gud och naturen börjat gry och i dess belysning hade den romerska kyrkans dittills oinskränkta makts och oantastade herraväldes grundvalar befunnits tämligen murkna.

I Rom såg man dock icke detta, forfor invaliden och i detta sitt öfvermod begick kyrkan ett misstag, som öppnade mängdens ögon.- 472 -

Makten att förlåta synderna, baserad på de så kallade helgonens förmenta »öfverloppsgärningar» och redan förut tagna i anspråk af påfvarne, förpaktades till våra tyska tiggar- munkar och dessa, som ville tillfredsställa både sin egen och påfve Leo X:s snikenhet, schackrade med syndaförlåtelse eller så kallad »aflat» på ett sätt, som väckte både *åtlöje och ovilja.

Såsom den sistnämnda känslans hugstore tolkare upp- trädde Martin Luther, då han den 31 oktober 1517 å slotts- kyrkan i Wittenberg uppspikade sina berömda theser, hvari han påstod, att aflaten icke var något annat än en eftergift af de limliga kyrkostraffen, att utan inre ånger och bot ingen syndaförlåtelse är tänkbar och att påfven icke har makt att efterskänka straffen efter döden.

Den storm och den revolution dessa påståenden väckte upp, äro tillräckligt kända för att jag skulle behöfva tala där- om, eller hur?

-Ja! Ja!

- Alltnog! Efter det sedan Kalmarunionen i Skandi- navien blifvit dränkt i blod på Stortorget i Stockholm, togo flera af Nordtysklands furstar och äfven Sveriges nyvalde regent, Gustaf Wasa - guldkonungens farfar - sig däraf anledning att upphäfva munkordnarne och att indraga kyrkornas och klostrens egendomar till staten.

Kurfurste Fredrik af Sachsen, kallad »den vise», gaf sitt beskydd åt den man, som så mät tigt höjt hans i Witten- berg stiftade universitets rykte.

Den häftighet, hvarmed papismen i förstone uppträdde mot Luther, studsade ovillkorligen tillbaka mot det skydd, som blef ännu betydelsefullare, då kurfursten efter kejsar Maximi- lians död blef riksföreståndare och romerska kurian vände hela sin uppmärksamhet på striden mellan Frans I af Frank- rike och Carl V af Österrike om kejsarkronan.

Luther lärde allt djärfvare om kristlig frihet, om demo- kratisk i stället för monarkisk författning inom kyrkan.

Då Leo X åter fastade sin uppmärksamhet på honom, trodde han sig göra nog för att krossa honom genom att bannlysa honom.

Men det var för sent.- 473 "

Tyska folkets stämning var redan sådan, att man skrattade åt bannbullan och under allmänt jubel uppbrände Luther den- samma jämte den kanoniska rättens böcker utanför Elsterporten i Wittenberg. - Det tror jag, vi dricka

på!

- Ja I Ja!

- Potsdonnerwetterkreutzpappenheim! Det \ar en präst, som inte var buskablyg af sig! Skål!

- Skål!

Sedan de druckit, fortsatte gubben:

- Luther hade hoppats vinna den nye kejsaren för kyr- kans ombildning; men Carl V hade lämnat de österrikiska ländernas förvaltning åt sin broder Ferdinand och gjort det ur- sinnigt katolska Spanien och de därmed förenade besittningarne till kärnan af sin makt, hvarför det var för honom en nära nog politisk omöjlighet att förklara sig för Luther och hans sträfvanden, om det äfven varit möjligt för denne lika själfviske som vankelmodige kejsare att med vilja och fasthet ansluta sig till något.

Tio år efter Luthers första uppträdande hade en del af Tysklands världsliga furstar och de flesta af de fria städerna affallit från påfvedömet.

De katolska furstarne slöto ett förbund till skydd mot protestantismens framsteg.

Protestanterna, däraf manade att vara på sin vakt, slöto den schmalkaldiska unionen till »ömsesidigt bestånd.»

- Dessa spända förhållanden måste ovillkorligen medföra ett utbrott, mina vänner!

De schmalkaldiska bundsförvanterna under kurfurste Johan Fredrik af Sachsen och landtgrefve Filip af Hessen drogo i fält mot hertig Henrik af Braunschweig.

Kejsaren förklarade den 20 juli 1546 de båda förstnämnda i akt och då de för den skull vände sig mot honom, blefvo de den 21 april 1547 slagna och tillfångatagna vid Mtihlberg.

Kejsaren var dock af en allt för vacklande natur för att begagna sig af sin seger.

Han åtnöjde sig med att fråntaga Johan Fredrik kurfurste- värdigheten och gifva denna åt sin medhjälpare, hertig Moritz

af Sachsen, som eftersträfvat densamma och blott förden- skull, ehuru själf protestant, slutit sig till kejsaren.

I syfte att medla utfärdade denne på riksdagen i Augsburg det så kallade »interimsediktet», som inte tillfredsställde något- dera religionspartiet.

Samtidigt aftalade han med påfven Julius III om ett kyrko- möte, som skulle reformera katolska kyrkan och samman- kallade en riksdag i afsikt att förmå de protestantiska riks- furstarne att underkasta sig kyrkomötets beslut.

Båda parterna misstrodde nu kejsaren.

De protestantiska furstarne uteblefvo från riksdagen och kyrkomötet hade sin uppmärksamhet endast fästad på, att kejsaren icke egenmäktigt skulle vidtaga några åtgärder inom kyrkan.

Af samma anledning tänkte äfven de nyss slagna prote- stanterna på motstånd och Moritz af Sachsen, som tyckte sig känna, att den nya kurfurstehatten icke satt riktigt stadigt på hans hufvud, trädde i spetsen för dem.

Fordrande sin ännu fångne svärfaders, landtgrefven Filip af Hessen, frigifvande trädde han i förbund med landtgrefve Wilhelm af Hessen och markgrefve Albrecht af Brandenburg, eröfrade Magdeburg och Augsburg samt aftvang kejsaren för- draget i Passau den 2 augusti 1552.

Enligt detta fördrag frigafs landtgrefve Filip och en riks- dag sammankallades, som efter många och långa stridigheter uppgjorde den så kallade religionsfreden i Augsburg.

Däri uppställdes nämligen som grundsats, att religions- frihet tillkom blott riksfurstarne och att de bestämde om

sina undersåtars tro.

Detta medförde furstarnes religiösa despotism, som ledde till misshälligheter emellan dem och deras egna landständer, till ständig oro, till orättvisor, förföljelser och gräsligheter och slutligen till detta krig, som ännu rasar i vårt land.

Den tolerante och kraftfulle kejsar Maximilian II höll partierna stångne och förmådde så väl katolska som protestan- tiska riksfurstar till fördragsamhet med sina undersåtars religiösa åsikter.- 475 -

Men dennes son och efterträdare, Rudolf II, var klent begåfvad såsom människa och alldeles oduglig som regerit.

Den politiska och religiösa ställningen blef allt mera för- virrad och bekymmersam inom riket och icke minst inom kejsarens arfländer. :

För att trygga huset Habsburgs succession inom dessa efter denne, som var barnlös, erkände ärkehertigarne å ett möte i Linz kejsar Rudolfs broder, ärkehertig Matthias, sona sin hufvudman.

Denne förnyad setilleståndet med turkarne, slöt fred med fursten af Siebenbiirgen, lät i april 1608 hylla sig i Wien som ärkehertig af Österrike och kallade böhmiska ständerna till ett möte i Craslau.

Dessa, till större delen protestanter, vände sig till kejsaren, som mestadels vistades i sitt stall å slottet i Prag, och aftvungo honom åtskilliga medgifvanden, både beträffande religionen och rikets styrelse.

Förnöjda däröfver rustade böhmarne sig till kejsarens för- svar, men då Matthias ryckte an mot Prag, afträdde han till kej- saren hela ärkehertigdömet Österrike och konungariket Ungern.

Under dessa förvecklingar hade katolska processioner blifvit störda i riksstaden Donauwette; staden hade därför för- klarats i akt och blifvit besatt af hertig Maximilian af Bayern.

Förfarandet tyktes bestyrka, att ett förbund fortfarande existerade mellan de katolska furstarne, till både lutheraners och reformertes fördärf.

Kurfurste Fredrik IV af Holtz, som länge gjort sig fåfäng möda att åstadkomma en förening mellan de protestantiska riksständerna, lyckades nu få en sådan till stånd under namn af »Evangeliska unionen», i ändamål af gemensamt försvar i händelse af angrepp på någon af unionens medlemmar.

Ärkehertigdömet Österrikes protestantiska landständer sökte och erhöllo löftet om bistånd af unionen och tryggande sig därvid aftvungo de ärkehertig Matthias full religionsfrihet.

Samtidigt, eller år 1609, fordrade Böhmens prostestantiska landständer de kyrkliga angelägenheternas ordnande i enlighet med sina åsikter.Men då kejsarens åtgärder inskränkte sig till löften och försäkringar, började de värfva trupper.

Uppskrämd däraf och på spanska sändebudets tillstyrkan underskref kejsar Rudolf det bekanta majestätsbrefvet, som gaf herre- och riddarståndet samt de kungliga ständerna full- komlig religionsfrihet och tillika förklarade, att hvad kejsaren eller hans efterträdare kunde företaga i strid mot detta bref, skulle var ogildt.

Det var dock detta bref, som blef det egentliga tänd- materialet i alla de brännbara ämnen, som sedan ett århundrade hopats i Tyskland och hvars lågor nu flammat öfver vårt land sedan 1618.

Till dessa oredor och förvecklingar kom Jiilichska ättens utslocknande, hvarigenom ett rikt arf blef ledigt.

Husen Brandenburg och Pfalz-Neuburg ansågo sig hafva närmaste anspråken och skyndade att gemensamt besätta och styra de Jiilichska länderna, emedan de befarade, att kejsaren skulle indraga dem som ledigt rikslän och förläna detsamma åt någon prins af österrikiska huset och därigenom höja dettas makt och inflytande.

Riksständerna och i synnerhet unionen ville med all makt motverka detta och de vunno understöd hos Henrik IV af Frankrike, som åsyftade icke mindre än tyska liniens af huset Habsburg förjagande ur Europa.

Uunionen var ense med honom däri och tillförsäkrade honom, att protestanterna i Österrike-Ungern-Böhmen och

Steiermark skulle, så snart krig utbröte, sluta sig till unionen och konungen.

Men Henrik blef mördad och hans planer ramlade.

- Blef han mördad?

- >!

- Af en tysk!

- Nej, af en fransman: Frans Ravaillac.

- Var han krigare?

- Nej - viljen I höra något om Henrik IV:s mord?

- Ja! Ja!

- Välan! Frans Ravaillac föddes år 1571 i Angouléme i Frankrike. Hans far, som var jesuit och som trodde sig finna hos sin son flere goda anlag, lät gifva honom en ända-- 477 -

målsenlig undervisning i elementarvetenskaperna, i hvilka han gjorde betydliga framsteg. Hans af naturen redan då för tiden dystra sinnelag syntes föga locka honom till den barnsliga ålderns förströelser, som vanligen draga en munter gosse från denna besvärliga flit, förutan hvilken tillväxt i nyttiga kun- skaper hämmas och blir omöjlig, om ej ett utomordentligt snille kommer till hjälp.

Som yngling blef Ravaillac upptagen i en munkorden vid namn »Feuillans» och förstod att därstädes genom flit och godt uppförande i en ganska hög grad förvärfva sina förmäns bifall. I tysthet gjorde han sig likväl skyldig till grofva utsväfnin- gar, hvilka slutligen ej mera kunde döljas. Hans förmän, af hvilka han mycket älskades, fingo nu sina ögon öppnade och till sin blygsel stod han inför dem afslöjad och i sin verkliga gestalt. - Han förklarades oskicklig att längre blifva kvar i orden och försköts ur densamma.

Därefter anklagades han för ett mord, för hvilket miss- tanken föll på honom; men de för hans fällande oundgängliga bevisen saknades. Lagarne frikallade honom således, men bränn- märkt genom vanära att hafva varit invecklad i en brottmåls- process åservände han till samhället från sin långvariga fängelstid.

För att uppehålla lifvet började han nu beträda den juri- diska banan såsom sakförare, men häri lyckades han icke. Han afstod således från detta yrke och sysselsatte sig nu med enskild undervisning, som han meddelade en del borgarebarn i sin hemort. Med möda förvärfvade han härigenom, hvad som oundgängligen fordrades till lifvets behof och känslan af hans högt inskränkta ställning förvandlade *hans af naturen dystra sinnelag till ett slags svårmod, som snart urartade till ett vildt svärmeri, då han började sysselsätta sig med de upp- lågande religionstvisterna i Europa.

Den nya lärans fiender, intagna af ett lågande hat till densamma, ansågo den gode konung Henrik IV såsom kyrkans hufvudfiende. Vilseförda af sin egen vidskepelse, som af fanatiska munkar och af andra svärmare underblåstes, höllo de den förträfflige konungens undanrödjande för en ganska förtjänstfull gärning. Ja, dessa dystra, svärmande påfvar för-; kunnade ej allenast hem ligen, utan äfven högt och offentligt- 478 -

världens bifall och himmelns välsignelse åt den, som till katol- ska lärans bästa stötte en dolk i den kätterske konungens bröst.

- Så ohyggligt!

- Ja, inte sant!

- Och Ravaillac gjorde det?

- Ja, på detta sätt upplågade i Ravaillacs elaka hjärta ett outsläckligt hat till Henrik; allenast i dennes blod trodde han sig kunna släcka sitt raseri. Ända till dess att den rysliga gerningen blifvit utförd, blef det honom omöjligt att finna ro eller hvila. I de dystra, nattliga drömmar, genom hvilka hans vilda inbillningskraft oupphörligen

framställde blodsgärningen, fann svärmaren en högre uppmaning att modigt skrida till dess verkställande och i sitt tal förrådde han än här och än där de brottsliga tankar, af hvilka hans svarta själ var uppfylld.

Ravaillacs sinnesstämning förblef ingen hemlighet för Hen- riks fiender, för sanningens och upplysningens motståndare eller mörkrets fanatiska dyrkare ibland prästerskapet. De skola, som det påstås, hafva styrkt denne usling i hans vilda svärmeri och tillika för honom framställt den otrogne furstens mör- dande såsom en förtjänstfull gärning, hvarigenom de gjorde hans antända fantasi ännu mera lågande. Ingenting var nu mera i stånd att afhålla den ryslige svärmaren från sin blodiga föresats. Han beredde sig till dess utförande.

Redan hade Ravaillac i Paris, dit han begaf sig, tvenne gånger förgäfves försökt utlura något passande tillfälle att full- borda sitt brottsliga förehafvande; men omständigheterna voro då ej gynnande, hvadan han missnöjd återvände till Angouléme. Beslutet att utgjuta sin konungs blod förblef likväl oryggligt hos honom och därför infann han sig åter i hufvudstaden vid påsktiden iéio.

Konung Henrik ämnade själf begifva sig i fält; under hans frånvaro skulle hans gemål, Maria af Medici, förvalta regerin- gen, hvadan konungen den 15 maj samma år lät kröna henne i Sanct Denys.

Redan flera dagar förut hade en obeskriflig känsla af oro och ängslan bemäktigat sig konungen. Han sade själf till prinsen af Condé, att en våldsam död förestod honom. - Under hans gemåls kröningsfest plågades han af ett dystert- 479 -

svårmod, hvilket lät honom ana en förestående olycka.. Ej långt före den olyckliga dagen hörde man honom utropa: »Min Gud! Hvad är det för något inom mig, som ej vill lämna mig någon ro I»

Några dagar efter drottningens kröning skulle hennes hög- tidliga intåg i Paris äga rum. För att själf taga i ögonsikte anstalterna och förberedelserna till denna fest samt för att skaffa sig någon förströelse, for konungen klockan 4 en efter- middag till tyghuset, där han äfven ämnade tala med sin mini- ster Sully. Hertigarne af Epernon, Montbeson, Rognclaure och Liencourt jämte tvenne andra förnäma herrar sutto bredvid konungen i en ovanligt stor vagn.

Sin lifvakt hade konungen kvarlämnat och allenast några af hofbetjäningen följde vagnen till fots.

Vagnen passerade under färden en trång gata, hvarest tvenne mötande lastvagnar till den grad stängde vägen, att konungens vagn för ett ögonblick höll stilla. Endast två hof- betjänter hade blifvit kvar vid vagnen, den ene gick framför i ändamål att rödja väg och den andre stod bakom vagnen, sysselsatt med att knyta till sitt strumpeband.

Ravaillac, som redan genom flera gator hade lupit efter den kungliga vagnen, begagnade detta tillfälle, sprang rakt upp på fotsteget och förbi hertigen af Epernon, stötte en lång tve- eggad dolk i sidan på konungen, hvilken ropade:

»Jag är sårad!»

Men den icke dödande stöten hade endast sårat skuldran, hvadan nidingen med förvånande hastighet gaf konungen en ny stöt, hvilken genomborrade den ädle furstens hjärta. Den sista stöten gjorde konungen mållös; utan sans fördes han till slottet, där han genast afled. Sålunda dog den bästa konung, som suttit på Frankrikes tron, för mördarehand vid 58 åts ålder.

- Hu, så rysligt!

- Mördaren blef väl gripen och straffad?

- Ja, - Ravaillac skulle ganska lätt kunnat komma un- dan; ty i första ögonblicket af bestörtning gaf man ej ak,t på gärningsmannen, hvilken blef stående framför vagnen liksom slagen af häpnad öfver sin egen handling. -? Han lät gripa **Jag är sårad!**_ 481 -

sig utan motstånd, under det att hans hand envist höll kvar den blodiga dolken.

Ingen ville tro, att Ravaillac begått mordet af egen drift. Sannolikt ej utan grund misstänktes de illistiga

jesuiterna, dem den lede må anamma, för delaktighet uti och medvetande af detta skändliga brott. - Ja, folkets hemliga tal anklagade själfva Maria af Medici, den mördade konungens gemål, för medver- kan till lönmordet. De närmare omständigheterna, som skulle kunnat tillfyllest rättfärdiga detta rykte, blefvo visserligen aldrig kända, men den för Henrik bestäm dt olyckliga förbindelsen med denna elaka italienska, de hastiga lidanden af alla slag, som denna förbindelse tillskyndade honom och den afsky, som båda makarne hyste för hvarandra och i synnerhet den svart- sjuka, som den illistiga Maria så ofta låtit påskina, allt detta sammanlagdt synes åtminstone ej med ovillkorlig visshet kunna vederlägga den i hemlighet yttrade misstanken.

Hvarken domarens klokhet och snärjande frågor eller plå- gorna på sträckbänken kunde af pressa själfva mördaren någon bekännelse om delaktiga i brottet. Med exempellös ståndaktig- het förblef han under de rysligaste plågor vid den förklaringen, att ingen människa hade förledt honom till den blodiga gär- ningen; endast högre uppenbarelser och syner hade förmått honom att bli sin konungs mördare.

Efter slutad rannsakning och sedan sträckbänkens alla plå- gor blifvit förgäfves begagnade för att aftruga mördaren en bekännelse, som skulle kunnat medföra önskad upplysning', af- kunnades hans dom, hvilken var lika förskräcklig som det be- gångna brottet kräfde blodigt straff. I kraft af denna dom skulle Ravaillac först i blotta skjortan med ett vaxljus om 2 skålpunds vikt i handen föras till kyrkan Notre Dame och där bedja Gud, konungen och den förolämpade rättvisan om för- låtelse för sin missgärning. Därefter skulle han föras till la Greveplatsen och på därvarande schavott skulle köttet med glödande tänger ryckas från hans bröst och armar, länder och vådor..

- Den arme! utropade en flicka.

- Därefter skulle hans högra hand genomstungen med den dolk, med hvilken han verkställt den blodiga gärningen,

långsamt förbrännas i en med beck och svafvel eldad ugn, hvarjämte smält vax, beck, svafvel och bly skulle gjutas i de med de glödande tängerna upprifna såren.

- Min Gud, jag tror jag svimmar af att höra alla dessa rysligheter, klagade en flicka.

- Slutligen, fortfor »farbror Invalid», skulle fyra hästar sönderslita hans kropp, hvilken jämte lemmarna skull förbrän- nas till aska och denna skulle kringströs i luften.

- Den olycklige!

- Därjämte dömdes hans förmögenhet att konfiskeras och det hus, hvari han blifvit född, skulle jämnas med jorden och aldrig något annat skulle få byggas upp på detta ställe.

Ravaillacs föräldrar skulle för alltid lämna Frankrike och om de någonsin åter träffades på fransk jord, skulle de dö för bödelns hand.

- De arma, oskyldiga! Skulle de också lida?

- Ja, och alla hans slägtingar dömdes att vid lifsstraff aflägga namnet Ravaillac och för framtiden antaga ett annat namn.

Vid afhörandet af denna dom kunde hvarken tecken till fasan för de förestående rysliga plågorna eller sorgen öfver den vanära, som han genom sin förbrytelse bragt öfver sin oskyldiga familj väcka mördaren ur hans ständigt ådagalagda liknöjdhet.

Fullkomligt liknöjd följde han sina bödlar till afrätts- platsen.

Högt yttrade folket sin afsky för mördaren och hans gr*uf- liga missgärning och förbannelserna blandade sig rysligt med skramlet af de förfärliga instrument, hvilka för nidingens döds- plågor voro satta i rörelse.

Längre än en timme fortforo de outsägliga plågor och kval, hvilka domens verkställighet fordrade, och

brottslingen led dessa med ett lugn och ett synbart dödande af sin natur, hvilket väckte om icke medlidande, så åtminstone beundran.

- Det var en ohygglig historia, »farbror Invalid».

- Ja, jag medger det; men en historia ur verkligheten. -- Evangeliska unionen stod nu emellertid isolerad, dess rust- ningar väckte de katolska furstarnes misstankar, att det gällde **Fullkomligt liknöjd följde han sina bödlar till afrättsplatsen.**- 484 -

deras länder. Till gemensamt försvar ingingo de då den »katol- ska ligan» och utsago hertig Maximilian af Bayern till förbunds- general med oinskränkt fullmakt.

Fred slöts dock 1610, innan kriget brutit ut.

- Det var underligt!

- Inte så. underligt, som det vid första påseendet kan synas. Båda partierna ville nämligen ha ögonen på kejsar Rudolf, som märkvärdigt nog gripit sig an med krigsrustnin- gar. - Dessa befunnos riktade mot ärkehertig Matthias, men hela bullret slutade därmed, att kejsaren måste afträda Böhmen till Matthias, frikalla dess invånare från deras trohetsed till honom och åtnöja sig med en pension.

Döden befriade honom den 21 maj 1612 från föröd- mjukelsen att äfven förlora kejsarkronan, som nu tillföll Mat- thias. Mycket hade denne intrigerat för att komma till makten, men då han nu erhållit den, hade han föga glädje däraf Ett försök å riksdagen i Regensburg 1613 att i likhet med sin fader spela medlare misslyckades. De katolska riksständerna hade flertalet af rösterna och protestanterna öfvergåfvo förden- skull riksdagen, hvarigenom hvarje beslut blef omöjligt. Lika liten framgång hade han i Linz, där han af de österrikiska arf- ländernas landsändar begärde rustningar mot turkarne. Stän- derna vägrade; men lyckligtvis begärde turkarna själfva förläng- ning af det upplupna stilleståndet.

Nya skakningar uppstodo vid Rhen, där endräkten upphört mellan kurfursten af Brandenburg och pfalzgrefven af Neuburg. Den senare ville icke uppgifva hoppet att komma i besittning af Julichska arfvet. Till den ändan gifte han sig med en syster till hertig Maximilian af Bayern, öfvergick till katolska läran och inkallade spanska trupper till Julich.

Kurfursten af Brandenburg å sin sida inkallade hollän- dare. Unionen och ligan satte äfven sina skaror i rörelse och alla kejsarens föreställningar och påminnelser om hans läns- herrerätt lämnades utan afseende.

Barnlös och bräcklig återstod för Matthias endast att utse en efterträdare.

Maximilian II:s tvenne ännu lefvande söner afsade sig sina anspråk till förmån för ärkehertig Ferdinand af Steiermark,-vår nuvarande kejsare, en furste, som med järnhård stränghet inom få år utrotat protestantismen i sitt arfland.

Ständerna i Ungern och Böhmen erkände honom som tronföljare på villkor, att han icke änder kejsarens lifstid skulle blanda sig i konungarikets styrelse och, ifall han blefve efter- trädare, han skulle bekräfta ständernas alla privilegier, synner- ligast majestätsbrefvet.

Han kröntes i Prag den 29 juni 1617 och den poli- tiska himmeln syntes fullkomligt molnfri; men ett år hade ännu icke gått till ända, innan böhmiska resningen utbröt och gjorde början till det krig, som ännu rasar med oförminskad bitterhet.

- Det var samma år, som jag föddes, sade en liten pris- nosig tös.

- Skål på dig, min flicka! Du är alltså jämnårig med kriget.

- Berätta mera, farbror invalid!

- Ja varserra.

Han tog sig ännu en klunk och fortsatte därefter:

- Upphofvet till den storm, som nu utbröt i och for fram öfver Böhmen, var grefve Henrik Matthias Thurn.

Svärmiskt tillgifven protestantismen hade han ådagalagt utmärkt tapperhet i fälttågen mot turkarna och genom att helt och hållet ansluta sig till böhmarnes självständighetssträfvanden uppstigit till de högsta ämbeten, samt utöfvade oinskränkt in- flytande öfver deras viktigaste angelägenheter.

En kärngubbe i själ och hjärta var han emellertid inte mannen att förmå behärska händelserna eller styra den storm, han framkallat.

Grefve Thurn hade aftvungit kejsar Rudolf II det af mig nyss omnämnda majestätsbrefvet och uppsatt de stränga villkor, Böhmens ständer förelade ärkehertig, sedermera kejsar Matthias, då de antogo honom till konung.

Ett försök, som denna kejsares minister, kardinal Klesel, sedermera gjorde för att inskränka grefvens farliga makt, sårade dennes ärelystnad och han rufvade på hämnd. - En tvist om majestätsbrefvets tolkning gaf anledning därtill.

Regeringen ansåg nämligen, att rättigheten att uppföraprotestantiska kyrkor tillkom endast kronans omedelbara undersåter, herrar, riddare och kungliga städer, men icke dessas protestantiska undersåter.

Ett par af dessa under åren 1615 och 1616 uppförda kyrkor blefvo äfven genom de kejserliga ståthållarne den ena jämnad med jorden och den andra stängd.

Grefve Thurn lät ständernas ombud besvära sig hos kejsaren öfver det skedda och besluta ett allmänt ständermöte i maj 1618.

Kejsaren förklarade i sitt svar, att hvarken han eller hans ståthållare gått längre än majestatsbrefvet medgaf och förbjöd mötet.

Detta ägde likväl rum; de redan förut upphetsade sin- nena sågo i kejsarens svar en hotelse om majestätsbrefvets upphäfvande.

Förtrytelsen vände sig närmast mot de kejserliga ståthållarne och den 23 maj tågade ständerna med beväpnadt följe till slottet Hradschin i Prag, där fyra af dessa voro församlade.

Det var egentligen två bland dem Martinitz och Slavota, hvilka såsom hänsynslösa fiender till protestantismen gjort sig synnerligen förhatliga och efter ett häftigt meningsutbyte blefvo dessa båda utkastade genom ett fönster.

– Genom ett fönster? inföll en page.

– Jo jo men, min gosse! Potsdonnerwetterkreutzpappenheim!

– Slogo de ihjäl sig?

– Nej, ondt krut förgås inte så lätt. – De skadade sig inte; men tilltaget, i och för sig oerhördt, förvärrades ännu mera därigenom att ständerna tillsatte en regering af trettio direktorer, uppbådade krigsfolk, utnämnde grefve Thurn till generallöjtnant och sände denne mot de städer, som blifvit kejsaren trogna.

Försoning blef således omöjlig och – kriget hade brutit ut,

– Var »farbror Invalid» med från början?

– Potsdonnerwetterkreutzpappenheim! Det kunnen I lita på! Jag var med i grefve Thurns trupper. – Den redan sjuke kejsar Matthias och hans minister voro likväl ännu hågade för eftergift och förlikning; men kejsarens brorson, den till Böhmenskonung valde ärkehertigen af Steiermark, vår nuvarande kejsare, hvilken den lede må anamma, var af annan åsigt.

Såsom en protestantismens ifrige och oförsonlige fiende yrkade han på stränga åtgärder.

Han lät bortföra kardinal Klesel fången till Tyrolen och sände trupper först under Dampierre och sedan under Boucquoi till Böhmen.

Båda blefvo dock med förlust tillbakadrifna af grefve Thurn, Schesier slöt sig till Böhmen och grefve Peter Ernst von Mannsfeld, som anlände till hjälp med tre tusen man värfvade tyska trupper, eröfrade Pilsen och intog en fast ställning därstädes i november 1618.

Böhmarne hade således visat sig icke vara så lätta att be- tvinga, men visade sig dock villiga att underhandla.

Kejsaren ville gå in därpå och uppdrog åt kurfursten af Sachsen att sluta vapenhvila.

Men på grefve Thurns anstiftan drogo de böhmiska direktorerna ut på tiden och därunder afled kejsar Matthias den 10 mars 1619.

Böhmarne voro nu fullt beslutna för att aldrig antaga Ferdinand som regent öfver deras rike och därmed förbundna länder.

Grefve Thurn ryckte in i Mähren, där ett starkt parti väntade honom för att bringa äfven denna provins i vapen och därifrån in i Österrike, samt stod i början af juni 1619 med 16,000 man utanför Wien.

Dampierres och hans kyrassierers ankomst räddade kejsaren i det ögonblick nedre Österrikes protestantiska ständer ville tvinga honom att med sin underskrift gifva sitt bifall till deras förbund med Böhmen.

Samtidigt slog Boucquoi grefve Mannsfeld i grund vid Zablat och direktorerna i Prag återkallade grefve Thurn till denna stads beskydd.

Då han aftågade från Wien, begaf sig Ferdinand till Frankfurt, där hertig Maximilian af Bayern gaf honom ett bestämdt löfte om ligans understöd och där han valdes samt den 9 september kröntes till kejsare.Kejsarvalets utgång föranledde emellertid en konferens emellan Böhmen, Schlesien, Mähren, Lausitz och Österrike.

Böhmens författning gaf största likhet med grannlandet Polen, där regentens makt var ganska oinskränkt och Ferdinand förklarades kronan förlustig.

På förslag till tronföljden funnos flera, men kurfurste Fredrik V af Pfalz erhöll de flesta rösterna och de ständer, som därvid visat sig vara Ferdinand trogna, förklarades sina ämbeten förlustiga samt förvisades ur riket, åtgärder, som de protestantiska ständerna sedermera dyrt fingo umgälla.

Fredrik V var blott 23 år gammal, visserligen god och vänsäll, men fullkomligt i saknad af de egenskaper af regent, fältherre och statsman, som i en så brydsam ställning voro erforderliga.

Kurfursten af Sachsen, hertigen af Bayern, hans egen moder och svärfader afrådde honom samfäldt att mottaga valet, men begäret efter en konungakrona och hans stolta gemåls eggelser segrade.

I slutet af september 1619 lämnade han sin hufvudstad, Heidelberg, mottog på gränsen af Böhmen sina nya undersåters första hyllning, höll den 31 oktober sitt intåg i Prag och kröntes därstädes den 5 november med alla de ceremonier, det prål och det slöseri, som af ålder pläga vid sådana tillfällen vara öfligt. – Kan erinringen däraf vara den unge konungen och hans gemål till någon tröst under deras ännu fortfarande landsflykt, var dock icke allt fåfänglighet, tillade den gamle krigaren suckande och förde sin bägare till sina läppar.

Vid samma tid, fortfor han efter ett ögonblicks uppehåll, som böhmarne förklarade Ferdinand afsatt, hotades äfven Ungern att gå honom förloradt.

Furst Bethlen Gabor af Siebenbiirgen, som slöt förbund med alla och svek alla, bröt in i Ungern, bemäktigade sig dess fasta platser och ryckte an i förening med böhmarne under grefve Thurn mot Wien.

Boucquoi gjorde allt för att försvara Donaubron, men måste vika och bränna upp densamma.

Donau var visserligen för tillfället för uppsvälld och strid för grefve Thurn att komma öfver; men Bethlen Gabor eröfrade- 489 -

Pressburg och ställningen var ganska hopplös för Wien, då kejsaren återkom från sin kröning i Frankfurt.

Då inträffade böhmiska konungavalet.

Bethler Gabor, missnöjd med att detta ej föll på honom och oense med Thurn, återvände till öfre Ungern, där hans trupper blifvit slagna af polackarne.

Höstregnen och brist, på lifsmedel tvungo grefve Thurn att i sin tur tåga tillbaka till Böhmen - och Wien var för andra gången räddadt.

En tvist mellan ligan och unionen med anledning af den förras rustningar hotade med ett krig mellan dem, och deras stridskrafter stodo redan i hvarandras åsyn vid Ulm, då likväl alltsammans afstannade.

Kurfurste Maximilian, som såg krigets brännpunkt i Böh- men, ville hafva ryggen fri för unionen och denna, som hotades i ryggen af en från Holland kommande spansk här under Spinola, voro därför ömsesidigt böjda för förlikning.

En sådan kom till stånd i Ulm den 3 juni 1620, hvari ligan förband sig att icke hemsöka något evangeliskt riksland med krig.

Därigenom var visserligen Fredrik V:s arfland skyddadt, men icke Böhmen. - Att bekriga honom där, stod ligan öppet.

Den försummade det inte heller.

Redan elfva dagar efter förlikningen i Ulm eller den 14 juli, stod Maximilian med sin här i ärkehertigdömet Österrike.

Trettio af dess protestantiska ständer vägrade vid uppfor- dran att aflägga hyllningseden åt kejsaren.

De förklarades för förrädare och dömdes för fredlösa.

De flesta flydde till Böhmen.

En uppmaning ställdes till Fredrik V att nedlägga kronan och för att gifva eftertryck däråt förenade sig Maximilian med Boucquoi och anryckte i tvenne kolonner mot Böhmen.

Fredriks rustningar svarade inte mot faran och ej heller understöddes han af sina nya undersåter.

Lutheranerna ansågo honom lämna otillbörligt företräde åt kalvinister och tvedrägt rådde bland hans fältöfverstar Hohen- lohe, Thurn och Salms samt tvenne furstar af Anhalt.

Dessa veko till en början undan till Mähren i förhopp-

ning, att Maximilian skulle följa efter och kriget således skulle blifva utdraget på längden och bayrarne genom brist på till- försel, samt af den hårda väderleken på hösten uppkommande sjukdomar skulle skingras.

Men just detta fruktade äfven hertig Maximilian själf och beslöt därför att gå raskt tillväga.

Hans kolonner, den ena, som bestod af tyskar och anförd af Tilly, den gamle korpralen, som konung Gustaf Adolf kallade honom i lifstiden och hvilken fruktansvärde befälhafvare då för första gången uppträdde i detta krig samt genast gjorde sig ryktbar, den andra sammansatt af valloner, spaniorer, itali- enare och kosacker samt anförd af Boucquoi, togo båda vägen i riktning mot Prag.

Småstäderna Prackadiitz och Pisek stormades och förstördes och deras innevånare nedhöggos utan förskoning.

Skrämda däraf gåfvo sig alla mindre städer utan mot- stånd.

Ett försök mot Mannsfeld i Rhen misslyckades och då Maximilian erfor, att böhmarne återvändt från Mähren och in- tagit en fast ställning vid Rackonitz, inslog han åter på vägen till Prag i afsikt att tvinga dem till batalj.

Detta lyckades äfven.

De lämnade Rackonitz och anlände till Prag den 7 no- vember.

Redan följande natt kom Maximilian efter.

Böhmarne befästade sig på Hvita berget utanför staden, en utmärkt position för en försvarsstrid.

Boucquoi tvekade också att anfalla, men Maximilian och Tilly ansågo hvarje dröjsmål innebära ännu större fara och på mindre än fyra timmar var Böhmens öde afgjordt.

Konung Fredrik hade nyss satt sig till bords, då slaget började, och då han efter slutad måltid begaf sig till stadsmu- ren, blef han vittne till sina truppers nederlag och flykt.

Han tappade då alldeles hufvudet.

Ehuru Prag alldeles icke kunde tagas utan föregående be- lägring, begärde han 24 timmars vapenhvila och fick af Maxi- milian det barska och förödmjukande svaret, att han inom åttatimmar skulle afgöra, om han ville afsäga sig Böhmens krona eller ej.

Ytterligare skrämd däraf flydde han åtföljd af sin gemål och flera af Böhmens förnämste män.

Han vågade icke ens stanna i Glatz, där han kunnat bibehålla den ännu otvungna delen af Böhmen, samt Schlesien och Mähren under sitt välde, utan begaf sig öfver Breslau och Berlin till Holland.

Där framlefde han tio år hopplös och glömd.

Först då Gustaf II Adolf uppträdde i Tyskland, grydde för den arme fursten ett hopp att återfå åtminstone sin kurfurstevärdighet och sitt arfland Pfalz – och på det hoppet lefver den biltoge ännu, tillade den gamle sönderskjutne krigaren dystert och blef en stund tyst och grubblande.Konung Fredriks här omtalade hopp tillintetgjordes genom Gustaf Adolfs död vid Liitzen – och den biltoge monarken dog af bekymmer och sorg i Mainz.

– Efter konung Fredriks flykt kapitulerade xPrag, fortsatte omsider den gamle, där Maximilian inlade en besättning om 7,000 man.

När den med rätta befarade kejserliga räfsten dröjde, bör- jade farhågan försvinna och många af de flydda ädlingarna återkommo.

Men den 20 februari 1621 arresterades på en gång 48 af resningens främsta män och 27 af dessa dömdes till döden och afrättades under ohyggliga marter.

En kejserlig kungörelse ålade rikets alla bemedlade innevånare att självfva anmäla, livad andel de haft i resningen vid äfventyr, att, om någon därutinnan öfverbevisades, han ej hade någon nåd att förvänta.

728 personer inställde sig.

De fingo behålla lifvet, men större eller mindre del af deras egendom konfiskerades, för somliga allt.

Det konfiskerade såldes för en spottstyfver och många, däribland den fördömde Wallenstein, som just nu riktar ett slag åt vår stad, hvilken dock lyckligtvis skyddas af Gustaf Adolf, förvärfvade därvid oerhörda rikedomar.

Ferdinand utrotade protestantiska läran i Böhmen. Dess präster förvisades först ur Prag och sedan ur landet.

Universitetet öfverlämnades åt jesuiterna, hvilken de behornade väl en gång skall anamma med hull och hår,

Jag sprang som en backhare, jag, som de öfriga.

protestanternas kyrkor öfverlämnades åt katolikerna och klostren återupprättades.

År 1624 förbjöds all gudstjänst, som ej var katolsk, och år 1627 ålades adeln att antingen utvandra eller öfvergå till katolicismen.- 49-3 -

Öfver 30,000 familjer lämnade landet.

Fritt konungaval, böhmiska språkets bruk vid rättegångar samt många andra politiska rättigheter upphäfdes.

Det beryktade majestätsbrefvet skar kejsar Ferdinand med egen hand sönder och brände upp sigillet.

- Var »farbror Invalid» med i slaget vid Hvita berget?

- Potsdonnerwetterkreutzpappenheim! Därpå kunnen I lita. Jag sprang som en backhare, jag, som de öfriga. - Jag hade mina båda ben i behåll den tiden, kraftfull och stark var jag också. - Jag sprang och svor och svor och sprang - jag hade ingenting annat att göra.

- Hvart tog »farbror Invalid» sedan vägen?

- Jag ställde mig under Mannsfelds fanor! En skål för den tappre Mannsfeld 1

- Skål! Skål!

- Du får lof att berätta oss mer, »farbror Invalid»!

- Orken I höra på då? -Ja! Ja!

- Godt! - Huss' reformatoriska tilltag att skaka på den romerska kolossen med hela dess byggnader af villotankar och andligt mörker, fortfor den gamle, hela dess anhang af kardi- naler och patriarker m. m. m. m., o. s. v. o. s. v., Luthers kraftiga uppträdande mot det påfliga förtrycket och den katolska kyrkans bannstrålar samt det så kallade majestätsbrefvets till- skapande voro de egentliga och inre drifijädrarna till hela detta krig, som väl inte tar slut förrän med världens ände.

- Åh Gud bevare oss! inföll en af de äldre flickorna.

- Dessa företeelser inom kyrkans och ränksmideriets värld, fortfor den gamle, voro de som framkallade denna äfvéntyrare- politik, som började med upproret i Böhmen, hvilket delade Tysklands furstar och folk i två vidt skilda läger: Den evan- geliska unionen och den katolska ligan, samt frammanade på scenen de hjältar, tänkare och statsmän, hvilkas namn väl aldrig skola komma att utplånas ur historien.

Bland dessa må jag nämna Mannsfeld, markgrefven af Baden, och Kristian af Braunschweig, alla, utom af egen vin- ningslystnad och af kärleksförhållanden, genomträngda af den- 494 -

protestantiska saken och därför uppträdande mot kejsaren och ligan.

Främst nämner jag den kraftige, skarpsynte och äfven- tyrslystne Mannsfeld.

Han förstod konsten att draga folk till sig och samman- smälte allt, äfven de mest stridiga knektelement, under sitt befäl till en kropp, i hvilken han utgjorde själen, den enda bestämmande.

Detta välde öfver massorna visste han att förskaffa sig genom en glänsande personlig tapperhet, genom en viss för- slngenhet att draga sig ur de vådligaste lägen, genom punkt- lighet med soldens utbetalande och genom undseende för knektarnes roflystnad och pulndringar.

Han var skoningslös och hade som praktisk regel att underhålla en här på väns eller fiendes bekostnad utan att själf äga en fotsbredd eget land.

Ehuru han var son af grefve Peter Ernst von Manns- feld, en det österrikiska huset tillgifven tjänare, hatade han själf på det djupaste detta hus och den katolska religionen.

Också fruktade kejsaren honom till det yttersta.

Hade han haft mera lycka, så skulle han långt tidigare än Wallenstein kunnat uppbåda en här, som kommit påfvén och kejsaren att darra.

Nu blef det något annorlunda.

Krigaryrket hade han emellertid grundligt lärt i Ungern under brodern, grefve Garl von Mannsfeld och hade då stora utsikter att gå en lysande militärbana till mötes i kejsarens tjänst.

Som krigsöfverste hos ärkehertig Leopold utmärkte han sig under kriget i Elsass mot unionens anhängare, men af missnöje med Leopold öfver vägradt skadestånd för gjorda kostnader lämnade han tjänsten där och öfvergick till evan- geliska läran och unionen.

- Hvar en furste behöfde vapnens understöd, sände unionen vanligen Mannsfeld, så till exempel i striden mellan hertig Carl Emanuel af Savoyen och Spanien.

Den förut så fruktade evangeliska unionen hade emeller- tid upphört att vara till. - Genom aktförklaringen mot pfalz-~ 495 -

grefve Fredrik tvingades den att söka vapenhvila med spanska arméens befälhafvare, Spinola, och det beslöts, att alla fientlig- heter skulle upphöra och att den förre hvarken med krigsfolk eller på annat sätt understödja kurfursten afPfalz, ej heller stifta någon ny union, utan afskeda sina trapper och vara kejsaren hörsam och trogen.

Då strömmade den forna unionens krigsfolk under Mannsfe!ds fanor!

Snart stod han med 20,000 man, till största delen besoldade af England och Holland, åter emot kejsaren och slog och slogs och där han inte kunde vinna på annat sätt, an- vände han list och förställning till sitt bästa.

Det ena fälttåget aflöste det andra och han fick där- under tillfälle att mäta sina krafter med allt, livad Tyskland hade utmärkt i faltherreväg, däribland den öfver sin oöfvervinne- lighet skrytande Tilly.

- En vacker dag, sedan Mannsfeld intagit och stormat borgar och fästen, utplundrat och brandskattat Elsass och andra orter, syntes Tilly vid Neckar och lade åtskilliga platser där under sitt våld.

Men Mannsfeld låtsades inte det ringaste bekymra sig om honom, så att man hoppades, det denna farliga man skulle genom att öfvergå i nederländsk tjänst göras oskadlig, ty in- fantinnan Isabella, furstinna af Nederländerna och ärkehertig Albrechts änka hade låtit göra honom glänsande anbud.

Det var dock som vanligt en väl beräknad list af den gamle räfven.

Han var fortfarande Fredrik V trogen och tillfogade snart åter de kejserliga stora förluster.

Under tiden slog Tilly som en hämnande mordängel grefven af Baden vid Wimpfen.

Denne hade lärt krigaryrket i fälttågen mot turkarne och ansågs äga en af de bäst utrustade arméerna i Europa; men han var, liksom Mannsfeld, för äfventyrslysten och för litet moget beräknande för att rätt kunna tillgodogöra sig sina fördelar.

Hade Mannsfeld och markgrefven förblifvit tillsammans och med sina egenskaper kompletterat hvarandra - och inte- 496 -

som nu oupphörligt ströfvat och opererat på skilda vägar - skulle helt säkert mången drabbning fått ett helt annat utseende för protestanterna.

Nu åter förlorades den ena efter den andra och vid Neckar blef markgrefven i grund slagen af Tilly och måste själf skaffa sig en tillflyktsort utom Tyskland.

- Jag kan inte underlåta att tala om för er följande episod från slaget vid Wimpfen:

Redan hade hjältemodet besegrat öfvermakten, då en nyck af ödet annorlunda bestämde utgången.

En dof knall skakade luften: Markgrefvens krutvagnar sprungo sönder samt bringade död och förvirring i Fredriks här! - Samtidigt framstormade fienden, på nytt drifvande de ut- mattade protestanterna framför sig,

Allt flydde för de kejserligas öfvermakt.

Förgäfves bad och hotade markgrefven, förgäfves kastade han sig i spetsen för en liten skara trogne mot fienden. Allt starkare och starkare trängde denne fram; allt svagare och svagare vardt de markgrefligas motstånd.

Slaget var förloradt. Markgrefven själf sväfvade i stor fara. Redan fäktade han midt i det vildaste handgemänget förtviflans kamp. Redan synes honom blott återstå det sorgliga valet mellan död och fångenskap; - Se! Då nalkades honom en hvitklädd krigarskara, de fyrahundra hjältarne från Pforzheim,

För tros- och rättsfriheten hade de frivilligt hörsammat den älskade landsfaderns kallelse; denna heliga sak,

denna heliga tanke besjälade dem till att våga det högsta för att vinna det högsta.

Med sänkta bardisaner störtade de sig på fienden, kastade allt framför sig öfver ända, bröto sig väg fram till sin herre, förskingrade de katolska soldatenaa, togo markgrefven midt ibland sig och drogo sig steg för steg, då och då djärft bju- dande den påträngande fienden spetsen, ned till bron, öfver hvilken vän och fiende trängde sig.

Men då de icke heller här funno något säkert tillhåll- 497 -

för sin furste, trädde det hvita regementets anförare, borg- mästare Deimling, fram, bad och besvor fursten att ila bort på en snabb springare för att såmedelst rädda sig och spill- rorna af sin här, under det att hans trogna ville söka göra fienden öfvergången öfver bron stridig.

Efter ett kort men häftigt motstånd svingade sig också Fredrik upp på Deimlings häst och sprängde därifrån.

Efter ett glödande tal och sedan de fyra hundra med helig ed förbundit sig att med lif och blod försvara bron, denna enda öfvergångspunkt, för att därigenom rädda den slagna härens spillror och markgrefvens dyrbara lif, utropade den hänryckte Deimling:

- Nåväl! Med Guds hjälp! Fanan högt! Fienden är där!

Så var det också.

I susande galopp och under skallande segerrop framjngade det fientliga rytteriet. I sitt vilda lopp hejdades det dock af pforzheimarne, hvilka höllo bron spärrad.

Tre gånger skred det kejserliga rytteriet till anfall; tre gånger blef det tillbakaslaget!

Inte bättre gick det ett regemente fotfolk; väl sträckte dess kulor fjärdedelen af pforzheimarne till marken; men genom ett häftigt anfall krossade dessa sina fiender, hvarpå den lilla hjälteskaran i den skönaste ordning intog sin förra ställning på bron.

Tilly, förvånad, upprörd, hänryckt öfver en sådan djärf- het lät genom en trumpetare uppfordra den lilla skaran att mot fritt, ärofullt- aftåg utrymma bron.

Tillbudet förkastades och den sista, hetaste kampen började.

Men under det att de kejserliga nu uppställde sig i otalig mängd, medan de under trumhvirflar ochrtrumpetklang framryckte till den blodiga striden, knäföll den åt döden in- vigda, skaran och öfver deras bröders och fienders lik uppsteg till himmeln sången:

»Vår Gud är oss en väldig" borg!»

Till och med fienden var djupt rörd och vågade ej störa den lilla hjälteskaran i dess andakt.

Hjeltekonutigen 63 **I hågkommen er ed och hållen stånd!**- 499 -

Den sista kampen begynte!

Lik en oherub trädde Deimling med den fladdrande fanan i sin hand fram på bron inför den sammansmälta, lilla truppen och ropa:

- Ihågkommen er ed och hållen stånd!

En muskötkula krossade hans högra ben; han knäföll på det vänstra och svängde fanan högt i luften!

En kanonkula afslet hans högra arm; han tog fanan i den vänstra handen!

Ännu en gång reste han sig upp och sjönk därpå, genomborrad af fiendens kulor, till marken.

- En yngling tog fanan och liksom lejon störtade de återstående åttio pforsheimarne öfver bron fram mot den öfver- mäktiga fienden!

Fruktansvärd rasade döden, ty han härjar med sin skarpaste lie: Förtviflan.

Högar af lik tornade sig på lik!

Allt djupare och djupare inträngde pforzheimarne i vallo- nerna slutna fyrkant.

Den öppnade sig!

Den slöt sig!

Försvunnet var det hvita regementet; liksom uppslukadt af en vattenhvirfvel!

Men se!

Ännu en gång fladdrade den hvita fanan!

Ännu en gång glänste öfver dödens fält, belyst af solens sken, den hvita fanans gyllne inskrift:

»Vår Gud är oss en väldig borg!»

Därpå susade ett svärd genom luften!

Fanan sjönk!

Den sista af de fyra hundra var icke mer!

Det var de fyra hundra pforzheimarnes sista bragd!

Det var det hvita regementets död!- 500 -

- Knappt var denne kejsarens motståndare ur sikte, förr än ett nytt härtåg, denna gång ifrån norr, vältrade sig mot Rhen och Main.

Det var hertig Kristian den yngre af Braunschweig- Wolfenbiittel, administratör af Halberstadt, som nu ställde sig i spetsen för,anryekande arméer, utan att först ha innehaft ett befäl i" fält.

- Honom lifvade lika mycket som äran den tysta kär- leken till den olycklige pfalzgrefvens sköna gemål. Och lade man därtill en sårad fåfänga, då kejsaren nekat honom för- läningen af Halberstadt, finner man snart, att fältherren var färdig och att det fanns tillräckligt många skäl äfven utom unionen för honom att draga svärdet mot kejsar Ferdinand.

Mannsfeld hade visat, hvad som var möjligt för en djärf ande att uträtta och, hvarför skulle en furste som Kristian icke lyckas långt mer än en äfventyrare utan länder!*

Stora massor folk strömmade till hans fanor.

Man lefde lustigt på fiendens bekostnad och bland annat lät han slå mynt, hvilka på ena sidan buro en ur mol- nen framsträckt hand, som höll ett svärd vid fästet och nam- net Kristian, men på andra sidan ägde inskriften: »Guds vän och papisternas fiende».

Omkring varande farstår ville hindra Kristian att be- träda deras områden, emedan de fruktade för kejsarens hämnd, om de läto den så kallade rebellen framtåga; men han lät sig af intet afskräckas utan fullföljde sin krigsplan, ehuru han förlade sina operationer åt andra håll.

Kristian tog nu med storm Lippstadt, Soest, Ham, Miinster och Paderboru tillika med rikt byte i penningar och dyrbarheter.

* Ett visst löje har dragit sig öfver Kristian af Braunschweig-Wolfen- buttel i historiens eftermäle. Några forskare hafva ristat administratorns af Hablerstadt porträtt och sagdt, att, när han grep till vapen för pfalz- grefvinnan, ägde han inte något mera än hennes handske på hjälmen och tio »krigare» (- riksdaler) i fickan. Men därom tvistade man dock i fåvitsko, ty den unge kärleksriddaren hade stora possessioner och ägodelar, af hvilka han visste att draga vederbörlig revenu.Om våren 1622 ägde hertigen en öfvad här af 12,000 man fotfolk och 7,000 ryttare.

Med dessa bröt han upp för att förena sig med Mannsfeld.

Men delvis genom oskicklighet, egensinne och afund- sjuka fältherrarne emellan och svårighet att i redan utsugna länder besolda sina trupper, då dessa i hufvudsak skulle lefva af rof och plundring, gick planen inte i verkställighet och Kristian blef i grund slagen vid Höchst samt undkom'själf med möda med några kompanier ryttare genom ett vad till andra stran- den, där Mannsfeld med en stark truppafdelning var honom till mötes och förening försiggick mellan dessa båda härförare.

- Kristian hade visat mycken personlig tapperhet; men det var hardt när omöjligt att, som han försökte, med endast tre kanoner svara på fiendens aderton grofva eldgap. Denna om- ständighet var ensam nära nog tillräcklig att afgöra striden till hans skada.

Efter träffningen vid Höchst aftågade de spanska trup- perna, som deltagit däri, till Oppenheim; men Tilly följde med ligisterna på bergvägen efter den slagne administratorns armé.

Fastän landtgrefve Ludvig af Hessen var en trogen anhängare af kejsaren, ja till och med befann sig som fåtfge i pfalzgrefvens vård, blef dock hans land på det obarmhärtigaste utplundradt och härjadt af de katolskes legoknektar.

Landtgrefvens tillfångatagande skedde sålunda:

Sedan Mannsfeld i maj tvingat ärkehertig Leopold, som belägrade Hagenau, till ett öfveriladt återtåg, hade han vändt tillbaka till Frankenthal, Mannheim och Germersheim med hufvudstyrkan.

Han erfor, att landtgrefven återkommit till sin hufvud- stad Darmstadt, samt beslöt att öfverrumpla den och taga honom själf till fånga.

Den 22 maj om natten bröt han upp med den ut- valdaste delen af sitt krigsfolk, syntes i daggryningen framför Darmstadt, omringade och uppfordrade staden att gifva sig.

Invånarne, som inte sågo sig vuxna hans och den honom åtföljande pfalzgrefvens makt, öppnade då, intagna af förskräckelse, stadsportarne.- 5 o2 -

Landtgrefven undkom visserligen, men igenkändes under flykten och årer fördes till staden..

I åtta dagars tid blef landet rundt omkring utplundradt, tills Mannsfeld och markgrefven, underrättade om bayerskt och spanskt infanteris' antågande, skyndsamt återvände till Mann- heim samt förde med sig landtgrefven och en af hans söner.

När slaget vid Höchst tillintetgjorde pfalzgrefvens för hoppningar, förunnade han landtgrefven friheten, hvaremot denne måste förbinda sig att inte mot honom företaga något fientligt samt att verka därhän hos kejsaren, att Kurpfalz blef honom återgifvet.

Emedan pfalzgrefven inte samtyckte till Mannsfelds och Kristians uppsåt att gå ligans fältherre till mötes och leverera honom en drabbning, så tågade de från Rhen till det redan förut illa medfarna Elsass.

På marschen dit ödelade de många biskopliga och riksridderliga orter, samlade stort byte och tågade mot Elsass--Zabern.

Efter drabbningen vid Höchst och några andra miss- lyckade fältslag, blefvo emellertid Kristian och Mannsfeld ent- ledigade ur pfalzgrefvens tjänst.

- Detta steg var af Danmark och Kursachsen, till hvilkas bemedling hos kejsaren pfalzgrefven inbjöds, skildradt såsom nödvändigt, innan en försoning kunde åvägabringas.

Egentligen hade nu Mannsfeld och hertig Kristian af Braunschweig ingen förevändning att längre blifva under vapen, men de hade heller inte någon lust att frånträda den stolta roll de tillvällat sig och dessutom sväfvade kejsarens aktför- klaring öfver deras hufvuden.

De kastade sig in i nya strider för Hollands räkning mot spaniorerna.

Vid Fleurus erhöll hertigen ett skott genom vänstra armen, som. sedan måste amputeras, hvilket skedde under

dånet af pukor och smattrandet af trumpeter.

Det var då, han genom en tillfångatagen hornblåsare lät bringa den spanska generalen följande hälsning:»Den galne hertigen har väl mistat en arm, men behållit den andra för att hämnas sina fiender!»

Efter växlande öden kommo de åter till Tyskland, där kejsaren slutligen, för att uppehålla sitt anseende, genom Al- brecht von Wallensteins uppsatt en egen armé.

Den fördömde friedländaren slog tillsammans med Altringer Mannsfeld vid Dessau.

Hans förlust var 3,000 man och 9 kanoner.

Han värfvade i Mecklenburg en ny här och med 20,000 man gick han att förena sig med den utmärkte fältherren och Österrikes farlige motståndare Bethler Gabor.

Men han förföljdes och slogs af Wallenstein.

Nu blef han af Berthlen Gabor rådd att utomlands förskaffa sig medel för uppsättandet af nya arméer; men vid Zara i Dalmatien insjuknade och dog han, stående i sitt harnesk.

Vapenbrodern Kristian af Braunschweig-Wolfenbuttel hade före döden redan nedlagt vapen och hertig Johan Ernst af Weimar följde honom snart efter.

Österrike var sålunda inom ett år befriadt från sina tre farligaste motståndare på den tiden.

- Efter sina segrar, fortfor »farbror Invalid» stannade Tilly en längre tid med sin här i Hessen och då uppstod en ny mot kejsaren riktad kombination utom Tyskland, färdig att understödja, dennes motståndare därinom.

Medan kardinal Richelieu i Frankrike återupptog Hen- rik IV:s politik att undertrycka Habsburgska huset, af farhåga att detsamma sträfvade att bilda en universalmonarki, bröt ko- nung Jakob I af England med sin dittills orubbliga fredspolitik.

Han hade nämligen närt en plan att förmäla sin son Carl med en dotter af Filip IV af Spanien och prinsen hade, åtföljd af hertigen af Buckingham, för detta ändamål begifvit sig till Madrid.

Men därstädes uppträdde dessa båda på ett sätt, att de ådrogo sig spaniorernas oviljn, och deras återresa liknade nästan en flykt.5°4

De framställde emellertid vid sin hemkomst saken för konung Jakob på sådant sätt, att han blef öfvertygad om, det alltsammans endast varit gäckeri från spanska hofvets sida och Jakob lyckades förmå det annars så sparsamma parlamentet att frikostigare än någonsin bevilja penningar för att genom återeröfring af Pfalz hämnas den förmenta skymfen och såg sig om efter en verkställare af denna hämnd.

Underhandlingar inleddes fördenskull med Gustaf Adolf af Sverige och Kristian IV af Danmark.

Men den förre, som var sysselsatt med kriget i Polen, fordrade betydliga subsidier och saknade fast fot i Tyskland.

Kristian däremot var såsom hertig af Holstein medlem af nedersachsiska kretsen, var genom Elfsborgs lösen oberoende af riksdagens ohågsamhet att efter det blodiga kriget mot Sve- rige bevilja penningar för krigiska ändamål, hade försatt hären och isynnerhet flottan i godt skick, begärde mindre subsidier, önskade att förskaffa sin andre son ett af de stora biskops- stiften i Wästphalen - och ville framför allt icke hafva Gustaf Adolf till granne i norra Tyskland.

I Haag slöts ett förbund mellan England, Holland och Danmark.

Kristian lät välja sig till öfverbefälhafvare i nedersach- siska kretsen, ett val, som var att anse såsom en formlig krigs- förklaring mot kejsaren, hvarför också hertigarne af Celle, af farhåga för följderna, protesterade mot detsamma, medan de öfriga kretsfurstarne af samma anledning beslöto att uppställa ända till niofaldiga antalet af de trupper, de eljest bordt utgöra.

Mannsfeld, som efter sina nederlag flytt till England, blef där utnämnd till general och sammanrafsade en här på 15,000 man, som han öfverförde till Holland, där den dock var nära att upprifvas af brist och sjukdomar.

Mannsfeld gjorde emellertid med kvarlefvorna ett in- fall i hertigdömet Cleve, hvilket föranlät Tilly att å sin sida sätta sig i rörelse nedåt Weser, där han intog Höxter.

Kristian IV, som samtidigt i maj 1625 samlat sin armé i Holstein, förklarade denna stads intagande som en fientlig åtgärd och satte sig i marsch mot biskopsdömet Verden, som han besatte.- 505 -

Kriget var därmed i full gång och härarne stodo i trakten af Minden så nära hvarandra, att en sammanstötning kunde befaras.

Tilly ville dock icke vara den angripande gent emot Danmark och drog sig tillbaka till Holtzminden.

Kristian intog Hameln, men gjorde där ett svårt fall af hästen, hvilket sedan länge inverkade förlamande på hans verksamhetsförmåga.

Han återtågade till Verden, hvarpå Tilly besatte Hameln och belägrade Nieburg, men då Kristian tågade till undsättning, drog sig Tilly efter en mindre förlust tillbaka till Minden.

Kort därpå eröfrade han det fasta slottet Kalenburg, tillfogade danskarne en känbar förlust vid Seelze, men misslyckades i att taga Hannover, hvarför danskarne gingo i vinterkvarter mellan Weser och Elbe.

Konung Kristians fälttågsplan för 1626 var ganska storslagen.

Själf skulle han kämpa mot Tilly, prins Kristian af Braunschweig skulle eröfra de westphaliska biskopsstiften och Pfalz, hertigen af Weimar skulle sysselsätta Wallenstein och Mannsfeld genom Brandenburg inrycka i Schlesien och hota Wien.

Utförandet lämnade dock mycket öfrigt att önska.

Tilly började fälttåget redan i mars månad med att fördrifva danskarne från den med kejsaren förbundne hertig Georgs af Celle område, jagade prins Kristian undan till Hessen, brandskattade Westphalen och anryckte mot Hannover, som erlade brandskatt och förklarade sig neutralt.

Därifrån återvände han till Hessen för att verkställa en rikskammarrättens dom mot hertig Moritz af Hessen-Kassel, tågade efter välförrättadt värf mot Miinchen, som han tog med storm och hvars besättning och invånare han till största delen lät nedhugga, samt ryckte därefter mot Göttingen, som dock beslutsamt försvarade sig.

Konung Kristian, som föresatt sig så stora ting, förblef likväl vid allt detta i det närmaste overksam.

Han led ännu af följderna af sitt fall. Hans här visste det och dessa nedsatte i betydlig mån dess tillförsikt.

Ändtligen, då Tilly efter Munchens eröfring den 30 maj började belägra Göttingen, sände konungen en armé till Kalenberg, men denna tillfogades ett nederlag vid byn Rössing af Tillys underbefälhafvare Fiirstenberg och Dufour.

Konungen företog sig ingen vidare åtgärd att undsätta Göttingen, som kapitulerade den 30 juli för att undgå Mun- chens öde.

Men då grep sig konungen an med en plan att öfver Duderstadt och Eisfeld framtränga till Thiiringen och ligans stater. -

Han uppställde sin här i slagordning vid Duderstadt den 13 augusti; men då Tilly nalkades, drog han sig tillbaka till Wolfenbiittel.

Tilly följde efter.

Hans rytteri under Dufour tillfogade danskarne icke obetydliga förluster under återtåget, hvarjämte en massa sol- dater rymde.

Ändtligen den 16 augusti höllo danskarne stånd vid byn Nahausen, emedan både folk och hästar voro uttröttade

och trossen inte förmådde komma genom passet vid Neu- Wallmoden.

Tilly, som under dessa marscher och återmarscher studerat konungens strategi och antagligen inte funnit den-samma särdeles klyftig, beslöt att låta det komma till ett af- görande.

Han uppsköt dock med anfallet ända till klockan 10 förmiddagen den 17 i afvaktan på, att de kolonner, han ut-sändt till danskarnes kringrännande, kunde hafva uppnått vissa för dem bestämda punkter.

Konungen tycktes i farans ögonblick återvinna sin forna energi.

Han och hans närmaste man, general Fuchs, förde framgångsrikt sina skaror i striden och redan började denna luta till danskarnes fördel, då Dufour med tre ryttareregemen- ten visade sig i deras rygg.

Tilly ordnade sin brutna slaglinie och anföll på nytt.- 507 -

Fuchs stupade.

Ett par danska infanteriregementen dels nedhöggos, dels sprängdes, många flydde och danskarnes center och högra flygel vek i oordning tillbaka från bäcken Lutter am Burenberg.

Vänstra flygeln hade emellertid i någorlunda godt skick räddat sig i Dolgerskogen.

Med denna och den reserv, konungen hade uppställt i Nahausen, upptog han nu striden å nyo.

Han hade angripit personligen, men trupperna voro modlösa och då ryktet utbredde sig, att äfven Wallenstein var i antågande med hela sin här, greps en stor del af fotfolket af skräck och tog till flykten.

För att uppnå passet vid Neu-Wallmoden hade åter- stoden af danska armén att utstå ännu en tredje lika olycklig strid.

Konungen kämpade själf i tätaste stridstumultet lik en simpel ryttare och undgick med knapp nöd att blifva fången.

Åtföljd af något rytteri anlände han klockan half sex på eftermiddagen till Wolfenbuttel.

4,000 danskar betäckte slagfältet.

Tillys förlust var ringa och hade nästan uteslutande drabbat rytteriet.

Efter segern förde Tilly sin armé till Luneburg, hvar- för konungen med de trupper, han kunde hopsamla, begaf sig från Stade till Verden, som fortfarande låg honom om hjärtat.

Han ville undsätta det belägrade Nienburg och eröfrade Hoya efter sju dagars belägring, hvarunder han själf sårades.

Men då hertig Georg af Celle i slutet af november 1626 nalkades med ligistiska trupper, drog konungen, sig till Bremen samt besatte mecklenburgska landet, hvilket dock sedan af kejsaren tillräknades dess hertigar såsom ett riks- brott.

Vid årets slut innehade konungen ännu detta land samt en stor del af Nedersachsen jämte dess fästen. Äfven i Schlesien höllo sig danskarna ännu kvar.

Konungen sökte på bästa sätt rusta sig till nästa års fälttåg.Danska ständerna beviljade, sedan olyckan skett, bered- villigt hjälpmedel.

England betalade visserligen icke de utlofvade subsidierna, men det sände flera nyvärfvade regementen.

Konungen hade dock dess värre under det gångna året förlorat sina bästa fältherrar.

Dem han nu antog i stället, administratorn Kristian Wil- helm af Magdeburg, gamle grefve Thurn och markgrefve Georg Fredrik af Baden-Durlach voro ingendera kända för några synnerligen goda fältherregåfvor.

I mars 1627 intog konungen med 24,000 man fotfolk och 5,000 ryttare en förskansad ställning vid Wumme mellan Robenburg och Ottersberg, medan markgrefven af Baden be- satte högra stranden af Havel i Mark-

Brandenburg.

I slutet af maj belägrade konungen Bleckede, men vid ryktet om, att hertig Georg af Celle anryckte till denna orts undsättning, upphäfde han belägringen och aftågade.

Att hans folk därvid plundrade staden, kan aldrig komma att erkännas som någon hjältebragd.

Först i juli hade Tilly kommit i ordning och han började fälttåget med att fördrifva danskarne från Boitzenburg, Liine- burg och Neuhaus.

Då hertig Georg fick kunskap därom, gick han öfver Havel, slog danskarna vid Werden och belägrade Dömitz.

Samtidigt ryckte Arnheim, sänd af Wallenstein, in i Mecklenburg.

Wallenstein själf efter fälttåget mot Bethlen-Gabor mer än någonsin befästad i kejsarens ynnest hade i juni i Glatz mönstrat en här af 40,000 man, afsedd att jaga danskarne ur Schlesien.

Dessa under Baudis blefvo också fullständigt slagna vid Freiberg.

Spillrorna af hären kommo i september till konungen i Gliickstadt.

Emellertid hade Wallenstein inryckt i Mecklenburg, där alla fasta platser utrymdes åt honom och förenade sig med Tilly.

Danskarne förmådde ingenstädes hålla stånd mot de båda fältherrarnas härar.

Tilly och hans underbefälhafvare eröfrade efter hvarandra- 5°9 -

de fästen, konungen ännu innehade i Nedersachsen, utom: Wolfenbiittel, hvars besättning gjorde, livad den förmådde för att upprätthålla de danska vapnens heder.

Wallenstein inföll i Holstein, hans underbefälbafvare, grefve Schlick, slog markgrefven af Baden-Durlach i grund vid Oldenburg den 24 september, de flesta platserna eröfrades, så att inom kort endast GlQckstadt och Krempe ännu voro i danskarnes händer.

Fotfolket öfverfördes till öarne, men rytteriet under rhen- grefvens befäl och förföljdt af den segrande Schlick vek undan till norra Jutland, där det kapitulerade.

Sedan Wallenstein förlagt sina trupper i vinterkvarter från Jutland till Pommern i länder, som på århundraden icke sett någon fiende, begaf han sig i slutet af 1627 till kejsaren i Prag och lyckades med sina vänners biträde fcrmå denne att för- klara hertigarna af Mecklenburg förlustiga sina länder och öfverlåta dem åt Wallenstein dels till gäldande af dennes fordringar för sina rustningar, dels ock af politiska och reli- giösa skäl.

Återkommen till Mecklenburg hyllades han af ständerna den 26 april 1628.

Medan Wallenstein var i Böhmen, hade Tilly börjat be- lägra Bremen, som försvarades af skottska och engelska trupper.

Konung Kristian sökte undsätta det med sin flotta, men han misslyckades och staden måste gifva sig.

Likaså misslyckades ett landstigningsförsök, som konungen gjorde vid Greifswald.

Likväl var han med flottan så pass herre till sjös hela året 1628, att öarna voro oåtkomliga för den nye »amiralen på Oceanen och Östersjön», hvartill kejsaren utnämnt Wallen- stein; men fästningen Krempe måste kapitulera den 12 no- vember.

I början af år 1629 inleddes fredsunderhandlingar och kejsaren, som blifvit invecklad i Mantuanska kriget samt råkat i spändt förhållande till ligan, samtyckte till dessas fortsättande och sålunda kom den 22 maj 1620 freden till stånd i Liibeck,- 510 -

hvarvid Danmark kom ifrån saken utan förlust af landområde, men måste lämna hertigarna af Mecklenburg åt sitt öde.

Jag sade nyss, att Wallenstein, då Tilly efter slaget vid Lutter stormade an mot Holstein och Jutland, inträngde i det med Danmark förbundna Mecklenburg, eröfrade det och blef af kejsaren utnämnd till dess hertig.

Han behöfde likväl en fast punkt för dess bibehållande mot möjliga anfall från Sverige och Danmark.

Man visste, att konung Gustaf Adolf af Sverige ingalunda var ohågad att i Tyskland söka ett mera lönande fält för sin krigiska verksamhet, än Weichseldeltat visade sig vara.

Och denna fasta punkt, som Wallenstein önskade sig, borde tillika vara en sjöstad, på det att hans amiralstitel måste blifva en verklighet.

Hans val föll på det starkt befästade Stralsund, som visserligen stod under hertigens af Pommern öfverhöghet, men ännu från hansans tid bibehöll ett visst oberoende.

Wallenstein sände en armékår till Pommern, hvars hertig, Bogislaus XIV genom traktaten i Franzburg i november 1627 tvangs att mottaga kejserliga besättningar i landets städer.

Då turen kom till Stralsund, vägrade detta emellertid att öppna sina portar för de kejserliga och satte sig i försvars- tillstånd.

Fästningsverken förbättrades och garnisonen förstärktes med trehundra värfvade danskar under en för detta dansk kapten Volkmans befäl.

Hertigen, som fruktade, att han och hans land skulle få umgälla detta trots, uppmanade ifrigt magistraten att afstå från alla fientligheter.

Magistraten var äfven villig därtill; men borgmästare Steinweig motsatte sig i spetsen för borgerskapet hvarje klen- modigt beslut.

En. underhandling inleddes likväl, som efter många väx- lingar slöts i Greifswald den 21 februari 1628 med ett fördrag, enligt hvilket den stadens hamn behärskande Dänholmen skulle ockuperas af de kejserliga, skulle staden mot erläggande af 30,000 riksdaler vara befriad från inkvartering och tvenne grofva kanoner skulle utlämnas.Men 'då dessa skulle afföras, råkade befolkningen i raseri, angrep betäckningen och kastade kanonerna i sjön.

Borgerskapet sammanträdde och förklarade sig icke vilja sätta förtroende till magistraten. Allmän beväpning påbjöds, garnsionen förstärktes genom ytterligare värfningar och Dän- holmen, som de kejserliga besatt, redan under det att under- handlingarna därom pågingo, blockerades. Dess besättning tvangs genom hunger att i början af april aftåga.

Arnim och Wallenstein fordrade nu, att staden skulle gifva sig på nåd och onåd, hvarpå borgerskapet svarade med fordran, att Arnim måtte utrymma Pommern.

Arnim svarade, att han skulle handla så, som kejsarens kränkta värdighet det fordrade, och den 13 maj slog han läger med 8,000 man vid Hainholz i stadens omedelbara närhet.

Redan natten mellan den 16 och 17 maj försökte han en stormning mot utanverken vid Knieper- och Frankfurterportarna men misslyckades.

Den 18 maj anlände från konung Gustaf Adolf ett skepp lastadt med krut jämte en skrifvelse med uppmuntran till ut- hållighet.

Magistraten och borgerskapet svarade med en beskickning, som anhöll om vidare understöd i manskap och krigsförnöden- heter.

Den 23 maj stormade de kejserliga med framgång flera utanverk, hvilket försatte staden och isynnerhet magistraten i oro.

Den senare begärde vapenhvila, men Arnim svarade, att, emedan borgerskapet börjat fientligheterna, det måste också bära följderna och förnyade stormningen den 25 maj.

Denna gång slog stralsundsboarne honom med förtviflad tapperhet tillbaka.

Samma dag anlände från konung Kristian IV öfverste Holk med 600 värfvade tyskar och skottar.

Men då allt flera danska trupper anlände, undanbad sig staden vidare dansk hjälpsändning, emedan den befarade, att Kristian antingen ville sätta sig i besittning af staden eller ock vid fredsslutet skulle lämna den i sticket.

Fördenskull gaf sig också Stralsund formligen under- 512 -

Sveriges beskydd den 25 juni och samma dag inryckte sex- hundra man svenska trupper under öfverste Rosladins befäl i staden.

En af dessa sexhundra man var jag.

Då Arnim sett, att han inte kunde . bemäktiga sig staden, öfvergick han till formlig belägring och beskjutning.

Under juni månad dundrade hans kanoner natt och dag mot Stralsunds vallar, och då den 27 juni Wallenstein själf ankom med 9,000 man, verkställdes natten mellan den 28 och 29 en allmän stormning.

Det visade sig likväl att den fördömda friedländaren lät sitt folk skjuta bort sitt krut förgäfves!

Fästningsverken befunnos oskadade och de kejserliga slogos tillbaka med stor förlust.

Vid förnyad stormning mot skansarne vid Frankenporten följande dagen hade de dock bättre framgång, ty de lyckades bemäktiga sig en bastion och behöllo den.

Magistraten var genast färdig att åter börja underhandlin- gar, och Wallenstein, som ville komma i besittning af staden såväl af de skäl, som jag förut angifvit, som för att hindra vare sig danskar eller svenskar att där landstiga, uppställde villkor, hvilka åtminstone till utseendet voro synnerligen hårda.

Efter några dagar, hvarunder likväl beskjutningen nästan oafbrutet fortgått, kom man den 4 juli till ett förliknings- projekt, enligt hvilket staden skulle mottaga pommersk besätt- ning, betala 50,000 riksdaler och icke tillåta kejsarens eller rikets fiender att sätta sin fot inom dess murar.

Wallenstein hade beräknat, att en pommersk besättning vore så godt som en kejserlig; men Stralsunds borgerskap drog ett streck i hans uträkning genom den förklaringen, att ingen- ting finge afslutas utan konungarnas af Sverige och Danmark samtycke.

Häftiga regnflöden kommo staden till hjälp, i det de för- vandlade de kejserligas löpgrafvar och hela deras läger till ett kärr och gjorde alla operationer omöjliga.

Ursinnig lämnade Wallenstein lägret den 9 juli och upp- drog å nyo befälet åt Arnim ensam.Men denne var sängliggande sjuk och hälften af trupperna voro genom brist och sjukdomar odugliga till tjänst.

Underhandlingarna fortsattes, men nu förklarade magistra- ten, att staden ville vara kejsaren och riket huld och trogen endast på det villkor, att den bibehölles vid sin gamla, väl- fångna tyska frihet.

Två tusen svenskar under öfverstarne Brahe och Leslie ankommo och nu började stralsundsboarne att med framgång gå anfallsvis till väga mot de belägrande.

Allt hopp var därmed förloradt för Wallenstein att kunna betvinga staden och han gaf Arnim order att upphäfva belägringen under uppgift, att det skedde på hertigens af Pom- mern enträgna böner.

Den 14 juli lämnade Arnim med sina sammansmälta trupper lägret.

Den gången beto sig de kejserliga hundarna i tummen! Företaget mot Stralsund var alldeles misslyckadt! Ha, ha, ha! De fördömda papisterna!

- Du talar om Wallenstein, men du talar ju inte alls något om konung Gustaf Adolf, hvilken Herren må beskydda och välsigna, »farbror Invalid», sade en af flickorna.

- Kära stumpan min, svarade gubben, just nu har jag i min berättelse kommit till den tidpunkt, då den svenska

hjelte- konungen stigit i land på tysk jord.

Jag har i det föregående skildrat orsakerna till och fortgången af detta förödande krig, som ännu sargar vårt arma land.

Stralsund begärde och erhöll konung Gustaf Adolfs hjälp till sitt försvar, hvarigenom hjeltekonungens länge närda åstundan att ingripa, utan att lik Kristian IV påtruga sin hjälp, uppfylldes.

Detta var emellertid ett verk ensamt af Sveriges store och storsinte rikskansler, Axel Oxenstjerna.

Allt ifrån det han ingick på konungens plan att för- flytta kriget från Weichselns sumpiga delta till Tysklands bör- diga slätter, gingo hans bemödanden ut på, att tyskar skulle förmås att infinna sig som hjelpsökande inför svenska tronen, på samma gång han som allt ifrån underhandlingarne i Liibeck framhållit, att icke krigs- och eröfringslystnad, utan endast den

evangeliskt-lutherska lärans räddning undan förtryck och undergång är enda driffjädern såväl för hans konungs handlingssätt som för Sveriges fortsatta deltagande i kriget.

Må vi nu uppsöka Gustaf Adolf på ön Usedom, där han vid det hemska skenet från brinnande af kroaterna antända byar och landtgårdar å Pommerns fastland upprättat ett befästadt läger, beredd så väl till anfall som till försvar.

– Potsdonnerwettercreutzpappenheim!

– Hvad är det, »farbror Invalid?»

– För fan! Det kommer salt vatten i ögonen, när jag tänker på, att jag inte fick vara med länge under Gustaf Adolfs befäl! – Kort efter konungens ankomst till Tyskland, stötte vi under en rekognoscering på en svärm »krabater» (kroater). – Det blef slagsmål, förstås, och de fördömda krabaterna fingo smörj och de, som inte fingo bita i gräset, jagades bort som galna kattor . . . men på stridsplatsen med en stupad kroat till hufvudgärd låg jag med afskjutet ben.

– Stackars »farbror Invalid».

– Ah, se så! Tala inte därom. – Wallenstein och Gustaf Adolf stå mot hvarann här vid Niirnberg! – Hvem vet! Kanske den gamle sönderskjutne krigaren ännu en gång kan fälla en kroat. Stå, det kan jag! Skjuta kan jag också, men springa kan jag inte. - Komma några kroater i ögonsikte för mig och jag har en bössa till hands så – potsdonnerwettercreutzpappenheim! – skola de bita i gräset, eller jag gå åt!

– Hvem tog upp »farbror Invalid»?

– Själfva borgmästaren i en liten stad i närheten.

– Jo, jag tackar!

– Det var en lustig ture, mån I tro. – Ha, ha, ha! Jag mins, jag mins . . .

– Hvad mins du, »farbror Invalid»?

– Jo, borgmästaren hade helt visst inte mycket att lefva af. – Hur det var med rättvisan i staden, kunnen I höra af följande:

Borgmästaren hade tre rådmän, som tjänade blott för äran och röstade ja eller nej, allt eftersom borgmästaren önskade.

Det bodde vid stadens storgata en krögare, rik och listig som satan själf och för öfrigt mycket fallen för att processa.För tillfället hade han vid rådhusrätten ett kinkigt mål, som han tydligen insåg, att han skulle förlora.

Fördenskull beslöt han försöka att jämka rätten på sin sida.

Men hur skulle det gå till?

Krögaren var glupskt snål och nu visste han af gam- malt, att den enda vägen, som i fråga om rättvisan leder till önskadt mål, bär direkt från partens plånbok till domarens.*

Hvad skulle han då göra?

- Han funderade en stund och gjorde upp en knip- slug plan.

I krögarens stall stodo ett par välgödda kalfvar och dessa utsagos nu till att bringa borgmästarens rättrådighet på fall.

I hela staden funnos inga så feta varelser som dessa kalf- var med undantag af prosten och en från landet inflyttad domare, hvilken lefde på en från tjänstetiden sparad styfver, som nog inte var så liten.

Det sades också i staden, att, när borgmästaren emellanåt fick se kalfvarna i krögarens täppa betande det sköna gräset, han vände sig bort och mumlade mellan tänderna:

»Inled oss icke i frestelse!»

Men en vacker dag inträdde krögaren högtidsklädd i borg- mästarens mottagningsrum.

-? Ödmjuka tjänare, herr borgmästare! började han i kry- pande ton.

- Se så! Är ni nu här igen med edra eviga processer, afbröt stadens högste styresman vresigt. Jag tycker, att det mål, ni har före, borde fråntaga er lusten att bråka mera; och jag vill därför råda er som en vän att med det snaraste ingå förlikning, ty annars så ...

- Annars, ja! ... ja, det var just om den saken, jag ville tala med nådig borgmästaren, inföll krögaren. - Med djup grämelse har jag hört, att man bakdantat mig hos höglofliga rätten och nu tänkte jag, att ni, som har den höga rättvisan om hand, lätt kunde hjälpa den lidande . . . Hör hit, Carl! ro- pade han ut genom det öppna fönstret åt gården, kom fram med kalfvarnel

* Läsaren torde erinra sig, att detta passerade på 1600-talet.Den knipsluge krögaren hade nämligen icke kommit en- sam utan i sällskap med sina feta kalfvar, som, ledda af drän- gen Carl, gjort halt på gården.

- Jo, ser nådig borgmästare, fortfor den listige räfven till krögare, jag är en så godhjärtad själ, att jag vore färdig att ge bort det sista jag äger för en tjänst.

- Kors bevars! skrek borgmästaren och såg på de feta kalfvarne. Hvar har ni kommit öfver de där präktiga djuren?

- Åh, för pengar får man allt!

- Visserligen, visserligen! . . . Men det är en faslig brist på slakt i år för det här välsignade krigets skull. För. min del kunde jag just behöfva en kalf eller två.

- Jag undrar, hur det kan gå med mitt mål? inföll krö- garen.

- Ja, det är inte godt att säga, min käre vän. Men det är ert eget fel. Hvarför skall ni jämt trassla in er i proces- ser? -- Emellertid lofvar jag, att göra, livad jag kan. Få se, hvad vittnena ha att förmäla.

- Åh, de äro skälmar allihop, det vet hvar man , . . Men, Carl, kom litet närmare med kalfvarne, nådig herr borgmästa- ren kan ju inte se dem riktigt!

- Jo, nog ser jag dem, min vän; men s'ig mig, hvad vill ni, att jag skall göra?

- Åh, bara laga, att jag får rätt.

- Omöjligt! Det står ju tydligt i ett vittnesmål, att ni handlat oärligt.

-? Bara ett litet misstag, som kan hända ärligt folk hvil- ken dag som helst.

Härmed drog han borgmästaren fram till fönstret och ställde honom ansikte mot ansikte med kalfvarne. Nu vet

man, att äfven en borgmästare är menniska och kan råka i frestelse.

- Ack, om jag tordes göra ett förslag, hviskade krögaren.

- Gör det, min hjärtans vän . . . gör det! . . . Jag skall å min sida göra allt, hvad jag kan.

-? Topp! Då kan saken genast göras upp! - Om nådig herr borgmästaren endast behagar sitta ned och skrifva en liten resolution på ämbetets vägnar, så är allt klart. **Ah, se så! Se på de vackra kalfvarne, herr borgmästare.**

— Nej, för fan! Det törs jag inte! Jag kunde mista tjänsten! Nog äro sportlerna små och jag som andra är mån om förtjänsten, men ...

— Ah, se så! Se på de vackra kalfvarne, herr borgmästare!?- Ja, ja! ... Hur var ert förslag? - Ni ville ju i flygande fläng ha en resolution, som gjorde slut på målet?

- Ja, just så var min mening.

- Men saken har ju redan varit inför rätta och råd- männen . . .

- Ah, bah! Hvad rör det dem? - De sitta ju bara och snarka »ja» på rådstugan till allt, hvad nådig borgmästaren säger.

- Nå, nå, det är nog sant. . . var god och sitt ned ett ögonblick, så skall jag se till, hvad jag kan göra.

Så tyst som katten, när han lurar på råttan, satt krögaren på sin stol, medan borgmästaren skref

Slutligen steg denne upp, kastade en blick på kalfvarne och en på krögaren, samt sade högtidligt:

- Där har ni nu, hvad ni begärt; men låt det därmed vara slut på ert processmakeri!

Krögaren tog papperet, lofvade bot och bättring, tackade ödmjukt och gick.

Borgmästaren lade sig i fönstret och såg helt belåten med sig själf på sina kalfvar.

Nu kom krögaren ut på gården, lyfte på mössan till af- sked, talade och sade:

- Aldrig i mitt lif skall jag glömma nådig herr borg- mästarens godhet, och fattig som jag är skall jag nog ändå en annan gång visa min tacksamhet.

- Det har ni redan gjort, min käre vän, och det så heder- ligt, som jag någonsin kunnat önska, svarade borgmästaren med ansiktet skinande af förnöjelse öfver den feta presenten.

Men hvad hände?

Jo, krögaren tog ett tag i bröstfickan för att öfvertyga sig om, att det dyrbara papperet låg där, vände sig därefter till drängen och kommenderade:

-. Led nu hem kalfvarne igen, Carl! Nådig herr borg- mästaren har sett och tyckt om dem och jag har gudilof fått slut på mitt mål. . . Ödmjuka tjänare, herr borgmästare! Stor tack och heder! Betalning skall jag lämna en annan gång!

Och därmed gick han.- 519 -

»Farbror Invalids» åhörarareskara brast ut i ett skallande skratt, när han slutat denna lustiga berättelse.

– Skål, »farbror Invalid»! ropade en page.

– Skål, min gosse!

– Skål! Skål, farbror! ropade flera stämmor.

– Skål! Skål, mina vänner! – Se så! Potsdonnerwettercreutzpappenheim! I tänken visst dricka gubben lurig, edra filurer!

– Nej! Nej!

– Det kunna vi inte!

– Osvuret är bäst, menade den gamle. – Men, tillade han, här har jag suttit och pratat med er och uppehållit er tid. – Upp till dans och lek, mina vänner! Snart nog kanske det börjar smälla och braka här i bygden, som varit så fridfull under hela kriget. – Leken och våren muntra – men glömmen ej att hjälpa till att lappa på papisterna, om de våga sticka sina näsor hit!

– Nej! Nej!

– Det är bra! Skål på er!

– Skål, »farbror Invalid!»

– Guds frid på er nu! Nu går jag hem till mitt tjäll och ser om min gamla muskedunder! Potsdonnerwettercreutzpappenheim! Mitt hjärta skulle jubla, om jag ännu en gång skulle kunna sträcka en kroat till jorden! – Farväl!

– Farväl, farbror!

– Fridolf! ropade Heinrich.

– Ja!

– Sjung en stump för gubben!

– Ja, sjung! sjung! stormade flickorna.

– Gärna!

– Potsdonnerwettercreutzpappenheim! Skolen I sjunga för mig också!

Gubben satte sig. Fridolf slog några ackord på sin mandolin och sjöng med enkel värdighet:

Lik en väldig ek, som breder sedan fordomtid sin krona Majestätisk ut i rymden, ses den gamle värdig trona Uti hemmets ljufva stillhet efter yngre årens strider, Frid är präglad på hans anlet och kring veteranen sprider- 520 -

Ljuf sin glans, som dock den lånt ifrån den gamles varma hjärta, Hvilket fridfullt städse klappat har i medgång och i smärta. Nu har gubben slutat kämpa ungdomsårens bardalekar Och en ädel själs belöning nu han icke njuta tvekar. Minnen hvila i hans sinne och de skönsta kransar vira Att med dem den gamle mannens åldersdagar älskligt sira. Bilder från förgångna tider i hans ädla sinne hägra Och sig ömt som goda vänner kring den gamle stilla lägra.

När lifpagen sjungit dessa strofer, reste han sig upp och sjöng med höjd röst:

Väl den man, som lugn tillbaka på en gången tid kan blicka! Frid han äger i sitt hjärta, hvad försynen än må skicka!

Han knäppte några toner på mandolinen, hvarefter allt blef tyst under ett ögonblick.

Därefter höjde alla sina bägare och ropade:

– Hurra! Skål för »farbror Invalid»!

– Tack, tack, mina vänner! svarade gubben rörd.

– Hur var refrängen? – Refrängen, vänner! ropade Heinrich.

Pagerna och flickorna sjöngo med kraft de sista orden i Fridolfs visa:

»Väl den man, som lugn tillbaka på en gången tid kan blicka! Frid han äger i sitt hjärta, hvad försynen än må skicka!»

Den gamle reste sig upp, höjde en bägare och sade med af rörelse darrande röst:

– Tack, tack, mina vänner! Gud signe er! – Aldrig har jag kunnat drömma om, fattige man, att den store konung

Gustaf Adolfs lifpage en gång skulle sjunga till en skål för mig! – Potsdonnerwettercreutzpappenheim! Veten I, hur jag vill svara på den skålen?

– Nej!

– Jo, så här!

Han strök hatten af hufvudet och höjde pokalen samt ropade med en stämma, som gick till ben och märg:

– Gud bevare Gustaf II Adolf, hjeltekonungen i Sverige, beskyddaren af jordens frihet och himmelns ljus! Hurra! Hurra! Hurra! Hurra!

– Hurra! skrek hela ungdomsskaran, kastande sina hufvud-bonader i luften och höjande sina pokaler, hvilka de därefter drucko ur.

När »farbror Invalid» tömt sin bägare, ställde han den tillbaka på bordet och aflägsnade sig därefter från samlingen af pager och flickor, hvilka åter började dansa med lust och lif samt fortfor därmed en god stund, hvarefter de drogo sig tillbaka in i staden.

Fridolf för sin del skyndade sig upp till högkvarteret, hvarest hans vaktgöring just skulle börja.

Kap. XXX.

Barnet, som förde sin gudfader in i himmeln.

När konung Gustaf Adolf denna afton hade gått till hvila, frågade Fridolf, om hans majestät befallde, att han skulle sjunga till mandolinen.

Det ville konungen och lifpagen sjöng en vacker aftonpsalm, till hvilken konungen med andakt och välbehag lyssnade.

Sömnen flydde emellertid från konungens läger. Han kastade sig af och an på sin bädd och blef allt mer och mer vaken och orolig.

— Fridolf! sade han efter en stund.

— Ers majestät! svarade lifpagen och sprang upp från den madrass, på hvilken han hvilade innanför dörrtröskeln.

— Du sofver inte?

— Nej, ers majestät, illa skulle jag sköta min plats, om jag skulle sofva, då jag skall vaka.

— Du är en god yngling, Fridolf, och jag skall inte glömma att löna din tillgifvenhet, om den högste behagar låta mig lefva.

— Ers majestät!

— Jag får ingen ro; tala eller sjung, mitt barn, jag lider af denna tystnad, som ökar min oro.

— Ers majestät, jag kan en legend från min hemort; tilllåter ers majestät att jag berättar densamma?

— Hvad heter den legenden?

— Barnet, som förde sin gudfader in i himmeln.

– Låt höra!

– Det var en gång en man, berättade Friodlf, en man, som var så fattig, att han inte ägde en bit bröd åt sina sju barn; och till på köpet väntade han, att storken skulle komma med det åttonde.

I sin förtviflan gick han en dag hemifrån för att slippa höra barnens jämmer och huru de ropade efter bröd.

Han gick och gick utan att veta, hvart han tog vägen, tills han om aftonen kom till ingången af en röfvarhåla.

– Hvem är du och hvad vill du? ropade röfvareanföraren med tordönsstämma.

– Herre! svarade den fattige och föll på knä. Jag är den olyckligaste människa på jorden och har gått hemifrån, emedan jag inte kunde uthärda att höra mina barn gråta och kvida af hunger.

Röfvareanföraren kände medlidande med den fattige och gaf honom först någonting att äta, sedermera skänkte han honom en börs med penningar och en häst.

– Rid nu hem, sade han, och när storken fört till dig det åttonde barnet, så låt mig veta det, så skall jag komma och stå fadder.

Mannen vände om hem så glad och lycklig, att han trodde hjärtat skulle spränga bröstet med sina slag.

Då han trädde in under sitt låga tak, hade storken redan varit där med barnet.

Det låg i vaggan bredvid sin moders bädd.

Genast vände den fattige om till röfvarhålan, berättade röfvaren, hvad som skett och denne lofvade att samma afton infinna sig vid dopet i kyrkan.

Röfvaren uppfyllde ärligt sitt löfte, höll barnet öfver dopfunten och skänkte det en påse med guld.

Någon tid därefter dog barnet och kom till himmeln.

Där stod sankte Peter vid porten och sade, att det gerna kunde stiga in.

– Nej, svarade den lilla, jag går ej in, förrän min gudfader får lof att komma in med mig.

– Hvem är din gudfader då? frågade sankte Peter.

– En röfvarehöfding, svarade barnet.- 524 -

– Du får komma in "i himmeln, sade sankte Peter, men icke din gudfader.

– Då vill jag heller inte in, sade barnet och satte sig bedröfvad vid porten med handen under kinden.

I detsamma gick jungfru Maria förbi och frågade den lille:

– Hvarför är du icke i himmelriket, mitt barn? Barnet svarade, att det ej ville komma därin, om ej dess

gudfar finge följa med och att sankte Peter sagt, att det vore omöjligt

Då räckte jungfru Maria barnet en guldbägare och sade;

– Gå och sök upp din gudfader och säg honom, att när han fyllt denne bägare med ångrens tårar, skall han med dig få komma in i Guds rike.

Med dessa ord fäste den heliga jungfrun ett par silfvervingar på barnets skuldror och den lille försvann som en västanfläkt.

Röfvaren låg och sof på en klippa med en muskedunder i ena handen och i den andra en dolk.

När han vaknade, såg han i en rosenbuske ett skönt englabarn med silfvervingar och bärande en guldbägare i ena handen.

Röfvaren gnuggade sig i ögonen och trodde, att han drömde. Men barnet sade till honom:

– Nej, nej, tro inte, att du drömmer. Jag är ditt gudbarn, som är här för att säga dig, att du aldrig skall komma in i Guds rike, om du ej fyller denna bägare med ångrens tårar.

Då öppnade sig röfvarens hjärta som ett granatäpple och hans ögon strömmade af tårar som en källa.

Hans smärta var så djup, hans ånger så lefvande, att den som en dolk trängde in i hans hjärta och . . . han dog.

Barnet tog bägaren, som var bräddfull med ångrens tårar och flög med sin gudfaders själ till himmeln, där de blefvo mottagna af barmhertighetens konung och fingo lof att träda in i Guds faders glädje.När lifpagen slutat sin berättelse, såg han på konungen, hvilken somnat in. — Hans majestät hade helt visst inte hört att lifpagen, utan

att tänka på det mindra grannlaga däri, låtit jungfru Maria, katolikernas främsta helgon, spela en ingripande roll i berättelsen.

Försiktigt kröp lifpagen ned på sin madrass vid tröskeln af konungens rum och hvilade där under nattens timmar, dock utan att sofva men uppmärksam på hvarje ljud för att skydda konungen mot den lönmördare, hvilken med en uthållighet utan like sökte tillfälle att träffa protestantismens ädle förkämpe.

Följande dagens morgon fick lifpagen Fridolf af konungens egen hand mottaga en dukat.

*

Kap. XXXI.

SväItkriget vid Nürnberg.

Svenska och kejserliga arméerna blefvo nu flera veckor liggande vid Nürnberg i hvarandras åsyn.

På en knapp mils afstånd stodo de båda väldiga motståndarne lika oangripliga gent emot hvarandra.

Europa och i synnerhet Tyskland afvaktade med spänd väntan, hvad som komma skulle.

Ingendera af de båda härförarne ville emellertid vara den angripande.

Konungen trodde sig vid Niirnberg ha funnit en stödjepunkt för sina underbefälhafvares operationer, medan han själf uppehöll och uttröttade fiendens hufvudstyrka.

Wallenstein däremot afsåg att genom sin öfverlägsenhet i trupper beröfva Niirnberg all tillförsel och såmedelst bringa konungen att aftåga och därvid, om utsikt till framgång förefunnes, angripa hans här på öppna fältet.

*

Innan vi skrida längre i vår berättelse, vilja vi säga några ord om Wallenstein, hvilken egentligen hette Waldstein:

Waldstein heter på böhmiska tungomålet Walsteina; däraf kommer namnet Waldsteins förändring till Wallenstein.

Wallenstein var född på godset Hermanie i Böhmen och

var tredje sonen till Wilhelm von Waldstein, en icke särdeles förmögen böhmisk adelsman af protestantisk bekännelse.

I sitt tolfte år ett fader- och moderlöst barn sattes han af sin strängt katolske morbror, Johan af Ricam, i skola i Olmutz, där en jesuit, pater Prichto, förmådde gossen att afsvärja prote- stantiska läran.

Så blef Wallenstein katolik, men förblef det i sin själ en- dast en helt kort tid; ty så snart hans tankekraft utvecklat sig och han, efter fullständigandet af sina studier i Bologna, genom resor i Holland, England, Frankrike och Italien samlat en skatt af åsikter, höll han de religiösa formerna och meningarne för obetydliga och blef fritänkare, således likgiltig för den på hans tid så viktig ansedda olikheten emellan bekännelserna.

Detta hindrade emellertid icke, att han till följd af astro- nomiska studier, åt hvilka han ägnade sig i Pådra, hemföll till astrologien, hvilket i det föregående är omnämdt, så att han under hela sitt lif förblef stjärntyderiet nästan fanatiskt tillgifven och lät genom stjärnornas konstellationer bestämma de viktigaste beslut rörande sina lefnadsöden.

Denna omständighet må hos en ateist, som Wallenstein var, synas något besynnerlig; men den skenbara motsägelsen upplöser sig, då man betänker, att Wallenstein, till följd af sin katolska uppfostran, hade en böjelse för mysticism, som genom hans tänkande blott kunde brytas, men inte tillintetgöras, och som nu tog sin väg på naturens gebit.

Detta hade till följd, att Wallenstein, i det att han i Guds ställe satte naturen, äfven betraktade människorna i sin andliga sfär såsom en del af naturen och således måste använda den synbara och förut beräknade

regelmässigheten i naturuppen- barelserna äfven på uppenbarelserna i människolifvet.

Att han därvid just föll på stjärnorna med sin tanke, var en följd af hans astronomiska studier och af den omständigheten, att astrologien då var mycket högt ansedd. - Om han syssel- satt sig med botanik och det hade gifvits en mystisk biväg i denna vetenskap, skulle han måhända hafva bragt människornas öde i förbindelse med plantornas växande.

Efter | återkomsten från sina resor äktade Wallenstein en mycket gammal men stenrik enka vid namn Lucretia Nikes--- \JLQ --.

son von Landek, hvarigenom han lade grunden till sina betyd- liga rikedomar, ty hans maka dog inbm kort och efterlämnade åt honom hela sin förmögenhet, hvartill kommo fjorton gods i Mähren, hvilka hans morbror testamenterade honom, då denne vid nästan samma tid afgick med döden.

Wallenstein äktade då Elisabeth von Harroch, en dotter till grefven af Harroch, hvilken hos kejsaren stod i stor gunst och blef därigenom fästad vid det kejserliga partiet, då de böh- miska oroligheterna utbröto.

Han tog krigstjänst i den kejserliga armén och förde ett regemente i slaget vid Hvita berget.

Efter de böhmiska revolutionsmännens aflifvande köpte han sextio konfiskerade gods för sju millioner gulden och förökade därigenom sin förmögenhet nästan dubbelt, då godsen med tiden betydligt stego i värde-

På sådant sätt hade Wallenstein kommit i besittning af en nästan kunglig förmögenhet och denna var det, som han sedermera hade att tacka för sin utomordentliga ställning.

Wallensteins karakter var en sällsam blandning af vackra, naturliga egenskaper och frånstötande, antagna egenheter. I motsvarighet därtill syntes hans yttre imponerande men af- skräckande.

Han var af stor, mager kroppsbyggnad, hade en gul an- siktsfärg, rödaktigt, kort "når, små, men gnistrande ögon och skarpt markerade, uttrycksfulla drag.

Fast karakter, orygglig vilja, djärfva idéer, klokhet, skarp- sinne och äregirighet utmärkte honom och gjorde honom till en stor man. Men därjämte försmådde Wallenstein ej att spela en stor man, i det att han bemödade sig att synas utomordentlig och ville framträda på ett besynnerligt, öfverraskande och hem- lighetsfullt sätt, på det världen skulle tro, att hvar och en af hans handlingar hade någon särskildt högre betydelse.

Därför var han städse allvarlig och för det mesta stum; de ord, han sade, skulle vara valda och viktiga och blefvo framstötta med kort, nästan vidrig tonvikt.

Mot ingen visade han sig nedlåtande och aldrig hjärtlig, ej ens mot sina tillgifnaste vänner.

Han var afmätt och stolt emot högre icke mindre än emot- 529 -

underordnade, kall och värdig till och med i förtroligt umgänge. Han skrattade aldrig, var hvarken begifven på nöjen eller njut- ningar och redan genom sitt temperament skyddad emot sinn- lighetens förförelser.

Hans hjärta blef evigt tomt, men hans hufvud var städse uppfylldt af stora planer och utkast.

Häfden har följande berättelse om Wallensteins privatlif.

Efter sin afsättning bosatte Wallenstein sig i Prag, där han lefde med mer än kunglig prakt för att håna ryktet om hans förnedring.

På det att hans palats måtte erhålla nödigt utrymme, lät han nedrifva ett hundra hus rundt omkring detsamma och be- talade dem furstligt.

En lysande hofstat omgaf honom och de förnämsta adels- män eftersträfvade gunsten att få tjena honom såsom kammar- herrar.

Icke mindre än sextio pager stodo i hans rum; hans för- mak voro städse bevakade af femtio rikt klädda drabanter, hans person var omgifven af tolf adelsmän, som skulle vara tillreds att fullgöra hvarje hans vink.

Och midt ibland denna yttre prakt satt den sällsamme mannen under ständigt arbete och med grubblande hufvud, stilla och stum, tillbakadragen som en spindel i sitt nät och lurande såsom den, alltid genom tusende osynliga trådar i be- röring med den yttre världen, så att icke det minsta, af hvad på världsteatern tilldrog sig, undgick honom. Ty Wallenstein förde en öfver hela Europa utbredd brefväxling, som han ända till minsta småsak med egen hand besörjde för att icke behöfva förtro sig åt en underordnads förtegenhet eller nödgas vara beroende af någon människa.

Efter denna utflykt från ämnet återföra vi läsaren till Niirnberg, där Gustaf Adolf och Wallenstein med en oför- sonlighet och en ifver utan like fortforo med sitt förödande svältkrig.

hjeltekonungen. 67- 530 -

Under detta svältkrig kom det en gång till Gustaf Adolfs kännedom, att en betydlig fora lifsmedel med åtföljande kreaturs- drifter var på väg till Wallensteins läger, hvarför han sökte utspeja dess tid och kosa, hvilket äfven lyckades. - Förrådet samlades nämligen i Freystädtlein och ett par tusen man voro redan från Altenberg ditsända för att skydda den återstående färden.

Gustaf Adolf gaf Taupadel i uppdrag att öfverraska och bortföra eller åtminstone bränna uppförrådet; han erhöll rättig- het att till företagets utförande välja hvilka trupper han själf önskade.

I spetsen för sitt eget och t ven ne andra regementen skyn- dade Taupadel till bestämd ort.

Han ankom under nattens mörker, borttog i hemlighet den yttre vakten, sprängde porten och rusade in i staden, hvarest den yrvakna besättningen blef nedhuggen eller för- jagad.

Nu uppsökte han allt, hvad som i hast kunde medföras och dref på sådant sätt tillhopa 900 boskapskreatur och 300 hästar.

Dessutom funnos tusen vagnar lastade med bröd. Af brist på dragare och i synnerhet på tid måste dessa lämnas kvar; men staden antändes och uppgick med det stora förrådet i rök.

Wallenstein, orolig öfver den betydande föran, sände till hennes ytterligare skyddande en ansenlig styrka både till häst och fot under befäl af Sparre.

Denne lade sig i försåt vid byn Burgstall för att passa på, därest några åt detta håll ströfvande svenskar skulle visa sig.

Gustaf Adolf, å sin sida likaledes orolig för utgången af Taupadels företag, ryckte ut i egen person med ett temligt stort antal trupper.

Helt oförmodadt stötte han på Sparre.

Konungen, ehuru underlägsen, anföll häftigt och lyckades drifva det kejserliga rytteriet på flykten; men fotfolket, till största delen irländare under Gordon och Lesly, drog sig till- baka uti en kärraktig skog, hvarest det gjorde ett förtvifladt motstånd. **...men staden antändes och uppgick med det stora förrådet i rök.**- 532 -

Konungen själf angrep det och under den häftiga striden föllo två eller tre hofsvenner vid hans sida.

Till sist nödgades irländarne vika.

En stor del af dem blefvo tagna till fånga, däribland själfva deras öfverstar samt Terzky, Wallensteins svåger, och till och med Sparre själf.

Denne hade redan en gång förut, vid Frankfurt an der Öder, fallit i konungens händer.

Då han nu framfördes, utropade därför konungen:

- Min käre Sparre! Jag ser, att ni håller rätt mycket af mig, eftersom ni icke kan umbära mitt sällskap.

Lesly och Gordon blefvo utan lösen återsända till Wallen- stein, dels för att gälda hans förut visade artighet, dels som belöning för deras eget mod.

Sparre och Terzky måste däremot följa konungen, som i sällskap med den rikt försedde Taupadel återvände till svenska lägret.

Belöningar utdelades åt alla, som utmärkt sig.

Befälet fick större och mindre skådepenningar, präglade med konungens bröstbild, och hvarje soldat en riksdaler i klin- gande mynt.

Tre ryttare, som öfverlämnade hvardera sin från fienden tagna fana, erhöllo etthundra riksdaler per man.

Uti staden och lägret hölls allmän tacksägelsegudstjänst för denna betydliga framgång.

Brist på foder yppade sig snart i bägge lägren och föran- ledde båda parterna att för anskaffande af sådant företaga ströftåg, hvilka efter hand måste utsträckas allt längre och längre bort.

Ständiga skärmytslingar föreföllo därvid mellan fientliga ströfkårer och mången dugande man föll i detta småkrig.

Stålhandskes finnar och Isolanis kroater utmärkte sig där- vid, i synnerhet som de angrepo h varandra med raseri, hvar de träffades.

Finnarne benämndes af sina motståndare »Hackapeliter»- 533 -

tillföljd af deras oupphörliga utrop »Haakka peelle!»= Hugg på! Och kroaterna kallades allmänt till och med i af konun- gen utfärdade order »krabater» och fingo aldrig pardon. De, som tillfångatogos, hängdes i närmaste träd.

De synas också efter detta svältkrig hafva i det närmaste försvunnit från Tyskland.

Följande anekdot berättas om Torsten Stålhandske och hans finnar under detta svälttåg:

»En morgon kom den lille men kraftigt byggde Stålhandske in i det tält, där korpral Antti hade befälet. - Antti var trumpetare vid finska rytteriet.

- Perkele! utbrast Stålhandske, i det han ruskade den halfsofvande korpralen. Är du sömnig, Antti?

- Nej, svarade Antti, hvad är det fråga om? - Och han rusade upp.

- Vi skola försöka kväsa till de »oöfvervinneliga».

Det glänste till i Anttis ögon och det syntes tydligt, att senorna spändes i hans kropp. Den finska glöden började att svalla och han utropade, begagnande Stålhandskes egna inled- ningsord:

- Perkele! Jag tror inte, att någon enda har något emot att följa med på det äfventyret!

Några minuter därefter klingade den välkända signalen och innan middagstimmen var slagen, sprängde det finska rytte- riet fram mot den ströfkår, som från Wallensteins sida var på rekognoscering inemot det svenska lägret.

Stålhandske red i spetsen för sitt folk.

De sega finska ryttarne tumlade väldeligen om med de »oöfvervinneliga» och det blef en skärmytsling, som kräfde hundratals offer.

Finnarne gåfvo sig ej.

Med sina små, uthålliga kampar rände de sina motstån- dare rakt in på lifvet.

Pistolskott, värjhugg, dödsrosslingar och skrän, se där en tafla, som rullades upp för de utomståendes blickar.

De »oöfvervinneliga» gjorde allt för att häfda sitt själf- tagna namn, men de där sega nordboarne voro ändå sydlän- dingarne öfverlägsna.- 534 -

Öfverste Cronberg, de »oöfvervirineligas» chef, utvecklade en sällsport tapperhet, men äfven den kunde ej hindra hans nederlag.

Den trupp, vid hvilken Antti befann sig, nämligen Wiborgs bataljon, var en af dem, som hårdast ansattes af de

papistiska.

På ömse sidor utvecklades ett hjeltemod, som var beun- dransvärdt.

Slutligen måste likväl den finska skaran draga sig tillbaka.

Stålhandske var utom sig af ängslan.

På sin springare flög han genom leden och hans ljungande ord träffade hvar mans öra.

Åter ett anfall!

Fåfängt 1

Öfvermakten var för stor!

Modlösheten började inträda!

Antti låg fallen, men han omslöt ändock med moders- kärlek sin kära trumpet.

Flera gånger gjorde han ansträngningar att resa sig upp, men förgäfves.

Förtviflad såg han drabbningens blifvande utgång och samlande de sista krafterna, han ägde, tillropade han en kam- rat, att icke allenast hjälpa honom upp på hästen utan äfven fasthålla honom där.

- Det är medan jag blåser min sista signal för eder, kamrater, utbrast korpralen, under det att hans ögon glänste så besynnerligt. - Det är den sista tjänst, jag skall göra eder! tillade han.

Då Antti blef upplyftad på hästen, bad han en af sina kamrater att sätta trumpeten till hans läppar och omedelbart därefter klang kraftig: Finska rytteriets marsch.

Det var en underlig verkan, dessa toner hade!

Finnarnes domnade krafter stärktes, de trötta lemmarna spändes och fram öfver stupade fiender, dels döda, dels döende sprängde den härdade truppen.

Stålhandske själf hörde den kära, fosterländska signalen!

Liksom hästen spetsar öronen vid ett välkändt ljud, så gjorde också de finska ryttarna i den öfriga styrkan.

Oemotståndligt bröto de fram och länge dröjde det ej, **Lefve Finland!**- 536 -

förr än de »oöfvervinneliga» måste vända ryggen åt Stål- handskes ryttare.

Men just i det ögonblick segern var vunnen, föll trum- peten ur Anttis hand.

Korpralen gled ned från hästen, men hade ändock så mycken sans kvar, att han, då Stålhandske red förbi, lyfte högra armen och med bruten stämma rosslade:

- Lefve Finland!-

- Tappre kamrat! utbrast Stålhandske, hoppande af hästen och under svärdshugg och pistolkulor betäckte den döende Antti med sin egen kappa. - Tappre kamrat! Det är du, som med våra fosterländska toner vunnit detta lilla slag. Din fosterbygd och dina kamrater skola hafva dig i kär och akt- ningsfull hågkomst.

De »oöfvervinneliga» flydde.

Segern var finnarnes, tack vare Antti, som i dödsminuten blåste: Finska rytteriets marsch.

En morgon steg klockaren i byn Neuburg, nära Nurnberg, den gamle genomhederlige Karl SchuJze, rökande sin långskaf- tade pipa, ut på förstugubron till sitt boställe.

Den annars så vänliga och klara blicken var nu skum- höljd och på den breda, höga pannan hvilade ett dystert moln, uppjagadt af den oroliga tiden och de sväfvande framtidsut- sikterna.

- Hur detta skall sluta, det kan väl ingen menniska räkna ut, frampustade den gamle och drog väldiga bloss ur sin

pipa. Ofreden har hittills varit fjärran från våra bygder; men nu ... ah, där komma de ju redan, fortfor han, då en trupp ryttare stormade fram på vägen. - Jaså, det är vänner, nå då så! tillade han gladt, då han kände igen de svenska uniformerna.

Den anryckande truppen var Helge Ståls afdelning af Smålands rytteri.

Men nästan i detsamma fick han se en annan ryttareflock komma från motsatt håll.- 537 -

Det var en trupp kroater.

Det blef strid af.

Det blef skottväxling och handgemäng och mer än en kula borrade sig in i gubben Schulzes stuga.

Gubben stod dock lugn och kallblodig på sin förstubro, ehuru mer än en svensk och en kroat stupade framför hans fötter.

Kroaterna trängde på med otrolig kraft och alldeles utanför klockargården koncentrerade sig till slut den afgörande striden.

Plötsligt krossade en pistolkula gubbens piphufvud.

Då blef gubben arg, brummade ett par eder och gick in i stugan.

Han dröjde emellertid inte länge inne, utan kom snart ut, medförande en väldig musköt.

En svartskäggig, hångrinande kroat, hvars häst blifvit skju- ten, tog en ansats för att nedgöra den gamle klockaren, men blef i stället bjuden på en kula, som gjorde, att han vände benen i vädret.

- Bra gjordt, min gubbe! skrek Helge Stål. Stå på dig! Vi skola hjälpa dig!

Och hjälpen kom; men för sent.

Med nästan öfvermänskliga ansträngningar hade gubben Schulze några minuter försvarat sig och sitt hem och kroaterna drogo sig omsider tillbaka för det energiska motståndet.

Men gubbens krafter slappades allt mer och mer och slutligen dignade han ned på knä.

Han ville dock ej gifva sig och ehuru handen nära nog var domnad och krafterna förlorade, fortsatte han dock till det yttersta att försvara den ställning, han tagit.

- Fram, pojkar! skrek Stål med hela styrkan af sin röst. Skolen I, ärliga småläudingar, låta en stackars hederlig gubbe dö ohämnad och . . .

Ett dånande hurrarop afbröt befälhafvarens ord och sida vid sida störtade de svenska ryttarne fram, kroaterna vräktes handlöst undan och nedgjordes, och snart var platsen framför Karl Schulzes stuga rensad från fiender.

Men på tröskeln låg den gamle klockaren, ännu i de sista ögonblicken omfattande den gamla musköten med sina kramp- aktigt knutna händer. Elden i hans^ögon tydde dock på, att

Hjeltekonungen. 68lifsgnistan ännu ej slocknat och när ryttmästare Stål vänligt grep den gamles hand framstönade den döende:

Snart var platsen framför Karl Schulzes stuga rensad från fiender.

— Jag har ändock gjort något och nu kan jag lugn dö. Hälsa eder konung, att jag dagligen bedit för honom och hans skaror! Måtte de, som, komma efter mig, också göra, hvad de- 539 -

kunna för att rädda vår tro och vårt älskade fädernesland. - Jag har - äfven jag - bi-dra-git - ti-ill...

Här slocknade stämman.

Karl Schulze hade fallit i kampen för skyddandet af sin tro och sin fädernetorfva och kring den gamles dödsläger sam- lade ryttmästare Stål sin truppskara och i en tyst, hjärterörande bön skedde den gamles jordfästning,

hvarefter Stål i ett kärn- friskt tal påvisade, att kärleken till fäderneslandet ändock vore en af människans förnämsta och heligaste plikter.

En dag syntes en ung flicka med snabba steg styra sin gång från en af Niirnbergs förstäder mot en närbelägen kyrkby.

Det syntes tydligt på den unga flickans min, att hon hade något viktigt att tänka på. Och hvilken Niirnbergs son eller dotter hade ej det under då varande förhållanden.

- Jag undrar, om Mårten är hemma ännu, tänkte den unga flickan, under det ätt hon påskyndade sina steg. Jag skulle bra gerna vilja träffa honom; men om ...

Ett rop från floden Peglitz afbröt i detsamma den unga flickans tankegång.

- Gretchen! Gretchen! ljöd ropet. Kom hit! Det är wallo- ner i trakten.

Den unga flickan sprang ned till stranden och just som hon vigt hoppade ned i båten sprängde en trupp walloner fram ur småskogen.

Och allt eftersom Mårten rodde, hveno kulorna kring de flyendes öron och mer än en gång voro de unga i verklig lifsfara.

Skulle de våga lägga till vid kyrkbyn? Funnes ej fienden äfven där?

Vi våga! utbrast Mårten med tillförsikt och rodde mot land; men knappt hade han och Gretchen satt foten på stran- den, förrän en annan trupp walloner omringade dem.

Allt motstånd var naturligtvis förgäfves och Mårten för- sökte det ej heller. De unga kände sig åtminstone relativt nöjda, därför att de ej blefvo skilda åt.- 540 -

Men hade Mårten sett den glödande blick, som den walloniske officeren gaf den unga och vackra flickan, skulle han ej känt sig så belåten, som han gjorde . . .

Wallonerna spredo sig i byn och plundrade.

Men plötsligt blef det annat af!

Carl Frisk med sina småländingar ryckte in i byn och anföll wallonerna.

I ett hus, endast ett stenkast från prästgården, hade Gretchen och Mårten blifvit instängda.

Det var icke alls glada känslor, som genomströmmade deras bröst, när stridens böljor vältrade sig genom bygatan. Från det lilla fönstret följde Mårten med spänd uppmärksam- het handgemänget. Bakom honom stod den unga flickan.

Plötsligt ryckte Mårten upp dörren och bemäktigade sig en karbin från en fallen wallon och med detta gevär för- svarade han manligt dörröppningen mot den förut nämnda walloniske officeren, hvilken gjorde allt, hvad i hans förmåga stod, för att nå Gretchen; men Mårten svek ej i det tappra försvaret.

- Bra, min gossel skrek ryttmästare Frisk, som på långt håll varseblifvit det käcka sätt, på hvilket Mårten redde sig. Fram till hans hjälp! fortfor han därefter och de walloner, som den österrikiske officeren samlat för att rycka ut Gretchen, föstes hastigt undan.

Det hade dock lyckats officeren att småningom komma Gretchen in på lifvet.

- Nu är du min, sade han, under det att ett hånleende spred sig kring hans läppar. Gif dig godvilligt!

- Det gör aldrig en niirnbergerflicka! utbrast Gretchen och innan officeren hann utföra sin afsikt hade hon nappat till sig en pistol, som blifvit tappad på golfvet.

Några ögonblick af den yttersta spänning och - pistolen brann af!

Med ett vrålande läte störtade österrikaren ut genom dörröppningen, i hvilken Carl Frisks gestalt strax därefter

blef synlig.

- Nu har du gjort det bra, flicka, sade ryttmästaren.All fara är för dig öfverstånden och du, pojke, fortfor han, vändande sig till Mårten, vill du bära svensk uniform, så ...

Nu är du min!

— Jag önskar ingenting högre, inföll Mårten glad och nog skall jag göra allt för att lappa på papisterna, alltid!- S42 ~

*- Det är bra! Du får mönstra in bland Smålands, ryttare! : =

- Hurra!

Segern var vunnen.

Wallonerna flydde, sedan de sett sin befälhafvare stupa.

Mårten blef inmönstrad bland Smålands ryttare och säg- nen vet berätta, att han, när de få kvarvarande smäländingarna efter konung Gustaf Adolfs död drogo hem till fosterlandet, följde med, medförande Gretchen, med hvilken han satte bo i Småland, där de lefde lyckliga och sälla samt sågo en massa kraftfulla barn födas och växa tilLkring sig. .?."

Geijer säger i sin historia efter en samtida berättelse om Wallenateins låg -mot Nurnberg; >

Walleitstein kom helt och hållet i åska och blixt med det öfre Pfalz i lågor omkidng sig.

Eld och lågor kan mari äfyen kalla skärmytslingarne kring Nurnberg, då äi\svenskarne, än österrikarne borttogo hyarandras provianttransporter, ty dessa fourageringståg urartade .snart till riktiga plundringståg, hvilka hotade att tillintetgöra konungens omsorg för krigstuktens och ordningens vidmakthållande.

Den gamla roflystnaden uppdök åter hos åtskilliga af Tillys och Wallensteins forna trupper sammansatta regementen i konungens tjänst.

Exemplet började smitta äfven svenskarne.

Man ville icke vara nöjd med de sparsamt utdelade natio- nerna och konungens trupper plundrade snart i kapp med Wallensteins.

Detta hotade att helt och hållet lossa lydnadens alla band. * Det lägre befälet deltog oförsynt i plundringarna och det högre blundade för andel i rofvet och för att äga samma frihet vid mera lönande tillfällen.

Med både lampor och stränghet visade: konungen sin för- trytelse öfver ofoget; men då detta likväl gick för vida, sam-- 543: -

mankallade han öfverbefälet i sin här och höll till de i den- samma anställda furstarv?...gr.efvar,. herrar och ädlingar af Tysk- land ett dundrande strafftal, förehållande dem, huru 'de under mord, brand och sköfling bestulo och plundrade sina egna landsmän, tros- och bundsförvanter, som de dock förbundit sig att skydda. Konungen, påminde dem om,, att de där- igenom nedkallade förbannelse i stället för välsignelse öfver sina vapen, fordrade lydnad för sina befallningar och ett upp- förande, värdigt kristliga krigare.

Då konungen strängt tillade, att de icke uppfört sig värdigt, uppstod ett mummel bland de församlade, hvilket föranledde konungen att förklara, att, om de voro nog äreförgätna att öfvergifva honom eller göra uppror emot honom, han icke skulle tveka att med sina svenskar och finnar nedgöra dem, på det att icke deras brott måtte befläcka utförandet af det värf, han ålagt sig.

I hög grad förbittrad utropade konungen:

- I furstar, herrar o,ch ädlingar, som hjälpen till att för- störa edert land! Mitt hjärta förbittras, då jag nu hörer kla- gas, att svenske soldaten räknas oförsyntare än själfva fiendens! Men det är ej svenskarne I Det är tyskarne själfva, som be- fläcka sig med dylika utsväfningar! Hade jag känt eder, I tyskar, att i bären så litet kärlek och

trohet till edert eget land, hade jag ej sadlat en enda.häst för eder skull, mycket mindre därför vågat min krona och mitt lif!

Skarpa som åskviggar ljungade hans ord mot de tyska befälhafvarne i hans här.

Slutligen vitsordade han deras mod och tapperhet i striden och besvor dem vid deras vunna ära att skona sitt land och sina landsmän.

Konungen befallde, att gudstjänster skulle hållas och att prästerna skulle behandla frågan om ett dygdigt, hjälpsamt och nyktert lifs välsignelser. -

Som ett qui pro quo meddela vi. följande tre lustiga anekdoter från dessa predikningar:

En präst hade valt till text berättelsen om den Samaritanska kvinnan, hvilken text han läste upp och började därefter sin predikan med följande ord: **I hög grad förbittrad utropade konungen ...**- 545 -

- Förundren eder icke, andäktige åhörare öfver, att detta evangelium är så långt, ty det är en kvinna som talar.

En annan präst tog till ämne dryckenskapslasten och slutade sin predikan under lifligt missnöje sålunda:

- Det är högst skändeligt, att vettet, denna härliga Guds gåfva, så oförsvarligt missbrukas, att den icke allenast njutes till kroppens styrka och att muntra sinnet, utan äfven på lasteligt sätt. Ja, mina åhörare, efter en noggrann beräkning af allt det vin, som årligen växer på jorden, skulle hvar människa dagligen kunna dricka ett hälft kvarter däraf; men flera millio- ner människor måste alldeles umbära vin, emedan så många fyllbultar supa sig fulla däraf. -- O, om jag visste, hvar den skälmen funnes, som dagligen dricker upp för mig mitt half- kvarter! o. s. v.

En tredje präst predikade äfven mot dryckenskapslasten.

En äldre kvinna, vid namn Susanna, som länge hållit krog i en af Nurnbergs förstäder och nu förestod ett marke- tenteri, där det i regel söps mest inom hela lägret, hade äfven infunnit sig vid gudstjänsten, där hon snart somnade och snarkade ljudligen.

Hennes grannar stötte flera gånger på henne för att få henne vaken. Men det var lönlös möda, ty hon rörde blott litet på ögonlocken och somnade åter in.

Presten märkte detta slutligen och sade då:

- Mina kära vänner och älskade åhörare! I bemöden eder fåfängt att väcka sofverskan. Men gifven akt! Jag skall genast få henne munter och vaken!

I detsamma ropade han:

- Susanna! Gif mig en sup!

- Genast herre! svarade gumman och skyndade spritt vaken upp från bänken.

Hvilket resultat detta strafftal och dessa predikningar hade eller kunnat hafva, är dock ovisst; ty just vid denna tidpunkt visade det sig allt mera ohållbart att fortsätta detta svältkrig.

Konungen hade efter hand tillkallat Axel Oxenstjerna, Baner och hertigarne Wilhelm och Bernhard af Weimar med deras trupper samt äfven några sachsiska regementen.

Hjeltekonungen. 69- 546 -

I lägret skall därefter ha funnits en krigsstyrka af 70,000 man.

Alltså stod där på föga mer än en kvadratmil en militär- massa, som uppgifves hafva uppgått till 130,000 man. : Landet var snart på en omkrets af fem kvadratmil ut- plundrad. Allmogen hade, med hvad den kunnat rädda, lämnat sina byar och flytt.

I nära åtta veckor hade konungen hållit ut, väntande ett angrepp af Wallenstein.

Lifsmedei började tryta i svenska lägret, smittosamma sjukdomar inrotade sig därstädes och det visade sig som en oafvislig nödvändighet för konungen att lämna Niirnberg vare sig med eller utan strid.

Det senare skulle ha varit en fläck på den krigarära, som konungen förvärfvat och han beslöt att angripa Wallensteins läger.

Men detta var ingen lätt sak.

Wallenstein hade begagnat de åtta veckorna till att söka göra sin position ointaglig.

Den 22 augusti förde Gustaf Adolf större delen af sin här från Nurnberg och lät den upprycka i slagordning på högra stranden af Regnitz, uppställde på sin vänstra flygel vid byn Echersdorff trenne batterier af fältslangor och började med all makt beskjuta den midt emot liggande delen af Wallensteins läger.

Kanonaden gjorde inte den ringaste verkan och Gustaf Adolf insåg, att hans fiende var oåtkomlig från denna sida.

Han återsände fördenskull en del af hären för att för- svara lägret och bröt med hufvudstyrkan följande dagen upp samt gick vid Furth öfver Regnitz.

Då Gustaf Adolf tågade förbi Furth, uppfattade Wallen- stein genast den fara, som hotade hans ställning på denna sida.

Han förstärkte fördenskull denna position med trupper och kanoner från de befästningar, som konungen dagen förut beskjutit och besatte den skogrika genom förhuggningar vär- nade höjden vid Alte Veste med ytterligare 7,000 man och 80 kanoner.- 547 -

, Bakom dem hölls en massa rytteri färdigt att vid lämpligt tillfälle nedstorma mot svenskarne.

Den skogbevuxna höjden var ganska brant och gjordes ännu mera otillgänglig genom förhuggningarne.

De kejserligas ställningar skyddades dessutom genom bröst- värn och djupa grafvar och en mängd grofva kanoner och handgevär hotade de stormande med död och fördärf.

Den 24 augusti (4 september nya stilen) kommenderade Gustaf Adolf sin vänstra flygel till storm.

Denna verkställdes i afdelningar om femhundra man muske- törer och dragoner till fots och modigt ryckte svenskarne framåt uppför höjden.

Meri nu började från denna en kanonad och gevärseld, hvilken af samtida beskrifves såsom det fruktansvärdaste i sitt slag, som någonsin blifvit hördt.

Hela höjden var insvept i ett rökmoln, hvarur det oupp- hörligt blixtrade eld och dånet rullade ned mot dalen för att åter genljuda mot höjdernas spetsar.

Svenskarne undanröjde visserligen första förhuggningarna men vid hvarje afsats mötte nya - och uttröttade och deci- merade veko de stormande tillbaka.

Öfverallt, där så skedde, sände konungen genast friska trupper i elden men blott för att se dem i sin tur nödgas vika.

Svenskarne kämpade med ihärdighet och mannamod ifrån förmiddagen intill solens nedgång; men Alte Veste förblef lika obestiget på aftonen, som det varit på morgonen.

Det berättas, att hertig Bernhard af Weimar, som hade i uppdrag att med högra flygeln bevaka, det icke Wallenstein från någon annan del af sina befästningar nedsände trupper att angripa de stormande i ryggen, skall på eftermiddagen hafva upptäckt en höjd, från hvilken Alte Veste kunde be- skjutas. Han skall hafva besatt denna höjd och sändt bud till konungen med begäran om artilleri och trupper,

H varför han icke begagnade dem, hvaraf hans flygel var sammansatt och genast började beskjutningen, förmäles ej.

Vidare berättas, att konungen, i medvetande af att dagen var för honom förlorad, fruktat, att, om han sände

hertigen infanteri, detta skulle kunnat locka fienden att bryta, ned från- 548 -

höjden mot hans rytteri och artilleri och därför lämnade, han den vunna fördelen obegagnad.

Hvartill hertigen vid en beskjutning, som fordrade kanoner, skulle kunnat använda mera infanteri än han antagligen ägde, uppgifves icke.

Att icke så goda strateger som Gustaf Adolf och Wallen- stein långt för detta skulle upptäckt och besatt denna viktiga höjd och att konungen icke följande dagen begagnade sig af densamma, gör hela historien därom tämligen apokryfisk.

Konungen lät emellertid sina trupper fortsätta striden och beskjutningen af Alte Veste mera för hederns skull än i hopp om någon framgång.

Detta gaf Wallenstein anledning att på aftonen låta rytte- riet försöka sin lycka.

Tortensson mottog Cronenbergs nedstormande kyrassierer med musketörer och pikenerare, men blef tillbakadrifven och råkade själf i fångenskap.

Stålhandske med finska rytteriet lyckades först efter en förtviflad kamp och sedan han erhållit understöd af infanteri, drifva kyrassiererna tillbaka.

Den inbrytande natten och ett samtidigt inträffande häftigt regn gjorde ändtligen slut på striden.

Konungen lät hären under natten behålla de ställningar, den innehade och först följande morgon, då Wallenstein icke syntes hågad att företaga några rörelser, drog sig konungen tillbaka.

Han ville likväl visa, att han ännu var obesegrad och minst af allt fruktade att mäta sig med Wallenstein.

Han återvände därför icke till det befästade lägret, utan intog en öppen ställning vid Regnitz.

Konungen var missnöjd med hela företaget och sade för- argad, att det varit för litet för att kunna kallas allvar och för stort för att få namn af ett pojkstreck.

Farorna under denna strid påstås i samtida anteckningar hafva varit vida större än under slagit vid Breitenfeld.

Johan Baner blef svårt sårad.

En kanonkula tog bort sulan på en af konungens stöflar samt dödade en officer vid hans sida.- 549 -

Svenskarnes förlust i döda och sårade uppgifves till 2,500 man och 200 ofticerare, hvaremot de kejserligas förlust säges uppgått till blott 1,000 man.

Utgången väckte emellertid liflig glädje hos katolikerna och Wallenstein skref till kejsaren, att konungen af Sverige i denna strid »stött hornen af sig».

Den största olyckan på den svenska sidan var dock Lennart Torstenssons tillfångatagande.

Torstensson var sin konungs lärling i krigskonsten och i hans händer hade Gustaf Adolf förtrott ett tordön, skrifver konung Gustaf III i sitt af svenska akademien 1786 med stora priset belönade äreminne öfver riksrådet och fältmarskalken Lennart Torstensson, grefve till Ortala.

Den kungliga författaren menar med detta uttryck, att Torstensson hade fått sig chefskapet för artilleriet tilldeladt.

Dennin, Frankfurt an der Öder, Landsberg, Greiffenhagen: triumffält, som voro första ämnena för hans segrar, fortsätter nämnde höge författare, edra kullramlade murar, edra torn utan försvar, buro förskräckande vittnen om styrkan af hans vrede. Edra flyktande invånare spredo ryktet om honom kring Tyskland och detta rykte, som injagade förskräckelse ibland fienden, upplifvade hoppet om, att Ferdinand ej vore oöfvervinnelig.

Gustaf Adolf tågar fram och Torstensson förebådar hans ankomst med städers eröfring! utropar nämnde minnestecknare med hänryckning.

Erfurt, Königshofen, Wiirzburg underkufvas, Rhen och och Lechströmmens stränder högmodiga af edra fästen! I fån känna eder öfvervinnare. Förgäfves aren I bekrönta med torn och murar; de göra endast hans seger mera ärofull!

Och nu vid Ntirnberg!

Vi citera åter Gustaf IILs äreminne:

Den mest häftiga strid* begynnes nu och Torstensson i spetsen af den svenska hären trotsar alla faror; han synes öfverallt; man skulle kunna tro, att det är hans första krigsprof. Maximilian och Wallenstein äro stridsmän, värdiga att strida

Den nyss beskrifna.- 550 -

mot honom. Han söker dem öfverallt, då omringad, sargad, blodig han tvingas att lämna sig i fiendens händer och fången föres till Ingolstadt.

O blygd! O, tider af barbari och våldsverkan! En sårad fånge, en hjälte, tagen med vapen i hand, är ansedd som en missdådare; ett mörkt hvalf, en boning ämnad åt mördare är den, hvari Torstensson instänges; dess osunda luft, det gula vattnet, som tär sig igenom murarna, den svafvelaktiga dimma, hvaraf den uppfylles, det mörker, som blandar dagen och natten, äro hedrande vittnen om den skräck, din ära injagat hos dina fiender, detta ohyggliga rum gör deras skam och din heder: Torstenson var frimodig; Wallenstein själf rodnar för den medfart, du erfor, han själf skall bidraga att lösa dina bojor. Din konung begråter ditt öde. - Ack! Du skall snart fälla tårar öfver honom. - "

Det af Gustaf III i hans äreminnen omtalade af svafvel- ångor uppfyllda fängelset blef orsaken till Lennart Torstenssons sjuklighet, som slutligen beröfvade fäderneslandet denna hjälte i en ålder, som bort lofva längre lif. Han var endast 48 år, när han dog. *

Wallenstein betalade själf till kurfursten af Bayern Torstens- sons ranson och utväxlade honom med sin svåger, grefven af Harach.

Svältkriget började åter.

Men nu togo brist och sjukdomar till den grad öfverhand i båda lägren, att hvarje dag hundratals människor och hästar dogo.

Gustaf Adolfs sinne upprördes af eländet och måste upp- gifva hoppet att se Wallenstein aftåga och i stället göra det själf.

Han kvarlämnade Axel Oxenstjerna och Kniephausen med några tusen man till Niirnbergs försvar och bröt upp fjorton dagar efter ofvannämnda strid, som man velat framställa såsom resultatlös, men som i själfva verket var ett nederlag.

* Se Bergh: Namnkunniga herrar och fruar. **... Men då brände han upp lägret...**Hären tågade tätt förbi Wallensteins läger; men däruppe förblef allt tyst och stilla.

Den senare låg kvar ännu i fem dagar; men då brände han upp lägret och afmarscherade mot norra Franken för att förena sig med den norrifrån kommande Pappenheim.

Svältkriget hade kostat konungen 19,000 man och Wallenstein 15,000, hvarjämte staden Nürnberg förlorat 10,000 människor.

* Kap XXXII.

Vägvisaren.

— Ja, min älskling. Har du tröttnat vid att vara konungens lifpage?

— Nej, jag vill vaka öfver hans majestät fortfarande och med Guds hjälp skall jag af hålla jesuiten från att närma

sig hans dyrbara person.

— Ädla flicka! Må Gud belöna dig!

— Carl! Konungen behöfver en vägvisare.

— Såå! Ja, jag tänker, att en sådan inte blir svår att få här i Nürnberg.

Detta samtal hölls i brådskande ton i lägret vid Nürnberg straxt före konungens uppbrott därifrån.

— Det behöfs ej! Jag kan visa vägen.

— Du?

— Ja, jag känner här i trakten af gammalt hvarje väg!

— Hur kan du vara så hemmastadd här!

— Min farbror, som nu är död, bodde här i trakten och jag var hos honom ett par år.

— Är du viss att hitta?

— Fullkomligt.

— Och du vill, att konungen skall veta det!

— Ja!

— Underliga flicka! — Hvilket ädelt mod bor icke i ditt hjärta! — Du — du vill bli vägvisare för den svenska hären?

— Ja!

- 554 -

- Välan! Jag skall följa dig till högkvarteret och anmäla din begäran.

- Tack! - Men först en bön till dig!

- Tala, min älskling!

- Utverka, att du och dina män få följa mig närmast!

- Det behöfver du ej bedja mig om!

- Älskade!

De hastade till högkvarteret, dit lifpagen naturligtvis hade obehindradt tillträde och han skyndade direkt till konungen, följd af Carl Frisk, hvilken för hans majestät framställde lif- pagens begäran att få bli vägvisare.

- Du är ovärderlig, min gosse, svarade konungen. Visa mig vägen! Jag vet, att du är en vägvisare, på hvilken jag kan lita! En gång skall jag med Guds hjälp belöna dig.

- Ers majestäts förtroende är den största belöning, jag kan tänka mig, svarade lifpagen.

Ett par timmar därefter bröt svenska hären upp.

Främst red den lille lifpagen och vid hans högra sida syntes Carl Frisks väldiga kämpagestalt till häst, - de följdes af den sistnämndes käcka smålandsryttare.

O, verklighet! Hvad är väl fantasien mot dig! - Hvem skulle kunnat våga ana, att den strängt katolske Josef Meijers enda dotter, hvilken blifvit uppfostrad af en jesuit, icke blott icke skulle hylla sig till katolska religionen, utan istället öfvergå till protestantismen; icke skulle lyda jesuitens bud att, för att tjäna den heliga jungfrun, döda katolicismens mäktigaste fiende, konung Gustaf Adolf af Sverige, utan i stället skulle söka skydda hans person mot försåt och nu tjänade som vägvisare åt kär- nan af den svenska konungens här!

Den öfriga hären följde den afdelning af Smålands ryttare, hvilket tjänade som vägvisarens betäckning och Carl

och Frida- 555 -"

samspråkade med hvarandra och njöto i fulla drag af hvarandras närhet samt hade inte en tanke på den fara de löpte, då de redo främst af alla i den här, som katolikerna sökte göra största möjliga förfång och fåfängt sträfvade efter att tillintet- göra.

Jungfru Frida sade fullkomligt sant, då hon sade, att hon var väl bekant med trakten och hon visade hären fram med en berömdvärd säkerhet.

Konungen ämnade förflytta kriget in i det rika Bayern för att därifrån anfalla Österrike.

Men ödet, eller, om man så vill, Richelieu och Wallen- stein hade annorlunda beslutat.

Med spänd väntan hade Europas blickar varit fastade på Niirnberg, där, såsom nämnts, sin tids båda yppersta härförare samlat nästan alla sina stridskrafter.

Gustaf Adolf visste alltför väl, att sachsarnes bekvämliga utrymmande af Böhmen skett till följd af vänlig öfverens- kommelse mellan Wallenstein och Arnim, en öfverenskommelse, som hade all likhet med ett förräderi mot konungen, icke blott af Arnim utan äfven af dennes herre, kurfursten Johan Georg, som inte fäste något afseende vid konungens gensagor däremot.

Han röjde både då och sedan, att, i händelse någon mot- gång skulle träffa svenska vapnen, kurfusten af Sachsen inte skulle tveka att ställa sina trupper i fiendeled.

Konungen visste äfven, att kurfurstens Maximilian af Bayern förfarande att lämna sitt land åt dess öde och ställa sin här oeh sin egen person under den af honom blott få år förut så djupt förorättade Wallensteins befäl, skett på ingifvelser från franska kabinettet.

Konungen hade till och med goda skäl att antaga, att samma kabinett, som med missnöje såg honom fatta fast fot vid Rhen och i södra Tyskland, antingen direkt eller öfver Wien gifvit Wallenstein en fingervisning att inbryta först i- 556 -

Franken och icke i Bayern eller i Sachsen, hvilket skulle synts långt mera motiveradt.

Allt detta beredde konungen många och stora bekymmer.

Hans generaler voro för mycket krigare för att icke till- tro sig förmågan att med sina svärd kunna sönderhugga de politiska knutarna på stället, där de uppstått, vare sig i Wien, Paris och Dresden, - men Wallenstein stod med sin här alltjämt som ett hotande åskmoln på sina förskansade höjder.

Konungen höll ett stort, allmänt krigsråd, där man blef ense om nödvändigheten att krossa friedländaren, innan man med någon visshet till framgång kunde vända sig åt något annat håll.

Angreppet beslöts och verkställdes - och resultatet har blifvit läsaren bekantgjordt.

Ända till den 8 september stod konungen kvar i närheten af Niirnberg i förväntan, att Wallenstein skulle af någon anledning lämna sin oangripliga ställning.

Konungen lämnade då befälet öfver staden åt Kniephausen och tågade till Neustadt vid Aisch, där han dröjde kvar till den 13.

Det var till Neustadt, som jungfru Frida tjänade som vägvisare för svenska hären.

Då Wallenstein icke heller då syntes bekymra sig om konungen, delade denne sin här, lämnade hertig Bernhard af Weimar 8,000 man, högsta befälet i frankiska kretsen, jämte befälet öfver de kring Magdeburg och i Nedersachsen förlagda protestantiska trupperna.

Under det att jungfru Frida och Carl Frisk redo bredvid hvarandra i spetsen för svenska hären, talade de om sin kär- lek i hviskande ton, på det att de inte skulle förråda sig för någon af de efterföljande ryttarne.

Då och då sade jungfrun något om trakten, som de pas- serade och en gång, då de närmade sig en vacker borgruin

sade hon:- 557 -

- Här är riddar Sigfrids af Trier borg!

- Sigfrid af Trier? -Ja!

- Hvem var det?

- Har du inte hört talas om honom?

- Nej!

- Då skall jag tälja dig hans saga, medan vi passera ge- nom området för hans borg.

- Tack, min älskling.

- Så berättar sagan, sade jungfru Frida: Det var en gång en riddare Sigfrid af Trier, som hade gift sig med den lika sköna som goda jungfru Genoveva af Brabant.

- Genoveva! Det namnet har jag hört! sade Carl.

- Kanske du känner sagan om henne då?

- Nej! Jag har endast hört hennes namn någon gång nämnas.

- Nå! Sigfrid af Trier gifte sig med Genoveva af Bra- bant. - Men kort efter bröllopet erhöll han befallning från Frankernas konung att med sina vasaller begifva sig till konun- gen, som tågade mot mohrerna, hvilka från Spanien, som de då innehade, infallit i Franken.

Riddaren måste då slita sig ur sin ömma och sköna gemåls armar, lämna sitt slott, sitt allt i sin hofmästares Golos vård. - Och han tågade bort.

Hofmästaren var emellertid en usel människa, hvilken för- sökte att vinna sin härskarinnas intimaste ynnest. - Men hon afvisade honom under det djupaste förakt.

Då svor hofmästaren att uttaga hämnd!

Då borgfrun skulle sända en trogen tjänare med ett bref, hvari hon omtalade för sin gemål hofmästarens nedrighet, döda- des denne tjänare inför grefvinnans ögon af Golos, hvilken beskyllde henne i allt slottsfolkets närvaro för äktenskapsbrott med den mördade samt inspärrade henne i ett af borgens torn i en därstädes varande fängelsehåla.

- Den nedrige! brummade Carl. Lifpagen fortfor:

- Till riddaren skref han och upprepade sin skändliga anklagelse mot borgfrun.Riddaren, uppbrusande och svartsjuk sände tillbaka en befallning, att hans gemål skulle dödas. - Emellertid gick det lång tid åt, innan det ridande budet hann fram och tillbaka.

Under denna tid hade den arma Genoveva födt en son, den hon kallade för »Smärtans son».

Sent en afton på hösten inträdde tvenne män i hennes fängelse och förde henne och hennes barn till en aflägsen skog, där de enligt hofmästarens befallning skulle döda dem.

Hon lyckades likväl med sina böner beveka'deras hjärtan, att de skonade både hennes och barnets lif med villkor, att hon aldrig skulle återvända till slottetl

Ensam med sitt barn i den dystra skogen och den kalla natten fann hon slutligen en af granar öfverväxt grotta emellan några klippor.

Denna grotta beboddes af .en bind, som aldrig blifvit jagad och därför inte var skygg.

Hinden stannade hos de arma och närde dem båda med sin mjölk och värmde barnet med sin kropp.

Sju långa år framlefde Genoveva i denna grotta, tåligt undergifven Herrans vilja och förtröstande på Hans nåd,

fostrande sin son och försörjande sig och honom med jordens rötter, trädens och buskarnes frukter.

. Riddar Sigfrid, som blifvit svårt sårad i kriget, dröjde länge borta.

Vid sin återkomst fann han hofmästaren spela herre både på slottet och öfver de underordnade.

Ett af borgfrun i fängelset kvarlämnadt bref, som föll i riddarens händer, upplyste denne om Golos hela nedriga brotts- lighet.

Riddaren ämnade först döda honom; men han besinnade sig och insatte skurken för lifstiden i samma fangelsehvalf, där Genoveva suttit.

Denna var likväl fortfarande död för sin make.

De tvenne män, som fört henne till skogen, voro för- svunna.

Riddaren föranstaltade om sorgefäster och lät läsa mässor för GenovevaS' själ, utdelade almosor till de fattiga och upp- reste en vård till hennes minne.- 559 -

Riddaren frainlefde åratal i djupaste sorg och saknad, läm- nade sällan sitt rum och aldrig sitt slott.

Hans vänner och grannar gjorde allt för att skingra hans sorg, men förgäfves.

Slutligen lyckades de emellertid förmå honom att deltaga i ett större jaktparti.

Hundarna drefvo in i den skog, där Genoveva dvaldes, och jägarskaran följde efter.

Riddaren jagade upp och förföljde en hind, som tog sin tillflykt till en grotta.

Riddaren följde efter och hans förvåning och glädje kan lättare tänkas än beskrifvas, då han där återfann sin maka och sin son.

I triumf återfördes de till slottet, där Genoveva dock icke länge lefde.

De hårda år, hon genomlefvat i skogen, hade brutit hen- nes kropp.

Hennes återstående dagar liknade dock en härlig afton efter en stormig dag.

Hennes makes och hennes underhafvandes sorg var stor och uppriktig vid hennes bortgång.

Århundraden hafva sedan dess förflutit. Riddar Sigfrids borg finnes ej mer - blott denna ruin, som vi nu se framför våra ögon och hvilken kallas Alten Zimmen återstår däraf.

Men minnet af den trofasta makan, den ömma modern och den ädla kvinnan har bibehållit sig i människornas hjärtan och till åminnelse af hennes dygd och hennes lidanden gifver ännu mången moder här i trakten sin dotter namnet Genoveva.

I detta ögonblick passerade de borgruinen.

Plötsligt ryckte fram från en hålväg en svärm walloner, som stötte på Carl Frisks skara och inte anade att hela sven- ska hären följde efter.

Med vanligt raseri angrepo wallonerna de småländska ryt- tarne, hvilka äfven genast voro färdiga till strid.

Det blef skottväxling och tumult.

Efterföljande skaror ryckte fram och wallonerna, som er- foro, att de här hade att göra med en öfvermakt, för hvilken de på intet vis skulle kunna reda sig, skingrade sig i vild flykt.Lifpagen, hvars häst blifvit skjuten, blef tillfångatagen och fördes på sadelknappen af en svartmuskig wallon bort under förtviflad karrier!

- Carl! Carl! ropade lifpagen förtviflad, då han fördes bort. Carl Frisk uppfattade tillropet och såg olyckan.

- Följen mig! skrek Carl Frisk åt sitt folk. Befrien ko- nungens lifpage från fångenskapen!

Och han sprängde efter wallonen, som tagit pågen till fånga. Hans folk följde honom. Själf red han främst. Hans

häst låg som ett rep utefter marken, men det var knappast tänkbart, att han skulle kunna hinna wallonen.

Dock! Försynen kom honom till hjälp.

Wallonens häst stupade och den järnklädde ryttaren med sin fånge tumlade om flera slag på marken.

En annan wallonisk ryttare, följd af flera sådana, stötte till och den förste af dem tog Fridolf på sin sadel samt ville fly vidare.

Men nu var Carl Frisk framme.

Han hade ridit från sina män och kommit ensam fram till wallonskocken, på hvilken han utan betänkande högg in med sitt svärd, som uppjagade gnistor från rustningen.

I andra, handen höll han en pistol och sköt rätt in i hopen samt lyckades träffa en af sina fiender.

Wallonerna slogo en järnring kring honom och ett dussin svärdsklingor höjdes mot den tappre svensken, hvilken med förtviflans mod värjde sig.

Wallonerna intogos af häpnad öfver detta krigarmod och ämnade af aktning lämna den tappre.

Men då ankommo de främsta af Carl Frisks män.

Striden blossade åter upp med en bitterhet, som inte låter sig beskrifvas.

Wallonerna fingo bita i gräset. Blott en och äfven den blödande lyckades genom flykten rädda sitt lif.

Carl Frisk blödde ur fem sår, men han kände det inte.

- Ni blöder, herr ryttmästare, och måste förbindas, sade en af hans underofficerare.

- Nej! De fördömda wallonerna kunna inte hugga ordent- ligt. Det är blott nitar jag fått.Nitar, sade den tappre om sina sår. — Hvar är pagen? sporde han.

Här ligger pagen, sade en af ryttarne.

— Troligtvis död!

— Gud hjälpe oss! Bäst är det då, att vi alla dö, vi som

af konungen blifvit utsedda att utgöra betäckningen åt konun- gens lifpage, svenska härens vägvisare.

- Här ligger pågen! sade en af ryttarne.

Carl störtade af hästen och fram till det anvisade stället.

Där låg verkligen pågen blek och till utseendet död.

Lefvande eller död skall du återföras till »hären och din konung, sade ryttmästaren och lyfte den lille pågen på sina armar och steg till häst samt red tillbaka i riktning mot rui- nen af riddar Sigfrids borg, där hela svenska hären gjort halt.

Carl Frisk trodde, att jungfru Frida var död. ' Men hon var blott afsvimmad och då han var ungefär halfvägs mellan stridsplatsen och ruinen, slog hon upp sina ögon och blickade in i sin älskades.

- Carl! sade hon.

- Gud vare pris, att du lefverl utropade han, och han vände sig i sadeln och ropade till sitt folk:

- Kamrater! Lifpagen är oskadd!

Ett skallande hurra följde på detta meddelande.

Detta hurrarop hördes till rastplatsen för svenska hären, hvilken besvarade hurraropet.

När Carl och hans män återkommo till sina kamrater, blef han genast förbunden.

Lifpagen var oskadd, men konungen lät fråga honom, om han önskade en vagn, antagande, att han skulle sakna kraft att sitta till häst.

- Nej, svarade lifpagen. Jag är oskadd. Ryttmästare Frisk, som befriade mig från wallonerna, har fått fem blesyrer, men sitter dock upprätt i sadeln. Skulle jag, som är yngre och som är oskadd, ej kunna göra det? .

När detta svar rapporterades till konungen, krusade ett leende hans guldgula mustascher och man hörde honom säga liksom för sig själf:

- En kärnpojke!

Lifpagen fick en ny häst och så satte sig hären i förelse i samma ordning som förut.

Lifpagen fullgjorde sitt värf och var vägvisare till Neustadt. Kap. XXXIII.

Konung Gustaf Adolfs sista afsked från drottning Maria Eleonora.

Från Neustadt tågade konungen med hufvudstyrkan af sin här till Donau för att trygga besittningarna i Bayern, som hotades af en kejserlig här under Montecuculi.

Gustaf Adolf gick öfver Donau vid Donauwerth, vidare öfver Lech och återtog Rain, som en i svensk tjänst antagen tysk general Meitschefall hufvudlöst öfverlämnat åt de kejserliga, samt ämnade allt efter omständigheterna understödja den i resning stadda allmogen i öfre Österrike och försöka ett nytt angrepp mot Ingolstadt.

Det blef dock intet af med någotdera, ty händelserna i Sachsen manade konungen att skyndsamt infinna sig därstädes.

Wallenstein hade lugnt afvaktat händelserna, tills han af konungens marsch trodde sig kunna uppfatta dennes planer.

Då bröt han upp och medan konungen tog vägen mot söder, ryckte Wallenstein mot norr, intog Forchheim och Bamberg samt tillkallade Pappenheim från Westphalen för att bringa hertig, Bernhard af Weimar mellan tvenne eldar.

Detta misslyckades emellertid genom öfverste Taupadels uthålliga försvar af Koburgs slott.

Wallenstein var ursinnig, hotade att hänga Taupadel, för att han inte utrymde platsen, sedan bresch blifvit skjuten men upprepade försök att storma misslyckades och under tiden hann hertig Bernhard af Weimar rycka fram till Hildburgshausen,

där han slog Isolani vid Silbach och besatte de till Thuringen ledande passen.

Wallenstein hade redan sändt tvenne af sina underbefäl- hafvare, först Gallas och efter honom Holk in i Kursachsen, där deras horder fratnforo på det omänskligaste sätt.

Efter motgången vid Koburg, vände Wallenstein sig dit med hufvudhären.

Då underrättelse ingått, att konungen lämnat Bayern, önskade Maximilian att få skiljas från Wallenstein för att med sin här söka genom Pfalz leta sig tillbaka till sitt arfland.

Wallenstein gaf sitt löfte härtill, emedan han räknade på, att den antågande Pappenheim skulle hinna fram till krigs- trakten före konungen - och kurfursten aftågade.

Konungen befann sig i det nyss intagna Landsberg, då han erhöll underrättelse om Wallensteins infall i Sachsen.

Kurfursten af Sachsen önskade ingenting högre än att blifva »tvingad» att på för sig förmånliga villkor bryta förbun- det med Sverige; och öfvergifven af Tysklands förnämsta pro- testantiska furstar skulle Gustaf Adolf stått isolerad och utan rätt eller anledning att fortsätta kriget.

Detta måste förekommas och konungen anträdde genast återmarschen ur Bayern, där han likväl, kvarlämnade en del af hären under pfalzgrefve Kristians af Birkenfeld befäl och befallde tre brigader infanteri att med drottningen, som på detta tåg varit honom följaktig, gå till Schweinfurt och Thu- ringerskogen.

Själf tog han med kavalleriet vägen öfver Nördlingen och Niirnberg, hvarifrån han hämtade Axel Oxenstjerna, och för- enade sig i Schleusingen med hertig Bernhard af Weimar, som bevakat passen genom Thiiringerskogen.

Vid Arnstadt skildes Gustaf Adolf från Axel Oxenstjerna, hvilken med oinskränkt fullmakt såsom konungens ombud be- gaf sig till öfre T}^skland.

Med 20,000 man gamla bepröfvade trupper tågade nu konungen till Erfurt, dit drottningen hunnit i förväg.

Den 28 oktober mönstrade konungen sin här på en vac- ker slätt utanför staden.Hären fick där en ny indelning. Flera regementen sam- manslogos och man räknade inalles tolf tusen man till fots och åtta tusen man till häst.

Drottningen hade varit med ute på fältet, när mönstrin- gen skett.

Den späda och veka kvinnan, hvilken älskade sin man med en hängifvenhet,som gränsade till dyrkan, och följde honom med en efterhängsenhet, som blef besvärlig och plågande, visste, att konungen bestämt, att hon tills vidare skulle stanna i Er- fur t, hvarest han ansåg henne vara för tillfället säkrast.

Hon ville därför hvarje ögonblick, som återstod före skils- messan, njuta af att se sin ädla gemål, hvaröfver ingen må förundra sig, lika litet som det kan uppväcka förvåning, att drottningen njöt af att se dessa väldiga truppmassor uppställda på fältet och hade så väl inre som yttre förnimmelse af, att de älskade hennes gemål såsom sin herre och att de voro färdiga att segra eller dö med honom, då han kallade dem till strid.

Mönstringen var slutad.

Konungen aftackade trupperna, som gingo för fotgevär och uppstämde Luthers segersång:

»Vår Gud är oss en väldig borg!»

hvilken tonade ut öfver fältet med öfverväldigande kraft.

Helt visst veta en stor del af våra läsare ej, hur denna sång kom att blifva skrifven af vår store reformator, och an- tagande, att detta bör intressera en och hvar, vilja vi här som inom en parentes berätta detsamma.

Vi måste för den skull bedja våra läsare flytta sina tankar tillbaka i tiden till år 1526, då riksdagen i Speier hade gifvit evangelii ifrare .tillfälle att i frid arbeta och påfvens och kejsa- rens inbördes oenighet hade beseglat denna frid.- $66 -

- * Evangeliska ständernas läge i Tyskland var emellertid äfven efter sagda riksdag icke glänsande. Visserligen fingo de genom riksdagsbeslutet rätt att efter förmåga reformera sina länder och städer och därigenom var en stor fördel för evan- gelium vunnen. Dessutom sällade sig markgrefve Georg af Brandenburg, hvilken nu var ensam herre öfver de Branden- burgska länderna i Franken, offentligen till Luther och de evan- geliska furstarna, samt uppdrog åt Luther att i sina land införa ny kyrkoordning samt förenade sig med den närbelägna riks- staden Ntirnberg om kyrkovisitationer efter samma mönster som dem, hvilka förrättades i Kursachsen. I Nordtyskland blefvo vid samma tid de stora städerna evangeliskt-lutherska. - Det evangeliska partiet vann alltmera öfverhand.

Men trots allt detta var reformationen icke tryggad. Detta af politiska skäl. Bland furstarne var flertalet katoliker. Ju kraftigare den evangeliska rörelsen bedrefs, desto mera stålsatte sig densammas motståndare. Och nu började i södra trakterna det arbetas för en annan reformation, nämligen Zwinglis, under det att de oroliga svärmarne och vederdöparne trots alla för- följelser å nyo fått fast mark under sina fötter och spredo irr- läror bland folket. Luthers vrede mot vederdöparne var stor. Han ville inte heller veta af Zwinglis anhängare. Men de katolska herrarne kastade alla öfver en bank: Lutheraner, Zwinglianer och Vederdöpare. Och under det att lutheranerna eller rättare sagdt de evangeliska ständerna begagnade sig af riksdagsbeslutet i Speier för att utbreda reformationen, så an- vände de katolska ständerna samma beslut för att af alla krafter söka utrota kätteriet.

Kurfursten af Brandenburg i Nordtyskland följde icke sina vänners, kursachsarnas, exempel att låta omstämma sig. Ärke- biskop Albrecht var orsaken därtill. Men han visste att ställa sig så, att han skulle synas fullkomligt opartisk. Dock lät han sin domstol i Halle döma predikanten Georg Winkler till för- visning till Aschaffenburg, för det att han utdelat nattvarden under bröd och vin. Denne predikant blef dömd förlustig sitt

* Ur Martin Rode: Doktor Martin Luthers lif, gerningar och tankar. Bemyndigad öfversättning. af W. Granath.ämbete äfven sedan förvisningstiden var slut. Han blef dock lofvad sin personliga frihet efter förvisningstiden. Men illa hölls detta löfte. Ty under vägen till Aschaffenburg blef han öfverfallen, torterad och mördad. Hvarje medel emot en kät- tare var tillåtet och ansedt rättvist. Om äfven ärkebiskop Al- brecht icke utgifvit någon befallning om mordgärningen, så bestraffade han likväl icke de munkar, som mördat predikanten.

Luther kunde icke tyst åse detta. I slutet af september 1527 utgaf han en trösteskrift: »De kristna i Halle i anled- ning af herr Georgs, deras predikants, död».

I kurfurstendömet Brandenburg kom det icke till någon blodsutgjutelse. Men Joakim I och hans ständer voro ense om, att man icke borde släppa kätteriets gift öfver gränsen. Men det var icke lätt att utestänga de evangeliska tankarna och lärorna. Kurfurst Joakims egen gemål, en dansk prinsessa, nära anförvant till det kursachsiska huset, Elisabeth, fann sin frid i det evangelium, som Luther predikade, och hon anam- made hemligen i slottet i Berlin den heliga nattvarden under bröd och vin. Då Joakim slutligen -erfor detta, spärrade han in sin gemål. Han ville mura in henne lefvande. Men hon lyckades fly till sin farbror, kurfurst Joakim till Torgau, tog därpå sin bostad i Wittenberg, hvarest hon framlefde sitt lif i trogen vänskap till Luther.

Ungefär detsamma som Joakim måste äfven hertig Georg af Sachsen erfara. Hvar han kunde, förföljde han lutheranerna utan att dock tillgripa några ytterligheter. Sålunda trakasserade han herrarne af Einsiedel på Gnadenstein, hvilka hade stora gods så väl i det kurfarstliga som det hertigliga Sachsen. Dessa herrar voro goda protestanter. Hertig Georg befallde dem att hafva endast katolska prester å sina besittningar inom det her- tigliga Sachsen. Men icke nog med detta. Han befallde äfven, att herrarne skulle vara goda katoliker, att de hos biskopen skulle anhålla om absolution, höra mässan och anamma natt- varden under endast bröd. I annat fall skulle de förlora sina besittningar i hertigdömet.

De vände sig till Luther. Han tröstade dem, så godt han kunde och beklagade, att hertigen skulle till den höga grad framhärda i sin förföljelse. Men han bad herrarne betänka,

att det är bättre att förlora en timlig" fördel än att för densam- mas behållande bryta emot Guds vilja.

Kort därpå hade hertig Georg och Luther en häftig för- handling sins emellan. Hertigen hade fått kännedom om ett förtroligt bref, som Luther skrifvit till sin vän Link i Nurn- berg och i denna skrifvelse framställt åtskilliga anklagelser mot hertigen. Förgrymmad däröfver utfor han väldeligen mot Luther. Luther å sin sida beskyllde hertigen för att hafva stulit brefvet. Deröfver blef hertigen ännu mera vredgad och utgaf en smädeskrift emot Luther och en ännu mera försmä- dande skrift emot kurfurst Johann. - Nu teg Luther.

Men det blef slutligen värre för kurfurst Joakim än för hertig Georg. Den lutherska trons makt yppade sig snart i hans land och i hans egen familj, samt visade sig vara starkare än kurfurstens lagar och förbud. Bokhandlarne i Leipzig kla- gade öfver, att de ledo nöd, därför att de inte kunde få sälja de böcker, som utgåfvos i Wittenberg; dessa böcker voro dock de enda, som vunno någon efterfrågan; de katolska böckerna ville ingen vidare köpa. Och Georgs köttslige bror, hertig Henrik, hvilken residerade i Freiburg, måste se sin gemål af hjärtat hängifva sig åt lutheranismen, ehuru hon icke öppet bekände sig till densamma.

Till och med en ädel furstinna af Habsburgska huset er- kände i Luthers lära sanningens evangelium. Denna furstinna var Maria, kejsar Carls och ärkehertig Ferdinands syster, ko- nung Ludvigs af Böhmen och Ungern gemål. Hon räddade år 1522 Paul Speratus' lif och frihet. Hon önskade att vinna sin gemål och hans land för den nya läran. Konung Ludvig föll i den fruktansvärda drabbningen med turkarna vid Mohacz den 29 augusti 1526 och med honom alla hans riddare. Han var blott 20 år gammal och barnlös. Hans lagliga arfvinge var ärkehertig Ferdinand af Österrike; men endast med stor möda kunde denne sätta sig i besittning af konungakronan. Det hade

i Böhmen uppstått en valkamp, hvari de flesta ridders- männen deltogo och hvarigenom till följd af intriger de båda bayerska hertigarne och i Ungern en motkonung, woiwoden i Siebenbiirgen, Johann Zapolya, genom flera års bearbetning kommit folket i jäsning och slutligen till resning. Likväl vardet för ärkehertig Ferdinand och öfver hufvud taget för huset Habsburg i sin helhet en lycklig dag, då till hans fem hertig- domen, som dittills utgjort hans värld, de två konungarikena kommo som en välkommen tillökning i hans makt. - Där- med var våra dagars habsburgska monarki i det närmaste färdig- bildad till sina grundlinier.

Men hvad som var en lycka-för ärkehertigen, det våren olycka för reformationen. Konung Ferdinand undertryckte den evangeliska rörelsen, hvar han kunde - och hans efter- trädare hafva gjort påfvedömet de största tjänster.

Ar 1528 kommo till Wittenberg två predikanter, hvilka Ferdinand fördrifvit från Österrike: Michael Stiepel, först augustinermunk i sin i Schwaben belägna födelsestad Esslingen, sedan huspredikant hos den adliga familjen Jörger von Talleth, en förtrogen vän till Luther och Konrad Kordötus, hvilken äfven hade glädjen att vara Luthers vän.

Till tröst åt den i änkestånd försatta drottning Maria skref Luther en utläggning af Davids psalmer n;o 37, 62, 94 och 109 samt lät trycka densamma tillsammans med-en hjärtlig tillegnan under titel: Fyra tröstrika psalmer till änkedrottningen af Ungern, utlagda af Martin Luther. Öfver detta Luthers tilltag förargade sig han motståndare på det häftigaste. Men om änkedrottningen erhöll tröst genom Luther, så fick hon i stället af sin broder Ferdinand uppbära endast förakt och fiendskap för hennes lutheranska tänkesätt.

De båda hertigarne af Bayern biträdde Ferdinand i för- följelsen mot evangelium. Annars stodo de båda husen Habs- burg och Wittelsbach efter det böhmiska konungavalet i harnesk mot hvarandra; men i fråga om fiendskap mot Wittenberg höllo de ihop. I Bayern var man äfven snabb att utföra döds- domar. I Landsberg blefvo nio kättare brända och i Miinchen blefvo tjugunio afrättade; utom dessa blefvo tre män och deras hustrur stekta på spett, emedan de inte ville återtaga sin tro på den allena saliggörande katolska kyrkan. Större uppseende gjorde emellertid Leonard Kairus martyrdöd, emedan denne man var nära befryndad med munken i Wittenberg* och

* Luther.

emedan Luther till alla troendes stärkande och uppbyggande offentliggjorde en historia öfver hans slut.

Jag anser, säger Luther i sin historik, att vi, om vi vilja vara kristna, icke utan synd kunna underlåta att betrakta den härliga bekännelse af sanningen, som herr Leonard Kaiser af Guds nåd fått göra; och vi äro skyldiga att tacka Gud för hans outsägliga nåd att låta vår tro och vår lära stärkas genom ett så skönt exempel och vi genom samma exempel tröstas uti denna tid af strid och kif och förföljelse mot Guds heliga ord.

Leonard Kaiser eller, som Luther kallar honom, Kater, som hans namn egentligen var, hade en utomordentligt stor, men äfven en trogen evangelistiskt kristen ande. Bördig af en ansedd familj i Raal, studerade han och ingick i det andliga ståndet och förde såsom predikant i Waizenkyrkan i Passau ett ärbart lif, sådant som det anstår en from prästman, hvilken därigenom blir älskad och aktad af alla. - Så snart han fått lära känna den evangeliska läran, började han predika den- samma för sin församling. Redan på sommaren 1524 blef han för den skull af den furstlige biskopen i Passau försatt ur tjänstgöring. Emedan man då tvang honom att tiga, hvil- ket han inte kunde, lämnade han sin församling, hemorten och vännerna. Hans beslut var att först nu rätt utforska evangelium och så gick han till Wittenberg samt stannade och studerade där en längre tid. Där blef han personligen bekant med Luther och blef en trogen vän till honom.

På vintern 1526-27 erhöll han underrättelse om, att hans fader låg döende. Ehuruväl han visste, att faran hotade honom i hans hembygd, skyndade han likväl, såsom en god son, till sin faders dödsläger och hann äfven dit två timmar före den gamles död. Därefter blef han sjuk och måste under, fem veckors tid blifva kvar i Raal. Under denna tid hade kyrkoherden i Raal tillfälle att förråda honom och utverka hans fängslande. Den 10 mars 1527 kommo på biskopens i Passau befallning gendarmerna och afhämtade honom. Han fördes till Passau, där han

nedkastades i en håla under slottet, hvarest man hade riklig tillgång på råttor och stinkande vatten.

Förhören drogo ut på tiden Han bekände fritt och otvunget den evangeliska läran samt bad att blifva öfver- bevisad ur den heliga skrift. Men om man icke för thy för- klarade honom skyldig, ville han gärna dö. Ansedde män - bland dem kurfurst Johann - gjorde förböner för honom - förgäfves. - Den ii juli uppläste biskopen i Passau själf för honom dödsdomen, samt öfverlämnade honom åt värdsliga domare, ty den romerska kyrkan dödar ingen, det måste den världsliga makten göra - ungefär som judarna icke kors- fäste Kristus, utan lät Pontius Pilatus göra det för sig. - Men hvem är mördaren? - Den, som utgifver befallningen, eller den som sätter domen i verkställighet?

Domen blef utförd af landsdomaren Schörding den iG augusti 1527 på ön In. - Då man band den dödsdömde tros- hjalten på bålet, bad han folket sjunga för sig följande af Luther skrifna psalm:

Kom helge ande! Herre Gud! Gif lust att hålla dina bud. Vår köld, vår tröghet öfvervinn, . O, kom i våra hjärtan in, Den helga kraft! Med nådens sken Gör mänskan god, gör mänskan ren, Att lifvets väg vi glada gå Och evigt rörda sjunga må: Haleluja! Haleluja!

Du helga ljus! All sannings port! Lär oss på hvarje tid och ort Att känna Gud och den han sändt; Gör sonens dyra namn bekändt. Förklara faderns välbehag Och falska läror från oss tag. Det ord är fast, det ord är visst, Som lär oss tro på Jesum Krist! Haleluja! Haleluja!

Du helga eld! Du världens tröst! Låt kärlek brinna i vårt bröst; Gif oss af din hugsvalan god I jordisk nöd ett himmelskt mod. På korsets väg oss styrk och led, Mot frestelsen med kraft bered, Att här vi manligt strida må, Och genom död till lifvet gå. ' Haleluja! Haleluja!

Under tredje versen kände han sig fullkomligt styrkt och tröstad och då lågorna omhvärfde honom, utropade han: Jesus! Jag är din I Gör mig salig!

Så dog han som ett sanningens trogna vittne. Många evangeliska kristna i Bayern skulle komma att vandra samma väg.

Medan han var i fängelset, fick Kaiser ett tröstebref från Luther och detta läste han, så snart han led af anfäktelse.

Luther skref bland annat:

Eder gamla människa, herr Leonard, är fången. På detta sätt vill Kristus göra en ny människa af eder. Ni är fängslad af edra motståndare. Men förtvifla icke. Var stark! Mins, att Kristus själf blef fångad af sina vedersakare och att han utgjutit sitt blod för oss alla. Vi bedja för eder.

. Därefter gjorde han en liten utläggning af följande bibelord:

Han åkallar mig, därför vill jag höra honom. Jag är med honom i nöden. Jag skall befria honom och ära honom;

samt:

Hvad skola de då säga härom? Är Gud för oss, hvem kan vara emot oss?

Kaisers död tog Luther mycket nära; men på samma gång fröjdade han sig öfver den ståndaktighet, hvarmed delin- kventen gått sin dom till mötes under bekännande af evan- gelium. Sommaren och hösten 1527 var öfver hufvud taget en svår tid för Luther. I Wittenberg rasade pesten. De flesta professorer och studenter uppmanade honom att fly från pesthärden öfver till Jena. Men Luther stannade. Han fick sjukt i sitt eget hus, ehuru icke pestsjukt. Han själf ansattes af plågorna. Men mera än hans kropp led hans själ. Sorgliga tankar kommo öfver honom, liksom det ofta hände i hans ungdom, och han blef ämne för sina vänners ängsliga samspråk.

Då Michael Stiefer skref till honom och omständligt be- rättade Kaisers slut, svarade han:

Bed flitigt för mig, ty jag är plågad och slagen af satan. Bed, att Kristus icke måtte öfvergifva mig. Ack, jag eländiga människa, hur olik är jag icke Leonard. Jag är blott en pre- dikant. Ack, att jag vore värdig att öfvervinna satans anfäktelser och sedan få dö. Lofvad vare Gud, som under all denna

oro dock en gång gifver oss ovärdiga en härlig anblick och låter oss få skåda hans nåd. Bed för mig, min' broder Michael. Gifve Gud, att äfven vi finge följa Leonard. Han hette inte Kaiser (Kåser) för roskull, ty han har vunnit seger öfver sina, motståndare och kommit till ett välde, som ingen på jorden kan äga. Det är icke blott prästerna utan i synner- het biskopen i Passau, som offrat detta offer på Kristi evangelii altare. Han hette rätt och billigt Leonard, ty det betyder: Modig som ett lejon! - Han har äfven visat sig vara ett verkligt lejon.

. ISfågra dagar, därefter firade han i kretsen af sina vänner tioåriga minnet af aflatskrämarens fall. - Men just den i november skref han till Amsdorff ett bref Tullt af klagan:

Jag, som hittills tröstat andra, behöfver nu själf tröst.

Orsaken till denna klagan var, att han på sista tiden varit utsatt för en massa själsskakningar och var för öfver- .ansträngd. - I prästgården röfvade prästen bort diakonus Rörers maka och i sitt eget hus hade Luther sorg af sin hustru% och sitt barn, hvilka båda lågo sjuka. Därtill kom alla erinringar om skedda ting under de sista tio åren. Men så sorgligt det omtalade brefvet är i början, lika förtröstans- fullt och trosstarkt slutar han det med dessa ord: Så rasar utom oss en strid och inom oss en skräck. Kristus hemsöker oss. En tröst, den satan icke kan röfva från oss, hafva vi. Vi hafva Guds ord, som uppbygger våra själar, äfven om vi miste våra lif." Låtom oss därför alla befalla oss i Guds hand och med hans hjälp öfvervinna djäfvulens makter och list, samt förblifva trogna i lif och död.

Och midt under sin bedröfvelse och ångest grep han strängarne i sin harpa och sjöng en grafsång öfver den ädle Leonard Kaiser. Denna sång blef en verklig tröstesång för den evangeliska kyrkan. - Känner du denna sång, min läsare? - Hvarje god protestant känner den och hvar och när den blifver sjungen, kommer man ovillkorligen till den tanken, att vi icke hafva mycket af denna världen, men desto mera af den andra. Vi få äfven en aning om Luthers tro och den saliga kraften af denna tro.

Det är den I24:de psalmen i vår nuvarande svenska- 574 -

psalmbok. En segersång midt under slaktningen, alla prote- stantiska hjärtans stolthet och glädje:

Vår Gud är oss en väldig borg, Han är vårt vapen trygga; På honom i all nöd och sorg Vårt hopp vi vilja bygga. Mörksens furste stiger ned Hotande och vred ; Han rustar sig förvicst Med våld och argan list; Likväl vi oss ej frukte.

Vår egen kraft ej hjälpa kan,

Vi vore snart"förströdda;

Men med oss står den rätte man;

Vi stå af honom stödda.

Frågar du, hvad namn han bär?

Jesus Krist det är;

Han är den Herren Gud,

Som klädd i segerskrud

Sin tro för evigt grundat.

Och vore världen än så stor Och full af mörksens härar, Dock, när ibland oss Herren bor. Platt intet oss förfärar. Världens furste är ju dömd Och hans kraft är tömd, Han på ett hufvudhår Oss skada ej förmår: Ett ord kan honom fälla.

Guds ord och löfte skall bestå;

Vi det i hjärtat bäre.

För himmel, ej för jord vi gå.

Till strids och glade äre;

Äre alltid väl till mods,

Fast vi våga gods

Och ära, lif och allt;

Ske blott, som Gud befallt!

Guds like vi behålle.»- S7S -

Den öfriga delen af dagen ägnade konungen helt och hållet åt sin drottning, hvilken han visade all ömhet och bad henne lugn dröja i Erfurt, tills måhända något tillfälle kunde yppas, då hon åter skulle kunna med trygghet följa sin gemål på hans krigiska bana.

Han bad henne visa sann och moderlig ömhet mot den lilla Kristina, samt sluta sig till svenska folket, hvilket hon inte lärt sig förstå, men som var ett ädelt och storsint folk, hvilket af Europa var lika aktadt som fruktadt.

Han bad henne med lugn mottaga försynens skickelser, hvilka dessa än voro, och lära sig inse, att, hvad Herren be- stämdt, är rätt, äfven om människan icke kan uppfatta detta, förrän hon sett verkningarna efter de för henne ofta obegrip- liga händelserna, hvilka stundom kunde synas hårda.

Drottningen hade endast tårar och omfamningar till svar - men helt visst var denna eftermiddag en af de lyckligaste i hennes för öfrigt ganska glädjefattiga lif.

Konungen själf var dyster, alldeles mot sin vana. Det föreföll, som om han plågades af onda aningar. - Detta märkte dock ej drottningen.

Tillsammans med sin gemål intog konungen morgonen därpå en lätt frukost, hvarefter han tillsammans med henne gick ut till de sammankallade rådsherrarne och stadens öfriga honoratiores.

Till dem sade han:

- Mina herrar! Jag öfverlämnar härmedelst i eder vård och edert hägn det dyrbaraste, jag äger på jorden, min älskade gemål. I veten, gode herrar, att allting är underkastadt väx- lande skiften, framför allt kriget, detta människorna för deras ondska af Gud ådömda plågoris. Snart nog kan också jag träffas af olyckan, måhända af döden. Om detta skulle vara Herrans vilja, så bevisen min älskade maka samma trohet och tillgifvenhet, som I alltid mot mig hafven ådagalagt.

Rådsherrarne svarade med hand på hjärtat, att de skulle- 576 -

uppfylla konungens önskan och uttryckte sitt hopp, att den högste måtte nu som dittills hålla sin skyddande hand öfver hans majestäts företag och lif.

Konungen vände sig nu till sin drottning och slöt henne ömt till sitt bröst, sägande:

- Dyra maka! Må Gud städse vara ditt beskydd I Vi skola återse hvarandra, måhända icke i detta förgängliga lif, men en gång förr eller senare i den eviga sällhetens land!

Han tryckte sina läppar mot hennes panna. Hon var för rörd för att kunna svara något utan klamrade sig i stället fast vid honom.

Med mildt våld öppnade konungen då hennes famn och skyndade fram till sin häst, hvilken han besteg samt red ur Erfurt, följd af hela sin krigsstyrka.

Detta var sista gången, Maria Eleonora fick lyssna till sin gemåls stämma och känna hans hjärta slå mot sitt.

Det torde här vara på sin plats att yttra några ord om drottning Maria Eleonora, och vi följa därvid den biografi, som finnes intagen i »Anteckningar om Svenska kvinnor».

»Om denna drottning, liksom om alla högt uppsatta och mycket framstående personer, hafva ofta och skola ofta

blifva olika och hvarandra motsägande omständigheter fällda. Somliga kasta en mörk skugga af klander och förkastelse öfver Maria Eleonoras bild för hennes nyckfullhets och häftighets skull, för den efterhängsna, nästan vansinniga kärlek, hvarmed hon mera plågade än gladde sin kungliga gemål, för hennes brist på moderlighet mot; sitt enda barn, för hennes teatraliska sätt att sörja som änka, för hennes aldrig öfvervunna ovilja mot Sverige o. s. v.

Andra åter - vilja ursäkta hennes besynnerliga lynne så- som medfödt och ej i barndomen stäfjadt och herjnes ringa tycke för vårt land vilja de helt och hållet skylla på riks- kansleren Axel Oxenstjerna, som från början säges varit henne gramse. Svårt är ock att rätt bedöma vissa karakterer; självfva historien tvekar, då hon skall uppfatta och återgifva dem, och valet mellan mörka och ljusa färger till deras bilders framstäl- lande är henne stundom ganska brydsamt.Maria Eleonora var dotter till kurfurst Johann Sigismund af Brandenburg.

— —

Detta var sista gången, Maria Eleonora fick lyssna till sin gemåls stämma och känna hans hjärta slå mot sitt.Mycket har blifvit taladt och skrifvet om Gustaf Adolfs och Ebba Brahes ungdomskärlek och huru den krossades af änkedrottningen, hvilken föranstaltade om Ebba Brahes giftermål med Jakob Pontus de la Gardie.

Mycket har afven blifvit skrifvet om den sin kärleksdröm beröfvade konungens friarfärd till Brandenburg och huru han där så väl af politiska skäl som af den berusning, Maria Eleonoras skönhet förorsakade hos honom, valde henne till sin drottning.

Mycket har likaledes blifvit skrifvet om drottningens barnsliga och efterhängsna kärlek, hvilken hade i sin natur något rent af öfvermänskligt.

»Men», skrifves i nyssnämnda biografi, »säga hvad man vill om, att somliga historieskrifvare gå för hårdt åt denna drottnings minne och borde visa mera skonsamhet; men då, enligt flera aktade häfdatecknares sammanstämmande utsago, den frejdstore konungen själf under förtroliga samtal med Axel Oxenstjerna kallade Maria Eleonora sitt »malum domesticum» (huskors), så torde det vara tämligen bevisligt, att hon gjorde honom långt ifrån lycklig.»

»Vi äro dock skyldiga den så mycket klandrade Maria Eleonoras minne den upprättelsen, att hon var långt ifrån elak till själ och hjärta. Tvärt om kunde hon stundom vara ganska god och välgerningar utöfvade hon som oftast, ehuru alltid; tanklöst och utan urskilning. Alla hennes fel lågo på ytan: och jäste där som ett skum; men på bottnen af hennes själ var dock så klart, att himmelns stjärnor skulle kunnat spegla sig däruti, om där någonsin varit så stormfritt på ytan, att deras strålar kunnat tränga till djupet.»

* Kap. XXXIV.

Jesuitens dolk.

Konungen skyndade med sina trupper till Naumburg, hvarifrån von Holcks röfvarhorder förjagades.

Den 30 oktober 1632 ankom Gustaf II Adolf till Naumburg, då folket var utom sig af glädje, täflande att kyssa och vidröra hans kläder.

Han vände sig då till hofpredikanten Fabricius och sade: — Det är en glädje, en ljuf tillfredsställelse att se sig sålunda omfattad af folkets innerliga kärlek; men mången gång inger den mig dystra farhågor, såsom varande alltför öfverdrifven. De sätta nämligen sin förtröstan på en svag människa och icke på himmelns allsmäktige herre; ja, de betrakta och bemöta mig nära nog såsom vore jag den, hvilken ensam förmår hjälpa. Ack, måhända skall Gud snart nog straffa både deras afgudalika dårskap och mig, som är föremål därför, och visa, att äfven jag är en svag och dödlig människa.

I fem dagar stannade Gustaf Adolf i Naumburg och började befästa sig därstädes i afvaktan på kursachsiska och nederländska trupper, hvilka under Arnims och hertig Georgs af Lüneburg befäl stodo vid Torgau.

Men Arnim följde en hemlig ingifvelse att icke skynda med den saken och hertigen var för svag för att komma

någon- städes utan tillsammans med Arnim.

Wallenstein, som ej väntade något anfall, lät Pappenheim tåga bort med en afdelning och hade ej sina trupper samlade.

Gustaf Adolf beslöt därför att öfverrumpla de kejserliga, men uppehölls på vägen till Naumburg, så att Wallenstein hann återkalla Pappenheim och sammankalla sin här.

Han skickade genast trapper för att besätta passet öfver Saale vid Naumburg; men det var då redan intaget af Gustaf Adolf.

Krigshärarna voro hvarandra så nära, att förposterna skär- mytslade, men ingendera af anförarne syntes ännu besluten för slaktning; de befästade emellertid sina läger å ömse sidor.

Gustaf Adolf saknade underrättelser om Wallensteins före- tag, då oförmodadt en sachsisk bonde lämnade konungen ett bref från kejserliga generalen, grefve Colloredo, till chefen för dennes regemente i Querfort, med underrättelse om Wallen- steins marsch till Liitzen och Pappenheims till Halle.

Vid ett med anledning af detta bref hållet krigsråd beslöts, att man ej skulle våga batalj.

Det var aftonen till första dagen af Gustaf Adolfs vistelse i Naumburg.

Konungen var trött och hade gått till hvila, och lifpagen Fridolf hade intagit sin plats vid tröskeln till rummet och sjöng till sin mandolin:

Såld af Judas Herren Jesus blifvit. Af Pilatus dömd; sitt lif han gifvit Uppå korsets stam för syndfull jord. Med sin död han ondskans makter krossat, Ifrån synden mänskorna förlossat Enligt heliga profetens ord.- 58i -

Dödens udd mi hans död blef bruten Grafven öppnad, fast i klippan sluten, Utaf änglar för Gud Faders bud.. Himlasonen steg ifrån de döda - Fåfäng var nu vaktarenas möda - Den uppstandne var en son af Gud.

Lärj ungarne inom dörrar slutna Utaf sorg och utaf saknad brutna Sutto samman som i fordomtid, Talande om de nyss skedda tingen - Då Guds son stod härlig midt i ringen Lysande utöfver dem sin frid.

Glädje blef uti de trognas hjärtan Och för fröjden domnade nu smärtan, Det en glädje var i samma ton. Deras mästare han var, de visste, A och O, den förste och den siste, Gud och mänska, ja, Gud faders son!

Men dock en var borta. Thomas hade Icke kommit än; men då man sade: Herren var hos oss! - Han trodde ej. - Jag vill se hans sönderstungna händer, Förrn jag tror och taga på hans länder! Mästaren ej lefver mer. - O, nej!

Men han blef från sina tvifvel tagen Utaf Mästaren, den sjunde dagen Däruppå, då Jesus själf han såg. Och han störtade med blygd till jorden, Herren lyfte honom med de orden: Trodde du ej, Thomas, förr'n du såg?

Kärleksfull han sig till tvifiarn böjde Och uti sin famn han honom höjde Misskundsam och full af fridfull nåd. - Tro, o mänska, tro i fröjd och smärta Uppå Gud och honom skänk ditt hjärta, Om ock underfullt dig syns hans råd! -Konungen hade somnat och den lilla lampan, som alltid om nätterna skulle brinna i hans majestäts sofrum, flämtade sitt matta sken, ryttarepistolerna, som konungen alltid hade bredvid sig, då han under härnadståg intog hvila, lågo på bor- det invid sängen och i det obestämda lampskenet skimrade deras rika silfverbeslag med en underlig glans. Det såg nästan ut, som om små eldslågor hoppat från den ena pistolens be- slag till den andra.

Lifpagen Fridolf, hvilken ännu aldrig somnat någon gång, när han skulle vaka öfver hans majestät, kände sig denna natt ovanligt sömnig.

Det föreföll honom, som om blytyngder blifvit hängda i hans ögonfransar och tryckte ned ögonlocken, och han nickade då och då till.

Plötsligt fick han se skimret på pistolernas beslag och hans uppmärksamhet spändes, hvilket i sin tur hade till följd, att han blef fullkomligt vakem

Han hade aldrig sett detta fenomen förut. Han blef så underlig till sinnes och ansträngde sina blickar för att kunna

rätt uppfatta detsamma.

Han intalade sig, att han såg i syne och skulle haft lust att gå fram till sängen för att syna pistolerna.

Men han hejdade sig, betänkande, att han lätt skulle kunna störa konungens sömn, om han ginge fram på golfvet.

Han blef därför kvar på madrassen vid dörren.

Han kände sig så underlig till mods och hans ögon blefvo torra.

Han tyckte, att det började dansa kring i rummet, allt som var därinne.

De tjocka förhängena för fönstren tyckte han darrade som af en lätt vindpust, deras rörelser blefvo hastigare, som om vinden tilltagit - och likväl voro ju fönstren stängda, så att vinden icke kunde blåsa in i rummet.

Det var alltså en synvilla, som bedrog honom.

Det stora bordet, som hade sin plats midt på golfvet och var belamradt med kartor och handlingar, tyckte han sväfvade fram och åter samt svängde rundt. Det var ju äfven en synvilla.- 583 -

Han gnuggade sina ögon och blef förargad på sig själf samt såg åter ut i rummet.

De små eldflammorna på pistolbeslagen hoppade fortfarande fram och åter, men fönsterdraperierna hängde nu stilla och bordet hade äfven upphört att röra sig.

- Gud vare pris, att denna synvilla försvann, tänkte lif- pagen, som nu kände sig fullkomligt vaken.

Han kastade nu sina blickar mot den stora sängen, i hvil- ken konungen hvilade och sof lugnt, hvilket hördes på de långa och jämna andetagen.

Sängen var mycket stor och öfver densamma låg på fyra rikt skulpterade bokstolpar ett tak, en slags tronhimmel, från hvilken tunga draperier föllo ned på alla sidor, så att hela sängen kunde skylas.

Dessa draperier voro uppfästade med ringar på horisontela stänger, hvarför de efter behag kunde skjutas åt sidorna eller dragas ihop.*)

Konungen hade för vana att ha framsidans draperier från- dragna, då han sof, emedan han tyckte sig andas lättare där- igenom; och äfven denna natt voro de fråndragna, så att man inifrån rummet kunde se konungen ligga i sin bädd.

Lifpagen kom nu att kasta sina blickar mot sängen.

Se! Då började synvillan åter!

Draperiet vid den sänggafvel, mot hvilken konungens fötter lågo, rörde sig helt sakta nere vid golfvet och denna rörelse åstadkom en dallring genom hela vaden ända upp till sängtaket.

Fridolf blef åter misslynt med sig själf och gnuggade sig åter i ögonen.

Dallringen i draperiet upphörde för ett ögonblick men vidtog därpå å nyo, slutade och började åter.

Fridolf såg sig om i rummet, men där var nu allt stilla. Bordet stod där så stadigt och fönsterdraperierna hängde full- komligt stilla.

Men detta sängdraperi ville inte upphöra att röra sig och hvad^mera var: dallringen tilltog i stället för att aftaga.

Lifpagen betraktade draperierna på framsidan, för att se

*) Denna säng finnes nu å Nationalmuseum i Stockholm.- 584 -

om samma rörelse kunde observeras äfven på dem; men de hängde fullkomligt stilla.

Plötsligt tyckte han sig förmärka ett säreget ljud, liksom om något släpats fram på golfvet.

Han blef ännu uppmärksammare!

Detta ljud hördes, hvar gång draperiet dallrade.

- Min Gud! tänkte lifpagen. Antingen är det ett spö- kelse eller en människa, som är härinne.

Han höll sina ögon ännu stadigare på draperiet och se: en mörk massa syntes arbeta sig fram mellan draperiet och golfvet.

Ett hufvud syntes först, ett manshufvud med rakad tou- sur: det tillhörde således en munk.

- Pater Myosotis! tänkte lifpagen genast och stelnade af skräck, kände en kallsvett bryta ut på sin kropp och var urståndsatt att resa sig eller att ropa.

Det berättas, att skallerormen, denna förfärliga koloss, tjusar sina offer, så att de bli stillastående så att han kan kasta sig öfver dem. - Faktiskt är, att hans offer bli liksom förstenade. Men de bli på intet vis tjusade utan i stället så förskräckta, att de inte kunna röra sig.

Så var det nu äfven med Gustaf II Adolfs lifpage. Han vågade ej röra sig och hans stämma var helt och hållet död i hans strupe i detta ögonblick.

Han kände igen patern och såg till sin förfäran, att han mellan sina tänder bar en dolk, under det han med händernas hjälp hasade sig fram.

Hur jesuiten kommit in i konungens rum är oförklarligt. Han hade emellertid legat dold under konungens säng och det är antagligt, att han legat där hela dagen.

Han hade hört konungen gå till hvila och lifpagen sjunga och först en god stund, sedan allt blifvit tyst i rummet, hade han börjat röra på sig och kände sig nu så godt som viss på, att kunna nå sitt mål, det vill säga konung Gustaf Adolfs hjärta med sin förgiftade dolkklinga.

Han tog för gifvet, att lifpagen lämnat rummet. Han kunde nämligen inte se honom, medan han låg under sängen,

alldenstund en kappa af tjockt tyg var spänd kring hela under- kanten af sängen och låg ned på golfvet.

Inom kort var jesuitens hela kropp framme och försigtigt reste han sig upp samt tog dolken i högra handen och gjorde sig redo att smyga fram till konungen och föröfva mordet, som han så länge åstundat.

Ett ögonblick till - och den store Gustaf Adolf skulle ha fallit för en lönmördarens hand!

Men nu återkom lifpagens hela kurage och han rusade upp från sin bädd, ropade högt och sprang fram emellan jesuiten och den sofvande konungen.

- Maledictos! * utropade pater Myosotis och sökte döfva lifpagen med ett slag i hufvudet af dolkskaftet.

Konungen vaknade och sprang upp yrvaken.

Patern mattade dolken mot konungens blottade bröst, men åter var lifpagen, blödande efter slaget, mellan jesuiten och konungen samt tilldelade patern ett hårdt slag i ansiktet med sin knutna näfve.

Jesuiten ryggade visserligen tillbaka men slaget var allt för obetydligt, för att det skulle kunna afväpna honom. Han ryckte åter fram och mattade åt Fridolf med dolken.

Omedvetet till följd af bevarelseinstinkten drog sig lif- pagen då tillbaka och stötte emot det lilla bordet, som stod vid konungens säng, utan att dock slå omkull det.

Med en rörelse, snabb som tanken, fattade han den ena af pistolerna och fyrade af skottet mot munken, hvilken tum- lade blödande på golfvet och uppgaf andan utan att hinna utstöta ett rop.

Kulan hade gått genom ena tinningen rakt in i hjärnan på skurken.

Allt detta hade gått betydligt fortare, än det här kunnat beskrifvas. Konungen, hvilken, som sagdt, rusat upp ur bäd- den yrvaken, hade inte en gång hunnit gripa pistolerna.

När skottet smällde, störtade lifvakten in i rummet.

Denna bestod denna natt af Carl Frisks män och han själf var den förste, som kom in.

* Förbannade (pojke).

Hjeliekon ungen. **... fyrade af skottet mot munken.**- 587 -

När Fridolf såg, att jesuiten föll, öfvergaf krafterna honom och han föll afsvimmad till sin konungs fötter.

Det blef lif och rörelse i hela slottet. Man frågade hvarandra, hvad som händt.

- Hvad är det? Hvad är det?

- Hörde ni inte skottet?

- Nej!

- Konungen är mördad!

- O, Gud hjälpe oss!

- Den där lille, lifpagen . ..

- Är det han, som gjort det?

- Förvisso!

- Förbannelse!

- Han skall straffas!

- Hängas!

- Halshuggas!

- Steglas!

- På sträckbänken skall han!

- Man skall såga itu honom med en träsåg!

Så stormade slottsfolket, och alla, utom vakten, skyllde lifpagen Fridolf för mordet, ty man var alldeles viss om, att konungen var mördad.

Men så kom en annan skara:

- Har ni hört det?

- Att den nådige konungen, vår höge beskyddare, är mördad, ja! Ja, nog ha vi hört det!

- Nej, han är inte mördad.

- Lefver han! -Ja!

- Gud vare pris ?

- Vi skola yrka på Te deum i morgon!

- Men skottet?

- Det aflossade konungen!

- Mot hvilken ?- 588 -

- Mot lifpagen Fridolf, förståsl

- Det var då han, som ville mörda?

- Ja, hvem annars!

- Gud vare lof, att den nådige konungen blef räddad!

- Ja, Gud vare lof!

- Dog pågen af skottet?

- Som en fluga!

- Inte bättre värd!

- Alldeles för lätt död för den, som söker mörda en konung, tycker jag!

- Ja, det är rätt! Alldeles för lätt död! Kanske han har så mycket lif, att han kan läggas på sträckbänken!

- Nej! Nej!

- Konungen skjuter inte bom.

- Pågen bör inte få hvila .i vigd jord!

- Nej, man bör hänga upp den skurkens kropp i skogen till pris åt rorTåglarne.

- Det är rätt!

- Där kommer en smålandsryttare, han tillhör ju lif- vakten. Vi ska fråga honom om konungen är oskadd, riktigt oskadd.

- Ja, ja! Det skola vi!

- Hälla! Hallå!

-- Hvad viljen I, frågade smålandsryttaren.

- Är det sant, ätt konungen är oskadd?

- Ja!

- Guds änglar hålla vakt kring honom, sade med andägtig min en gumma.

- Är lifpagen död?

- Nej, han lefver.

- Då kan han få komma på sträckbänken!

- Sträckbänken?

- Ja! Kanske han inte förtjänt det ?

- Nej, fördöme mig han det har gjort!

- Hvad säger ni 1

- Jag säger, att han troligtvis, när han vaknar upp ur sin svimning, får en hederlig belöning äf konungen och det är han ärligt värd!- 589 -.

- Lifpagen ? -Ja!

- Vi tala inte om Leubelfing!

- Nej, nej, om den lille Fridolf. -

- Ja, just om honom talar jag också.

- Skall han få belöning?

-. För fan, hvad I aren efterhängsna! Unnen I ej den hederliga pojken sin välförtjänta belöning? .

- Men han har ju velat mörda konungen!

- Han? -Ja!

- Lifpagen Fridolf? -Jal

--? I faren vilse!

- Hvad säger ni?

- I faren vilse, säger jag! - Hade inte lifpagen Fridolf varit, så hade konungen nu varit mördad. Han räddade hans majestät och fick själf för besväret en skråma i pannan.

- O/du himmelns Gud, hvad vi blifvit bedragna.

- Hvem var då den nedrige . . .

- En hund till jesuit!

- Hur har han kunnat komma in i slottet?

- I hafven väl gömt honom där i förväg!

- Gud förskona oss från en sådan misstanke.

- Hvar är jesuiten?

- Det vet jag inte.

- Han har lyckats fly?

- Nej, Fridolf, den präktige pojken, satte honom en kula i hufvudet och expedierade skurken till andra världen; men hvart han där tog vägen, vet jag inte; antagligen tog han väl genaste vägen till hin håles svafvelsjö!

- Sköt lifpagen honom?

- Jo, jo men!

- Det var det skottet, vi hörde! Smålandsryrtaren gick vidare för att uträtta det ärende, i

hvilket'han var stadd.

: Då uppkom en träta bland dem, som förstört voro samlade på platsen.- 59° -

- Gud vare pris, att konungen är räddad, sade en andäktigt.

- Ja, Gud vare pris!

- Och att lifpagen äfven är vid lif.

- Man må hoppas, att hans blessyr inte är farlig.

- Han är verkligen värd belöning I

- Men I, som sade att pågen sökt skjuta konungen, äro värda ett kok stryk.

- Och I sedan, som påstoden, att konungen verkligen var skjuten af sin lifpage, akten er, att inte edra ryggar bli klappade gula och blå.

- Åhå! Åhå!

- Där har du, för att du skrämde upp ossl skrek en och slog en annan för näsan, så att den sprang i blod.

- Hvad djäfvulen vågar du göra!

- Jag är patriot!

- Jag också.

- Tyst! Tyst!

- Du är en förbannad skälm!

- Det kan du vara själf.

- Ögonen lyste i skallen på dig som ett par eldkol, när du ljög för oss, att konungen var skjuten!

- Håll mun, eller skall jag mura igen den på dig!

- Och du som ville reta upp oss emot den hederlige lifpagen! Tror du inte, att man genomskådat dig I

- Mig!

- Jo du, min gosse.

- Intet bråk, god vänner!

- Lägg dig inte i det här!

- Hvad menar du med, att man genomskådat mig?

- Du ville reta upp oss mot lifpagen, så att vi skulle dräpa honom.

- Du yrar!

- Ha alla så bra reda på sig som jag, så är det ingen fara!

- Hvad skulle jag ha för nytta af lifpagens död?

- Det är lätt uträknadt: Tror du inte, man förstår, att- 591 -

du fikar efter att få din rödhårige räkel till pojke in bland konungens pager!

- Nej, nu går det för långt.

- Ja, det går för långt I

- Tag tillbaka det där ordet!

- Nej!

- Lymmel!

- Fähund!

- Skurk!

- Tyst! Tyst!

Det var omöjligt att stilla massan, som blef allt mer och mer uppretad och gick till handgripligheter, så att ett vildt slagsmål uppstod i slottskorridoren, där dessa samtal förts, och de stridande skildes inte åt, föran vakt ankom och med sina värjor delade de uppretade människorna och jagade dem åt olika håll.

Upptänd af vrede befallde konungen, hvilken i hast kastade på sig sina kläder, att sträng räfst skulle hållas och att undersökning skulle ske, hur jesuiten kommit in i slottet och rummet, hvarjämte hans majestät befallde, att syn skulle ske för att utforska, om flera af samma skrot och korn till äfventyrs voro gömda i slottet.

Pater Myosotis var död och hans kropp bars ut; men lifpagen var endast afsvimmad.

Konungen befallde, att hans egen läkare skulle tillkallas för att förbinda pågen.

- Lyft upp gossen och lägg honom i min säng, befallde konungen ett par man af vakten, och befrien honom från hans kläder, så att läkaren må kunna undersöka, om hans kropp lidit någon mera skada än den synliga i hufvudet!

Han stötte i samma ögonblick med foten till ett hårdt föremål, hvilket låg på golfvet.

Det var en dolk - jesuitens dolk.

- Tag upp dolken; det var väl med den, som den ovärdige munken ämnade expediera mig, sade han.- 592 -

Carl Frisk skyndade att efterkomma den kungliga befall- ningen och räckte konungen mordvapnet, hvilket hans majestät tog emot samt såg på fästet, hvilket han handterade på olika sätt.

Plötsligt kom han att vidröra en väl förborgad fjäder i dolkskaftet med den inverkan att tvenne sidoblad utsprungo ur dolkklingan, hvilken rätt igenom sig hade ett rör, hvarur, då knifbladen blefvo synliga, en vätska sprutade fram.

- Ett vidrigt vapen! sade konungen. Icke nog med en klinga, utan det har tre klingor, icke heller därmed nog - vapnet är äfven förgiftadt.

Han lade med afsky dolken från sig.

Emellertid hade lifpagen blifvit upplyftad i konungens säng.

- Kläd af honom! befallde konungen.

Då böjde ryttmästare Carl Frisk knä framför Gustaf Adolf.

- Hvad önskar du, min vän? frågade konungen förvånad.

- Ers majestät! svarade Carl Frisk. Värdes af nåd för- låta ett förräderi!

Konungen ryggade tillbaka.

- Förräderi! utropade han. I sanning! Förr skulle jag trott mig få se jorden öppnas framför mina fötter, än jag skulle trott mig få se dig på knä framför mig bedja om nåd för för- rädare. Dock! Tala! Hvem är förrädare?

- Jag och lifpagen!

- Du är förvirrad, min vän!

- Nej, värdes ers majestät höra mig!

- Tala!

- Ers majestät! Jag blef utanför Zerbst svårt sårad och hade utan tvifvel varit en dödens man, om icke jungfru Frida Meijer, dotter till pistolsmeden Meijer i Zerbst, mot sin faders vilja låtit hämta mig från slagfältet samt därefter vårdat mig. Meijer var ifrig katolik och hans biktfader, pater Myosotis, ville inverka på mig att j*ag skulle förråda min konung. Jungfru Frida skulle vara verktyget. Så väl hon som jag hyste veder- vilja mot alla dessa öfvertalningsförsök.

Plötsligen kommo kejserliga trupper till staden och från andra sidan ryckte ers majestät själf an.- 593 -

Jesuiten uppmanade Meijer att fly med sin dotter. Flykten skedde äfven. nattetid och jag blef ensam lämnad i byggnaden, urståndsatt att reda mig själf.

Det blef strid.

De kejserliga slogos tillbaka. Boståderna råkade i brand och omhvärfd af lågor stapplade jag ut och återfanns af min barndomsvän, Helge Stål, genom ers majestäts nåd rytt- mästare vid Smålands rytteri.

Mina sår läktes och jag kunde åter tjäna i fält. ' Så kommo svenskarne under ers majestäts befäl till Werben.

Helge och jag med våra män voro ute på rekognoscering och stötte på en fientlig afdelning, som lägrat sig invid ett kloster samt inuti detsamma.

Helge bekämpade de yttre fienderna, men jag trängde in i självfva klostret och anställde där blodbad bland en afdelning till munkar förklädda kejserliga soldater.

Där i klostret fann jag jungfru Frida Meijer.

Jag ryckte henne till mig och förde henne till Werben, där hon blef lutheran och där vi lofvade hvarandra tro och

kärlek.

Emellertid blef det henne bekant, att pater Myosotis, hennes nu aflidne faders biktfader, smög kring i afsikt att mörda ers majestät och med en uthållighet utan like följde den svenska hären.

Han visste alltid att slingra sig undan, där han blef

Jungfru Frida, som väl kände paterns list, fruktade för att han, trots all vaksamhet, skulle kunna smyga sig in till ers majestät och hon anhöll hos mig, att jag hos ers majestät skulle bönfalla om, att hon finge bli lifpage.- Klädd i goss- kläder blef hon föreställd ers majestät och - i natt har hon fyllt sin mission.

- Min lifpage är alltså. . . ?

- Min fästmö, jungfru Frida Meijer.

Konungen blef tyst ett ögonblick. Därefter sade han:

- Var detta det förräderi, om hvilket du talade?

- Ja, ers majestät!

- Lycklig är jag, som omgifves af sådana behjärtade människor! Stig upp! Eder belöning skall ej uteblifva!

Carl steg upp och kysste konungens hand. I detsamma kom läkaren.

- Herr doktor, sade konungen, jag ser, att ni vill lyck- önska mig och jag tackar er därför på förhand - för denna flicka in i frustugan, förbind hennes sår och ägna henne all möjlig vård. Låt mig veta, om hon kan räddas.

- Ers majestäts lifpage ...

- Är en flicka, herr doktor. - Ädelhet, hvad du är ljuf att finna!

Lifpagen bars in frustugan, där det blef stor uppståndelse öfver upptäckten, att lifpagen, som räddat konungens lif, var en flicka.

Fram på morgonen den följande dagen lät läkaren anmäla sig hos konungen.

Han fick genast företräde.

- Välkommen, herr doktor, jag hoppas, att I medfören goda nyheter, sade konungen, när doktorn bugande stannade vid dörren till konungens rum.

- Ja, ers majestät, så goda som kunna önskas.

- Det gläder mig! Flickan kan då räddas till lifvet?

- Ja, hennes blessyr var af mycket obetydlig art och hennes svimning synes mig hafva uppkommit uteslutande till följd af själsskakning.

- Det kan jag lätt tänka mig. - Är hon på benen?

- Ja, hon är frisk och kry och iklädd kvinnlig dräkt. I sanning, det är förvånande, att ingen misstänkt, att hon varit en förklädd flicka.

- Jag tackar er, herr doktor.En stund därefter blefvo Carl Frisk och Frida Meijer kallade till konungen, hvilken mottog dem på det mest hjärtliga sätt.

Få kunde vara så hjärtliga som Gustaf II Adolf, hvilken likväl aldrig förglömde sitt majestät.

* Kap. XXXV.

Lifpagens bröllop.

Dagen därefter, det vill säga andra dagen efter mordförsöket på konungen, var det en ovanlig rörelse i

Naumburg, hvars största torg smyckades med flaggor och andra prydnader och å hvars midt ett slags altare blifvit uppfördt.

Konungen hade beslutat, att Carl Frisk och Frida Meijer skulle vigas inom regementets fyrkant.

Bröllopet kom visserligen mycket hastigt, men konungen sade, att i krigstid måste man raska på, med hvad man har för händer - och däri hade han onekligen rätt.

- Är det sannt, att det skall bli bröllop? sade en handtverkare till en annan.

- Jo, jo! Kungens lifpage skall gifta sig.

- Lifpagen var ju en flicka.

- Ja, just därför kommer bröllopet så hastigt, bror! - Du vet väl, att kvinnorna äro galna med sitt giftas, ha, ha, ha!

- Det är inte värdt, att I stan och lasten kvinnorna, skall jag säga, ljöd i detsamma en kvinnoröst bakom dem och ut ur ett fönster tittade en af de hedervärda handtverkarnes hustru.

- Nej, se mor Ursula, så tidigt uppe! God morgon!

- God morgon!

- Mor skall inte vara purken! Kom ihåg, att det är en bröllopsdag i dag - och att två karlar skola gifta sig med hvarandra, ha, ha, ha!

- 597 -

- Du är litet vriden, puttrade gumman.

- Visst inte! Konungens lifpage skall gifta sig med en ryttmästare; det måtte väl vara två karlar det, om inte hin rider märket.

- Men du vet ju ...

- Ja> jag vet, jag vet! - Lifpagen är en flicka! Och en flicka, som står i mantal. Gud nåde oss, om inte hon varit! Då hade vi väl i det här laget haft påhälsning af Fried- ländaren eller Piccolomini! - Potsdonnerwetterkreutzpappen- heim! Den fördömde jesuitens kropp borde hängas upp i galgen och skjutas igenom, så att den blef som ett sålll

- Konungen har ju befallt, att den döda kroppen skall jordas och att ingen hämnd får tagas på den döde?

- Ja!

- Det är en storsint konung I

- Den ädlaste människa, som finns!

- Det blir visst ett storartadt bröllop?

- Ja, hela Smålands rytteri skall paradera på torget och inom regementets fyrkant skall brudparet vigas.

- Jag undrar, om konungen själf kominer med.

- Det påstås, att hans majestät skall hedra brudparet med sin närvaro och sedan skall det bli ett stort gille efteråt, som konungen lär bestå.

- Hvar skall det gillet stå?

- I mäster Schulzes gillestuga. -- Tyst! Jag hör hästtramp!

- Ja, se där! Det är Smålands rytteri, som kommer!

- Skall det redan upp på torget! -? Ser så ut!

- Då lär väl vigseln komma att ske i rappet.

- Det är antagligt!

- Se där komma musikanter, puk- och trumslagare! Verkligen red Smålands rytteri i full parad upp på torget

och bildade därstädes fyrkant, inom hvilken straxt bakom kuller- stolarne musikanterna togo plats.

Alla bodar stängdes och högtidsklädda skaror af stadsbor började strömma fram på de gator, som ledde till torget, där likväl ingen släpptes inom fyrkanten.- 593 -

- Se där kommer hans majestät konungens fältpredikant! ropade några.

Allas ögon vändes åt det håll, som angafs.

- Där kommer bruden! ropade andra. Då blef det en liflig rörelse bland folket.

Alla ville se den käcka flickan, hvilken så länge doldt sitt kön för att få tjäna konungen och vaka öfver hans lif.

Förd af en äldre officer, tillhörande konungens svit, kom verkligen jungfru Frida Meijer inom fyrkanten.

Hon var iklädd en enkel högtidsdräkt samt krona, krans och slöja. Kronan och kransen hvilade ofvanpå ett bandage, hvilket betäckte d#t sår, som jesuiten tillfogat henne.

Straxt därefter anlände ryttmästare Carl Frisk, hvilkens anlete strålade af glädje och lycka.

Brud och brudgum växlade en ljuf blick med hvarandra men förblefvo tills vidare på skilda platser inom fyrkanten.

Plötsligt dånade ett pukslag. Alla lystrade till.

Pukslaget följdes af en lång trumhvirfvel och därpå stämde musikanterna upp en paradmarsch.

Konungen anlände till häst, följd af en lysande svit.

Fyrkantens led öppnades för det vackra tåget, musikanterna ansträngde sig att giftfa sina instrument största möjliga klang, fanorna sänktes och den församlade människomassan hurrade.

Väl inkommen inom fyrkanten steg konungen af sin häst, kastade tyglarne åt lifpagen Leubelfing samt gick fram till jungfru Frida Meijer, hvilkens ena hand han fattade och förde henne fram till det för tillfället uppförda altaret, invid hvilket fältpredikanten väntade med boken i handen.

Ryttmästare Frisk leddes dit af grefve Brahe.

Så snart brud och brudgum blifvit förda fram till altaret, upphörde paradmarschen och musikanterna spelade upp en koral och allt folket stämde in i den af Luthers föregångare, Johann Huss, diktade och af Luthers lärjunge, Olaus Petri, reviderade sången för äkta makar:

Säll är den man, som fruktar Gud Och gärna vandrar i hans bud. Hans händers verk, hans hus och kall Af Herren Gud välsignas skall.- 599 -

Hans maka, from och kärleksrik, Ett fruktsamt vinträd varder lik; Hans barn omkring hans bord också Likt friska oljeplantor stå.

Själf står han lik en löfrik stam På en gång djup och allvarsam Och ser med fröjd sitt hus ooh land Förkofras under Herrans hand.

Och när han sin välsignelse Åt barn och barnbarn hunnit ge, Han rik af dygder som af år Med frid till sina fäder går.

När koralen var sjungen till slut, förrättade fältpredikanten vigseln samt höll därpå till brudparet ett anslående tal, i hvil- ket han bland annat sade, att bruden visserligen var smyckad med krona och krans, men hennes skönaste prydnad var lik- väl den bindel, som hon bar om sitt hufvud och hvilken betäckte det sår, som hon erhållit, då hon räddade konung Gustaf Adolf från att falla för mördarehand.

Därpå bad han en kort bön för konungen och för den protestantiska sakens framgång.

Hurrarop följde och de båda nygifta fingo mottaga lyck- önskningar.

Därefter spelade musiken åter upp en paradmarsch, då konungen lämnade torget, rytteriet marscherade från torget och folket skingrades.

De nygifta voro kallade till slottet, där de erhöllo penning- belöningar för sin trohet, h var jämte konungen skänkte Frida en fullständig uppsättning till ett marketenteri samt ett tält, alldenstund hon på konungens fråga, om hon ville bli öfver- skeppad till Sverige, svarade, att hon inte ville lämna sin make utan önskade följa det småländska rytteriet som marke- tenterska. **... förrättade fältpredikanten vigseln...**- 601 -

- Lita på det! svarade han.

- Här äro så många svenskar samlade, kunnen I inte stämma upp en svensk folkvisa för oss?

-- Det kunna vi, därpå kunnen I lita.

- Ack så roligt!

Ryttaren samlade några af sina kamrater och sjöng visan. Hans kamrater stämde in i omkvädet:

Och bonden körde till furuskog Hopp, trallala!

Där såg han en kråka, som satt och gol Hå, hå, huru gick det så?

Och bonden han vände då om igen: Hopp, trallala!

»Aj, aj, den kråkan hon biter mig!» Hå, hå, huru gick det så ?

Och gumman hon satt vid sin spinnrock och spann

Hopp, trallala!

»När såg du väl kråkan bita en man?»

Hå, hå, huru gick det så?

Och bonden han spände båge för knä, Hopp, trallala!

Så sköt han den kråkan i högsta trä. Hå, hå, hrru gick det så?

Och kråkan så förde han hem i sitt hus, Hopp, trallala!

Af talgen så stöpte de tolf pund ljus Hå, hå, huru gick det så?

Af dunet så gjorde de bolster till säng, Hopp, trallala!

Så att det räckte åt piga och dräng. Hå, hå, huru gick det så?

Och köttet så salta de in uti kar, Hopp, trallala!

Förutan en surstek, som gömdes åt far. Hå, hå, huru gick det så?

Hjeltekonungen. 76-77Af skinnet så gjorde de tolf par skor, Hopp, trallala!

Förutom de tofflor, som skänktes åt mor. Hå, hå, huru gick det så?

Af vingarne gjorde de solefj'är, Hopp, trallala!

Som flickorna nyttja uti vackert vä'r Hå, hå, huru gick det så?

Af skrofvet så gjorde de ett gyllne skepp Hopp, trallala!

Det största, som uppå hafvet gick. Hå, hå, huru gick det så ?

Af näbben gjorde de en spira så lång, Hopp, trallala !

Af hufvudet gjorde de en kyrkotupp. Hå, hå, huru gick det så?

Alla lyssnade tyst och stilla till folkvisan från Sverige och när den sista tonen i densamma förklingat, började dryckesgillet åter och de unga trådde åter med lust och lif dansen.

Detta bröllop blef kalladt lifsvennens bröllop och minnet däraf fortplantades sedermera genom flera åldrar.

*

Kap. XXXVI.

Slaget vid Lützen.

Konungens hastiga ankomst till Thüringen tyckes hafva öfverrumplat Wallenstein.

Han hade ämnat afskära konungen återtåget mot norden, men fann sig nu själf instängd i Kur-sachsen.

Pappenheim förenade sig visserligen med honom vid Altenburg den 29 oktober, men denne, som inte med gladt humör lämnat Westphalen, ville inte slåss, utan återvände dit.

Han afrådde också i det Wallensteinska krigsrådet på grund af den långt framskridna årstiden hvarje anfall på konungen i dennes påbörjade befästningar vid Naumburg.

Däremot yrkade Wallenstein att få aftåga till Neder-sachsen och West-phalen för att hindra svenskarne att utbreda sig vid Rehn.

Wallenstein biföll denna begäran och båda lämnade Weissenfeld den fjärde november på morgonen.

Den förre ryckte mot Liitzen i syfte att locka konungen från Naumburg och Pappenheim marscherade mot Halle.

Det var, som förut är nämndt, om den senares aftåg, som den uppsnappade berättade.

När konungen bröt upp från Naumburg, var därför hans afsikt att gå kurfursten af Sachsen och hertig Georg af Lüneburg till mötes för att med dem förena sig; men den senare gick sina egna vägar och syntes lika litet som kurfursten till i slaget vid Lützen.

Klockan var fyra på morgonen, då konungen den femte november bröt upp från Naumburg.

På halfva vägen till Pegau omkring klockan tio på för- middagen bekräftades underrättelserna om Pappenheims från- varo med tillägg, att Wallensteins trupper lågo oberedda på anfall i byarne omkring Liitzen.

Då utropade konungen:

- Nu tror jag sannerligen, att Gud gifvet fienderna i min band!

Han beslöt genast att angripa och lät besätta Weissenfels, som de kejserliga öfvergifvit.

Grefve Colloredo, som var ditsänd för att afhämta en där kvarlämnad ringa besättning, signalerade genom tre kanonskott svenskarnes anmarsch och Wallenstein skickade kurirer efter Pappenheims trupper för att anmoda honom att vända om.

Konungen ryckte därefter förbi Weissenfels och öfver bäcken Rippach, där Isolanis. ryttarskaror undanjagades, samt stod på aftonen blott en knapp tysk mil från Liitzen, där Wallen- stein vid underrättelsen om konungens ankomst gjorde halt och sökte befästa sig samt sände flera kurirer efter Pappenheim.

I kejserliga lägret rådde stor oro och ehuru Wallenstein var sjuk och led af podager, träffade han dock med största ifver alla nödvändiga anstalter.

Order utsändes i alla riktningar för att sammankalla de spridda regementena och de uppställdes i slagordning, allt efter som de anlände.

Kejserliga dragoner och pionierer arbetade hela natten för att fördjupa dikena på båda sidor om landsvägen från Liitzen till Leipzig, så att de skulle kunna tjäna till bröstvärn åt musketörer.

Wallenstein hade sin armé uppställd norr om denna väg, som betäckte hans front.

Hans högra flygel stödde sig mot Liitzen och de väder- kvarnar, som lågo därstädes.

I trädgårdarne mellan dem förlades musketörerna.- 605 -

Den vänstra flygeln sträckte -sig ut på fria fältet - där skulle Pappenheim rycka in - och hade på föga afstånd från sig den så kallade flodgrafven, som förbinder Saale och Elster samt genomskär fältet i nordvästlig riktning.

Midten af kejserliga hären, där Wallenstein själf befann sig, utgjordes af en med sju batterier försedd kulle, där fyra stora infanterikolonner, hvar och en bildad af flera regementen, voro uppställda.

Ofantliga fyrkanter med smärre dylika vid hörnen liknade fästnin- gar med utspringande bastioner.

I ostlig riktning där- ifrån stodo Piccolominis fruktade kyrassierer och andra kavalleriregemen- ten på västra sidan.

Holk hade sin ställ- ning strax vid foten af kullen åt västra sidan. På en nordligt från den högra kullen lig- gande mindre kulle voro fyra batterier uppförda, hvilka i sned riktning beströko fronten.

Norr om väderkvarnarne var ett ganska starkt batteri uppfördt.

På Galgberget voro uppställda fjorton kanoner af mindre kaliber och något därifrån sju grofva kanoner.

Den yttersta vänstra flygeln bildades af Götz rytteri.

Collorados, Montecuculis, Sparres och Schaumburgs m. fl. skaror bildade centerns kolonner.

Wallenstein.

Tidigt på morgonen den sjette november ryckte svenskarne vidare in på den sänka slätten mellan Leipzig och Lutzen.- 606 -

Konungen hade tillbragt natten i sin vagn med hertig Bernhard af Weimar och Kniephausen vid sin sida.

Båda härarne voro nu så nära hvaranandra, att de kunde höra hvarandra; men en tjock dimma hindrade utsikten till och med till de närmaste trupperna.

Denna dimma var en god bundsförvant åt Wallenstein, ty ju längre den låg kvar, desto större blef möjligheten för Pappenheim att komma åter till dess att det gällde.

Den svenska hären stod äfven denna gång uppställd på två linier längs med och strax väster om flodgrafven.

Det bör nämnas, att det fält, i hvars sydliga del slaget sedan utkämpades, begränsades i öster och norr af Elster, i väster af Saale och i söder af kvarngrafven, hvaremot flod- grafven skar fältet.

Vid kvarngrafven hade Frida strax på morgonen uppslagit sitt marketenteri.

Den svenska första liniens högra flygel anfördes som vanligt af konungen själf.

Där stodo ytterst finnar under Stålhandske, så västgötar under Soop, vidare södermanländingar under Sach, uppländingar under Axelson, östgötar under Rothkirck och närmast fotfolket, Smålands rytteri under Stenbock, tillsammans tretusen ryttare och ett tusen musketörer.

Centern utgjordes af fotfolk under Nils Brahe..

I denna stodo jämte svenska brigaden under Gabriel Kyle de trenne tyska gula, blå och gröna brigaderna, tillsammans femtusen man.

Vänstra flygeln utgjordes af tyskar, lifländare och kur- ländare under Courville, Tiesenhausen och Wrangel och hela flygeln kommenderades af hertig Bernhard af Weimar.

Denna flygel bestod af sextonhundra man ryttare och ett tusen musketörer.- 607 -

Andra linien utgjordes uteslutande af tyskar.

Dess högra flygel anfördes af en generalmajor Bulach, midten, hufvudsakligen bestående af infanteri, kommenderades af Kniepenhausen oeh vänstra flygeln af Haffkirchen.

Denna linie torde hafva utgjort 5,000 man och konungens hela här 18,000 man.

Utom här ofvan angifna skaror funnos öfverallt i luckorna mellan rytterikolonnerna 200 man starka plutoner af musketörer.

Piccolomini.

De grofva kanonerna till ett antal af 20 stodo midt fram- för första liniens infanteri.

Torstensson och hans lätta artilleri saknades både under uppställningen och ännu mera under striden. Den ädle Torstens- son satt ännu fången.

Hela den svenska stridsordningen syntes tyngre och mindre lättrörlig än den var vid Breitenfeld.

Någon upplysning om anledningen därtill hafva vi e> funnit i något arkiv. **Kungen föllsten.**- 610 -

Flera af befälhafvarne voro likväl på båda sidorna de- samma.

I båda fälstslagen stodo svenskar, både ryttare och fotfolk, hufvudsakligen på och invid högra flygeln.

Vid Liitzen utgjordes första liniens högra flygel af idel svenskar.

Det närmaste fotfolket var äfven svenskt, nämligen den svenska brigaden, som bestod af endast infödda svenskar, gamla, bepröfvade krigare, som följt konungen i hundrade strider.

Närmast stod den vid Breitenfeld af Teuffel anförda gula brigaden, hvilken konungen plägade kalla sin »hufvudkudde».

Nu fördes den af Nils Brahe.

Blå brigaden fördes af sin gamle befälhafvare, öfverste Winckel, men den gröna däremot hade, sedan Hepburn lämnat konungens tjänst, fått en ny befälhafvare vid namn Wilden- stein.

För öfrigt se vi konungen här i det högre befälet omgifvas af tyskar.

Blott tre svenska grefvar stodo vid hans sida: Brahe, Sten- bock och den unge Carl Gustaf Wrangel.

Gustaf Horn och Johan Baner stodo i södra Tyskland och Torstensson var, som sagdt, fången i Ingolstadt.

Båda härarne hade stått uppställda allt sedan morgonen. Hofpredikanten Fabricius höll på konungens befallning en kort gudstjänst.

Själf tog han upp den af honom själf författade psalmen:

Förfäras ej du lilla hop

Fast fiendernas larm och rop

Från alla sidor skälla.

De fröjdas åt din undergång/

Men deras fröjd ej blifver lång:

Ty låt ej modet falla.

Din sak är Guds: Gäck i ditt kall Och i hans hand dig anbefall, Så räds du ingen fara.- 6n -

Hans Gideon skall än bli spord, Som herrens folk och herrens ord Skall manligen försvara.

I Jesu namn vårt hopp är visst, Att de gudlöses våld och list Ej oss men dem förstörer Till hån och spott de skola bli. Med oss är Gud, med honom vi Och segern oss tillhörer.

Här och där dånade ett kanonskott från de kejserliga eller ett muskötskott mellan förposterna, men ännu alltjämt

låg den tunga dimman öfver fältet.

Sedan konungen, otålig öfver den overksamhet, hvari dim- man försatte honom, ytterligare inspekterat uppställningen, upp- tog han psalmen

»Vår Gud är oss en väldig borg»,

. i hvilken de olika kårerna efter hand instämde.

Alltsedan konungen blef sårad i slaget vid Dirschau var det honom svårt att bära tung rustning och när man denna dag bar fram en sådan," sade han: ? - Gud är mitt harnesk.

Klädd som vanligt i kyllertröja och öfverrock red han igenom lederna och tilltalade sitt folk med uppmuntrande, allvarliga och tillitsfulla ord.

Till tyskarne sade han:

- I skolen ej blott strida under mig utan äfven med och jämte mig. Själf skall jag föregå eder och här våga lif och blod. Följen I mig, så förtröstar jag till Gud, att I vinnen en seger, som skall komma både eder och edra efterkommande till godo. Hvarom ej, så är det slut med eder religion, eder frihet och eder timliga välfärd.

Konungens tal hälsades med vapenbrak och glädjeskri.

Wallenstein talade ej till sin här.

Lösen var å ömse sidor densamma som vid Breitenfeld:

Svenskarnes: »Gud med oss»!

De kejserligas: »Jesus Maria»!- 6l2 -

Först klockan elfva började dimman lyfta sig likt förhänget för ett skådespel, hvars betydelse samtiden knappt kunde upp- fatta med mera deltagande än eftervärlden, gör det.

När dimman skingrats och konungen kunde öfverskåda både sin och fiendens ställning, utropade han:

- Nu vilje vi däran i Guds namn!

Och han knäppte samman händerna kring värjfästet och ropade högt:

- Jesu I Jesu! Jesu! Låtom i dag strida till ditt heliga namns ära!

Därpå svängde han svärdet öfver hufvudet och kommen- derade:

- Framåt!

Lågorna flammade från det af de kejserliga antända Liitzen.

Striden öppnades med en uthållande häftig kanonad från de kejserligas sida, hvilken gjorde stor skada bland svenskarne, som gingo rakt emot de fientliga batterierna.

Redan i början af striden träffades ryttmästare Helge Stål af en kanonkula, som afryckte honom ena armen och han tumlade döende af hästen.

Carl Frisk såg sin barndomsvän falla och skyndade fram till hans skvadron, som stod tätt vid hans egen.

- Farväl, Carl! ropade Helge. Gud bevare konungen och fäderneslandet. Hälsa min fosterbygd och min - Elsa!

- Det skall jag, broder, om jag återkommer till Sverige! svarade Carl och tillsade därefter två man att föra den döende ryttmästaren ur striden och till Fridas tält, där han torde kunna få någon hjälp.

Fotbrigaderna, som ryckte an rakt mot Wallensteins batteri på Galgberget, framkommo med ganska stor svårighet till den förskansade landsvägen, hvilken de emellertid jämförelsevis lätt satte öfver och den blå brigaden under Winckel eröfrade batteriet, anföll och bragte i oordning markisens af Gråna och Berthold Wallensteins där bakom stående infanterifyrkanter.Fientligt rytteri och tvenne andra infanterifyrkanter ryckte nu an likt rörliga fästningar

och beredde sig att i sin tur an- gripa svenskarne.

Några kulor från Wallensteins kanoner slogo ned tätt bredvid konungen, som under sitt framryckande bytte om häst.

Konungen såg faran, som hotade hans infanteribrigader, och ville från högra flygeln skynda till understöd.

Emellertid skedde svenskarnas anfall så häftigt, att de tre svenska brigaderna under grefve Nils Brahes befäl intogo ett af fiendens batterier och sprängde två af hans fyrkanter, samt vände sig mot den tredje, då det kejserliga reservkavalleriet med öfverlägsen styrka sprängde fram och drefvo svenskarne tillbaka samt återtog batteriet.

Samtidigt hade konungen angripit Wallensteins vänstra flygel; när underrättelsen om det eröfrade batteriet nådde honom, blottade han sitt hufvud och tackade Gud.

Emellertid hade finnarne och smäländingarne i sin tur stormat öfver dikena och undanjagat en del af det kejserliga rytteriet, då de stötte på tungt rustade kyrassierskvadroner, som började röra på sig.

Då ropade konungen till Stålhandske:

- Drif undan de där svarta karlarne, de kunna komma att göra oss ondt.

Nu hotades åter fotfolket och en ordonnans rapporterade för konungen:

- Infanteriet börjar svikta.

Han satte sig då själf i spetsen för Smålands rytteri för att skynda fotfolket till hjälp, ropande åt smäländingarne:

- Följen mig I, tappra gossar!

Och han spängde fram med ilande fart. Han hade nyss bytt om häst och endast få ryttare - Carl Frisk och en del af hans skvadron förmådde följa honom.

Då sköt på anvisning af en kejserlig korporal en musketör på konungen och träffade honom i vänstra armen.

I detsamma fick hans häst ett pistolskott genom halsen.

Konungen ville i början inte låtsas om sin blessyr utan önskade rida vidare; men dimman sänkte sig åter öfver slag- fältet och konungen kände, att krafterna började svika honom.Han tillsade hertig Frans Albrecht af Sachsen-Lauenburg att föra honom ur striden, men de råkade i och med detsamma att förirra sig midt in ibland Götz' i dimman mot svenska infanteriet framstormande kyrassierer.

Öfverstelöjtnant Moritz von Falkenberg vid det kejserliga kyrassierregementet fick nu syn på konungen, som han kände igen och sköt honom genom ryggen, ropande:

- Dig har jag länge sökt!

Falkenberg föll själf ögonblicket därpå för en kula, afskjuten af hertig Frans Alberts af Sachsen-Lauenburg stallmästare, Lycho.

- Jag har fatt så mycket jag behöfver, rädda dig, min vän, sade konungen till hertigen, hvilken äfven genast flydde.

Kungen föll nu af hästen.

Carl Frisk ville spränga fram till hans hjälp, men i det- samma borttog en kanonkula hans ena ben och han slungades ur sadeln samt släpades af sin uppskrämda springare i stig- bygeln fram emot kvarngrafven, där hästen stupade för en kanonkula som krossade djurets hufvud.

De fientliga ryttarne trängdes kring konungen, dödande, sårande eller undanträngande de återstående af hans följe- slagare.

Två af konungens ridknektar voro honom föl jäktiga i det längsta, nu låg den ene död och den andre sårad

bredvid sin herre.

Den ende hos konungen närvarande var lifpagen Leubelfing.

Denne aderton-årige yngling, som några dagar efter slaget dog af sina sår, gjorde i sina sista stunder en berättelse, som blef uppskrifven af hans fader och är bibehållen.

Den förtäljer, att »då konungen fallit af hästen ynglingen stigit af och erbjudit honom sin häst, men under det att han förgäfves bemödat sig att upplyfta konungen från marken, hade en fientlig kyrassier anländt och frågat, hvilken den sårade vore, hvarpå pågen ej ville svara. Men konungen hade själf gifvit sig tillkänna, sägande: Jag är konung Gustaf Adolf af Sverige, hvarefter han fått ett skottsår genom hufvudet och dött däraf.» **Plan till slaget vid Lützen**- 616 - m

Härmed öfverenstämmer i det väsentligaste äfven den berättelse, som sändes hem till rådet, tilläggande, att den kej- serlige kyrassieren sökt släpa konungen med sig, men då han fann honom vara för tung sköt han honom genom hufvudet, tog hans hatt och hans halskedja samt ilade från platsen, förföljd af svenska kavallerister, som anlände till platsen och från hvilka han lyckades rädda sig.

Striden gick emellertid sin gång omkring och förbi den store konungen, där han utandades sin sista suck.

Hans fotfolk hade nödgats draga sig tillbaka till lands- vägen.

Wallensteins kyrassierer, just dem, som konungen vid stridens början så mycket fruktat och bland hvilka han ljöt döden, tvungo de trogna finnarne att likaledes vika och på vänstra flygeln, där hertig Bernhard af Weimar öfver lands- vägen framträngt till kvarnberget, blef denne med sådan häftighet angripen af kejserligt rytteri, att äfven han måste vika.

Han var just sysselsatt med att ordna ett kringgående af fiendens högra flygel, då han erhöll underrättelsen om konun- gens död.

En stalldräng hade infångat konungens häst.

Underrättelsen därom spred sig som en löpeld från led till led och man antog genast, att konungen stupat.

Bestörtning, sorg och förtviflan fattade allas sinnen; men det nedslog icke modet utan styrde i stället detta till ett begär att hämnas.

Man längtade att få följa hjälten, att få dö som han på ärans fält.

Schiller skrifver på sitt härliga språk i sin historia om Gustaf Adolfs död:

»Lifvet föll i vanpris, då det heligaste af alla lif ej mera var till; döden hade ingen fara mer för den ringaste, sedan han icke skonat det krönta hufvudet.»Hertig Bernhard framsköt tvenne rytteriregementen på Merseburgervägen, sände tvenne andra till det vikande fotfolkets understöd och begaf sig till andra linien, därifrån han tog två regementen för att därmed förstärka högra flygeln.

Därvid sammanträffade han med generalmajor Kniephausen, som lika försiktig som tapper sade:

- Mina trupper äro i god ordning och kunna göra en vacker reträtt.

Då utropade hertigen:

- Här är icke fråga om reträtt, utan om hämnd, seger eller död. Konungen har stupat!

Minnespenning slagen med anledning af Gustaf Adolfs död i slaget vid Lützen.

Alla instämde med honom och intogos af sorg, raseri, och hämndlystnad.

Hertigen ropade åter:

- Eder, vår och frihetens försvarare är död! För mig är lifvet intet lif mera, om jag icke får utkräfva en blodig hämnd. En hvar, som vill visa, att han haft konungen kär - framåt för att hämnas hans död!

Modigt följde Kniephausen hertig Bernhard, som tog öfverbefälet.

Soldaterna begärde öfver allt öfverljudt att åter bli förda emot fienden, de störtade fram med ett så oemotståndligt raseri, att det ej kan beskrifvas med ord.

En förfärlig förvirring uppstod, krutvagnar flögo i luften och inom kort var ställningen helt och hållet förändrad till de kejserligas nackdel.

Hertig Bernhard lämnade befälet på den förstärkta högra flygeln åt Stålhandske, red tillbaka till sin vänstra flygel och så ryckte hela den svenska slagordningen fram åter igen oemot- ståndligt.

Stålhandske kastade undan de fiender, för hvilka konungen fallit.

De samlades åter, men blott för att å nyo nödgas vika.

De kejserliga officerarne sökte förgäfves sammanhålla trupperna.

Konungens genomskjutna kyller.

Nils Brahe satte med sina infanteribrigader åter öfver landsvägen och bemäktigade sig batteriet på Galgberget och hertig Bernhard eröfrade det stora batteriet på kvarnberget och vände dess kanoner mot fienden.

Striden hade varat en timme från klockan två till tre. Wallensteins fotfolk var undanträngdt liksom hans rytteri. Stor förvirring rådde i hans läger. Hans ryttare flydde hoptals.- 619 -

Lika lycklig som han varit att afslå det första anfallet, lika olycklig var han nu. Hans nederlag tycktes vara alldeles afgjordt. Då skållade plötsligt ropet:

- Pappenheim är häri

Pappenheim kom verkligen med fyra kyrassierregementen och hans blotta ankomst var nog för att hejda flykten. Hans första fråga var:

- Hvar kommenderar svenske konungen?

Hertig Bernhard af Sachsen-Weimar.

Gustaf Adolfs död var ännu inte känd af fienden och man visade Pappenheim på Stålhandskes flygel.

Pappenheim stormade genast med sina friska trupper fram emot Stålhandskes uttröttade skvadroner.

Wallenstein ordnade åter sina infanterifyrkanter på en linie, Montecuculi och Terzka sina rytteriregementen och nu började den svåraste, envisaste och mest ihållande striden under hela slaget.- 62Ö -

Pappenheim blef redan vid första anfallet dödligt sårad, det påstås af Stålhandske själf.

Döende erhöll han underrättelsen om, att Gustaf Adolf stupat och han sade sig då dö nöjd, sedan han visste att katolska lärans oförsonligaste fiende äfven fallit.

Hans ryttare drefvo emellertid sina utmattade motståndare tillbaka öfver landsvägen.

Så gick det äfven med fotbrigaderna.

Wallenstein och Piccolomini anföllo dem med öfverlägsen styrka.

Den gula brigaden, som trängt lfngst fram, angreps från tvenne sidor, dess anförare, grefve Nils Brahe, träffades af en kula i vänstra knäet och föll och hans brigad kämpade och stupade till sista man.

Samma öde träffade äfven blå brigaden.

Värdigare kunde de inte häfda den ära, de under så många fältslag vunnit.

Svenska brigaden led mindre, men af den återstod likväl icke mera än 600 man.

Den gröna brigaden befann sig vid detta anfall på vänstra flygeln, där det med dennas tillhjälp lyckades hertig

Bernhard af Weimar att mot Holks angrepp bibehålla de fördelar, han vunnit före Pappenheims ankomst.

Då ljöd det på en gång i de fientliga leden:

- Pappenheim är död! Allt är förloradt!

Hans namn hade likt en trollformel framkallat en kraftig låga ur den utbrunna elden.

Nu var han borta och lågan slocknade åter.

De regementen, som han själf fört i elden, kastade om och flydde och de segrande infanterifyrkanterna veko tillbaka från de likhögar, de hopat.

Då dref dimman åter fram öfver slätten, hindrande Stål- handske att störta fram till förföljande och gifvande Wallenstein tillfälle att ännu en gång ordna spillrorna af sin här.

Då kom Kniephausen med andra linien.

Regementen hade under stridens gång dragits från denna linie för att förstärka första linien, men den hade dock bibe- hållit sin slagordning.- 621 -

Den långsamt framrullande dimman tillät icke Kniephausen se hela det blodiga resultatet af Pappenheims ankomst, men så snart han fick underrättelse därom, befallde han allmän fram- ryckning och hans soldater togo kraftigt ut stegen för att få vara med om dagens strid och ära.

Nu delade sig dimman åter.

Den nedgående solen belyste det blodiga fältet och den lugna, obrutna härskara, med hvilken Kniephausen ryckte fram.

Pappenheim.

Hans åsyn var för första linien ett segerbudskap och för Wallenstein en dom, att allt var för honom förloradt.

Allt närmare kom denna nya linie och allt vek för den.

Endast Piccolominis och Terzkas kyrassierer stodo kvar.

De kämpade med förtviflans mod, ända tills mörkret klockan 5 eller 6 på eftermiddagen bredde sig öfver både lefvande och döda.

Wallenstein anträdde med kvarlefvorna af sin här återtåget- 622 -

mot norr, men stannade icke långt därifrån, då sex af Pappen- heims infanteriregementen anlände.

Han ville likväl inte våga ny batalj utan aftågade följande dagen i riktning mot Böhmen, lämnade sitt artilleri i sticket och tillika med det en stor del af trossen.

Den blodiga dagen var slut.

Protestantiska hären var herre öfver slagfältet.

Slaget hade stått i nio timmar och icke mindre än en tredjedel af dem, som på morgonen redt sig till detsamma, var nu borta.

På hvardera sidan var förlusten af döda och sårade öfver 6,000 man.

De kejserliga hade utom Pappenheim förlorat 2 generaler, 5 öfverstar och 6 överstelöjtnanter.

Stupade på svenska sidan voro fursten af Anhalt och fem tyska öfverstar. Grefve Nils Brahe dog i Naumburg af sitt sår den 21 november.

Bland de sårade voro öfverstarne Winckel, Thurn m. fl.

Den största förlusten var likväl konungen.

Utplundradt, sargadt, söndertrampadt och med ansiktet mot marken återfanns hans lik, vittnande om, att striden böljat fram och åter öfver honom.

Under sorg och veklagan fördes det till byn Menchens kyrka, där det efter en kort gudstjänst öppnades och inälfvorna uttogos och begrafdes med undantag af hans hjärta, hvilket balsamerades och hvilket hans otröstliga gemål länge förvarade i en gulddosa och från hvilket hon sent omsides efter stor möda förmåddes att skilja sig.

Från Menchen fördes det kungliga liket följande dagen till Weissenfels, där det balsamerades, då det befanns hafva be- kommit nio sår: fem af skott, tre sabelhugg och ett stign.

Till Weissenfels ankom nu drottning Maria Eleonora, som var alldeles otröstlig af sorg och icke ville skiljas från liket.- 623 -

Detta fördes vidare till Wittenberg, i hvars slottskyrka de 400 småländska ryttare, som återstodo efter den blodiga dagen på Liitzens fält, höllo vakt.

Frida Frisks tält hade blifvit sönderskjutet af flera kulor, men hon hade emellertid inte vikit därifrån och mången sårad och döende fick af henne en styrkedryck samt välsignade henne under den allmänna förvirringen.

Den döende Helge Stål hade blifvit buren till henne på hennes mans befallning, men han hade inte kunnat meddela sig med henne. Hon hade sökt hälla brännvin i hans mun, men läpparna voro krampaktigt tillslutna ända till i sista ögon- blicket, då han slog upp ögonen, såg skarpt på Frida, liksom om han velat gifva tillkänna, att han kände igen henne samt sade tydligt dessa två ord:

- Elsa I ... Kungen!

Därefter slöto sig hans ögon åter, hans läppar knepos åter tillsammans, en ryckning skakade hans kropp och - han var död. -

Det är förut omtaladt, att Frida hade sitt marketenteritält uppslaget vid kvarngrafven.

Dit förde hästen af en försynens skickelse sin sårade herre och just framför Fridas tält blef hästen skjuten.

Frida kände mer än väl igen hästen och med sorgen i hjärtat skyndade hon ut och bar med tillhjälp af ett par krigare, som voro lindrigt sårade och hvilka just fått sig en styrkedryck hos henne, in sin nu lemmalytte man i tältet, dit hon kallade en fältskär, som genast förband honom.

Hon fortfor emellertid att sköta sitt marketenteri, till dess att ryktet om konungens död spred sig och alla till svenska arméen hörande män, som kunde hålla sig uppe, störtade med förtvifladt raseri mot fienden för att hämnas konungens död.

Då tog Frida ned sitt tält och packade in sina dryckeskärl, men lät varorna vara kvar.

Carl lyftes upp på hennes vagn och lades där bekvämt, hvarefter hon själf körde bort från Liitzen först till Weissenfels- 624 -

och sedan till Naumburg, där Carl fick ordentlig vård och där han till hennes outsägliga glädje syntes komma sig.

Hon behöfde ej tänka på nöd, ty de kungliga skänkerna hade tryggat henne däremot och hon tackade sin Gud för, att bröllopet skett så hastigt.

Det var först i Naumburg, som Carl Frisk kom ordentligt till sans.

Hans första ord var:

- Hvem har vunnit?

- Svenskarne! svarade Frida, som satt vid hans bädd.

- Och kungen?

- Kungen är död!

- Död!

~Jal

- Stupade han vid Liitzen? Jag tycker mig minnas som

en dröm, att jag såg konungen falla, att jag ville skynda till hans hjälp; - men med ens blef det mörkt omkring mig och jag mins intet mera.

- Det var då du själf blef massakrerad, min stackars vän.

- Ja! - Att jag inte fick dö! Hvad har jag att lefva för, då kungen är död.

- För mig!

- Förlåt mig, min Frida! Jag sårade dig med mina ord.

- Jag förstår dig, min älskling. Du tänker endast på din plikt, som krigare och inte på din plikt som familjefar. Din plikt är fylld, min vän; nu har du mödans lön att njuta. Striden är slut och jag bjuder dig frid vid mitt hjärta.

- Älskade! - Men, jag är en krympling, jag kan inte . . . jag kan inte . . .

- Kan du inte älska din lilla Frida?

-- Ack jo, min ängel! - Men du är att beklaga, du, som är fjättrad vid en krympling.

- Du har mistat ett ben, det är sannt, men du är väl bibehållen för öfrigt. Hvad gör det mig, att du måste gå på träben? - Jag skall vara stolt däröfver; ty du har mistat ditt ben som en ärlig krigare och för öfrigt har du kvar det du har ädlast - ditt hjärta!

- Nej, det har jag inte.- Hvad?

- Det har jag ju gifvit dig I

- Älskade! Tack för det glada svaret! utropade Frida och slog sina armar om sin mans hals samt kysste honom.

- Och Helge ? frågade Carl, sedan omfamningen upplösts.

- Han är död! Frid vare den ädle!

- Jag mins, att han stupade vid min sida och jag tror, att jag lät föra honom till dig.

- Du gjorde så. Han dog i mitt tält.

- Sade han något?

- Nej, inte förrän i det ögonblick, han skulle dö; men då såg han på mig så trohjärtadt och sade högt och tydligt: Elsa . . . Kungen!

- Detsamma sade han, när han tumlade af hästen, det mins jag nu.

- Vi skola hälsa Elsa, när vi komma till Sverige.

- Månntro vi någonsin komma dit, mitt barn.

- Med Guds hjälp skola vi det! Jag gläder mig åt, att få se ditt härliga fädernesland. Jag älskar Sverige! Jag vill se Värend, som du så mycket talat om och där Blenda, hvars saga Helge förtäljde mig, left och verkat. Jag vill se ditt Furuby och omfamna dina gamla föräldrar, om de iefva. Jag vill äfven besöka Helges föräldrar på Kårestad och jag vill kyssa och trösta Elsa på Björnamo och säga henne, att hennes fästman var henne trogen i döden. - Jag älskar dessa platser och dessa personer, ehuru jag inte sett dem och ehuru jag inte vet, hvad de komma att tycka om mig.

- Dyra maka! Du skall finna trofast vänskap hemma i Värend i

Han slog sin arm om hennes midja och drog henne till sig samt höljde hennes fagra ansikte med kyssar.

Hvad Gustaf Adolf sagt i sitt afsked till Sveriges ständer hade alltså gått i fullbordan.

Döden hade ryckt honom bort från hans bana och insvepte för alltid hans framtidsplaner i dimma.

Att återgifva några af de många gissningar, som både samtiden och eftervärlden framställt med mer eller mindre utpräglad fordran att vara den rätta, gagnar till intet.

Hypoteserna hafva hufvudsakligen byggts därpå, att han lät städer och riksständer hylla sig som deras konung; men det ligger likväl närmast till hands att antaga, det detta var endast och allenast en försiktighetsåtgärd i afsikt att bereda sig under- panter för sina uppoffringar och deras framtida uppgörelse.

Förfarandet hade likväl genast blifvit ett nytt vapen mot honom för dem, som ansågo och vidhöllo, att han utan be- fogenhet förblandade sig i Tysklands angelägenheter.

Det hade, synnerligast då han tillämpade det äfven i Bayern, väckt Frankrikes misstro och Richelieu hade låtit Frankrikes sändebud uttala sitt missnöje däröfver.

Sachsen afvaktade blott konungens nederlag för att biträda vid hans utdrifvande ur Tyskland.

Kurfursten af Sachsen gjorde icke blott intet för att skydda sitt land emot Wallensteins infall, utan i stället för att sluta sig till Gustaf Adolf, då denne kom till Thiiringen, kvarstannade han med hela sirj här vid Torgau och der stod han äfven under Lutzens blodiga dag afvaktande resultatet.

Konungen klagade också kort därförinnan, att han må- hända skulle nödgjas föra krig mot sina bundsförvanter af anledningar, som stodo i rak strid med hans proklamationer och som världen hvarken skulle vilja eller kunna förstå.

Grafven omslöt emellertid i förtid hans syften och sträf- vanden och det är därför orätt att tillskrifva honom blott egen- nytta och härsklystnad, som somliga gjort.

Han var ett redskap i försynens hand till den protestantiska trosfrihetens räddning och denna försyn kallade honom hädan, då han stod på höjden af sitt rykte, då han uträttat så mycket, att denna trosfrihet icke mera kunde förtrampas. -

Sällan har väl ett dödsfall gjort ett djupare intryck öfver hela den bildade världen; ty det var ej blott för sitt eget land, Gustaf Adolf kämpade, det var för närvarande tider och för kommande.

Katolikerna jublade öfver dödsfallet, men protestanterna sörjde i honom sin befriare.I Sverige säges Magnus Brahe och Jakob Spens hafva dödt af sorg öfver konungens död.

Djupt bekymrad var Axel Oxenstjerna och det berättas, att hans hår blifvit silfverhvitt på en enda natt.

Grefve Per Brahe säger i sin »Tankebok», sedan han skildrat rådets häpnad och sorg öfver dödsposten:

»Vi, som tillstädes voro, togo dock ett farhugset råd förrän vi skiljdes åt, det att lefva och dö med hvarandra för fädernes- landets värn, nytta och försvar samt att fullfölja kriget till högsalig konungens uppsåt och säker fred.»

Gustaf Adolf var blott 38 år gammal, när han dog.

En tysk författare säger om honom:

»Bönen var hans lifskraft, hans tro på dess helgd och hans förtröstan på Gud voro orubbliga. Hans rättvisa och mildhet är en förebild för alla jordens regenter.»

Själf glömde Gustaf Adolf aldrig, att han var blott ett redskap i Guds hand. Han var i hela sitt väsende ödmjuk och mild och ansåg sig långt ifrån oumbärlig.

- Gud allsmäktig lefver, sade han till Axel Oxenstjerna, då denne en gång varnade honom att ej öfverdådigt blottställa sig för döden.*

Ett gladare hjältemod än Gustaf Adolfs har näppeligen på jorden funnits Gud lät honom också utföra stora ting; genom honom upplyftes hans fädernesland till maktens och bildningens höjder och Gustaf Adolf blef dess största minne. Han satte en gräns för samvetstvånget och därför räknar mänskligheten honom bland sina hjältar.

* Kap. XXXVII.

När konungen stupat.

Vid den mönstring, som hertig Bernhard af Weimar kort efter slaget vid Lützen höll i Weissenfels med den segrande hären, befunno sig 8,000 man till fots och 4,000 man till häst i stridbart skick.

Denna här bestod nästan uteslutande af tyskar och regementscheferna uppdrogo åt hertig Bernhard att antaga sig öfverbefälet öfver densamma.

Hertigen bröt också genast upp för att förfölja Wallensteins armé, som anträdt återmarschen mot Böhmen.

Hertigen uppmanade sachsiska hären att därvid biträda; men Arnim vägrade på grund af kurfurstens befallning och inskränkte sig till att belägra slottet i Leipzig.

Hertig Bernhard erhöll emellertid en förstärkning af 4,000 man, under hertig Georg af Braunschweig-Limeburg och anryckte mot Chemnitz, som de kejserliga till en början försvarade, men sedan öfvergåfvo.

På juldagen kapitulerade Zwickau.

Vid nyåret ankom befallnig från Oxenstjerna om härens delning, i det att han sände Kniephausen till Neder-Sachsen och hertigen själf till Franken att operera gemensamt med Horn, som stod vid Donua.

Samtidigt drog rikskansleren alla infödda svenska trupper

- 629 -

från södra Tyskland och förlade dem i garnisoner i det norra samt sände 4,000 svenska och finska ryttare under Stålhandske, Soop och Isak Axelson i striden mot spaniorerna.

Om en människas bortgång någonsin synts oersättlig, så var det Gustaf Adolf den stores!

Men de män, som af hjeltekoimngen invigts i statsbestyrens och krigets mödosamma värf synas likväl, huru djup deras bestörtning och sorg vid den skakande underrättelsen om hans död än var, icke ett ögonblick hafva tvekat att fullfölja hans verk, att upprätthålla hans idé om tros- och tankefrihet och ehuru de erkände sin oförmåga att värdigt fylla den bortgångnes rum, förtviflade de dock icke om utgången.

Det fordrades emellertid i sanning mod och stjälsstyrka därtill; ty Sveriges ställning var verkligen mer än betänklig.

Den till tronföljden hyllade prinsessan Kristina var blott ett fem års barn.

Landets samtliga invånare af alla klasser voro betungade med dryga skatter, pålagda icke af den valda ståndsrepresenta- tionen utan af så kallade utskottsriksdagar, hvilkas medlemmar konungen därtill kallade och burna endast af vördnad och kärlek för samma konung.

Redan detta att kunna förmå detta folk att icke blott fort- farande bära dessa bördor utan äfven nya uppoffringar, hvilka nu mer än någonsin behöfdes, var en hård pröfvosten för de män, hvilka under drottningens minderårighetstid kommo att stå i spetsen för rikets styrelse.

I utlandet var Sverige inveckladt i ett svårt och vidtut- seende krig och det fanns all anledning att befara, att de af Gustaf Adolfs öfverlägsna personlighet sammanhållna bunds- förvanterna skulle svika och de mäktiga fiendernas antal ökas.

Till dessa senare skulle Kristian IV af Danmark och Siges- munds son och efterträdare Uladislaus gärna slutit sig; men Danmark arbetade ännu med att hämta sig efter den dust, det vederfarits genom sitt deltagande i tyska kriget.- 630 -

Och polackarne hade alltför ringa tankar om sin konungs duglighet till statsmanna- och krigiska värf för att bevilja honom medel till ett anfall på Sverige eller dess besittningar i Lifland eller polska Preussen.

Om äfven därigenom mindre farlig var dock Uladislaus en envis fiende.

Hans åberopande af sin rätt till svenska tronen och hans vägran att erkänna Kristina såsom Sveriges drottning rönte bifall och instämmande af de katolska makterna utom af Frank- rike, hvilket land beredde förmyndareregeringen icke ringa olägenheter vid underhandlingar med de förra.

Den af riksrådet sammankallade riksdagen handlade emellertid med enighet och beslutsamhet.

Den erkände Kristinas arfsrätt till tronen för att betaga den katolska linien af wasahuset allt vidare hopp, lämnade rikssty- relsen åt rikets fem högsta ämbetsmän och uppdrog åt den aflidne konungens förtrognaste vän och rådgifvare, den frejdade riks- kansleren Axel Oxenstjerna, som fortfarande kvarstannat i Tysk- land, främsta ledningen af de svenska ärendena därstädes med så vidsträckt fullmakt, att han ägde att efter omständigheterna ingå förbund, börja krig och sluta fred.

I värdigare och skickligare händer hade den icke kunnat lämna denna ansvarsfulla befattning.

Vi hafva redan i det föregående skildrat Axel Oxenstjerna som en man, begåfvad med ett skarpt förstånd, djupa insikter, en orubblig vilja, en nästan allsidig och städse outtröttlig verksamhetsförmåga och en själskraft, som förblef uthållig och ståndaktig i alla politiska stormar.

Underrättelsen om konungens timade död träffade Axel Oxenstjerna i Hanau, då han efter skilsmässan från Gustaf Adolf i Arnstadt var på väg till Frankfurt am Main.

Det hade gjort på honom ett icke mindre djupt intryck än på hvarje annan.

Men det var måhända likväl mindre öfverraskningen, som grep honom, än vikten af det värf, som med ens föll på honom och måste kännas större, ju mera ensam han kände sig att bära bördan och ansvaret inför samtid och eftervärld.

Hans uppgift innefattade allt från början dubbla svårigheter:- 63i -

Han var icke fältherre och kunde således icke i denna egenskap hålla arméerna i ovillkorligt beroende och de med Sverige förbundna tyska furstarnes ofta obefogade eller hän- synslösa anspråk, hvilka konungen allt efter omständigheterna kunnat besvara med uppmuntrande ord eller med stränghet afvisa - dessa anspråk måste Axel Oxenstjerna faktiskt tillfred- ställa för att kunna bibehålla dem som Sveriges bundsförvanter.

De protestantiska furstarne voro naturligtvis efter konun- gens bortgång mera än någonsin fallna för att handla på egen hand, till följd hvaraf krafterna skulle splittras och faran växa, isynnerhet som modet eller rättare sagdt öfvermodet steg ytter- ligt efter slaget vid Liitzen.

Oxenstjerna hade icke för sig det anseende af självför- värfvade segrar, som talade för konungen, och han syntes därför med långt mindre befogad egenmäktighet än denne förfoga öfver Tysklands angelägenheter, dess länder och städer.

Detta väckte missnöje.

Men han var utrustad med en oinskränkt fullmakt af svenska kronan; och svenska eller af Sverige besoldade arméer innehade nära två tredjedelar af Tyskland.

Han var således en man, till hvilken de tyska furstarne voro hänvisade, om de ville vidhålla förbundet med Sverige.

De knotade visserligen, att det gick något för långt, då en svensk adelsman i en fem- eller sexårig flickas namn upp- trädde som herre öfver Tyskland; men det var en verklighet, som man med eller mot sin vilja måste finna sig i.

Axel Oxenstjerna var också den man, som visste att från den position, han erhållit, genomdrifva, hvad han för sitt

fädernesland och den stora stridens lyckliga utgång kunde finna mest gagnande.

Härvid var det äfven till fördel för honom, att Wallenstein efter slaget vid Liitzen drog sig tillbaka till Böhmen, där han lät sin illa medfarna här gå i vinterkvarter och förblef för någon tid helt och hållet overksam.

Den svenske konungens död var i och för sig en seger, hvaraf han gjorde sig berömmelse, men han tillstyrkte likväl kejsaren att ingå fred, emedan han icke trodde sig kunna ellervara. pliktig att göra större uppoffringar för kriget, än han redan gjort och ansåg, att dettas fortsättning icke kunde öka hans ära.

Därtill kom äfven, att kurfurst Johan Georg af Sachsen, vacklande som alltid, icke heller efter konungens död kom sig före med ett försök att ställa sig i spetsen för protestanterna, emedan detta skulle framkallat en öppen brytning med kejsaren.

Dessa båda omständigheter gåfvo emellertid rikskansleren tillfälle att sätta sina planer i gång och låta tyskarne självfva gifva honom diktaturen öfver Tyskland.

Redan före konungens död hade beslutats ett möte i Ulm med de protestantiska ständerna.

Detta öppnades nu i Heilbronn den 8 mars 1633 och Oxenstjerna framlade den svenska kronans förslag af hufvud- sakligt innehåll, att schwabiska, frankiska samt öfver- och neder- rehnska kretsarna skulle bilda ett evangeliskt förbund till tyska rikets fri- och rättigheters försvar och återställande med Sveriges bistånd, för hvilket detta rike skulle erhålla skäligt skadestånd.

Underhandlingarna härom väckte naturligtvis svåra och betänkliga tvister.

De tyska protestantiska ständerna sträfvade i det längsta mot det i deras ögon förödmjukande att ställa sig under ett utländskt förmanskap.

Men därfprutom fanns ingen annan att välja på än kur- fursten af Sachsen.

Dennes förräderi mot kurfursten Fredrik af Pfalz och uppenbara trolöshet mot Gustaf Adolf voro dock ännu i allt för friskt minne, hvartill kom, om kurfursten valdes, öfverbefälet skulle öfvergå till män med tvetydigt rykte, sådana som Arn- heim, Frans Albrecht af Sachsen-Lauenburg, och dylika till de svenska generalerna Horns, Baners, hertig Bernhards af Weimar m. fl. förfång.

Till Sveriges fördel talade, att det protestantiska Tyskland redan en gång förut hade stått under dess ledning, att denna makt ägde en verkligt krigsduglig här och de yppersta här- förare, som innehade Tysklands starkaste fästen.

Den sista hållhaken: att underkasta sig en främmande ämbetsmans och undersåtes myndighet måste därför äfven falla.- 633 -

Till en början föreföllo dagliga tvister, närda af afurid och motvilja mot Sverige, om de villkor, som Oxenstjerna uppställt.

Åberopande det faktum, att de fyra kretsarne redan stridt och fortfarande ämnade strida mot kejsaren, fordrade han, att de, för att undvika skenet af uppror, borde förklara kejsaren krig.

Fruktan för Wallenstein och hans här och en ännu åter- stående känsla för det kejserliga majestätets helgd kom dem att rygga för en sådan brytning och mötet gaf sitt beslut formen af ett förbund mellan Sverige och de fyra kretsarne till skydd för Tysklands fria författning och protestanternas rättigheter.

För detta ändamål inrymdes högsta ledningen åt Sverige; och dess ombud, rikskansleren Axel Oxenstjerna, valdes till förbundets direktor och ordförande i dess »concilium formatum» eller verkställande råd, bestående af valda ombud från samtliga staterna.

Dessa förbundo sig tillika att underhålla en krigsstyrka af 60,000 man samt medverka till ett passande skadestånd åt Sverige vid en slutlig fred, hvilken ingen stat särskildt utan alla samfäldt borde ingå.

Äfven nedersachsiska kretsar och Schlesien anslöto sig sedermera till förbundet

Då detta var gjordt, började man mot Oxenstjernas vilja debattera frågan om Sveriges skadestånd, ehuru han uttryckligen önskade, att därmed måtte anstå till de en gång blifvande freds- underhandlingarne.

Man trodde sig af Gustaf Adolfs anordningar i Pommern kunna antaga, det denne hade ämnat behålla detta hertigdöme; och den pietet, Axel Oxenstjerna redan visat för sin hänsofne konungs och väns afsikter, lät förmoda, det denne icke skulle afstå därifrån.

Men Brandenburg, som ägde gamla och lagliga anspråk på detta land, protesterade däremot och understöddes af de flesta norra staterna, hvilka fruktade Sveriges beständiga framtida grannskap.

De föreslogo därför, att de katolska stiften i Franken och Neder-rehn skulle afträdas till Sverige.

Men en så aflägsen besittning föreföll Oxenstjerna alltför betänklig.

Hjeltekonungen* 80- 634 -

Andra föreslogo, att Brandenburg skulle erhålla'Pommern och i stället afstå Ostpreussen åt Sverige; men kurfursten Georg Wilhelm ville, i öfverensstämmelse med huset Hohen- zollerns principer, både hafva det ena och behålla det andra.

Tvisterna härom uppfyllde Oxenstjerna med harm och han var mer än en gång frestad att öfvergifva mötet, men hans fosterlandsnit höll honom kvar.

Äfven Frankrike beredde Oxenstjerna bekymmer; men fruktan för det habsburgska husets världsvälde förmådde Richelieu till foglighet och förbundet mellan Frankrike och Sverige för- nyades under mötet i Heilbrpnn.

Detta möte afslöts den 13 april och omedelbart därefter återställde Oxenstjerna kurfurstendömet Pfalz åt arfvingarne till den olycklige Fredrik, hvars son Carl Ludvig, han trots kur- furstens invändningar, förmådde de protestantiska furstarne att erkänna som kurfurste därstädes.

Axel Oxenstjerna hade således genom mötet i Heilbronn förmått hålla Sverige uppå den höjd af anseende och inflytande, som den store konungen förvärfvat åt detsamma.

Därtill bidrog i icke ringa mån den beundransvärda enighet, som rådde mellan svenskarne i Tyskland, en följd lika mycket af deras egen klokhet och moderation, som af öfverensstämmelsen mellan rikskansleren och öfverfältherren Gustaf Horn, hvilken jämte Johan Baner och den mot några högre i svensk fången- skap varande kejserliga officerare utvexlade Lennart Torstensson lika outtröttligt verkade för fosterlandets ära och framgång i fält, som Jakob de la Gardie, Klas Flemming, Per och Axel Baner, Karl Karlsson Gyllenhjelm,. Johan Schytte m. fl. i råds- församlingen hemma i Sverige, alla både af samtid och eftervärld kända och erkända såsom män af upplysning, fosterlandskärlek och samhållighet, medan Tysklands furstar, herrar och generaler allmänt gjorde sig bemärkta genom råhet, dryckenskap, egen- nytta, afundsjuka, trätlystnad och tygellöshet.

Den anda, som Gustaf Adolf ingjutit hos sina landsmän och sin här, kvarlefde ännu hos låga och höga.

Svenske soldatens mod och duglighet, hans lydnad, disciplin och mänsklighet voro allmänt kända och högt värderade.- 635 -

Axel Oxenstjerna har skapat sig ett namn, hvars glans aldrig kan förblekna. Hans byst är rest på riddarhusets gård i Stockholm och vi kunna ej neka oss nöjet att här citera några af de verser, som skrefvos, då den store statsmannens byst aftäcktes:

För folkmassans blick står fram uti dag

En ädling i bronsens gyllene drag,

En bild på riddarhusgården.

Han står där hög, ett historiskt arf,

En störste son af sitt tidehvarf,

En man, som förtjänte vården.

Och frågas där tyst, hvilket namn han bär, Sa mins Axel Oxenstjerna det är, Ett namn, som i häfderna klingar. När »snömajestätet» drog från nord, Blef fruktadt, äradt på Tysklands jord, Hans ryckte fick också vingar.

När svenska arméer vid vapnens dån,

Drogo linier upp under Tillys hån,

Och rusade fram så gärna,

Slog blindt ikring sig för fosterland;

Då stred kanslern bland krutrök och brand;

Då tänkte vår Oxenstjerna!

Och med ett penndrag ett rådslut så vist, En skarpsinnig blick, ett utslag kom sist, Han grep in i spindelnäten, Som politiken spann kring sig djärft, Och höll i trådarne han förvärft Fältherrar och majestäten.

Och huru han ledde och ledde väl,

Så blef det en bragd, en skapelse hel,

Som ingen kritik kan slopa.

Af samtids och erftervärlds hyllning krönt

Han står uti statskonst ett mönster skönt,

Ett mönster inför Europa.

För folkmängdens blick står fram nu i dag En ädel gestalt uti bronsens drag, En bild på riddarhusgården.- 636 -

Han står där hög, ett historiskt arf, En störste son af sitt tidehvarf, En man, som förtjänte vården.

Vi känna ej, hvilken som diktat dessa verser, hvilka vi funnit i en tidning från den dag, då stöden aftäcktes.

Hertig Bernhard af Weimar eröfrade Hochstadt ochBamberg.

Anmodad af Oxenstjerna att taga Regensburg anryckte hertigen dit öfver Niirnberg och Altmuhl och slog Jean de Werth.

Då Altringer, som erhållit förstärkning från Böhmen an- ryckte och återtog Rain vid Lech, förenade hertigen sig med Horn, hvarefter båda öfvergingo Lech och trängde Altringer tillbaka mot Mtinchen.

Den 30 mars utvexlades Lennart Torstensson ur fången- skapen, hvilken hade varit hård, och den knappt medelålders mannen var för hela sin öfriga lifstid bruten af reumatism till följd af fängelsets osundhet.

Landsberg togs med storm och därpå följde eröfringen af Neuburg; men Bayern undgick faran genom ett uppror, som den 20 april bröt ut i hertigens här.

Detta synes hafva varit väl förberedt och har förknippats med hertigens namn, icke därför att det kunnat bevisas, det han var dess upphof eller ledare, men emedan han begagnade sig däraf till sin fördel.

Åberopande den aflidne konungens löften och såsom villkor att vidare kvarstå i Sveriges tjänst fanns det icke en högre officer, icke en tjänsteman i hela hären, som icke fordrade att blifva donerad med ett amt, ett abbotstift, kloster, herreskap eller åtminstone penningsummor.

För egen del fordrade hertig Bernhard af Weimar biskops- stiften Wiirzburg och Bamberg under namn af hertigdömet Franken.

Horn, som fann sin ställning ohållbar under denna storm, begaf sig till Heilbronn och underrättade Oxenstjerna om sammangaddningen.- 637 -

Rikskansleren uppfattade genast, att han måste låta saken hafva sin gång, om icke allt skulle störta öfver ända.

Horn återvände till hären med löfte, att allt skulle ordnas till det bästa.

Fältöfverstarne försäkrade honom om sin trohet och då hertigen emellertid afrest till Frankfurt am Main för att där sammanträffa med rikskansleren och genomdrifva sin och sina officerares fordringar, öfvertog Horn befälet öfver hären.

Fordringarne lika mycket som hertig Bernhards hela upp- trädande i denna sak väckte Oxenstjernas ovilja; men för att icke en fullständig brytning möjligen skulle komma till stånd och läggas honom till last, utfärdade han förläningsbrefvet åFranken.

Meningsutbytet mellan rikskansleren och hertigen synes likväl vid detta tillfälle hafva varit skarpt och föga hedrande för den senare.

Oxenstjerna förmenade nämligen, att det för evärldliga tider borde upptecknas, det en tysk riksfurste begärt och erhållit tyska länder i förläning af en svensk adelsman, hvarpå hertigen genmälde, att en tysk riksfurste var mera värd än tio svenska adelsmän, ett yttrande, som visserligen var ett svar, men som i intet hänseende visar något till hertigens förmån.

Inom hären utdelade Oxenstjerna gods och landerier till ett värde af 4,900,000 reichsthaler, en frikostighet, som föran- ledde Wallenstein till det yttrandet, att kejsaren icke på tio år gjort så stora donationer.

*

En af de yppersta bland de fältherrar, som utgingo ur Gustaf Adolfs krigarskola, var Johan Baner, född den 23 juni 1596 och således blott fyra år gammal, då hans faders hufvud å Linköpings torg föll för bilan.

År 1614 tog han krigstjänst som simpel ryttare, men Gustaf Adolf, som städse bemödade sig att läka de sår, som hans faders järnhand slagit, utnämnde ynglingen till officer och kammarjunkare.

Johan Baner blef kapten 1620 och 1621 öfverste

Hans mannamod vid Rigas belägring förskaffade honom generalmajors grad.Riksråd 1630 följde han konungen till Tyskland, där han förde befälet mot de kejserliga i Mecklenburg och på den minnesvärda dagen vid Breitenfeld förskaffade sig det hedrande tillnamnet: »Det svenska lejonet.»

Efter svältkriget vid Niirnberg fick Baner befälet öfver trupperna i Bayern.

Den oväntade underrättelsen om konungens död uppskakade honom och han ville för alltid lämna kriget.

Oxenstjerna lyckades dock förmå honom att stanna kvar och öfvertaga befälet öfver svenska reservkåren i Öfver- sachsen.

Hotad af fientligheter af både Sachsen och Brandenburg tågade. Baner till Thuringen.

Sachsarne kommo efter och fordrade, att Baner skulle ut- rymma denna krets.

Baner vägrade.

Underhandligarne därstädes hade till en början förts genom Arnheim, som fordrade hela Thuringen genast.

Af farhåga att i förtid reta till öppen brytning ville Baner såsom vinterkvarter åtnöja sig med Erfurt och kringliggande område samt biskopsstiften Magdeburg och Halberstadt.

Efter tidens sed skulle vid villkorens underskrifvande den afslutade underhandlingen beseglas med ett dryckesgille.

Kurfursten var därvid själf tillstädes.

Det undföll likväl icke Baner, att villkoren tvärt emot öfverenskommelsen affattats så, att hela Thuringen genast skulle utrymmas.

Uppbragt öfver detta bedrägeri vägrade Baner att skrifva under fördraget.

Kurfursten lät då i de mest häftiga ordalag förstå, att våld skulle uträtta, hvad ej med godo kunde erhållas.

Baner svarade bestämdt:

- Det blifver ej så lätt att drifva mig bort, och den, som försöker det, bränner jag på fingrarnel

- Hvad? utropade kurfursten. Vill ni bränna mig på fingrarne? I svenskar skolen laga er bort ur Tyskland, eljest skall min fot hjälpa er i väg!- Annorlunda föllo orden, då vi först kommo till Tyskland! svarade Banér.

Annorlunda föllo orden, då vi först kommo till Tyskland! svarade Banér.

Kurfursten hejdade sig och Banér stannade kvar i Thüringen.

Först i september drog han sig till Magdeburg, medan sachsarne utbredde sig längs Elbe ända till Havel och de kejserliga inföllo i Pommern.

Banér förde då sina trupper till braunschweigska området och Oxenstjerna begaf sig till Pommern för att ordna försvaret af kustfästena.

Stilleståndet i Stuhmsdorf med Polen utgick vid denna tid och polackerna förstodo att så väl begagna de svenska fullmäktiges hufvudlöshet, att dessa afträdde de med så många- 640 -

ansträngningar och så mycket blod eröfrade besittningarne i polska Preussen.

Stort var offret och det enda, man vann, var, att de trupper, som stått i Preussen, kunde användas till Pommerns försvar.

Såsom redan är berättadt, drog sig Wallenstein efter slaget vid Lutzen tillbaka till Böhmen, genom detta återtåg erkännande sitt nederlag,

I Böhmen gjorde han emellertid sin illa åtgångna här fulltalig igen genom nya värfningar.

Icke desto mindre syntes han hafva förlorat hågen för vidare krigföring och han förkunnade högt, att han inte kunde förvärfva större ära, än den han redan vunnit.

Han började rufva på planen att förskaffa sig självständig ställning och makt inom tyska riket, och för att i sinom tid betrygga denna ställning behöfde och sparade han hären4

Framgång och segrar skalle eljest icke varit omöjliga för hans fältherretalang vid denna tidpunkt, då sämjan mellan Tysklands protestantiska ständer och Sverige gaf mycket öfrigt att önska och Sveriges stridskrafter voro kringspridda i Tyskland.

Långsamt och liksom blott för att visa världen, att han var härens befälhafvare, satte han sig slutligen i rörelse mot Schlesien, där Gallas med 1,800 man dragit sig bakom Neisse- floden undan sachsare och svenskar, och där förenade han sig med 25,000 man med denne, hvarefter båda ryckte an mot Schweidnitz.

Ehuru betydligt öfverlägsen sina motståndare under Arn- heim och gamle grefve Thurn afslöt han likväl stillestånd med dem.

Men oaktadt alla underhandlingar lyckades han icke åstad- komma fred med Sachsen, emedan dess kurfurste ryggade till- baka för de villkor, som Wallenstein uppställde för egen räkning.

Wallenstein uppsade då stilleståndet och sammandrog sina trupper i ett läger vid Zabten.- 641 -

Sachsarne under Arnheim och en braunschweigisk observa- tionskår under Burgsdorff stodo vid Kanth och 5,000 svenskar under Duvall och grefve Thurn vid Steinau, där de ansågo sig hafva ryggen fri, då de innehade den där belägna bron öfver Oderfloden.

Orsaken, hvarför de stodo så långt ifrån hvarandra, att ömsesidigt understöd i händelse af anfall var nästan omöjligt, måste sökas i svenskarnes ovilja mot Arnheim, hvilken de ansågo som förrädare.

Wallenstein, som gjort ett försök att äfven med Oxen- stjerna inleda underhandlingar i ofvan anförda syfte, hvilka tillbakavisats med likgiltighet och misstroende, härmades där- öfver och beslöt att hämnas.

Han ryckte an mot Lausitz och lät utsprida det ryktet, att Piccolomini skulle aftåga till Torgau, som skulle eröfras, emedan Wallenstein där ville låta sin hufvudstyrka gå öfver Elbe.

Arnheim och Burgsdorff bröto genast upp för att skydda Sachsen och Brandenburg.

Wallenstein störde dem icke under aftåget, men därefter skyndade han i hastiga marscher till Oderfloden.

Vid Steinauerbron voro svenskarne sysselsatta med att uppföra förskansningar och deras rytteri var förlagdt i de kringliggande byarne.

Med 8,000 kejserliga dragoner och kyrassierer gick grefve Schaffgolsch öfver Öder, angrep och undandref det svenska rytteriet samt uppställde sig i slagordning gent emot svenska lägret.

Samtidigt uppryckte Wallensteins skaror framför Steinau på högra stranden af Öder.

Svenskarne voro fullkomligt inneslutna af 70 kanoner och 30,000 man.

Nederlaget var afgjordt utan strid och friedländaren gaf blott en half timmes betänketid att antaga hans villkor.

Dessa voro:

Fritt aftåg mot aflämnandet af vapnen, kanoner, hästar och tross.

Kapitulationen ingicks.

Hjeltekonungen. 81- 642 -

Wallenstein höll likväl icke villkoren utan behöll Duvall och Thurn som fångar samt tvang dem att utfärda befallningar till kommendanterna å alla af svenskarna i Schlesien besatta fasta platser, att utrymma dem åt de kejserliga.

Åtta dagar senare återgaf han likväl friheten åt grefve Thurn till kejsarens stora missbelåtenhet; ty kejsaren hatade grefven såsom en af upphofsmännen till resningen i Böhmen och därigenom till hela det följande kriget.

Duvall lyckades att kort därefter fly ur fångenskapen.

Genom kapitualationen i Steinau kommo emellerid Liegnitz, Glogau och Crossau med hela Schlesien i Wallensteins händer.

Wallenstein sökte nu ånyo inleda underhandlingar med kurfurstarne af Sachsen och Brandenburg.

Men den förres aldrig svikande respekt för kejsaren kom honom att studsa tillbaka för Wallensteins planer och kurfursten af Brandenburg ville blott gå in på ett fyra veckors vapen- stillestånd.

Förtretad ryckte Wallenstein in i Lausitz, tog Görlitz med storm och lät hänga dess tappre kommendant, därför att denne vågat göra motstånd.

Uppskrämd däraf kapitulerade Bautzen vid första upp- fordringen och Wallenstein satte sig i rörelse mot Dresden, då underrättelse kom om hertig Bernhards af Weimar framgångar vid Donau, hvilka hotade kejsarens arfländer.

Kejsarens befallning och kurfurst Maximilians böner för- mådde då Wallenstein att marschera till öfre Pfalz, där han belägrade Cham.

Men då hertig Bernhard af Weimar gick öfver till vänstra stranden af Donau vid Straubing, drog sig Wallenstein tillbaka till Pilsen och skref till kejsaren, att ett vidare fälttåg endast skulle rifva upp hans här.

Ett ströftåg, som Wallenstein lät en af sina underbefäl- hafvare företaga från Schlesien inåt Voigtland må icke förbigås, emedan det var ett bland de ohyggligaste, 30-åriga krigets historia känner till och likväl hade det icke någon inverkan på krigets gång.- 643 -

Holk, som var protestant och en gång varit öfverste i dansk tjänst och såsom sådan år 1628 biträdt vid Stralsunds försvar mot de kejserliga, hade sedermera öfvergått till dessa och blifvit fältmarskalk och städse, hvar han uppträdde, ut- märkte han sig för sin vildhet och omänsklighet, som till och med under denna tid sökte sin like.

Det var denne Holk, som Wallenstein nu sände ut och under brand, plundring och omänskligheter af alla slag gick röfvartåget, brännande städer och byar, öfver Altenburg, Gera, Pegau och Liitzen till Leipzig.

De ännu lefvande flydde öfver allt bort mot Elbe och hela landet låg härjadt och öde.

Leipzig belägrades och nödgades efter ett tappert försvar gifva sig.

Staden ålades och betalade en oerhörd brandskatt men undgick likväl icke plundring.

Efter trenne dagars förlopp tågade Holk tillbaka, samma väg han kommit, för att släta sig till Wallenstein, som anträdt återmarschen till Böhmen och Pfalz.

Utsväfningar och brist i det utplundrade och förhärjade, af likstank förpestade landet alstrade en farsot, som uppref hans kår och angrep honom själf, då han kom till Aldorf.

På sitt yttersta önskade den blodbefläckade uslingen en protestantisk präst; men då hans kringströfvande ryttare ändtligen lyckades finna en sådan och föra denne till hans dödsbädd, var Holk död.

Den stackars prästen blef då af de omänskliga ryttarne nedstött.

Då Wallenstein hade återtagit befälet öfven den kejserliga krigsmakten på villkor, sådana aldrig förut eller senare en undersåte föreskrifvit sin monark, hade han äfven ålagt sig utomordentliga plikter.

Kejsaren hade lagt i hans hand oinskränkt makt att så begagnas, att genom fiendens besegrande en för kejsaren till- fredsställande fred kunde ernås, för hvilket Wallenstein skulle erhålla den belöning, han fordrat.Men då han inte begagnade sig af de utsikter till framgång, som förefunnos, då han behöll kejsarens enda armé i afsikt att

Den stackars prästen blef då af de omänskliga ryttarne nedstött.

därmed främja syften, som icke voro kejsarens, och då han bredvid de offentliga underhandlingarne sökte inleda hemliga- 645 -

sådana med kejsarens fiender, så blef han en pliktförgäten fält- herre oeh en rebellisk undersåte.

Då under förhandlingarne i Heilbronn osämja och vankel- mod ännu rådde mellan Sverige och Tysklands protestantiska furstar, då tvedräkt och afund söndrade de svenska och tyska fältherrarne, hade det varit Wallensteins ovillkorliga plikt att ingripa med kraft och eftertryck.

Krigets egentliga säte var då i södra Tyskland, där Horn och hertig Bernhard af Weimar följde skilda syften.

Men Wallenstein blef kvar i Böhmen och då han ändtligen bröt upp, var det, såsom läsaren af det föregående erfarit, icke för att hejda hertig Bernhard i hans segerlopp vid Donau utan för att söka förmå Sachsen, Brandenburg och äfven möjligen Sverige till enskilda underhandlingar.

Förlusten af Regensburg och faran för ärkehertigdömet Österrike uppvägdes icke af segern öfver den obetydliga svenska kåren vid Steinau eller af Holks röfvare- och mordbrännartåg.

Icke så mycket därför att kejsaren önskade det, utan därför att hertig Bernhard af Weimar hotade Böhmen, bröt Wallenstein slutligen upp mot denne.

Som förut är berättadt, återvände han likväl snart till Böhmen, där han gick i vinterkvarter och lät hertig Bernhard spela segerherre vid Donau.

Det var icke Wallensteins merit, att hertig Bernhard ej banade sig väg fram till Wien, utan skulden därtill var osämjan mellan hertigen och Horn och i Oxenstjernas berättigade miss- troende till den förre.

Då Wallenstein så illa uppfyllde sin plikt som undersåte och fältherre, kunde icke kejsaren se i honom annat än en fiende och det af mycket farligare beskaffenhet än Oxenstjerna och Richelieu, emedan Wallenstein som fiende

ägde oinskränkt makt öfver kejsarens egen och enda här.

Och när fiendskap uppstår mellan en monark och en undersåte, måste den ene af dem ovillkorligen falla.

En stor del af tiden hade Wallenstein användt till under- handlingar med Sachsen och Brandenburg och redan detta var förräderi, i ty att han afsåg att i dem förvärfva bundsförvanter, vid hvad framdeles komma skulle och att tillsammans med- 646 -

dem båda bilda ett förbund såsom en mellanmakt i Tyskland. Det blef därför verkligen högförrädiskt, då han genom böhmiske emigranten Kirsky inlät sig med Frankrike.

Richelieu var genast färdig och befullmäktigade franske ministern Feuquiéres att lofva hertigen af Friedland en million livrés årligen, Böhmens besittning och formligt förbund, om han öppet bröte med kejsaren.

Äfven med Oxenstjerna sökte, som förut är nämnd t, Wallenstein att inleda underhandlingar, men denne var allt för mycket konungsk för att inlåta sig med en rebellisk undersåte och afvisade hans tillbud med förakt. Det var harmen däröfver, som föranledde det för öfrigt gagnlösa anfallet vid Steinau.

Man har velat påstå, att Wallenstein handlade, som han gjorde, för att förvilla fienden.

Detta skulle vara troligt, om han underhandlat och kämpat på samma gång.

Men då han med undantag af den föga betydande utflykten till Schlesien och Lausitz endast underhandlade, motsäger detta enligt sannolikhetens alla regler, att han gjorde allt detta endast för att missleda.

Lindrigast är den tydningen, att han velat tvinga kejsaren till fred af den beskaffenhet, att denne icke frivilligt skulle velat ingå på densamma och att Wallenstein velat komma därhän därigenom, att han ingick sådana aftal med de mot Öster- rike krigande makterna, att kejsaren icke skulle äga vidare frihet att förkasta de villkor, Wallenstein antagit och i förening med denne förelade honom.

Men kejsaren ägde att besluta öfver krig och fred och Wallensteins oinskränkta fullmakt gällde blott krigets förande, men bemyndigade honom alldeles icke att underhandla om fred, än mindre söka tvinga kejsaren att mot sin vilja ingå sådan med en eller flera af de mot honom kämpande makterna.

Wallensteins handlingar, sedda ur hvilken synpunkt som helst, buro alltså stämpeln af ett straffvärdt förräderi.

Kejsaren måste känna sig djupt kränkt af Wallensteins själfrådighet.

Det var icke nog med, att denne vägrade åtlyda kejsarens befallningar att icke förlägga hären i vinterkvarter i Böhmen,- 647 -

utan i fiendens land och att företaga ett vinterfälttåg mot hertigen af Weimar.

General Suys, som stod med 7,000 man i öfre Österrike, svarade på kejsarens befallning att gå öfver Innfloden, att Wallenstein gifvit honom bestämda order att icke röra sig ur stället.

Kejsaren klagade öfver, »att han fått en medregent och icke vidare kunde fritt förfoga öfver sina egna stater».

Och då därtill kom, att han erhöll kännedom om Wallen- steins hemliga underhandlingar, så var det helt naturligt, att han skulle önska sig kunna afiägsna en så farlig tjänare.

Wallenstein blef äfven aflägsnad -- han blef mördad.

Wallenstein hade en afton läst i stjärnorna tillsammans med astrologen Seni och hade med honom en lång under- handling om en stjärna, som bådade fara för Wallenstein. Men efter denna faras aflägsnande skulle Wallenstein lyckas i allt, påstod astrologen. Wallenstein påstod motsatsen och gick därefter lugnt till hvila.

Då kommo öfverste Buttler och ryttmästare Deveroux till det hus, där Wallenstein bodde, och Deveroux inträngde i huset tillammans med sex hillebardierer.

Vakten lät honom passera, då han sade, att han kom på tjänstens vägnar.

De framträngde till Wallensteins sängkammardörr, där kammartjänaren gaf dem tecken att icke göra buller.

Deveroux röt åt honom:

- Nu är det tid att larma!

Kammartjänaren sade sig icke ha någon nyckel till dörren, hvarför Deveroux och hans manskap sparkade in dörren och trängde in i sängkammaren.

- Är du den skälm, ropade Deveroux, som vill förföra kejsarens folk att öfvergå till fienden och rycka kronan från hans majestäts hufvud? - Nu måste du dö!

Wallenstein stod i sin nattdräkt orörlig och utan att be- värdiga honom med ett svar.

?-? Du måste dö! skränade Deveroux ännu en gång, liksom för att ingifva sig själf mod att stöta till.

Han gjorde det också nu. **Du måste dö! skränade Deveroux ännu en gång...**Stum som förut mottog Wallenstein dödsstöten, sjönk till golfvet och dog utan en suck, utan ett ljud.

*

Sådana voro förhållandena i de protestantiska och katolska lägren, sedan Gustaf Adolf den store stupat.

*

Kap. XXXVIII. **Gustaf II Adolfs begrafning.**

Gustaf Adolfs lik hade blifvit nedsatt i Wittenbergs slottskyrka, där det blef stående någon tid och under hvilken tid drottningen sällan lämnade slottskyrkan, där Smålands rytteri paraderade.

Ryttmästare Carl Frisk hade fått sin blessyr läkt och sitt afskjutna ben ersatt med ett träben.

Han begaf sig till Wittenberg tillsammans med sin hustru, där de uppsökte drottningen samt erhöll företräde för hennes majestät i själfva kyrkan.

Det blef rörelse bland de paraderande knektarne, då de igenkände den käcke ryttmästaren och hans hustru, hvars hedrande historia hvar och en af dem kunde berätta.

Han bar sin af blod fläckade uniform och drottningen fann, att det var samma uniform, som de paraderande smäländingarne hade.

Hennes majestät satt på en pall invid sin gemåls kista med sin spetsnäsduk för sina ögon, då Carl och Frida infördes till henne.

Det dröjde en god stund, innan hon såg upp.

Men då hon tog näsduken från sina ögon och betraktade Carls uniform, sade hon, under det att en ljus sky drog fram öfver hennes ansikte:

— I ären en af Smålands ryttare?

- Ja, ers majestät! Jag har varit ryttmästare vid Smålands rytteri. Nu är jag inte annat än en odugling.

- Ert namn?

- Carl Frisk!

- Jag tycker mig ha hört det namnet nämnas. Jag vet inte hvarför.

- Ers majestät! svarade Carl. Jag hade lyckan att följa hans majestät konungen in bland de fientliga kyrassiererna. Hans majestät stupade och jag fick mitt ena ben afskjutet. Bättre hade det varit, om det varit tvärt om!

- I voren med min make?

- Ja, jag såg konungen falla af hästen, jag ville skynda fram, men den fördömda kulan kom och tog bort mitt ben.

Det blef ett långt samspråk mellan drottningen och rytt- mästaren, hvilken fick redogöra för allt, hvad han erfarit under konungens dödsridt.

Då han slutat tala, satt drottningen en lång stund tyst och gråtande, slutligen såg hon upp och frågade:

- Är detta eder hustru?

- Ja, ers majestät! Min präktiga hustru, som jag funnit här ute i Tyskland.

- I hafven kommit hit för att söka mig. Viljen I ut- bedja eder någon nåd?

-Ja!

- Tala!

- Ers majestät, tillåt oss af nåd att få följa med till Sverige från Wolgast, därifrån jag hört, att hans majestäts lik skall bäras om bord på den svenska flottan.

- Är det allt, hvad I hafven att begära?

- Ja!

- En ringa bön, som är lätt att bevilja! - Lycklig du, mitt barn, sade drottningen till Frida. Du har din make i lifvet! - Du är rikare än jag; men kanske du dock har något att begära af mig?

- Blott att få följa min man.

- Ej vill jag skilja man och hustru. - Men hafven något att lefva af?- Ja, ers majestät! Hans majestät konungen har rik]igen försedt oss.

- Har du sett min begråtne make? frågade drottningen Frida.

- Ja, ers majestät! svarade hon.

- Ers majestät, sade nu ryttmästaren, min hustru har en gång räddat hans majestät konungens lif.

- Välsignelse öfver dig, mitt barn! - Berätta mig allt! Jag hör dig!

- Ers majestät, svarade Frida blygt, jag följde en tid hans majestät som gosse ...

- Som gosse . . . ? utropade drottningen och reste sig upp.

-Ja!

- Hvad kallade du dig?

- Fridolf!

- Det var då du, som sköt jesuiten i Naumburg?

- Ja!

- O, välsignelse! välsignelse! - Men - bedrar du mig inte?

- Ers majestät, inföll nu ryttmästaren, samtliga dessa karlar, som paradera kring hans majestäts bår, kunna intyga sanningen af min hustrus ord. De voro alla tillstädes på »lifpagens bröllop» i Naumburg.

- Kunnen I det? frågade drottningen.

- Ja! ja! svarade alla ryttarne.

- Välsignelse öfver dig mitt barn! Jag tillåter dig att kyssa min gemåls kista.

Frida lade sig på knä och förde sina läppar mot kistan.

Under hela vistelsen i Wittenberg och under färden från Wolgast till Sverige ville drottningen från den stunden ha Frida vid sin sida.

Det kungliga liket fördes emellertid till Wolgast, hvarest det inskeppades på ett svenskt fartyg och åtföljdt af den utsedda honnörsvakten samt af änkedrottningen öfverfördes den store **Gustaf II Adolfs lik inskeppas i Wolgast.**

Efter en tafla af C. G. Hellquist.

konungens stofthydda följande sommar af riksamiralen Gyllen- hjelm till Sverige och landsattes i Nyköping, där liket förblef, till dess den högtidliga begrafningen i juni 1634 försiggick i Stockholm, där konungens jordiska kvarlefvor nedsattes i Riddarholmskyrkan uti den graf, som han själf åt sig låtit uppresa.

Lennart Torstensson var med ombord på fartyget, å hvilket det kungliga liket fördes till Sverige.

Konung Gustaf III skrifver i sitt äreminne öfver Torstensson, sedan han tält om hans fångenskap:

»Nio månader framskrida och Torstensson utstår med en hjältes ståndaktighet Maximilians nesliga hårdhet. Ändtligen öppnas portarna, hans bojor aftagas, han är fri, han går.»

»En allmän glädje uppfyller staden, fröjdeeldar äro upp- tända. Klockornas klang kallar menigheten i Herrens tempel att lofsjunga honom, all romerska kyrkans prakt användes för att fira en allmän fröjd. Torstensson, likasom ifrån dödens boning återkallad, underrättar sig förundrad om orsaken till så stor glädje. - Ferdinands, Roms fiende, är ej mer, Gustaf Adolf är död. -? O, min konung! O, hjälte! O, mitt foster- lands hjälte! Du är ej mer! Hvarför fick jag ej där sluta mina dagar? Jag hade trott mitt fädernesland segrande, min konung lefva; jag hade dött nöjd . . . Han är ej mer. . . Sveriges fiender, darren! Så länge denna arm kan bära ett svärd, så länge detta blod rinner i mina ådror, så ägnar jag eder åt min hämnd, åt döden, åt undergång!»

»Torstensson hastar till Wolgast; han vill ännu en gång se den konung, han älskat, den hjälte, som varit hans fosterfar, hnns läromästare. Han vill skölja hans händer med sina tårar, han vill njuta den sista trösten att nalkas de jordiska kvarlefvorna af den, hvars lif han vill återköpa med sitt. Han finner där Johan Baner, Maria Eleonora, Tysklands förnämsta furstar^ Sveriges yppersta adel: Det är med detta majestätiska följe af hjältar, af en öm maka, af segertecken, af bestörta undersåtar, Gustaf Adolf återföres till fäderneslandet. De ömmaste känslor, som hjärtat erfar, då, efter en lång frånvaro återkommen till sitt fädernesland, man finner sig omgifven af släktingar, afvänner, kan ej Torstensson erfara. Helt och hållet öfverlämnad åt sin sorg upplifvar allt, som visar sig för hans ögon, minnet af den hjälte, han saknar. Han återser Stockholm; men hvilken skillnad ifrån den tid, han lämnade denna Sveriges hufvudstad? I stället för en konung, omgifven af hjältar, af ett folk, som han förenat, finner han ett sörjande folk: rådsherrar, samdräktiga till rikets upprätthållande, men bekymrade öfver de stora värf, dem äro anförtrodda; och ändtligen på tronen ett spädt barn, som endast af sin oskuld väntar sitt stöd. Men detta barn var Gustaf Adolfs dotter. Han omfamnar hennes fötter, han svärjer henne, han svärjer ännu mera fodrens minne en evig trohetsed och intagen af den renaste tillgifvenhet för Kristina öfverlämnar han sig endast åt sin sorg och sitt viktiga ämbetes förvaltning.»

Den 21 juni 1634 på en lördag anlände hennes majestät änkedrottningen med det kungliga liket till Brännkyrka by, belägen en fjärdedels mil från Stockholm.

Dagen därpå klockan två på middagen satte sig processionen i rörelse.

Främst marscherade två kompanier kyrassierer i parad; därpå följde åtta starka fältstycken tagna i slaget vid Lutzen. De drogos i triumf af kornetter och fänrikar. Efter dessa marscherade ett regemente musketörer, klädda i svarta kläder och florbehängda stormhattar samt med musköter och pikar »i hand gevär». - Efter detta regemente följde skolbarn, pre- dikanter och biskopar i stort antal. Därpå syntes hofmarskalken med en svart staf. Efter honom följde fältmusikanter, puk- och trumslagare, hvilkas instrument voro prydda med sorgflor och svart sammet. - Efter musikanterna kommo de högre hofdignitärerna samt en lång rad adelsmän. Därefter gick öfverste Stenbock, bärande den stora blodsfanan. - Därefter följde sorgfanan och efter densamma kornetter, förande de olika landskapsvapnen, hvilket tillgick så, att efter hvarje kornett en svart häst leddes, på hvars båda sidor vapensköldarne hängde. Därpå bars en liten guld- och silfverstickad fana, som konungen

själf eröfrat. - Efter denna fana fördes det väldiga riksbaneret. - Lifhästen reds af baron Horn, bärande det svärd, som tillhört konungen och hvilket han begagnat vid Liitzen och iförd en förgylld rustning, och hästen förde den blodiga sadelmundering, som blifvit funnen vid Liitzen på konungens skjutna häst. - Nu följde två härolder, bärande försilfrade stafvar, och efter dem kommo riksråden, bärande regalierna på sammetshyenden.

Herr Per Baner bar riksäpplet, riksskattmästare Gabriel Bengtsson bar nyckeln, riksamiralen Karl Karlsson Gyllenhjelm bar spiran, fältherrarne Jakob de la Gardie bar rikssvärdet och herr Gabriel Gustafsson den kungliga kronan.

Efter riksråden följde två härolder med silfverstafvar och därpå bars riksvapnet, hvarpå följde

det kungliga liket. .

Kistan bars af sextiosex adelsmän, hvilka oupphörligen aflöste hvarandra samt utkastade minnespenningar. Kring liket paraderade en massa drabanter och efter kistan följde en marskalk.

Därefter kom, ledsagad af två riksråd, hennes majestät änke- drottningen, efter henne den lilla drottning Kristina, äfven hon ledsagad af två riksråd, därefter följde ensam hans furstlige nåde pfalzgrefve Johan Casimir och efter honom, äfven ensam, hans äldste son, pfalzgrefvinnan och hennes dotter. - Hoffrun- timret följde därpå och därefter adelsdamer i stor mängd och till sist kommo ombud från Sveriges städer samt beskickningar från Lifland och Preussen.

Den ansenliga processionen slöts med två kompanier kyrassierer och ett kompani musketörer.

Utanför stadsporten voro uppställda på ömse sidor om vägen öfver hundra grofva kanoner. Där var äfven uppslaget ett tält, i hvilket befunno sig en stor massa adelsdamer, hvilka slöto sig till processionen.

Staden var klädd i sorgskrud och fartygen i hamnarne flaggade på half stång.

Processionen skred till Riddarholmskyrkan, där liket ned- sattes och där biskop Johannes Bothvidi, hvilken följt konungen på hans flesta fälttåg, höll likpredikan.- 657 -

Före affärden från Nyköping höll riksrådet Johan Schytte en heroisk oration och biskopen i Linköping höll därstädes en sorgepredikan. -

Denna beskrifning är hämtad ur en samtida skrift: »Umb- ständlicher Bericht, mit was Pomp und Sollenniteten die Könichlige Leich, weylandt dess allerdurchleuchtigsten, gross- mächtigsten, unuberwindligiten fursten und Herrn Gustavi Adolphi dess grossen der Schweden, Gothen und Wenden Königs und höchstseligen und glorwurdigsten Andenckens, zu dess destinirten Lagerstatt nachen. Stockholm den 22 Juni Anno 1634, eingebracht worden».

Tryckt år 16)4.

Vi hafva aldrig sett i de allmänna läroböckerna eller i historiska berättelser något ceremoniel uppgifvas för Gustaf Adolfs begrafning och detta har gifvit oss anledning att bland kungliga bibliotekets samlingar framleta denna gamla skrift, troende oss göra våra ärade läsare ett nöje med att delgifva ceremonielet.

Skriften är för öfrigt mycket intressant, alldenstund den äfven innehåller nitton emblem och rim, hvilka voro uppsatta i rikssalen under begrafningsmiddagen, som hölls efter ceremo- nien i kyrkan.

Vi hafva därför delgifvit skriftens titel och tryckår, på det att vetgiriga läsare med lätthet skola kunna begära fram den- samma i kungliga bibliotekets läsesal

Till sist vilja vi nämna, att änkedrottning Maria Eleonora själf valt texten till den likpredikan, som hölls i Riddarholms- kyrkan: »Och allt Israels folk sörjde efter Juda i långan tid och beklagade sig svårligen och sade: Ack, att den hjelten fallen är, som Israel skyddat och befriat hafver». 1 Maccab. 9: 20-26.

Närmast till altaret på Riddarholmskyrkans södra sida be- finnes Gustavianska grafkoret, bygdt år 1633 till åtlydnad af Gustaf Adolf den stores kort före hans afresa till tyska kriget gifna befallning och på det ställe, där

konungen själf utsett

Hjelte konungen. 83sin lägerstad, väl vetande, »att den kruka, som ofta till brunnen bäres, dock en gång varder sönderslagen».

Koret är uppfördt i så kallad götisk stil med korshvalf och upplyses af sju höga, smala fönster, hvartdera på yttre sidan inunder försedt med en inskrift, som hänför sig till någon af konungens dygder och förtjänster:

Inskrifterna lyda på latin:

»*In augustiis intravit.*» »*Pietatem amavit.*» »*Hastes prostravit.*» »*Regnum dilalavit.*» »*Suecos exaltavit.*» »*Oppressos liberavit.*» »*Moriens triumphavit.*»

På svenska:

Han började under svåra förhållanden. Han älskade gudsfruktan. Han nedgjorde rikets fiender. Han utvidgade riket. Han förhärligade svenskarne. Han befriade förtryckta. Han segrade ännu i döden.

Det var i detta grafkor, Gustaf Adolf begrofs.

Men sedan 1832, då andra sekularfesten öfver hjeltekonungen firades öfver allt i Sveriges rike, hvila hans ben i en uti koret stående sarkofag af grön marmor, hvilken Gustaf III låtit uti Italien förfärdiga åt sin fars stoft, men hvilken stått obegagnad alltifrån början af 1800-talet.

Öfver sarkofagen hänga fanor och troféer.

År 1744 öppnades samtliga kistorna i detta krafkor och då befanns konungens ansikte alldeles oförändradt samt fullkomligt likt porträtten af honom.

Ehuru han själf förbjudit det, hade hans lik blifvit balsameradt i Weissenfels; men drottning Maria Eleonora behöll, som sagdt, hans hjärta inneslutet i en gulddosa, till dess det slutligen fråntogs henne, emedan »hon dref afguderi därmed».

Gustavianska grafkoret i Riddarholmskyrkan i Stockholm.

Det ligger nu ofvanpå liket i sin dosa, som är omlindad med grön taft och innesluten i en sammetspung.

Ingången till koret från kyrkan är försedd med järngrindar och öfver detta sitter svenska vapnet, gjutet i brons, med Wasa-vapnet i hjärtskölden.

*

Kap. XXXIX.

I Värend.

Det var en vacker söndagsmorgon i augusti månad 1634. Solen sken så vackert och förgyllde skogstopparne samt lade sitt skimmer öfver de gulnande åkerfälten, på hvilken rågen och hafren vajade för den lätta vinden.

Det hördes från när och fjärran klang af kyrkklockor, som kallade folket till gudstjänst.

På en af sockenvägarne i Värend skredo två personer fram, en man och en kvinna.

Hon var ung och mörk, han var inte heller gammal, men han kunde inte gå så fort, ty hans ena ben var ersatt af ett träben.

Hans hållning var emellertid rak och det syntes af denna, att han varit militär, hvilket man äfven blef öfvertygad om, då man såg hans dräkt, som bestod af en ryttmästareuniform af det snitt, som Smålands rytteri använde.

Det var Carl Frisk och hans hustru Frida, som skredo fram på vägen. De hade varit med på konung Gustaf Adolfs begrafning och sedan begifvit sig af nedåt Småland.

— Hvad här är vackert, Carl, sade Frida.

— Vackert, ja! Jo, jo, gumman min, det finns inte något vackrare land än Sverige och vackraste trakten i Sverige är Värend! Potsdonnerwetterkruetzpappenheim! Du passar just i den här trakten!

— Jag?

— Ja visst!

— Hvad menar du med det?

— Bevars, en vacker tafla vill man gärna sätta i en vacker ram; — en vacker kvinna passar därför för en vacker trakt!

— Tyst med dig!

— Å, du vill så gärna höra! — För tusan, hvarför skulle du också inte vilja det!

— Jag blir ond på dig!

— Gör det, min rara gumma! Brist ut riktigt mot din sönderskjutne man! Jag skall nog täppa till lilla munstycket med en puss, som skall smälla som ett pistolskott, skall du se — och sedan blir det nog klappadt och klart.

— Du är då alltid så tokig af dig!

— Ja visst ja!

— Men hittar du rätt väg nu? frågade Frida för att komma in på ett annat ämne.

— Hittar? Tror du inte, att jag skulle hitta den här vägen, som jag traskat som barfotaunge, ända tills jag drog ut i kriget?

— Mycket har kunnat förändras under de år, som du varit borta.

— Det är sig alldeles likt. — Där ser du tuppen på Hofmanstorps kyrktorn titta upp öfver skogen.

— Äro vi så nära?

— Jo jo men, min gumma! — Där inne i hultet ligger Furuby.

— Ditt föräldrahem?

— Ja! — Där bortåt ligger Kårestad, Helge Ståls barndomshem.

— Stackars Helge!

— Han är inte att ömka, barnet mitt. Han stupade som en ärlig krigare och red till himmeln i konungens sällskap.

Frida suckade.

— Där bortåt ligger Björnamo!

— Där Elsa bor?

— Ja!

— Arma Elsa!

— Ja, henne är det synd om; men hon skall nog taga sin sorg som en ärlig värendsflicka, det spår jag! Värendsflickorna

äro födda till krigarbrudar, alldeles som du, min präktiga gumma, därför skola nog kvinnfolken i Värend och du förstå hvarandra också!

— Ämnar du gå åt kyrkan?

— Nej, för tunnor tusan! Där är nog Elsa! Nej! Jag går hem till Furuby! Äro far och mor, om de lefva, i kyrkan, så vänta vi, tills de komma tillbaka hem. Nu är det hus i hvar buske! — På eftermiddagen gå vi till Björnamo, då kanske morsgumman och farsgubben följa med, om de lefva och orka gå så långt.

— Hur skola vi få hem våra saker?

— I morgon lånar jag en häst af farsgubben och far in till Växjö efter våra tillhörigheter, som vi lämnat där. — Det är inte litet det.

— Din silfverbägare, som du fått af kungen.

— Nå, än ditt marketenteri, som du fått af kungen då!

— Och penningskrinet!

— Ja, det är inte att förakta! För penningarne, som ligga i det, skulle vi kunna köpa både Björnamo och Kårestad samt ...

— Hvart går du nu?

— En genväg öfver den där stättan.

— Kan du gå öfver den?

— Var lugn, mitt barn. Potsdonnerwetterkruetzpappenheim! Du frågar, om jag, som flöjt öfver höga murar i mina dar, skulle kunna gå öfver en stätta!

— Jag tänkte på ditt träben.

— Bekymra dig inte om det. — Se så, nu är jag öfver; kom, så skall jag lyfta dig öfver gärdesgården! Jaså! du hoppar som en tätting, du, min lilla unge!

De kommo nu in på en liten skogsstig och gingo den framåt tysta, till dess att Carl sade:

— Ser du att det skimrar rödt mellan träden, Frida?

— Ja!

— Det är själfva boningshuset vid Furuby!

— Å, hvad mitt hjärta klappar!

— Ja, Potsdonnerwetter! Det är inte utan, att jag känner något underligt i bröstet jag också, så gammal jag är! —

Minsann står inte morsgumman spritt lefvande i förstudörren med sin röd- hvit- och blåspräckliga hufvudduk på sig!

— Å, Carl, är det din mor?

— Det är det! Det är en dundergumma, må du tro! Precis lika dan ser hon ut nu, som när jag gaf mig ut i kriget! — Hallå där borta, gumma!

— Hvem är det? svarade gumman.

— Gud signe er, mor! Det är er Carl, som kommer hem från kriget!

— Jesus Guds son! Drif inte gäck med mig, gamla stackare! Min Carl är en simpel soldat och inte en sådan där fin officer. Sina lemmar har han i behåll också! Gå er väg, om ni inte har något annat att göra än att drifva gäck med gammalt folk, och det på Herrens sabbat till.

— Nu högg du i sten, morsgumman min! Din Carl gick ut som rekryt, men kommer hem som ryttmästare! Stora famnen, mor! sade han och stannade nedanför trappan samt bredde ut sina armar.

— Herre Gud! Är det verkligen du, min välsignade gosse! utropade gumman och hastade ned på gården samt slog armarne om sin sons hals samt grät af lycka att ha honom åter.

Efter första öfverraskningen och glädjen höjde hon sitt hufvud och ropade:

— Far! Far!

— Ja, hvad är det? svarade en karlröst inifrån stugan. Är det någon ormrackare, som jag skall slå ihjäl åt dig, gumma?

— Nej, far! ropade Carl.

— Hvad i hela världen, är Carl hemma! utropade gubben och skyndade ut ur stugan, följd af en kraftigt bygd flicka. — Det var Elsa på Björnamo, hvilken denna dag inte gått i kyrkan, utan i stället gått in till de gamla på Furuby, för att höra efter, om de hört något från Carl, ty från Helge hade det inte kommit några underrättelser på nära två år, hvarken till Björnamo eller till Kårestad.

Man tog därför för gifvit, att båda stupat.

Nu blef det nya hälsningar.

— Gud signe dig, kära min gosse, sade gumman pustande

och strök med sina händer öfver Carls kinder. Aldrig kunde jag väl hoppas att få se dig åter. — Nej aldrig.

— Ondt krut förgås inte så lätt, morsgumman, svarade Carl leende, men rörd öfver gummans glädje, hvilken var lika sann, som den var tydlig, det visste han väl.

— Säj inte så, Carl, det är syndigt. Kom ihåg, att hvarje människa är Guds beläte.

— Ja, kära mor, det kommer jag nog ihåg — det präntade du och vördig prosten i mig, medan jag ännu gick här i bygden som en barfotaunge.

— Ser du, mor, att det var Guds vilja, att vi inte skulle gå i kyrkan i dag, inföll nu gubben och gnuggade gladt sina händer. Det syntes, att han fått en trumf på hand. Helt visst hade det varit någon liten huslig tvist om den inställda kyrkogången denna dag.

— Ja, ja, far! Allt, hvad som sker, är bäst. Människan förmår icke se en alnslängd ifrån sig och Guds vägar äro outrannsakliga. Sant är, att vi gamle aldrig i kyrkan kunnat tacka och lofva Herren Gud med mera värme och andakt, hur mycket vördig prosten än predikat och domderat, än vi göra det nu, då vi ha vår Carl tillbaka här hos oss.

— Potsdonnerwetterkreutzpappenheim, mor talar minsann som en kardinal, utropade ryttmästaren på det rättframma och icke så litet robusta sätt, som han förvärfvat sig under kriget. Och han skrattade högt men hjärtegodt.

— Du mins oss gamla, fast du blifvit en fin och hög herreman, sade gubben.

— Hör nu, far, håll inne med sådant tal! Är jag inte er son?

— Jo visst!

— Hafven I ej skänkt mig lifvet, föda, kläder och en öm omsorg under mina pojkår?

— Hm! — Så godt vi kunnat.

— Det han I gjort och det med heder ändå. — Och hade jag inte lärt mig veta hut, när jag skalade här ikring berg och backar, så har jag fått lära mig det i kriget. En sons plikt är att älska och vörda sina föräldrar, liksom det är en krigares att våga lif och blod för konung och fädernesland. Förstår ni det, far!

— Ja, det gör jag. Gif mig din hand, Carl, och tack skall du ha, för att du kommer hem på detta sätt.

— Fram med näfven gubbe! Här skall du få känna, hur en af högtsalig kungens bussar kan ta i hand.

Han lade sin hand i gubbens med sådan kraft, att det smällde om det och gaf eko i stugknuten.

— Gud signe dig, käre son!

— Gud signe dig far själf!

— Men du har mistat ett ben, min gosse, sade gubben.

— Ja, far, det lämnade jag vid Lützen.

— Du var med där?

— Ja! jag var nära invid kungen, när han föll och i samma ögonblick knipsade en kula af mitt ben.

— Stackars gosse! — Men hvem för du med dig?

— Stig fram, Fridal — Så ser en krigarbrud ut! — En krigarbrud, som varit med i fält och som en gång räddat konungen från att bli mördad. — Men det där få vi tala om sedan. — Här är min hustru! Henne skolen I älska, far och mor! Kungen själf har gjort vårt bröllop!

— Kungen!

— Jo, jo! så låter det! Jag har mistat mitt ena ben i kriget, men jag har vunnit en trofast ledsagarinna i stället!

— Gud välsigna dig, min dotter! sade Carls mor och omfamnade Frida, hvilken hon sedan lade vid gubbens bröst.

— Ser du, Frida, utropade Carl, så tar man emot en sonhustru här i Värend.

— Heter du Frida, frågade gubben.

— Ja, svarade hon.

— Det namnet tyder på frid, inföll gumman och lade hufvudet på sned samt såg på Frida.

— Men hon kan vara ettrig utaf bara pocker, må mor tro, utropade Carl och skrattade högt.

— Åh fy, Carl, sade Frida, skall du säga så åt dina föräldrar, första gången de se mig.

— Se så, vännen min, far och mor begripa mig. De veta,

att jag ej tagit dig hit med mig som min hustru, om du inte varit en Guds engel.

— Frid och välsignelse öfver er, mina barn, sade gubben.

— Tack, far, utropade Carl, och Frida sökte niga, ehuru det inte gick rätt bra, ty gubben höll hårdt sina armar om henne.

— Men största önskan är att göra Carl lycklig, sade Frida.

— Och det kan hon med besked, den lilla trollpackan, inföll Carl — och hade inte hon varit, så hade jag för längesedan varit död.

— Jesus Guds son, utropade gumman.

— Jo, jo, mor. Jag låg allt i dödens käftar, jag, när den här präktiga tösen kom och tog upp mig från slagfältet samt vårdade mig och det ehuru hon inte kände mig och fastän hon den tiden var papist.

— Fy — papist!

— Men jag omvände henne, jag, och det bättre än både prosten och kaplanen skulle kunnat göra gemensamt. — Eller hur, Frida?

— Ja!

— Jo, jo, så går det. — Men henne ha I att tacka för att ni nu få se mig vid lif.

— Gud signe dig, mitt barn.

— Och nu är det slut med strid och kif för mig. — Nu skola vi lefva i frid och glädje tillsammans med er, gamla hederliga föräldrar. — Tro inte, att vi komma som tiggare. Nej! Som herrskap komma vi och som herrskap skola vi lefva och ni med, far och mor. Ingen skall kunna säga, att Carl Frisk inte delat med sig åt sina gamla föräldrar

af sina håfvor. Potsdonnerwetterkreutzpappenheim! Hafven I tänkt för mig, medan jag var ung, så vill jag nu tänka för er, när I ären gamla. — Är du med om det, Frida, min engel?

— Ja, ja! svarade hon och hoppade i hans famn, sedan hon sluppit ur gubbens.

— Nu sänker sig Herrens välsignelse öfver oss gamla, sade gubben till gumman.

— Ja, svarade hon allvarligt och tryckte hans hand.

— Det hafven I äfven förtjänt, sade en kvinnlig stämma, som förut ej deltagit i samtalet. Det var Elsas.

— Elsa, utropade Carl. Han hade förut inte gifvit akt på, att hon var vid Furuby.

Nu gick han fram till henne och tryckte hennes hand.

Orsaken till att Carl ej gifvit akt på henne var, att hon, så snart hon kommit ut ur stugan, gått ned för gårdsplanen och bakom en af de stora rosenbuskarne därstädes för att ej vara till hinders vid de första helsningarna mellan Carl och hans föräldrar.

Hon brann likväl af otålighet att få tala vid Carl för att få höra något från Helge, om han var vid lif. Och nu tyckte hon, att hon kunde framträda.

Carl gick då, som sagdt, fram till henne och tryckte hennes hand samt sade några ord, hvarefter han ledde henne fram till sin hustru, sägande:

— Här är Elsa i Björnamo! Henne skall du älska som en syster, Frida!

— Det gör jag redan förut, sade Frida.

— Håller af mig, utropade Elsa förundrad.

— Ja, sade Frida, jag har så mycket hört talas om Elsa, att jag lärt mig hålla af er som en syster.

— Du har också en hälsning att framföra till Elsa, sade Carl.

— Från Helge? utropade Elsa och höll sin ena hand mot sitt hjärta.

— Ja, hviskade Frida, hvilken af Carl lärt sig någorlunda tala svenska språket.

— Han är död ...?

Frida svarade intet, utan såg ned på marken tigande.

— Mottag budskapet, som det anstår en krigarbrud, Elsa, sade då Carl. — Din Helge är död! Han stupade som en hjälte den 6 november 1632 vid Lützen strax före konungen. — Jag var vid hans sida. — Farväl, Carl! ropade Helge. Gud bevare konungen och fäderneslandet! Hälsa min fädernebygd och min — Elsa!

— Den trofaste! sade Elsa.

— Jag sände två man med honom, fortsatte Carl, till

Hälsa min fädernebygd och min — Elsa!

Frida, som på slagfältet, invid kvarngrafven, hade ett marketenteritält, hvilket kungen gifvit henne.

— Han dog i mina armar, sade Frida. Han var länge stum, men i dödsminuten såg han upp på mig och sade:

— Elsa! — Kungen!

— Och så var det slut?

— Ja! hviskade Frida.

Elsa aftorkade en tår, hvarefter hon såg upp mot den blåa hösthimmeln och sade med enkel värdighet:

— Hellre må min outsägligt älskade Helge lefva hos mig som ett ädelt minne, än att jag skulle vilja se honom här, om han räddat sitt lif genom en neslig flykt. Jag skall veta att hedra hans minne!

Hon slöt sig till Fridas bröst och grät ymniga tårar, gumman knäppte andäktigt sina händer och Carl Frisk samt hans far blottade sina hufvuden lika mycket af aktning för den ädla värendsflickans sorg, som för den tappre smålandsryttarens minne.

— SLUT —